Orat. Daniel. C°ins

Danielis Heinsii

Orationvm

Editio nova;

Auctior, atque ita emendata, vt alia videri possit.

Accedunt

Dissertationes

aliquot, nec vnius argumenti.

Lvgd. Batav.
Ex Officinâ Elseuirianâ.

cIↄ Iↄc XLII.

Magnifico Nobilissimoque Viro,

CASPARO VOSBERGIO,

Equiti, Domino de Yselaer, &c. in Illustri Ordinum Generalium vnitarum Prouinciarum consessu Delegato Ordinario,

DANIEL HEINSIVS, S.D.

Nobilissime Vir,

EX quo has Orationes nostras, quæ in omni fere argumenti genere versantur, tuo nomini inscripsimus, neque tu de virtute tua, cujus testimonium pro dignitate è tot jam dignitatibus præclare gestis amplum consecutus es, neque nos de affectu quicquam immutauimus. nisi quod ex illo major semper admiratio accessit. In supremo olim Senatu, inter tot illustres viros, qui aut in hoc ordine eluxerunt quondam aut cum dignitate maxima nunc locum obtinent,

juſtitiæ patronum, vere incorruptum ac inuictum ſordibus, egiſti. in conuentu Procerum ſupremo, cui ſumma pacis pariter ac belli apud nos commiſſa eſt; Patriæ, Eccleſiæ, ac libertatis, ſummo cum judicio, induſtria, ac vigilantia, amorem, præſidium, ac patrocinium, probare pridem cœpiſti. &, vt abſens quoque ſemper te præſentem patriæ probares, plurimas ac honorificas legationes, pro Republica ac Principe non ſemel ſuſcepiſti. Adulationem neque conſuetudo noſtra neque tua grauitas admittit. quam, vt omnem laudem, tua merita excedunt. Quorum conſcientiam amplexus, qui honeſti cauſa & virtutis ſuaſu omnia geſſiſti, commendationes aliorum, nec affectas, nec vt precium virtutis integerrimæ admittis, ſed vt onus aliis eodem animo tranſcribis, quo à nemine expectas: tanto major, quanto eminere ſuprà alios quam commendari, majus arbitraris. Qua ſeueritate nos perſuaſi, quicquid

diximus: de aliis quos oratorum more passim commendauimus, silentio & veneratione in te obsignamus. qui nunc denuo editionem istam, nouam pene, neque auctiorem modo sed & à superioribus diuersam, tibi consecramus. Vt sic à virtute tua tantum dignitatis ac splendoris huic operi accedat, quantum animo concipimus, qui sola admiratione, quam ab ineunte ætate sæpius professi sumus, eam commendamus. cujus sane vt olim magnitudinem ac pondus, ita nunc constantiam in limine testamur. Cui noua gratulaudi occasio accessit, quod generosæ indolis ac raræ filium, diuturno morbo pene exhaustum ac jam conclamatum, tibi testitutum ac Patriæ videmus: neque minus antiquissimæ, quæ hodie in terris, Reipublicæ, ad quam Legatus pridem destinatus, sibi suisque redditus nunc mittitur. Nobilissime & Amplissime Vir, vale, & nos ama.

LECTORI.

LEctor candide, Orationes nostras, quas in vrbe hac scripsimus jam olim, vt diuersas, ita & dißimiles nonnunquam, neque semel typis hactenus descriptas, vno hoc volumine cum edituræ olim essent operæ, perlegimus & emendauimus. Inprimis autem hac editione quæ nunc prodit. quam non paucis locis ita recensuimus, vt alia videri poßit: ne nunc dicam, auctiorem esse. In ipsis autem, aut pro tempore, aut occasione, sæpe & imitatione autorum veterum, à quorum lectione ac studio recentes tum eramus, formam non eandem nec vbique similem secuti sumus. quæ in istis vt non vna, ita neque omnes eadem delectat. Quibusdam enim copia & circumductionum grauitas diffusa, quæ verborum ambitu instructa, qualis domi nascitur sic fertnr, & torrentis instar auditorem secum rapit, mascula, robusta, ardens etiam si sit necesse ac concitata, tantum placet. In quo solus prope Tullius regnauit: scriptor vt eximius, ita fere ab omnibus

nibus

nibus antiquis, qui à breuitate commendantur, admodum diuersus. Est & alterum dicendi genus, strictum magis & concisum. quod non tam percellit auditorem quam delectat sapientem. In quo Græci, teste ipso, jam ab Alcibiadis ætate & Periclis regnum obtinent; creberrimum sententiis, compressione rerum breue. Cui cum Demosthenes vim masculam ac grauitatem addidißet, siccitatem ac obscuritatem detraxisset, solus hominem politicum dicendi arte instruxit. quod non pauci Romanorum expresserunt. Qui cum sub Tiberio acumen addidissent, breuitatem magis etiam arctassent, sensim forma quædam obtinere cœpit, quam in Panegyricis ad Gratianum vsque & Theodosium non infeliciter præclari quidam oratores præ se ferunt. quo in genere nonnullas quoque nostras hic adjecimus. In vtroque autem quidam longe à naturæ genio recedunt. Quippe alterum qui putide amant, periodos ædificant non scribunt, verba glomerant non fundunt. imo hoc, vt paucis agam, satis esse putant, si, cum idem dicant semper, dictionem mutent, & sermonis fa-

ciem inuertant. Marci autem Tullii vestigia sic premunt, vt non imitari eloquentiam ingentis viri, sed dictata reddere cum metu pædagogo videantur. Adde quod quæ sunt diuersi generis, aut vitant ipsi aut contemnunt: seri nempe studiorum, & qui Græcos ne legerunt quidem. Quasi quia summus oratorum fuit quem existimant se sequi, solus aut orator esset; aut non ipse Brutum vehementer commendaret, qui diuersus, nihil præter breuitatem aut amabat ipse, aut in aliis laudabat: Ciceronem vero etiam vt lentum ac diffusum arguebat. Iam quis nescit, aliam in foro, aliam in castris, aliam in schola eloquentiam requiri? Quis non Romanorum majestatem ita celebrandam putet, vt tantundem prope majestatis sit in oratore? Quis non Socratem, inprimis qui Platonem studiose legit, ita vt ipse olim dicitur locutus, quatenus id obtinere à se quisque potest, & aut lingua aut ingenium scribentis id permittit, commendandum putet? Quis non Stoicorum causa aut Diogenis, mutandum, aut arctandum potius, dicendi genus? Quorum magnanimitatem assequi si velis,

longe à Cicerone abeundum est, etiamsi puncta non affectes. Iam in Sacris, quis non Augustinum, Cyprianum, Hieronymum, ac cæteros doctores, potius quam Græcos oratores, aut Latinos, sequi malit, saluo suo sibi cuique genio & vsu? Cujus equidem immemores nonnulli, nihil præter argutiolas ac frigidas ineptias captare solent. quarum gratia ingenuæ orationis impetum morantur, corpus frangunt, valetudinem corrumpunt. Si quæ cogitatio sublimis & erecta, si quæ generosior sententia aut sensus, qui cum magno ac indomito, vt ille ait, spiritu efferri debet, animum impleuit, præ ignaua superstitione ac metu miseri

— deducunt cibum.

Tametsi bona est natura,

reddunt curatura junceam.

Nam dum nescio quos imitantur, solum Ciceronem, qui profecto vel sermonis causa, etiam vt aliter cum laude scribas, semper est legendus, pueris relinquunt. Rursus alii, dum compositionem plane negligunt, aut quid sit quod nos compositionem dicimus, è Græcorum libris, qui hic soli regnant, neque mi-

nus leges oratori quam poëtæ ſtatuunt, nunquam didicerunt, quod pleriſque vſu venire obſeruauimus, qui ad occultam antiquitatis imitationem, nunquam aſpirararunt præcipuam orationis voluptatem tollunt. Alii, dum pluſculum in ea artis non tam ponunt quàm oſtentant, quia produnt lenocinium non celant; venuſtatem, quod non ſentiunt, ac genium amittunt. fucum quippe nemo amat niſi qui non videt. Iam quemadmodum imprimis eos veneror ac colo, qui præcepta artis oratoriæ cum cura tradiderunt, ita quis nonnullos ferat, qui ad ſolam artium ſuarum normam quas in ſcholis didicerunt, maximorum hominum orationes exigunt aut cenſent? Quaſi vero, ſi Dis placet, ei, qui Demoſthenem aut Lyſiam, aut aliquem ex iis quos illorum quidam vix de nomine nouerunt, in dicendo imitetur, aut in arte Ariſtotelem, quo nihil conſummatius aut majus vel natura dedit vel judicium perfecit, admiretur, ad minutos iſtos Ioues, vt judicium eorum vel exquirat vel demereatur, abeundum ſit. Et vero, quaſi non eorum monitis carere poßit,

qui

qui naturam tam fauentem habet, vt, siue ad artem alibi deflectat, plus tamen tribuat naturæ: siue ab ea abeat nonnihil, ipsam vel emendet, vel judicio commendet, quia non ostentat. Sane vt nemo tantus nascitur orator quantus fit paulatim, quia lectione multa, quia eruditione, vsu, atque exercitatione opus est: ita, quod & de poëta vere dicitur, nemo fit orator summus qui non nascitur. Magnus animus ac generosus, excitata vis ingenii ac ardor, tum judicium quod cætera absoluit, non parantur, sed diuinitus contingunt. quo qui destituitur, corrumpit quicquid legit, quia male concoquit quod discit. quales sunt quos vmbra educat & puluis. Qui, quemadmodum pictores primi illi & adhuc ignari artis, si quid pingerent aut inficete potius delinearent, nomen asscribebant, vt, quod arte, scilicet, non poterant, confeßione, quæ quam maxime cum arte pugnat, obtinerent; ita, nisi rhetorum præcepta non sequaris tantum, sed hoc ipsum prope asscribas, præceptorum vel immemorem vel artis imperitum quidam arbitantur. Quare & singulas quas dice-

runt partes, in oratione non intexi tantum, sed nudari prope volunt. vt, quod Græcis olim vsitatum dicitur, ad alia propemodum transferri poßint. Qui vicißim hoc à nobis discant, frustra didicisse artem, qui dißimulare eam nondum didicit. Hoc enim ipsum ars est, sed quam nemo docet: cura autem sola & judicium absoluit.

INDEX ORATIONVM.

XII. *In*

INDEX DISSERTATIONVM.

IN

IN OBITVM

Illvstriss. et invicti Principis excel. Memor. Mavricii, Dei gratia Principis Avriaci, Comitis Nassoviæ, &c.

Habita ex publico mandato XIX *Septemb.* cIↄ Iↄ c xxv.

Oratio I.

Princeps Celſiſſime, Illuſtriſſimi Comites, Nobiliſſimi Patriæ Proceres, Magnifice Rector, Ampliſſimi Curatores, Invictæ hujus Vrbis Conſules ac Magiſtratus, Reverendi ac Clariſſimi Collegæ, Doctores venerandi, Eccleſiaſtæ Reverendi, Generoſa Iuuentutis Nobiliſſimæ Corona,

QVOD omnis cogitet memoria, poſteritas loquatur, die hujus menſis decimo & ſexto, quem, cum faſtis eximi non poſſit, atrum nobis ac funeſtum patriæque habendum judico, Mauritium Naſſouium, quod nomen dignitates tituloſque non admittit quia omnes anteceſſit, Patriæ Parentes, Magiſtratus ac Nobilitas, Miles ac Prætoriæ cohortes, omnis populus, plebs omnis, mœſta, ſquallida, dejecta, ad Parentis tumulum, ſeu potius trophæum, vel ſecuta fuit vel deduxit. Luctum publicum, mœrentis Patriæ imaginem, orbitatis, ſolitudinis ac va-

ſtitatis notas & indicia, in aulis, curiis, palatiis, in ipſis prope parietibus ac tectis vrbium, in vultu denique omnium ætatum, omnis ſexus, omnis ordinis, eodem die conſpexiſtis. Non enim funus publicum, ſed Patriæ cadauer, libertatis, olim in Parente ejus ſauciæ, relliquias ac conclamata membra, comitari ſibi omnes ac efferre videbantur. Occurrebant aliis triumphi, quibus ſæpe compos, Hagam cæteraſque Batauorum vrbes, prope humeris inuectus ciuium, cum fremitu plauſuque, belli fulmen, murus libertatis, omnium prouinciarum vrbiumque vallum atque propugnaculum, intrarat. Multi artes belli, multi pacis, alii priuata, focos liberoſque, alii Rempublicam, & quantum omnes amiſiſſent ſecum agitabant. Quidam tot illuſtria quæ paſſim extant ſpolia, exuuias, trophæa, aquilas hoſtiles, frameas atque haſtas, quæ victoriarum olim, nunc doloris monumenta, inter manus prope & ob oculos verſantur, ante exequias, cum admiratione ac lachrymis contemplabantur. Senes, ab initio calamitates noſtras & oppreſſæ libertatis mala, pœnas, fugas, ac proſcriptiones, quæque ſinguli miſerrima vidiſſent, longâ ſerie commemorabant. Erant, qui inani ſtudio videndi, ſicut in parentum funere plerunque liberi quos ætas aut incogitantia excuſat, vndique concurrerent aut ſequerentur, nec de ſuo aut

communi omnium dolore cogitarent: omnium commiſeratione digni, quod de ſe ac cæteris ſecuri, re inani & in tanto caſu prorſus puerili, oculorum voluptate, tenerentur. Soli Academiæ Parentes, atque hæc Ciuitas inuicta, quæ ante aliquot jam annos, Dei immortalis ope ac virtute ſuâ, hoſtem, mœnibus pomœriiſque hærentem, conſtantiſſimè, à templis, liberis, conjugibuſque, ſtitit atque auertit, morem Populi Quiritium Romani, qui heroas ſuos principeſque in publico laudabant, imitandum judicarunt. Igitur, cum corpus, in quo magnus ille libertatis noſtræ vindex tot tantaſque res geſſiſſet, aliis ceſſiſſent, laudem ejus ac memoriam in hac æternâ domo ſibi vindicarunt. Nam, vt illi, loco celeberrimo, pro Roſtris, in quo conciones habebantur, leges ferebantur, cauſæ agebantur, in quem victor terræ confluebat populus, ante oculos atque in conſpectu tot heroum, quorum ibi ſtatuæ extabant, funus poſitum ex more aut ſitum, commendabant: ita noſtri, in hoc Palladis delubro, non Batauiæ ſed orbis celeberrimo clariſſimoque loco, cui ſpes ac vota ſua quiſque credit, quem ex omni orbe nobiliſſima juuentus colit aut perluſtrat, in quo, non illuſtres ſtatuæ, ſed viui ac ſpirantes maximorum hominum conſpiciuntur vultus, primum tempeſtatis noſtræ principem, laudandum cenſuerunt, de-

creuerunt. Qui sic bellum gessit, vt hic pacem habeamus, ita pacem inter arma conseruauit, vt calamitatem belli nemo præter hostem publicum sentiret. Cui vitam, cui liberum hunc aërem, hunc spiritum, hanc vocem, quæ seruire aut adulari neque nouit neque cogitur, inprimis autem Academiam ejusque regimen debemus. In quâ educatus ipse, tot præclaras æternasque animas, vel præmiis, vel commendationibus, vel magistratibus, evexit. Genus tanti Principis, quod vsitatum est, nec tango, neque veniam hic peto. Quamquam leges Rhetorum nonnulli cum excedunt, Iuliis teneri aut Corneliis se putant. Quæ, si nunquam natæ essent, ad ingenium ac normam magni oratoris, singulis diebus nascerentur. Et, si hactenus inualuerunt, nunc in tanti Principis memoriam, cum signis militaribus ac armis inuertantur. Domus illustrissimæ Nassouicæ Saxonicæque, quæ tot Regum Principumque genitrices aut affines hactenus fuerunt, splendor, dignitas, majestas, non ab oratoris fide, sed à sæculorum serie, à conscientiâ mortalium, à rebus toto orbe gestis, ab historiis annalibusque, exigenda sunt. Quæ, vt cæteros omittam, Cæsarem Adolphum, ex Nassouiorum stirpe, & Albertum, proauum maternum, Cæsaris in Belgio vicarium, tot rebus in his terris inclytum clarumque, non tacebunt. Ac ne

bellico-

bellicosam quidem Germanorum gentem, populo Romano multis prœliis superiorem, sæpe parem, quæ depositum tam grande nobis dedit, celebrandam reor. ne illius causâ alia dicantur cujus omnia dicturi sumus: qui, si ex se natus esset, tantus esset, quantum ætas nostra alium vix tulit. Sed Naturæ æquum videbatur: partim, vt non nisi tanto Patre nasceretur tantus: partim, vt qui tantus esset, sine liberis ac prole Reipublicæ subduceretur. Quæ effœta, vt nonnunquam matres solent, aut, cum nihil majus potest, cessat melius quam deficit. Et ad manum erat, qui eodem natus Patre, vota omnium jam impleuisset: quem successioni Deus pariter ac virtus destinarant. Puer è Germaniâ reuersus, in hanc vrbem à Parente, qui hic Academiam autoritate publicâ fundarat, ablegatus est. In quâ præceptores aliquot, inprimis autem virum Nobilissimum, Hermannum Wittenhorstium, Sonsfeldi Dominum, Præfectum primo, mox & Senatorem, habuit. quo neque aula, quæ nonnunquam aliis sibique indulget, neque hæc ætas, quicquam vidit sanctius. Ex omnibus scientiis, Historiam ac Mathematicen dilegit, quarum illa, Principem, hæc, si feliciter conjungitur, victoriam dat principi. Atque inprimis ea, quæ vel ciuitates nostras contra hostem munit, vel hostiles arte ac machinis expugnat. Et in eo, qui

ad omnes natus erat, illud maxime admirandum, paucas, & ex vſu ſuo, attigiſſe. Nam heroum animi, quemadmodum nonnunquam vehementius quam cautius, ſcientias ætate primâ amplectuntur, ita, niſi intra ſapientiæ ac ſtudiorum limites conſiſtant, majeſtatis terminos excedunt. cum in diſciplinis artibuſque ſatis ſit, ſi admirationem aliis qui his excellunt aut benignitatem præſtent, ſibi nihil ſeruent præter modum. Et jam alia vocabant. Itaque vt tantum belli ducem aliquando daret quantum tunc promiſit, gradu, ſaltu, folle, exerceri: vires luctâ, aut natando, aut in armis experiri: corpus denique ad res tantas quantas geſſit, & militiæ laborem, præparare. Equi, quo impenſe ſtudio ad ſummam vſque ætatem tenebatur, notas animo & oculis, interdum manu, explorare. Et, vel aſperum nec ſatis domitum, in gyrum circumflectere ac rotare, vel ferocientem fræno impedire, vel admiſſum ac præpropere retentum, ad ſudorem exercere, vel poſtremo, ſclopo propius exploſo, ad ſecuritatem belli temperare. Neque tamen omni ſtudio ſe abdicare. Ex Hiſtoricis, ſuadente viro maximo, Annales Taciti audiuit. Qui ciuilis atque militaris rei autor maximus, ſententiis rebuſque denſus, verbis ſtrictus ac compreſſus, totus denique ignis, tales tantum animas admittit. Huc accedit, quod, vt Belgicæ

fuiſſe

fuiſſe procurator fertur, ita libertatis ſtudium quod tum è nobis hauſit, noſtris hodie præ reliquis infundit. Ex hoc cæteriſque, primum rei militaris & amorem duxit & ſcientiam. Ex his, quomodo cingendæ vrbes, quibus locis, qua occaſione de inſidiis ſit cogitandum; ex his, quid lorica, (nam ad noſtram ſingula ætatem applicabat) agger, vallum; ex his, regionum ac terrarum ſitus, etiam noſtrarum, & quæ geſta ſunt in iis prœlia ac bella, hauſit: ex his denique & aſſidua iſtorum lectione, prima militaris gloriæ ingentem animum intrauit æmulatio. Huic maximo ſcriptori ac docenti Lipſio fuiſſe intentum ſæpe audiui, cum de morte Patris nuncium accepit. in quem, vt inuictum eſſe omnibus conſtaret, non aperta acies aut bellum, ſed ſicarius, immiſſus eſt. more nunc recepto, quo heroum mortes quidam licitantur, quidam vendunt. Eam ille necem, non infirmo, vt priuati ſolent, deſiderio ac lachrymis excepit, ſed, cum bono patrię, in animum demiſit. Illuſtriſſimo Parente ſic ſublato, terra pariter ac mari, anno decimo & ſeptimo à Patribus ſuffectus eſt: vt qui non ætatis ſpatio aut annis, ſed diuinitate ingenii cenſendos eſſe heroes intelligerent. & vel ſuo vel eorum quos adjunctos ſibi habuit ſic vſus eſt conſilio, vt, quales alii paulatim fiunt, ſtatim à natura factus videretur. Adoleſcentiam ac primum ejus regimen diſ-

ſenſio excepit, qua plerique, hoſtem noſtris factionibus intentum, quidam, ne ambitionis nouæ præmium libertas fieret, occulte metuebant. Cui, cum Achillem ſuum, tanquam ſeruitutis obicem, oppoſuiſſent Patres, ſic ex vſu Reipublicæ ſecundas egit, vt, qui primas ſuſtineret, nullas breui apud vos haberet. Quo in patriam elapſo, quanquam aliquid lateret, ipſa tamen flamma, & mox ignis, cura ac prudentia extinctus eſt. Quanquam autem res ab eo geſtas recenſere, hiſtorici, non oratoris, exornare, nec hiſtorici exiſtimem, qui oratione verâ ſine ornamentis optime defungi ſolet (cum orator, ea quæ & numero & magnitudine eloquentiam excedunt, facundiſſime commendet, ſi confeſſione candidâ omittat: quia quæ cum curâ & appoſite tacentur, magna pars eorum ſunt quæ optime dicuntur;) quædam tamen, quod ab iis ſolet fieri qui orbem in tabellâ pingunt, non vt æquent, ſed vt repræſentent, obiter enumeranda potius quam recenſenda reor. Flandriam Hiſpanus eo tempore ac Brabantiam tenebat. niſi quod in illâ, arcem vnam, quæ nunc vrbem imitari cœpit, (Neuſam vocant) cum Oſtendâ; in hac Bergam, quæ ad Zomam, noſtri adhuc vindicabant. Primum ſolidę virtutis teſtimonium Axellæ dedit: quâ in Flandriâ, Sidneio comite, non magnâ manu, ſine vllo ſanguine propemodum ac cæde (nam & hoſti

hosti parcere, cum posset, maluit) potitus est. Bergam, oppidum inuictum, in quo res ad omnium stuporem admirandas, tori illi Martis ac lacerti, duo Baxii gesserunt, maximo exercitu Parmensis post obsedit. Quo profectus subito, cum vultu Principis aduersus belli casus militem attolli non nesciret, ita & sermone & conspectu, militem cum ciue accendit, vt ex spe conceptâ, nihil præter desperationem imperator summus, & qui vincere non tantum jam didicerat, sed & plurimis successibus consuerat, domum & ad suos reportaret. Cæterum fatale erat, vt ex illâ belli areâ ac campo, tot illustria virtutis documenta eques noster daret. E quâ vrbe, eodem anno, centum pedites, equites sex admodum, Thienam, oppidum Brabantiæ, spectante Hispano, expugnarunt. quibus cum non minus quadringenti, post direptionem obuios se darent, ne de prædâ quicquam aut virtute hosti cederet, vtriusque compotes ac sui, manu per hostile agmen reditum ad suos reperêre. Breda, quæ nunc annum prope obsidionem tolerauit, sine exercitu ac sumptu, arti ac ingenio nostrorum cessit. cum paucissimus ac terra sua tectus miles, satis esse ad laudem duceret, quod vrbem expugnasset. cuius magnitudinem victoriæ, ab hoste postea, tot copiis tantoque tempore ac sumptibus edocti sumus. Cui noua hęc obsidionis ratio placere

cœpit, qua de fame ac egeſtate militis, non de virtute, triumphatur: qui nihil grauius indigniuſque tulit, quam quod prœliis ab hoſte interclusus, ad ignauiam redigeretur; expugnatus antequam oppugnaretur. Erant eo tempore & non ita validæ res noſtræ, & anguſti limites ac fines, quos vbique aut tenebat hoſtis aut claudebat. In Geldria, Zutphania ac Neomagia; in Tranſiſulania, Dauentria; in Friſia recentes aliquot, ſed validæ firmæque arces, Immetilla cum Opſlago ac Delfſilla; alia ex parte, alio propemodum in orbe; Hulſta munitiſſimum Flandrorum oppidum, terrore ſui omnes, damnis ac excurſionibus, vicinos profligabat. Dicam, quod ſtuporem omnem, omnem longe excedit admirationem (nemo enim tam velociter inceſſit vt hic vicit) vno omnes eodemque anno, non ignarus famam ab initiis pendere, &, vt prima cedunt cætera à vulgo æſtimari, non luſtrauit aut acceſſit, ſed prouinciis adjecit: obnitente fruſtra Principe Farneſio, Parmenſi duce. qui cum arcem Cnotzeburgum aliquamdiu fruſtra obſediſſet, & ad artes ac inſidias virtutem conuertiſſet, arte noſtra vinci ſe ſpectauit prius quam audiuit. cum è turri edita, ſuorum fugam, neque prædam modo, ſed & aquilam, viuenti ſibi ac ſuperſtiti auferri vidit. Quo ſpectaculo percuſſus, cum ſucceſſu, ſpe, autoritate ac fiducia, exu-

tum

tum ſe videret, ne fortunæ ſuæ ſupereſſet, Belgium reliquit. Annus alter (nam victoriis diſtinxit ſingulos) Steenvvycum, vrbem prope inuictam, cum Otmarſa, ac Couorda, nobis dedit. Paulo poſt Groningam, cum Gertrudis monte (at quas vrbes!) alteram prouinciam, non vrbem, alteram prouinciarum omnium vel eo nomine præſidium ac munimentum, quod Batauiæ totius munimentum & in ea eſſet, ſine ſtrepitu ac motu expugnauit. Quæ nos obiter, vt ante dixi, non commemoramus, ſed ſubducimus. Ne quis ſingula, quæ juſti molem operis requirunt, in tranſcurſu & ſic obiter miretur dici. Nam & ita vicit: & præcipuum victoriarum omnium momentum ac miraculum, in feſtinatione ac modeſtia habemus. quæ jactantiam ac leuitatem, cum pauore ac fuga hoſtibus relinquit. Quanquam metuo ne magis etiam ſit feſtinandum. Vno eodemque anno Rhenobercum, Meurſam, Grollam, Goram, Enſcedam, Brevordam, Oldenzeliam, Otmarſam, Lingam, expugnauit. &, quod ſingula excedit, maxima grauiſſimaque obſidione, in Geldria Bomeliam exſoluit. Toto enim, Venit, Vidit, Vicit. vt cum ipſis prope menſibus victorias æquaret. Cæteras, vt Grauam, Wachtendoncum, Dotecomum, Bateburgum, Woudam, Andreanam arcem, ac Cracouiam, omitto. Quarum quaſdam pau-

cis

cis horis, quasdam, vno alteroque die, validissimas plerunque ac maxime munitas, totidem euertit mensibus aut cepit. Quod cum imitari aut vlcisci statuisset hostis, vires omnes copiasque in Flandriam conuertit. Est in eo littore oppidulum, aut moles potius exigua, piscatu olim, tandem militum excursionibus ac prædæ destinata: vt vix hosti, nisi ex agricolarum querimoniis, vix nobis, nisi ex impensis, nota esset. donec propria calamitate ac virtute nostra, supra cæteras Europæ celebrari cœpit. In qua cum non secus atque in cauea conclusus miles noster esset, annos tres, aduersus hostem, mare ac luem, igni, ferro, sulphure ac animis, sic stetit, vt amissis mœnibus, amisso pro quo dimicabant loco, cum in vrbe obsessa, neque vrbi, cujus partem occuparat mare, nec victoriæ jam locus esset, nihil hosti, præter tumulos cum cadaueribus relinqueretur. quibus ipsis, cum & aggeres & tellus defecisset, aliquamdiu propulsatus est. Nemo tanta clade vicit, nemo tanta laude ac virtute victus est. Adde quod inuictus ille noster, dum de puluere ac arena in hostili agro, hujus causa decertatur, totam in eodem insulam, cum Slusa, Ardenburgo, Isendica, vrbibus inuictis plane aut locis, hostibus extorsit. Bergam (nam de ea sæpius dicendum fuit) oppidum, quod neque per se firmum est, & ita collibus mu-

nitum vt munitioni non ſit locus, arte ac molibus quas procul hoſtibus objecit, cum diu abſens defendiſſet, tandem ſine armis & aduentu ſolo vindicauit. cum pro armis (nouum prœliandi genus) fama & exiſtimatione ſui vteretur. qui totius vitæ non vnius aut alterius victoriæ & præmium & finis eſt. Quo ſucceſſu, vrbs incomparabilis & ſupra plurimas Europæ clara, quater magno impetu ab hoſtibus tentata, toties à nobis vindicata eſt. Nec felicior in vrbium obſeſſionibus quam prœliis aut Marte aperto fuit. Quod cum ſæpe, tum Turnouti clade nobili teſtatum. quam deſcribat aut deſcriptam legat, qui hoc agit. nobis omnia incumbunt. nam quod rarius conflixerit, prudentia, non metus fuit. Per hoſtilem agrum bis, cum metu ac pauore omnium, exercitum deduxit. Per Brabantiam, ſucceſſu non inutili, quod Grauam occuparet. Stragem vero quam ad Neoportum dedit, nulla vis ingenii ex merito deſcribat. Quo cum eques omnis, omnis pedes, omnes vtriuſque partis conueniſſent vires, & vterque dux ante agmen, vultu, verbis, manu atque exemplo inflammaret ſuos, fugientibus obſiſteret, ceſſantibus inſtaret, neque minus acriter vrgeret miles, horas tres ambigue certatum eſt. Vt nec fortius pugnari neque melius diſponi aciem vtrinq; potuiſſe ſatis conſtet. niſi quod

initio victoriam præcepimus. Nam cum locum aciei ante pugnam occupasset noster, Sol, arena, ventus, maximum in littore momentum, protinus in partibus fuêre. Huc accessit, quod vt primo velitationibus recentes aut detinuit, aut callide, dum nostri aduentarent, explorauit; ita fessis nouum ac recentem, quem seruarat sibi, equitem immisit. Quo turbatus eques, & jam dissipatus pedes, fugæ, prædæ, ac victoriæ, initium fecêre. cui finem interemptus hostis & nox dedit. Cladis magnitudinem victoriæque, sex septemue millia in loco cæsa ac captorum prope innumerabiles testantur. Inter quos prouinciarum terror & diu Rheni incubus Mendoza fuit. qui victori fastum pariter & animos summisit. Ita dies idem, alterum exercitum, in terra sua fugientem, alterum longissime à suis & ab hoste cinctum, in hostili agro triumphantem vidit. Vt vterque metu cuncta ac terrore, alter fugiendo, alter quia vicerat, impleret. Nam quid ea dicam, quæ aut principe eo, aut, consilio ac ductu ejus, mari tot jam annos gessimus? qui terrarum metas & extremos limites egressi sumus. Thule enim summus nauigantium conatus, in pomœriis fœderibusque nostris hæret. Gades hominum, vt loquitur poëta, fines expugnauimus, deuicimus. Calpen metu ac terrore proterruimus. Canarias, quas Fortunatas

natas dicunt veteres, inuaſimus. Quarum principem ac caput, Nobiliſſimus vir Petrus Douſa, domo Lugdunenſis, expugnauit. ac ne vinci potuiſſe dubitemus, incolas in latebras ferarum & ſpeluncas montium adegit. vt venationibus, non bello, ſupereſſe viderentur. idem qui Mexinam, ſiue Diui Thomæ inſulam, ſic occupauit. Vt omittam, quoties illuſtris vir Ioannes Duuenuordius, ſupremus ſub hoc principe Oceani Præfectus, parua manu nauibuſque, multas atque immanes alibi ceciderit, accenderit, euerterit. Cui, Gadibus deuictis, Sereniſſima Britanniæ Amazon, grates literis, quas legimus, ac præmia perſoluit. quoties inuicti Argonautæ noſtri, veri hoſtium ac piratarum ſcopuli, non numero, non armis, ſed virtute ac animo ſuperiores, res præclaras, inauditas atque inuſitatas, toto mari geſſerint, ediderint. Ne de Noua Zembla dicam. vbi cum & homines, & Sol, & dies defeciſſent, cum frigoribus ac feris diu commiſſi ſumus. Ne jam dicam, qua virtute India ad Orientem, ac mox altera ad Occidentem, penetrata aut tentata ſit. Ex quibus, præter opulentiam immanem, omnia plantarum, animalium, aromatum ac ſtirpium portenta, hactenus & nobis & veteribus ignota, prompſimus, eruimus, transveximus. Sed quo te Heemskercki prætermittimus piaculo? qui, cum Regiam, com-

municato prius cum heroe nostro hoc consilio, sub ipsam Calpen, sulphure ac ferro, neque minus animis tuorum, deleuisses classem, primus vniuersam trepidare Hispaniam ac desperare docuisti. Vidit ea dies, Auditores, duas ac viginti, moles dicam nescio an naues, turribus plerasque ac propugnaculis eductas, ita vastas quasdam ac immanes, vt non sine horrore maris ac labore venti mouerentur, singulas tormentis plurimis ac militum exercitu instructas, in conspectu ac suorum quasi sinu, ita diripi, vastari, disjici, corrumpi, vt non minus prope sanguinis quam aquæ mare concitatum volueret. tanta vi ac impetu nostrorum, vt, cum neque fugiendi illis neque instandi nobis superesset locus, alteri in mare desilirent, alteri eodem animo quo vicerant subsequerentur. Est hic genus quoddam hominum cui plurimum libertas nostra debet, qui in terra nati, simul eam corpore presserunt, more animalium ac ritu quibus duo elementa incolendi anceps contigit natura, aquam petunt. in qua vitam agunt, neque minus natant, vbi opus est, quam nauigant: de cætero securi, cum vbique domi & vbique peregre se esse credant; quicquid autem nondum occupat Hispanus, patriam existiment: quem vt hostem sic materiam virtutis putant. tanta corporis atque artuum velocitate, vt per funes nauticos

ticos enixi, ſimul prope in imo nauis ac ſupremo mali ſpatio verſentur. tanto animo pro patria ac fide, vt plerunque poſt victoriam & ante ſeruitutem, rebus omnibus humanis mortem anteponant: à qua cum vrgentur, libertatis tamen jus extorquent. Quippe, nauibus accenſis, puluere icti & cum hoſte in aërem eliſi, quia non vincuntur, ex opinione ſua vincunt. ſic in mare redeunt, in quo perpetuo vixerunt. Ex his vnum ſæpe audiui, cum in mari ipſo militem Hiſpanum ferro aliquamdiu perſecutus eſſet, rictu tandem morſibuſque, irritatæ inſtar belluæ ſic inhæſiſſe morienti, vt non hoſtem ante in fluctibus quam animam dimitteret, & quem aliquamdiu toto corpore preſſiſſet, in cadauere ejus expiraſſe. Quendam, cum adhuc prætoria reſtaret nauis, è ſuprema mali parte, prius quam à ſuis abiiſſe crederetur, belli tranſtuliſſe ſignum. quod ereptum, cum victoria confeſſionem ejus hoſtibus extorſit. Ita claſſis tota, in exitium noſtrorum comparata, cum in ſpeculis interea ac littore armata pariter ac trepida conſiſteret Hiſpania, deleta igni; ſuis metum, nobis, præmium virtutis atque audaciæ, victoriam reliquit. Ex hoc tempore, cum bello ac penuria non parum vrgeretur, ac jam ſibi, inter nos graſſari ſuetus, ſerio timeret hoſtis, de induciis vt cogitaret ſua intereſſe credidit.
Aduerſus

Aduersus quas luctatus aliquamdiu noster, cum & ea quæ secuta sunt prudenter præsagiret, & perire sibi patriæque tot annorum tempus, maximum mortalis æui spatium, videret, fatis tandem ac necessitati cessit; non ignarus temporum à quibus vinceretur. Et, vt ante bellum foris, pacem domi, ita pacem foris, bellum domi, tum habuimus. quod honestos quoque non amore patriæ aut odio, sed partium aut singulorum, sæpius transuersos ègit. magno cum mœrore ejus, qui nec ciuem hactenus in armis, neque militem in castris nisi pro Republica armatum viderat. Quæ tum contra euenêre. nam & factionibus ac studiis nostrorum, & per ea, clam ab hoste oppugnati sumus. Qui successu maximo tum armis supersêdit: neque vnquam, si quid judicare possum, verius de nobis triumphauit quam cum neuter vicit. Sed & miles in quietem versus, & successus aliquantum substitisse visus est. Nam Iuliaco ac Breda, quanquam damno hostis maximo & sumptu, tamen cessimus. Ex cujus solertissima defensione, ita domum & ad suos venit, vt & suam & instantem Patriæ calamitatem, quisque ex macie, pallore, ac vultu, præsentiret. Hoc plerique in eo admirantur, quod, cum maximi plerunque duces, rei militaris partem aliquam præ cæteris vel colant vel intelligant, eodem & successu & judicio
in

in omnibus ſit vſus. Eodem quippe euentu, & aperto Marte, & dolabra, & cuniculis ac machinis rem geſſit. Vt non raro, cum ad portas ſtationem tueretur miles, noſter machina inuectus, deſuper veniret vrbi: aut ſub terra, hoſte ignaro, graſſaretur. qui, cum arma expediret, jam ab hoſte victus erat quem ſub pedibus habebat. Vrbem oppugnauit nullam, vt non prius daret operam, ne expugnari poſſet. Quod celeritate incredibili, & arte partim, partim militis exercitati opera, præſtabat. Vt priuſquam peti ſe ſentirent, jam obſeſſi eſſent: aut deditionem, ac nonnunquam ſero, cogitarent. cum ruinas, quas tormenta dederant, extemplo ſine veniæ ſpe miles ſequeretur. quem in poteſtate interdum imperator amplius non habet. Non enim funda, aut balliſta, aut imbelli Græculoque ferro, ſed immanibus tormentis, quæ, cum ignem conceperunt, partes vrbium immenſas rumpunt atque elidunt, turres atque mœnia pulſabat. Arma noua, nouas ſæpe machinas excogitauit: quæ cum ad Hiſpanum etiam aduerſis peruenêre rebus, plus terroris quam ſucceſſus aliorum intulerunt. Bellica tormenta, quæ & onerari & moueri loco ſine magnis ſumptibus non poſſunt, ſic contraxit, vt & quouis facile vehantur, & triente ſolo pulueris, nec vi nec impetu minore, diſplodantur. Nemo loca quæ muniri poſſent,

possent, nemo muniendi rationes, nemo terræ situs, nemo maris consuetudines ac vices, nemo portuum ac fluminum profunditates, ita habuit perspectas. quo nec tutum neque clausum quicquam relinquebat hosti. Si quod mare obstaret, classe; si quod flumen, ponte; aut si nihil præter aërem pateret, illuc quoque machinis ac arte perreptabat. Nihil mari sine eo, nihil terra, nihil bello gestum est aut pace. Præsens multa, nec minora absens, cum vbique præsens esset, exsecutus est. Et vt aliquid sine eo, nihil tamen non ab eo gestum est: cum vbique aut militem exercitatum, aut tribunos mentis suæ conscios haberet. Pedes, eques, semper dux, nonnunquam miles, omnia disposuit, obiuit. Sæpe destinato, aliquando ex occasione, prœlium commisit. Sæpe in acie cecìdit hostem, sæpius præuênit. sæpe festinando, aliquoties trahendo bellum, aliquoties & non pugnando, vicit. Artes, quę aduersus hostem tantum sunt honestæ, raro & plerunque cum successu maximo adhibuit. Arcana sua nemo sic tegebat: nemo hostium, cum animis consiliisq; Principum, sic explorabat. Qua in re, & ratione occulta & inusitata vtebatur. de qua nihil referam aut dicam: quia melius prudentiusque præteriri puto quæ non prosunt nisi ignorantur. Quicquid vsum vel in bello vel in prœliis habere potest, in campestri;

ſtri meditatione militem docebat. Nam tractare arma, etiam poſteritatem docuit: quod nonnulli tabulis ac ſcriptis expreſsêre. In caſtris, nihil vnquam vel mechanico vel militi præſcripſit, cujus non exacte rationem iniiſſet. Nam & munimenta prius animo delineabat, & officia quæ præſcripturus eſſet, expendebat prius quam exigeret. Vt non modo decipi ab aliis non poſſet, ſed & calculum cum opibus neruiſqueReipublicæ ex vſu ejus ac ſecuritate ſua poneret. Quo effecit, vt nec fraudes aliorum neque ſumptus nimios in publicum inferret, & autoritatem vtrobique tueretur. Diſciplinam militarem, quæ in caſtris robur ac virtutem confert, ſtricte contenteque & inſtituit & conſeruauit. Nam & ordinis, quod munimentum eſt militiæ, & exercitiorum, rationem ſemper habuit. Abſtinentiam, modeſtiam, ac continentiam, à milite ſic exigebat, vt labore ac manu, non laſciuia aut petulantia, à ciuibus differret; hoſti tantum grauis, non graſſator inter ſuos. nemo enim libertatis cauſam in licentiam vortebat. In exemplis ac ſuppliciis, inexorabilem ac plane immotum ſe præbebat. nam prudentia, quod paucis contigit, id conſecutus erat, vt volentes emendaret. Immodeſtos temere ac delinquentes, voce ſæpius & oculis quam pœna continebat. Iram ſæpe in promptu, ſed non ultra ſpeciem, habere.

In

In congreſſu ac colloquiis cum iis, quibus
imperabat, ab humanitate non plus petere
præſidii quam quantum ad autoritatem, quæ
nonnulla ſui parte hac conſtat, ſatis eſſet. Et
ſeueritatis aliquid natura addidiſſe videba-
tur. qua ſic vtebatur, vt, qui militem ama-
ret, diſciplinam pro virtute ſingulorum &
cum opus eſſet, inhiberet, non laxaret. quo
effecit, vt quod vtiliſſimum in caſtris ſemper
fuit, hoſtem minus milites metuerent quam
ducem. In conflictu, nemo ſic parcebat mi-
liti, ſic vtebatur: à quo mortis patientiam,
non vitam, exigebat. cum non temere abſu-
mendus ſit in prælio, qui bello reſeruatur.
Quod non hora aut momento, vt confli-
ctus, definitur, ſed & ſæpe refici & ad poſte-
ritatis curam cum Republica tranſmitti ſo-
let, ideoque ad patriæ ſecuritatem caute eſt
diſpenſandum. Ægros ſaucioſque in bello,
nemo diligentius reſpexit: quos fomentis
aliquando, aliquando voce ac alloquiis leua-
bat. quæ quò minus ad blanditias compoſita
ac rariora erant, eo animos apertos ſimpliceſ-
que, quale eſt militare vulgus, magis altiuſ-
que penetrabant. nam blanditiarum aſſidui-
tate vt autoritas amittitur, ita comitatis vſus
obſoleſcit. Nemo vnquam de annona, nemo
de ſtipendio in tempore exſoluendo, magis
vel ſollicite vel diligenter cogitauit. quo effe-
cit, vt, cum ſæpe aut fretus numero aut ali-

qua

qua difficultate oppressus, cogere quam sup-
plicare malit miles, nunquam aut obsequium
idemque duci, aut cum hostibus certamen
detrectarit. & nonnunquam subito conspe-
ctus ita aciem accendit, vt quem quisque in
pugna legerat, pene vltra mortem & ad infe-
ros persequeretur. Tribunatus aquilasque,
non obsequio fortunæ semper, sed virtutis
merito ac vltro sæpe conferebat; nec stipen-
diorum tempus, sed aut gesta aut aduersa
ulnera ac cicatrices numerabat. Itaque &
non raro sordidos ac cæterorum rudes, sed
xercitos ac manu strenuos, ad summos or-
dines traduxit, &, quos nihil præter ambi-
um ac prehensationes commendaret, pari
nimo rejecit. Adulationem ac jactantiam,
iuersitate morum, & plerunque vel silentio
el vultu castigabat. nam quæ leuitatem præ
 aut futilitatem ferrent, non tam oderat na-
ura quam detestabatur: à temeritate ita a-
enus, vt sæpissime, cum cædere hostem
osset, satis esse existimaret si non cædere-
ur, nec aperto Marte, quod tyronibus pla-
ere solet, prouocaret, nisi cum prospectum
set ne noceret. nam occasionem laudis sibi
uidem sæpe dari, patriæ periculo nec semel
elinquendum esse existimabat. in Republi-
 præsertim, in qua sapientes regunt, plebs
dicium aduersus omnes sibi seruat. Si quid
olirctur, lentus atque ad omnia intentus,
prospera

proſpera cum ratione magis quam ex caſu approbabat: tantus ac tam rigidus exactor ſui, vt ſuffragium fortunæ nunquam poſt virtutem expectaret. In hac libertate noſtra, illud quoque adjungam (neque enim expectatis, credo, vt, quod pædagogi ſolent, homo animi non plane abjecti, verbis hoſti aut dicteriis detractum eam) quod cum vniuerſis Hiſpanorum opibus, ingenio, ac viribus, cum ſummis hujus tempeſtatis ducibus, commiſſus eſt. Alexandrum quidem illuſtriſſimum Farneſiorum Principem ac Parmæ Ducem, Petrum Erneſtum, vt & Carolum Mansfeldium, bellandi veteres ac gnaros, Sereniſſimum Archiducem Albertum, ex initiis vbique formidatum, ferociſſimum Mendozam, & Ambroſium ex antiquiſſima ac noſtris cladibus nobilitata Spinolarum gente, noſtri quoque celebrant. Nec Achillem commendare potuit Homerus, niſi Hectorem extolleret, neque Æneam Maro, niſi Turnum commendaret; & Lucanus, quia Cæſarem depreſſit, plus Pompeio, ſi quid judico, detraxit. imperator quoque noſter, vincere hoſtem quam contemnere malebat. In republica, vt mente celer & ingenio ad omnium ſtuporem promptus, ſic in ſingulis cunctator ſæpe, ſæpe ita velox, vt cum ſimulandi artes maximo naturæ beneficio vel ignoraret vel odiſſet, aliorum ſimul intelli-

geret ac præueniret. Dubitandum autem non est, quin quam plurimum ad laudem in Republica intersit, alios decipias an non decipiaris. quia alterum versuti callidique, alterum prudentis & vbique circumspecti est. Exempla singulorum, vel quod melius hæc norint qui arcanis hactenus interfuerunt, vel quod melius dissimulatur quicquid nostro tempore prudenter sed occulte geritur, non tango: & antiquitas, sub cujus velo optime hæc docentur, cuiuis patet. In dicendo ita breuis ac succinctus, vt necessitatem raro, nunquam dignitatem Principis excederet. plurima acute, nihil vnquam frustra dixit. Apparatum eloquentiæ nec adhibebat, nec in alio laudabat. Nemo Principum consilium sic petiit, sic dedit. ita quidem, ut cum peteret, plerunque daret, & velocitatem cum judicio suspicerent à quibus petebatur. non enim hostem tantum sed & suos præuertebat. Corpus succulentum, vegetum, torosum, Deus & natura dederant; cujus speciem ac modum magnitudo animi ac mentis excedebat. Vultus, serius, compositus, ac grauis: gestus, vere militaris: nihil blandum vsquam aut fucatum, nihil à quo aliud timeres: &, in voce magis quam in verbis inerat seueritas; quæ castrensem negligentiam & imperandi consuetudinem præ se ferebat. Ex ore, superciliis, incessu, corporis totius mo-

tu habituque, Martem, non plorantem illum, quem poëta turpiter inducit, sauciumque, sed Gradiuum aut Vltorem, descripsisses. qui post perpetratum Delphis Batauorum ab Hispano facinus, in animo ac vultu ejus sedem posuisse videbatur. Non delicias, non odium ab eo expectares. quod nonnulli condunt, vt in vsum ac vindictam promant. Quorum diritatem, neque verbis quisquam satis execrari, neque cogitatione aut sensu penetrare potest. irasci quam nocere honestius putabat. Cultus, non luxurie aut sumptu, sed mundicie insignis. quam & famuli præ se ferebant: vt è diligenti patris domo, non ex aula, singulos prodire existimares. Hastas, galeas, loricas, phaleras, ephippia conspiceres: quæ nunquam nisi sanguine ac vulneribus fœdari passus est. Ne in peregrinum quidem habitum, quod nobis vsitatum est, deflexit; qui Germanos modo, modo Gallos publice repræsentamus. etiam, quod fœdum dictu est, Hispanum odimus & imitamur. Quæ haud parui in Principibus momenti sunt. Siquidem, cum habitu, Græcorum mores quoq;, Magnus Alexander exuit, simulque gratia suorum & successu destitutus est. Et Romani, Regum liberos quos expugnare sensim aut inuisos suis esse vellent, cultu moribusque sæpius quam armis ad se traduxerunt. Nemo sibi & naturæ plura, nemo

mo pauciora institutioni debuit. Militarem rem, exercitatione & vsu, artes pacis, inter tubas didicit & arma. Ducis maximi virtutes, fortirudinem, scientiam pugnandi, prouidentiam, felicitatem, vim imperii atque autoritatis, ad exemplum non tam assecutus fuit quam absoluit. Fide, justitia, clementia, judicio, modestia, benignitate, ac nonnulla, vbi res requireret, seueritate, quæ si in eodem pariter concurrant, Principem absoluunt, nemini concessit. Inter arma ita vixit, vt contentione ac industria, non luxu aut licentia, à cæteris differret: in Republica, vt qui prudentia ac vsu primus esse posset, salua majestate ejus mallet esse maximus. Rarum autem ac inusitatum, vt qui pluribus excellit, nihilominus æqualis esse velit cæteris, & ex omnibus quæ pro imperio ac potestate aliena gerit, curam sibi tantum ac molestiam reseruet. Quam vel moderationem vel æqualitatis curam, omnibus trophæis laureisque anteponunt, quibus ne pro libertate quidem bellum cum suspicione seruitutis in Republica probatur; quam felicitas suorum ac successus pluribus quam hostis publicus invexit. In quo genere præcipui fuerunt quos præcipue nunc admiramur. In Romana C. Cæsar, cujus bellicas virtutes atque ingentem cum successu animi vigorem, nemo satis vn-

quam commendarit, primus libertatem expugnauit: cæteri pro ſervitute, quod imperium tum dicebatur, omnia geſſerunt. Qui diuinos maximoſque viros, Brutos, Caſſios, Heluidios ac Pætos, quorum inſtituta & extremæ quaſi morientium pro libertate vires, factionibus diſtractæ erant, tanquam ſcopis euerrerunt. Etiam Pompejus, quo præ reliquis libertas ſtetit, magis dedit operam, vt ſolus quam vt primus eſſet. Cato autem, omnium ſcholarum poſt euerſam libertatem argumentum, vt amore Reipublicæ non pauca, ita quædam, & fortaſſe eadem, ad famam & ad oſtentationem geſſit. ne in ſummo quidem vltimoque vitæ actu, ab hac alienus: in quo operam dediſſe dicas, non vt extra ſeruitutem, ſed vt in theatro moreretur. Ac ne Pyrrhos quidem, Mithridatas, Alexandros alioſque id genus Reges veterum duceſque, hic opponi nobis feram. quippe qui ex vſu cuncta aut pro nutu dirigebant. Igitur aut ducere hoſtem aut ferire, vrbem cingere, aut extemplo, cum res ferret, expugnare; occaſiones denique omnes, quæ momento ſæpe conſtant, vbi viſum eſſet, pro ſe occupabant. Noſter, ex arbitrio virorum quidem, quales nunquam deſunt nobis, maximorum, ſed, vt ratio conſtaret omnibus, ex alieno omnia gerebat. Illis opes, etiam ad luxum, nobis aliquando vix ad vſum aut in loco ſuperant.

Simul

Simul autem vincere ac parare quibus vincas inRepublica præſertim, difficillimum: in qua, cum omnia vt in priuata diſponantur domo, ſimul de ærario victoriaque cogitandum eſt. Pietatem ac Religionem, non ad dominationis vſum & ex arte, vt nonnulli, ſed ex animo colebat. Quam tueri majus eſt quam profiteri. non vt quenquam aliud ſentire cogas, ſed vt ad præſcriptum ſuum, non alterius, colatur Deus. In quam libertatem qui jus ſumit, etiam ſi cætera concedit, vniuerſam tollit, ſiue quia id quod primum eſt in libertate tollit, ſiue quia tota ſæpe ſeruitus ſub hoc prætextu latet: quod tot annos Belgæ jam experti ſumus. Nam tributa, vectigalia, atque alia, vtcunque tolerantur: nemo jus in pietatem animoſque impune ſumit niſi qui præſcripſit. Ac plerunq; de ſucceſſu ac victoria non dubitat qui Deo cauſam approbari credit: neque quiſquam pugnat fortius aut vincit ſæpius. Vt hoc ipſo quidam callidiſſime vtantur. quia ſuam cuique optimam videri, & affectu, non judicio de ea judicari, maxime ii credunt quibus nulla niſi ſimulata placet. Ad virtutes iſtas, maxima naturæ beneficia ac dotes accedebant. Memoria tam rara inter cætera ac vaſta, vt quæcunq; ab actuariis concepta eſſent, per ſe meminiſſet, & amiſſas, quas legiſſet vnquam, aulæ tabulas chartaſque, à ſe peti poſſe, nihil minus quam jactator, aliquoties

pronunciarit. Accedebat rerum prope omnium ſcientia, ac ſolidum de ſingulis judicium: quo & mentes ſingulorum & ingenia prudenter callideque pertentabat. Memini legatos quoſdam, etiam quos magni pridem approbarant Reges, duces, nautas, medicos, politicos, cum metu ad officia ac ſalutationes acceſſiſſe. Adeo nil temere à quoquam cujus reddi ratio non poſſet, admittebat; ipſe rerum omnium vorago ac abyſſus. Vt eorum quoque gnarus videretur quæ non audiuiſſet, & timeret quiſque ne jam ſciret de quo reſpondendum ſibi eſſet. Nemo enim plura ſciuit quæ non didiciſſet: nemo plura vſu perdidicerat de quibus recte judicaret: nemo tanto cum judicio quæ perdidicerat in vſum publicum conuertit. Inter quæ Matheſin merito reponas; vt ſubtile ſtudium, ſic vaſtum. cujus ſingulas ſic perluſtrauit partes, vt egiſſe hoc vnum peritiſſimi vel fide ſua deierarent. cum & multa primus obſeruarit, neque pauca prope amiſſa ex antiquitate reuocauerit. Nam & Numerorum ac Geometriæ adyta, totamque Graphicen excuſſerat atque Opticen. Vt Potentiarum Ponderumque Iſorropicas omittam rationes. In quibus magnum imitatus Archimedem, plurima ad belli uſum ac commoditatem patriæ reduxit. In Coſmographia eos fecerat progreſſus, vt

Geographiam cum Hydrographia totam percalleret; in Astronomia, non quæ popularia sunt modo, sed & ea quæ heroicas exercent mentes, penitus teneret. Hinc opificum ac sedentariorum stupor: quorum artes cum non didicisset, singulos, si quid delinquerent, ex arte castigabat: responsantes, circino aut rationibus vincebat. Vt plerique, qui candidiores essent, instrui se faterentur; cæteri, vtcunque nollent, veritatis vi expugnarentur. Exercitiis, aucupiis, venationibus, ac cæteris id genus, sic addictus fuit, vt non raro inter ipsas ad Rempublicam rediret: plerunque, aliud aut ageret aut cogitaret, nonnunquam & dictaret aliquid vel scriberet. Vt non admodum teneri iis aut astringi posse videretur. non quod Principe indignas, sed quod ociosi esse judicaret; neque studia, sed voluptates. Nullum enim rerum præsidi cum feris, sed cum hostibus imperii, certamen esse ac bellum voluit natura. Quos in fugam dare ac sequi, magis pro imperio existimabat. Et huc totam flectere venationem videbatur. Itaque hostem, vel latentem, callide vestigiis persequebatur, vel indagine inclusum, tanquam in cubilibus cingebat, vel in fugam concitato, terra veteranum, mari nautam, vt Laconem aut Molossum immittebat. Ita cum & seria ac sua tantum ageret, ne voluptates quidem ab vtilitate Reipubl. ac vsu separabat. In qua co-

gitationes omnes, omnem animum defixam ſemper atq; aſtrictum pertinaciter habebat. Quem ſi quando relaxaret, machinam recentem aut tormentum grande explorabat. Sæpe equorum greges, quos ex omni orbe ad ſe miſſos, non in vſum belli modo, ſed & admiſſarios in ſpem propaginis alebat, maxima cum cura ac diebus prope ſingulis luſtrabat. Et eximium quo vteretur ſemper habuit. Quorum vnus (nam minuta quoque veteres in laudibus heroum maxima cum auditorum voluptate ſectabantur) cum in pompa funebri lugentis habitu conſpectus, (& in talibus amiſſi deſiderio nonnulli argutantur,) hæſitare interdum ac præ cæteris mœrere videretur, lachrymas domeſtico excuſſit. In delectu quoq; canum modicus, & qualem ante dixi, vnum quem à fide non à forma æſtimabat, exquiſite ſemper coluit. qui cum expugnata vrbe ad victorem tanquam dedititius fugiſſet, domino, cum indignatione ſi quis acceſſiſſet, ad extremum hæſit. cujus, etiam poſt obitum, benignitate, quod tantopere in antiquis Græcis Romaniſque Chæronenſis ſapiens commendat, ſuſtentatur. Interdum claua Gallica aut noſtra, modice exerceri. Interdum, quamuis raro, curru ſuo Sceuerinæ vehi. quem antennis, gubernaculis ac velis, ſicaptarat, vt, cum vellet, etiam in terra nauigaret. Scenæ quoque interdum temporis

non-

nonnihil dabat: ſed vt animo plerunque abſens & intentus meditationibus ſederet. Nam amœnitate hortorum atque ædificandi cura, ſero admodum teneri cœpit. Equitem cum pedite vniuerſo, fuſili formatos opere, pro ſcaccia habebat. Quos & variare, & pro loco aut aggreſſione hoſtium diſponere ac mutare, pueros, quos vulgo honoratos vocant, remittendo animo docebat. vt ex tempore conſulti, primos ſæpe equitum præfectos ac tribunos in ruborem dederint. Ex quibus, caſtra ac metandi rationem, cum tentorio, principiis, viiſque, ac tota aciei forma, accurate efformatam ac deſcriptam vidimus. De cæteris vix cogitare videbatur. vt ne quidem muſica impenſe duceretur. Nam Achilli, quem vt accuratam belli normam victor orbis Macedo colebat, citharam qua belli tædia diſpungeret in manum poëtarum princeps dedit. Noſter, præter illam quæ pro patriæ ſalute auditur, nullam in deliciis habebat. Tympanorum ac tubarum horror & fatale tormentorum carmen, bellatorem vindicabant. In menſa epuliſque, ſemper ſobrius ſuique ſimilis; cibum ad neceſſitatem, aut pro exercitio quo famem aliquando inuitabat, modicum ſumebat. Vinum, quo plerique valetudinem corrumpunt, ejus tantum cauſa, ac vix, admittebat. Quod à medicis nonnunquam ęgre perſuaderi ſibi paſſus ęſt. multum

ab eorum consuetudine alienus, qui immensis poculorum certaminibus, & quasi bello, nihil præter vinum pro salute patriæ effundunt. Somni, vt in castris, ita domi, semper parcus: quem plerunque, hic Respublica ejusque cura, ibi, cum nonnunquam sub tentorio, nonnunquam humi & sub dio recubaret, stationum atque excubiarum monitus aut hostis abrumpebat. Domum, in exemplum aliorum, quod in hac Republica conducit, sic disposuit, vt, quod nonnulli Principes secure negligunt, in ære nunquam alieno esset: suo autem ita vteretur, vt & citra vires patrimonii & fortunæ magnitudinem impensæ essent. Partim, ne in libera Republica judiciis exponeretur quem vt vitæ normam omnes sequebantur: partim, ne obstrictus cuiquam esset cui omnes debebamus. Quæ sequuntur autem, quibus verbis, Auditores, exprimam aut commode describam? nam & vox, & sermo, & oratio, dicenti pene elabitur ac fugit. Cum defensioni Bredæ aliquamdiu intentissimus fuisset, vt, dum Patriæ consultum vellet, sui, quo hæc ipsa nitebatur, rationem non haberet, lentum ác difficilem contraxit morbum. Cujus causa vt de repetenda domo cogitaret, vix à Patribus adduci potuit. Quo sic tandem rediit, aut potius, delatus est, vt funeri simillimus aut vmbræ videretur. Vt in vultu ejus, Patriæ exequias ac vltimam necessi-

ceſſitatem, boni omnes legerent cum lachrymis ac præſentirent. Vt, ex venæ pulſu ac momentis, mortem noſtram ac defectum, medici denuntiarent. Cujus haud ignarus ipſe, Patres Patriæ, cum Fratre illuſtriſſimo ad ſe vocauit. Quorum, illis quidem; curam Reipublicæ ac onus, huic, ſuum ac Parentis maximi exemplum commendauit. Apud quos, conſueta mentis generoſitate, ſtudium, non beneficia, in Patriam teſtatus eſt. Majus eſt quod addam. Cum ſupremum imminere ſibi tempus didiciſſet, vt, quod ſupereſſet, totum Deo daret, mentem cæteris ſubduxit. Quæ quo magis vitæ anteactæ recordatione ſe demittit, eo altius aſcendit. eo enim propius ad fundum ac medullam gratiæ accedit. in quo quaſi centro conquieſcit. Quod poſtremum tempus, primum vitæ ejus ac præcipuum fuiſſe judico. Quo terrena omni cogitatione, omnibus humanis exſolutus curis, non de vno alteroque loco, ſed de orbe triumphauit. quem non vincit vniuerſum niſi qui contemnit. Huic vni ſtudio intentus, è Theologis, Antonium Walæum, quem hoc anno Academici Senatus Præſidem renuntiarat, virum, cujus eruditionem, pietatem, fidem, Patriæ ſibique aduerſo tempore perſpexerat; cum Iohanne Bogermanno, reuerendo viro, qui & mortis ordinem deſcripſit, aliiſque, ſæpius ad ſe vocauit. quorum pia monita, ſola-

latia ac preces, non tam auribus quam animo prosequebatur. Quos, cum nihil præter Deum, præter Seruatorem suum, præter pœnitentiam ac vitæ sordes, sed ex animo ac sine fuco, loqueretur, aliquoties cum lachrymis à se dimisit. Nam, ne leuiora dicam, (plura enim concurrebant) callo vitiatum jecur. vitæ commeatus ac commercia, paulatim, tanquam in obsessa ciuitate, supprimebat. Vnde primo, alimonii egestas, mox debilitas, postremo mors & quasi necessaria deditio, secuta est. Et jam poplites, jam nerui, jam vox ipsa, ipsi quoque oculi defecerant, neq; quicquam præter halitum exiguum de libertatis nostræ vindice restabat. quem clementiæ diuinæ totum jam transcripserat ac consecrarat. Heu lux Patriæ ac Pater! heu exemplum omnis æui, nostri admiratio ac stupor! heu bellator, victor, triumphator, spes tuorum, terror hostium ac tremor! heu inuictum Rheni nostri tonitru ac Martia tempestas! in quem Reges Principesque, oculos ac cogitationes, tanquam scopum, collimabant, ad quem flos nobilitatis, ad quem voluntarius ex orbe toto miles, Gallus, Teuto, Italus, Britannus, Scotus, cæteræque gentes, agminatim concursabant, quem vidisse, pars felicitatis ac victoriæ momentum habebatur, sub quo artem militarem & armorum rationem nisi qui hausisset, totam ignorare credebatur! Heu

Bel-

Belgarum Hercules ac Telamo,
modo quem gloria ad cœlum extulit,
Quem aſpectabant, cujus ob os
non, vt ille ait, *Graii*, ſed Europa, Europa, inquam, vniuerſa,
ora obuertebat ſua;
eam nobis objici calamitatem, vt, cum aras, focos, liberos, ac vitam, ipſam quoque quæ hac vitâ carior jucundiorque eſt, libertatem, vni debeamus, vnum omnes vidui ac orbi deſeramus! Et jam ipſe à te deſertus eras. Nam quo jam nobiſcum vel confugeres vel prouocares? Ad inuictos milites ac legiones tuas? Nemo mortem expugnauit. Ad heroicas virtutes & autoritatem tuam? *Ego dixi*, inquit veritas, *Dij iſtis. Filij excelſi omnes vos. Tamen moriemini, vt homines. Vt vnus de Principibus cadetis.* Ad victorias tot illas, quas terrarum orbis celebrat, extollit, admiratur: quas, quamdiu in terris nomen libertatis erit, omne æuum, omnis admirabitur poſteritas? nihil, præter nomen, quod hic relinquendum erat, ex his omnibus reſtabat. Ad tot machinas, quas primus ſollertiſſime pro Patria excogitaras? nullum hic habebant vſum. Duæ tantum jam ſupererant, vt neceſſariæ, ſic minime fallaces, quas in ipſo vitæ exitu adhibuiſti. Nam, cum cæteræ deeſſent, Pœnitentia ac Fide, non, vt ante, vrbem aliquam ſed cœlum perrupiſti. Hanc victoriam poſtremam,

mam, hunc triumphum Imperator noster gessit. post quem, victor omnium ac sui, vitæ immortalis Capitolium ascendit. Ita, vnâ eâdemque hora, Auditores, columen prudentiæ ac caput suum Patres, Martem milites, vitam, spem, salutem ciues, fulcrum ac tibicinem imperii ac gloriæ Batauia, patronum ac tutorem Academia, amisit. qui vigesimo & tertio Aprilis (ô miseriam!) cum Sole nobis occidit. Annos quinquaginta fere & octo vixit: quadraginta ex autoritate Patrum, rebus præfuit: duodecim induciarum specie militiæ exempti sunt. Victoriis rebusque gestis vitæ spatium excessit: quod velocitate animi ac non cessando vltra sæculum produxit. Præter vniuersum vitæ tempus, quod saluti Patriæ indulsit, Patrem patruosque tres, Adolphum, Ludouicum ac Henricum, libertati Belgicæ impendit. Testimonia virtutis nemo plura tulit, nemo Regum Principumque animos in admirationem sui sic pertraxit. Ab Henrico quidem Magno (at quo Rege!) primum tempestatis suæ ducem, sæpe nuncupatum constat. Pro Iacobo autem Serenissimo Britanniarum Rege, cui sapientia ac pacis artes debent, tum judicium quod extat, tum collata dignitas testatur. Nam Gustauus ejus nominis Secundus, absens quoque præsentissimum hoc tempore eruditionis numen (patietur enim tantæ Majestatis fulgor, in quo virtus &

natura

natura vel congessit quicquid potest vel exhausit, obiter hic nomen vsurpari suum) quid de eo sentiat, existimet, quotidie loquatur, à Legatis prædicari malo. Idem de inuicta Venetorum gente, quæ jam mille annos ac ducentos, non consulibus sed libertate signat, dico ac pronuntio. Quanquam autem tota tellus, & extremus quoq; orbis, laudum ejus luculenta exhibere possunt monumenta, proprium habere Delphis Batauorum, voluit, optauit. Vt qui Patrem, quamdiu vixit, vel vlcisci statuit, vel imitari; ne in morte quidem aliud quam pietatis sibi poneret. In qua vrbe, habebunt posthac quod cum cura lustrent, admirentur, domi maximâ cum admiratione prædicent, commemorent, extollant, peregrini. Nam cum alias illustrium virorum ornamenta sint sepulchra, hic sepulchri ornamenta duo sunt heroes, quos Europa, Asia, ac Africa, communi voce extollit celebratque: quos infecti pice & Sole peregrino milites ac nautæ nostri, etiam fortasse pedibus obuersi, libertatis publicæ autores canunt. Quorum alter, furiis Albani, ignibus ac crucibus, virtutem ac Oceanum opposuit: vt Hispania timeret quamdiu timeretur, & ad opulentiam quamcunque peruius terrarum orbis esset. Alter, tantus, vt in curia conuentibusque pro Senatu, in militia castrisque, solus esset pro exercitu; terra, mari, bello, pace, libertatis

limites

limites ac jura, ampliauit ac produxit. quam eandem (addam enim, quod, vt ſolent, ſtigide laudabunt, quibus nulla niſi ex ambitione virtus in Principibus probatur) integram à ſe non minus quam ab hoſte conſeruauit. rebus geſtis, meritis, virtutibus, Rempublicam obſtrinxit, non oppreſſit. quo erepto, nihil, præter animum inuictum atque intrepida conſilia, ad curam noſtri ac tutelam Patriæ ſuperſunt. Nam ſi expectatis, vt, quod in priuato funere oratores ſolent, verbis tantum ad commiſerationem aut inanem planctum, præficarum more, præeam, aut luctum ejulationibus accendam; fugit vos & ratio & inſtitutum noſtrum, Auditores. Non enim fœminæ ſed viri conueniſtis. Et inuictum Principem lugemus. qui nec lachrymam emiſit vnquam, & à liberis conjugibuſque noſtris cum pallore eas, trepidatione ac fugâ, hactenus auertit. Cujus tergum nunquam vidit hoſtis: vultum, nemo vnquam inimicus Patriæ ſuſtinuit. Patres è Republica ejuſq; moderatione, Populus ac plebes ex memoria ac recordatione tanti Principis ſolatia doloris ac calamitatis ſuæ petant. Vitam ſarciendæ huic cladi, animos ac opes pro ſe quiſque conferat ac Patriæ impendat: quiſque tanti Principis virtutes factis exprimat ac colat. Et tu, generoſæ maſculæque indolis juuentus noſtra, belli ſeminarium ac pacis, quam fundata tanto ſan-

to sanguine ac virtutibus libertas, tanquam importuna sed honesta flagitatrix, jam obstrictam tenet, ex memoria virtutis, non cum gemitu & planctu, justa tantis Manibus persolue. Tibi, Miles, si quis forte huc conuenisti, dico, Sanguine non lachrimis litandum est. Stantem militem, non ejulantem, mori decet. Quoties in acie aut hostem feries ac sistes, aut cruentam patriæ ac libertati commodabis manum, toties litabis ei quem amittis. Tibi hoc Hispane dico: Post ereptum fraude ac latrocinio parentem, post sublatum in tranquillitatis portum, maximi parentis ac simillimum parenti filium, quem publice lugemus, NONDVM VICTI SVMVS. Manet causa eadem ac virtus, manet idem, animus ac sanguis, manent Magistratus, manet Princeps; si non idem, cum eodem animo ac potestate. Manet idem libertatis amor. &, vt maneat perpetuo, tu summe, tu æterne, tu inuicte Deus, desiderium lubidinemque ejus, mentibus infunde. Bello, mox induciis ac pace oppugnati, neutro cessimus. Vrbes plurimas, ac prope innumeras, tenemus. Vnam forte aut alteram, non armis victi sed necessitate, amisimus. Incolumem atque integram Rempublicam, fortasse & ordinatam, post tot tempestates ac compositam, habemus. Quod si tempus nondum præstitit, periculum commune ac bellum jam præstabit. Mare totum,

sinus

ſinus omnes, portus, inſulas ac littora, vel claſſibus ſecuri peruagamur, vel formidine ac virtutis noſtræ metu, continemus. Quicquid alibi terrarum, extra Solem quoque & Lunam extat, aut emenſi ſumus, aut coloniis jam occupamus. Ceſſit Græcis Romaniſque, atque ex parte nobis quoque, qui jam totum circumuecti ſumus, exploratus orbis: nondum deeſt ſtudium ſciendi, ſit ne extra eum qui mortales capiat atque alat, habitandi locus. In Oceano, in glacie, in nubibus, in nocte denique ipſa, extra ſiderum conſpectus, extra limites naturæ, viximus. Quicquid nix aut hyems, quicquid Solis inclementia atque ardor, quicquid ipſa vaſtitas ac ſolitudo, vel ſeruauit ſibi vel depoſuit, acceſſimus, inuaſimus, perrupimus. ne quis aut aduerſis nos terreri putet, aut metuere Fortunam, qui naturæ fines jam exceſſimus. Et inferre mortem & contemnere didicimus. Seruire, nec didicimus nec poſſumus. Parua ſæpe manu hoſtem fudimus, cecidimus, auertimus. Semilaceri ac ſemiuiui ſæpius; Oſtendæ, etiam poſt obitum pugnauimus. Nam cum vrbi terra ac aggeribus deeſſet, truncos mortuorum ac cadauera objecimus. vt poſt vitam libertatis ſtudium reſtare in nobis crederent à quibus irritati ſumus. Qui, erepta quoque patria, erepto habitandi ac viuendi loco, vel in mari medio, in claſſibus

bus ac nauibus, quod sæpius experti sumus, vel, si nihil restat, in visceribus Hispaniæ, virtutis studio ac desperatione armati, locum vel inueniemus, vel inuito hosti ac spectanti extorquebimus. Denique, vt feræ quædam capite obtrito, in autorem vulneris necessitate aguntur, quia præter mortem nihil ac vindictam restat: ita nos exuti (quod auertat Deus) opibus ac solo, tecum & in tuo, non inuiti & interriti cademus. Et jam pedum viam vidimus. Gades diripuimus: Calpen metu expugnauimus: Fortunatas insulas accessimus, deuicimus. vt, excepto cælo, nihil jam supersit, quod virtuti nostræ reseruetur. A tyrannide ad necessitatem, à necessitate ad virtutem & quæcunque gessimus, compulsi sumus. Ita in Batauia, cum laude ac dignitate viuunt, quos Brabantia ac Flandria ejecit: in vtraque India, coacti, vitam, opes, ac fortunas repererunt, quos triremibus ac vinculis Hispania addixit. Demens, & ignaue, & rerum omnium ignare, castris exui ac cædi, patrimoniis mulctari ac fortunis, cogi ad virtutem, ad victorias, ad laudem possumus. Vinci animo non possumus. Qui quamdiu inuictus in posteritate nostra ad exemplum nostrum erit, nunquam hosti deerit quod agat, semper aliquid restabit de quo nunquam triumphabit. nisi quod facilius vrgere desinet, quod nunquam conseque-

ſequetur, quam vt nos de libertate amplius non cogitemus. Atque vt metuamus abſit, Patres. Et in nobis & in aliis præſidia habemus. Regum maximorum, Rerumpublicarum florentiſſimarum ſocii ac fratres ſumus, publicæ ſalutis mœnia ac muri, libertatis propugnacula ac nerui ſumus. quibus, cum amicis ſociiſque expugnatis, nihil præter ſeruitutem orbis & imperium vnius reſtat. Cæterum, cum Magiſtratus omnis, omnis Princeps, ſæpe breuis vitæ ac caducæ, ſemper fluxæ ac mortalis, ſtatus ipſe ac Reſpublica æterna ſit, immortalitati autem noſtræ illuſtriſſima Naſſouiorum ſtirps diuinitus jam deſtinata videatur, tempus eſt, vt ad ſolatia, & quidem certa ac præſentia, eamus. quæ in Fratre tanti Principis tantoque Principe habemus. Cui, Deo præeunte ac jubente, Illuſtriſſimorum Ordinum conſenſu, deſtinatione Fratris, votis omnium ac publico applauſu, rerum ſalus, Patriæ tutela, terræ pariter ac maris regimen ac cura, nunc incumbit. Et quandoquidem adeſſe vbique Princeps creditur, & abſenti quoque fauſta omnia precari, mos majorum tenet,

Frederice Henrice, Illuſtriſſima Naſſoviorum ſoboles ac germen, titulis, ſucceſſione ac meritis Arauſiorum Princeps, Deus immortalis, vnicus imperii hujus publicæque rei cuſtos, ſtator, atque vindex, ſub auſpiciis

ſpiciis Parentum Patriæ, res fortunaſque tuas foueat ac tueatur. Quas, cum dignitate tua, cum imperio ac poteſtate, fixas in hac terra ac fundatas habes. In eadem vitæ ſociam jam delegiſti: in eadem ſucceſſorem tuum ac dulciſſimos nepotes, quos jam debes, expectamus. Tu cum lacte atque inter vbera nutricis, in paterno ſanguine cum Patria nataſti. Tu eodem loco, in eadem vrbe, in qua Patrem plane inuictum, Matrem vnice ſuaviſſimam ac prudentiſſimam, Fratrem hunc incomparabilem ac penitus diuinum, omnium bellorum ejus particeps ac triumphorum, condidiſti, primum hujus libertatis ſpiritum hauſiſti. Quorum Manes, ab injuria ac ſacrilegio abominando, ab incurſione hoſtium, ab Hiſpanorum furiis, defendere non potes, niſi te, te, in quam, Magne Heros, Patriam communem, conjuges ac liberos, ab iis pariter immunes habeas ac præſtes. Quæ aut (quod auertat idem immortalis ille Deus) deſerenda, aut nos tecum ac cum tuis defendendi ſumus.

DIXI.

IN IOSEPHI SCALIGERI FVNERE,

Habita in auditorio Theologico, statim ab exquiis, xxv Ianuarij, CIↃ IↃ CIX.

ORATIO II.

OMnia nata interire, neque quicquam immortale esse in terris, præter vim mentis & ingenii opera, hodiernus maxime dies docuit. Mandauimus, mandauimus terræ, miserum illud & exhaustum Iosephi Scaligeri corpusculum, in quo magnus ille literarum princeps animus, annos sexaginta fere & octo, tanquam hospes in angusto domicilio ac lare commoratus est: in quo tot præclara opera, tot diuina monumenta, tot in posterum victura semper scripta edidit. Qua profecto morte, præterquam quod ita fractum ac debilitatum esse me nunc sentiam, vt si lachrimis lingua, mens dolore oppressa conticescat, veniam ab omnibus deberi existimem: metuo & illud, ne amplissimi clarissimique quidam viri, qui vbique nomen Scaligeri famamque, non vt eruditi hominis, sed vt eruditionis vsurpare solent, meram in me vel temeritatem vel audaciam accusent. A quibus ego tantum abest vt dissentiam hoc tempore aut abeam, ut nihil præter pietatem mihi

mihi quod opponere iis queam, esse videam relictum. Nam siue aliquid dicendum de hoc viro erat, multos in hoc ordine præstantes viros, neq; ex iis quenquam non me eruditiorem video: siue aliquid pro dignitate illius, vereor ne omnibus tacendum fuerit. Cum vero etiam de rebus cœlestibus plerique ita agant, non vt laudem iis, quod aut superuacuum est aut ineptum, addere conentur, sed vt liberam earum admirationem omnibus relinquant; nobis sola virtutum ejus viri sufficiet commemoratio: commendationem vero singularum, iis qui aut prodigi existimationis suæ sunt, aut suarum imbecillitatem virium cum magnitudine illius nondum, vt oportet, contenderunt, relinquendam putamus. Si nobilitatem tanti fecisset, Regibus Principibusque ortus fuit: si majorum res gestas, nemo plura in eadem gente trophæa, nemo plures numerare victorias potuit: si postremo animi præstantia, quæ in Scaligerorum stirpe eluxit, censeri voluisset, omnes historias, omnes annales, testes habebat: neque quoquam oculos conuertere potuit, vbi non domesticam laudem inueniret. Verum enimuero, supra fortunam animus, immortalitatis studiosa mens, omnium scientiarum capax ingenium, noctes atque dies inquies, amore æternitatis angebatur. quæ è caducarum occupatione rerum,

ex

ex humano puluere & ſordibus, ingeniorum vim, fatali quadam & occulta lege ad ſe trahit. Ad quam non à pædagogo mercenario, vt ſæpe ſolet, homine, ac abjecto, ſed ab eo, cujus nomen ſine horrore & religione nemo vel commemorare poteſt, ab heroe ſummo, Iulio Scaligero deductus eſt: vt eundem & nobilitatis, & vitæ, & exiſtimationis autorem haberet. Nam cum magnus ille ſenex, paupertate & inuidia ſuorum oppreſſus, nihil, præter generis ſplendorem, reliquum jam ſibi liberiſque videret; durum onus ſane ac graue; paria cum fatorum acerbitate facere ſtatuit, & quam amplius tueri nobilitatem non poſſet, ejus ſine ſtrepitu vitæ, ſolam conſcientiam ſeruare. Quippe cum plurima ſtipendia feciſſet, & ingenitam illam à natura heroibus ferocitatem, prima ætate concoquere ocioſe domi ſine aſſiduis facinoribus non potuiſſet, tandem iis artibus totum ſe dedit, quibus filium ſe digne inſtruxit. Cujus operæ hunc fructum tulit, vt cum puerum aut ejus indolem intueretur, nunquam lachrymas tenere poſſet. Cujus admiratione atque aſpectu de ruina gentis nobiliſſimæ admonebatur. cui cum totis viribus incubuiſſet fortuna, cœleſtis ingenij ſublimitatem, non minus ad dolorem, quam ad conſolationem, reliquiſſet. Nam vt ignis transferendo non extinguitur, plerumque vero

vero acrius erumpit: ita generositatem in duobus illis viris, dignitas erepta, opulentia majorum cum imperio amissa magis inflammabant. Vt jam tum Josephus noster principatum nouum agitare videretur: quem profecto (quouis Principe audiente dicam) tandem consecutus est. Anno decimo ætatis & nono, Lutetiam profectus est: in qua vrbe voto sese audacissimo obstrinxit. Nam cum terminos scientiarum certos esse ac limites videret, vni autem immorari, animi angusti judicaret, omnes primus post memoriam mortalium, cum linguis, animo ingenti expugnare aggressus est. Cum vero omnium scientiarum matrem esse & quasi fontem, Græciam videret; prætermissa omni voluptatis cura, tanta vel contentione vel celeritate, linguam hanc arripuit, vt Grammaticorum tricis, nisi quas è lectione poëtarum sibi ipse regulas formaret, prætermissis, vno & viginti diebus Homerum, reliquos intra quartum mensem poëtas, cæteros intra biennium scriptores, perdisceret. Hac molestia solutus, linguam Sacram aggressus est. Memini frequenter audiuisse ex illo, se, cum in Parisiorum vrbe eo versaretur tempore, quo notissima illa & infanda sæuiret laniena, adeo Hebræis litteris sedisse intentum, vt neque fremitum armorum, neque puerorum gemitus, neque mulierum la-

meditationes, neque hominum clamorem aliquamdiu audiret. Harum mira ſuauitate illectus, cum paulatim, tanquam ignis quidam, feruor creſceret diſcendi, Chaldæam, Syriacam, Arabicam, mox & Æthiopicam, Perſicam ac Punicam adjunxit. Ita ad philoſophiam magno animo ac mathematicen contendit. Erat hac ætate maximum ac celeberrimum Cuiacij nomen, cui principatum juris omnes deferebant: cum hoc ita annos quinque vixit, vt jucunditatem literarum penitus ex animo deleret, & cum præceptore ſuo, quo & poſtea vſus eſt amico, totus in collatione legum hæreret. Ac ne quicquam penitus deeſſet, cum Theologorum, ſed præſertim antiquorum, ſcripta diligenter pertractaſſet, ne recentioribus quidem nihil dandum temporis putauit. Nam de magno Hippocrate quid dicam, cujus aliquot libellos, olim Lutetiæ excuſos, notis illuſtrauit: cujus Aphoriſmos, imitatus Celſum, in Latinum conuertit ſermonem? Tanta ergo eruditione, tam inaudita in eodem homine ſcientia inſtructus, ſimul explicare vela ingenii, & omniſciam memoriam, ac ſecundo vento famam experiri cœpit, ſtupere omnes, neque vt de homine amplius, ſed vt de nouo aliquo portento, loqui. Theologi, juriſconſulti, medici, inprimis optimarum litterarum gnari, exclamare, hærere,

rere, nulla aut sibi laude aut illi satisfacere videri. Alii abyssum eruditionis, alii scientiarum mare; alii doctorum Solem, alii patris diuini sobolem diuinam, alii genus Deorum, alii perpetuum literarum Dictatorem, alii maximum naturæ opus & miraculum, alii extremum naturæ conatum, alii aliter vocare: quorum testimonia selecta, breui, vt consensum omnium doctorum æmuli intelligant, pariter à nobis edentur. Donec nimia virtute, &, vt ipse judicabat, immodestis aliorum laudibus, virus improborum ac malevolentiam mereri cœpit. Verum enimvero, fremant, indignentur, cœlum misceant ac terram, vel indocti qui de eruditione tanta judicare nondum didicerunt, vel maleuoli qui ferre necdum possunt, nullum certius virtutis suæ signum quam inuidiam reliquit. Nam si Principes Scaligeros majores ejus videamus, quorum annos mille & ducentos familiam stetisse omnes testantur; qui potentia, victoriis, militari laude, animi ac corporis præstantia, etiam æqualibus antecelluerunt; nemo tantam istis omnibus inuidiam, quantam noster ille literator (ita enim homines festiui vocant) ac infelix antiquarius sustinuit. Nemo vsquam improborum fuit, qui virtutem ejus, nemo imperitus qui scientiam perferre posset. quos, vt iterum hoc dicam, vel quod in se concitauit, vel quod fortiter

contempſit, diuinæ vtrumq; ac inuſitatæ argumentum eſt prę̃ſtantiæ. Sicut enim gloria è virtute, ita æmulatio ex iſta atque inuidia eſt expectanda. Eam vero ſi quis ita metuit, vt ne cuiquam improborum diſpliceat, regiam virtutis viam deſerendam arbitretur, proditor ſignorum ac deſertor eſt. Et profecto dignus omnium contemptu eſſe incipit, qui bonorum laudem fortiter tueri non audet. cui aut renunciandum ſemel, aut inuicto animo ac curà cum liuore & improbitate dimicandum. Id qui facere non poteſt, ita ſeſe paret, vt in locum ſolum aliquem concedat, vbi ne conſpectum quidem magni hominis admittere cogatur, vt quod relliquum eſt vitæ, in ſolius voluptatis ſtudio conſumat. ibi cogitationes, ibi animum, ibi omnem vitæ ſpem habeat. In ſcortorum ſinu & amplexibus, inter temulentos ipſe temulentior, omne æuum, aut ebrietate grauis aut onuſtus crapula, traducat. liuorem vero ac inuidiam ne ſperet quidem; quæ non ſine ratione Deus ac natura inter ſe disjunxit. Quippe, vt in prœlio qui clypeum abjecit, & virtuti nuncium remiſit, non ab hoſte modo, ſed & à jumentis paulo poſt calcatur & ſub pedibus plerunque perit: ita qui liuorem ferre, qui malevolentiam, quam bene agendo meruit, tueri præ ignauia non poteſt, ferre merito contemptum cogitur, qui in virtutis protinus ſuccedit locum.

Mihi

Mihi vero, paſtus atque obſonium ingentis animæ, & quaſi cibus quidam, æmulatio ac liuor videtur. Neque raro, Auditores nobiliſſimi, Poëtas noſtros, primos ſapientiæ conſultos, admiratus ſum. Quoties enim Herculem eorum video, qui vt abſolutum virtutis ab iis proponitur exemplum, quoties illud tergum quod tribuere illi ſolent, illos neruos, illud pectus, illos toros mecum contemplor, vere homines diuinos fuiſſe judico, qui vt talis euaderet tantuſque, nutricem illi inuidiam appoſuerunt: cujus, tanquam in palæſtra, ictu crebro indureſceret: à qua laceſſitus quamdiu vixit, cœlum tandem immortalitate compos aſcendit. Quippe ſicut ventus, ſi in aëre aperto erret, libertate illa perit ac diffunditur; ſin in terræ penetralibus cohibeatur, ipſam mouet ac cum vi euadit: ita quibus generoſus ille ſanguis in præcordiis concaluit, perrumpere ad æternitatem, ipſa ſpectante inuidia, quam ire malunt. neque melius heroes quam per nebulonum humeros in cœlum aſſurgere videntur. Quod ſi cuiquam, noſtro certe contigit: cujus è puriſſimo igne compoſitum ac delibatum à Deo artifice ingenium, ſine his calumniarum flabellis, redire eo non poterat vnde profectum fuerat. Multa prius terris debebat: quæ vt concitato ita majore animo conſcripſit. quoties nimirum cum improbitate pedem con-

terret, & justissimo dolori habenas laxaret. Sæpe calumniis, sæpe mendaciis admonendus erat quis esset: vt ex odii acerbitate magnitudinem suam intelligeret, & de gente sua cogitaret: à qua, cætera cum amisisset, nihil præter inuidiam priuato majorem retinuit. Illud pignus nobilissimæ stirpis, hanc hæreditatem à principibus ac regibus accepit: hanc inuicto animo ad supremum vsque spiritum seruauit: hoc postremo nominis celebritate, hoc integritate vitæ, ab improbitate ipsa extorsit. Nam vt nihil hic de moribus & vita ejus dicam, vt præclaram continentiam, temperantiam, ac sobrietatem omittam, singularem & cœlestem in heroe nostro animi constantiam, quis non admiretur? Qui vt semel partes has amplexus est, nullis aduersariorum precibus, nullis promissis, nullis dignitatibus, permoueri eo vsque potuit, vt vel cuiquam spem præbere sui vellet: ne vel minima suspicione viri pii aut honesti ciuis defuisse officio videri posset. Credite, Auditores Ornatissimi, nihil esse ambitione potentius, quoties præsertim animum sublimem & erectum inuasit: omnia labefactat, omnia peruertit, omni machina & tormento fortius mentis mœnia expugnat: neque quicquam pensi præter semetipsam habere solet. Quin vt sanguine hircino adamantem emolliri ajunt, ita robustissima

ſima conſilia attactu ejus collabaſcunt. cujus vi ille & arbitrio mentem penitus emancipatam geſſit. Nam de opum contemptu quid dicam? Nouimus plerique qui hic ſumus, quidam etiam viderunt, cum illuſtris nobiliſſimuſque vir Petrus Janninus, Diuionenſis Senatus princeps, regi Gallorum à conſiliis & ad Belgas hodie legatus, verum togæ decus & Muſarum patronus, magnam illi vim pecuniarum fruſtra bis offerri juſſiſſet, tandem in hanc vrbem aliquot ante ejus mortem diebus veniſſe, & auctoritatem ſuam muneri addidiſſe ac preces: neque tamen impetraſſe, vt, quod alii optare ſolent, ſenex noſter vel rogatus admitteret. Quo mihi facto tam excelſo, ipſam pugno percuſſiſſe Fortunam videtur, & leuiſſimam illam meretriculam, quæ tam male de majoribus ejus eſſet merita, domo & foribus exegiſſe, ac vt res ſuas ſibi haberet juſſiſſe. Videtur ante mortem, quæ jam imminebat, aliquod illuſtre documentum virtutis ſuæ relinquere amicis voluiſſe, quod calumniari aduerſarii facilius quam imitari poſſent: quorum nemo tam perfecte eſt ſapiens, qui non gloriam Scaligeri lubentius contemnat, quam virtutes imitetur. Adderem de reliquis nonnulla, niſi quoſdam eſſe ſcirem, qui ne hæc quidem ſatis æquo animo audire poſſunt. Nunc de meritis in

Academiam, aliquid dicendum eſt. Anni ſex propemodum & decem ſunt, cum illuſtres Patriæ Patres, Curatores, Conſulesque, inter arma quibus tum oppugnabantur, inter maxima pro libertate & aſſidua certamina, Galliæ Palladium eripuerunt, & præcipuum Europæ nomen (ita enim vere judicabant) liberali ſtipendio in hanc vrbem vocarunt. Qui mihi dies, vt à Curatore olim noſtro Iano Douſa ſapienter dictum eſt, alter Academiæ natalis videtur. Nam cum liberales diſciplinæ & earum candidati, ducem ſuum Juſtum Lipſium, ſuauiſſimæ in illo quidem, ſed inimitabilis, & vt ipſe judicabat, ne tentandæ quidem aliis eloquentiæ, virum, amiſiſſent, pleraque juuentus autem æmulatione viri clariſſimi abrepta, & jam præceptore ſuo, cujus ſcripta adumbrare quam monenti recte credere malebat, deſtituta, quæ feliciter exprimere non poterat, ſtulte tamen ſequi optaret, magnum in diſcrimen literaria res venerat. Si quis ſcribere Latine vellet, à Pacuuio & Ennio demortua accerſebantur verba, ſaltitabant periodi, macra, jejuna ac famelica oratio, ſucco omni, neruis deſtituta omnibus & copia, punctulis quibuſdam & alluſiunculis, aut membris interim præciſis & interrogatiunculis abrupta, nauſeam faſtidiumque ſui pariebat. Hiſtriones ſcenicos dixiſſes, aut adinſtar Telephi Euri-

Euripidei, non mendicos modo, ſed & claudos, qui chorago intus rem gerente, ſpectatores cum tibicine oblectarent, & dum maximo conatu aliquando exilire conarentur, cum majore ſpectatorum voluptate quam applauſu, caderent, non irent. Si quis locum vnum Nonii aut Feſti emendaſſet, literulam aut ſyllabam reſtituiſſet alibi aut ejeciſſet, & hunc ludum ſine ſolida cognitione rerum ſtrenue, ſed ſic vt nihil ageret, luſiſſet, Troiam expugnaſſe videbatur. Et hos tamen, ſi Dis placet, Criticos vocabant. Quam contagionem peſtemque, aduentu ſolo magnus ille Apollo ſtitit. Qui inaffectato ſplendore, maſcula oratione & robuſta, ſtyli majeſtate propria & quaſi gentili, hiſtrionibus pudorem incuſſit. tot vero artes, linguas, diſciplinas, ac ſcientias conjunxit; vt ſi illa ſcire literatorem omnia oporteat, vere vobis affirmare poſſim, neminem poſt illum, literatorem extiturum: reliquos vero, quotquot literas contemnunt, multo pauciora ſcire. dedit in hac ipſa vrbe, vt minora omnia omittam, librum quem de Tempore emendando ſcripſit: nihil enim ad ſecundam cura prior. de quo opere, nemo vnquam ſolus judicare potuit. Edidit immenſum illud & Herculeum, ſenex ac ætate affecta: in quo Chronicon Euſebii recenſet: omnium hiſtoricorum, chronographorum omnium er-

rores notat: totam ſacram ac profanam antiquitatem illuſtrat. In quo quidem opere ita illuſtriſſimum ac venerandum ſenem vidimus intentum, vt qui mane ad eum acceſſiſſet, veſperi eodem loco deprehenderet: neque cibus pene aut potus, ac ne ipſe quidem ſomnus, reuocare ab inſtituto animi intentionem vllo modo poſſet. Si nihil præter gloriam ſpectaſſet, notarum plauſtra in autores omnes dare potuiſſet: quas diſiectas temere ac ſparſas, ne componere quidem ipſe dignabatur, ac ſine exceptione vlla cum aliis communicabat. Et inueniuntur quidam, qui quod nunquam publice docuerit, accuſare eum audent. Quaſi vero non & quidam inter nos ſint, qui nihil ſcribant. cum ab auditoribus excipiatur ſermo & mox pereat: ſcripta ab orbe perlegantur. & ſi genius accedat, nunquam intermoriantur. Illius vero domum, tanquam publicum delubrum quoddam ac oraculum fuiſſe, ad quod omnes ventitarent, qui vel de re aliqua vel voce dubitarent, nemo ignorare poteſt. Veniebant omnium ordinum, omnium ætatum viri, niſi qui contemnere virtutem quam mirari mallent. Et quem accuſare imperiti aut ignaui poſſunt, ſi quæ diſcere ex eo noluerunt, ne docere quidem eos potuit? qui nunc ſuæ pœnas negligentiæ, ab aliena innocentia depoſcunt. Quid moleſtiam epi-

ſtolarum

ſtolarum & ſcribendi ad amicos hic recenſeam, quo nonnunquam ſolo perire ſibi diem ſæpe querebatur? Quotidie aut Galli, aut Germani, aut Itali, aut Angli aliquid ex eo quærebant, cui reſpondendum eſſet. Nemo enim dubitabat, quin quæ cuncti ignorarent, vnus in hac vrbe eſſet, qui ſine vlla explicare moleſtia poſſet. Fuit fuit illud tempus, cum in vna hujus ciuitatis domo, vnus homo plures linguas quam Europæorum quiſquam teneret. Fuit fuit illud tempus, cum unius in hac vrbe viri domus, orbis vniuerſi muſeum eſſet. Cum remoti Maronitæ & Arabes, Syri & Æthiopes, Perſæ & ex Indis nonnulli, eum in hac vrbe hominem haberent, cui mentem animi, lingua interprete explicare poſſent. Hæc extincta, euerſa, deleta, præter nomen ejus, nunc ſunt omnia: neque vllum niſi ex ejuſdem liberalitate regia ſolatium relictum eſt. Nam cum amplius prodeſſe præſens Academiæ non poſſet, totam huic peregrinæ eruditionis ſuppellectilem reliquit. qua jam omnes hac in parte bibliothecas prouocamus. Verum quo præclarius hoc munus tuum, magne heros, eſſe omnes fatemur, eo magis imbecillitatem noſtram agnoſcimus. Nam quemadmodum Achillis arma eo interfecto ne mouere quidem quiſquam poterat: ita tuum illud ſapientiæ

pientiæ inſtrumentum, videbunt omnes, nemo vniuerſo forte vtetur vnquam. Sed & illud quoque magnitudinis tuæ futurum eſt indicium. Quotquot enim ibi volumina relicta erunt, totidem de ignorantia humana & liuore ſpolia videbimus: toties occulta magni tui nominis mentem animumque noſtrum inflammabit memoria: toties, qui laudes tuas prædicare nolunt, eruditionem tamen tuam admirari cogentur. Tu vero, ô excelſa anima, quæ ſoluta parte imbecilliore tui, de liuore, de fortuna, poſtremo & de morte ipſa jam triumphas, quam inſigni vultus conſtantia, magna mentis præſentia, ſine vllo gemitu aut mœrore, diu venientem fortiter vidiſti, tandem etiam ſuſtinuiſti, qui ingrato orbi & qui majeſtatem gentis tuæ in conditione tua ferre non poſſet, maxima cum voluptate illum tuum Regum Principumque traducem ſpiritum ſurripuiſti, jam in dignitatem vindicata tuam, ſpatia immenſa aëris peruagaris: jam quam viuo inuidere gloriam homines malebant, ſaltem ſepulto concedent. Quicquid tui aliquis odiſſe poterat, partem ejus morbi vis paulatim conſumſit: quod è morbo reſtabat, tellus jam tenet. Tu in ore, in animo eris omnium, nominiſque magnitudine orbem vniuerſum; diuturnitate autem famę, vaſtam temporum profunditatem æquabis.

æquabis. Salue vera & postrema soboles Scaligerorum, salue heroum sanguis, salue literarum princeps, salue inuidiæ victor, salue domitor monstrorum: salue, aue, & æternum vale. Quod si quicquam cogitationum humanarum in te est relictum, si tuorum curam adhuc geris, si, qui te parentis, præceptoris loco semper coluit, quem tu filiorum primogenitum vocare soles, ad quem ex sanctissima hæreditate tua, quam majorem tibi esse non sinebat virtus, partem peruenire voluisti, cui scripta tua, hoc est, mentis tuæ ac ingenii pupillos, commisisti, si illius in hac luce constitutus, in hac tuorum gratulatione, inter Julii tui amplexus, in quos totus jam effunderis, si mei, mei, inquam, meminisse adhuc potes, ô Pater, accipe postremum hoc munus, quod cum vitæ meæ acerbitate, cum lachrimis, cum sordibus, cum gemitu à me tibi offertur. Ego orbus optimo parente, præceptore destitutus, jucundissimo suauissimoque studiorum teste ac patrono priuatus, inter hostes literarum & humani generis propudia, in calumniarum & improbitatis cœno volutari porro pergam: donec tecum & cum ipsa æternitate conjungar. Vos autem, Nobilissimi, Amplissimi, Clarissimi viri, vosque præstantissima ac lectissima juuentus, nunquam in hoc auditorio augustum Scali-

geri

geri vultum videbitis, cujus corpore cum vacuum hunc locum videtis, omnibus ſcientiis ejus ac virtutibus vacuam Academiam eſſe cogitate.

Ad Ampliſſimos Academiæ Curatores, & vrbis Lugdunenſis Conſules, de Monumento eidem ab iis decreto.

ORATIO III.

CUm Joſephum Scaligerum, optimarum artium Principem, in hanc vrbem euocaſtis, nemini dubium eſſe potuit, quin quæ vbique ſapientiæ ſtudia jacerent, ea copiis veſtris atque induſtria in hac vrbe viuere ac ſpirare inciperent. Cum eidem autem in hac ipſa ciuitate feliciſſime defuncto, monumentum publice erigendum decreuiſtis, videmini mihi gloriam & exiſtimationem veſtram eodem hoc in marmore, in quo nomen ejus, inſculpſiſſe. Videmini cum immortalitate illius viri contendiſſe, iiſdemque quibus ille alis ad æternitatem eniti voluiſſe. Nam ſi quiſquam poſt memoriam mortalium in terris, cui, cum eâdem lege natus eſſet, mori pariter cum omnibus neceſſe eſſet, omnem mortis vim ac poteſtatem longe euaſit; ſi quis altius ſepulchro ſuo jacet, & cum corpus terræ naturæque conceſſerit, gloriam cum vniuerſitate rerum adæquauit;

uit; is profecto ille eſt, cui cumjam nullos viuo amplius poſſetis, mortuo honorem hunc exhibuiſtis. Is Joſephus Scaliger eſt, inquam. qui non admirationem ſui, ſed ſtuporem poſteris reliquit. Cujus incredibile ingenium, atque ardor mentis, tanquam flamma quædam aut fax publica, è cœlo his temporibus delapſa, artes omnes, omnes diſciplinas illuſtrauit: cujus inexhauſta memoria, linguarum omnium ac rerum, quoddam quaſi receptaculum, aut abdita vorago fuit. In quo ipſa experiri voluit Natura, vtrum plura obtrectare improbi, an admirari eruditi ac honeſti poſſent. Qui imperio majorum atque antiqua dignitate ſpoliatus, ſæuientis impetum Fortunæ primus retardauit. quæ cum tanquam temulenta quædam ac inſana fœmina, in domo illuſtriſſima, quæcunque vſquam obuia, raptaret, frangeret, ac laceraret, immortalitate eam literarum exarmauit: ſuis autem, quia cætera non poterat, ereptam ab hac dignitatem atque exiſtimationem reddidit. Neque dubitandum, quin quod veſtrum de hoc homine judicium poſt abitum è terris fuerit, orbis vniuerſus jam exſpectet: quin opinionem de hoc viro tam cœleſti ſuam, omnes quæ vbique viuunt gentes, confirmari optent: quin ſuffragium ſententiamq; veſtram vltima propemodum Barbaria, de tanta ac tam inaudita hactenus

virtute poſcat & efflagitet. Inprimis vero, parens illa artium ac Princeps Gallia, quæ ciuilibus vexata jam diſcordiis tot annos, ſuorumque cædibus ac ſanguine inuoluta, virum hunc inuita olim vobis tradidit, & vt mater quædam impos ſui, & de poteſtate mentis tot calamitatibus dejecta, ab vberibus hoc pignus tum auelli paſſa eſt, nunc paulatim pace recreata, & amore litterarum flagrans, ſolum hunc miratur, loquitur ac obſtupeſcit. Quæ cum adhuc viuum colere vt volebat ac amplecti non potuerit, honorem ſaltem vltimum, perſoluere deſiderauit. Quod animo nunc toto fieri à vobis optat, & poſtremum hoc decretum, tanquam voluntatis veſtræ teſtem vltimum implorat. Etenim ſi, vt prudenter olim à Solone dictum, finis expectandus eſt vt recte judicetur, & poſt actum fabulæ ſupremum plauſus excitatur: Jacet eruditi ille orbis ſplendor, anima ac fama illa literarum. quæ ſupremum hoc à vobis debitumque tot virtutibus ſuffragium requirit. Non quo magis innoteſcat qui celebritatem atque gloriam vbique jam diffudit: non vt eruditis commendetur, qui jam princeps literarum ore omnium ac Rex Muſarum judicatus eſt; ſed vt nerui inuidiæ ac poplites, tanquam acutiſſimo mucrone ac gladio, ſuffragio hoc veſtro ſuccidantur: vt jugulus calumniæ petatur:

quæ

quæ vt bellua immanis ac cruenta, adhuc cineres exſtincti, adhuc oſſa & reliquias inuadit: neque finem ibi ponit odii, vbi vitæ ipſa poſuit Natura. Nam cum relliquis hominibus, conditionis ſuæ imbecillitas patrocinetur, cujus proprium errare & labi; huic ſoli nihil ignoſcendum putant, qui virtutes tantum maximas immodice oderunt. Sed quemadmodum in mari Siculo, in quo Vlyſſem oberraſſe antiqui ferunt, Scyllam eſſe quandam fabulantur, formoſiſſimam puellam, cujus inguina perpetuo allatrant canes: ita omnes magni hujus viri ſiue errores ſiue næuos, monſtra atque abortus quidam literarum ventilant, excutiunt, atque vrgent; qui ingenii cæleſtis majeſtatem nec intelligant, nec tangant. Qui vt magis recordatione tam inuſitatæ laudis ac virtutis vulnerentur, & ut acrius odiſſe incipiant, quæ, niſi tales eſſent, admirari ſatis nunquam poſſent, non in chartis tantum ſicut antea & libris, ſed & in ſaxis ac lapidibus, inuiti poſthac ac nolentes, laudes Scaligeri ac commendationem legent. Quæ cum calamo pro dignitate ſcribi ab humano genere non poſſent, ferro admodum profunde in marmore incidendæ erant: vt non modo in priuatis hominum muſeis ac tricliniis, ſed & in templis, hoc eſt, proprio diuinitatis loco, occurrant. Satis jam priuata laude com-

commendatus erat, qui terrarum orbem nominis celebritate occuparat: publica requirebatur, qua jam totum vobis virum vindicastis. Et profecto, quamuis magnus Cæsaris parentis ejus, jam receptus cœlo animus, extra fortunam atque inuidiam, in ipso nunc æternitatis sinu conquiescat, & inanes infra sese curas hominum contemnat; tamen esse indignos deposito tam inuidendo Nitiobrigas existimo. quibus quoties accedit peregrinus, digito sepulchrum viri tanti demonstrandum est. quem ibi situm esse nemo sciret, nisi quidam superessent, qui per sese aut ex aliorum scriptis meminisse possent. Nemo Scaligerum hic quæret, quin continuo inueniat ac deprehendat: neque tantum oculi peregrinorum, sed & animi ac mentes, in his ductibus, his literis, in hoc monumento vestro, in hoc testimonio elogioque habitabunt. Exultabunt eruditi ac præstantes viri, contabescent improbi & furiosi: peregrini vero, nusquam liberalius virtutem ac scientias haberi fatebuntur. cujus certissimum indicium suffragiumque est, quicquid jam defuncto exhibetur. Et cum omnium judicio post mortem liuor euanescat, aut paulatim magnis virtutibus concedat, vestra quoque gloria benignitasque cum ætate accrescet, & quo major omnibus videbitur, cui postremum
hunc

hunc honorem habuiſtis, eo luculentius de vobis quoque omnis ſentiet poſteritas. Efflorefcet indies illius viri nomen, quo majorem nulla ætas vidit, nulla forſitan videbit. Vaſtum illud & prodigioſum ingenium, admiranda illa & ſtupenda poſteris induſtria, illa tot linguarum ſcientia, quot ſine admiratione numerare nemo poteſt, diuinum illud de antiquitate tota judicium quod monumenta ejus ſingula teſtantur, non latere magis quam deleri aut extingui poteſt; ſed cum immortali veſtra laude, ſupra vim annorum & inanes improborum motus, ſupra factiones æmulorum, ſemper eminebit: ac, vt ignis quidam, ſemper & per vniuerſum orbem, latius emerget ac erumpet. Vos ſupremus eruditionis magiſtratus, & Senatus quaſi quidam literarum, quibus noſtræ curа Academiæ incumbit, cum patriæ Parentibus, Joſephum Scaligerum in hanc vrbem euocaſtis, viuentem omnibus honoribus ornaſtis, mortuo ad æternam exſtincti recordationem ac memoriam, publico ſumptu monumentum decreuiſtis: inuidiæ ac improbitati obuiam eundum judicaſtis: in delubro publico, virtutes ejus omnibus legendas dediſtis: nihil quod à vobis exſpectari humanitatis poterat, aut ſuperſtiti negaſtis, aut defuncto jam à vobis prætermiſſum eſt. Tu pro ſumma magnanimitate tua ac amore litera-

literarum, Myli Nobilissime, vnicum humanitatis Belgicæ exemplum, in cujus anima, ipsa studia hæc nostra crescere & florere videntur, primus in hanc curam incubuisti, & amico, qualem posthac neminem videbis, pro amore solo ac beneuolentia, grauissimum autoritatis tuæ pondus reddidisti. Quicquid restat, nobis id committite. Nos ingenii humeris & quasi ceruicibus, supra ipsa Mausolea, quæ expressa hic videtis, ipsa inuidia spectante ac ringente frustra, Regem nostrum extollemus ac locabimus. & quam ipsi per nos forte adferre non possemus, à memoria diuini viri, ab idea illa plusquam humana, fauente Deo immortali, vim dicendi ac scribendi mutuabimur.

GRATVLATIO,

DE

Fœdere inter Sereniss. Venetorum Rempubl. & Illustres ac Præpotentes Ordines Fœderatos contracto.

ORATIO IV.

QVod vtrisque nostrûm, liberis nepotibusque vestris pariter ac nostris, faustum sit ac felix, Princeps Serenissime, & Vos Patres, celeberrimæ vtrique genti, fœdus, gratulamur, quod, cum bono Deo, æquis

inter nos conditionibus nuperrime firmatum esse, orbis vniuersus nouit. Cujus dignitatem nemo magis æstimat, vtilitatem magis sperat, quam qui literis exculti, magnanimitatem, majestatem ac splendorem vestrum, ex annalibus hauserunt. Quæ vt potestatem suam ac imperium longissime in terris, multo autem longius, hoc est, vbique, nomen suum atque existimationem ante multa sæcula diffudit, chartas denique omnes ac memorias impleuit; ita fieri non potest, quin vbique & semper omnibus occurrat, qui aut ortus Rerumpubl. & progressus, aut earum constitutiones ac præstantiam considerant. Ac quemadmodum qui partes hujus vniuersi varias perlustrant, & in singulis diuersa admirantur, velint nolint, Solis radios vbique inueniunt: ita qui historiarum ac ciuilis disciplinæ studio tenentur, licet aliorum quoq; populorum res attente ac cum cura perlegant; vbique tamen aliqua virtutis vestræ monumenta ac vestigia obseruant. quæ per omnes sparsa terras, magnis viris admirationem, æmulis calumnias ac maledicta exprimunt, ac pene extorquent. Qui in nomen vestrum, aut libellis putidissimis incurrunt, aut, quod solum possunt, more eorum qui in cœlum spuunt, virulente apud similes traducunt. Nam quemadmodum is ipse Solis calor, cujus beneficio

Natura

Natura omnia producit, non diuerſa tantum, ſed contraria ſubinde agit, cum nonnulla ſoluat, alia induret: ita virtus veſtra, Princeps Sereniſſime, & Vos Patres, magna illa atque inuſitata, quæ vbique legitur, vbique prædicatur, alios ad imitationem, alios ad obtrectationem veſtri rapit. Quod cum nemo melius quam vos expendat, fieri non poteſt, quin & nobis idem eueniſſe judicetis. qui ad fœdus veſtrum, non calumnias eaſdem tantum, ſed eaſdem quoque earum cauſas, attuliſſe nos exiſtimamus. ſeruitutis odium, nimirum, & amorem libertatis. Quas quo diligentius in nobis expendetis, eo melius de nobis judicabitis. qui non alios habemus hoſtes, quam quos dominos habere dedignati ſumus. Quare, vt oratores alii, eorum quos commendant laudes, longius, vt plurimum, accerſunt, ne dixiſſe pauca videantur, ita ſatis eſſe nobis debet, eam cauſam quam in nobis premunt qui vos maxime accuſant, vobis approbari: quorum commendationi hoc à nobis eſt ſuſceptum. Qui ſi aliquid virtuti noſtræ, cujus annos aliquot illuſtria jam documenta damus, tribuendum creditis, multo magis vos mouere debet, quod ad eam ipſam, hoſtis violentia compulſi ſumus. quod res ipſa perſuadere vobis poteſt. Populus Belgarum quippe, cum ſub Ducibus jam olim aut Comitibus,

bus, aduersus quos muniti legibus & jure suo agitabant, aliquamdiu placide vixisset, ita vt nec genti generosæ sui præsides, nec præsidibus gens ipsa esset grauis; tandem dominationem regiam, vel ideo quod talis esset, metuendam, tulit, donec potuit. hoc est, donec speciosa videretur seruitus, aut nondum sentiretur ipsa. vt plerunque populo qui sui juris fuit, nihil præter nomen regis & initia probantur. Quid hic dicam consultores pessimos? qui vt potentissimis principibus adesse in rem plerunque suam aut suorum solent, ita animos eorum à Republica ad æmulationes suas & priuata odia conuertunt? quid erepta priuilegia ac jura, libertatem multis modis imminutam, missos ex Hispania, qui ferro miseris jus dicerent, qui infelices Belgas, sine armis, internecione extinguerent? Si quis esset generosus sanguis, & qui ferre dominum non posset, qualis Belgica nobilitas & optimates esse solent, ii, regiæ securitati, & firmandæ seruituti, primo, aut proscripti aut sublati sunt. Cæteri, aut duræ inquisitionis nodo, aut excogitato, quod in manu dominantis esse solet, majestatis crimine, non aliter quam ferro, capti, inuoluti, trucidati, ad carnifices damnati; posterorum animis, ardentiorem libertatis curam, suo sanguine, ex supremæ quasi voluntatis jure, inscripserunt.

Quibus nihil amplius restabat, quam vt fœdam mortem, vitam fœdiorem, à se posterisque propulsarent. eo tempore præsertim, cum ab opibus ad corpora cuiusque, à corporibus ad animos, infausta seruitus transiret. Alii ergo, patria relicta, nouas sedes & exilia libenter inuenerunt: nusquam sese tutos fore arbitrati, nisi inter ipsos & Hispanum, mare interesset. Alii, domo eos & hospitiis lubentius dignati. qui non modo ciuitates, contra vim armorum, quam simpliciter ac bona fide, telis totidem ac manibus auerti posse intelligebant, sed & contra animorum vincula, constanter obserarunt. indignantibus, qui libertatis curam, cultum nouum, aut desertionem prisci moris, appellabant. Nihil vero interim obstabat, quin qui cæteris prudentiores essent, simul aliud spectarent. Nulla enim munimenta, portæ nullæ satis clausæ videbantur, in quas animarum claues, & qui iis abutuntur, jus diuersum sibi vindicant. Quæ vt facile domesticos excedunt fines, ita vbi ad ambitionem transferuntur, ne amorem quidem patriæ ac libertatis, in obnoxiorum animis relinquunt. adeo, vt, quæcunque scelus aut proditio vocari solent, pietatis nomine velentur. Oppido dementes, Princeps Serenissime, & Vos Patres, Christiani sumus, si rem nostri sæculi aut sectæ arbitramur, ad ambitionem, vim religionis & subsidium transferre.

transferre. Ludus iste, vetus & cum incunabulis regnorum natus est. Ipse Deus & majestas cœli pridem inter dominationis instrumenta sunt. Numa superstitione populum deuinxit, quem habere dicto audientem Romulus vix potuit. Qui, vt cætera, supremum quoque sacerdotium, inuexit. Cujus reuerentiam, oppressa libertate, ad terrorem seruientium, qui penitus extinctam eam vellent, conuerterunt. Ista majestate fultus Cæsar, dictaturam; ejus ex adoptione filius, mutato nomine aut magis populari vsus, principatum callide inuasit. Cum quo, ne à domo Cæsarum abiret, aut ad Deos prouocatio in terris esset, ad Tiberios, Caligulas, Nerones, & portenta cætera, transiuit. Atque hac ratione, in æterna atque inuicta ciuitate, quæ nec flecti, neque cogi ope humana posse videbatur, & quæ orbi vniuerso leges tum dicebat, jus imperii, non armis, sed occulto artificio & sacro, non ad hostem quidem, sed ad dominum, concessit. Uniuersus orbis antequam in potestatem Macedoniæ veniret, Græci prius expugnandi erant. Qui occasione belli Sacri, sine vllo expugnati sunt. Omnes enim suæ majestatis & imperiorum jura, in Philippum, tanquam sidere aut dementia contacti, jam transtulerant ignari: quem pro Diis ipsis, atque eorum majestate, arma circumferre,

captis ſuperſtitione animis, rebantur. Vti hic domeſticis exemplis, vanum atque ineptum duco: cum, quod primum eſſe in amicitia conſueuit, hoſtem quoque eundem habeamus. qui non ferro, ſed his artibus quas dixi, rem vbique gerit. vt cum alibi ad vallum aut ad muros expectetur, alibi jam animos & fidem expugnarit. Quibus occupatis, nihil iſta valent, quæ aduerſus vim apertam comparata ſunt. Aduerſus quam, ſi vllum hodie imperium in terris, pulchre & ad hominum ſtuporem, vndique inſtructi Vos eſtis. ſiue opes veſtras ac theſauros, ſeu nauale illud opulentum, illud toto orbe celeberrimum, ſpectamus. Verum enim vero, alia ſunt tela, quibus ſemper vſi ſunt qui regna aut Reſpubl. inuadunt: alia quæ gerunt: alia quæ meditantur. Vbi arma non pertingunt, factiones abditas habere. quæ, catenæ inſtar, cum ignaros clam inuoluant & diſiungant, omnes inter ſe cohærent. Auro, animas venales, oſtentatione honorum, leues atque ambitioſos emercari. Bella parum læta ſibi ac ſecunda, cauponari: inducias ac paces emere, aut exitio totius Reipublicæ, incautis vendere, aut cum lucri ſpe offerre. Pietatis velo ac religionis apud credulos graſſari: laruam ejus pauidis, vim ferocibus objicere. & cum manu expediri res non poteſt, jurisdi-

jurisdictionem cœli & autoritatem pro se commouere. Aduersus quæ, si animos, vt hactenus, inuictos, si in vsum patriæ erectos, conseruare, Patres patriæ, potestis, vim imperii ac majestatem, sartam atque tectam conseruatis. cujus vt potentiæ accedere jam nihil possit, tempus & diuturnitas accedent. Vt, quod magnum vobis, aut immensum potius, majores vestri reliquerunt, firmum & æternum ad posteritatem transmittatis. Quicquid enim hactenus aut possidetis, aut in posterum paratis, non erecto tantum animo, qui vobis hactenus superfuit profecto, sed & circumspecto, qui non defuit, tuendum est. Nemo enim fortis admonendus est, vt liber esse velit, sed videndum est, vt possit. Fera est imbellis, quæ cum sui juris esse cœpit, aliquid in seruitute amore potest. Et, potestne aliquis amare vitam, qui non amat libertatem: cum post libertatem nihil præter dedecus supersit, morte nihil amittatur, præter spiritum? Qui cum incidit in seruitutem, omnia viuendi jura, & cum vsu, fructum ejus quoque amittit. Sæpe ego ita mecum cogitaui, Princeps Serenissime, & Vos Patres inuictissimi, id quod est in corpore anima, in ciuitate amorem libertatis esse. Nam vt anima amissa, nullum membrum manet id quod fuit, quia singulorum

opera intereunt: ita muros, ita mœnia, ac munimenta, & quæcunque in vrbe commendantur aut commendant vrbem, funus merum & cadauer, poſt amorem libertatis, eſſe. Quo extincto, nihil eſt quod munus ſuum fungitur aut gerit: arma vero & opes, & quæ maxime ſunt ſingulorum, dominum ſequuntur: neque vlterius in noſtra poteſtate eſſe poſſunt quam in ea ſumus ipſi. Dicam libere hic quod ſentio. Nunquam mihi perſuadere potui, aut vixiſſe populum Romanum, niſi quamdiu vixit ſicut debuit. hoc eſt, quamdiu vixit ſicut voluit; à Natura matre, non ad ſeruitutem ſed ad libertatem genitus: quod res geſtæ ejus & victoriæ teſtantur: aut vixiſſe, cum, amiſſa libertate, Senatores cum equitibus, quia domino ſic videbatur, in arenam trahebantur, vel ſtigmatibus inuſti, quod eſt próprium ſeruorum, turpe ac pudendum hoſtibus ſpectaculum, obambulabant. Nam vt corpus noſtrum, ſine forma ſua, quæ eſt anima illius, ita fœdum viſu fit continuo, vt nares quoque atque oculos offendat: ita nihil fœdius in terris quam Reſpublicæ quæ forma ſua carent, & in ſeruitutem, hoc eſt, ad interitum, labuntur. Nihil enim medium libertas habet. quæ aut tota eſt quod debet, aut amiſſa parte ſui, tota fuit, & extinguitur. Quam idcirco, non ignauis, neque

que brutis & ad seruiendum natis, sed erectis animabus, Deus immortalis conseruandam tradit. Nulli tamen melius post orbem conditum, quam vobis, Princeps Serenissime, & Vos Patres. qui hoc pignus, à majoribus acceptum, cum stupore populorum omnium, fauente Deo immortali, secula duodecim in manu jam tenetis: non exemplum libertatis generi humano; sed idea. Nam, si diuturnitatis causæ, in visceribus ipsius Reipublicæ ac constitutione latent, quod ex omnium confessione indubitatum est; quid Spartani aut Romani quod ad vos accedat habuerunt vnquam? quorum, annos illi octingentos, hi, quingentos forte, vera solidaque libertate, nec vlterius, potiti sunt. Sed videtur, mater omnium Natura, vbicunque magnum hoc depositum constituit, ac collocauit, partim de prudentia mortalium ac fortitudine, qui libertatis nerui sunt ac vita, partim de commoditate loci ad defensionem ejus, cogitasse. Quæ pro vobis, elementa duo, contra hostium insultus & discrimen libertatis vestræ, conuertisse haud parum prouide videtur. Nam, cum ciuitatem vestram, ad exemplum vniuersi hujus, mari vndique cinxisset, vt nec equiti nec pediti, ad eam aditus pateret; ejus quoque maris, quo, inusitato eam cinxit modo, sicut vsum aliis plerunque, ita potestatem vo-

bis ac imperium concessit. E cujus gremio, non aliter quam Tellus mater, quam poëtæ Cybelen dixerunt, omnium quas videt Sol pulcherrima, turritum illud caput tollit: nomine autem & celebritate, orbem sibi vniuersum vindicauit. Huc accedit ipse status: ita olim ab initio formatus, vt ad immortalitatem constitutus videatur. In quo cum imperium sit penes optimos, præcipuum primumque ejus fulcrum est, quod cæteris volentibus id fiat. quibus esse melius non potest quam vt viuant liberi cum optimis. Sicut ad diuturnitatem nihil magis facit, quam vt optimum id sibi esse intelligant. Cujus admiratione capti, simul ac immunes esse bello cœpimus atque hoste, libertatis nostræ testimonium, ab illo partum, ad vos primo omnium detulimus: sine quo nec arma deponenda, nec vobiscum dextras, memores virtutis vestræ, sociandas judicauimus. Non quod seruitutis nobis conscij essemus: sed ne exitus virtutis nostræ vos lateret. Nam si illud omnium politicorum principis, ab omnibus est comprobatum, Seruum esse eum qui seruire potest, quia tali est ingenio, vt imperare nequeat, atque idcirco, vt illius verbis vtar, alteri se dedit, quia interesse sua sensit, ne sit suus; Deum pariter atque homines testamur, Patres, neque quenquam nostrûm seruiisse, quia nec

seruire

ſeruire potuit, neque potuiſſe, quia geniti ad libertatem ſumus. Nemo enim eſſe ſeruus poteſt, qui pro libertate poteſt mori, aut qui non timere poteſt. Eſt enim animus qui ſeruit. quem inuictum atque impatientem dominationis, cum prærogatiua in qua nati ſumus, à natura protinus accepimus. Cujus ope ac fiducia innixi, cum vicinis Regibus, Principibus, ac Rebuſp., pacta ac ſocietates mutuas iniuimus; ſæpe terra, ſæpe mari, paucis nauibus aut manu, cum potenti hoſte decertauimus: vrbes infinitas paucis annis cinximus, cepimus, occupauimus, euertimus. Vnam ille in agro ſuo, ſed quam totos quatuor, aduerſus famem, peſtem, mare, & hoſtem, eo ipſo teſte, atque amicis noſtris omnibus, defendimus. tanto militum ardore, vt cum attollendis munimentis terra defeciſſet, cadaueribus commilitonum, maris ſimul & Hiſpani furias arcerent; ipſi ſemilaceri ac ſemiuiui, & ſimiliores iis quos premebant. Ita vi coacti, ad neceſſitatem, à neceſſitate ad virtutem, à virtute ad præſidia & neruos hoſtium deuenimus. Denique, vt abſoluam paucis quod incœpi: ex quo ſcire cœpimus, quid vires noſtræ poſſent, quo à dominatione immani virtus peruenire ſolet; bello, tanquam pace, domi delitemus. ille contra ferox ac crudelis, ſemper præbuit aut terram in qua

vinceretur, aut ad opes nos deduxit quibus ſuperatus eſt. Ita Indias ingreſſi ſumus. Vbi bella rurſus cum eodem hoſte; & quotidiana quidem. donec poſt illuſtria virtutis maximæ exempla, cum jam nemo, ac ne ibi quidem, ignoraret qui eſſemus, aliis fœderibus innexi ſumus. Vna jam Hiſpania reſtabat. quam terrore ſolo noſtri atque adventu, pauloante proterruimus. cujus fauces, cum, virtute noſtra freti, paulo ante inducias inuaderemus, non in mari ejus tantum & ad muros oberrauimus impune, ſed & claſſem quam rebatur nemo vinci poſſe, in conſpectu vrbis fudimus, accendimus, deleuimus. Ita digni viſi ſumus, qui cum ſpecioſo libertatis nomine, ad pacem & induciarum pacta poſceremur. Verum heu, vt nihil certum in humanis rebus eſſe ſolet ac diuturnum; dum ſecuritate noſtra fruimur ac pace, terror ille nominis Iberi, amor generis humani ac deliciæ, Henricus ille Magnus, cujus in amplexibus libertas noſtra tot per annos educata fuerat ac enutrita, nihil tale cogitantibus, immani ſcelere mactatur. Quem nos, ſicut merito ac vere, ita cæteri ambitioſe lugent. Hi ſunt, Princeps Sereniſſime, & Vos Patres, qui Reſpublicas cum Regibus committere conantur: qui quotidie libellos in nos edunt: maledicta, nunquam læſi, cudunt, euomunt, ac ſpargunt:

gunt: maxime infensi iis quos commendant. Reges enim celebrant, & tollunt: ciuitates & Respubl. oderunt tantum. credo, quia non vt corpus vnum, vnicam ceruicem habent. Ita ergo, liberi, vt ante dixi, ita libertate digni, ad Vos venimus. Quod, vt felix sit ac faustum, iterum precamur. Precamur Vobis, quicquid nobis liberisque nostris hactenus precati sumus. Et, quod omnium est primum, vt in posterum florentes, vt beati simus, vt incolumes. Vobis fausta omnia precamur, Patres Antenoridæ: salua tecta, saluos focos, salua jura atque auspicia omnia. Incolumem Rempublicam, incolumem Senatum, incolumem augustam illam majestatem, cui nihil simile aut secundum ipsa jam libertas habet, & quæ lege æqualitatis temperata, aliis horrorem sacrum incutit, à vobis dominum auertit. Incolumem inprimis libertatem, &, quæ anima illius est, amorem ejus verum & immensum. Quo superstite, vt desint qui seruire vobis velint, nunquam deerunt qui seruient. Nam vt mater libertatis vera virtus est: ita qui amore veræ libertatis ardet, seruitutem nescit nisi quam imponit. Optamus vobis læta omnia ac fausta, terram pariter ac mare liberum vbique ac Vobis peruium, aduersis inuium atque inaccessum. magis tamen illum spiritum, illamque mentem, quam jam annos mille & ducentos,

hoſtes veſtri nominis ſenſerunt, cæteri vbique celebrant atque admirantur. Inprimis autem Belgæ fœderati; quorum neque bello neque pace dextras quiſquam hactenus accuſat. qui pro veſtra libertate ac ſua, iſtas Vobis pariter & animos conjungunt; certi aut cum iſta, aut pro iſta mori. Ita Deus Optimus ac Maximus, cujus ſummam in humanis rebus majeſtatem colimus, agnoſcimus, ac profitemur, vtrumque populum, recenti fœdere conjunctum, libertatis ſuæ compotem, terra pariter ac mari, bonis auctibus vbique auxit, vbique incolumem ac ſaluum, profligatis perduellibus, victorem, præda onuſtum, decoratum ſpoliis, lætum ac lubentem, domum reducem dimittat: hoſtes autem ſui nominis ac noſtri, peſſimis exemplis imminutos, fractos, atque obtritos, à fortunis noſtris ac ceruicibus auertat.

Ad Sereniſſimum Venetorum Reipub. Ducem ac Senatum, cum ab vniuerſo Eques D. Marci deſignatus eſſet.

ORATIO V.

Sereniſſime Princeps, Patres Auguſtiſſimi,

Liberalitatem Veſtram, & honores quos in alios confertis, nemo digne ſatis æſtimare poteſt, niſi qui ſplendorem Veſtri nominis ac dignitatem recte intelligit. Nam quo major eſt Maieſtas Veſtra, eo maior liberalitas

quam in humillimos confertis. Ideoque, vt bene intelligatur, non abjectam & è plebe animam, sed nobile atque augustum pectus requirit. qualia eorum sunt plerunque, qui in ipso libertatis sinu nobilissimi nascuntur. Hanc prærogatiuam cum natura vobis dederit, non potest nisi magnum esse beneficium ac summum, cum in alios transfertur. Ideoque soli, quos fecistis tales, sentiunt quid Vobis debeant. Affirmare tamen possum, maximum ac dignum Vobis esse id quod suscepistis: Vindicare à contemptu eruditionem. Quæ cum sæculi calamitate, non ex merito, prematur, tempus est vt liberali causa vindicetur manu. Idque ab iis, quorum maxime interest, vt rebus gestis nulli gentium secundi, laude literarum ab obliuione eas tueantur. quæ vt immortalitatem nulli debent, ita armis quoque ac virtuti bellicæ conferre eam solent. Ego, Princeps Serenissime, & Vos Patres, sicut generi familiæque meæ ad posteritatem omnem honorificum existimo, quod qui hactenus honores magno animo contempsi, tantum autem nec sperare debui, sine vllo ambitu aut artibus quas vsurpari in his talibus nonnunquam audio, communibus tot Procerum suffragiis, ad eos sum euectus, qui illustres aut inueniunt aut reddunt, ita mihi gloriosum duco, isti Reipublicæ obstringi, quæ, vt dominum non habet, ita,

quod

quod ad diuturnitatem pariter ac majestatem, similem in terris hactenus non habet. Et præsertim, salua mea Patriæq; libertate. cujus causa, sicut bellum hactenus cum aliis gessistis, ita cum hac gente nostra fœdere sanctissimo conjuncti estis.

Ad Illustriss. M. Antonium Moresinum, Sereniss. Reip. Legatum, cum ab eo Hagæ Comitis, Ordine, torque, ac insignibus Equestribus donatus esset.

ORATIO VI.

QVi res vestras, Legatorum splendor, Marce Antoni, ab ætate omni florentissimas legerunt, sciunt neque majus apud vos deferri cuiquam posse quam quod nobis hodie delatum est, neque posse fieri, quin qui de nobis cogitet, heroas simul tot ac tantos animo percurrat: qui, priusquam ad honorem hunc admissi sunt, ad summum prius dignitatis aut virtutis fuerant euecti. quidam totas acies totasque classes manu ac virtute profligarant. Porro, cum virtutis magnitudo omnis, omnis splendor sit ab animo cujusque, quo, si vere generosus ac erectus sit, ne illi quidem qui nascuntur illustrissimi, cum omni laude sua ac splendore, majus quicquam sibi vindicant, quemadmodum fortasse nihil dignum beneficio hoc vestro polliceri de me ausim, ita animum hunc exhibere vobis possum, qui honorum omnium obliuione, supra

omnes positus, in eum se recepit locum, vltra quem ambitio, ne quidem honestissima, procedit. Eum exhibere vobis possum, qui honorem nullum eo nomine dignatur, nisi qui ambitionem anteuertit, nisi qui à magnis illustrissimisque viris sponte offertur. quem ab ostentatione & inani histrionia, quam vulgus in his talibus exercet, ad modestiam ac moderationem reuocare, illius esse existimamus, non qui hostem bellica virtute profligauit, sed qui totum vitæ apparatum, intra sapientiæ præscriptum ac virtutis contineri intellexit. Cum hoc animo, si dignum eo judicatis, quem in Principes non raro contulistis, enitendum nobis erit, ne, si sponte oblatum declinemus, illos ipsos quibus ornamento semper fuit, aut Rempublicam, qua nihil sapientius in terris extat, contemnamus. Si quid superest post illa, Ducum sanguis MarceAntoni, Principi ac Reipublicæ renuntiabis, nullos melius honores collocari quam qui eruditis impenduntur. Nam & animum capacem veræ laudis huic generi mortalium inesse, neque præter illos esse, qui diuturnitatem beneficio conferre possunt. Quod in iis perit, apud quos obliteratur.

PANEGYRICVS, GVSTAVO MAGNO *Suecorum, Gothorum, Vandalorum Regi, &c.* consecratus.

ORATIO. VII.

SI hæc coram Majeſtate Tua dicerem, Auguſte, dubitandum non eſt, quin & manus illæ gentium victrices, quæ tot oſculis, tot gratulationibus defatigantur, & cœleſtis ille animus, quem vniuerſa nunc Europa loquitur, & vultus ille, quem Mars habitat, facundiam dicenti aſpirarent. Nam, ſi oratores priſci, cum ad puluinaria Deorum aut effigies, facturi verba eſſent, rapi atque in cœlum ire videbantur; quid oportet eos, qui ad veri numinis imaginem, patronum, vindicem, tot rebus geſtis, tot victoriis probatum cœlitus, dicturi conſtiterunt? Cæterum, cum ſplendor tanti nominis, cum merita ubique occurrant, fieri non poteſt, quin abſentes æque accendat, quos iiſdem beneficiis obſtrinxit, aut fortunæ ſuæ reddidit. Obſtrinxit autem orbem univerſum ac mortale genus. Nam nec orbem voco, ubi nulla libertatis cura, neque homines, qui ſeruitutem amant. Nemo Regum veterum Ducumque, vel majora geſſit, vel fortunæ ac virtutis majus precium ab vniuerſis tulit. Nemo annum ita cœpit, ita terminavit. Nunquam Ianuariæ Calendæ, tot ominibus exceptæ,

ceptæ, nunquam lætioribus auſpiciis ac votis libertati illuxerunt. Anni autem proximi, quid aliud quam ſervitutem minabantur? Anteceſſerat Germania, quæ quid ſperandum porro eſſet, fato ſuo ac calamitate nunciabat. Principes ejecti, diademata ac ſceptra conculcata aut extorta, jus commune everſum, patria erepta miſeris, vbique exules, extorres, profugi, ſucceſſum Belgis tot annorum, cæterorum ſortem ac calamitatem ipſa miſeratione commendabant. Lachrymæ, querelæ, gemitus, cum terris amplius non caperentur, cœlo jam recepti, viam tot victoriis parabant. Nobis, qui de vita magis quam de libertate propria ſecuri ſumus, Procerum noſtrorum ac Naſſoviorum animis, virtute, armis, inuoluti, durum videbatur, ſupereſſe quod timeri poſſet. Maris terminos ac fines, metas hominum extremas prætervecti, imminere à tergo dolebamus, quod felicitati ac ſucceſſibus obſtaret. In extrema India, ac prope extra Solem prœliantibus, videndum domi ac reſpiciendum, ne naufragij periculum in terra adiremus: Rhenum, magna parte noſtrum, ſeruitutem ſuis ac Hiſpaniam, non ſemel mari domitam, minari. In hac tempeſtate gentis liberæ ac metu, ſemel cum ſuſpicione noſtra ac ſpe hoſtis decidiſti. Subito à mari Baltico exorſus, cum exigua tuorum manu, tot prouincias, tot terras vindica-
ſti,

ſti, ut qui aduenturum vix credebant, non veniſſe prius quam viciſſe, ſcirent. Proxima, remota, diſſita, vicina, penetraſti: cum exercitu commiſſus, qualem vix memoriæ parentum celebrant, exercitato, opulento, agili, ex omnibus terrarum gentibus conſcripto, quaſi ad ſalutem orbis Chriſtiani feſtinares, obiter ſic tranſegiſti, vt euerſo, fuſo, cæſo, profligato, præmium victoriæ, tot oppida, tot urbes quot reſtabant, vix celerius adires quam intrares. Ne fortunæ quicquam imputares, nihil, præter Deum, animos, ac ferrum, attuliſti: deſtitutus copiis aut viribus, ſtipendia ac militem ab hoſte tuo exegiſti. qui, pleriſque in locis, partibus, à quibus ſteterat, diffiſus, animos victori protinus atq; operam addixit. Quæ cum omnes merito mirentur, ſingula ſic perfeciſti, vt ad omnia nunc primum orbis hæreat atque obſtupeſcat. inſtar fulminis, quod vix conſpectum, ita venit, vrit, deſinit, vt prius obuia accendat, premat, diſſipet. De quibus aliquid dicturus, quid dicturus ſum, aut vnde initium nunc ſumam? Nam ſi Rhetorum præceptis obſtringendus animus, qui, vel in diſciplinis, ſeruitutem odit, aliena Majeſtati tuę tribuenda ęrunt: quę, ſic propriis abundat, vt, qua omne æuum patet, qui ſunt, qui fuerunt, per te illuſtrentur. Parentemne tuum hic commemorem, inuíctum atque indomitum heroem? qui, cum liber-

libertatem primus regno contulit aut reſtauravit, nihil majus potuit conferre; niſi quod te dedit. qui, quod æuum omne elapſum, magnitudine animi exceſſeris, majores tuos, cum humano genere obſtrinxiſti: quibus, pro mortalitate quam acceperas, æternitatem reddidiſti. Nam cum moriendi lege homines naſcantur, plus quam accepiſti à te acceperunt, qui familiam, illuſtrem, Regiam, ejuſdem ſoboles naturæ, legibus naturæ exemiſti. Niſi forte magno Alexandro major ſit Philippus, aut tu, minor eo, qui parente non contentus, patrem, qui non niſi matris adulterio probari poſſet, extra homines adſciuit: quaſi aut non parens omnium ſit Deus, aut adulteri è cœlo ſint petendi, aut non nobiliſſimus naſcatur, qui virtute ſua ex ſe naſcitur, aut numen vindicare poſſit inter homines, qui arrogantia humanum jus excedit. Prouidentia ciuili ſuppar tuus ac cognominis Auguſtus, de Apolline perſuaſum ſuis voluit: quod, adulatio, venenum hujus ordinis, in majus auxit. Fortunati, ſcilicet, qui non virtute, ſed ambitione, cœlum affectarent! quod, non affectantibus, modeſtia indulget, arrogantia præcludit. cum ne locum quidem principem tueri poſſint, qui diuinitatem æmulantur potius quam colunt; & hoc ipſo, ſua quoque, qualiſcunque eſt, majeſtate indignos ſe profiteantur, qui hanc ab æterna

non

non distinguunt. Tu parentibus contentus quos natura dederat; supremo ac communi omnium hac lege Majestatem tuam submisisti, vt attolleres: quem pietate, vere tuum effecisti. quæ adoptionis ratio in cœlo constat, cum non aliter heroes numini supremo afferantur. Alexandros Cæsaresque, cum Apolline ac Joue suo, relinquamus; filios, parentibus simillimos, qui nusquam essent. quibus ipsi similes, vt esse vellent, solas fabulas autores habuerunt. Patriamne vestram celebrem ac gentem; quæ vel Majestatem tuam generi humano edidit, vel orientem prima vidit? Orbis vniuersus manum injicit, ac cursum eloquentiæ moratur. cujus termini vtcunque patent, non vlterius quam laus vnius gentis diffunduntur cui vniuersus se submisit. Nec recentiores hic Geographos nunc sequar: qui, à Gothis, Getas (vt Gothones nescio quos subderent) antiquitate inuita, disjunxerunt. ne iis quidem Gothis æqui satis, qui, tot libris veterum, tot Romanorum ac Græcorum testimoniis subnixi, ortum gentis suæ cum Getarum nomine ac origine conjungunt. Ne religionis nostræ proceres, tot annis ante natos, nunc ad partes vocem: quibus, vt notissimam tum ac coæuam ad Codanum sinum relegarent, nulla vel suspicio persuasit. quam, cum Longobardis, Hunnis, Herulis,

lis, ac Rugiis, Germaniam terraſque cæteras, vi magna inuaſiſſe, fama tenet. Inter quos vt principes virtute, ita vetuſtate ante omnes Gothi, cum hiſtoriarum temporumque limites ac fines exceſſiſſe viderentur, digni viſi ſunt, qui fabulis Græcorum necterentur: qui Mauortem ipſum genuiſſe crederentur. Quod Romani quoque cum profiteantur paſſim, Deum ſuum atque originem, Auguſte, vobis tradunt. cum & ſe & rebus ſuis dignum judicarent, non, vt inter Formiana littora atque amœniſſimos Campaniæ receſſus, qua Annibalem jam olim eneruatum conſtat, ſed è glacie, è niue, è frigoribus, ex ipſis rupibus ac ferro medio effoderetur, qui bellorum curam ſibi vindicaret. Fatale enim fuit, vt ex ea gente naſceretur, quæ Romanam vrbem, Deam, vt jactare ſolent, gentium ac Dominam terrarum, tot incurſibus inuaderet, euerteret, ac profligaret. Quanquam nihil ſane Majeſtatis tuæ refert, vbi natum Græci Romanique celebrent. qui, niſi ſero natus eſſes, patrem illi dare potuiſſes: cujus formam primam, quam ideam ſapientes nuncupant, ſeruatam in hæc tempora miramur. Fleant vero Græculi ac plorent, qui plorantem ineptiſſimi mortales, induxerunt: dignum, cui Sueones aut Finni tui, pugnis caput aut ſandalio commulceant, ac delicatas iſtas lachry-

mas,

mas abstergant. Quos in cunis nemo vagientes, credo, sine metu ac horrore audivit. ejulantes autem, post inflictum vulnus, (quod in Marte suo Græcis placet) nulla ætas, ô Dii boni, videat in terris! Ex eadem gente, ne vel sexus imbecillior virtuti parum esset habilis, Amazonas deducunt. quarum duas Herculem ac Thesea connubiis junxisse, proditum antiquis. Vnde plurimos Græcorum, atque in primis nobiles Athenas, oriundos. quæ, dicendi laude, omnem omnium, cum contumelia suorum, maxime autem vestra, vindicarunt. Quæ gratissimæ parentibus è quibus spiritum ac cætera hauserunt, nomen Barbarorum, pro origine virtutis sapientiæque, reddiderunt: de Diis suis ac heroibus securæ, quorum nuptias, judicia, affinitates, imperite aut improuide dissimularunt. Credo, quod frugalitatis, homines leuissimos, ac paupertatis suppuderet. O in ipsa sapientia, quam profitemini, ignari semper rerum Græci Romanique! quos, post omnia luxuries exhausit, non egestas. Primi Barbaros dixistis, qui jam consecuti essent quicquid peterent, nec peterent quod consequi non possent. Quo si sapientes vestri vix perueniunt, quid eos accusatis, quibus contigit quod isti docent, cæteri nec assequuntur? quid eos accusatis, inquam, quorum præda ac ludibrium fuistis? Quorum leges hodie

hodie qui, vt oportet, æſtimabit, rhetras Spartanorum, axonas Solonis, cæteraſque, minus jam extollet. Mœſiam hic interim omitto, in qua, Hercule prognatus, ac ſorore Priami, ut fertur, Telephus, Amazonum virtutem, cultu ac ciuilitate temperauit. idem, qui Theſſandrum, ſanguine ac gente Græcum, cum antiquo Danaorum populo congreſſus, profligauit. Quæ vt tanti non ſint, quanti eſſe voluerunt contemptores cæterorum Græci; neque nihil eſt nec parum, etiam mendaciis ab hoſte commendari. quem huc rerum poſtea feliciter geſtarum admiratio adduxit atque adegit. Age nunc, attolle hic animos, vel meritis ac manu, vel confeſſione eorum quos viciſti, vera Martis ſoboles ac tradux, Aquilo inuicte. Qui, ne de Pentheſilea, bello Trojanorum celebrata, hic commemorem, Amazonum imperia, virtutem, animos, ad Alexandrum Magnum, ſanguine non mixto, non contaminato, nullis ſtupris, nullis adulteriis polluto, produxiſti! Si ad propiora veniendum; Thamyrin reginam veſtram video, quæ Cyrum, intra regni limites, vt vinceretur, callide admiſit. Video Darium, quem Hyſtaſpe genitum antiqui memorant, cum Regis veſtri filiam virtutis admiratione ambiret, nec conditionem imperraret, octoginta armatorum millia, Gothorum terris immiſiſſe. eo exitu,

exitu, vt profligatis octo, post constratum mare Byzantinum nauibus, post junctum pontibus Danubium, spe irrita in Thraciam rediret. Video terrorem Græciæ ac laruam, filium Darii, Xerxen, cum quo parturire tota Græcia videtur, quoties discrimen ab hoc Rege objectum, tot mendaciis exsudat, vt, in tanta mole ac conatu, obstetrice opus videatur; cui neque flumina bibenti, nec libranti tela cœlum suffecisse existimant; hunc, inquam, video ac lego, cum ducentis suis, sociorum millibus trecentis, mille ac septingentis nauibus instructis, vt tot onerarias omittam, solo animo Gothorum sine ineptiis aut ostentatione, abactum. Video Philippum, Alexandri patrem, matrimonio Medopæ, Regis vestri filiæ, ferocem, frustra Mœsiorum vrbes, quas tum Gothi insidebant, vi tentasse. Video Sitalcum, cum, defuncto Alexandro filio, Perdiccæ successori bellum intulisset, Macedoniam vastasse. Jam, si ad Romanos redeundum, video, sub Sylla Franciam à Gothis populatam ac distractam. Dictatorem Cæsarem, cum ipsos rerum fines insulasque quas deficiens natura sibi reseruarat, penetrasset, ad hæc arma substitisse. quæ Augusto quoque ac Tiberio, jam, quasi ex præscripto, cognita aut formidata. Video, Domitiano Principe, Sabinum Fuscum aliosque, cum ingenti præda domi-
tos

tos ac cæſos. quarum compotes victoriarum, Anſes veſtri, vel Semideos, dixere. Hactenus victores Romanorum: hinc & Principes habemus. neque enim præmium virtuti, magis potuit deeſſe quam ſucceſſus. Quorum primus Maximinus fuit. quem à corporis proceritate Herculem nonnulli, alii Achillem, alii Milonem ac Antæum nuncuparunt. Ex quo tempore, perpetua propemodum cum Gothis Romanorum fœdera obſerues. quorum opera ac manu, Conſtantinus aliique res præcipuas geſſere. Neque Gyberichum adhuc memoro, tot populorum domitorem, cui Ermanaricus ſucceſſit. quem cum Alexandro Magno, fama ac judicia ſuorum contulêre: qui felicitate inuſitata, Æſtros, Erulos, atque alios ſubegit, nec Alaricum, ac ſucceſſorem ejus Athaülphum, qui Italiam vterque ac Romam penetrauit, fregit, diſſipauit. Et quis omnia inuictæ gentis ſpolia, trophæa, decora, victorias, virtutes perſequatur? cum præſertim obiter de tuis, tua cauſa ſit agendum. in quem, quicquid aliis tuorum hactenus vel datum vel negatum, fata contulerunt. Quo eodem ſanguine ortum ac majoribus accepimus (vt finem laudibus tuorum faciam) qui Attilam, terrorem populorum, generis humani flagrum, dirum, barbarum, immanem, fregit, perdidit, fugauit: fugientem, intra currus ſuos,

cum

cum jumentis ac pecudibus commisit. Hæc tuorum virtus, ante te, Auguste, neque minor sapientia aut cura ejus. non morosa, non molesta, qualis Græculorum, cum ideas suas atomosque, vt cucurbitas, depingunt. sed, virilis, mascula, compendiosa; instrumentum solidæ virtutis: vt in domo, necessaria supellex. Ex hac gente, Visegothi, qui Hispaniam subactam, legibus diuinis, quas Europa possidet ac legit, quas duodecim præclaris Constitutionum libris editas, expressas, Juris sacerdotes admirantur, ad justitiam ac æquitatem traduxerunt. In hac gente, Zeuta, in hac & Diceneus vixit. qui, ad cœlum vsque & siderum doctrinam, rebus maximis gerendis vtilem, suorum animos euexit. Ex hac antiquissimus Zamolxis, immortalitatem suam Gothis instillauit. qui ab ea Immortales, aut doctores Immortalitatis, dicti. Non, vt pater Epicurus, Athenarum ciuis, aliique, qui ad legem belluarum, regem vniuersæ vitæ, spiritum, damnarunt. Qui si perit, neque viuit vsquam, cum, pro libertate, pro conjugibus, pro liberis, aut alibi, honeste cadit; frustra sit, qui bene agendo nihil agat: fortis sit, vt non sit: laudem hominis excedat ac fastigium, vt nusquam sit. cum totum hoc, quod vere existimatur esse, extra corpus sit, ac esse oporteat. Armentis ac pecudibus hanc sapientiam relinquo.

linquo. Veſtram illam vobis ſeruo: quam à Græcis, velut propriam ac veſtram, aſſignari vobis glorior, exulto, ac triumpho. quam, vt Gothis antiquiſſimis præcepta, ita Finnis veſtris ac Sueonibus natura dictat. qua venale eſt, quicquid homines in terris æſtimant aut colunt: ne exceptis quidem omnibus quæcunque ab hoſte poſſidentur. Hujus populi vel ſoboles, vel Rex, Auguſte, omnia, quæ tui hactenus, vel conſecutus es, vel, legibus naſcendi ac prærogatiua impetraſti. Corpus, in quo Regum omnium veſtrorum ac virtutum, reuocata à tot ſæculis majeſtas, lucet atque effulget: ſolidum, neruoſum, maſculum, procerum; templum animi immenſi ac delubrum. ne originem diuinæ gentis quiſquam in te quærat, qui majorum quoſdam, inter quos & Maximinus, Romanorum imperator, octo pedibus (mirandum ac ſtupendum!) ſuos exceſſiſſe legit. Animum cœleſtem, igneum, futuri prouidum: intentum rebus, nunquam ocioſum. vt, quemadmodum, quod ſupra nos eſt cœlum, ſemper agitatur vt conſiſtat, ita nunquam pars hæc ejus conquieſcat: magnitudine autem quicquid vſquam eſt, includat. Intra hujus limites, Auguſte, Sol exoritur & cadit. infra iſtum regna omnia ac orbis vniuerſus jacet. Qui, ſi plures eſſent, vt nonnulli olim delirarunt, omnes nominis

ſplendore pridem occupaſſes. Exercitationes tuæ ſi ad has, Græcorum more, veniendum, tales vt armatis inter arma conuenirent, aut ad ea informarent; nuſquam à conſilio ac inſtituto Regio abirent. Nam venationes, pila trigonalis, follis, cæteraque ejuſdem fere generis, ætatem primam forte aut ocium nonnihil oblectarunt. quæ, & ante, & mox, parentis, ſummi Regis, morte interruptæ, totum curis militaribus ac regno tradiderunt. Exercere militem, luſtrare turmas, in naualibus verſari, arma noua, nouas machinas excogitare aut explorare, vires regni ac potentiam librare, primis annis ea domi gerere, ea prouidere, quæ vix veteres regnandi partium ſuarum arbitrantur, populos dirigere ac tueri, miſeris adeſſe, egenis opem ferre, liberalitate inuſitata quoſuis, maxime eruditos, demereri, ſcripta veterum, recentiorum, peragrare, ſanctis meditationibus ac votis, ſummam Majeſtatem ad ſalutem regni cœlo aduocare, artes tuæ pariter & exercitia fuerunt. nunquam puer, nunquam adoleſcens, ſemper Rex fuiſti. Primo ductu, Moſchi glaciem achyemes fregiſti. cœlum, ſæuum, aſperum, immite, cum virtute incolarum exarmaſti: pene impubes, & jam triumphator. Annis proximis Liuoniam, fœcunditate ac vrbibus inuictis nobiliſſimam, momento prope debellaſti/ ne quis Rigæ

tantum

tantum aut Reualiæ, aut cæteris munitis oppidis, ab aliis ſucceſſu nullo ſæpius tentatis, immorandum judicet. Neceſſe eſt enim, tot prouincias, tot regna recenſenti, vrbes ſingulas, vel prætermitti, vel intelligi. quemadmodum qui orbem vniuerſum contrahunt plerunque partes oculis ſpectantium ſubducunt; ne, dum partes accurate repræſentant, plus de toto prætermittant. Ita vrbes occupaſti, vt qui homines in bello capiunt, nec ſingulorum, vt in turba, meminerunt. Nam in Lituania quas res geſſiſti, diligentiæ hiſtoricorum ac Annalibus relinquo. Quibus, vt vt veritati ſtudeant, de fide laborandum erit. difficulter enim credit quiſque, de quo ſinguli deſperant. Ita mellitiſſimo Herodoto vix fides adhibetur, quod ignota aut inuſitata poſteris commendet. & Thucydides, ſcriptorum ſpendidiſſimus, Peloponneſi fines vix excedit. Polonorum gentem, inter arma ac propemodum cum armis natam, quę ne domi quidem aut in pace ponit, acrem, habilem, ſeueram, nemo neſcit: plurimi ad internecionem ſæpe experti ſunt. A quibus, vindicatam à parente Regni libertatem, cum eodem jure propugnandam ſuſcepiſſes, vltro hoſtem inuaſiſti. cum admiſſus, ſero, ac plerunque fruſtra, arceatur. Quid hic prœlia ac velitationes tuas dicam? quid tuorum animos, quos ſponte ad magna natos, inſtitu-

tis atque exemplo tuo, inaccessos atque inuictos reddidisti? Quos præsentia ac vultu sic inflammas, vt, præsente te, nec mortem metuant nec sentiant qui pro te cadunt. magis metuendi, quod terrorem hosti nec victoriam relinquant. Quorum sanguine ac spiritu Borussiam ab hoste extorsisti. quæ tot oppidis firmatis, tot commoditatibus, victorem ad majora inuitauit. Nemo ita desinit vt tum cœpisti. Infinito tamen major gloria supererat, ad quam injuriis ac contumeliis æquissimus justissimusque Regum adigendus eras. Consanguinei, propinqui, fœderati, ditionibus ejecti, violata jura gentium, commercia inhibita, legati fœde excepti aut abire jussi, mare Balticum obsessum aut piratis destinatum, interceptæ litteræ ac resignatæ, Regis titulus suppressus aut negatus, aliaque indigniora, effecerùnt, vt Germanos, quorum misereri tantum poteras, virtute & armis vindicare cogereris. Ex hoc tempore Impèrator felicissimus, si modum sui res secundæ ac felicitas haberet, militare rebus tuis cœpit. Nemo enim, nisi damno suo, justa negat: nemo jus impune ac æquitatem, quam successus comitatur, fortioribus largitur: nemo vinci dedignantes, sponte aut temere lacessit. Est Majestas supra nos, Auguste, quæ, vt cætera quæ gerunt homines, initia bello-

rum

rum ac progressus moderatur: regna tradit, quibus visum est ac eripit, comminuit, aut firmat. cum hac, pietate solita ac causa fretus, ante bellum fœdus iniisti. Vixdum terræ redditus, ac fines hostium ingressus, genibus submissis, preces ardentissimas in cœlum effudisti: quibus antequam aduersus hostem quicquam gereres, cum cœlo transigebas. Et, jam, tot calamitates, tot opprobria, tot gemitus, tot miserorum lachrymæ, in partes tuas numen conuertebant. Nemo sic armatus venit; qui victoriam jam impetraras, nondum consecutus. Tremant ad exemplum tuum Principes, qui pietatem, hominis priuati laudem aut virtutem credunt. quasi aliquid sit extra Deum: qui neglectus, publica conuertit. Quæ exinde autem, vel prodigia, vel signa, exorati numinis, ac penitus jam tui, pietatem istam exceperunt! Vix Septentrionem tuum, orbis domitorem, in Germaniam inexpectatus effudisti, cum exemplo Rugiam, ac insulas vicinas, portus omnes opportunos atque accessus, tot munitionibus, tot arcibus firmatos, occupasti: cum Stralsundiam, crudeliter ab hoste diuexatam, mox obsessam, seruitutis metu ac suspicione liberasti. Nullum vnquam tonitru aut fulmen sic desæuiit in terris. quod cum rectis oculis atque inconniuis, vt antiqui loquebantur, aquilæ in-

tueantur, ad hoc tuum, primo omnium Romanæ, cum horrore animum ac mentem demiſerunt. Proxima jam erat Pomerania. cum qua, terrore ſolo & aduentus tui fama, paucis vrbibus exceptis, quas paulatim armis aut perſuaſione acceſſuras nemo dubitabat, tranſegiſti. Neque parum ad res cæteras intererat, Stetinum valide muniri. oppidum, magnificentia, commoditate, ſitu, inter prima quæ Germania miratur: poſtquam autem Majeſtati tuæ ceſſit, magis jam inuictum. nec tueri expugnata minus eſt, quam expugnaſſe. In quo, curam, prouidentiam, peritiam, ſedulitatem tuam ac induſtriam, vix ætas hæc, vix poſtera, vt par eſt, æſtimabit. cum in expugnandis pariter ac muniendis, vnus ſit qui omnia præſcribit: neminem ſuperiorem aut æqualem vſu, in exercitu agnoſcit. Accedebat miles diſpar in vtriſque caſtris ac diuerſus. Ibi, vagus, inquies, egenus, diſciplinæ expers; non ſtipendiis, ſed ſanguine ac lachrymis nutritus. Alter, quanquam ex diuerſis gentibus, innoxius, &, tanquam, ductu atque autoritate vnius, idem jam atque vnus. Fortis, conſtans, temperans. qui inter ferrum natus ac domeſticus cognati ferri, auro hoſtis imminebat. Cujus principes virtute & exemplis, Lappi, Sueones, ac Gothi: orbis olim domini, nunc vi majorum ac virtute alibi extincta, denuo

hæredes

hæredes atque indubitati succesſores. Stabant Finni tui, vt exili corpore, ita valido, compacto, inconcuſſo, vi atque animo, qui mille paſſus ſupra corpus emineret; reuerentia vnius ac honeſta paupertate inuicti. Qui, vt mortem metuant aut hoſtis cauſa loco abeant, non magis expectandum, quam vt elementa rerum viribus humanis cedant. Animæ ingentes, inconcuſſæ atque immotæ, quæ, cum libertate veſtra ac victoria ex hoſte, vitam pariter ac vota terminatis; vos ego, tanquam immortalitatis noſtræ formas ac effigies, complector. qui, quod ſcriptor Romanorum ;ſeueriſſimus de vobis ad inuidiam prope omnium in terris gentium pronunciat, aduerſus homines, aduerſus Deos ſecuriſſimi, rem difficillimam jam olim aſſecuti eſtis, *vt ne voto quidem opus habeatis.* Quare aut demens aut ignarus rerum ſit, qui contemnendam eſſe mortem vobis ſuadeat, quam metuendam eſſe, nondum didiciſtis. qui nec morte amittitis, quod non habetis; nec habetis, quod cum morte cæteri amittunt. qui, vt domi paupertatem, ita opulentiam in hoſte habetis: nec, vt cæteri vbique nummo, ſed virtute & cætera & hunc paratis. Te hic nunc conuenio qui adhuc mori diſcis, nec comtemnere adhuc quicquid iſtis omnium contemptus quæ mirantur cæteri, perſuaſit, per te didiciſti: qui ad

patriæ ſubſidium ac libertatis, conueniſti. Elige, quicunque es, Miles, aut ſervire aut mori, aut non mori & ſervire. Quiſquam dubitabit, quin ut forma corporis eſt anima ac vita, ita vitæ noſtræ formam, libertatem eſſe? ſine qua, cadaver eſt qui viuit; ſibi ac felicitati propriæ ſuperſtes. Nam qui viuit & ſeruire poteſt, poteſt eſſe alterius, non ſuus: cum, qui liber moritur, non hoſti quicquam, non naturæ amplius de ſe permittat. ſic jam victor utriuſque, & poſteritatis ſuæ vindex. Cui vt immenſum poſt ſe bonum ac inæſtimabile relinquit, ita decus atque exiſtimationem ſui, etiam nolentibus, extorquet. veræ vitæ, poſt amiſſam, compos. quia neque mori & non eſſe, jam non poteſt. Eſſe autem, viuere eſt, non mori. Niſi nuſquam jam ſunt, quorum animæ, æternitati, poſtquam fortiter occubuerunt, redditæ, beata luce ac memoria mortalium fruuntur. Nam qui, diu obambulando, diſcurſando, ambiendo, vitæ ſpatium definiunt, quid aliud quam brutis aut pecudibus nos addunt? In quo enim cenſu hominem reponunt, cujus animus cum morte, mors cum animo, ex recordatione hominum deletur? Et, ſi ideo naſcuntur homines, ut mortem reformident, brutis ignobiliores ſumus; quibus vel neceſſitas vel ira, hanc felicitatem parit. quorum aliquot millena, ex commoditate hominum aut uſu, nullo ſenſu, nullo cer-

to metu, hora ſæpe vna extinguuntur penitus ac jacent. cum mors vitam nobis quidem atque hunc ſpiritum eripiat, perfectionem autem gloriæ, cum immortalitate abſoluat. Quæ ſi vita non eſt, quanto minus quæ hic viuitur in terris! quia neque certi quicquam habet, & quæ certa ſunt nec extorquentur, ſola mors victoribus indulget, quæ parentibus relinquit quod accepit, liberis quod dedit, patriæ quod debet. ſpiritum ac vitam, dico; quæ honeſte moriendo conſeruantur. Ego equidem vt mori malim quam non eſſe, ita eſſe malim quam non mori. Eſſe autem vt non mori poſſis, vltimus conditionis noſtræ gradus & ad proximam diuinitatem via eſt, quæ vnica virtuti patet. Quo, per latum ac honeſtum vulnus, cum cruore pauco, tanquam ruptis atque apertis foribus mortalitatis noſtræ, ſpiritus transfertur: quem, ignauum, aut oblitum ſui, febris lenta ejicit aut tuſſis. Inter hæc, per vrbes proximas, quæ ad Stetinum cæteraſque acceſſerant, oblatum ad Megapolitas iter, milite Cæſareo vbique è Pomerania Boruſſiaque exacto. Et jam Grippenhagium, non aliter quam cœlo miſſa tempeſtate, à veſtris expugnatum, (vt nunc Lohenitſam, Garziam, atque alias, omittam) hoſtis animos nonnihil minuebat. Et quis prœlia quotidiana ejus gentis ferret, cui animos ac robur, frigora ac crudæ tempeſtates

magis indurabant? quæ in niue ac glacie cubaret, hostem cœlo ejus, ejus frigore oppugnaret? cum à cæteris vix impetrari posset, vt relictis hypocaustis suis, semitosti, semiaridi, pruinas suas ferre vellent: vt ad aciem ac ferrum prouocati, tanquam ad rem seriam, prodirent: vt, exemplo tuo, annum integrum virtuti vindicarent: vt, exemplo tui militis, hyberna ab æstiuis non distinguerent: focis suis, ad salutem liberorum, patriæ, atque aras, manu vindicandas, abripi se paterentur. Inter ea Tillius, jàm militandi vetus, ac Germaniæ totius horror, qui Frietlandio successerat, vtrisque copiis præficitur: dignissimus hac præfectura, nisi eam impetrasset. nouum laudis vestræ argumentum ac virtutis. quæ vt digna Majestate tanti Regis esset, Duci tanto ac victori extorquenda erat. cum non satis videretur, libertatem tot prouinciis, tot gentibus conferri, nisi instrumentum seruitutis semel oppressisset. Qui, vt omnia imperii initia felicitatem magis quam euentum spondent, distrahi quocunque aut rapi. modo Francofurtum Oderanum, modo aditus Lansbergianos premere ac tueri, modo Mechloburgum vehi: hostem, tanquam Ducem, sequi aut vereri. Tu, hæc inter, nusquam tuus & vbique miserorum, quicquid oppidorum juxta aut locorum, nouum Brandeburgium, Treptouum, Loizam, cum Dammino;

mino, flammæ instar quæ vicina quæque corripit, invadere ac tueri. pulsos ciues incolasque, quos jam ante publicis decretis, vt collata libertate fruerentur, reuocaras, subleuare, quoquo ires, ac solari: vnicum fortunæ inclinatæ columen ac fulcrum. Nam, vt cætera fastigio humano altiora, ita hoc diuinitati proximum fortuna vestra habet; fractæ aut collapsæ misereri. Neque ab armis interim cessatum. quibus, non Colbergum non Malchinum diu restitit. quam, arte nobilissima ac pauco milite absens expugnasti. Post quæ, Magdeburgum Tillius vi maxima inuadit: vrbem, non virtute magis militari quam crudelitate hostis immortalem. Ipse, vtrinque ad Oderam cum agmine instructissimo ac disciplinæ gnaro, Francofurtum petiisti. Aduentanti Fursterwaldum cessit. In qua expeditione, tanquam omen detestandum, quinque Croatarum signa occurrére. Quos, ne nihil ageretur, Finnis, Lappis, ac Sueonibus, mactandos tradidisti. Viuere enim aut versari inter arma tua, nefas judicabas, qui non nisi sanguine ac per mortes aliorum viuunt. & jam modum omnem, nihil miserando, excessisse Tillium videbas. Captos, tanquam feras, aut impuros genios, mortalibus aduersos, in fodinas Sueonum, humani generis protector, relegasti. vt non aqua modo, more veterum, & igni, sed & aere

communi,

communi, quem crudelitate immani toties polluerant, priuati, infra terram, ac, propemodum ad inferos damnati, superessent. Ita Fancofurtum Oderanum tandem ventum; vrbem, elegantem, nobilem, munitam: quam, (quod nulla fides hominum admittat) septem millibus insessam, vna eademque die expugnasti. Cui, ne victoriarum cursus interjungeretur, Brandeburgum ac Lansbergum protinus accessit. Vnum hostibus successit; Magdeburgum: non tam armis quam perfidia suorum expugnata: cujus pœnas iis ipsis maxime dederunt, quibus profuit. In qua euertenda, diruenda, incendenda, ea Stygiæ crudelitatis edita exempla sunt, vt ab hoc tempore Fortuna ipsa, tot cadauerum, tot corporum, quæ semiusta, semiuiua oberrabant, miserabili conspectu, tanto sanguine tot virginum tot matronarum stupris delassata, & jam quasi dedignata partes, retro cesserit, ac castra, more militum Cæsareorum, permutarit: tuis sic addicta, vt non votis vllis, non consiliis deesset. De Gripsvvaldo cogitabas, cum à tuis occupatum accepisti. cui Werba protinus accessit. Oppida Megapolensium, quæ maxime opportuna, dominis prioribus, erepta nouis, tradidisti. quos ingenti ciuium concursu, pręsens ipse imperio restituisti. Mox secuta Hauelberga, Marchiæ antiquæ oppidum, & si quæ vsquam obuia victori. tecum enim

enim properandũ, vt ad summa (quamquam quis hęc neget maxima?) sequamur. qua non procul legiones tres, immani clade ac incredibili virtute cæsæ. Quibus Montecucullanus, Belgis nuper felicissime elapsus, Holckius Bersteiniusque præfuere. Quorum fugæ ac calamitatis vindex Tillius, cum vniuersa manu Werbam subsecutus, aliquanto fortius, non vltra tamen quam evasit. neque alio successu, nisi vt mox vinceretur. Ferunt Ducem maximum, pene ad fastidium felicem, ac jam rebus prosperis defatigatum, parem sibi votis prope assiduis, cum quo certaret, poposcisse. Nemini prolixius euenit quod optarat. quamlibet superiorem impetravit. Voto hostium ac suo, die vno, vno prœlio, existimatione ac Germania, cum conjuratis cæteris, exutus est. Invenerat jam Ducem, qualem nec historiæ loquuntur. gentem, quam natura rerum, extra se ac fines suos, extra vota hominum ac luxum seposuerat, vt, noua lege, insolita de se exempla daret. qui ad libertatem aliorum vindicandam, hactenus de propria securi, animam inusitato more obstringunt. qui cum ferrum hoste iam vicino acuunt, non minus animos accendunt. Imperator ergo tantus, summo Principi Wilhelmo Hassio, ni Lipsiano fœderi renunciaret, pridem grauiter minatus, minas in Saxoniam ac manus vertit. Et jam Lipsiam tene-

bat. Princeps, tantis imaginibus, tot proauorum meritis illuſtris, à conſiliis ſuorum dubiis ad aciem conuerſus, jam & tanta mole oppreſſus, in diſcrimen agebatur. Cum, Auguſte, quanquam imparatus pugnæ, quanquam jam defeſſo agmine tuorum, jam laboribus exhauſto, ſcopulos ac rupes tuas, ſpe jam triumphantibus ſuperfudiſti: legiones duas & triginta, non tam Auſtriæ quam orbis conjurati vires, invaſiſti. Nunquam acrius, pro patria, pro focis, liberis ac aris, pro Germaniæ ſalute, decertatum. Hoſtis, jam victoria elatus, acer, fidens, pedes, eques, cui parem nemo armis, habitu, experientia produxit; loco, vento, Sole, cæteris, quæ occupari ſolent, potior ac prior. Dux, quem vinci poſſe nemo hactenus credebat; Principum ſummorum ſpoliator atque euerſor. ne quis hoſti tuo detrahat virtutem, quæ victorem magis quam cujuſquam eloquentia commendat. Tuus, animis ac fide inuictus, mori nec moueri certus, tanquam ad familiares epulas paratus. Ipſe, in quo ſucceſſus ac ſpes cæterorum, ita inter primos, vt fiduciam poſtremis quoque afflares, circumire cuncta, manu, voce, vultu, ſingulis præire: per communes ſpes, per decora majorum obteſtari. Inter quæ, mens, oculi, vox, gemitus, ad Deum verſi. In ardore ipſo pugnæ, cui prope inermis præeras, relicto equo, genu flexo, de

victoria

victoria cœleste numen compellasti. eo animi calore ac exemplo, vt, non litui, non tubæ, æque animos tuorum penetrarent. Nec victoriam diu distulit qui solus confert. Nihil autem efficacius post Deum quam religiosus Princeps. qui vt omnia cum Deo, ita eadem quæ Deus agit. Hunc in modum aliquamdiu pedes, ac mox eques, ordines ab hoste oppressos aut nutantes, manu, verbis, atque alloquio, restituisti. donec fugientem atque exutum castris, quæ ferocientem senserat, Germania conspexit. In qua libertatem per te consecuti, etiam qui nollent: victus maxime, qui non adesset. Diem prope integrum virtute summa, horas quattuor euentu pari depugnatum. Tillianum robur ac victoriæ momentum, eques, quam de se fiduciam conceperat, in acie probauit; non turbatus diu, non retro actus. Donec pedes tuus, arte inusitata, primis equitum ordinibus submissus, genu nixus partim, partim modice inclinatus aut erectus, grandinum vi densa pauidos afflixit, obsistentes loco ac virtute ejecit. Quis & quantus ille dies, quem Annales omnes, omnes posteri loquentur! Fusi ea acie Britanni, Scoti, Galli, Belgæ, Hungari, Germani, Itali, Croatæ. ante omnes, vniuersi orbis candidati, neque minus hostes omnium, Hispani. Hæc gens est, Auguste, quæ jam annos sexaginta inter nos grassatur? quæ

autores

autores vitæ noſtræ, flammis, crucibus ac laqueis addixit, in cruore noſtro vixit, habitauit. Morientibus aut luce functis, vltra ſpiritum infeſti, inter miſerorum gemitus inuicti, inter arma, pauidi, fugaces. quos Belgarum Indorumque manes, ſpoliandos, exuendos, Majeſtati tuæ tradunt. Vtvt fremant, ſpirent, Belgium, Germaniam, Italiam, &, quicquid vſquam eſt, commoueant, pontificatus, regna, cœlum, terram, ſpe ac animo inuadant; tributarios ac traduces Gothorum: aut, ſi nolint, nihil aliud quam Mauros. Quos vt Auſter pluuialis ac tempeſtuoſus in naufragium hoc egit, ita Deum veneramur, vt Septentrio in fumum, è quo conſtant, cum ſpe omni vertat ac diſſoluat: vt, cum arma ſtringent, ex memoria antiquæ ſeruitutis, quod Scytharum olim fugitiuis eueniſſe fertur, flagris priſtinæ conditionis moneantur, aut turgentes buccas, quas fortunæ ventus inflat, dominis antiquis depalmandas tradant. Hoc compendio, tot gentium, Auguſte, victor, metum ac terrorem per Germaniam circumtuliſti. Ita tandem ad Franconiam deuentum. Terram, quæ Italiam, reginam rerum, quam, non Africa, non Aſia, non Annibal, non Pyrrhus, non Antiochus, nón inſolentia Perſarum, non Medorum faſtus, nulla arma, nulla gens commouit, ſola penetrauit ac deuicit. quæ viden-

videntem, venientem, ac vincentem, protinus admiſit. Aduentantem, Wirceburgum, ſacris ac initiationi Ducum deſtinata, cæteriſque jam defunctum, nundinæ terrarum ac emporium, imperii auguſta mater, Francofurtum, vbi Romanorum Reges eligi mos tenet, omen rerum, quas geſſiſti, quas geſturus es, accepit. Quæ amplexu amœniſſimo, nonnihil reſpirantem, aliquamdiu arcte circumfuſa, tenuit. vt vniuerſus orbis, proxime eo conuenturus, vnum admiretur atque extollat: vt in Majeſtatis tuæ vultu ac conſpectu, tanquam terræ centro, hæreat ac defigatur: vt in ipſa immortalitatis officina. in qua omnium ingeniorum monumenta diſtrahuntur, libertatem ſtudia Europæ conſequantur. Tandem vero & Bamberga, aliquamdiu fraudibus munita, cæteris acceſſit. hac prudentia, vt nihil velles quod non poſſes: hoc ſucceſſu, vt vbique poſſes quantum velles. Vni Principi in terris nato, fata omnia impendi, quicquid animo conciperet, ad exitum perduci, nouum ac inſolitum, Auguſte, Majeſtati tuæ datum: cujus famæ cœlum ac decreta numinis ſic fauent, vt, cum omnia diſpenſent, vni jam vacare videantur. Cæterum, ne priſci quidem ea fide ac æquitate bella ſuſceperunt, aut ſuſcepta poſt ſucceſſum moderati ſunt. Plerique, vt aliena poſſiderent,

non

non vt redderent: nonnulli, quod ambitiosi essent: quidam, ne non viderentur. Sola quippe ambitio, vt nomine virtutis ac affinitate obrepit, ita affectatur; neque cuiquam satis placet, nisi cum apparet. Omnium ætatum, sæculorum, temporum, Annales euoluantur. Ne de Græcis aliisque gentibus jam dicam, quibus nunquam ad victoriam prætextus, nunquam artes, fraudes, strophæ defuêre: Populi Romani, celeberrimi, sanctissimi, grauissimi res expendantur. non reperietur, qui non arma sumpserit vt triumpharet, vt pomœria diduceret, vt rebus, quas gessisset, frueretur. quanquam ea specie, vt à defensione sociorum, ad imperium terrarum & oppressionem cæterorum clam progressi, soli fere ab æquitate commendentur. A te omnia sic gesta, vt nec inchoante bellum causæ æquitas deesset, nec gerente, Deus æquitati. Vota omnia ac cœpta antecessit pietas, nec defuit successus. Defuisset autem quomodo, cum non deesset qui fortunæ ac naturæ solus imperat? quæ ex præscripto ejus imperantibus ministrant. Jam, cum nihil æque bellum moderetur ac deliberatio de fine; finem ipsum ac euentus rerum ita direxisti, vt difficultates omnes ante exigeres quam superares. Superasti autem, quia tecum & cum Deo exegisti. ad quem frequentissimo accessu ac alloquiorum vsu,
prope

prope in consuetudinem receptus, euentura, tanquam ad fatorum tabulas admissus, penetrabas. Vnum jam supererat, vt bellum tuum hostis aleret, stipendia militibus praeberet: vt, quae domo adferuntur, sumptus quoque ac commeatus, in victoria haberes. Gnarus, ea manu qua tenentur arma, tuum posse fieri quo pars aduersa praeualeret. Nemo autem justius ab intestato aut suprema voluntate proximis quam imperator ex justitia ac aequitate causae hostibus succedit. Adhuc interim Moguntia vicina, conjuratum oppidum, restabat. Bruma media ac nocte expugnatum est. & jam apte jussu mandatoque tuo Hassius Westphaliam tentarat. Illustrissimus Saxoniae Elector, in Bohemia, auspiciis iisdem ac felicitate, Pragam, vrbem Regiam, cum caeteris plerisque inuasit. In Megapolensi tractu, expugnato jam Rostochio, Wismaria à suis cingebatur. quae & tandem occupata. Quis praesenti fasces, oppida, ac muros, non submitteret, qui absens, alio in orbe, tanquam praesens, regna occupares? Nemo sic obambulando iter conficit, vt tu vicisti. quem jam Treuirum à mari Baltico victorem peruenisse, vix, Auguste, credunt, qui ne dubitare quidem possunt. Vno tempore eodemque, in Franconia, Silesia, Bohemia, Westphalia, jam eras: vnus, tot in locis: vnus tot victoria-

rum

rum causa, arbiter, director. vt jam Belgis, etiam non fœderatis, etiam invitis ac nolentibus, minari libertatem videreris. Gothos vestros summo studio cauisse discimus, ne fidem hostium promissis commodarent. Semper autem judicasse, nulla techna æque ac legationibus virtuti tempus eximi quod rebus destinatur. Ludo, quem nunc quisque intelligit, nec satis cauet. quo victoriæ aut vires hostium, per moram aut inducias sistuntur: interim, sufflaminatæ aut inhibitæ, victori nocent aut eripiuntur. Palatinum tractum tot jam annos reposcentibus Hispana gens ostendit. nemo pueris sic verba vendit, aut hiantes circumducit. Et jam iis proprium ac fato quodam suum, vt deceptos fallant, nec credulitati magis nostræ quam memoriæ illudant. Primus, armis ac successu metuendus, expectandum non putasti quod præstare posses. Imperator eas terras an Hispanus vindicaret, aliquid fortasse ad vsum illudentis, nihil ad victoriam armati, interesse. Sine ambagibus ac mora, tumidos ac praeferoces istos, qui verborum minis ac ampullis orbem difflant, nihil præter Cæsarum ac Regum vires crepant, ad lixarum instar ac calonum, locis munitissimis quos insidebant, ejecisti: quosdam armis, quosdam ipsa hyeme, priusquam tentarentur, pallidos ac prope exsangues, excussisti. nedum vt ad Aquilonis

lonis tui ſpiritus os tollerent aut artus commouerent. Qui, ſi quicquam apud Majeſtatem tuam poſſunt, frigoris inducias, quemadmodum nunc alibi armorum, poſcunt: vt Belgarum ſanguinem ſecuri digerant, quem nondum concoxerunt. quorum alios in ſeruitute adhuc inuitos tenent, alios jam formidare didicerunt. Singulis prope vrbibus jam expugnatis, ad ingenium atque indolem, vt ſemper, rediiſti. Fredericum, Bohemorum Regem, Regio connubio ac proauis innexum, jam tot annos exulem, extorrem, profugum, ad ſuos reuocaſti: tot Principibus ex eo genitis, quos ante vitæ vſum ſortis inclementia ac tonitru afflarat, ſpem, ſplendorem, lucem peperiſti. Quo vt vim fortunæ nouercalis expugnaſti, ita Regum omnium ac tuam, magnitudine animi ac factis ſupergreſſus es, ac poſt te reliquiſti. Diademata geſtare, Auguſte, ac ſceptra, magnum ac illuſtre: moderari ac tueri majus. cum diſcrimine ſalutis, vitæ, regni, occupata ac erepta, extorquere hoſti, redonare Regibus, afflictæ pietatis miſeratione, opes, animos ſuorum ac virtutem experiri velle, morem ac fortunam Regum, tam excedit, quam inuſitatum iis qui hæc geſtant. Noua nomina quæcunque nouis laudibus quærantur licet, nemini occurret, quo id dicat, quod non capit, non aſſequitur, non legit. Nulla ætas, nulla

nulla gens, Auguſte, nulla eloquentia, benignitatem iſtam aut diſſimulabit aut pro meritis extollet. citiuſque genus hominum quam illa interibit. Quid jam porro dicam hic, aut quo dilabar? Voſne ſanguis illibatus Procerum ac Regum, quibus priſtina fortuna redditur, aſſeritur, defertur, precer aut admoneam, vt magnitudinem vel beneficii, vel meritum autoris, æquo animo ac veneratione admittatis? An ad te, Germania, orationem vertam, te Belgarum prima genitrix, amica, fœderata, hoſpita, compellem, quæ Arminios, quæ Maroboduos dediſti, quæ, Romana arma, nunquam victa, nunquam profligata, nunquam domita, tot annos vel ſuſtinuiſti vel fregiſti? A te flagitem, depoſcam, non vt libertatem tuearis, ſed vt fortiter felicitatem tuam feras? vt, quæ toties pro libertate fortiter ſtetiſti, nunc pro libertate cedas? Atqui fera nulla, nullum animal in terris ſpirat aut hanc lucem videt, quod non ſenſu ejus intimo tangatur: nulla gens, immanis quamlibet ac barbara, quæ ad communem ejus voluptatem obbruteſcat. A te precibus contendam, vt ſi laudis priſtinæ non meminiſſe aut obliuiſci potes, de hac credas quos viciſti? Et quandoquidem Romanis pariter ac Græcis vſitatum ſcimus, vt in medio dicendi curſu teſtes audiantur; omnium judicio probatum audi.

Sexcen-

Sexcentesimum & quadragesimum annum vrbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone Consulibus. Ex quo si ad alterum Imperatoris Trajani consulatum computemus, ducenti ferme & decem anni colliguntur. tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi æui spatio, multa invicem damna. non Samnis, non Pœni, non Hispaniæ Galliæue, ne Parthi quidem sæpius arma admouere. Quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quam cædem Crassi, amisso & ipse Pacoro, infra Ventidium dijectus Oriens objecerit? At Germania, Carbone & Cassio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cæpione, M. quoque Manlio fusis vel captis, quinque simul consulares exercitus Populo Romano, Varum, tresque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt. Nec impune C. Marius in Italia, Diuus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero & Germanicus, in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium versæ. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ & ciuilium armorum, expugnatis legionum hybernis, etiam Gallias affectauere. ac rursus pulsi inde, proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt. Hæc est illa nomini Romano tum tremenda, tum inuicta, quæ diu inter cædes, inter patrimoniorum inter vrbium direptiones, spiritum

supre-

ſupremum traxit. Quæ immerſa lachrymis ac ſordibus, nec libertatem diutius tueri poterat, nec ſeruitutem ferre. In qua nemo innocentium ac optimorum, ſuus, nihil cuiquam proprium aut ſuum, quiſque militis veſani ſpolium ac præda erat. In qua ex præſcripto manus jam in cœlum tollebantur: non ſuſpiriis, non lachrymis ignoſcebatur: viuis ſua ac majorum pietas, defunctis, ſæpe & jam ſepultis, terra negabatur. Vt jam neque mori tutum eſſet nec ſpirare. cum indicta libertati pœna, vltra vitam in cadauera tranſiret. In qua animis non minus quam corporibus injectæ compedes, quæ aliter de Deo ſentientibus, extrema minarentur. Omnis atrox ac inuſitatum deteſtantibus, immanes pœnæ, contra animi ſententiam aſſentientibus, præſentes inferi ante oculos obuerſabantur. Quoquo te verteres, Harpyiæ, Diræ, Furiæ, quæ aulas Principum ac mentes obſiderent: quæ, ſi quid de libertate ſupereſſet, per inſidias ac ſycophantias eradicarent. Cujus ne memoria vel nomen relliquum reſtaret, locis publicis diſpoſiti inquiſitores, qui ſcriptores, maxime autem ſacros, perluſtrarent, aut, ne perluſtratis quidem, peregrinis æque ac cæteris infeſti, generis humani conſcientiam conſtringerent atque inhiberent. Ne tot genera crudelitatis referam ac modos. Conſtupra-

tas

tas in conſpectu maritorum conjuges, diſſectos aut admotos ignibus infantes, matres fame rabidas, viſceribus ac ſanguine ſuorum paſtas. Et hoc libertatem nuncupabant, qui, muniti armis, ſeruitutem aliis præſcribunt. A quo licet manumiſſionem nemo expectaret, quidam clam ac timide, vt infelicia mancipia, ſed vix, optabant: aut ad ſummum numen oculos ac mentem dirigebant. Cum, Auguſte, præter expectationem, quicquid miſerorum quiſque à Deo poſceret nec amplius ſperaret, ſubjugatis libertatem, pulſis ac ejectis, patriam ereptam, ſpoliatis patrimonio ac dignitate, locum priſtinum, vicinis, animum ac ſpem reſtituiſti. Pro qua ineffabili ac vere Regia virtute, quid precari homines, quid Reges Principeſque oportet, qui ad beneficia ac laudes tantas hærent trepidi ac ſtupent? quid optandum cæteris, Auguſte, quibus tanta contuliſti, poſt tot merita relinquis, qui ad iſta animum, ingenium, ac cogitationes cum facundia ſubmittunt? Non, vt maximo applauſu omnium ac ſtrepitu, Germaniam, quam accedendo vinci poſſe diſcimus, Germaniam, quam victor rerum populus Quiritium Romanus, poſt ducentos prope ac decem annos, nondum expugnarat, laureatus, triumphali habitu circumveharis. Non, vt toga picta, tunica palmata, auro purpuraque indutus ac ſtellatus,

Jouis instar, captiuorum agmina, cum expugnatis oppidis ac gazis, è curuli sella contempleris: vt legati tribunique in equis, miles agminatim, cum clamore ac coronatis armis, subsequatur: montes, vrbes, terræ, fluuii subacti, Albis, Rhenus, Nicrus, Viadrus, Visurgis, alii, expressi simulachris traducantur: vt per gradus, genu nixus, sensim Capitolium ascendas: vt in Jouis gremio felicem ramum Imperator felicissimus deponas. Non, vt statuæ, trophæa, arcus triumphales, à Codano sinu Confluentes vsque nomini victoriisque tantis erigantur: GOTHICVM, VANDALICVM, GERMANICVM, AVTOREM LIBERTATIS, FVNDATOREM PVBLICÆ QVIETIS celebrent, ac posteris transmittant. QVOD. INSTINCTV. NVMINIS. DIVINI. MENTIS. MAGNITVDINE. CVM. GENTIBVS. EXERCITVQVE. TVO. TAM. DE. DVCE. QVAM. DE. OMNI. EIVS. FACTIONE. VNO. TEMPORE. EXTORRES. VLTVS. REM. GERMANICAM. RESTITVISTI. quæque alia inscripta ritu veteri aut consuetudine reperiuntur. Infra Majestatem tuam ista sunt, Auguste: animi abjecti, humilis, depressi, puerorum non virorum præmia ac oblectationes sunt, Auguste. Fumus, strepitus, inanis fulgor sunt, Auguste. Quibus, prima ab ætate, studio

ſtudio aut admiratione Romanorum, gentis, cui plurima debemus, trahimur aut delectamur. Aliud precamur, aliud vouemus, aliud ſolliciti optamus. Non, vt pallidæ ambitioni ac jejunæ, quam jam felix, inclytus, Auguſtus, victor, triumphator, exceſſiſti, animum ſubmittas: ſed, vt qualis es quantuſque, ab omni hominum memoria ab omni æuo æſtimeris. Vt, quandoquidem votorum prope ac fortunæ modum exceſſiſti, nullo damno, aut quam minimo, inuidiæ, quæ ſummis ſemper imminet, ac æmulationibus, occurras. Vt nec hoſti quicquam, nec amicis cuncta credas. niſi ſuis enim quiſque intenderet, ſecuritatem conſecutus videreris, cui, vt vt blandienti, ſemper diffidendum. Inter eos quos regnorum odia committunt, nunquam deſunt, quos relligionum fides, probitatis olim ac ſimplicitatis, nunc perfidiæ ac fraudis ſæpe ſacramentum, clam conjungit. nec Hiſpanus vſquam abeſt, qui impune nemini quam ſibi latet. Et quandoquidem nunc inferorum placita ac leges inter homines graſſantur, cædes ac occultæ fraudes invictores ac virtutem adornantur, vt diuinum numen armis ſuis, hoc eſt, fulmine ac infeſto tonitru, in parricidas ac poſteritatem noxiorum ea vertat. quibus viui ac videntes eo rapiantur, vnde, nunquam redituri, violatæ Majeſtatis pœnas ejus vindici perſoluant. vt exem-

plum extet, cui etiam inuiti Principes ſubſcribant: quorum maxime intereſt ne latius graſſetur. Vt exercitus ac legiones cœli,tot agminibus, quot ſummam Majeſtatem cingunt, regnis conſeruandis aut mutandis deſtinatæ, Ducem miſerorum, vindicem, tutorem, ac patronum, circumſiſtant: vnum caput, ne tot millia intereant, aduerſus omnium inſidias ac fraudes, tueantur. ante omnia, vt omnium tuorum cauſa, vni parcas. ne periculis expoſitus, crudelis ſis in eos quos ſeruaſti. Et quandoquidem victoriarum omnium quas conſecutus es aut poſthac obtinebis, finis pariter ac fructus, ipſe victor eſt (qui, ſaluus ac ſuperſtes, quamuis omnia præſtiterit, plus ſemper ſpondet omnibus quam præſtitit, ereptus autem omnibus, plus eripit quam dedit, quia dedit,quæ ab alio non expectantur) vt præcipuam, vt primam tui rationem habeas, ne nullam habeas tuorum: imo, ſummam tui habeas, vt primam habeas tuorum. ne virtutem illam totidem deplorent quot nunc admirantur. Deus quidem te conſeruet, Splendor Regum Principumque, Auguſte. Cæterum, cum Rex ſit omnium ſuorum, magis etiam ſuorum ſit quam ſuus, ignoſcendum iis, qui quod omnium ac ſuum arbitrantur, ſua intereſſe exiſtimant vt conſeruetur. ignoſcendum, ſi, cum vulnera,

cum

cum cicatrices cogitant, quas toto corpore adhuc geris, trepidant ac pauent, si ingenti precio constare sibi gloriam ac laudem tuam arbitrantur: quod in morte vnius vita omnium periclitetur. Nemo recte sibi metuit qui mortem patriæ ac Regi debet. cui omnes metuunt ac vitam cum salute debent, nisi sibi metuat, securitate sui eripit quod nemo reddit: eripit, quo patria seruatur. cui vitam summus Imperator debet, miles mortem. Si quid votis superest, vt, postquam cæteros subegeris, de te triumphes. non crudelitate, non affectu vllo minor; lenis, comis, placidus, affabilis, benignus, qualis semper exstitisti. Optamus, vt tam constans semper maneas quam semper optimus fuisti. similem non alium optamus, nec exemplum aliis vel tibi aliud quam tuum. Vt, cum studia dissensionum, è diuino publico exorta, res humanas hac ætate turbent, quibus quisque pro se utitur qui sua tantum agit, moderationem & turbatæ pacis ocium Europæ largiaris; pietatis veræ vindex indefessus magis quam improuidus exactor. Quædam mora, quædam indulgentia ac miseratione emendantur. Nemo, non errare, cogitur, sed persuadetur. Aliquid cœlesti foro ac supremo tribunali recte reseruatur: nec tormenta ignorantiæ præscribit summus arbiter sed ve-

ritatis normam. Super omnia, quo continentur cætera, precamur, vt, quemadmodum cœpisti, Deo consultore ac præside perficias quæ pene perfecisti. vt per preces atque assidua alloquia, divinæ Majestati propius jungaris. Nemo satis videt quo humana mens assurgat, cum virtute, proprio ac suo bono, expurgata, in consortium cœleste admittitur: cum leges hominum excedit. Quod si à privatis sapientes posse fieri existimant, quid, cum Majestas numinis ac Princeps emendatus mutuo concurrunt: qui ad normam, quam præscribit ipsa, non ex vsu Principatus, vt plerique, nec sub larua, pietatem colit? vbi rerum gerendarum vias, rationes, præliorum exitus ac belli finem, alter tradit, alter accipit, nec de futuro dubitare potest victor designatus. si quis tertius dissimilis accedat, merito profanus habeatur ac arcendus. Nemo sanctioribus imbuitur initiis aut certiora pro se concipit. successum enim cæteri, sed sero, vident: causas duo assequuntur. Postremo, si quid post tam ardua precari fas est, vt prostratas, vt afflictas disciplinas, immortaliatis tuæ instrumenta, reuoces, restituas, conserues: harum ope, cum judicio ac cura, quicquid temporis nos excipit, existimatione inuadas. Magnus Alexander, cujus viam institisti, cujus annos vixdum excessisti, ab Apelle suo exprimi coloribus, sed solo, à

Lysippo

Lysippo itidem, sed solo, ære se repræsentari publice mandauit. Norma Principum Augustus, artem Dioscoridis, qua sculperetur, dignam se existimavit. cujus vultu ac imagine secuti quoque Principes signarunt. Tuus animus, inuictus, acer, prouidus, cœlestis, ne à quouis exprimatur, Majestati tuæ maxime cauendum, cujus maxime interest, vt tota nec dissimilis, æternitatem suam consequatur. Deligendæ animæ illustres, viuidæ, excelsæ, quæ inusitata, quæ victura scribant. vt Annales ipsi, ipsæ chartæ, quæ res tantas celebrant, accendi atque ardere videantur. vt posteritas, quæ tanta legit, tanquam igne quodam, inflammetur. Releganda sæculi incommoda & ima quasi turba: ne torpore ac lentitudine scribendi, igneam velocitatem istam polluant aut apud posteros traducant. Vt hic iterum Augustus audiatur, qui componi aliquid de se rebusque suis, nisi maxima cum cura & à maximis, offendebatur: etiam prætores admonebat, ne commissionibus obsolefieri (sic enim loquebatur) nomen suum paterentur. Dicam hic, quod nemini quam tibi minus esse ignotum, tota vitæ tuæ series testatur. Omnes Reges Principesque, Auguste, bis in terris viuunt. Semel cum hoc corpore, caduco, fluxo; semel, in memoria famaque hominum. quæ vita cum hoc orbe ac omni ævo terminatur. Totus autem ille cœli am-

bitus qui ſupra nos effunditur, immenſum illud tempus quod ſubſequitur, cum ſola magnitudine animi æquetur, finem illi ab obliuione ac morte hic imponi, Majeſtatis lege indignum: quæ, cum ſemel ſe exhibeat in terris, vt vbique ſit, vt nunquam eſſe deſinat, doctorum monumentis ac ingeniis poſteritati exhibenda. Vt quæ ſemel fiunt, ſemper fieri ac eſſe exiſtimentur. vt non ſecus quam præſentis æſtimatione quilibet afficiatur. Nam ſi corpus, velamentum animi, ac vultum tuum, nemo videt, qui non majeſtatem, fortitudinem, prudentiam, ſobrietatem, temperantiam, & quicquid fruſtra diſcunt cæteri, philoſophi deſcribunt, cogitat ac contemplatur, quis hic negligentiam admittat? quam poſteritas in Alexandro damnat, qui de ſtatuariis pictoribuſque, à quibus fingi, aut delineari vellet, accurate, de ſcriptoribus quos habiturus eſſet, negligenter aut ſecure judicabat. Quam inuidiam Romanus autor tanto Principi, & quidem ſub Auguſto, apud quem, tum orbis vniuerſi dominum, id profiteri auſus eſt, aſpergit. Vidimus, quo exulum, quo plebis patria ejectæ ſtudio ac voto, vmbra tanti Regis ac effigies hic expetatur. Quam vt quiſque videt, quicquid conſecutus eſt aut adhuc ſperat, intueri arbitratur: patriam, parentes, libertatem, opes, & quæcunque in terris æſtimantur. quæ aut reſtituta jam

jam ſunt, aut in poſterum ab vno promittuntur. Et miramur, lachrymas quibuſdam exprimi, nonnullos linqui gaudio ac voluptate? Quid autem ſi immenſum illum animum depictum cernant aut præſentem alibi intueantur? Non ſi cœlum cum æternis illis ignibus ac flammis, non ſi ipſe Sol, Auguſte, qui, vt tu, fulgore ac radiis vbique præſens eſt, in terras veniat, plus admirationis pariet, plus juris in humanas mentes vindicabit. Legimus, cum reſtitutam Græcis libertatem [illegible] Q. Flamininus in theatro per præ[illegible]nem publice denunciari Achæorum populo juſſiſſet, eas voces erupiſſe miſeris, vt aues deſuper collapſæ deſtinatum ludis ſtadium complerent. Et quis dubitat, quin eadem voluptas miſerorum animos inuadat, qui ad libertatem domos ſuas quiſque reuocantur? Meum certe, quamuis nomine aliorum, ingens atque immenſa. qui, quemadmodum ſi inter Sueones ac Finnos, rei militaris toros ac lacertos, nulli patriæ amore, nulli libertatis ſtudio ſecundus, in extrema acie aut prima, vbicumque ſummo Duci viſum eſſet, conſtitiſſem, tot pulcherrimis exemplis prouocatus, aſſcriptitius, contubernalis, comes, ſpiritum hunc Majeſtatì tuæ dedicarem; ita literarum, quæ tot belli tempeſtatibus neglectæ aut euerſæ jacent, candidatus, admirator, cultor, hunc eundem dico,

confecro, addico; ad æternitatem tanti Principis obstrictus. cui mortem suam miles, immortalitatem literæ atque eruditi debent: veri Principum legati, qui ad sæcula ac posteros mittuntur. non enim armis, sed facundia, cum breuitate vitæ ac venturi temporis profundiate decertandum. Producendi in apertum Vandali ac Gothi: quorum leges, æquitas, justitia, successus, animi, aduersus Græcos ac Romanos, cæterorum vt potentia sic eloquentia ac eruditione oppressores, vindicandi. vel vnius causa, qui memoriam suorum reuocat, qui lucem omnibus ac vitam donat, è quo, quotquot hactenus fuerunt, nasci denuo videntur. nunquam autem argumentum deerit de Majestate tua differendi, cujus meritis atque expectationi nihil ad cujusquam prope vota restat jam aut superest in terris. Quod Europa passim, libertatis suæ adhuc memor, gaudio liquescit, tuum est Auguste. Quod Germania, prostrata ac vix semiuiua, manumittitur, quod spiritus majorum denuo resumit, quod triumphat, tuum est Auguste. Quod Italia quietem sperat ac jam sentit, sperant Galli, nec auxilium desperant Belgæ, tuum est, Auguste. Quod Hispanus tot jam annos, armis, milite ac animis Belgarum fractus aut debilitatus, de ambitione, de imperio ac spe, nunc in Germania periclitatur, tuum est, Auguste. Quod libertas

tas ſua eruditis ibi redditur, quod monumenta ſua quiſque ac ſcripta edit, publicat ac diſtrahenda curat curabitue, ne iam orbis obmuteſcat, tuum eſt, Auguſte. Quod victorem tot annorum dies vna fugientem ac cedentem vidit, tuum eſt, Auguſte. Quod Principibus exulibus, quod popularibus, poteſtas ſua redditur ac ſplendor, tuum eſt, Auguſte. Quod agricolæ ſpem anni, pudicitiam matronæ virgineſque jam tuentur, tuum eſt, Auguſte. Quæ niſi pietate incredibili à Deo impetraſſes, niſi huic omnia acceptum ferres, nihil tuum hic, Auguſte, eſſet. qui, quod vni omnia jam aſſcripſiſti, tua ſunt eruntque ſemper, quæ ſupremæ Majeſtati tecum cæteri aſſcribunt. Quare, vt acclamationibus, admiſſis olim in Senatum Pop. Rom. vel receptis, finiam: Auguſte, Pie, Felix, Triumphator, Deus te conſeruet. Regum Principumque reſtitutor, populorum vindex, Deus te conſeruet. Tot prouinciarum reſtaurator atque aſſertor, Deus te conſeruet. Seruitutis tot annorum tot vbique gentium depulſor, Deus te conſeruet. Anni hujus auſpicator, Deus te conſeruet. Quem tam lætum atque fortunatum Majeſtati Tuæ, Nobis, Omnibus precamur, quam ſuperiores hactenus inimitabiles feciſti, habuiſti.

Ad Amplissimos & Nobilissimos Academiæ Curatores, & eorum Collegas Vrbis Consules, pro Bibliothecarii munere Gratiarum Actio.

ORATIO VIII.

QUoties Mineruam illam, Viri Amplissimi, aspicio, quæ in omnibus Bibliothecæ nostræ voluminibus, casside armata & hasta, literarum, quæ in vrbe hac felicissime coluntur, imago & insigne habetur, toties de Academia hac vestra cogito. Nam vt illam cum terribili armorum fremitu & clamore ingenti, emersisse è Jouis cerebro, Poëtæ ferunt: ita vestra illa Pallas, cujus nomen hodie splendore suo vltimos Europæ limites excessit, inter tubas, galeas & enses, inter impetus hostiles & conflictus cruentissimos, inter ipsa libertatis discrimina, & nata primum & prudenter educata est. Ac profecto mihi sæpe in Remp. hanc intuenti, cum & plurima grauissimaque bella, terra pariter marique, duce inuictissimo, summorumque Patrum Patriæ auspiciis, gesta feliciter occurrunt, & tot prope victorias quot prœlia, maxima animi & corporis contentione partas contemplor, nihil tamen magis mirum videri solet, quam quæ vndique imminente bello, tanquam in pace, gessistis. Nam dum in hostili agro fossas alii aperiunt ac vallos ferunt, alii ipsas operibus conclu-

cludunt ciuitates; dum in vestro, vrbes muniunt nonnulli aut defendunt; artes vndique ac disciplinas, quasi oberrantes in hanc ciuitatem compulistis: viros literatos toto orbe conuocastis: Regibus principibusque lumina vbique sua, & quasi oculos, eripuistis. quodque semel hic dicendum, dum vi summa maximisque opibus foris oppugnati estis, tanquam rebus omnibus compositis, domi trophæum erexistis. non è truncis arborum aut saxis, non ex ære aut victorum populorum spoliis, sed ex æternitate literarum, & magnorum hominum ingeniis: qui præclaris tot laboribus, ac monumentis, sibi gloriam & decus, vobis nomen immortale pepererunt. Et de Academiâ nunc tantum loquor. In qua siue partes videamus singulas, fieri non potest, quin totius constitutionem admiremur: siue totam simul videamus, quin inprimis eas admiremur, quæ ad totam constitutionem plurimum conferre videntur. Alia enim aliis cum disciplinis sint propria ac artibus, vnum omnium commune est. Bibliotheca inquam. quam totius quasi sapientiæ armamentarium, curæ diligentiæque nostræ commendatam voluistis. Quod quidem vestrum in me beneficium, si ex hominum ambitiosorum judicio metiendum sit, vereor ne vix commemorandum videatur: sin è nostro & paucorum, qui

præ

præ ocio honesto, æterna mentis agitatione, diligenti veritatis studio, plurimarum inuestigatione rerum, omnia esse contemnenda putamus, optime & expensi vobis & accepti nobis constare hic rationem arbitror. Nam cum ab ætate prima, in præclaris sapientiæ autoribus, studium ac diligentiam libenter posuissem, ita fere ab omnibus accepi: Esse quandam hominis felicitatem, quæ ad mentem illam immortalem & diuinitatem ipsam proxime accedit, & in vera solidaque voluptate versatur. Eam vero nec virtute ipsa neque solis actionibus honestis posse comparari. Quippe sicut Deum ipsum, nemo justum, nemo fortem, nemo liberalem, nisi parum proprie vocauit (quia actionum talium respectu, &, vt simul de objectis, hæc dicuntur. justus enim in contractu, fortis in bello, liberalis in pecunia censetur: quæ hanc sortem nostram & contagionum non excedunt) ita solis istis præditus qui fuerit, virum quidem bonum esse, Deum vero nondum imitari, arbitramur. Illam ergo non in corpore, quod quasi inuolucrum aliquod est hominum non ipse homo, neque in opibus, quæ vt sunt, caducæ fragilesque possidentur, sed in parte quadam hominis peculiari, & qua homo esse dicitur, quærendam. cujus partis, proprium ac suum quoddam esse opus, quod & bonum ejus dicimus.

Nam

Nam vt oculus cum videt, lingua cum guſtat, auris cum audit, manus cum tangit, opus ſuum agere putatur, & hæc ipſa quoque in ſingulis dicuntur bona: ita regia illa & auguſta pars noſtri, mentem quam vocant, cum, ſecura rerum cæterarum, ſibimet intenta ſoli, contemplatur & intelligit, id humanum ſapientes bonum, & diuinam merito felicitatem dicunt. quæ ſi perpetua & abſoluta eſſe poſſet, nihil à diuina differret: nunc vt operis perfectione ſuperamur, ita re & opere ipſo, proxime accedimus ad Deum. In quo vt voluptas omnium bonorum, ita omnium quæ bona nuncupantur, maximus contemptus. Quippe vt artifex qui mente vtitur, cum in diſponendo opere aut formando ſecum verſatur ipſe, cæteris neglectis hoc agit: ita illa rerum humanarum gubernatrix, cum incumbere ipſa ſibi cœpit, cætera aut non videt, aut neglecta tranſit. Equidem, quoties hanc eruditionis ſedem, ſapientiæ hoc domicilium, hoc literarum ſecuriſſimum ſacrarium, hoc denique magnarum animarum Prytaneum, &, æternitatis quaſi Capitolium, aſcendo, quod præclara veſtra liberalitate nobis eſt commiſſum, toties de ambitione, quæ plerumque magnas mentes comitatur, triumpho: non imperatorio habitu quidem, cum armillis & lauro, nec ſequente

quente

quente militum manu, sed astante tot illustrium excercitu ingeniorum, quorum nomina jam immortalitati consecrata sunt, astante omnis ævi omniumque sæculorum populo, qui Græce aut Latine, aut quocunque literarum genere, aliquam sapientiæ partem coluerunt. Horum solo propemodum conspectu, magnus immortalitatis & honesti aliquid tentandi ardor mentem nostram inflammatam tenet, quæ ne cogitare quidem aliud permittit. Ego enim, Deus bone, aurum vt cujusquam aut honores auide respiciam, qui, quocunque me conuertam, nihil præter animorum monumenta magnis viris superesse, corporis vestigia ac notas, ne extare quidem, cæterorum vix memoriam aut nomen ad posteritatem peruenire videam? Me profecto ne mouere quidem illa possunt. qui cum in tranquillitatis hoc asylum me subduxi, quicquid reliqui sperare possunt, auide obliuiscor. Postquam enim semel omne æuum quod elapsum, postquam semel longam & immensam illam sæculorum vastitatem animus ingressus est, postquam Rerumpublicarum status ac mutationes, bella populorum atque clades, intueri cœpi, vehementer eos admirari lubet, qui aut consulatus suos aut præturas fore æternas arbitrantur, mentem vero, quæ corrumpi sola, sola exting ui non potest, sine vllo obsolere cul-

tu pa-

tu patiuntur. Quod ſi ocium ignauiamque matrem eſſe vitiorum, recte ab eruditis proditum memoriæ eſt; nihil occupatione illa fructuoſius excogitari poteſt. Nam quemadmodum in ſylua, ſemper aut putandum, aut cædendum, aut plantandum denique eſt aliquid; ita in hoc publico ſcientiarum penu, ſemper inuenire poteſt animus quod agat. Siue enim ad Theologos accedo, video delicias hic meas, Baſilium Magnum & Gregorium: quorum in altero, facilitatem cum cura maximam, in altero, eximiam cum pietate in dicendo vim admirari ſatis non poſſum. Video Theodoreti lenitatem in dicendo, in interpretando ſine ambitione vlla ſimpliciſſimum candorem, in errorum confutatione planam & neruoſam eruditionis copiam; maxima antiquitatis ſcientia inſtructam. Nam quid vim Tertulliani & lacertos, quid vaſtiſſimam Clementis eruditionem, aut Hilarii cothurnum, aut Chryſoſtomi candorem ac facilitatem, tum digreſſiones melle dulciores, aut acumen, ſolidamque in diſputando vim Auguſtini, aut exactam Hieronymi induſtriam, aut diffuſam & cum ſolo Cicerone conferendam Firmiani eloquentiam commemorem? ne ſuauiſſimum Bernardum, aut amores meos veteres Leonem Primum nunc commemorem: qui quot periodos tot diuina apophthe-

gmata

deo interpretum ingentem manum:non profanos illos barbarosque, & qui duo assecuti sunt, vt & inepte loquerentur, & autori tenebras offunderent ac noctem, sed præstantes illos, Alexandrum, Joannem, Ammonium, Themistium, Simplicium: qui cum omnes vera laude, nemo tamen est ex illis, qui non aliqua peculiariter excellat. Perspicuitate Alexander, libertate Joannes, diligentia Ammonius, facilitate Themistius, eruditione vaga quadam & diffusa Simplicius: quem profecto virum, fecialem, & patratum quasi patrem, Aristotelis vocare ac Platonis soleo. ita studiose hoc agit. Huc accedat Andronicus noster, omnium ætate forsan primus: quem felicitate nostra ante menses aliquot inuentum, maximo labore emendatum ac Latine jam loquentem, vestra autem liberalitate ab indoctorum potestate emancipatum ac dominio, hac manu, non Feretrio, si Diis placet, aut Statori, sed in arce hac Apollinis, cum bono Deo, Musis & Memoriæ sacraui. qui, non libros de Natura, non de refellendi arte aut disputandi, quibus vita hæc carere potest, sed qui veram solidamque vitæ sapientiam ac rationem docent, Sole ipso, ipso die clarius interpretatur. Neque de Plutarcho quicquam adhuc dixi: qui compendium scientiæ, prudentiæ thesaurus, mare antiquitatum vtriusque

que gentis & diuinus quidam promicondus eſt. neque quanquam longe antiquiorem, ſimplicem, venuſtam, ac facundam, vltra quam fortaſſe dici poteſt, ſed inaffectatam tamen, Xenophontis ſuauitatem attigi. Quantum, Dii Deæque, ignorant, quanta voluptate ac oblectatione carent, qui hæc nunquam deguſtarunt! aut, quod ſatis admirari equidem non poſſum, lingua aliena potius quam ſua, loqui audiuerunt? Nam quod nectar, quæ ambroſia excogitari poteſt, quæ Socratica diſſimulatione illa & lepore ſit jucundior? Jam de Plinio quid dicam? qui naturam vniuerſam & vtrumque mundum, plane inuſitata ante cæteris audacia, præclaris illis ſex & triginta voluminibus incluſit? qui imperio Romano, cui terra habitabilis ceſſiſſet, cœlum quoque adjecit. quod non armis aut vi bellica, non vllo aut ariete aut baliſta, ſed ſublimi animo induſtriaque, expugnandum fuit. Quod ſi laudem illi merebantur ſummam, qui ignotum Populo Romano animal, elephantum puta aut marinum paſſerem, ſpectandum primi exhibebant, ſi Pompejus ille Magnus, tertio triumpho, quem ſuperbus victor de piratis, Aſiâ, Pontoque egit, Lunam pondo circiter triginta auream monſtraſſe dicitur; quanto majus fuit, Solem pariter ac Lunam, cum errantibus ac fixis, nondum ſatis eo

tempore

tempore Italis perſpecta, omnium aſpectu ſubjeciſſe? quibus animalibus, vt Plato loqui ſolet, nihil Deus & natura magis admirandum fecit. Atque hunc quidem ipſum quo piaculo omiſi? cujus magnitudine animus aſſurgit, & commemoratione ſola, quaſi ad occurſum diuinitatis commouetur aut memoriam. cujus cœleſti ſuauitate ac lepore, incantatus quaſi, impos mei ſæpe vixi. Inprimis tamen, quoties ambitioſos iſtos qui cum votis ſingulis luctantur, qui optando ſæpe pereunt miſelli, neque optare tamen deſinunt, aſpicio, Alcibiadem poſteriorem conſulo. quaſi è ſpecula enim vniuerſum genus hominum videre videor: quorum vix eſt quiſquam, qui non aut ſperando aut optando conſeneſcat: alii quippe opes, alii honores, alii longæuitatem, alii liberos, alii agros, alii alia exoptant. ſupra autem in excelſa quadam rupe, ſenem quendam, facie agreſti, barbo ſtupidoque aſpectu, ſimum, ac gibboſum, palliaſtro ſciſſili indutum (talis enim Socrates depingitur) qui nihil præter animi tranquillitatem optat, vni autem Deo cætera committit. Sedebat inter libros chartaſque ſuas hic ſenecio, cum nihil præter Alcibiadem Athenienſes loquerentur, & ardentem animum adoleſcentis adulatione nimia ſors inflammaret: cum de Helleſponto ac Byzantio, magnaque parte Aſiæ, jam trium-

triumpharet. Idem, cum fortuna de hoc ipso triumpharet, tutus eodem loco ac securus sedebat. Sedebat, inquam, pauper ac deformis senex, quem ne inter muliones quidem suos quidam æstimassent, qui ætatem omnem animo complexus, totam vitę ac fortunæ rationem subducebat. quæ plerosque, quos in ære suo habet, petulanter admodum exercet. Opes, quas pleriq; petunt, rex Lydorum impetrarat, sed vt caperetur: dignitates, quas plerique ambiunt, Miltiades tenebat, vt in vincula conjectus expiraret. Priamus longæuitaten, sed vt tot suorum funera propemodum quot annos numeraret. Agros plurimos Themistocles, nec famæ minus, qui vix apud Barbaros sepulchrum profugus inuenit. Quæ cum diligenter obseruasset, solus neque optauit quicquam, & quæ cæteri timerent, fortiter contempsit. Omnes paupertatem timent: Socrates contempsit. omnes mortem horrent: ille vero etiam optauit. Quippe cum jam manu poculum teneret, neque amplius quam haustu vnico à morte abesset, nondum desiit jocari. Nam cum amicissimum adolescentem, nomine Phædonem, tristem admodum videret & perculsum, Salui, inquit, Phædo noster sumus. jam de gallo cogitandum. Alii mortem hominis interitum, ille incolumitatem sui vocabat, Semper enim mori didicerat dum viueret, &

cum

cum mori juberetur, semper se victurum putabat. Etenim vt miles sine exercitatione ad prœlium admitti non solet, ita sine longa contemplatione mortem contemnere animus non potest. Hæc exercitatio quietem amat, solitudinem exoptat, &, vt Sacra antiquorum, longum pertinaxque silentium requirit. Si quis enim vltimum humanitatis bonum semel assecutus est, is profecto nec timere amplius cum multis, & sperare aliquid cum Socrate audebit. Cum enim corpori animus, animo mens ipsa, menti vero imperet Deus; si quis ita viuat, vt à populo corpus, mentem ab animo, quantum potest fieri, sejungat, secum vero & cum Deo vere Optimo ac Maximo conjungat, solidæ felicitatis viam est ingressus. Quippe, vt alia cum aliis conueniunt, ita vnicum felicitatis instrumentum, mens est. quam si quisquam ita colat, vt ab omni pulchritudine oculos, ab omni aures strepitu auertat, sensus vero ita cæteros cohibeat ac moderetur, ne vel hac vel illac quicquam peruenire ad eam possit quo turbetur, (quasi enim clauo quodam sensibus affixa mens hæret, & in quamuis partem facile impelli solet) toti autem illi sine cura vlla sit intentus, & in contemplationem veritatis serio incumbat, omnem regiam conditionem quam longissime excessit, & in vltimo felicitatis nostræ termino

versatur;

verſatur ; veri intellectus ſcilicet , & Dei. Quæ adiri nullo ſenſu, nulla ratione externa peruideri poſſunt. Sicut enim vehementer erret , qui vt imaginem intueatur pulchram , aures admoueat, aut vt harmoniam audiat venuſtam, oculos intendat ; ita qui ad contemplationem veritatis aliter quam ſola mente peruenire poſſe credit , fruſtra laborat. Quam ne mors quidem interrumpit, ſed abſoluit. vt qui ſemper corpore inuito vmbram veritatis aſſecutus eſt, exuto ejus onere, ipſam cominus intueatur. Hoc à Melito accepit beneficium, hanc felicitatem Anyto debebat Socrates. Stabant à carcere non procul, in quo homini ſanctiſſimo è vita abeundum erat , fœda ſcelerum mancipia , qui vltimum fortaſſe excedentis gemitum haurire exoptabant. Ille vero aliud agendo lepide egreſſus eſt : toti autem populo Athenienſi triſte & acerbum ſui deſiderium reliquit. Si quis quærat, cur tam pauci ita ſe exerceant ; breuiter id dicam : Paucis vacat. Alii in aulis , alii in Republica corrupta, alii in foro viuunt. vbi ſenſus animum, animus inuoluit mentem, ne intenta eſſe bono ſuo poſſit. Quod ſi rhetorem in caſtris, dialecticum in foro , mathematicum in vita meditari poſſe exiſtimamus; credam eos quoque intentos ſibi eſſe, qui ſic viuunt. Illa vero pars diuina, cum abire à cor-

corpore non poſſit, quantum poteſt ab hominibus recedit. & cum ſola ſecum ipſa viuit, nulli quicquam inuidere poteſt. Cum placere ſibi cœpit, omnes voluptates præ ſe ſpernit. veram enim ſolidamque inuênit. Equidem, vt de me rurſum aliquid hic dicam: Ego, quoties Rempub. hanc meam, cui me præeſſe voluiſtis video, cum illuſtres illos ciues hic contemplor, quorum corpora naturæ conceſſerunt, animarum autem in hoc ipſo loco vultus ac imagines ſeruantur, fieri non poteſt, quin hilaritate maxima perfundar, quin tranquillitatem meam regnis aliorum & potentiæ opponam. Si enim nemo ita ſuas hactenus munire ciuitates potuit, vt, cum hoſtes excluſiſſet, curas quoque arcere poſſet; longe me feliciorem, qui apertis regni mei foribus, & tutus & ſecurus viuam. Sin habenda ſubditorum aliqua eſt ratio, hi ſunt illi viri, quos in tam anguſto loco mecum conjunxiſtis, quibus Magnus Alexander, quod jam viuat, C. Cæſar, quod adhuc triumphet, omnes denique & vbique Reges, immortalitatem debent ſuam. Hi ſunt ſapientiæ magiſtri, præceptores veritatis, rerum ac ſcientiarum omnium conſulti; delibuti & diſcerpti ex æternitate animi. Quorum alii ſexcentos, alii nongentos, alii bis mille annos ſunt locuti, & humanæ vitæ breuitatem claritate mentis extenderunt. Cum his maximis

de rebus suauiter conferre, quanta est voluptas! cum his jocos pariter ac seria miscere, quantum oblectationis hàbet! Quod si institutum nostrum & hanc vitam, quidam semiliterati, siue in foro siue alibi, contemnunt, qui aut prehensando, aut cursando, aut facundiam locando, diem ineptissime consumunt, jam profecto pares sumus. Quippe nisi hos vicissim contempsissem, nunquam ab eorum instituto recedendum nobis judicassem. Animus vero, incredibili amore literarum flagrans, liberum à vobis, cogitandi, commentandi, contemplandi locum, & pulcherrimum hospitium accepit. Gratias ergo, Nobilissimi Amplissimique Viri, vobis habeo: quas si vlla referendi ratio excogitari poterit, ne de illa quidem cogitare desinemus. Quicquid enim in diuina hac Musarum æde Apollinis oraculo ac templo, vestris, quod hic necessario fatendum est, auspiciis, labore autem nostro atq; industria, feliciter excogitari, obseruari diligenter, accurate annotari poterit, id omne laudi vestræ atque existimationi cedet. Et quandoquidem magnitudine animi, summos imitari Reges Principesq; jam cæpistis, quorum instituta hactenus probastis, eos voluntate quoque in hac diligentia æquate. Septuaginta librorum millia Ptolemæum instruxisse, quorum Phalereo curam commisisse ajunt. Cæsar dictator, domi omnium forisque

que compos, mox armatæ togæ victima futurus, magnam vim librorum vndique collegit: neque populum victorem sine hoc sapientiæ instrumento, viuere, vt oportet, posse existimauit. Augustus, cum hæreditate curam hanc suscepit, &, quod inchoatum à parente erat, animose absoluit. Quod si illam Martis vrbem, bellici furoris sedem, & quæ semper arma vel inferret sua, vel timeret aliena, publico hoc sapientię armario carere haud posse principes terrarum judicarunt; quonam illa modo, quæ deuota, dedicata, consecrata est Mineruæ, quam tot aliæ respiciunt ac intuentur gentes, quam Germani, Galli, Angli, Poloni atque alii quotidie accedunt, vt ab ea vitæ cultum, sapientiam, atque eruditionem petant, istis sapientiæ magistris carebit? Atque ita est profecto, Viri summi, sicut opulenti domum ciuis, quæ in ruris prope excurrit laxitatem, cujus pauimenta opere musiuo, transmarino marmore parietes, auro & argento distinguuntur laquearia, in qua omnia eximia, sumptuosa, admiranda sunt, sine tamen supellectile nemo habitare potest: ita Academiam hanc vestram, quam mirantur omnes, sine necessaria hac eruditionis supellectile, absolutam esse non posse, omnes fatentur.

In obitum Clarissimi celeberrimique Viri Philippi Cluveri Geographi.

ORATIO IX.

SI, quam vsitatum est efferri homines in terris, tam vulgatum esset, viros magnos & quos orbis admiratur, mori; nemo sibi aliquid in publico dicendum de virtutibus existimaret. Nunc, cum, hoc præsertim tempore, magnorum tanta sit penuria ac paucitas virorum, vt cum singulis qui moriuntur, ipsa prope eruditio ac literæ efferri videantur; cavendum nobis vel inprimis reor, ne, quos ad exempla laudum atque æternitatem nominis natura genuit, sine vlla commendatione, tanquam fugitiui, elabantur. Romanos quidem sæpe legimus ac Græcos, quorum literis ac sapientia ad vitæ consuetudinem imbuti sumus, ne in castris quidem, in conspectu hostium ac bellico tumultu, commisisse, vt non, quoties præclara virtus aliqua e terris emigraret, parentes quoque, patriam, ac genus vniuersum, ejus, qui defunctus esset, commendarent. Publice enim interesse ad exempla morum, qualis quisque in vita exstitisset: ad cujusque autem mortem, quali quisque animo excederet è vita. quippe vt ab actionibus præclaris vitam, ita eas illustrari à constanti morte. quæ cum exitus sit hujus scenæ, & supremus quasi actus, fit plerumque, vt eo magis omnium in sese oculos

los

los & animum conuertat. Atque hanc caussam sæpe existimaui, cur, qui alia Platonis, quæ in manibus versantur, ne viderunt quidem vnquam, in Phædone aliquid libenter, vel ex sordida interpretatione, legant: cur, quæ facundissime à M. Tullio, de Crassi, de Hortensij, Sulpiciique obitu ac laudibus dicuntur, ita nobis cætera commendent, vt eorum caussa libros sæpe integros legamus: cur, qui majestate ac seueritate Taciti, ad quam non nisi animæ illustres ac eximiæ assurgunt, non impense capiuntur, magno tamen studio ac cura, Senecæ ac Pæti exitum è terris legant. vt hæc sola sæpe aut euoluant, aut perlecta semel, iterum atque iterum percurrant. De me, equidem fatebor, cum Gregorium Theologum, scriptorem, in quo, cum relligione ac pietate, eloquentia ac eruditio contendit, libentissime euoluam, nunquam tamen magis animo ac mente assurgo, quam cum Basilij laudes, vitam, studia, inprimis vero obitum, ab eo graphice descriptum, lego. Ita omnes, nescio quo desiderio ac cura, ad suprema horum qui virtute aliqua excelluerunt, trahimur, aut properamus. Credo, quod, quemadmodum Sol ille, quem quotidie videmus, nunquam nobis pulchrior videtur quam cum cadit, sic in ijs, quorum fama atque existimatio terrarum orbem Solis instar peruagatur, nihil magis quam extre-

mum, quanquam mœstos, voluptate solida perfundit. Cluuerus vero noster, de quo verba hodie facturi venimus, quemadmodum in eo totus fuit quamdiu vixit, vt ad nominis æternitatem via regia contenderet atque eo perueniret, ita commendationem suam aliis reliquit. Quæ cum nobis, ex autoritate Ordinis clarissimi, commissa sit hoc die, vt attentionem, Auditores, vestram mereatur, non tam ab oratione nostra, in qua nihil præter breuitatem pollicemur, quam à nomine ejus ac celebritate, expectamus. quæ dicenti sua sponte id præstabit, quod à magnis oratoribus facundia ac lenocinio verborum obtineri solet. Natus est Cluuerus noster apud Gedanum (Dantiscum vulgo vocant) celeberrimum Borussiæ emporium: ciuitatem, quæ cum præstantissimis Europæ, opulentia ac positu contendit. Patre, monetario Præfecto; viro nobili, & olim opulento. Familiæ originem, qui accuratius hæc tractant, Brema deducendam arbitrantur. in qua vrbe, aliquot ejusdem nominis Canonici nunc degunt; nobilissimi, vt series, quam vidimus, originis ac generis majorum indicat, atque excellentes viri. quorum nomini ac obseruantiæ, initium profectus sui, Tabulam Italiæ, quam adolescens edidit, in vrbe hac nuncupauit. Iis artibus imbutus quarum capax prima ætas esse solet, in Poloniam à patre mis-

sus

ſus eſt. vbi inter aulicos, cum mores gentis celeberrimæ, tum linguam, accurate addiſceret. Exiſtimabat enim fore homo generoſus, vt vtrique nationi, quæ arctiſſime inter ſeſe junctæ eſſent, magno aliquando & ſubſidio & ornamento eſſet. E Polonia reuerſus, in Germaniam parentis monitu profectus eſt. cum aſſidue inſtaret, vrgeretque, vt, cæteris omiſſis, Legum ſtudiis ſe daret. Quorum cauſa, aliquanto poſt Lugdunum Batauorum venit. In qua vrbe, quanquam exercitijs nonnihil corporis ſubinde daret, curam tamen ac ardorem ſtudiorum nunquam intermiſit. Quamuis enim & amicis aliquid interdum, qui non ſine cauſa fures temporis dicuntur, & caſtiſſimarum virginum colloquijs ac comitatu, aliquam diei partem daret, noctem (quod cum admiratione ſæpius audiui) ſolidam, non raro, lectione aut meditatione ſeria ducebat. cum aſſiduo labore agitatum corpus, fatigatum pariter cum eo animum, plerunque ad quietem trahat. Ad illecebras ætatis accedebat forma, accedebat delicatus ille, quem amici meminêre, vultus: cujus gratum ac ingenuum candorem, purpura virtutis commendabat. accedebat ſermo elegans ac promptus, corpus agile, affabilitas ac comitas inſignis. accedebant exercitia præclara, quæ nobilitatem ſibi maxime conciliant. Quibus omnibus, nec à virtute, quod meminerim,

deflexit vnquam, nec ad comessationes ac viuendi intemperiem abductus est. quæ cum sine sumptu non gerantur, &, quod Legum studio non satis caperetur, vt qui operas forenses, quibus primo destinatus erat, subterfugeret, vt ipse ajebat, gratia parentis ac benignitate excidit. Viuebant eo tempore in hac vrbe, magna illa & æterna eruditionis lumina, Franciscus Junius, Johannes Heurnius, non pauci alii. Inter primos tamen Clusius, & magnus Scaliger. Fuit illud in hoc viro, quod in Socrate non semel miris eloquentiæ coloribus depinxit Plato, vt si quis è juuentute nostra ei se dedisset; ejus animum, inexpugnabili illecebra ac suada captum prius ac possessum, ad præclarum & inusitatum aliquid transferret. Qui cum Tabulam Italiæ ab eo obiter dispositam vidisset, à stupore, vt solebat, operis ac commendatione auspicatus, serio monere cœpit, vt cum omne studiorum genus, vel exhaustum nostro tempore vel consummatam esset, solum Geographicum adhuc restaret, operi accingeret, ac in possessionem ejus, tanquam vacui, veniret. Omnibus præreptis, vniuersum adhuc orbem superesse. eum occupantis, si quis serio hoc ageret, futurum. Iret quo naturæ impetus vocaret. ducem suum sibi genium ad immortalitatem sequeretur. Multos esse qui in cæteris excellant: neminem hic

hic magnum fore, qui non primus pariter futurus esset. Quo judicio, non aliter quam manuum applausu generosi solent equi, inflammatus adolescens, & jam hujus instituti certus, in Brabantiam concedit: vbi Justus Lipsius docebat. credo, vt de hujus quoque in re maxima judicio securus esset. Quem Louanii cum frustra quæsiuisset, (quippe qui Antuerpiam profectus esset) frustra, nescio quo fato, etiam Antuerpiæ quæsiuit, qui Louanium Antuerpia jam rediisset. Hic vix dici, Auditores, vix describi verbis potest, quæ ac quanta præter expectationem, virum ad miseriam ab ineunte ætate factum, derepente inuaserit calamitas. In hostili quippe oberrantem agro, Martis aliquot alumni, veste omni ac viatico exutum, pene, vt matre natus erat, nudum ac famelicum relinquunt. vt non alio quam aquæ potu & radicibus, quas terra dabat, sitim ac jejunia leuaret. Ita Achæmenides hic noster, vere miser ac poëtico simillimus, ad triduum vagatus, monachorum primo aliquot in via, mox præfecti, vbi eo appulisset, Lilloiani, comitate subleuatus, ad amicos veteres, in primis autem libros suos, in Batauiam reuersus est. Vbi, cum de gratia paterna ac fauore nihil sibi relliquum videret, nisi animum jam aliis dicatum, disciplinæ legum, cujus causa domum & ad

ſuos vocabatur, totum daret, atque id impetrare à ſe non poſſet, in Bohemiam, ac mox Hungariam, ſe contulit. In qua ad biennium cum militaſſet, cum Præfecto ſuo, cujus animum dexteritate ingenii ac comitate morum pridem expugnarat, in Bohemiam reuerſus eſt. Vbi ea tempeſtate Baro nobiliſſimus de Popel, juſſu Cæſaris in vinculis diu habitus, coram Majeſtate ejus cauſam dicere atque audiri fruſtra poſtulabat. verſo igitur ad bilem magno, vt plerunq; tales ſolent, animo, Apologiam pro ſe ſcripſit. Quam Cluuero noſtro, vt in Latium transferret, partim ſuis partim amicorum precibus perſuaſit. Eam huc reuerſus cum Typographo dediſſet, iterum Fortunam, quam nouercam ſemper habuit, in ſe conuertit. Juſſu quippe Cæſaris, qui per legatum hoc jam impetrauerat, in carcerem conjectus, vix, ac tandem, adnitentibus pro libertate ſua ac amici, ſtudioſis, malum hoc euaſit. Eſt hoc fœminis innatum, vt affectu illo quem parentum animis natura indidit, haud paulo vehementius ducantur. Pia ergo mater, cum ignaro prorſus patre, alia quam vellet, magna tamen agitantem, clam viatico non ita magno inſtruxiſſet: ibi vero noſter, ſuum illum, quem jam pridem animo complexus erat, orbem, contemplari ac metiri diligentius inſtituit. Qua occaſione ac

inſti-

instituto, Scotiam, Britanniam, Italiam, ac Galliam, non semel peragrauit. Frequentius haud paulo tamen cæteris Britanniam. quod, nisi fallor, libros aliquot, inprimis sibi vtiles, in ea reperisset. Tantus hominem discendi ardor, tanta (vt in re inusitata tali voce vtar) intemperies tenebat. Quam non amicorum monita, non iudignatio paterna, non propositi honores, non aduersa omnibus conatibus fortuna, sistere adeo atque inhibere poterant, quin, ardore illo laudis, quem accensum imo pectore gerebat, in materiem æternitatis quæcunque objicerentur magno animo conuerteret. In Britannia de tribus Rheni alueis libellum; vniuersi autem Orbis, sed quod nondum prodiit, Compendium, in Gallia composuit. Scriptum breue ac eruditum. quod nuperrime auctum locis plurimis ac emendatum, (pessime enim hactenus descriptum fuit) juueni lectissimo Josepho Vorstio, illius, cui plurima debebat, filio, edendum tradidit. quod monendum hic putamus. ne temeritas Typographorum, aut ambitio cujusquam, cum autoris pariter ac testatoris fraude, fructum hunc decerpat: aut lectoribus, quod vulgo fieri nunc solet, manus lucri causa adeatur. Ab hoc tyrocinio, ac prima quasi cura, cum ad partes orbis singulas paulatim se conferret, atque ad vniuersum accurare

curate illuſtrandum jam paratus eſſet; ante omnia, de Patria vir pius cogitare cœpit. Quæ liuore partim antiquorum, partim ignorantia ac fraude, priſtinum vix jam ſplendorem tuebatur. Nullo igitur vel precio adductus vel mercede, illam tot heroum genitricem ac Romanæ æmulam virtutis, exornandam ſibi ſumpſit. In quo ſcripto, erudito admodum ac operoſo, de Germaniæ limitibus ac terminis, de habitu ac cultu, de religione gentis, pietate, armis, jure, oppidis, ac populis, aduerſus ipſam ſæpe antiquitatem, ea vel excogitauit, vel ex diſciplinæ ſuæ fundamentis, maximo ingenio produxit, quæ vt eam, cui ſpiritum ac lucem ſe debere exiſtimabat, in poſſeſſionem veræ laudis ponunt, ſic autori, quantum eruditionis, tantum pietatis aſtruxerunt. Itaque, quemadmodum Poëtæ, Deam quandam extitiſſe volunt, quæ è Jouis cerebro prognata eſſet, ita mihi vir erecti animi ac pulchri, maximis laboribus, vigiliis ac curis, ſuam nobis peperiſſe Patriam videtur. Hanc Sicilia ſecuta eſt cum Italia. Quam cum iterum adiret, totam pedibus, cum nihil niſi oculis exactum orbi ac poſteritati imputare vellet, ante quadriennium emenſus eſt. Nam in altera, quod Scyllam vidit ac Charybdin, quod Phæacum ſedes ac Cyclopum, quod Piorum campos, quod flabellum ſpiritus poëtici

poëtici ardentem Ætnam, quod Læstrygonas, atque alia id genus, quæ Vlysses quia obiter inspexit, argumentum Odysseæ dedit; Poëtarum curæ, qui majora quam pro fide amant ac inusitatis delectantur, relinquenda puto. In Italia, ne quis ætatem nostram potius quam monstra quædam, nullo literarum sensu, nulla eruditionis admiratione duci credat, maximos admiratores sui, inter ipsos quoque Cardinales, ac Boloniæ, inuênit. A quibus & magnifice inuitatus, & munifice, si quisquam, habitus, redire ad suos tamen maluit, vbi larem angustissimum, vxorem afflictissimam, sororem bonæ mentis egestatem, inueniret ac amplecteretur, quam vt inter purpuras de libertate sua quicquam imminutum iret. Vxor (quæ reuersum tali aduenticia accepit) in grauissimos dolores è contracto corpore è partu ac debilitato, vt putatur, incidit. quæ suspiriis, quæ eiulatibus assiduis ac lachrymis, non mariti modo animum, ad alia intentum, sed vicinos quoque, ad commiserationem ac mœrorem pertrahebat. in hac positus calamitate, hac domestica acerbitate, his angustiis, hoc luctu, aliquid quotidie de penso absoluebat. His auspiciis concepta primum est Italia ac nata: cui valetudinem, mox animam impendit. In hoc opere, scribentem aliquid aut meditantem, (cum adolescentes

lescentes aliquot interea, quo vitam tolerarer, erudire cogeretur) ita tabe, quam ex animi mœrore partim, partim studiis contraxerat, exhaustum prorsus ac emaciatum omnes vidimus; vt diebus ante abitum è vita plusculis, cum vmbra hominis aut sceleto, amici qui accesseramus, loqui nobis videremur. Procul illi species antiqua illa ac venustas oris, procul nitor ille ac rubor, procul delicatæ illæ manus, quas articuli ac macies consumpserant, procul grata illa vocis elegantia jam erat. Nasus acutissimus, tempora collapsa, languor aurium, frequentes oculorum lachrymæ, quæ lucem jam fastidiebant, vultus denique vniuersus, vt Galenici loquuntur, Hippocraticus, diem vltimum, ante ipsum, vt in lento tabidoque morbo, nunciabant. Memini, præsente me atque aliquot amicis, qui ad spondam lectuli constiteramus, à clarissimo summoque Medico, & qui parentis illi loco semper fuit, Euerardo Vorstio, significatum illi ac denunciatum esse, Nullam spem in medicis restare: finem vitæ cogitaret, quæ initium æternæ esse in iis solet qui in Dei Filio fiduciam reponunt. Hoc fatale carmen, sine vlla animi commotione sic accepit, vt hunc orbem, quem labore tanto vniuersum perdidicerat, & jam descripserat, continuo ex animo deponeret. sarcinulas non tam colligeret,

geret, quam mentem vniuersam Christo traderet. aduentantem quoque, sed (quod festinantibus videtur) diutius cunctantem, vt molesti creditores solent, posceret ac flagitaret. In extrema hac necessitate assidendentes sibi aliquot Theologos habebat: qui alloquiis assiduis ac monitis, pacem illi, si quid animo hæreret, cum supremo numine ac hominibus conciliarent. Ab his cum de immortalitate animi nonnihil ex occasione ageretur, intentior quam ante, ac cum aliqua, vt in hoc morbo sæpius solebat, indignatione, Ne Strabonem quidem suum, hominem in hac militia, quam Christiani militant, paganum, de hoc dubitasse dixit. Quanquam enim sciret, non dimensionibus locorum, sed constanti fide ad cœlestem illam terram perueniri: eos tamen, qui de iis quæ profani homines naturæ beneficio definiissent, dubitare auderent, scarabeos potius quam homines existimabat. qui profecto ipsi, si de mente nostra aliquid hausissent, quamquam inter sordes ad quas nati sunt & fæces, facile intelligerent, diuinam illam partem, quæ tot spacia locorum, tanta maria, tot montes, totum denique hunc orbem puncti instar capit, ac, quod omnibus his majus est, ad rationes vocat, cum hoc corpore non terminari. cui quamdiu hæret, nisi prorsus stupet, vim inferri è societate ejus

ac

ac caliginem offundi sibi sentit. Intercesserat jam pridem illi, vt mortali sanguine ac propagine omnes oriundi sumus, cum Isacio Pontano, viro excellenti, de re Geographica nonnihil controuersiæ: quæ ad velitationem ac offensiunculas erupit. De qua cum prudenter, qui tum aderant amici vtriusque, monuissent, totum hoc ex animo delere se professus est. Sciebat enim vir clarissimus, ac Christo suo, cui semper hæserat, jam consecrandus, quemadmodum informe hoc corpus, nisi prius gloriæ restituatur, ad possessionem filiorum Dei non aspirat, ita ardentem odio ac studio vindictæ animum, ad felicitatem suam non admitti. Sanguinem & carnem, ad felicitatem ejus non admitti, qui, è cruce pendens, inter laniatus ac tormenta, sub immani illo onere depressus quod ne cogitando quidem quisquam nostrum hactenus accessit, antequam supremum illud sacrificium parenti consecraret, tortoribus ac carnificibus ignouit. Audiuistis finem ejus viri, cui pares oppido quam paucos ætas nostra tulit; iis artibus ac disciplinis, quibus animum emancipar at, forte nec superiorem vidit. Cujus quidem varios errores, casus, ac aduersa, qui putabit, nihil obstitisse tamen dicet, quin ad voti sui portum, ac columnas, vt Geographi loquuntur, Herculis peruenerit. Linguas

tenuit quam plurimas. Præter eas, quæ ab eruditis vindicantur, Belgicam, Germanicam, Bohemicam, Polonicam, Italicam, Vngaricam, Britannicam & Gallicam. vt in orbe ſuo nuſquam peregrinus, & vbique natus videretur. Liberos reliquit duos: tanto omnium commiſeratione magis dignos, quanto orbitatem minus ſentiunt. Quibus ex hoc vniuerſo, quod ingenio & eruditione totum poſſidebat parens, nihil præter luctum & penuriam, relictum eſt. Voluntatem qui poſt obitum exſequerentur, viros præſtantiſſimos ac celeberrimos dilegit. Petrum, ſcilicet, Cunæum, Academici Senatus Præſidem, Antonium hunc Thyſium, ac Euerardum Vorſtium. Amicos mecum, præter illos, aliquot communes habuit. Inter cæteros, Scaligerum ac Caſaubonum. inter eos qui ſuperſunt hodie, Johannem Meurſium, Thomam Erpenium, Gerardum Voſſium, clariſſimos ætate noſtra viros. qui officia, quæcunque excogitari poſſunt, ægro, aut poſt mortem, præſtiterunt. Inter primos autem ac præcipuos, Richardum Joannem Nereum, Theologum doctiſſimum. cui & libellum ſacrum, ſe autore ſcriptum, ante obitum commiſit. quibus omnibus, Cluuere optime ac præſtantiſſime, memoriam mœſtiſſimam ac luctum reliquiſti. Reliquiſti Magnæ Græciæ, quæ

ſum-

ſummam à te poſcit manum. Reliquiſti Græciæ, quæ opem aliquando expectabat tuam. reliquiſti tot autoribus, ac, inter reliquos, Straboni, quem tot locis emendaſti. Reliquiſti vniuerſo orbi, de quo illuſtrando, deſcribendo, ac delineando, cogitabas. Reliquiſti vniuerſis literis ac eruditioni, quam vnius cauſa vniuerſam exornabas. Nam ex parte quidem tua, niſi duriores æquo ac immites ſumus, etiam gaudendum reor. Non jam de anguſtia pulmonis ac ſpirandi quereris difficultate. non vxorem jam cum morte colluctantem, inter meditationes tuas audis. non de liberorum patrimonio ac tuo, quod fortuna jam ſuperſtiti abſtulerat, ſollicitus ac mœſtus ſedes. non vndantem ſanguine Europam, non diſtractos popularium diſſenſione animos, nec fœdiſſimas doctorum inter ſe contentiones, & extremum noſtro tempore venenum, perſonatas amicorum laudes, deteſtaris. Alium in orbem, nauigantibus ignotum ac Geographis, tranſlatus es. Vbi non, vt ante, flumina ac fontes, maria ac ſyluas, oppida & lucos, vt, ſolebas, non Pachynum tuum, Lilybæum ac Pelorum, non Italiam, terrarum dominam, ejuſque principem Romanam vrbem, ſed cœleſtem illam ciuitatem vides, *quæ eſt ſurſum.* quam tot flumina exhilarant ac cingunt. Ciuitatem ſanctam, ciuitatem Regis

magni.

magni. In qua nihil cuiquam deeſt: in qua cuiuis exhibetur quantum quiſque optat: in qua denique, vt vir Sanctus loqui ſolet, bonum ſuum quiſque intelligit ac quærit. Ætate quidem prima hinc auulſus es. ſed quam vigiliis ac animi contentione, vltra ſenectutem plurimorum produxiſti. Opes tenues atque arctas reliquiſti. ſed nec beatorum animæ has norunt. Ac ne ſapientes quidem: qui peculium cum fœnore in animis reponunt. Et paupertas antiquiſſimum virtutis patrimonium, ac ſapientiæ vernacula, à viris magnis nuncupatur. quæ in Ariſtide, vt cum veteri ſcriptore loquar, juſta, in Epaminonda, ſtrenua ac prudens, ſapiens in Socrate, facunda in Homero, in non paucis erudita fuit. tecum, optime Cluuere, terras omnes vidit ac emenſa eſt. Liberos deſertos ac parente orbos reliquiſti. ſed & tales patrem ſuum habent. Et habemus matrem omnium communem, Prouidentiam diuinam: quæ, cum nihil negligat in terris, tales maxime intuetur. legiſlator noſter, pullos quoque auium ac nidos, in tutela ſua habet. Sed & præſtantiſſimi ſuperſunt viri: quorum tu humanitatem ſæpe prædicaſti. Superſunt, & hoc loco adſunt Curatores Academiæ, patroni tui, nobiliſſimi clariſſimique viri, quibus ocium & libertatum tuam debuiſti: nos Germaniam, Siciliam,

Italiam,

Italiam, debemus. qui pro copiis, quas prudentissime impendunt, pro consilio quo valent, ne hic quidem defuturi sunt. Si quis honos superest defunctis, si quid piæ recordationis alibi relictum est, si contemptum eruditionis, qui hoc tempore grassatur, cum domestica calamitate ac familiari, cum impensa valetudinis atque ipsa morte, deprecari magna atque illustris virtus potest: flebunt peregrinæ quoque gentes, quarum regna, ditiones, atque imperia, illustri loco posuisti, tantis meritis ac eruditione virum, plurimis ad vitam eguisse; cum funambuli ac moriones à principibus alantur: equi quoque ac canes, ad virtutis gloriam aut voluptatem, saginentur. Audiat Fortuna tamen, magnis animis aduersa, cum qua hactenus luctatus es. Tu, desertus prope ab ea ac neglectus, totum terræ orbem, illustrandum tibi pariter ac contemnendum, elegisti. In Europa, Asia, ac Africa, in quibus dignitates quidam atque honores, opes alii atque aurum, omnibus omissis, consectantur, inuenisti dignius quod ageres. Intelligere ipsas ac complecti ratione voluisti. Principes prouincias, Germaniam, Siciliam, Italiamque, ita deuinxisti tibi, vt non eos modo qui nunc spiritum in iis ducunt, sed & veteres scriptores, quos tam multa docuisti, laudis tuæ instrumenta atque heroicæ vir-

tutis

tutis habeas. Habiturus quidem, quamdiu erunt homines in terris, qui aut ſcripta tua legent, aut illarum poſitum ac formam, non ex ipſis, quod immenſæ molis eſt, ſed ab induſtria ac cura tua diſcent. Italiam nos quidem certe, quam, vt alteram pupillam, viris amiciſſimis in terris commendaſti, tanto ſtudio, labore, diligentia, ac eruditione, non in ipſa, quam tantopere demeruiſti, inter Thybridis amœnitates ac delicias, ſed in Batauia, ſuprema libertatis arce, à te deſcriptam ac renatam, inter monumenta ejus ac trophæa ſuſpendemus.

In obitum C. V. Reineri Bontii, Medicinæ Profeſſoris, & Principis Medici ordinarij.

ORATIO X.

QVod frequentes ad exequias præclari præſtantiſſimique viri conueniſtis, recte ac ordine à vobis factum reor. Non enim corpus, in quo habitauit id quod quiſque ſumus, vt Platonici loquuntur, ea lege in terra ponitur ac collocatur, vt cum fæcibus ac ſordibus perpetuo putreſcat, ſed, vt animus hic noſter, cum hoſpitio hoc ruinoſo ac deformi, in quo ſapientiæ arcana & arcana creatoris ſui, coluit, tractauit, intellexit, maxima cum voluptate aliquando & ad gloriam jungatur. Hunc theſaurum in hoc vaſculo geſtamus.

è quo, vbi ſpiritus exceſſit, quicquid ſupereſt, contactu fœdum, viſu triſte, ipſa recordatione ſordidum, ac, neſcio quo pacto, ominoſum videtur. Neque alia de cauſa Populus Romanus, cum, ad curam animi ac corporis contemptum, leges prope omnes, omnia conferret inſtituta, tantas funeri impenſas, tantas corpori defuncto ceremonias adhibuit & ritus. vt, videlicet, hoc quicquid eſt, quod juxta belluæ nobiſcum habent, vngerent, pollincerent, lauarent; præficas, libitinarios, ac veſpillones; veſtes, ornamenta, ac coronas, procurarent. Idem vſitato ritu collocarent, idem publice efferrent, idem ſepelirent, ac in cinerem, cum fragrantiſſimis odoribus, vnguentis, ac liquoribus redigerent: inferias poſtremo, epulas, ac luctum, quidam conſecrationes quoque, huius cauſa celebrarent. qui cum veritatis noſtræ ſacramentum ignorarent, notas tamen quaſdam eius ac veſtigia ſeruabant. Quorum nos exemplo, id quod vltimum mortalitati noſtræ in hac vita ſuperat ac reſtat, viro optimo ac præclariſſimo nunc perſoluemus. Cuius cum memoriam ex tot annorum conſuetudine infixam atque inſculptam animis geramus, tempus eſt, vt cum jam corpori litatum ſit, ad animum, eiuſque imaginem ac ductus, quiſque ſe conuertat. Qui cum multum ſint ab alteris diuerſi, ſolis animis videri, neque aliter

quam

quam verbis & ſermone explicari aut depingi poſſunt. quem vt diligenter ac cum cura audiatis, non tam mea quam defuncti cauſa, flagito à vobis, Auditores, ac contendo. Ante omnia, cum mores ſingulorum ac ingenia, pro patria plerunque cenſeantur, quo piaculo Batauiam diſſimulabimus? Quæ vt laude bellica ac literarum, primas inter cæteras hac tempeſtate tenet; ita nihil elegantius aut bellica virtute illuſtrius Lugduno habet. quæ, Hiſpani olim viribus ac armis cincta, hoſtem, non tam ferro quam conſtantia, ejecit: eruditionis ac ſcientiarum mater, literarum nutrix, immortalitatis anima ac vita: quam non tam in patriam, quam orbem vniuerſum, tanquam corpus vnum aliquod, diffundit. cujus nominis celebritatem, vrbes vniuerſæ, admirantur potius hoc tempore quam æquant. Ex vberibus tam magnæ matris, primas diſciplinas, ſed ante omnia, amorem libertatis incredibilem ac prope ineffabilem, deduxit. quem ne ipſa morte quidem imminutum aut extinctum reor. Patre natus eſt Gerardo Bontio, reconditæ ac ſummæ eruditionis viro. qui cum accurato atque aſſiduo Platonicæ Philoſophiæ ac Græcarum literarum ſtudio, cognitionem Medicinæ junxerat: quam cum pari omnium vtilitate atque applauſu, annos aliquot in vrbe hac exercuit aut docuit. Hoc parente natus, quo

& præceptore (quæ felicitas illius fuit) vti posset, animum ad disciplinas, Philosophicas ac Mathematicas, astrologicas inprimis, appulit, adjunxit. quas cum maximo labore, nec minori voluptate, sub Rudolpho Snellio, clarissimo eximioque viro, cujus nunc virtutes filius simillimus absoluit, tunc perdidicit atque hausit. Sæpius audire ex eo memini, Nihil difficilius fuisse sibi, quam ex amœnissima hac disciplina, cum familiaris ratio vrgeret, in præscriptum à parente Medicinæ portum se conferre. Erectum, scilicet, ingenium ac pulchrum, veritate demonstrationum, ad principia naturæ trahebatur. quæ impatiens terrenæ fæcis, non per Pelion & Ossan, vt poëtæ canunt, sed diuinas animi conclusiones, cœlum suum affectabat. Mortuo parente, ad professionem Philosophicam admissus est. ita tamen, vt eodem tempore & Medicinam exerceret. In qua arte ita se continuo probauit, vt, cum singulorum ratio obscura ac diffusa, ideoque ætatis vltimæ prærogatiua, in adolescentiam vix cadat, noster cum experientia ac vsu natus videretur. &, cum intra juuentutis adhuc spatia consisteret, judicio ac animo maturus esset. Euênit sub initia ac rudimenta tyrociniorum eius, vt grauissima in ciuitate hac contagio ac lues grassaretur. quæ cum multos subito afflaret, ac quibusdam lucro esset, nihil præter incredibilem beneuo-

beneuolentiam ex ea noster lucrifecit. Nam cum neminem negligeret aut insuper haberet, eos, quos egestas, lues altera, nec minus grauis, affligebat, sponte ac gratis accedebat. qui cum Dei sint clientes, qui acceptum refert quod in hos confertur, tantus medicinam eius numinis diuini consecutus subito est fauor, vt ad eius noti atque ignoti conuolarent opem. tanto studio atque agmine, vt, quod sæpe vidi, consultoribus ac quos accederet, vix par esset. Corpus illi tenerum ac delicatum, &, vt statæ formæ, ita longe infra animi mensuram fuit: quem pulcherrimum ac vere maximum, ne vsquam præter legem se efferret, admirabilis modestia ac pudor deprimebat. vt, cum plurimis præstaret, nulli hominum se anteferret. Simulationes ac dissimulationes, cum Homerico Achille, tanquam inferorum portas, abhorrebat. nam vt Solem extra nubem, ita pulchrum esse aiebat animum, qui sine larua, qualis esset, omnibus conspiciendum se præberet. comicos in vita esse ac histriones, quos non color suus sed persona commendaret: & vt optimum id esset speculum quod optime exhiberet vultum, ita vultum esse pessimum, qui cogitationes maxime dissimularet: qui non exhiberet animum, sed mentiretur. Mores, ita ad candorem, ad humanitatem, ad occultam quandam elegantiam ac suauitatem à natura

facti erant, vt, vir eruditus, & ab omni oſtentatione alienus, totam illam partem, in qua de virtutibus cum altero viuendi erudite diſſerit Philoſophorum princeps, non ex libris ſapientum, ſed à matre omnium Natura, ſingulari quodam beneficio, hauſiſſe videretur: tanta comitas in vultu, ingenuitas in verbis, in familiari conſuetudine humanitas & quædam quaſi Venus habitabat. Quæ, ad morbos quoque & ægrorum valetudinem, non parum adferebant. vt aſpectu prope prius ac ſermonibus quam arte aut remediis depoſitos curaret. Probitatem, non ex inſtituto nec emolumenti cauſa ſed per ſe colebat. in qua nihil præter affectationem ac offucias, quemadmodum in pietate, nihil præter oſtentationem detrectabat: quam, ingenui vir animi, & ad heroicam ſimplicitatem factus, oderat non alia de cauſa quam quod probus eſſet. Nam de ipſa quid ſentiret, nemo melius quam nos in terris nouit: qui expreſſam mentis candidiſſimæ effigiem, ac quaſi vultum, quamdiu erimus ſuperſtites, circumferemus. De diuino numine ac benignitate ejus, de æternitate animorum ac natura, de ſalute noſtra, quæ ex Chriſto Domino ac Deo noſtro fluit, de autoritate voluntatis eius nobis reuelatæ, quouis loco quouis tempore cum eo diſputaui: neque quicquam deprehendi, quod non virum optimum aut vere Chri-

Chriſtianum, maxime deceret. cum amicus, non è triuio, ſed tanquam alter ipſe, in arcana pectoris, per ſeria per jocos penetrarem; neque raro omnes angulos, & quaſi forulos apertæ mentis, perreptarem. Queſtum tamen memini nonnunquam, vnum illud diſplicere ſibi, quod, cum nemo Chriſtianus eſſet qui non pariter honeſtus eſſet, reperiri quoſdam, qui ſub nomine ac profeſſione veritatis, callide nocerent. Porro, vt in peſte, id quod ab Hippocrate diuinum dici ſolet, maxime malignum, vt loquuntur Medici, ac venenoſum eſſet, ita ſpeciem religionis, niſi ipſa pariter ac probitas accedat, peſſimum venenum in Republica ac vita eſſe. quo, qui tantum probi eſſent, facile euerterentur: cæteri, vt hiſtriones, clam ſubreperent ac quouis peruenirent. Immenſas enim latebras in animis ac flexus eſſe, quibus occultandis, cœlum quoque in partes trahi. ne quid hic in terris eſſet, quod humanis fraudibus obſtaret. De collegis reuerenter, de amicis optime, de cæteris qui minus tales eſſent, raro potius quam cum contemptu loquebatur. quod erecti animi indicium ac nota eſt. Rebus lætis ac prolixis, nunquam ferocire aut immodica ſperare. ſi quid ex ſententia ac præter expectationem eueniret, animum in poteſtate habebat: ſi fortuna, vt non raro ſolet, contra daret, ſpe languentem confirmabat. Veros intimoſque

affectus, è Republica ſumebat: niſi quod aduerſa callide apud populum diſſimulabat. quia vultu quoque ac fama res communis ſuſtinetur. Cæterum, cum hac in vrbe Medicinam aliquamdiu maxima cum laude exercuiſſet, eius valetudini ab Illuſtriſſimis Ordinibus, in cuius vita ac ſalute ſalus Reipublicæ verſatur, cum ampliſſimo ſtipendio præfectus eſt. In quam curam ita toto pectore ac animo defixum vidimus, vt, non ratio familiaris, non vberius è conſultationibus promiſcuis compendium, non ægrorum in eadem vrbe preces ac incommoda, ardentem magni Principis amore ac flagrantem retinerent, quin cum imbecilli illo ac afflicto ſæpius corpuſculo, in caſtra, quoties occaſio offerret, ſequeretur: quin de vno cogitaret, vnum loqueretur, vni omnia metueret, vnum animo infixum gereret, vni ſi quid ingruiſſet, ſui ac ſuorum prope oblitus, gemeret ac ſuſpiraret. denique, quemadmodum ex venis & earum pulſu Medici de ægro cenſent, ita ex mœrore eius aut hilaritate, herois inuictiſſimi ſecundam valetudinem aut morbum deſcripſiſſes. Quo obſequio ac fide, magnum illum Patriæ parentem, fulmen illud belli, pacis columen ac decus, ità ſibi junxit, vt non pauca nec obſcura à quamplurimis circumferantur documenta. Homo enim ab ambitione alienus, cum de multis bene mereretur,
ne

ne apponi quidem gratiæ id ſibi poſtulabat: tantum abeſt, vt honoribus pro ſe inuigilaret. qui vt gloriæ non parum addunt, ita magnum ac iam ſupra res humanas conſtitutum ne attingunt quidem animum. Eſt hoc proprium nonnullis, qui in literis ac chartis educati, aliam ad vitam transferuntur, vt, quemadmodum qui è fabrorum officinis fumo ac fuligine infecti veniunt, riſum omnibus in publico ac jocum debeant. Longe alia amici noſtri ac diuerſa fuit ratio. qui acceptus ante Principi ac carus, cum autoritate aulam eius ac familiam acceſſit. vt, quos antea ne conſpexiſſet quidem, ſtatim demereri poſſet. Ad hæc lepor ille ac venuſtas, illa amabilitas ac candor accedebat. ad quæ cum prudentia accedit, quidlibet in aula poſſunt: ſine ea, viſcus nihilominus ac illices ſunt animorum. Porro fallitur, qui ſtrophas tantum & obliquas artes, cum integumento animorum, ad conciliandos aulicorum animos, valere arbitratur. Multo plus ſimplicitas ingenua ac candor poteſt. qui cum nudus ſit nec quicquam celet, cæterorum quoque, exemplo ſuo. ad integritatem flectit aut expugnat. Adde, quod, qui tales ſunt, profundos aliorum ac opertos facile pertentant. quia nemo apud eos ſibi cauet quos nec metuit nec vitat. Accedebant illa è communi vita

omnes perferre ac pati.
Cum quibus erat cunque vna, iis se dedere,
Eorum obsequi studiis.

Quæ in scena cum verissime dicantur, raro admodum in vita exprimuntur. In hoc omnium fauore, ea gratia ac laude, morbo subito correptus, cum non tam extingui se quam abripi videret, præter expectationem omnem ad me mittit. Petit, vt cum reuerendo præstantissimoque viro ac amico, Colonio hoc nostro, Gallici collegii Regente, in quo, cum & pietas & eruditio sit summa, omnia ab ostentatione aliena sunt, ad se venirem. Cujus cum ingenio ac moribus mirifice ac supra fidem caperetur, refici illius verbis se atque erigi testatus est. Finem quidem vitæ sibi jam ac terminum adesse. prorsus hoc persuasum sibi. Vnum esse certum, aliam restare: de qua multo minus dubitaret, quam quod aliquando moriendum esset. Si quid vnquam deliquisset, ejus pœnitentia ex animo se duci. Hoc sentire, quod perpetuo sperasset, Deum sibi in extremis adfuturum. Quem, non fracto animo ac mœsto, sed præsenti ac erecto, expectaret. Ita, quod est vere Christiani, & prostratum peccatorum recordatione, & ingenti vitæ melioris expectatione ardentem vidimus. Macte ista fide, isto animo, mi Bonti: quo non improborum modo voces, sed & cœ-

lum

lum perrupisti: vniuersæ autem vitæ, fortitudine ac amore libertatis, indelebilem in animis tuorum recordationem reliquisti. longe præferendus iis, qui in castris atque in acie versantur. In quibus vt non minus tempestates omnes ac incommoda ferebas, ita majus est quod præstitisti. Nam vt armis illi patriam tuentur, ita tu pro vita ac salute Principis inuicti in excubiis ac statione tot jam annos constitisti. Tu, pro omnium salute, quæ in vita ac salute vnius vertitur, tot annos vigilasti. Tu, in cura ejus, si non sanguinem, at animam, at vitam, qua ne illi quidem majus habent quod amittant, effudisti. Ipsam, dico, mortem obiisti. Quam qui magno animo, quod à te factum vidimus, contemnit, scuta quoque, & gladios, & hastas, facile contemnet. quippe, quæ non nisi mortis causa metuuntur: quam tu fortiter tulisti. Nostra causa agitur, Amici, nobis justa celebranda, nobis pompa hæc ducenda erat, qui superstites defuncto, fletu contabescimus & luctu. Quorum causæ vt in aliis plerumque singulæ concurrunt, ita multæ ac multorum, imo omnium, in vno hic concurrunt ac conueniunt. Amisit ciuem libertatis studio flagrantem florentissima Batauia: clientem singularem ac incomparabilem vterque Princeps ac Nassouica familia; doctorem celeberrimum ac præ-

ſtantiſſimum hæc Academia: Æſculapium ſalutis ſuæ plurimi, amicum multi, fratrem quidam, quidam patrem. Ego, quid ac quantum, Auditores? Fratrem, hoſpitem, familiarem, inſpectorem valetudinis ac vitæ meæ, imo valetudinem ac vitam meam. Heu, Reinere Bonti, generis humani amor, ſuauitas, ac elegantia, eam nobis ita ſubito incubuiſſe tempeſtatem ac procellam, vt quos omnia quæ prima eſſe in vita ſolent, ſine vlla aut diſſenſione aut querela, tot jam annos, tot jam, inquam, annos, conjunxerunt, vna hora, vnicum momentum, tam diuturnæ lege abſentiæ diſiungat? Quid amicis meis nunciabo, quos, vt cætera, communes hactenus habemus? Quid affini meo, tuo autem fratri ac amoribus, Rutgerſio? qui, vt ſolet, tui plenus, in amplexus noſtros nunc à Rege ſuo properat. Quid cognato noſtro Adriano Blyenburgio, ampliſſimo clariſſimoque viro: qui non ita pridem, conclamata valetudine ac vicinus morti, ad conſpectum tuum, cum è caſtris rediiſſes, reſpirauit primo, mox conualuit? qui Dordraco vſque, vt poſtremum vale hinc abeunti diceret, in vrbem hanc aduênit: nunc, hoc ipſo miſere fruſtratus, vt videtis, fractus animo hic ac dejectus ſedet. Ego autem, vt os illud tuum, illum venuſtiſſimum pudorem, probitatem, verecundiam, modeſtiam,

in-

integritatem, fidem, ac candorem, vt tot voces, tot colloquia, tot dies, jus postremo contubernii ac mensæ, obliuiscar aut ex animo deponam? Ego, vt sincerum illud pectus, in quo cogitationes omnes meæ, ac propemodum hic spiritus & vita, tanquam in hoc meo, versabantur, alibi aut quæram aut inueniam? Nam, quo me conuertam? Vnde (sinite vt consilium à vobis in fatali casu meo, Auditores, petam) aut quæ denique solatia hic quæram? Fratres tuos adeam, ac querar? qui afflicti hic dolore proprio ac prope exanimati sedent. Filium, quem reliquisti? qui non minus orbitatem suam ac calamitatem merito deplorat. Anum afflictissimam parentem tuam? quę extremum senectutis suæ columen requirit. quæ in sordibus, quod relliquum est, ac squallore misera traducet. Domi meæ aliquo me abdam? ipsi quoque liberi in morte tua commouentur. Foras ac in publicum prodibo? nusquam plures lachrymas & gemitus inuenio. Aulam ac palatium accedam? juro vobis, Auditores, inter inuictissimos fortissimosque viros illos, qui in bello nihil hactenus quam sanguinem fuderunt, audio non vnum esse qui nunc lachrymas effundat. Requiem è literis, è sapientiâ, ex eloquentia ejusque cultu petam? illa sordent: ista, ne respondet quidem. Vnum Auditores restat, vnum superest post illa, quo, cum

verba nos deficiant ac voces, oratores præſtantiſſimos, inuitos quoque ac nolentes, antecedam. quod, cum cæteri hoc agant, vt orationes, quas in morte ac funere ſuorum habent, artificioſe ad luctum & commiſerationem circumducant ac concludant, nos cum veris lachrymis & fletu, verba pariter & voces abrumpamus.

REINERE BONTI, VALE ET SALVE. SALVE, INQVAM, AC POSTREMVM VALE. NOS TE EO ORDINE AC LOCO, QVO SVPREMVM NVMEN IVSSERIT SEQVEMVR. REINERE BONTI VALE.

In Librum De mundo, qui vulgo Ariſtoteli inſcribitur.

ORATIO XI.

ANimum humanum, Auditores, vitæ noſtræ ducem ac rectorem, in excelſo loco rerum poſuit Natura: vt, inuitus quoque, opus hoc immenſum, inexhauſtum, quod & vniuerſum vocant, intueri aſſidue cogatur. Quo mihi magis eorum admirari rationes lubet, qui cum vndique includantur hoc theatro, ipſi tamen ſe ſubducunt, & induſtriæ parentis ſuæ tamquam fugitiui elabuntur. mentem vero tot tantiſque rebus deſtinatam, curis partim leuioribus vaniſque, par-

partim etiam pudendis, occupatam atque intentam tenent. Sunt qui ſine ſenſu vitam omnem ac ætatem tranſigunt, tranſmittunt: qui cum cauſas vitæ numquam intellexerint didicerintque, ocio, faſtidioque ejus pariter ac ſui, miſere torquentur, &, quod eleganter autor vetus dixit, *præter propter vitam*, non in ipſa, viuunt. Putes per præconem publicum denunciandum illis eſſe: Infra, terram eſſe quandam, quæ tot herbas, fruges, ſtirpes. animalia producit. Cujus ſiue liberalitatem ac benignitatem videas, neceſſe eſt, vt obſtrictum vehementer te atque obligatum fatearis. ſiue occultas abditaſque cauſas; nemo omnes hactenus inuênit. Supra vero, Solem, qui quotidie è cœlo, tanquam arce quadam celſa atque illuſtri, ſignum omnibus ſuſtollit. Cui Luna mox ſuccedit, quæ formoſis comitata imaginibus ac flammis, oculos aſpectu. mentem contemplatione ſui varie oblectat. Per hos gradus, altius perueniendum eſt. Poſtquam enim locum iſtum, in quo venti oriuntur, nubes colliguntur, niues grandineſque deferuntur, tonitrua ac fulmina terribili fragore mentem feriunt humanam ac percellunt; vbi irides colore, areæ ſplendore ſuo, capreæ ſaltu, omnia quæ ſummum cœli non attingunt ambitum, aſſidue mutari docent, jam euaſit, quicquid ſupra inuenitur, purum ac corruptionis eſt immune. Ibi de-

mum

mum quintam Aristotelis essentiam, ibi summum, nobilissimum, purissimumq; elementum, ibi immortalem illam sedem inuenies,

Quam non fuscat hyems, quæ nullo tingitur imbri.

ibi Deum proximasque Deo beatorum animas, aut, vt circumspectius loquamur, aliquanto altius, philosophi locarunt. Quam vero, Auditores, mentem nostram exultare oportet, cum de corpore triumphat, cum emancipata hac contagione, terram deserit ac sursum fertur. cum relicta terra, ac quod proximum ab ea, ipsa sibi maxima cum voluptate occurrit, & originem naturæ suæ, quam in corpore nec inuenit nec habet, ibi esse videt, vbi finem contemplandi Deus & natura posuerunt. Ibi penitus in se conuersa, quicquid homines mirantur, muneri intenta suo obliuisci gaudet. Putatisne animam tam alte positam, vel opibus cujusquam vel fortunis inhiare? Ne videre quidem potest. infinitis enim ista spatiis diuisa sunt. Illa vero libera jam ac vicina Deo, orbem omnem peruagatur, & cœlestibus affixa globis, motum quoque illorum imitari discit. Currit cum Sole, circumfertur cum Luna, cum planetis errat, hæret cum fixis. Minimum quod videt, ipsa terra est. quæ Oceano distincta & diuisa, parua sui parte habitatur. Quicquid magnum est in ea, solitudo tenet. Si ad homi-

ad homines respexit, sortis illam suæ pœnitet. Pudet me quoque, & dicendum tamen. Omne illud in quo auaritia, in quo ambitio grassatur, in quo opes alius corradit, alius inuadit, alius absumit, in quo alius honores ambit, alius consequitur, in quo spes, inuidia ac arrogantia, in quo metus regnat & ferocia, in quo tanta reges moliuntur & tyranni, næuus ab autore libri hujus appellatur. in quo nihil magnum aut excelsum, præter vnum sapientis inuenitur animum: qui humanam sortem aut irridet aut contemnit. Scit hoc omne quod Romanus vicit, maculam aut næuum esse: scit quod tantis viribus subegit Alexander, si intuearis cœlum, vix quærendo inueniri posse.

O vanas hominum curas! ô pectora cæca!
Qualibus in tenebris vita quantisq; periclis
Degitur hoc æui quodcunque est!

Spatium hoc omne, cui tanta nomina imponitis, quod Europam, Asiam, atque Africam dixistis, in quo misere erratis vt miserius viuatis, in quo nauigatis, itis, festinatis, curritis, in cujus parte, sed exigua & prope nulla, annos decem circulator ille Homericus jactatus fuit, si cum toto conferatur, vix vnius horæ iter est. Hoc qui capit, nunquam æstimabit vitam: nunquam formidabit mortem. nunquam enim totum sese in angustias has dabit, qui tam magna sui parte terram jam excessit.

cessit. Dicam vobis, Socrates quid fecerit, Opulentum ac ferocis animi adolescentem, Alcibiadem docebat. qui cum aliquot agrorum causa, quos in terra Attica haberet, felix sibi videretur, orbis vniuersi tabulam adferri jussit. Hanc cum admouisset, vbi esset Attica ex Alcibiade quæsiuit. quam cum aliquot vix atomis majorem ibi inuenisset, petiit vt agros suos demonstraret. Erubuit, ac prope lachrymas emisit adolescens. ita insolentem fregit prius, mox ad alia deduxit animum. Tabulam Socraticæ simillimam habetis: quam si diligenter euoluetis, non rerum modo naturalium, quas ordine describi hic videbitis, scientiam ac causas, verum & contemptum imbibetis. Postquam enim cœlum postquam orbes illos, quorum nullus fere, qui non terram parte sui altera excedat, & autorem Deum, qui hæc flectit, voluit, & conseruat, luculenter, quamquam breuiter, depictum videritis, in angusta quadam vniuersi hujus parte, orbem habitabilem inuenietis, cujus situm aliud agendo leuiter percurrit. Qui tam parua semper cogitare potest postquam tam ingentia atque ardua inuasit, indignus est, ni fallor, qui in cœlum vmquam oculos attollat. Nunc ad alia pergamus.

Dissertationem de Autore hujus libri, in finem Orationum rejecimus.

In

In obitum Generosi & Nobilissimi iuuenis Ernesti Ludouici à Burckstorf, ex tempore habita.

ORATIO XII.

LEontinus Gorgias, ex numero eorum, qui dicendi artem ante Socratem in Græcia profitebantur, cum jam ſenex (nam ad ſummam perueniſſe ætatem memoratur) & vicinus morti eſſet, quæreretque ex eo amicorum quidam qui tum lecto proximus aſtabat, an libenter moreretur, Minime, inquit, ſed ex putri illa domo maxima cum voluptate excedo. Sentiebat nempe, vir ingenioſus, veram vitam neque duci in hoc corpore, quod tanto opere tantoque ſtudio plerique colunt, neque mori eos qui ex eo migrant. Eam vero magnam eſſe animam, quæ non aliter quam inſtrumento vtitur, quamdiu ex præſcripto Dei circumferre illud cogitur: rurſuſque vbi imperator jubet, tanquam inſtrumentum, non vt ſui partem, cupide deponit, & in terram ſuam abjicit. Extulimus hoc die, Adoleſcentes Nobiliſſimi, commilitonem veſtrum: funus generoſum & illuſtre. quod pro ſingulari veſtra erga mortuum benignitate, & humanitate incredibili, præſentia ac comitatu veſtro, quemadmodum officioſe inuitati fueratis, ita ſtudioſe condecoraſtis. Quidam & ex gente

gente nostra humeros suppofuistis, quodque vsu est receptum inter eos quos beneuolentia conjungit, corpori impositum, ad sepulchrum usque detulistis. Quæ res vobis laudi, nobis, quantum potest in dolore, voluptati, toti autem nationi est solatio. In hoc juuene, quem alii vidistis in hoc loco, alii nunc comitati estis, alii efferre voluistis, præter genus ac majores splendidissimos, multa alia fuêre, quæ cognosci publice merentur, sed in primis vitæ exitus. quo vt quisque nostrûm optime defungitur in terris, ita felicissimus censetur. Cujus causa, etiam de reliquis dicendum erit: quæ vt diligenter audiatis atque attente, vehementer peto. ego quantâ brevitate potero, benignitatem hanc officiumque demerebor. Natus est Ernestus Ludouicus à Burckstorph, eques Marchicus, illustri & notissima ex omnibus annalibus Burckstorphiorum stirpe, anno suprá millesimum, quingentesimo, nonagesimo & quarto, patre Iano à Burckstorph, celebri toparcha in Podoltzig, matre Tugentricha à Robell. cui cum abunde cætera quæ à fortuna dispensantur, tum in primis corpus vegetum, agile ac procerum, vultus generosus, forma regia, &, qui huic præsidebat, altus præclarusque animus contigerat. Quem vt primum vltra vsitatos literarum terminos prouexit, totum sapientiæ ciuili dedit. Iudicabat enim, nihil tam

nobilitate

nobilitate ſua eſſe dignum, quam vt eam non jactaret, ſed oſtenderet. Nihil tam illuſtri conuenire viro, quam in ea ſapientia verſari, quæ ad actiones hominem deducit: quam earum cauſas & euentus intueri. Et quandoquidem in ſingulis è quibus vſus & experientia parantur, hæc ſcientia verſatur, & ex his viciſſim omnis artis & ſcientiæ principia, vt recte monet Ariſtoteles, procedunt, nondum ad Remp. admotus, omnes perluſtrabat. Populos ſibi omnes, populorum inſtituta omnia ac mores in Hiſtoria, quæ mater eſt prudentiæ, ob oculos ponebat. In qua militarem quoque diſciplinam ſerio conſiderauit. In hac rationem priſcis vſitatam, oppida cingendi, machinas expediendi, ſtationes collocandi, in inſidiis aut ſuos ordinandi, aut eliciendi alios, diſcebat. quibus artem eam adjungebat, quæ munitiones nobis vſurpatas, & earum modos hodie receptos, ex præſcripto artis & proportione docet. Prçter iſta, tantos in vtroque jure fecerat progreſſus, vt in patria illuſtre teſtimonium, poſt diſputationem maxima cum laude habitam, à toto juriſconſultorum ordine obtineret. quod non ſine ſumma admiratione curioſis oculis inſpexi. Nam cum ſtudia, vt plurimum, priuſquam matureſcunt, & ad finem perducuntur, peregrinatio, quæ animum cum corpore à meditationibus auertit, vel impediat, vel penitus

extinguat;

extinguat: tanta fuit indole Ernestus, vt eodem tempore vtrumque felicissime præstaret. Lipsiensem, Tubingensem, Altorphensem vidit Academiam: vbique magnos, vbique eximios audiuit viros. Sed in hac præsertim, eum quem vix recordari sine lachrymis ac maximo dolore possumus, Conradum Rittershusium: cuius amicitia dum viueret, nunc sancta nobis est memoria. Quem præclarum virum, hospitem & præceptorem habuit. Ab hoc quasi manu ad justitiam eiusque sacra deductus est. Porro cum torpescat corpus, nisi excitetur crebro, neque animus in tali stirpe, quæ militiæ splendorem suum debet, ab hac plane auocandus sit, summa diligentia ac cura corpus quoque exercuit. Pompeium illum imitatus, qui in castris *saltu cum alacribus, cursu cum velocibus, vecte cum robustis ac validissimis certabat.* Idque eo diligentius, quod nunquam ex illius animo maiores eius, magni strenuique exularent viri. quorum expressas, non in atrio aut arca, sed in pectore imagines gestabat. qui ardentes per se spiritus adolescentis & erectos, tanquam creditores quidam laudis ac virtutis suæ, noctu quoque atque in somnis agitabant. Quippe qui quocunque oculos converteret, domesticam virtutem ac familiarem inueniret. Sæpe Alardum cogitabat, equitem illustrem, qui cum princeps maxi-

mus

mus Henricus Auceps ludos Parthenopoli instituisset hasticos, inter alios qui legem scriberent certamini, ab illo constitutus est: sæpenumero Levinum; qui equestres, quos Ludolphus dux Saxoniæ cum apparatu & splendore maximo edebat, inter primos moderatus est: sæpenumero Ottonem, qui cum ducibus Burgundiæ, in Palæstinam contra Sarracenos magno animo & prope indomito profectus, eques rediit auratus. Petrum denique & Ludouicum, viros summos maximosque, Lebusienses Episcopos. Ergo tyrociniis iisdem, ad virtutem, non ciuilem modo sed & militarem, magno impetu eniti. Sæpe punctim dimicare aut cæsim: hastam more militari quatere, aut in altum subito emissam, manu iterum colligere & vibrare: equum ligneum, à dextris modo, modo à sinistris, quod Romanis quoque vsitatum fuit, insilire ac desilire. arte tanta ac velocitate, vt stupori suis esset. Dum in his versatur, dum non nisi magna quæque & se digna cogitat, dum, vt ætas illa solet, plena roboris & spei, si præsertim calcar illud à majoribus accedat, fata sua condit, (ô iniquitatem rerum humanarum! ô fallaces spes ac cogitationes nostras!) tabes juuenem inuadit: inuidendas illas vires atque agilitatem conficit: confectum atque exhaustum, mors in flore, tanquam segetem in spica, occupat, inuadit: è qua

nobis,

nobis, præter desiderium, exactam moriendi normam, sed vix imitabilem, reliquit. Quam, cum alii detrectent, ille quasi adhuc in palæstra esset, ad certamen prouocare videbatur. Iurasses, sacramento, vni Deo & constantiæ dixisse. Quod si de virtute licet augurari, non ingentes hostium cateruas, non instructas timuisset acies, qui cum mortis violentia tot menses dimicauit, neque retro cessit. Nam qui cum armatis aliquot congreditur, momento victor est aut amplius non est. Mortem quippe nemo metuit post vitam, nemo horret, nemo æstimat aut pendit. Quam qui magno tulit animo, inuictus est: qui spectare rectis audet oculis, ne apparatum quidem ejus, gladios & hastas formidabit. Hæc est, Generosi juuenes, quæ velum leuat, quæ personam tollit, quæ ostendit hominem, quæ foras integrum producit. reliqua choragium aut phaleræ vocentur. Ille mortem tardo passu venientem vidit, nec extimuit aut animum contraxit: cum dolore lento & perpetuo luctatus est, nec de constantia remisit. corpus jam emaciatum, jam exhaustum, jam exsangue, jam cadauer erat, neque adhuc eum spiritus auiti & hæreditaria majorum generositas deficiebat. In fidiculis naturæ quasi & tormentis positus, obambulauit quamdiu potuit. vbi amplius non potuit, stetit adhuc animo nec clypeum abjecit.

Ætas

Ætas illa mortem metuit plerunque: ille optauit. Alii cum lenta morte pugnant: ille potius cum vita luctabatur. quod in morte sola spem haberet, à qua vitam potiorem expectabat. Neque nesciebat, quamdiu quisque viuat, nihil interesse, dummodo cum laude moriatur. vitam autem nullam esse veram, nisi quæ cum corpore non terminatur. Eruditione ac generositate viuitur, magnanimitate viuitur, contemptu mortis viuitur: ipsa morte viuitur; si quis magno animo cum vita eam commutauit. quæ virtus cum sublimem erectamque occupauit mentem, primo illud docet, non spirando sed agendo vitæ spatium extendi. Tempus sibi vindicat quod habet: quod non datur à natura, aut contemnit quia non requirit, aut extorquet ab inuita, quia in memoria mortalium relinquitur. Hoc est quod poëtæ docent, quod philosophi inculcant, quod historici exemplis omnibus hortantur. Nemo amplius aut animi aut virium Homerico Achille habuit. Ille Thetide prognatus, ille Hectoris ac Troiæ pariter euersor, cujus solam galeam ac cristam hostis metuebat, qui tot animas illustres Diti ac Proserpinæ mactarat, annos à natura paucos admodum acceperat: cumque illi alterum concederetur, vt aut diu viueret inglorius, aut maturæ mortis præmium solatiumque, res

præ-

præclare à ſe geſtas, & ex his æternitatem conſequeretur: iſtud maluit. Quippe qui intelligebat, mortem omnibus æqualem recordatione aut obliuione apud poſteros diſtingui. Diem ſuum cuique fixum eſſe, neque hunc ſpiritum cum ſemel aut emiſſus aut ejectus eſt, cuiquam iterum redire. Nam hæc apud Principem Poëtam ejus verba ſunt. Sed quod ab altero præclare monetur,

famam extendere factis,

illuſtre ac arduum virtutis opus eſſe. Germanicus, de cujus laude nihil ſatis dici poteſt, & de quo tam multa nuper diximus ad Tacitum, intra annum vitæ quintum & triceſimum exceſſit, neque victor orbis Alexander, hunc ætatis orbem eſt egreſſus. & vterque extra patriam occubuit. Tibi quoque, Nobilis ac Generoſe ſanguis, non compreſſit oculos pudica mater, nec ſupremum oſculum infixit, nec errantem ſpiritum collegit, quæ fortaſſe vanos ſibi reditus nunc fingit & amplexus parat, neque tota comitante ſerie tuorum, cum majoribus, antiquis inclytiſque heroibus, ſepultus es. Peregre defunctus, peregre elatus, peregre nunc jaces. Jaces. ſed in illa terra, quæ terrarum nunc eſt celeberrima. Quæ Hiſpanum toto orbe volitantem, ſola, quaſi murus quidam ac fatale munimentum, ſiſtit, atque ab aliis auertit.

Quæ,

Quæ, inuito patre Oceano ac reluctante, campos ejus peruagatur, gentes ante ignotas adit aut expugnat; & quacunque, cœlum patet, Sol vagatur, libertatem suam probat, & commercia exercet. Iaces, sed in illa vrbe, quæ scientiæ ac eruditionis domicilium ac sedes est. Quæ cum hostem pariter ac famem fortiter sustinuisset, Musas, & earum ope, æternitatem muneri accepit. quæ tot magnas animas vel habuit vel fecit: tot illustres viros tegit, & post obitum complectitur. In qua Clusii, Marnixii, ac alii prope infiniti jacent. In qua, patria relicta, soboles Deorum Scaliger, tot annos vixit, & immensum illum spiritum effudit. Procul hic à tuis, procul à tuorum destinatione & votis, adolescens generose, jaces: sed cum tot tantisque heroibus hic jaces. Jaces extra patriam: sed omne solum sapienti vnum est idemque. Vbicunque pulcher animus erumpit, cœlum suum petit: vbicunque viuit, patriam non deserit. Aër ille, quem videmus omnes & spiramus, omnes pariter inuoluit. præter animam, cum abit. quæ non refert vbi viuat: quia supra corpus semper viuit. Multo minus refert, vbi emittatur: corpus enim deserit. Quo deserto, sibi vindicatur, & in libertatem abit: cætera pro derelicto ac indifferenter habet. vt qui vestem abjicit, quam nemo tanti esse putat vt de via tollat.

Id in

Id in generoso nostro Ludouico vidimus: cui longa ac infelix tabes, nihil præter cutem, & hanc aridam, reliquerat. Vtinam affuissetis cuncti qui huc conuenistis, cum cadauer aliquot amici medico præsente inspeximus. nemo commutationem tantam sine gemitu vidisset. Frontem illam lætam ac decentem quærebamus: cum temporibus collapsa erat. generosos illos oculos lætosque: squallor eos ac informis horror occupabat. disertissimum os illud, quod de jure & scientia ciuili toties disseruit: mutum plane erat ac elingue. neruos illos ac lacertos, quos plerique in palæstra admirati estis, cum compactum ac torosum illud corpus quouis flecteret aut inclinaret: mors jam eos sibi vindicarat. succulentam illam carnem: ipsam secuit chirurgus nec inuênit. statum illum corporis ac pondus: vix vnius erat onus. pedes illos, qui ad saltum militarem nati videbantur: frigus eos obtinebat. illas manus, quæ cum hastam mira quaterent agilitate ac vibrarent, vobis quoque qui in illa profecistis arte admirationi erant: ne moueri quidem poterant. Viscera interiora, ac præcipue pulmones, causam mali ac calamitatis, indagauimus post mortem: juro vobis, nihil præter pus inuenimus. Obsecro vos atque obtestor qui hæc mecum aut vidistis, aut ex nobis jam au-

ditis,

ditis, de fragilitate humana mecum ac calamitate vt cogitetis. Somnium est hoc animal, quod currit, nauigat, ædificat: quod dignitates atque honores appetit: quod nummum quærit, & quæsitum condit: quod *tam multa jaculatur*, vt Poëta ait: quod viciſſim metuit aut ſperat, votum ſuum ſequitur & odit. Quicquid habet præter animum, nec oculi nec nares ferunt. Vbi primum hoſpes ille exceſſit, thure & myrrha, tanquam condimento, eſt vtendum, ne odorem auerſetur qui accedit. Quid eſt homo? Pituita, Auditores præſtantiſſimi, & bilis. Cætera non addo, ne & aures pariter offendam. Pudet cogitare, ſed videre magis pudet, quid ſit illud quod tam accurate colimus. Probrum noſtrum, vbi ſpiritus exceſſit, & infamia. Hæ me cogitationes ſæpe impellunt, vt ad animum ejuſque curam me conuertam. Qui ſi ſolus eſt in homine quod ſumus, ſupra corpus & externa diligenter habeatur. Eum diſciplinis, eum generoſitate vera & nobilitate imbuamus; non quam conferunt parentes, ſed quam mors non eripit quæ cuncta tollit. Hunc aduerſus morbos, hunc aduerſus omnes vitæ tempeſtates, & ſupremam illam vel inprimis horam, tanquam in palæſtra induremus. Ita fiet, vt præueniamus mortem: quam non fugit, niſi qui contemnit. Quod beata

hæc intelligebat anima. cui cum vicina esset, sine metu aut horrore, quicquid se defuncto vellet fieri, præcepit. Matri quam visurus postea non erat, vale vltimum perscripsit: libros, tanquam ex hac vrbe semel abiturus, conuasari se spectante jussit: reliqua quæ ad exequias spectarent, animo præsente ac vultu, popularibus mandauit. Dicam amplius, quod fidem vix inueniet, quam maxime meretur. Aliquanto ante exitum, venire ad se pictorem jussit. credo vt parenti afflictissimæ solatium hoc daret. Pingi voluit. Rubor ille verecundus, quem amici meministis, jam mutarat. Penicillo adumbrari eum jussit. Capilli toto capite neglecti jam jacebant. Emendari eos & componi in tabella voluit. Malæ collabentes mortem minabantur. Pingi eas quales fuerant præcepit. Tantus illi animus supererat, cum nihil præter animum jam superesset. Omnibus defunctus, sedulo ad Christum se conuertit. Hunc cum fide, hunc cum incredibili fiducia cunctantem aduocauit. Exceperunt istas voces qui adstabant: Domine quid cessas! Domine quid manes! Vt quid me deseruisti Domine! Sed præsertim, & cum gemitu occulto, Adeon' oblitus mei nunc es Domine? vt vi quasi ad beata illa loca, jam abire, ac perrumpere ea velle videretur. Quod non ariete aut balista,

non

non tormento vllo militari, ſed gemitibus, ſed lachrymis, ſed vere intento conuerſoque in Deum animo fit Auditores. Iſta machina, Erneſte Ludouice, non quas olim excolebas, cœlum tertium perfringitur atque occupatur. quod Apoſtolus cum vidit, impos ſui erat, quanquam nondum corpore exceſſiſſet. Et jam nullum niſi hoc præſidium habebas. Nam quid ageres, quam amplius ſpem reliquam haberes? Parentes tuos implorares? procul aberant. de nobilitate opibuſque tuis cogitares? nemo illis valetudinem redemit, nedum vitam. Auos proauoſque tuos ac majores, qui virtute & illuſtri fama, ante ſeptingentos annos, in annalibus leguntur? omnes hanc eandem inſtitêre viam. Vires illas tuas aduocares? nuſquam erant. Toros ac lacertos? jam defecerant. Ætatem tuam? nulla tam effœta eſt ſenectus. Genua illa, quæ virebant olim, & quæ tam agoliter flectebas? ne ad pios quidem vſus commoueri poterant. Hei mihi! *Omnis caro fœnum eſt*, Erneſte. *omnis gloria ejus quaſi flos agri. Exſiccatum eſt fœnum, cecidit flos; quia ſpiritus Domini afflauit illud. Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, ait ſapiens Hebræus. Solus animus ſupererat jam pene extincto: ille tot heroum tradux: ingens ille ac immortalis, qui non perit. quem nec tabes vlla conficit,

nec morbus vllus afflat, nec mors vlla tollit. Hunc in ipsa morte, ipsa, inquam, morte ac supremo exitu, deficientibus jam oculis, jam titubante lingua, jam singultiente spiritu, pallidus ac rigens, vice genuum flectebas: hunc conseruatori suo consecrabas: victimam acceptam, & quam nunc in manu sua tenet. Nos, Amplissimi Clarissimique viri, Juuenes Præclari Nobilissimique, & in primis hujus populares, qui supremæ ejus voluntati ac mandato satisfieri à nobis voluistis, morem vobis gessimus. Ego, cum aduenict supremus ille dies meus, cujus jam immunis est hic noster, quem quocunque tempore & loco, vbi visum erit numini supremo, volens paratusque expecto, bene mori & à bonis celebrari velim. Aut si id inuidia prohibeat ac liuor, nihil in me magis quam hanc pietatem ipse amabo. quæ defunctis ista luce, debitum hoc munus, & à voluntate vltima impositum persoluit.

De præstantia ac dignitate Historiæ. Habita cum Historicam professionem auspicaturus esset.

ORATIO XIII.

ILLVSTRISSIME LEGATE, CLARISSIMI COLLEGÆ, AVDITORES NOBILISSIMI,

MAgnum illum sapientiæ consultum, cujus inter cæteros illustre est nomen, cum jam annos centum circiter & septem natus, moriendum sibi esse cerneret, audaci animo Naturam accusasse ferunt, quod cum longo rerum vsu viuere jam didicisset, vita sibi excedendum esset. Scilicet, cœleste hoc animal, cui homini fecêre nomen, quod diuinæ in terris prouidentiæ, quandam quasi repræsentat imaginem, vrbes constituit ac fundat, bella gerit, pacem moderatur, euentuum diuersitates examinat ac intuetur, & ex illis, quod ex vsu sibi aliisque sit, constituit, momentum vnum superesse, semper autem postea in morte & tenebris versari, omnes vero ejus actiones, pariter cum eo desinere & quasi interire, indignum judicabat. Erat in excelso ingentique animo flagrans quidam immortalitatis ardor, qui non ab hoc corpore caduco, quod in terram sicut rami arborum & fructus, cum vitali destituitur calore, sponte sua redit, sed ab illo

traduce diuinitatis, initium originemque accepit. Videbat vir æternitate, quam tantopere affectauerat, dignissimus; prudentiam humanæ vitæ regulam ac normam, in sublimi editoque loco constitutam esse: ad eam autem nisi per gradus quosdam perueniri non posse: eos autem gradus esse humanas actiones. quæ nisi conseruentur, & in clara luce omnibus spectandæ proponantur, necesse est perpetuos viuendi tyrones esse homines, & earum imperitos rerum propter quas nascuntur, ex hac vita tolli. Quod si Deus, hanc mortalibus concederet prærogatiuam, vt, priusquam res gerere, vrbibus præesse, dignitates serio administrare incipiunt, ne de vitæ suæ breuitate, de varietate populorum ac ingeniorum, de condicione sua & incertitudine euentuum, de fortunæ in humanis rebus, vt loquuntur vulgo homines, potentia, aliisq;, ad quæ sine exemplis pertingere vix possunt, vt plerunque solent, conquerantur, in rupem editam semel conscenderent, vnde totus terrarum orbis expendi posset ac circumspici, sæculorum omnium atque ætatum populos, eorumque mores ac ingenia, bella principum, leges prudentium, situs regionum vrbiumque, consilia omnia, omnes actiones earumque euentus, conspicerent ac perlustrarent, næ, feliciter ac bene agi secum, Auditores, crederent! næ
mo-

morosum illud animal, quem hominem vocamus, quod in ipsa vita præter propter vitam viuit ac perpetuo oberrat, summum illud numen cujus magnitudinem non capit & benignitatem facile accusat, aliquando absolueret. Nam & semper viueret, & sine vlla vel itinerum difficultate vel viarum, omnia accederet, bellis omnibus ac rebus quæ geruntur, interesset, immensam sæculorum atque ætatum magnitudinem, aut vastitatem potius, contraheret, infinitam rerum ac negotiorum multitudinem momento perspiceret. Res Ægyptiorum, quæ antiquissimæ, Persarum, quæ opulentissimæ, Romanorum, quæ merito habentur maximæ, percurreret, Themistoclem, quem ante annos amplius bis mille res gessisse nouimus, adhuc intueretur: Miltiadis trophæa, quæ dormire hunc ipsum non sinebant, tanquam nuper posita, lustraret. Atheniensium conuentibus, Lacedæmoniorum deliberationibus, Romanorum Senatui interesset: nihil illi tempore abditum, spacio inuium, loco esset clausum: cogitationes quoque & imperii arcana, quæ in Regum Principumque animis, tanquam in occulto quodam adyto conclusa jacent, non aliter quam medicus, qui humanum inspicit ac secat corpus, ex euentu singulorum protinus colligeret: in penitiora belli consilia ac artes (quæ à Græcis stratagemata dicuntur)

mentis oculum immitteret. Hæc prærogagatiua, ne vos longius abducam, Auditores, eſt Hiſtoria: certiſſima diuinæ erga homines benignitatis obſes, veritatis mater, vitæ norma, actionum propagatrix vera, prudentiæ, vt quidam apud Græcos loquitur, metropolis. Hæc ætatem noſtram cum ætate æquat vniuerſi, hæc imaginem, non corporis, ſed vitæ, ſed conſiliorum, ſed animi, ad poſteros transfundit, & expreſſam, non in ære aut ferro, non picturæ beneficio aut plaſticæ, immortali rerum ac verborum copia delineatam, omnibus ſpectandam exhibet. Elegantiam ſi ſpectas aut amœnitatem, alibi fluuium aut fontem, alibi nemus aut campum, ita viuidis depictum coloribus inuenies, vt Natura mater de poſſeſſione ſua veniat in dubium, & natiuum rerum genium ac indolem, venuſta prouocet oratio. Grauitatem ſpectas potius aut frugem? Ibi vero regnat, ac magnifice ſe effert. vt quæ vna prope, quid ſit æquum ac juſtum, quid ſit continentem eſſe ac liberalem, quod ſit judicis officium, quod ſenatoris, quæ in bellum miſſi ducis partes ſint ac munia, aliquanto melius exemplis quam præceptis philoſophi, oſtendit. Ciuilis autem ita tota illius eſt prudentia, vt materiem non aliunde petat Hiſtoricus: ipſa autem, ſine Hiſtoria, ineptis putidiſque & accuratis nimium diſtinctionibus philoſophorum ac diuiſiun-

uiſiunculis, ab humanis autem ſeparata actionibus, emaciata prope ac enecta, extra locum ſuum, non in ciuitatibus legatur vbi regnat, ſed in puluere ſcholarum, vbi nata eſt, intereat. Mihi vero vel præcipuum videtur, quod cum animo ac mente noſtra habet conſortium. quam ſic afficit ac paſcit, vt vniuerſam prope vindicare ac poſſidere videatur. cujus ratio, ab ipſa animæ natura ac origine petenda eſt. Videmus pueros, cum primum intelligere incipiunt, ita cupide narratiunculas audire, vt interdum ne plorare quidem illis vacet. Etiam Philoſophi, quod primo Metaphyſicorum Princeps eorum notat Ariſtoteles, fabellis quoque hanc ob cauſam oblectantur. Sicut autem ſtellæ cum orbe ſuo ſingulæ moueri, à Peripateticis dicuntur, ita mens noſtra, cum narrationibus inhæret, non ſui modo obliuiſcitur, ſed & aberrare à ſe quaſi, & abire, & affixa eſſe rebus ipſis, neque tam legere ſingula quam agere videtur. quæ incredibilis ac prope ineffabilis voluptas eſt, Auditores, ac jucunditas. Si in Romana verſetur hiſtoria, natat cum Coclite, cum Quinctio arat, cunctatur cum Fabio; cum Marcello Pœnum, cum Nerone Aſdrubalem inuadit. Si in Græca, cum Themiſtocle in mari, cum Lyſandro in terra, init prœlium. cum Ariſtide fugit, cum Cimone carceri includitur. Nam de dignitate ejus ſi dicendum ſit,

optarem equidem, & quidem ſerio optarem, Auditores, vt qui quantum poſſunt, in contemptum literas & hæc humanitatis ſtudia adducere conantur, vel omnes, niſi graue eſt illis, & ſi hoc cum bona pace eorum obtineri poteſt, pariter abſoluerent, vel cum iis pariter Hiſtoriam damnarent. Qui in juris auguſtiſſima verſantur ſcientia, quam merito extollunt, cæteraſque immerito aut premunt, aut indignas graui viro judicant, ab iis petimus, non quidem vt ex ipſa, quæ ſine illa non conſiſtit, juriſprudentia, (neque enim mendicabula hominum ſumus, nec quæ aliorum ſunt exigimus) eam æſtiment, ſed vt leges ſuas, quantum poſſunt, tueantur, nobis vero & Principibus, Hiſtoriam relinquant. Quæ, ſi (arroganter enim eſt loquendum) nulla pateat doctori cathedra, omnes Academiæ claudantur; in aulis ſemper intimiſquē Principum conclauibus hoſpitium habebit. quorum ab animis, à conſiliis rebuſque, quas vel meditantur vel gerunt, ſeparari hæc non poteſt. In caſtris, inter tubas & armorum ſtrepitum, quod de Scipione legitur, vbi legibus, quod & prouerbio nobilitatur, ſilendum eſt, locum inueniet. Nam, ne quis ignoret, aliter à nobis, quibus res vobiſcum eſt, aliter in gratiam illorum exponitur Hiſtoria. Veſtra enim cauſa, vocibus interdum ac ſermoni inhærendum eſt, antiquitates alibi excutiendæ,

loci

loci ſimiles nonnunquam adducendi ſunt. Apud illos vero, magni alicujus expoſitionem qui ſuſciperet Hiſtorici, qualis eſt Polybius, exempli gratia, aut Liuius, longe aliam profecto rationem inſtitueret. Totam enim & ciuilem pariter & militarem excuteret ſcientiam. De inſtituendo principe ac formando, de regendi ratione optima ac modo, de legati munere ac officio cum cura ageret. de quo in Pandectis Porphyrogenetæ, quos, Juſtinianum magnus Imperator imitatus, ex hiſtoricis conſtruxit, titulus exſtabat, cujus magna pars ad nos peruênit. Ageret de oppugnationibus murorum & locandis ſtationibus: doceret, quando irrumpendum, quando callide eliciendus eſſet hoſtis: de ſignis, de inſidiis, portarum cuſtodibus, ac de vigiliarum conſtitutione diſputaret: de ordinanda diſputaret acie: quid ſit agmine procedere quadrato: quæ ſit duplex acies, quæ triplex, ſedulo exponeret. Si militiam vtramque, noſtram & antiquam conjungere illi eſſet animus, omnes accurare machinas, catapultas, arietes, baliſtas, ſcorpiones, ſambucas, crates, vineas, pluteos, aliaque id genus deſcriberet: cum his noſtras obſidendi rationes conferret. Quod ſi nos neque accurate agimus, & nonnulla quæ minora ſunt monemus, non hoc dignitati derogat Hiſtoriæ, ni fallor, ſed commoditati veſtræ

&

& profectui, à nobis datur. quibus commendatum hoc esse debet, inprimis ne ab vsu hactenus recepto discedamus. Porro cum magnifica, illustris, varia, ideóque & grata omnis sit Historia, tamen nescio quo pacto nos præ reliquis plerisque splendor populi Romani, & quæ propria illius gentis est majestas, excitat ac rápit. cujus ne nomen quidem fando expresserunt vnquam Græculi: vt ab ipso imperio & vrbe inuicta, ad autores ejus, Historicos inprimis, transisse videatur. Indignantibus videlicet Diis immortalibus, interire ejus populi splendorem, cui Virtus & Fortuna pariter æternitatem promiserant. qui à fabulis quibusdam & poëticis propemodum ineptiis exorsus, supra omnem omnium regnorum ac imperiorum magnitudinem ascendit. Quis vero ita languet, ita deses ac ignauus viuit, vt non solo nomine ac recordatione ejus vrbis erigatur, quæ compendium orbis, orbis miraculum, vno omnium consensu ab antiquis appellatur? Cujus autem animus non pascitur & quasi saginatur, qui Camillos, Fabios, Fabricios, Nasicas, Scipiones, Curios, aliaque id genus, non tam hominum quam virtutis, legit nomina? Quis non excitatur & immensa voluptate tangitur, cum in illam penitus se gentem abdidit, à qua vim virtutis & exempla, non vt in Græ-

corum

corum chartis disserendo, verum ipsa vita, ipsis actionibus descripta ac delineata accepimus. cujus linguam propemodum vernaculam habemus: cujus legibus ac jure omnes vtimur: cujus reliquias in saxis & lapidibus prope adoramus. Ego vero (neque enim diffitebor, Aúditores) non aliter quam ex itinere longissimo, quod jam annos aliquot per totam prope Græciam confeci, quasi in patriam reuertor. Et quemadmodum Vlysses ille Homericus, cum ad Ithacen se appulisse videt, solum patrium amplectitur, Nymphas indigites salutat, quæque toties optarat loca, singulari cum gaudio ac voluptate veneratur: idem mihi euenit, cum vrbem hanc intueor, & quæcunque adolescens olim diligenter contemplatus sum, ad ea denuo delatum me video. neque sane vt inquilinum, sed vt ciuem, in Rempublicam Romanam, postliminio venisse me censeo. Non proscriptus fui, neque jus Quiritium aut ciuitatis interim amisi, Auditores, sed ingenii ac eruditionis causa, & ad omnes disciplinas perlustrandas, Romanorum more in Græcia versatus sum. Nunc, quod bene eueniat, non aliter quam qui Athenis, postquam eo studiorum causa concessissent, maxima cum voluptate in patriam reuertebantur, vrbem cupidus aspicio. Nec possum quin exclamem,
Salue

Salue magna parens Diuûm Saturnia tellus,
Magna virûm. tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes.

Ejus vero amplitudinem, nemo rectetotam intuetur animo, niſi qui à rudimentis eam inchoauit. quod in L. Annæo Floro, pariter facturi, Auditores, ſumus. Scilicet, caſam vnam Romuli, tot templa, ædificia, ac moles, quæ humanum excederent faſtigium, peperiſſe, quis non admiretur? Conditores domini terrarum populi, ab hominibus neglectos, feram conſeruaſſe, quis non cum ſtupore cogitat & legit? Tiberinum quoque, abjectis ibi, amnem repreſſiſſe, quis non lubenter nec inuitus credit? vt naturæ limites origo ejus exceſſiſſe videatur, cujus ſplendor & potentia, terrarum fines poſtea exceſſit. Jam, quemadmodum cum excellenti præditum virtute hominem videmus. qui vel armis vel ingenio, inſignem nominis celebritatem conſecutus eſt, ipſa propemodum crepundia illius & infantiam cum neſcio qua voluptate penitus cognoſcere ſatagimus: eodem modo, qui auguſtam Romæ dignitatem admiratur, eum neſcio quo pacto magis ejus incunabula delectant. vt Euandros quoque, Faunos, Fauſtulos & Accas, incredibili cum ſtudio & audiat, & legat. Quam viam & nos inſiſtemus. qui à prima orbis dominæ infantia, ad plenam ejus

ac maturam ætatem procedemus. A paſtoribus ad Reges, à Regibus ad libertatem, à libertate ad ea tempora deueniemus, quibus vitiorum magnitudo, magnitudinem imperii æquauit pariter & perdidit. Non enim homines modo, ſed & gentes, Valeriam, Poſtumiam, Papiriam, Quinctiam, præ cæteris, & Fabiam, Curiam, Fabriciam videbimus. quæ cum ancilibus, è cœlo delapſæ, aut à virtute ipſa genitæ atque educatæ videntur. Ita ad ciuilia paulatim bella, & efficaciſſimum malorum omnium, ambitionem veniemus: quæ inter fratres primum orta, mox ad alios peruênit. Tanquam in tabella, vitam populi Romani, mores, ſtudia, in primis autem bella & prœlia, videbimus. quæ non ſine cura, quantum quidem in conciſa illa breuitate potuit, Florus noſter perſecutus eſt. Cujus expoſitionem aliquando ex hoc loco à Dominico Baudio audiuiſtis: viro cum antiquitate conferendo. memoriæ autem tantæ, vt hiſtorias omnes, omnes res geſtas, nouas ſimul & antiquas, tanquam in capaci quodam ſinu circumferret. Qui quidem nihil nobis præter incredibilem amorem ſui, quem propinquus fato nobis commendauit, & hunc locum in quo feliciſſime verſatus eſt, reliquit. vt hoc ipſum quoque quantum eſt quod nos non poſſumus, laudi ejus & exiſtimationi cedat. Ipſe

autem,

autem laudem omnem ac existimationem suam, tam legendo quam scribendo, ex Historia petebat. In hac viuit, in hac loquitur nobiscum, in hac genium illius felicissime expressum, & præsentem quasi ipsum intuemur. hac postremo decus atque existimationem patriæ, sibi vitam peperit post mortem. O diuinam literarum vim ac dignitatem! O conseruatrix hominum, conseruatrix humanarum actionum, conseruatrix temporum, conseruatrix sæculorum omnium, omnium annorum ac ætatum conseruatrix Historia! In te Græcia philosophatur, in te Roma adhuc imperat, in te crescit pariter ac floret, incipit & desinit: regnum Brutus tollit, Romulus instituit: pontem vellit Cocles, manum vrit Mucius: natat Clœlia, vim patitur Lucretia. Vastat Annibal Italiam, Scipio Carthaginem: Crassus apud Parthos, in Ægypto Pompeius, ab armata toga in senatu Cæsar jugulatur, Cato libertati spiritum impendit. Per te extat quicquid fuit, quicquid autem est, nunquam esse desinit. Per te ritus suos populus, sacra aruspices, magistratus insignia; per te regiones suas, vrbes, aquæ ductus, insulas & vias adhuc habet. in te muros suos & pomœria tuetur. Ipsi quoque Dii indigetes, & Vesta mater, & æterni ignes, & Tarpeius Jupiter, & septem montes, nusquam nisi in Historia

ſtoria conſpiciuntur. Tu Themiſtocli, qui tam anguſte ſe vixiſſe querebatur, ſupra centum ſeptemque annos, omne æuum adjeciſti. Alexandrum autem Magnum, qui inuidia fatorum intra trigeſimum & tertium extinctus eſt, vt cum orbe, de quo triumphauit, hactenus ſuperſit, effeciſti. Ite Reges, ſi videtur, Principeſque, ite, & trophæa veſtra alibi quam in æternitate literarum collocate: ſaxum aliquod, aut neſcio quem lapidem, aduerſus temporum diuturnitatem quicquam poſſe exiſtimate: oratores, poëtaſque & hiſtoricos inprimis, flamines Muſarum, & æternitatis ſacerdotes, veſtræ autem gloriæ ac nominis præcones, negligite, ſi placet, ac pro iis ſimiam aut morionem ſaginate. Ipſa imperatrix gentium, juris noſtri genitrix ac mater, extra Hiſtoriam jam nuſquam eſt: orbis vniuerſi domina ac princeps, nuſquam majeſtatem extra literas tuetur. Cum autem, tot in illa ſtatuas, tot arcus, templa, porticus, baſilicas, ſepulcra, curias, columnas, quæ in vrbe aut extra eam à principibus terrarum, ſpe æternitatis conſecrata fuerant, interiiſſe videamus, adamanti quoque, quem duriſſimum in terris perhibent, in quo fatalia Parcarum ſcita ac decreta, propter incredibilem rigorem ſummum incisa prædicant poëtæ, ſi quæ fuerant commiſſa, nuſquam jam

eſſe;

esse; quid ni ita judicem, saxa, ferrum, chalybem & æra, ipsas quoque artes quibus ista se commendant, infra ingenii humani vim jacere ac majestatem? Si quis vestrûm vel Historiam inspexit, Pompeii theatrum ignorare non potest. in quo more Gigantum, cum ætate ipsa contendisse quidam Principum videntur. Pompeius quippe ut mansurum struxerat, absumptum igne perditumque instaurauerat Tiberius, Caligula absoluit. Denuo ambustum, Claudius refecit: vetustate denuo confectum Theodoricus erexit. Nunc vbi est, Auditores? Memoriam ac nomen quoque amiserat, si per Historiam liceret. Octauium, res quas gessisset, in immensa porticu, quam è manubiis, tanquam semper exstituram, construxisset, maxima cum cura depingendas, ac delineandas artificibus dedisse. vestigia ejus, præter ea quæ leguntur, aliquis ostendat. Quare cum jam nihil ex ruinis tantis, nihil è Gothorum manibus & Vandalorum furiis, nihil ex naufragio fortunæ, temporum diuturnitate, ac bellorum tempestate, præter sola animi ac mentis monumenta euasisse videamus, sed & quicquid hodie vel arant vel ædificant mortales, ni à nobis vindicetur, periturum, hujus autem vitæ tam angustæ ac caducæ, famam atque existimationem in posteritatem, eloquentia atque ingenio, propagandam; assurgamus,
Auditores,

Auditores, aſſurgamus. & puſillum hocce tempus, ac momentum prope, quod ad excolendum hoc depoſitum tam grande, in quo noſtram, ac eorum prope omnium quæ nata ſunt, memoriam, dignitatem, gloriam, ipſam denique æternitatem diuinitas conſtituit, à qua cætera pendere voluit, (animam ac mentem dico noſtram) ita extendamus, vt immortalitatis noſtræ legem, volente ac fauente Deo immortali, qui æternitatis inſtrumenta nobis dedit, exceſſiſſe, reliquis autem omnibus, vitam ipſi & perennitatem contuliſſe videamur. Quod à ſola prope Hiſtoria eſt exſpectandum.

De cujus præſtantia & dignitate, quod verba facientem hactenus nos audiuiſtis, ſingulares vobis, Auditores, gratias & habeo & ago. Inprimis autem tibi, Nobiliſſime Legate, expreſſa majeſtatis Regiæ imago, quod, Pompeium Magnum imitatus, Amplitudinem tantam auditorii noſtri anguſtiis ſubmittere dignatus es: ejus rei cauſa ipſe ad nos, & in vrbem hanc veniſti. Ego viciſſim ingenii hujus noſtri anguſtias illius magnitudini, obſcuritatem ſerenitati dico, dedico, addico.

De prima Romanorum ætate, & prima ejus populi virtute. Habita, cum in L. Annæo Floro, ad primum bellum Punicum peruenisset.

ORATIO XIV.

QVod bonum, faustum ac felix vobis mihique & honestæ voluntati vestræ sit ac studio discendi, Auditores Nobilissimi, ad quingentesimum fere Populi Romani Quiritium annum peruenimus. Quam ætatem primam, omni genere virtutum, quibus postea Romana res stetit, florentissimam, elegans in primis autor, L. Annæus Florus, partim infantiam, partim adolescentiam vocauit. Credo, quod, quemadmodum in magnis viris, quanti sunt futuri aliquando, tanta in eorum animis atque actionibus ætate prima, semina apparent, quæ, judicio paulatim accedente & experientia, ad maturitatem summam perducuntur: ita Pop. Romanus, quantus aliquando, cum imperium terrarum obtineret, euasurus esset, tantam de se spem initio præberet. Mihi autem paulo aliter videri solet. Quippe rerum si gestarum ineatur numerus, si imperii spectetur magnitudo, quæ ad supremum paulatim fastigium ac culmen peruenit, quæ & ætas justa recte autori nostro dicitur, fatebor equidem, quæ hactenus audiuimus, elementa tantum quædam & initia, aut futuræ aliquando magnitudi-

tudinis præludia fuisse. Sin præstantiam virorum videamus, quos quingenti isti anni ediderunt, si virtutis excellentiam & animorum, in singulis si pietatem, si justitiam, continentiam, fortitudinem, libertatis studium ingens & amorem, metuo, ne vbi ad externa bella venietis, quorum prima ac maxima sunt Punica, post deuictam atque expugnatam Italiam, Pop. Romano, non magis cùm externis gentibus, *quam cum earum vitiis pugnandum fuisse judicetis. quæ nunquam ita expugnantur penitus, quin in animis aliquod sui vestigium relinquant. Metuo, ne felicem judicetis populum terrarum principem, quamdiu suum ipse Tiberim, supremum habuit imperii limitem, quamdiu sub Regibus pauper & securus vixit, quamdiu de proferendo tantum vrbis pomœrio cogitauit, quamdiu in Italia sua latuit, quamdiu cum Etruscis, cum Latinis, Faliscis ac Samnitibus, &, qui paginam vtramque hactenus fecerunt, Æquis ac Volscis luctatus est. Pertinacibus quidem, Auditores; vicinis tamen hostibus finitimisque. qui, quod moribus iisdem, iisdem institutis vterentur, capti non caperent, neque quicquam transmarinum in vrbem inferrent. Neque dubito, quin, si ætatem cum ætate, hanc cum reliquis, reliquas cum ista, contendatis, merito dicturi sitis,

Ex

Ex illo fluere & retro sublapsa referri
Res Italûm.

Ex quo, ſcilicet, Italia Carthaginem, Carthago æmula Italiam inuaſit. Quare paulum ſubſiſtamus hic, ſi lubet, & quandoquidem Hiſtoriam, non verba & voces, ſicut lucum ligna, quod eſt apud Flaccum, aut narrationem otioſam credere atque exiſtimare oportet, cujus omnis in actionibus ac vita vſus ac vtilitas ſpectatur, quemadmodum qui profecturi ſunt, priuſquam vale vltimum amicis dicunt, terram quam relinquunt crebro intuentur & ſubinde amplecti ſolent: idem faciamus nos, priuſquam in Hiſtoria Romana, illam omnium virtutum matrem, Italiam relinquimus. Itaque, quod olim vſitatum erat, Auditores, manum ori mecum admouete, & virtuti illi valedicite. Ruminemus ſi quid hactenus audiuimus, vt ejus recordatione animum paſcamus. Non enim poſthac, ne erretis, Brutos, Quintios, Camillos, Decios, & illa nomina virtutum, Curios Fabricioſque, audietis. quibus, niſi ætas ſua, & fortaſſe illa, cujus poſtea contemptus rem Romanam atque imperium peſſundedit, ſimplicitas obſtaret, nemo eſſet, qui non reliquis præferret. Nunc hoc affirmare vobis poſſum, quemadmodum ætate illa quam adoleſcentiam dicimus, omnia excitata magis ſunt ac vegeta, ita in illis omnia

ad

ad virtutem excolendam magis integra, magis expedita ad defendendam libertatem atque acria fuiſſe: cujus, ſanguine pariter atque animis, prima tum jecerunt fundamenta. Vultis initium à pietate faciamus? Non jam Romuli augurium auguſtum, nec Pompilii religionem, quæ ab ipſo primum inſtituta ſemper cum imperio accreuit, vt antiqua nimis hic commemoro. Inuenietis tamen, ſicut ceremonias ac ſacra, ita ipſam prope pietatem hac ætate natam eſſe. neque quicquam ſine numinis diuini compellatione aut publice aut priuatim, ne in procinctu quidem, ac prope inter ipſa arma, geſtum. Receptum ea tempeſtate erat, vt Romanus cum hoſte conflicturus, poſtquam jam vtrimque cecinifſent ſigna, inhibito paulisper animi ardore, ad Orientem ſe conuerteret, Deoſque immortales, vti proſpere ea res ſibi Patriæque eueniret, poſceret. Ab Horatiis id Curiiſque factum, fide digni autores teſtantur. à quibus & duxiſſe originem videtur. Cœleſtes fuiſſe animos oportet, qui in ipſo mortis limine, cum vxores, liberi, parentes, quicquid domi eſſet, quicquid eſſet in exercitu, morte eorum niteretur, in cœlum, vnde oriundos ſe ſciebant, antequam in hoſtem, ſe conuerterent: Deum immortalem victoriæ præferrent vel præficerent. Ajunt, milites plerunque, poſtquam ſignum

ſignum datum eſt, ſi imbelles ſint ac pauidi, non animo conſiſtere non corpore, labare ac ſuccidere illis poplites, oberrare pedes, oculos hebeſcere ac præſtringi, in primis vero ipſum à quo corpus diſpenſatur externari ac deficere animum: ſin generoſi, amentibus ſimiles ferri in hoſtem. Vnde horrendus clamor ille, quem conflictu primo à Romano excitari ſolitum, hiſtoriæ teſtantur. vt neuter eo tempore, nec fortis nec imbellis, in poteſtate ſua videatur. Ille quidem multo minus: quia ſpe victoriæ jam plenus, anteuertit eam occupatque, neque aliud tum cogitare poteſt. At diuini illi viri, prius colligebant animum quam effundebant, prius, vt Platonici loquuntur, in arcem rationis ſecedebant quam ſe impetu permitterent: prius denique de Deo, quam de libertate, cujus cauſa omnia honeſti ſuſcipiunt, ac gerunt, quam de Penatibus ac focis, quam de propria ſalute, cogitabant. Neque ab ea cura vel imbellem ſuus timor (ſi modo vnquam timuit Romanus) vel audacem ardor ſuus auertebat. Nihil de bellorum auſpiciis nunc dicam, quæ reperta eo tempore non vno loco par Romanæ majeſtati ſcriptor T. Liuius teſtatur. Quanta cujuſque vel religio vel pietas, tanta rebus conclamatis apparere ſolet. cujus fides & illuſtre documentum è bello Gallico petatur. Vrbem infen-

infensissimus Romano nomini tenebat hostis, neque vel præsidium vel spes in virtute erat. Tamen, quasi res humanæ nusquam laborarent,

> *Pontifices*, inquit Florus, *& flamines, quicquid relligiosissimi in templis erat, partim in doliis defossum terra recondunt, partim imposita plaustris secum auferunt. Virgines simul ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur.*

Adeo in patria versari quisque se credebat, si cum Diis suis exularet. Nam de Fabio Pontifice quod addunt, proximum miraculo videtur: quem per hostes medios, à Manlio, custode libertatis pariter & arcis, ad celebrandum in Quirinali sacrum, animo impauido demissum ferunt. Nihil de priuatis dicam. Inter quos Albunius fuisse fertur, qui *depositis uxore & liberis*, tanto in metu tantaque festinatione, capta vrbe atque expugnata, Vestæ sacerdotes, cum Palladio sacrisque reliquis in plaustrum recepit. Adeo, inquit præclare idem autor, *tum quoque in ultimis, relligio publica priuatis affectibus antecellebat.* Vultis constitutionem Reipublicæ videamus? Hæc est illa ætas, quæ vt libertatem populo, ita libertati vindicem illius consulem; consuli autoritatem plenam dedit, nimiam eripuit. Eadem dicendi juris causa per supremi magistratus absentiam,

prætorem; eadem ſupremi magiſtratus coërcendi cauſa, tribunos & ædiles; eadem, ne ſummi magiſtratus exoleſceret autoritas, Regem poſtea futurum cum ambitioni locus eſſet, Dictatorem dedit. A quibus inſtitutis quantum poſtea Reſpublica receſſit, credite, Auditores, tantum aut de majeſtate imperii, aut de libertate deceſſiſſe populi. Quod ruina tandem vrbis, quam æternam fore Dii & homines jam ſpopondiſſe videbantur, ſatis confirmauit. vt mihi quidem prius ab adoleſcentia ad ſenectutem quam ad vegetam ætatem perueniſſe videatur. Si quis nimia nobilitate aut virtute inſoleſceret, ſi quis ciuitatis otium turbaret, aderat continuo vir validus & acer, cujus verba allium & pultem redolerent, ingenti poteſtate ac ſacratis armatus legibus, Camillum aliquem aut Manlium, Gallorum adhuc ſanguine ſtillantem, ſi res poſceret, in vincula abduceret: ingratus in hos, ſi videtur, publice non parum ſalutaris. MAGNO enim inuictoque animo, prona ſemper ad ambitionem à virtute via eſt, niſi aliena inhibetur poteſtate qui exceſſit ſuam. Quis enim Sullam ne proſcriberet, Cæſarem ne Dictaturam inuaderet, Neronem ne vrbem incenderet, repreſſit? Nam quæ maxime ætate hac pleriſque diſplicet poteſtas, ea conſeruata reliquas ſeruauit, ſoluta imperium diſſol-

diſſoluit. quod vt penes paucos fuit ſi virtutem ſpectes, ita hæc optimates confirmauit, dum pro plebe interceſſit. quæ non raro opprimit ſi opprimatur, & Rempublicam inuadit in qua ſeruit. Vultis jam ad leges veniamus? quarum numero vt reliquæ ætates laborarunt, ita fontem iſta dedit, neque in numero exceſſit modum. Eo enim poſtea deuentum, vt ſupremam mereretur laudem, non qui multas ferret, ſed qui plurimas auferret. quod Juſtinianum principem tantopere nobilitat. Nihil hic de Regibus & jure eorum dicam. Quanquam conſtat, Romulum, ad publicum quod attinet, præcipue humanum, Numam maxime diuinum, quod autem ad priuatum, Seruium, ciuile potiſſimum excoluiſſe. Adeo cum leges eſſent paucæ, jus abſolutum erat: poſtquam exceſſere limites, ſemper aliquid deeſſe viſum. quippe quæ calliditate ſæculi aut moribus cenſentur. Decemuirales autem nonne hæc ætas dedit? quarum nunc fragmenta, quæ non ita multa extant, ſicubi occurrunt, tanquam oſſa & ſanctorum hominum relliquias, in ſcriptis antiquorum ſparſa, adoramus prope & exoſculamur. Hæ ſunt iſtæ, quæ Romanæ leges ac vetuſtæ, leges nudæ, à Juriſconſultis, jus ciuile ab Vlpiano, & quod omnia hæc ſuperat, jus exploratum, in Codice vocantur. Hæ ſunt

istæ, quas cum omnium Philosophorum ac doctorũ hominum bibliothecis Tullius componit: quas conferre legibus Platonis audet Phauorinus. quanquam frigide nonnulla, vt Græcorum mos est, cauilletur. Has, tanquam carmen necessarium, ætate illa pueri discebant. quas cum memoriæ mandassent, nihil vel ad sacrum, vel ad publicum, vel ad priuatum jus deesse sibi viri optimi ac vere innocentes putabant. Commentarius in illas prope vnicus, à Peto juris antiquissimi consulto, satis breuiter conscriptus extitit, quem tripartita à diuisione nuncupabant. Quem in dubiis ambiguisque cum consuluissent casibus, præclare satis in judiciis instructi videbantur. Adeo ætate illa, cum intactum ab externis moribus Romanum nomen esset, plures legum gnari nascebantur quam nunc fiunt. Atque vtinam, vtinam, inquam, Auditores, non mores modo nostri, sed & leges, quarum neque legem neque modum nunc habemus, ad ætatem illam, de qua agimus, redire possent. Mihi credite, facilius duodecim quam infinitis viueremus, quæ, vt recte Tacitus pronuntiat, *sæpius dissensione ordinum & adipiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaq; ob delicta in Republica Romana lata sunt.* Quid enim accurato erat opus jure aut legibus, cum ex justitiæ præscripto omnes viuerent? cujus vim ac præscriptum, non in

tabulis

tabulis aut ære, sed in animo gestabant. Quid autem opus Fannia? cum luxuria non esset. Quid Oppia? cum in vsu aurum vix esset. Quid Cœcilia? cum in agro idem cultus qui in vrbe esset. Quid Julia de sumptibus? cum rapa sua Curio sufficerent, aurum non placeret. Quid Falcidia? cum virtutem quisque ex asse, neque præter eam quicquam ad hæredem peruenire vellet. Quid Scantinia? cum præter conjugis amplexus, cæteros nesciret quisque, & ex illis similes produceret. Quid de sicariis Cornelia? cum homicida legislator nondum natus esset, qui sex ciuium millia, obiter atque aliud agendo jugularet: nouam autem sicam, non in homines sed in Rempublicam, proscriptionem, nempe, stringeret. Quid autem Memmia? cum calumniator aut quadruplator nondum esset. Quid tot de judiciis? cum & paucissima hæc essent & diu nulla. quæ cum essent multa, à Triboniano tamen prætermissa sunt. qui non magis rationem reddidit earum quas rejecit quam quas nobis dedit. Hæc enim legum plurimarum est natura, Auditores, vt non nisi moribus corruptis prosint, &, si nimium corrupti sint, auxilium non ferant. Leges autem paucæ cum essent, actiones quoque paucæ erant. nec prudentibus, qui responderent, erat opus, quamdiu nemo dubitaret, nemo consuleret. Interpretationes quo-

quę legum si sint plurimæ, diuersæ quoque sint necesse est. neque lites amputant, sed serunt. Interdum quoque, nisi nouis legibus coërceantur, veteres corrumpunt. Nemo juris, omnes probitatis eo tempore consulti habebantur: quam in gremio materno hauriebant. Nec patrono erat opus, vbi nemo accusaretur: nec facundia, cum nemo accusaret. Pœnæ quoque & sanctiones aberant: quia sine legibus pudore regebantur & modestia. Fidei autem vinculum, pro juramento innocentiam habebant. quam non magis inter suos quam cum hostibus colebant. Quos frequentius justitia & fide (rem hac tempestate prope inauditam) quam virtute bellica aut armis expugnabant. Cujus rei infinita prope exempla, in Camillo tamen & Fabricio præcipua, habemus. Quorum alter cum Faliscos aliquamdiu frustra obsedisset, neque armis quicquam profecisset, fide atque exemplo probitatis, vt se populo Romano dederent, effecit. Alter æquitate Græcos, in Italiam tum primum venientes, profligauit. Quibus armis neque victi vnquam fuerant, nec vicerant: quippe quorum vsum ignorabant. Nunquam hostem acriorem Pyrrho, Rege Epirotarum ab Achille oriundo, Romanorum virtus habuit. Cujus caput cum aduersis rebus consuli Fabricio Timochares offerret, Consul vir sanctissimus, cum victor esse posset, ju-

stus

ſtus eſſe mauult. conſilium ad Regem defert. qui inuſitatam admiratus probitatem, facilius à curſu ſuo Solem, quam ab æquitate Fabricium auerti poſſe dixit. Quo tam illuſtri teſtimonio quid aliud quam ſine armis expugnatus, probitati ac juſtitiæ Romanæ, manus pariter & arma, maximus Græcorum dedit? Vultis ad conſtantiam & continentiam, ætatis hujus proprias virtutes, veniamus? Quarum plurima in aliis, vtriuſque vero illuſtriſſima ac ſumma hîc exempla habemus. Eundem bello Tarentino moræ cum tæderet, neque ferro hactenus res ſucceſſiſſet, auro Fabricium aggreditur, ſed fruſtra. Qui poſtridie ad Regem cum rediſſet, ſcire voluit Rex, vtrum cujus probitas inuicta eſſet, ejus ne timorem quidem animus admitteret. Elephanti, ingens atque horrendum animal, ea adhuc tempeſtate omnibus ignotum, in Italiam tum primum venerant. Ex his vnus, dum cum Rege loquitur Fabricius, juſſu ejus ex aulæis caput præter expectationem cum barritu maximo emittit, manumque, ſeu proboſcidem, altiſſime ſublatam, nihil tale cogitanti, ſubito intentat. Qui vt ante immotus, tanquam ad ſpectaculum familiare, placide & cum riſu; Neque heri aurum, inquit, tuum, Pyrrhe, neque hæc bellua me hodie commouit. Vultis jam ad hujus populi virtutem, hoc eſt, ipſam fortitudinem, deueniamus? cujus

vſum, cum tyrannide conſtringeretur, liberum atque expeditum Brutus eſſe voluit. qui Romana primus ac inuſitata nomen Regium ex vrbe ejecit. Quam cum ejus liberi clam oppugnaſſent, Conſul patriam pro illis adoptauit. atque is, cum poſt adoptatam à ſe libertatem, cujus erat totus, ne amorem quidem liberorum, violentum atq; inexpugnabilem affectum, relliquum haberet, ambos publice in foro, prius virgis, mox ſecuri cædi voluit, conſpexit. Cumque reliqui aut gemerent aut alio ſpectarent, nunquam à ſupplicio auertit vultum. quin paternos quoque oculos in pœnam ac ſupplicium quod tales genuiſſet, magni atque inuicti animi, in cujus poteſtate totus erat, opus intueri juſſit; major hoc ſupplicio quam tyrannorum fuga. Quis Græcorum ſapientiam miretur, cum tam longe ſupra eam ſine ea Romuli nepotes conſtituerit natura? Idem cum Tarquinio Arunte, ſtupri Lucretiæ comperto, cujus ipſa ſuo ſibi ſanguine opprobrium eluerat, in acie congreſſus, tanta vi & corporis & animi, vt infeſtis in hoſtem calcaribus cum equum admiſiſſet, pariter cum eo expiraret: *quaſi adulterum* (ita enim Florus noſter loqui amat) *ad inferos uſque ſequeretur.* Cæterum, vt feræ; poſtquam vinculis elapſæ ſunt, bis majores tanto impetus habere ſolent, ita quæ immenſa ſemper atque inuſitata in Romano

fuit,

fuit, post ejectos primum Reges ineffabilis pene ac miraculosa fuit virtus: conspirante simul odio tyranni & amore libertatis. Cujus comparandæ, iis qui ad eam à natura facti sunt ac nati, omnis justa atque honesta est occasio. Nam quemadmodum qui nauem dirigere aut currum non potest, recte faciat atq; ordine, si alii committat? ita qui præesse sibi aut non didicerunt aut non possunt, alienum sane imperium admittant. cum eorum maxime vt seruiant intersit. Qui autem possunt; ii libertatem tueantur acrius quam vitam; imo sanguine eam redimant si possunt: si non possunt, tamen fortiter occumbant. Viro enim vere honesto, neque quisquam imperare præter ipsum debet, & si fortis sit, non potest. Nam aut libertatem seruat, aut ne quidem vitam. Nemo autem seruit diutius quam vult: hoc est, quam respirat. MORIENDI quippe libertatem non ciuile sed naturæ jus magnanimis concessit: quam prærogatiuam summi semper viri intuentur. Tales autem Coclites fuisse & Scæuolas quis dubitat? Qui mihi sine corpore & armis solo animo pugnasse, & amore libertatis partim, partim fœditate seruitutis, cujus recens tum adhuc memoria vigebat, per ipsa vulnera & cædes, ad imperium terrarum, cujus magnitudinem virtute æquabant, animo ac factis præuertebant, festinasse videntur. Quorum corpora

cum Albulæ continerentur ripa, magnus animus atque infinitus, Orientis intra se atque Occidentis concludebat terminos: contemptu autem mortis quicquid voluit effecit. Etruscum videamus bellum, quod pro libertate agrestes illi atque indomiti, neque vlla eruditione Græcula ad libertatem instituti, heroes illi vere inexpugnabiles gesserunt. Nunquam plura Stoica atque inaudita maximæ virtutis extitêre exempla: nunquam magis apparuit, rudem illum, è pastoribus partim, partim peregrinis aduenisque conflatum coactumque populum, quem ad bellum Romulus instruxerat, metu Deorum ac relligione Numa in ordinem redegerat, Tarquinius crudelitate, injùria, ac contumeliis, ad virtutem accenderat, corpus ac fortunam vilia habuisse: in animo autem solo omnia reposita gestasse. quæ prima Stoicorum sunt præcepta. Quis enim neget, manibus & corpore alios, solos viros illos animo pugnasse: cum Horatius altero captus oculo, in ponte stans Sublicio, solo scuto & amore libertatis armatus, vno animo, sed pulchro, sed ingenti, sed inuicto, totum Lartis Porsenæ sustinuit exercitum: donec fracto ac reciso ponte, lacero corpore, saluo eo ipso animo & armis, Tiberim trajecit, & in vrbe, quæ tum recens partæ libertatis templum erat atq; hospitium, se stitit? Oculus Horatium defecit. num & virtus?

Mucium

Mucium manus. num vel ipſe patriam, vel ipſum animus defecit? in quo ſolo ex decretis Stoïcorum virtus habitat ac viuit. Quemadmodum iratus aliquis, veſtem, quæ non ſatis conuenit, in ignem jacit: ita manum, quæ errarat, flammæ Mucius impoſuit. Et ardebat manus quidem: quid ni enim, caro, ſanguis, venæ, oſſa? Animus autem non à corpote diviſus modo, ſed in eum jam euectus habitum, ſupra quem aſcendi non poteſt, cladẽ ac ruinam corporis ſecurus ac interritus ſpectabat. Rixari cum natura rerum ac contendere dixiſſes; quod non abſq; corpore ſe genuiſſet, cujus eam partem, quæ virtutis munia ac motus animi exequitur, ſpectante Rege atq; attonito, tanquam ream, tanquam ſui deſertricem, flammæ vſtulandam rradidit. vt cum armis ac viribus non poſſet, calamitate ſua regem in ſtuporem daret. Obſtrepant, obganniant, oblatrent, qui in voluptate omnia reponunt: nec dolorem ſuum æſtimat vir fortis, nec perferre alienum animus imbellis poteſt. Itaque pro Mucio tum Porſena obſtupuit, qui virtutem tantam ſine horrore non aſpexit. quod & mox patuit, cum inuictum ſibi illum populum videri ſerio teſtatus eſt. Quiſquam enim dubitat, quin ſi virtus ipſa, ſine ſcutis, haſtis, gladiis ac machinis, ſine ipſo denique videri poſſet corpore, totas in fugam acies conuerteret: cujus tum imago atque effigies,

cum

cum in vultu oculiſque Mutii habitaret, Porſenam primo in ſtuporem, mox in fugam dedit? Ita equidem exiſtimo, quemadmodum ad genios nocturnos quoſdam lemureſque, qui abſque corpore in tenebris vagari creduntur, trepidant in tenebris pueri & metum fingunt aut admittunt, ita cujus ſemel vera fortitudo (non hæc militaris, ſed quæ in Romano ea tempeſtate fuit) animum inuaſit, eum, quoquo ſe conuertit, fugam hoſtium ac metum circumferre. Hoc enim bello patuit, non in ſubſidiis (ſolus enim fuit Cocles) non in corpore (manum enim mutilauit Mucius) non in ſexu (fœmina enim fuit Clœlia) ſed in arce animi vt in Deorum templis, ſedem virtutis eſſe ac domum. Illud doleo, præclara ac inuſitata quæ ætate illa extiterunt virtutis inſolitæ exempla, ineptorum vſurpatione hominum, hoc eſt, vmbraticorum declamationibus obſoleuiſſe ac commemoratione eorum prope in tædium conuerſa eſſe. Quare ad alia pergamus. Narrando prope nos enecuerunt, iis annis, quibus in eorum ſcriptis libentiſſime verſati ſumus, Græci, quod cum vrbem ſuam Medi inuaſiſſent, nauibus Themiſtocles Rempublicam ſeruauit ſimul, & euaſit. O Græcule Græcule! Tu Romanum loqui pariter ac ineptire docuiſti, ille te ſapere ac conſtantem eſſe, quamdiu vlla nominis Romani ſuperat memoria,

docere

docere poterit. Præclaram vero laudem, si Diis placet, quæ ex fuga quæritur! Quid si Manlium, vrbe à Gallis occupata, in Tarpeia rupe ſtantem, vniuerſa Populi Romani, cui jam terrarum orbem fata deſtinarant, majeſtate, dignitate, fortuna, ac imperio armatum, adhuc oculis ardentem, & irarum quantas vix humanus concipit animus, relliquias ſpirantem, adhuc ſui impotentem, ſudoris adhuc plenum ac ſanguinis, *ipſo pene Ioue erepto ex hoſtium manibus*, vidiſſent? Jam Dii atque homines, ſacra & profana omnia, in Gallorum poteſtatem venerant. nihil vrbe tota, præter vnum Manlii animum paucoſque qui fortunam eius ſequebantur, vſquam jam inuictum erat. Ille egenus, expes, fame preſſus pariter ac ſiti, ſolus libertatem in capta adhuc defendebat vrbe, donec eam Furius Camillus, vir cum nemine Græcorum comparandus, vrbi reddidit. Cujus ante aduentum, prius ex vrbe Capitolium, quam à Capitolii tutela auulſiſſes Manlium. tantas in illius animo radices virtus egerat. Nec jam ipſum vrbis vindicem commemoro: qui obſidione Veios, probitate Faliſcos expugnauit: qui eodem tempore Dictator abſens dictus, hoſtes nominis Romani, adhuc in vrbe atque in ipſis ciuitatis expugnatæ mœnibus hærentes, quaſi aliud agendo, internecione occidit. Quid si jam Decios, patrem filiumque

filiumque non in Græculo palliolo, ſed in Gabino cinctu, ſe ſimulque legiones hoſtis, Diti ac Telluri, præeunte ſacrum carmen Pontifice, deuouentes vidiſſent? Quid ſi Virginium, plebeium hominem, filiæ ſanguine ſceleſtum Appii caput medio in foro conſecrantem? Credo de Iphigenia aliquid & Agamemnone hic adferrent. Quid ſi admirabilem Torquati pietatem in parentem, in filium ſeueritatem? cujus non condecoratam non modo, ſed nec impunitam eſſe voluit victoriam. Quid ſi Papirium Curſorem, cum magiſtrum equitum, contra lachrymas patris, populi preces, re bene geſta, quod incertis Diis atque auſpiciis pugnaſſet, vinctum auctoritate ſua ac conſtrictum teneret: patriæ conſeruatorem capite anquireret? Quantos fuiſſe animos oportet, qui nec fortem quenquam nec beatum Diis inuitis eſſe vellent: ipſam denique felicitatem niſi cum religione à mœnibus rejicerent? Quid ſi illam Curii Dentati, non ambitioſam vltra verum, ſed ex veritate ſimplicem, accepiſſent vocem, cum, Samnitibus deuictis, *Tantum agri ſe cepiſſe* exclamaret, *vt ſolitudo fuerit futura, niſi tantum hominum cepiſſet: tantum porro hominum cepiſſe, vt fame perituri fuerint, niſi tantum agri cepiſſet.* Quid cum idem de Lucanis, quid cum de Sabinis triumphauit? Quid cum Pyrrhum Achille

pro-

progenitum ex Italia ejecit, ipsum Achillem, si venisset, ejecturus? Talis, priusquam matrem relinqueret Italiam, priusquam Græcis imbueretur moribus, vera ac incorrupta illa virtus Romana fuit. cujus in posterum exempla vix videbitis. Veniebat enim crassus ille ab agro miles, nihil præter stiuam aut ligonem manu versare doctus: ante fortis & inuictus quam armatus. Terra quippe mater optima nutricum, vt adoream & segetem, ita Consulem ac Dictatorem dabat. qui eâdem manu qua aratrum ruri tenuerat, currus in vrbe triumphalis habenas retineret. Non enim, ô Dii boni, in Lyceo aut in Porticu, à Græco præceptore, disputando, sed agendo sapientiam didicerant. cujus omnis vis & ratio in actione, non in vocibus consistit. Talis Cincinnatus ille fuit, qui Minucium in Algido obsessum, propere ad id exercitu conscripto, quasi ad relictum opus festinaret, liberauit: hostes vero, tanquam pecudes in agro suo aut armenta, protinus sub jugum misit. Ex eâdem disciplinâ, rustica nimirum & agresti, bello Tarentino miles fuit, qui cum ab elephantis quibus par esse corpore non poterat obtritus atque conculcatus jacuit, in manu ferrum, in vultu iram adhuc retinebat. Dixisses, non tam hosti quam fortunæ post obitum minari: quod inuicti animo, deseri ab ea ac

destitui

destitui se testarentur. cujus indignationis notas & vestigia, post mortem pertinaciter seruabant. Addam quod hæc omnia aut vincit aut amplificat: Amorem illis patriæ, & laudis, pro stipendio fuisse qui priuato sumptu usque ad bellum Gallicum vixerunt pariter & militarunt. Nondum enim moris erat, Auditores, vt Romanus animam & corpus terræ suæ elocaret magis quam impenderet: virtutem stipe æstimaret: sanguinem & auctoratam sola libertate vitam, tanquam mercimonium taxaret Imperator, miles venderet. Nondum mendicitas egenos aliquot ac nudos, vrbium suarum purgamenta (vt hac tempestate solet) ad armorum rapiebat desperationem. Quisque quo virtute major erat, eo acrius pro patria, pro focis arisque, in hostem ferebatur. Si virtutem dignus sequebatur exitus, læti atque fortunati agitabant: si virtutem deficeret fortuna, terram, è qua venerant, quam hactenus coluerant, vt arbores cum deciduntur, anima amissa corpore tegebant. O sanctissimæ simplicitatis ac virtutis homines, qui ex agris adferebant vnde viuerent, ex iisdem quo vincerent. pro quibus, cum necesse erat, exspirabant: qui corpus sanguinemque, gratis patriæ deuouerant, qui fortes sponte atque insuperabiles, gratis à ceruicibus suorum hostem auertebant. Ita Mucius vicit, ita vicit Co-

cles,

cles, ita hostem Manlius auertit, Camillus ejecit. ita Etruscos, Latinos, ac Faliscos, ita Fidenates, Samnites, Saletinos, Picenos, ac Vulsinienses, totam denique Italiam populus subegit Romanus. Effecit denique, vt, quemadmodum sub Regibus vrbs vna eminebat in Italia, ita, post ejectos, generositate & ardore ciuium, vnius vrbis ipsa fieret Italia, & cum hac orbis vniuersus. Sed abripuit me, Auditores Nobilissimi (fatendum est enim) illa ætas, post quam innocentiæ & probitatis maximam jacturam res Romana fecit. Nunc quibus studium discendi est & animus, ad Africana bella me sequimini. Jam Duilios, Cæditios, Regulos, Fabios & Scipiones, jam fatalem illum ac æternum prope nomini Romano Annibalem, audire videor atque intueri. Vix impetum hic reprimo: vix me sustineo. Sequimini, ô generosæ sanguis; patriæ ac libertati obligata pubes. qua amissa, nemo viuit vt oportet, neque hunc communem haurit aërem, sed inficit ac fœdat. Dabo operam, ne, dum Romanam ordine persequimur historiam, vestræ vos pœniteat industriæ, quam non tam comitabor, quam præuertam, &, vt in acie, antecedam.

De secunda & postrema Romanorum ætate: & de Taciti vtilitate ac præstantia. Habita cum C. Cornelij Taciti Equitis Romani Annales interpretaturus esset.

ORATIO XV.

QVod optaui semper, Auditores Nobilissimi, ex quo Populi terrarum Principis res gestas ab initiis atque ipsis incunabulis, docere ex hoc loco publice incœpi, vt quæ maxime in rem vestram essent, ea publice à me exponerentur; eius nobis rei luculentam esse oblatam credidi occasionem, ex quo C. Cornelii Taciti Annales, opus vere luculentum, atque eximium percurrere decreui. Cæterum, ne temere ad scriptorem tantum accessisse crederer, bonum factum fore existimabam, si in Floro, nobilissimo autore, magistratuum initia atque ortus, belli leges atque pacis, sanctitates omnes ac religiones, quæ à Rege Romulo ad Consulatum C. Marii, intra annos quadraginta nouem fere & sexcentos, omnes prope conditæ atq; institutæ sunt, serie continua deducerem ac explicarem. Quæ enim ad Augustum vsque tempora sequuntur, in ambitione sola occupantur, neque quicquam præter bella domestica ac pugnas habent: quæ non amplius pro libertate, cum jam hostem Roma vix haberet, sed de dominatione gerebantur. tanti igitur imperii natales audiuistis ac progressus: quos si, vt oportet,

tet, repetatis animo, videbitis ducentis fere annis eo perueniſſe Pop. Rom., vt nec parem ſibi nec ſuperiorem tum haberet. Quicquid enim inRomana admiramut gente, quicquid loquitur vetuſtas, quicquid poſteritas vix credit, quicquid vix eloquitur Hiſtoria, ſubactus Oriens, euerſa Africa, adjecta imperio Europa, inter primum bellum Punicum & Iugurthinum euênit. Vt non prius ad fatalem perueniſſe magnitudinem ac culmen, quam ad finem ſuum properaſſe nomen & maieſtas vrbis tantæ videatur. In Italia adhuc ſua, nulli prope cognitus, nullis artibus ac diſciplinis excultus agreſtis ille populus, latebat, qui à Tiberi, atque ab ipſis ciuitatis ſuæ mœnibus paulatim progreſſus, gentes finitimas domabat: quod à bello autem temporis ſupererat, in agrorum cultu quiſque & paterno prædio ponebat. neque inuſitatum erat Dictatori, quæ ſuprema tum poteſtas erat, ab aratro ad triumphum, à triumpho ad aratrum redire: maris vero æque commoda ac caſus ignorabant. Cum Siciliam ecce præter exſpectationem, proximam Italiæ, atque olim continentem, inuadit Pœnus, vindicat Romanus. Qui iam rura ſua deſerit, patriam relinquit: ſyluas cædit, naues fabricat, ac vrget, mari denique congreditur ac vincit. neq; prius ceſſat quam in Syria ſurgenti, occidenti in Hiſpania occurrat Soli. Perfida Carthago

erat:

erat: bis ſuperatur, tertio euertitur: diſciplinis erudita Corinthus: expugnatur primo, mox incenditur: viribus inuicta Numantia: euertitur ac ſolo æquatur. Iam autem, vnde ſum digreſſus, primo Punico, qui viri, qui qualſesque animi eorum, quæ virtutes extiterunt, quantum inſtar libertatis & ardoris, in pectoribus illorum fuit, qui diuulſam ab Italia Siciliam, cum ponte haud poſſet, bello atque audacia junxerunt? Quis Appium, Duilium, Atilium, Lutatium, qui in terra ſua nati atque educti, cum vix nauem antea vidiſſent, res in mari tantas tam feliciter geſſerunt, non ex ipſa poëtarum Amphitrite, aut è monſtro aliquo marino genitos fuiſſe credat? Quis non Q. Cæditium, virum fortem atque inſuperabilem, qui Leoniden æquauit, quis non Regulum miretur, qui poſt tres & ſexaginta naues, oppida ducenta capta atque erepta hoſti, captus ipſe, quia de Carthagine non poterat, de fortuna triumphauit: qui afflictus omni genere dolorum atque excruciatus, reſectis palpebris, in machina incluſus, conſtantiam carnifici ac fidem, arma animi ac munimenta, fortiter oppoſuit. quibus, tanquam mœnibus, defenſus atque circumtectus, Pœno quidem corpus ceſſit, religioſum autem atque ingentem animum, poſteritati patriæque conſecrauit: victurus ipſe, quamdiu nominis Romani dignitas vigebit

ac

ac majeſtas. Bello autem Punico ſecundo, cum immiſtæ cœlo Alpium nubes, Diis atque hominibus inuiſum in apertam Italiam Annibalem immiſiſſent, quas præter Herculem nemo penetraſſe credebatur, viri cœleſtes, ac tum demum ſe majores, cum fortunam ipſam quoque prouocarent, deſtitutam naturali vallo ac præſidio Italiam, virtute munierunt: ſpiritum ingentem atque exaggeratum, objecerunt hoſti: totam in ſe Africam ruentem, atque in patriæ graſſantem viſcera, muro fortitudinis ſuſtinuerunt: quiſque denique cum corpore non poſſet, Alpes animo æquauit: quiſque diuina quadam ac fatali grauitate, conſtantia, ac generoſitate, vrbem ipſam, domicilium imperii & gloriæ, quaſi ſepimento quodam vndique cinxerunt. Poſt perfractas Alpes, vt è cœlo aduentare videretur hoſtis, ad Ticinum concurritur: cædit Pœnus, cæditur Romanus. Ticino ſuccedit Trebia, huic Thraſimenus, omnes pari Africæ ſucceſſu, pari Romanorum clade. Fortunam ipſam ſacramento Libyæ dixiſſe crederes. Poſt hæc acies ad Aufidum inſtruitur, vbi ferales imperio tentantur Cannæ. Vbi vt ad gaudium atque oblectationem, ita ad ſatietatem hoſtis, cæſus eſt Romanus. donec exclamaret ipſe, Parce miles ferro. Quadraginta certe millia deleta conſtat. Nihil præter animum

ſupererat

ſupererat Romano, quo tum vno, victus corpore ac profligatus, orbi adhuc par erat. Vnum nocuit Annibali, quod victoriam præcipere quam obtinere mallet. E Campania reuerſus, libertatis ſedem atque Italiæ caput, Romam, obequitat, & ad portas jam oberrat. Quid Romanum cenſes? Qui, Italia erepta, vrbe obſeſſa, inter planctus, ploratus fœminarum ac vagitus puerorum tota vrbe diſcurrentium, vt ſolet fieri, virtute ſua inuolutus atque incluſus, adhuc orbi imminebat: illum, tanquam creditor, à Diis immortalibus promiſſum ſibi debitumque, pertinaciter vrgebat. Marcellus in Sicilia, Scipio in Hiſpania, ad Capuam vterque Conſul res gerebat: quos redire Romam populus vetabat. Adeo obſeſſi ac prope expugnati cum eſſent, liberi tamen & inuicti & in poteſtate ſua erant, vt, cum tenerentur, hoſtem ſe viciſſe exiſtimarent, quia non timebant. Intelligebant enim, ſi quod munimentum poteſt dari, ſi quod propugnaculum aut vallum, quod nec aries perrumpat, nec balliſta frangat, nec euertat catapulta, hoc in animo virtutibus congeſto, exædificandum eſſe. Animo eodem, cum in media Italia haberent Africam, relicta hac in Africa Annibalem vicerunt. Annibalem Philippus, Africam Europa excepit. Græculis eripitur libertas, quæ mox per præconem illis redditur.

redditur. Adeoque inepta gens erat, vt immenſa voluptate & gaudio effuſi, libertatem conſeruando tantum poſſideri non ſentirent: eam autem à virtute ſua cuique, non ab hoſtibus donari. Philippum Antiochus, Aſia Europam conſequitur. Quæ, ſi verum volumus fateri, voluptate ſua atque illecebris, victorem cepit: nec immerito quis dixerit, Capuam Annibali Cannas; Aſiam Romanis Annibalem fuiſſe. Hinc argenti cupiditas atque auri, quam cum Attali hæreditate, quaſi juſſu teſtatoris, Reſpublica accepit. Cujus regnum pariter ac bona; cum ex teſtamento cerneret, in libidinem illius quoque & auaritiam ſucceſſit. Hæc jam animorum erant vulnera: ea autem ſola vrbes & Reſpub. euertunt. nam Annibalis & Pyrrhi, in corporibus hærebant. Jam, quod magis admireris, nulla pene gens aut pars terrarum expugnata fuit à Romanis aut ſubacta, quæ non ad perniciem victoris & interitum Romanæ majeſtatis aut integritatis aliquid conferret. Græci diſciplinas attulerunt, ſed cum iis pariter ambitionem: Aſia delicias ingentes, ſed cum iis voluptates. Omnes ſimul, opes maximas ac copias, ſed auaritiam cum iſtis. Vt cum homines jam nihil poſſent ſpoliati libertate ſua & exuti, vitia victorum, orbem victum vindicare atque vlciſci voluiſſe videantur. Primus omnium Jugurtha, qui

in bello Numantino Scipionem fuerat secutus, vafer ac versutus, suis posse vitiis Romanum expugnari callide intellexit. tanti animi mercator, vt cum spem in ferro non haberet, auro fugam ab exercitu redimeret, Senatum vero donis ac muneribus in partes suas, vt venale mercimonium pertraheret. Ita ille populus, qui ter jam Africam subegerat, vnius Africani precio conductus est vt vinceretur. ille autem ordo, cujus dignitate Reipublicæ majestas nitebatur, cujus humeris terrarum orbis incumbebat, nominis Romani immemor ac togæ, bonum publicum, salutem ciuium, emptori pariter & hosti publico transcripsit. Eodem tempore ambitio erupit. Grauis quippe plebi eo tempore nobilitas, nobilitati plebs inuisa, de honore inter se ac dignitatibus certabant. cum interim deserta ac neglecta, quasi vacua possessio, vnius qui plus posset dominationi & imperio Respublica relinqueretur. Nam de libertate ne vacabat quidem cogitare. Hac commoditate vsus primo Marius, homo ruri natus sed militiæ inuictus, ingenti autem animo, ac ferro, quo valebat, Sullæ competitor, ac post hos Octauius & Cinna, tandem Cæsar & Pompeius, ab externis hostibus, in patriam ac ciuitatis suæ vires, bellum & exitium vertêre. quisque vrbi suæ id quod Annibal futurus erat, nisi victus esset. Nam vt prisci duces,

duces, castra hostium & muros, ita isti dominationem vi & armis inuadebant. Cinna consulatum, Sylla, & mox Cæsar, Dictaturam. Donec lacera Republica, exhausto ac defatigato, sicut feris quæ conflictu mutuo domantur, populo, victæ gentes & quæ vicerant, in manum ac potentiam vnius concessêre. In quo quamdiu aliquæ virtutes erant, quales in Augusto multæ maximæque erant, Principatus nomen, quod & populare erat & in libertate à Senatu vsurpatum fuerat, cum jam ipsa interiret, seruitio prætexebatur. Miser quoq; populus, non aliter quam pueris cum plorant aut de matre cogitant, pupa aut sigillum traditur in manus, quo, cum domi soli relinquuntur, se oblectent, nonnullas adhuc leges & tribunos, eo tempore habebat. quorum jus quoque & potestas, per occultam defendendæ libertatis simulationem, dominationi illo principe accessit. Postquam vero omnia vnius, vnus ille omnium flagitiorum atque illecebrarum seruus esse cœpit, dulce illud omnibus, Romano autem proprium ac suum, (cujus conseruandi causa Brutus Superbum, populus Decemuiros, Cinnam miles, fata ipsa ac imperii fortuna, Senones ejecerat,) dulce, inquam, illud quoque feris ipsis & acceptum libertatis nomen, funditus deletum atque extinctum est. Quare, vos quoque illud nomen,

toties jam decantatum, & quæcunque audiuiſtis hactenus, ex animo vt deleatis, Auditores, rogo. Nullos Scipiones, Fabios, Æmilios, nullos audietis jam Flaminios. Aures alias adferte: alias adferte mentes. Ad monſtra jam deuenimus. Tiberii, Claudii, Nerones, in ſcenam producendi ſunt. Non jam conſulem Romanum, majeſtate, conſtantia ac grauitate plenum, in Senatu, de communi bono, de ferendis legibus aut agris diuidundis, differentem audietis. Non eundem, victis domitiſque gentibus, Iouis fulgentem inſignibus, in curru triumphali videbitis ſedentem: non ingentia bella, vrbium euerſiones, fuſos Reges peregrinos ac euerſos audietis. Nullas audietis niſi de virtutibus victorias, nullos niſi de prouinciis & ciuibus triumphos. Non Lucretiæ inſignem audietis necem. quæ vim paſſa à Tarquinio & conſtuprata, acie eâdem viam animæ ac libertati patefecit. Non illuſtre facinus Virginii, qui cum metus à Decemuirorum ſeruitute eſſet, filiam ad Cloacinæ, cum non poſſet jure, ferro propere in libertatem vindicauit; publicumque dominationis ac libidinis incendium, cruore virginis reſtinxit. Non Catonis generoſam illam & ſublimem audietis vocem: qui cum adoleſcens admodum in Syllæ domo, trahi ciues ac torqueri cerneret, quare Syllam nemo interficeret, rogauit,

rogauit. & cum pædagogus à quo ducebatur, metui ab omnibus dixiſſet, Cur tu ergo, inquit, mihi gladium ad liberandam patriam non tradidiſti? Non ejuſdem audietis mortem: qui, cum recedentem, ac jam pene ex oculis ſublatam Populi Romani libertatem, retinere ac ſiſtere non poſſet, plenus ſapientię ac inſtituti ſui tenax, animam & viſcera Fortunæ fortiter in oculos conjecit. Nullos Caſſios aut Brutos audietis. qui libertatis ſubſeſſorem, ac principatus candidatum, ante ſtatuam Pompeii, Diis patriæ conſeruatoribus, tribus & viginti vulneribus mactarunt. Euerſam, conditam, ſepultam, conclamatam libertatem videbitis, cum ad delatores præmia bonorum, curæ Principum ad fœminas, fœdiſſima quæque ad Principes tranſiſſent: cum Senatus, non in leges, ſed in verba Principis juraret: ipſi quoque Conſules & Equites, in ſeruitutem ruerent ac feſtinarent: cum nec vox propemodum nec cogitatio jam eſſet libera: cum ipſi quoque gemitus & lachrymæ ſubſcriberentur: nihil ſpei in amicis, nihil eſſet fidei: nullum in amicis, nullum in propinquis ſolatium. Cum Seiani, Dolabellæ, Pinarii, Satrii Secundi, reliquique perditiſſimi, quemadmodum ad aram ſcelerati ſolent ſervi, vndique confluerent in vrbem, & in ea graſſarentur. Si quæ eſſent animæ illuſtres aut ex priſco illo ſanguine oriundæ, eas no-

uercali odio in herba ſuffocari extinguique videbitis. In ipſo, Auditores, limine, in ipſo introitu, omen peſſimum habebitis: Claudium Marcellum, vnicam jam vrbis ſpem & libertatis, jam Auguſti filium, jam generum, oſtendi populo, mox eripi videbitis. Liberos Agrippæ, viri magni, deſtinatos regno ſucceſſores, fraude muliebri miſere euerti. Nihil enim de Germanico nunc dico. Parentes ab exilio retractos accuſari à liberis, matronas honeſtiſſimas à proſtitutis videbitis: vrgeri leges ſcriptas, cum naturæ periiſſent: intendi majeſtatis crimen, cum jam ipſa nuſquam eſſet: aut ſi eſſet vſquam, non in Capitolio, terreſtri Iouis domicilio, ac ſede, ſed in Caprearum lupanaribus, inter exoletos & ignotas ante voluptates jaceret. Videbitis adiri principem terrarum, vbi ante quilibet ædilem timuiſſet, in fœdiſſimo receſſu abditum. vbi Imperator, vbi Pater patriæ, vbi Pontifex, vbi denique Tribunus plebis cum Sacratis legibus latebat. Adeo vbi vindex libertatis, ibi cauſa ſeruitutis, Dominus & Imperator erat. In hanc ganeam demerſus, in hoc luſtrum, cum ab omni honeſtate receſſiſſet, bonis adhuc eminus exitium ſtruebat. Aulicas patriciaſque vbique artes & occultas videbitis inſidias: nihil liquidum, ſincerum nihil, nihil ſui ſimile aut vnius formæ. ne diſſimulationem quidem, quam præcipue diſſimulant qui cætera abſcon-

abſcondunt.vt candoris ac &ſinceritatis larua vitium inducant. quæ ita eruit ac detegit, ita docet & ob oculos vbique ponit Tacitus, vt in animis atque in pectoribus vixiſſe Principum,eorumque cogitationes perluſtraſſe videatur. Nihil illum latuit aut fugit. nihil eſt quod aut non callide obſeruarit, aut non feliciſſime expreſſerit.Res cum verbis,verba certant cum ſententiis. Videbitis orationem ſobriam, ſed ſplendidam ac maieſtatis plenam: dictionibus conſtrictam, abundantem ſenſibus. Nunquam turget ſed aſſurgit, nunquam jacet, ſed æqualiter excellit, nunquam auras captat aut ineptias è ſchola vibrat, quod tum erat vſitatum, ſed oracula è tripode effundit. quæ non aliter quam fulmen aliquod lectoris animum, præſertim in Republica verſatum, afflant ac percellunt. Nihil illo grauius,compreſſius, prudentius, ac caſtigatius, nemo veritatis ſimul ac virtutis ſtudioſior. Scelera deſignat, ſed vt ea quiuis execretur: artes docet & ignotas fraudes, ſed vt eas quilibet intelligat: pandit denique aperitque aulam, ne quis parum gnarus rerum humanarum circumueniatur. Dignus autor, quem cum ſceptris ſuis Reges Principeſque commendatum habeant ac ſeruent, quorum ſacra & myſteria tam ſedulo exponit: dignus qui ab illis ediſcatur, quorum nutu terræ ac maria reguntur. Nam vt profanetur ab ineptis, non

eſt metuendum: cum profanos, ſibi inuolutus & abſtruſus, alio releget. Paucos in conſilium admittit: pauci ſunt cum quibus contrahit hic autor: pauci quibus ad interiora templi ſui aditum concedit. Pauci, inquam, &

quos æquus amauit
Iupiter, aut ardens euexit ad æthera virtus.
Dîs geniti potuêre.

Cauſam quæritis? Etiam hanc Poëta vobis dabit.

tenent media omnia ſyluæ.

Quæ ſunt iſtæ, inquietis, ſyluæ? Sententiæ abruptæ, circumductiones interciſæ, dicendi ratio ac verba paucis vſitata, & erepta Græcis aut à Græco fonte cum judicio detorta: diligens Thucydidis, ſcriptoris accurati, ſed obſcuri ſæpe & conciſi, more gentis ejus, imitatio. ſenſus non in ore nati, ſed in pectoris receſſu, ex profundo rerum humanarum & experientiæ viſceribus deprompti. Quare, ſicut generoſi quidam equi tantum eruditos tolerant ſeſſores, reliquos præcipitant aut calcant, ita imperitos à ſe hic & triuiales arcet & relegat. nam judicium requirit. Alexandrum hic Bucephalus admittit. Ad autorem ergo tantum, magno animo, alacritate, diligentia, induſtria, ac ſtudio diſcendi, nunc adeſte, Auditores. Ipſa difficultas addat animos ac ſalebræ. Annibalem, cum mediis in Alpibus caput inter nubes abſconderet, nec pro-

prospicere à se posset, vtroque autem pede in glacie ac in niuibus, vbi nemo militum consisteret, neque minus aut hæreret aut lapsaret ipse, præcessisse tamen, & subinde hærentibus aut fessis porrexisse manum ferunt. tanta laudis siti æstuabat atque ardebat, tantus eum ardor gloriæ tenebat, vt Italiam inuaderet. Nos vt editum doctrinæ templum & honoris ædem teneamus, labor vllus absterrebit, vlla negligentia auertet? Ecce præeo & manum vobis porrigo. In fronte atque in prima acie versabimur. Patentem, si vos viri estis, & diffusum nacti sumus campum: vere Regium autorem. In quo si quid inuolutum erit, explicabitur: si quid eruendum ex antiquitate, eruetur: si quid applicandum ad hoc æuum & hos mores, applicabitur. Non sunt somnia aut nugamenta hominum, aut poëtarum fabulæ, quas vobis explicabimus. Audietis monita illustria, præcepta audietis, quæ vos, vbi semel animis impressa fuerint, ex hoc, in quo nunc sedetis, loco, in Senatum & in Curiam sequentur. In ea tempora incidistis, quæ feliciora sunt fortasse, non sunt meliora. Nondum obiit Tiberius. adhuc viuit, adhuc regnat, adhuc habitat in aulis. Adhuc machinis iisdem probi quatiuntur, animantur improbi, Regna euertuntur ac Respublicæ: quodque nescio an vlla ætas viderit, pii adhuc Principes his artibus tolluntur.

quorum capita (ô nefas!) alii ſecanda locant, alii, ſceleſti quidam mancipes atque exſecrabiles, conducunt. Noua & recentia exempla, duo Regna, Gallia Britanniaque, & eorum Reges, nobis præbent. quorum alter tonitru ab inferis emiſſum vix effugit: alter, amor generis humani, jam in bello totus, totus in Remp. conuerſus, & quod maxime nos tangit, in reſtituendis diſciplinis literiſque totus, ab impuro ganeone, ſed diſſimulatione perfida armato, orbi crudeliſſime ereptus eſt. Quam diſſimulationem, non ingenia judiciorum, non carnificum tormenta, non equuleus & vncus, non diuturni cruciatus, non diſcerpta ac dilaniata viſcera, non flammæ vis, non plumbum artubus infuſum, inuenire & producere in apertum potuit. non aliter, quam ſi in venis terræ, aut in ipſis inferorum faucibus, è quibus monſtrum hoc prodierat, demerſa ac ſepulta veritas lateret. Nero, patriæ incendiarius, parricida matris, præceptorum interfector, auriga, citharœdus, gladiator, foſſa cinædorum & cloaca, victus delictorum conſcientia & amens, mendicauit mortem, nec inuênit percuſſorem, Marius, Italiæ vaſtator nihil amplius quam conſularis, militem mactandi ſui cauſa ad ſe miſſum, ſola vultus reuerentia à ſe abegit. Ille verus Pater Patriæ ac murus; illa lenitatis, comitatis, liberalitatis

tis ac clementiæ imago & natura, ille terror hoſtium, vaſticies ac fuga, quos aduentu ſolo ſæpe ac nomine difflarat, qui virtutem ſemper comitem, inter pediſſequas Fortunam habuerat, qui procellas omnes ac fatales Regni tempeſtates, majeſtate nominis diſcuſſerat, prudentia ſedauerat, cujus ſolas cogitationes Oriens atque Occidens tremebat; luce clara, omnibus præſentibus, pleriſque & ſpectantibus, in oculis ſuorum, clam tamen, confectus eſt. Qui nunc inter animas beatas, nihil præter Matrem Reginam, admirandæ fœminam prudentiæ, & ſucceſſorem ſuum intuetur. quem, quod felix ſit ac fauſtum, molem nunc imperii ac pondus ſuſcepiſſe videt. Faxit autem Deus immortalis, vt priuſquam ſumma ei vitæ appetat neceſſitas, compos domi omnium ac foris, vindicatum ab externis Regnum ſuum videat. Et quandoquidem hoc tempore eſt natus, quo non virtus hoſtium armata, ſed latrones, rerum ac terrarum dominos, non vi, ſed clam, inuadunt ac eripiunt, diſſimulatio & ſica ſceptrum & coronam inuadunt, magnanimitate cum Parente ſuo certet, neque prius ſibi nominique ſuo jam hæreditarium aſcendat cœlum, quam Henrico Magno, illuſtriſſimo, fortiſſimoque poſt hominum memoriam Heroi, Principi Auguſto, Pio, Inclyto, Felici, qui in animis pectoribuſque

omnium eorum, quorum intereſt, vt ſoſpes, vt immota, poſt tam execrandum facinus, Gallorum ſalus maneat ac gloria, vim ac poteſtatem tenet numinis, fraude domeſticâ ac dolo per immane ſcelus atque ineffabile interempto, fuga perduellium ac cladibus parentet: de iis vero, quos ad ſummum vſque vitæ ſpiritum, omnium hactenus periculorum ac laborum terra ſocios ac mari, & æterno (quod in poſterum ſperamus) fœdere conjunctos ſibi habuit, quorum vere inuictos bello animos indomitoſque, Tacitus vbique prædicat, qui cum reliqui ſeruirent, ſoli libertatem tuebantur, ſæpe ac libenter cogitet, vt cœpit. Cujus rei nunc illuſtrem illum vultum tuum, Beniamine Auberi Mauriere, maxime Legate, in hac terra obſidem certiſſimum relinquit: quem cum huic loco, tot præclaris comitatus viris, & in primis, Nobiliſſimo Ampliſſimoque Reginaldo Brederodio, Veenhuſiano domino, equite & equeſtris Ordinis viro, ſummi Hollandiæ Zelandiæ ac Weſt-Friſiæ Senatus Præſide, commodare es dignatus, neque aliam ob cauſam quam ad audiendum me veniſti, effeciſti ſane, vt quæ debeamus, cogitatione quidem aſſequamur, exprimere autem verbis & oratione haud poſſimus.

Post absolutum primum librum Annalium Taciti olim habita. in qua de mutatione Reipublicæ, deque Principatus initio agitur.

ORATIO XVII.

SI eodem modo oculos in pectus homini ad contemplandas res futuras indidisset Deus immortalis, quemadmodum in vultu claros quosdam lucidosque fixit, quibus, quæ sunt ante pedes, intuemur; nihil prudentia esset opus. qua vt quisque nunc excellit maxime, ita dignus maxime est qui imperet mortalibus. Cæterum, cum reliqua quæ homines mirantur, dignitates, Respublicæ ac Principatus, tanti sint reuera, quantus est humanus animus qui illis præest; qui si sapientiæ præceptis imbuatur, sapiens vocatur, si experientia longoque vsu consecutus est prudentiam, ab ea quoque nuncupatur; danda est opera, vt quæ via maximo ad eam nos compendio deducit, eam insistamus. ne, pro sapiente ac prudente, erronem animum atque emansorem habeamus, qui cum diu frustra laborauerit neque quicquam fecerit compendii, desertor tandem fiat, & confectus tædio, ignarus rerum omnium è vita excedat. Quare, quemadmodum qui longum iter susceperunt, ducem viæ sibi eligunt, ne temere aberrent: ita nos superiore anno Caii Cornelii Taciti, scriptoris maximi, Annales

delegi-

delegimus, quem prudentiæ ciuilis ducem ac magistrum vnicum esse arbitrabamur. Nec decepit nos augurium profecto. Ea legimus, audiuimus, didicimus ac annotauimus, quæ prudentiæ ipsius manibus conscripta, & in vsum omnium, sub teste publico, literarum monumentis consignata videntur. Nam cum reliqui Historiarum scriptores, quod à Plinio præclare dictum est, nihil præter sanguinem & cædem Annalibus condiderint, res gestas, mores hominum ac vitas exponant, veritatem denique narratione sola profiteantur, fidem autem tanquam auri massam lectoribus appendant, & in eo toti sint: Cornelius hic noster, ita veritatis rationem habuit, vt vsum quoque adjungat: rerum successus examinet: ipsas causas ad amussim rationis exigat: præterita, quod est Historici, commemoret, vt futura, quod est vere sapientis, excutiat. Nam, ne quis profanus ad autorem tantum & sublime hoc pectus veniat, narro vobis, Auditores, non ab eruditione triuiali, nec à pulpitis Grammaticorum aut ineptis Rhetorum commissionibus, sed à sensu rerum humanarum ac contemptu, à profunda sapientiæ inuestigatione ac cura, quam tum Stoici profitebantur, ad Historiam scribendam Tacitus descendit. Scripsit eam senex, & præsertim, luculentos hos Annales, scripsit eam, cum judicium formasset,

cum immensa quadam omnium scientiarum abundantia ac fruge, pectus instruxisset: cum jam esset veritati locus, nullum esset precium mendacio. &, quod ego primum duco, cum affectiones animi ac perturbationes, mitigasset ætas, aut vicisset ratio. Quare, sicut illi qui in balneum descendunt, vestes prius omnes, ipsam quoque interulam & quicquid corpori est proximum deponunt, & in spoliario relinquunt: ita ille perturbationes omnes, quarum, vt in limine testatur, causas procul habet, antequam narrandi faceret initium, ex animo abjecit. Quamobrem, vt hæc duo, quæ sunt maxima in summo homine, consideremus, prius de prudentia illius, ex superioribus quæ audiuistis, tum de sapientia vitæque ejus instituto, obiter commemorabimus. Prudentia vt magis in oculos incurreret, quæcunque digna obseruatione videbantur, in axiomata certasque regulas digessimus. quæ vt sunt breuissima ac facile memoriæ inhærent, ita longam cogitandi materiam in auditorum mentibus relinquunt. Nam quemadmodum in supellectile eam commodissimam quæ mole sit exigua & vsibus exposita, ajebat Socrates: ita mihi quæ à Tacito dicuntur, optime in animum reponi, &, cum est necesse, promi posse indidem videntur, si in certa capita sententiasq; & effata quædam ac oracula conjiciantur. quam prudentiæ

dentiæ medullam jure aliquis vocauerit. Sed vt ab Augusto, quod jam ante factum est à nobis, iterum incipiamus, quis non admiretur, cum tam multi sint scriptores, qui & copiose, vt eorum ratio ferebat, & inprimis luculente, mores ejus Principis descripserint & vitam, tamen quicquid dici debuit de illo, vnum Tacitum & delibasse pariter & absoluisse? Ita enim judicat de ejus fine, vt præcipuas exponat artes, quibus ad imperium peruênit: quæ lectorem sola docent, sola, quomodo à tanto libertatis studio, ad seruitutem tantam Populus Romanus subito dilapsus fuerit, in ipso aditu ostendunt. Nisi forte aliquis prudentiæ ciuilis studiosus, scire malit, quæ & quanta bella, maximus hic Princeps, quos triumphos gesserit; vtrum breuis in dicendo an diffusus fuerit, seruos quos habuerit & quales, equites an primus an post alios transuexerit, vbi natus fuerit & expirarit, (quæ non desunt qui & fuse satis & facunde persequantur) quam quo pacto, Principum vaferrimus, paterna nuper cæde admonitus, quicquid bello partum fuerat à populo, ne excepta quidem majestate, quæ in sinu & in manibus multorum erat, sine bello callidissime in se transtulerit. idque sensim, & per gradus, quod ajunt, numerosque. Vt per ipsas Reipublicæ difficultates, ad commoditates Regni perueniret, & augustum illud maje-
statis

ſtatis nomen, quod poſt Deum immortalem paginam vtramque facit, quo terrarum orbis tum continebatur, interuerteret, nihilque præter nomen ejus & inanem ſpeciem antiquis poſſeſſoribus relinqueret. Quamdiu recens erat Cæſaris memoria; qui Pompeio in Ægypto, Craſſo apud Parthos victo atque extincto, ſolus, vi aut callide, Rempublicam inuaſerat, pietatis nomine atque obtentu, (ita enim autor noſter loquitur) bellum cum Antonio ſuſcepit. cujus Martiam & Quartam legiones, cum largitionibus prætenderetur pietas, corrupit & ad ſe pertraxit. Illa pietate Ciceronem primo, mox Senatum, ejus ope, expugnauit. Cui vt placeret, pius ille, ſi Dîs placet, vindex Cæſaris atque vltor, Pompeianus quoque dici voluit: vt qui nihil in parente, præter ſeruitutem Populi Romani & imperium amaſſet. Pro prætore ergo à Senatu Panſæ Hirtioque additus, ad Mutinam Antonium debellat: quod cum ſatis eſſet Patribus, ambitioſo parum, Conſulem vtrumque (quod cum paucis Tacitus obſeruat) clam & fraude interemit: cum alter juſſu ejus à Glycone medico extinctus, alter à militibus in acie, eodem imperante, cæſus crederetur. vt Antonio fugato, orba dignitatibus Republica, exercitum inuaderet. Quo ſucceſſu cum majores ſpiritus ſumpſiſſet, neque paruam majeſtatis partem in lictoribus

& virgis circumferret, ſocium imperii, non armis (vnum quippe adhuc timebat) ſed ſocietate ipſa expugnandum judicauit. quem, cum Lepido Pontifice, qui neutri par eſſet, ad triumuiratum inuitauit. Donec Caſſio Brutoque cæſis, partes tantum Iulianas, hoc eſt ſuas, reliquas videret. quibus facillime imperium eripuit, quod, vt ſolus aliquando imperaret, illis pro arbitrio conceſſerat. Cum jam nihil igitur deeſſet quam prætextus, ne hic quidem potuit deeſſe. Sua ergo Lepidum ferocitate, ſua Antonium libidine euertit. Sola jam Reſpublica ſupererat: quam vt fractam bellis atque exhauſtam, magis etiam attraheret, donis militem, annona populum, eos, qui plus poſſent, ſuauitate pacis & dulcedine, honoribus Senatum, calamitate temporum Prouincias, & Præfectorum tædio, in ſe pertraxit. Primum prooemium majoriſque ſpei initium idem Conſulatus fuit. quem jam ſine vllo populi ſuffragio, cum vellet, aſſumebat. Hoc munitus, quid non à Senatu poſceret aut impetraret? Reſtabat Tribunatus: cujus tanta olim vis ac poteſtas, tanta, vt ex Liuio apparet, ſalua libertate fuerat autoritas, vt nec jure Conſulari nec decretis teneretur; Conſuli ejuſque poteſtati in Republica oppoſitus, primumque eo fine inſtitutus, vt oppreſſa poteſtate nimia libertas, contra dominationem munimentum ac præ-

ſidium haberet. Hunc qua ratione, tum Patricius inuaderet tum Conſul? Poteſtatem Tribuniciam concedi ſibi petiit: vt videlicet afflicta ſtudiis potentiorum plebes, contra pauciores, quorum factione ac opibus opprimebatur, ſalua atque incolumis maneret. Ita Sacroſanctis legibus, ita Tribunicia religione, ita populi fauore contra populum armatus, non ſupremam modo poteſtatem, ſed, quod pauci capiebant, robur & ſecuritatem Conſulatui circumdedit. quod ſi Julius excogitaſſet, nunquam Dictatoris nomen, à togata factione oppreſſus, ſuo ſanguine in curia luiſſet. Jam Tribunus, jam cum vellet Conſul, & collega cuius vellet, jam ſupremus Pontifex poſt Lepidum, aliis honores, ſibi rerum omnium impunitatem conferebat. Nomen adhuc deerat. quod ne graue aut inuidioſum eſſet, ab extrema libertate accerſendum erat: vt haberet quo ſe oblectaret populus. Regem dici non expediebat: quod Tarquinius multorum adhuc inhæreret animis. Dictatorem multo minus: quod parenti ejus, cujus & in gentem & fortunam adoptatus erat, tanto nuper conſtitiſſet. Primo igitur Senatus (ſiquidem hoc gratum ſtante adhuc Republica & vſitatum erat) mox terrarum Principem vocari ſe paſſus eſt. Hæc ad mentem Taciti, ni fallor: quam in tanta breuitate pauci vident, pauci aſſequuntur. Jam Tiberius,

cum

cum ſuis partim, partim matris artibus, ſpe & loco omnes, quos hæredes poteſtatis tantæ deſtinauerat Auguſtus, ſubmouiſſet, quibus artibus ſuccedit? Teſtamentum Cęſaris, mandato ejus in Senatum infertur: quo Tiberius ex parte hæres & Senatui clam dominus relinquitur. qui præſidium imperii inuadit, vt imperium impune recuſaret: vt ſub iſta larua, mentes, ſtudia, ac voluntates ſingulorum exploraret. In Senatum ergo venit, ſed Tribunus poteſtate. Ita nomen illud, quod in vrbe intactam & illæſam conſeruarat libertatem, ſeruitutis iterum fit inuolucrum & occaſio. Renuere interim imperium, vt nihil, præter vires regni callide vſurparet: cætera Senatui deferre: orare, obteſtari Patres, ne ſe, quibus par non eſſet, onerarent: ſolam Principis Auguſti mentem, jam receptam cœlo, dignam eſſe viſam Diis; quæ in terris vice eorum fungeretur: idque ſe in partem oneris adhibitum, experiundo didiciſſe. Quare, ne in ciuitate tot illuſtribus ſubnixâ viris (vt vel eius vel autoris noſtri verbis vtar hîc) ad vnum omnia deferrent. Atque hæc ille, aliaque id genus, mente & inſtituto ſuo aliena, in Senatu diſſerebat. donec (ô indignum nomine Romano & pudendum facinus!) ordo ille, cujus dignitate ac conſeſſu nihil Sol auguſtius videbat, cujus placita terrarum orbis capite ſummiſſo adorabat, quem propugnatorem

torem Reipublicæ, cuſtodem libertatis, majeſtatis præſidem, fortuna Populi Romani conſtituerat (quod nec ſiccis oculis vidiſſet Annibal) cum lachrymis, cum precibus, ad pedes ejus prouolutus, ſeruitutem poſceret ac flagitaret: hoc eſt, vt imperium ſuſciperet, tyrannum dominumque ſupplex obſecraret, ac ne impetraret quidem. Adeo in alto abditoque ſpes & vota ſua recondiderat hoc monſtrum. Quippe callide ambitioſus, & ambitioſe callidus, tot ac tantis præditum virtutibus, Germanicum timebat, quot vel hominis natura recipit vel perficit induſtria: quem præfectum legionibus, populo acceptum, militi dilectum, imminere ſibi ac incumbere credebat. Igitur dum in Senatu cauillatur, ſenſus occulit, ſententiam ſuſpendit, verba ſingulorum aucupatur, laſciuire in caſtris miles, &, vt mos eſt ejus, in ſeditionem ex licentia, in furorem ex ſeditione verti: auerſari Tiberium, extollere Germanicum: illius exſecrari arrogantiam: hujus prædicare comitatem ac modeſtiam: huic aquilas & ſigna, &, ſi armis vti pro ſe vellet, principatum ac imperium deferre. Diſcant, qui prætextus Regni inuadendi, alibi nunc quærunt, majeſtatem ſic affixam eſſe cœlo, vt tantundem Deo ejus vindici per ſacrilegium eripiatur, quantum temere priuati de autoritate ejus, ſiue palam & armati, ſiue clam & occultis factioni-

factionibus, discerpunt. Nullius enim Reipublicæ aut Regis satis magna est potestas, nisi major sit autoritas. qua imperium aut stat aut cadit. Vt non male Plato, Regem esse humanum Deum, in Politico pronuntiarit. Tolle Dei reuerentiam in terris, nihil magnitudo eius, nihil proderit immensitas: quæ contenta veneratione, captum ac ingenium mortalitatis non admittunt. Ecce imperium Germanico offertur, qui in manu vires ejus, octo legiones, tum tenebat. Princeps optimus, & à quo solo libertatem suam expectare Populus Romanus poterat, dignum judicat se morte, quia dignus Regno videbatur: quia pessimo præferebatur. Quæ sequuntur, maxima ex parte ad rem militarem spectant: nisi quod calliditate singulari in seditione illa egerit Tiberius. de qua puto meminisse vos quam multa annotarim. Nunc ad sapientiam & institutum Taciti priuatum veniamus. In Claudios, Nerones, ac Domitianos, non minores generis humani pestes, quam vel inundationes populorum, vel terrarum conflagrationes, autor noster incidit. Præmia bonorum sycophantæ jam inuaserant, opibus & sanguine innocentum alebantur improbi: totos dies aut vorabat aut stertebat Claudius: si quid temporis distento superesset ebrioq;, sanguinem bibebat. Nero vrbem incendebat: Capitolium Vitellius. ne quid sanctum

denique

denique esset aut honestum, sapientes relegauerat Domitianus. Scripsit ea tempestate, qua ne loqui quidem fas erat, qua flagitium aut crimen majestatis, (iterum miseriam hic seruituis obseruate) quicquid ante studium aut amor habebatur. Quid egisse, Adolescentes, Tacitum interea putatis? Idem hercules, quod Seneca, quod Pætus, quod Senecio, quod Mauricus, quod Rusticus, quod cæteri illustres illa tempestate viri. qui, cum patriæ calamitatem deplorarent, ad supremum vsque spiritum, quem illis maxima ex parte eripuit crudelitas, quia libertatem jam ereptam amplius non poterant, sapientiam colebant. Persuadebant sibi, persuadebant aliis, præstare, in mendicitate, in exilio, in morbis, in equuleo & ignibus versari cum virtute, quam sine ea Populo Romano imperare. Ostendebant, more Stoicorum, sapientem, etiam in cruciatu ac tormentis, lætum cum virtute ac beatum esse posse. iis quæ non sunt in potestate ejus, tangi quidem, sed non commoueri. Quamdiu animo consistat, etiamsi fractus capiti incumbat orbis, similem futurum sibi. De natura disputabant & æternitate animorum. de contemptu mortis disputabant, quam quotidie ante oculos videbant, aut subibant ipsi. Fortitudine, constantia, ætatum omnium exemplis, sed inprimis suæ, indurabant animum atque obfirmabant. Sequebantur

Epicte-

Epictetum(at quem virum!)qui eodem tempore, cum domo barbarus, conditione seruus, corpore esset claudus, multis libertatem contulit quam non habebat. quippe quam sic spirant ejus scripta, vt qui diligenter ea legat, nihil ei pileo aut raso capite sit opus. In exilium ejecti, quod plerisque tum euênit, vniuerso aëre & cœlo Patriam circumscribebant. sub quo quamdiu versarentur, domi esse se existimabant. Disputabant inter se de Deo, quis & quantus ex opinione Stoicorum esset: de principiis, de mundo, de sideribus errantibus & fixis disputabant; vt intenti ista contemplatione, à furore tyrannorum, ac calamitate sæculi abducerentur. Sæpe Cassios & Brutos, veros illos libertatis vindices, postremos illos Romanorum, loquebantur inter se atque extollebant: sæpe & memoriam eorum & natales celebrabant: sæpe pugiones illos extollebant, qui supremum libertati ictum commodassent: nisi quod fecissent Diuos, qui vix homines fuissent. Nam & Claudius jam inter istos habebatur: cujus plus quam pecudis stuporem, illi quoque, quamdiu superesset, illudebant, qui crudelitatem nunquam fuerant experti. Interdum alte ac viriliter Romanæ ingemebant seruituti: non cum vlulatu aut imbelli ac fœmineo plangore, sed cum indignatione. quale est irati Jouis tonitru quoties non laxat cœlum

lum ſed impellit. Cæterum, vt primum, poſt hanc ſanguinis humani tempeſtatem, poſt hunc publicæ crudelitatis nymbum, cum jam Nerua ac Traianus, principes præclari, libertatem vrbi, ſæculo felicitatem, diſciplinis Patriam ac locum reddidiſſent, in apertum viris magnis licuit prodire, venit quoque in publicum hic noſter. qui vigore ac ſpiritu inuſitato, altam atque æternam peſſimis Principibus infamiam circumdedit: libertatis vero ſenſum, cujus bonum ineffabile ac immenſum ſolus ſapiens agnoſcit, tanquam ſtimulos ardentes, magnis animis admouit. quos & vos, ſi viri eſtis, potius quam verba aut minutas obſeruatiunculas, ex diſciplina noſtra domum & ad veſtros referetis. Cum prudentia jungamus ſapientiam, antiqui temporis hiſtoriam cum noſtra. Habet & hoc ſæculum quod doceat. ad quod niſi referantur vetera, non ſatis proſunt noua. quia vſu atque exercitatione ea quoque fieri oportet noua. Videamus quid pro libertate geſſerint majores noſtri, quid qui hodie ſuperſunt. Supereſt, ac diu ſuperſit Venetorum Optimatum ſtatus ac potentia: qui pro iſta ac pro Chriſtiana fide plura mari, plura hactenus geſſerunt terra, quam aut Græci fabulantur, aut Romani fide annalium complexi ſunt. qui, cum tot eximia virtutum ac æterna dederint exempla; longe plus eſt, quod ad libertatis ea curam contulerunt:

lerunt: ſine qua nec exerceri iſtæ poſſunt. Eos imitemur: (&, ô Deus, propius jungamur aliquando!) Pætos, Senecas, Cremutios, ac ſimiles heroas imitemur, qui ætate Taciti vixerunt: quorum parem vitæ exitum deſcribit. Juro vobis, ea tempora videtis, quibus animum conſtantibus firmare exemplis expedit, quibus vndique libertas oppugnatur. nec tam armis quidem, quæ elidi ſanguine aut vitari poſſunt, quam occultis artibus ac pace. quæ plus nocent, cum ex hujus odio naſcuntur. Omnia turbata ejus cauſa & commota ſunt. Alii tentantur, alii jam jacent. Gallia ſuorum manibus euertitur. Flos ille orbis, illa ſedes elegantiarum, in qua olim Hoſpitalii, Cuiacii, Fernelii, Turnebi, nuper Scaligeri ac Caſauboni, nata ad æternitatem lumina, vigebant: in quam Rex Franciſcus, nunquam ſine horrore quodam & religione nominandus, ſuis opibus & copiis, errantes toto orbe Muſas conuocarat; nunc ſuorum ſtudiis expoſita, jugulum infelix ac ceruicem, hoſti ſuo pariter & noſtro, præbet: nunc tot hoſtibus objicitur, quot tum illuſtres habuit alumnos. O Patria, ô Diuûm domus! O Henrici vulnus toto Regni pectore receptum! cujus ictu toties confoditur, cujus in cruore adhuc natat, & quotidie ſingultat. Alibi certamen de religione, à ſagacitate nimia & curioſitate, ad acerbitatem

tatem animorum, ad Ecclesiarum, imo Rerumpublicarum, vulnera peruênit. Atque hic equus (mihi credite Auditores) ligneus ille Iliensis est. In quo, non Vlysses vnus, sed milleni, non tam jacent, quam occasiones suas præstolantur. E quo simultates, odia, delationes & calumniæ bonorum, tanquam è putredine insecta, jam tot annos hic nascuntur. quæ tam hosti prosunt, quam in bellum nos ciuile abripiunt. Fugiunt ad ista infelices literæ, fugit sapientia & eruditio: quarum candidati, qui jam pauci sunt relicti, curam gloriæ ac nominis ex animo abjiciunt ac delent, & in partes has aut illas, quatenus id expedire credunt, abripi se patiuntur. Erigit me tamen & attollit, summa virtus & prudentia illorum, quibus in Batauia incumbit, ne quid detrimenti eruditio aut publica res capiat: quos honoris nostri causa hic præsentes intuemur. Erigit me vultus vester, Viri Magni, qui huc audiendi nostri causa, alia ex vrbe aduenistis. atque inprimis tuus, Illustrissime Legate, qui quocunque in loco pedem ponis, magnam majestatis partem publice circumfers. cujus ea eruditio est, is in summa eruditione semper aliquid discendi ardor, vt conuicium ætati tuæ facias, in qua tam pauci capiunt aut vident instrumenta maximæ fortunæ, sapientiam & eruditionem esse. Nos exemplo vestro excitati, cæteros ne quidem intuebimur.

Nos à te, Corneli, vnicum prudentiæ oraculum ac robur, præter hæc ciuilia quæ singulis diebus monita ex te haurimus & præcepta, veræ ac robustæ exempla sapientiæ petemus. Quicquid olim gloriæ & posteris impendebatur, nunc in animum ejusque curam reuocabitur. Eum, tanquam arcem quandam vndique obsessam, contra sæculi calamitatem, lectione tua & constantia firmabimus. Pereant vbiq; literæ aut contemnantur: quantus vnquam fuit stupor orbem ac barbaries inuadat: redeat antiquum chaos, redeat antiqua illa omnium scientiarũ vastitas ac ignorantia: nihil dignitatis sapientiæ aut eruditioni relinquatur. Ego sorti meæ & ingenti animo inclusus, Auditores nobilissimi, quem nec spes mouebit loco nec ambitio, vnius conscientiæ fiduciam amplexus & integritatem, tanquam tabulas extremas, contra hominum judicia consistam. Et munitus illis studiis ac fretus, quæ me, vbi visum erit, ab his cogitationibus abducent, in ætatum omnium ac sæculorum, quorum vastam quandam ac profundam recordationem aperit Historia, contemplationem me immergam: quantum est vbique spatii in antiquitate tota, mente occupabo: chartis veterum librisque me inuoluam: dabo operam, vt multa quæ geruntur, tanquam in extremo orbe positus, non videam, non audiam, non quæram, non intel-

intelligam. denique, si nihil restat aliud, sapientiæ præsidio stipatus, aulam ex hac cathedra & curiam conficiam. Nam, vt templa, non parietes & signa, sed deorum immortalium constituit præsentia ac magnitudo, neque in regia spectatur quicquam, præter majestatem ejus à quo nomen ac religionem habet: ita locus ille maxime est augustus, in quo magnus animus & supra res humanas positus versatur.

ORATIO XVII.

Habita in auditorio Theologico, cum Secundum Taciti Annalium absoluisset.

CVm hunc Caium Cornelium Tacitum, ciuilis principem prudentiæ, interpretari primum publice incepimus, facile intelleximus cum quo autore nobis res esset. Non enim elegantes ac diffusas Titi Liuii narrationes, non fatalem & inimitabilem Herodoti dulcedinem, nec occultas Xenophontis Veneres & Atticismos, aliaque quæ ad voluptatem maxima ex parte sunt composita, expectabamus: multo minus speciosum Bruti facinus, aut paupertatem Curii, aut exilium Camilli, aut amœnam Cyri institutionem, quæ, quot habet verba, tot illecebris leporibusque abundat. Qui scriptores vt non ignoramus quantum vel jucunditatis vel vtilitatis

ſoleant adferre (nam vtrumque ſæpe experti ſumus) ita Tacitum cum intuemur, & diuerſam voluptatem & vtilitatem multo luculentiorem experimur. Nam ſiue eloquentiam conſideramus, ſermo totus, breuis, ſtrictus, ac ſeuerus, nihil otioſum habet aut ineptum, nihil quod ambitioni potius quam veritati impendatur. Quia, vt in magna aliqua prudentis viri domo, nihil extra vſum & neceſſitatem reperitur, ita rebus ipſis totus hic accommodatur ſermo. quæ tam crebræ ſunt ac denſæ, vt non autor, ſed mens ipſa loqui videatur, & quot verba, tot, non tantum ſapientiæ, quod eſt philoſophorum, ſed prudentiæ interioris ſcita paſſim ac oracula effundat: quæ ex vita, conſuetudine, ingenio, ac moribus quorundam cum ab eo deducantur, non de illis tantum ſed de omnibus veriſſime dicuntur. Aruſpices fuiſſe quoſdam, qui in victimarum exta accurate inquirerent, partes maxima cum cura ſingulas intuerentur, vt ex diligenti ſingularum contemplatione, res futuras prædicarent, à veteribus accepimus. Horum more ac ritu, fibras Principum & exta ſigillatim inſpexiſſe Tacitus videtur, vt ex iis cauſas omnes & euentus publice denunciaret. Quod in hoc ſecundo libro, ſi in vllo, accurate & prolixe præſtitit. de quo pauca, cum benignitate veſtra & ſilentio dicturi ſumus. Supererat hoc tempore Germa-

Germanicus, Romanorum vltimus: dignus qui vel ante ſeruitutem vel poſt totam libertatem naſceretur. Quam dum ſenſim & cum callida diſſimulatione genti nondum penitus ſeruili & ad libertatem natæ eripit Tiberius, odio virtutis ſuæ & amore populi, omnia, vt tyranni de virtute ſolent, ſuſpicantem in ſe concitauit patruum. quippe qui ab optimis periculum, à peſſimis opprobrium timebat. Accedebat, quod in manu ejus octo legiones, hoc eſt, ipſi nerui, ipſæ vires imperandi eſſent. Atque hæ, non in Syria, non in Ægypto, ſed ad Rhenum, aut aduerſus hoſtem aut pro Principe, quem vellent, collocatæ viderentur. Videant Germanicum, qui majus vllum viro Principi quam in virtute exiſtimant ſubſidium: qui improbitatem & Tiberianas artes optimum regnandi inſtrumentum eſſe credunt. Pietatem autem, probitatem, juſtitiam, clementiam & fidem, inuolucra cæterorum atque integumenta arbitrantur. Vnus eo tempore adoleſcens, placidus, ciuilis ac benignus, ſoli grauis hoſti, eruditione autem tali, vt ad pacem educatus videretur, ſine vllis vel fallaciis vel fuco, Plebem, Equitem, Senatum, legiones, ſocios, municipales, totum denique terrarum orbem, vinctum quaſi & obnoxium tenebat: ipſum autem Principem, qui tanquam Proteus omnes aſſumebat formas, cuius omnes ſenſus inuo-

luti, verba omnia obſcura & ſuſpenſa erant, vafrum callidumque, qui diſſimulationis ſuæ ne in morte quidem obliuiſci poſſet, non ambitionis ſed virtutis ſuæ metu, quamdiu ſupereſſet, intra vrbem, ac prope in Palatio, haud aliter quam hiſtrionem in theatro, conditum ac clauſum continebat. Alter libertatem oppugnabat, ſed occulte: alter defendebat, ſed armatus & in caſtris. Alter cum Thraſymacho Platonis vulpem, alter cum Romanis ducibus, antiquis illis & inuictis, indolem & animum leonis præferebat. Habebimus hoc libro luculenta in Tiberio prudentiæ, ſed vitioſæ, habebimus virtutis, generoſæ, maſculæ, Romanæ, luculenta atque expreſſa in Germanico exempla. Statim & fere ab initio, mouetur Oriens: ſed quod in perniciem Germanici Tiberius conuertit. Funduntur aliquoties Germani, gens tum temporis inprimis bellicoſa: & quam ſolam, cum jam neminem metuerent, Romani metuebant: ſed exitium victori, adnitente eodem, ipſa virtus adfert ac victoria. Hæc tum præmia virtutis erant cum ſceleſtus imperator eſſet. Quis Libonem promouet & fouet? idem qui euertit. Quis autoritatem ſummam tribuit Senatui? idem qui nec minimam relinquit. Quis Chaldæos conſulit ac magos? idem qui ex vrbe eos ejicit atque auerſatur? Idem ſæuus & in ſpeciem benignus:

gnus: idem tenax & verſute liberalis. Idem templa ſtruit, & religionem negligit ac ridet: peregrinas ejicit, & patriam contemnit: fraudem ne in hoſte quidem probat, ſine qua nec hoſtem vincit nec amicum. denique, cum vitium ſit totus, ſine ſpecie virtutis nunquam eſt ſceleſtus. Quibus tamen omnibus, quod obſeruari velim, nec autoritatem nec amorem parit. quia infra majeſtatem fucus & improbitas conſiſtit. Iam cum imperandi vis & quaſi efficacitas ipſa in majeſtate ſit, quæ benignitate inprimis ac autoritate comparatur, nec benignus eſſe poteſt niſi qui apertus eſt & ſimplex, nec autoritatem facile conſequitur qui fidem nondum conſecutus eſt. Ea quippe integritate morum comparatur & candore. qui cum ſummus eſſet in Germanico, nullus in Tiberio, alter, cum benignitatem affectaret, odium inuidiamque, alter, cum ſeueritatem induiſſet, non autoritatem modo, ſed amorem quoque, quæ in ſola majeſtate conjunguntur, impetrabat. vt cum alter imperaret, alter omnium judicio ad imperandum natus videretur. Habet hoc maieſtas omnis, Auditores: non in poteſtate ſed in actionibus conſiſtit: non in Regno, ſed in animo ac mente imperantis, ſedem ſuam habet. Nam vt nihil maius altiuſque Principe eſt in terris, ita nihil animo in homine eſt excelſius. quem cum ſua, hoc eſt, imperantis

virtus, vltra purpuras & ſceptra, & lictorum miniſteria, prouexit; ibi demum eſt majeſtas, vbi dignitatis ac virtutis culmen eſt. Ego populi Romani majeſtatem exulaſſe cum Camillo, Mario, Rutilio, viguiſſe in Africano, Curio, Catone, aliiſque magnis & præclaris viris, periiſſe in Tiberio, extinctam cum Germanico exiſtimo. niſi forte in luſtris Caprearum, inter ſpintrias & exoletos, cum hoc monſtro eam collocemus. quod ne Deus immortalis ſirit. qui, cum radios autoritatis ſuæ, quibus vniuerſus continetur orbis, in ſimillimos effundat, nihil bonitate ſua majus habet: ille, inquam, qui eſt infinitus. fraudes vero & occultas artes, quas tam ſæpe in Tiberio notamus, non vt eas doceamus, ſed quod à prudentia ciuili, ſemel in Rempublicam receptæ, vix diſiungi poſſunt, tanquam optimus ac ſimpliciſſimus, ignorat. Hæ ſunt quibus improbos ac probos, alienos ac domeſticos, hoſtes Reipublicæ & Principes, Tiberius ſubuertit. Vnum hoſtem ſed potentem, vnum ducem ſed inuictum, eo tempore Romanus habuit. Bellum cum Arminio Germanicus gerebat; viro maximo vir maximus, & Romanæ libertatis, etiam cum nulla eſſet, ſpes poſtrema. Cum vtroque bellum, ſed occultum ac vaferrimum, Tiberius gerebat: minus hoſti quam Germanico infenſus, qui trophæis ſuis totam, quaqua ſe contulerat,

Germaniam implerat. quæ tyranno cruces totidem & neces erant, neque in hoſtili terra ſed in eius animo ac pectore defixæ videbantur. Tanto cruciatu ac dolore compos, vnum hoc agebat, vt per Conſulatus & triumphos, cum per ſe non poſſet, juuenem ab hoſte reuocaret. Audiuimus poſtremo, quid Arminio euenerit. quo majorem virum ne Romana quidem res, cum maxime floreret, habuit. Qui, vt olim, pacis ſpecie, Romanum circumuenerat, ita vir & ſæculo & gente ſua major, abſcedentibus Romanis, dolo propinquorum cecidit, ſecumque caſum patriæ, quam fruſtra toties Romani oppugnarant, pariter ac ſeruitutem traxit. Diſcamus hoc exemplo, nunquam minus quam cum ſine cura & hoſte poſſidetur, tutam eſſe libertatem. quæ erecto intentoque animo ſub clypeo facillime defenditur. Quamdiu ferrum eſt in manu, Deo quoque immortali ea cordi eſt. quæ in pace ac ſecuritate elabitur vt plurimum, aut perit: nunquam minus conſeruatur, quam cum nihil timet. Hoc Tiberius intelligebat, cum Germaniam, non armis, ſed ſecuritate ſua, &, quod minime expectandum videbatur, non pugnando callide ſubegit. quod non paucis gentibus euênit. Res Atenienſium, & amplas & diuturnas olim, ſi quas alias fuiſſe, ſæpius legiſtis. Quando eas defeciſſe exiſtimatis? An cum hoſtium ſex-

centa millia, Dario duce, in Græciam erumperent? an cum ſeptingenta & trecenta Xerxes, Regum potentiſſimus, adduceret: vt & flumina bibentibus & tellus incedentibus deeſſet: ipſe quoque Oceanus pro gente ſua militare ſolitus, compedibus à Rege barbaro conſtrictus eſſet? Iuro vobis atque affirmo, nunquam magis tutam Græciam fuiſſe. Cum Miltiades in campis Marathoniis, trophæum, non de hoſtium virtute ſed de multitudine erexit: cum Leonida, quingentis millibus ſexcentos magno animo oppoſuit; ſtetitque fortiter, donec & pugnando & vincendo feſſus, non victoriam ſed corpus hoſtibus relinqueret. Xerxes monteis complanarat. illi animos, majores quam hi eſſent, hoſtibus oppoſuerunt. Xerxes vrbis mœnia exuſſerat & muros. illi vrbem pariter & libertatem, nauibus impoſuerunt. Tales ergo milites ac tanti, pace ac induciis Philippi perierunt. Idem & Thebanis, & Spartanis, & Phocenſibus euênit. Quando populi Romani periiſſe exiſtimatis libertatem? An cum Pyrrhus, Æaci progenies, Achillem ſuum adhuc ſpirans, fundamenta ejus ac primordia laceſſeret? An cum Galli media in vrbe graſſarentur, neque quicquam præter Capitolium & Manlium, quod ab hoſte inuictum eſſet, alibi reſtaret? An cum Pœnus, ipſis nubibus immiſtus, per fluentem glaciem ac niuem, animo ardente

incede-

incederet, montes generositate, rupes frangeret aceto: cum dux ipse, bellua Getula vectus, per ruinas Alpium enixus, vniuersum agmen suum, tanquam tempestatem quandam, in Italiam effunderet: cum assidue ad muros atque ad portas esset: inter seruitutem & Romanam libertatem, nihil præter magnanimitatem gentis interesset? Non fregerunt illa Martis populum sed inflammarunt, Auditores. Oppugnari vult libertas, in acie versari vult ac ferro, vult cum hostibus luctari. inter arma crescit: sanguine non lacte educatur. Quippe singuli dum cadunt, res communis viuit & superstes est: neque desunt qui succedant & victoria fruantur. Belli desuetudo, ex obliuione otium, ex otio securitatem, ac non raro seruitutem parit. Tum Romana periit libertas, cum deesset hostis nisi quem Respublica dedisset: cum Augustus, Consulem se ferens, & ad defendendam plebem jure Tribunicio contentum, dono militem, annona populum, cunctos otii dulcedine pellexit; cum Tiberius ad legem majestatis omnia referret: clam accusatores bonis miserorum aleret ac saginaret. cum discordiarum causas in Senatu spargeret, partes callide inter se committeret, verba singulorum & consilia expenderet: cum neque adulationem neque libertatem ferret, & vtranque odisset, sed vt liberat em tolleret, sensimque æterna seruitute re-
luctan-

luctantem populi victoris animum inuolueret. Quantus fuit in Germanis, hoc est, in hac gente, amor libertatis, quantum studium! quot imperio Romano clades ea gens intulerat! Ad hanc populi virtutem, imperator accedebat, quis & quantus, ô Dii boni! SENSV CELER, vt de illo loquitur Romanus autor, PROMPTVS VLTRA BARBARVM INGENIO: ARDOREM MENTIS VVLTV OCVLISQVE PRÆ SE FERENS. Quod si educationem quæras, ASSIDVVS MILITIÆ ROMANÆ COMES, ET IAM CIVITATIS IVS ET EQVESTREM CONSECVTVS GRADVM. Pyrrhum, aut Iugurtham, aut Annibalem, ab inferis redisse diceres. Ad hunc hostem debellandum, missus est, vt diximus, Germanicus; virtutis tantum & ciuilitatis nomine Tiberio inuisus. Qui hunc ipsum dignitatis atque honoris specie in vrbem vocat: Arminium inuidia suorum & discordiis inuoluit. Ita sine belli mole, sine armis, sine sumptu, monstrum illud, alterum veneno, alterum securitati suæ & ambitioni callide obiecit; vtrumque aliud agendo perdidit ac callide euertit. Faxit Deus immortalis, vt his moniti exemplis, nos quoque, Auditores, qui pro libertate hactenus pugnamus, pro eâdem animum armatum inter has inducias retineamus. Qui de militari disciplina commentantur, ita militem dormire volunt, vt nec galeam nec hastam ponat, vt in

clypeo

clypeo decumbat, gladium in manu geſtet, ne, ſi quid eueniat, inermis opprimatur. Vtinam eodem modo & nos dormiamus! Verum res ſecundæ minus æqua mente quam aduerſæ tolerantur. Intermiſſio armorum autem, quæ & gloriæ inſidiatur & virtuti, ſicut lenit animos & frangit, ita belli recordationem, & cum ea, cauſæ curam ac memoriam, extinguit: neque minus interim diſcordias internas per dulcedinem ſecuritatis, mentibus inſtillat. quod venenum, Rebus publicis florentibus magniſque, morbum ac mortalitatem, tanquam ægro corpori, inducit. Iidem ſumus, Auditores, qui eramus nuper, cum tot vrbes expugnauimus, tot fortiter defendimus, toties, cum magna hoſtium calamitate ac clade, terra dimicauimus ac mari: idem Imperator nobis, idem hoſtis eſt. Idem vt ſit animus, ingenti cura opus eſt ac prouidentia. Tubæ, hercules, & tympana, & clamor militaris, & conſpectus hoſtium, & expectatio, & ira quoque & injuriæ, & cruor, fomes eſt virtutis ac cuſtodia. Vbi ea ſunt ex oculis ſublata, obdormiſcit animus. quem ſopitum ac languentem, fruſtra aduocaris vbi opus eſt. Hic eſt ille, quo munitus miles noſter, Sluſam in hoſtili agro cepit. vrbem in eodem alteram, aduerſus mare, peſtem, atque Hiſpanum, non ſagittis, non cuſpidibus peilorum aut imbelli

Græ-

Græculoque ferro, ſed immanibus tormentis oppugnatam, annos quattuor defendit. In qua tantus fuit animorum feruor, vt quem corpore occuparet quiſque locum, vix in aërem excuſſus ſulphure atque eliſus, hoſtibus concederet. vt poſt mœnia, poſt propugnacula, poſt vallum, poſt ereptam vrbem, tanquam feræ, è latibulis pugnarent: vt, amiſſa ipſa vrbe, amiſſo ejus loco, adhuc cauſam vindicarent. Hic eſt ille, quo munitus paulo ante inducias Heemskerckus, Gades vſque nouus Hercules contendit: vbi non, vt alter, regem Iberorum, ſed ingentem ejus claſſem, prope in portu ipſo atque in vrbe, ferro pariter & igne inuaſit. In qua pugna nautam quendam ajunt, cum in hoſtem gladio ferretur, atque is mari ſe committeret, non aliter quam canem rabioſum, fugientis corpori hæſiſſe, neque prius cæde ac ſanguine conſperſum dimiſiſſe, quam luctantem inter vndas partim, partim inter vulnera Hiſpanum, vſque ad inferos perſequeretur. Ne Leonidas, Callimachos, & Cynegiros, Græcia in poſterum miretur. Hæc cum cogitamus, redeat in animum antiquus ille vigor, eadem ſollicitudo maneat & diligentia: tanquam in conſpectu hoſtis & in caſtris vigilemus. Nihil de timore remittatur, nihil de induſtria. Petamus, vt illuſtribus Ordinibus, Patriæ parentibus, diuini atque humani juris animum

mum intelligentem, plebi obſequendi voluntatem, Deus immortalis duit. vt Rempublicam, vt Academiam, conſenſus animorum & concordia reſpiciat. quæ poſt recens hoc incendium, non amplius jam æde illa, quæ flammarum violentiæ conceſſit, ſed Ampliſſimorum Curatorum magnanimitate ac celebritate Profeſſorum continetur: quorum ſcripta & exiſtimationem, extra caſum & fortunam conſtituta, orbis vniuerſus ſibi vindicat. Vt vicini ac remoti Reges Principeſque, & inprimis magnus ille, cujus hic Legatum, ſummum maximumque virum intuemur, ſicut hactenus in bello, ita nunc in pace nobis adſint. adſint, inquam, & concordiam, tranquillitatis noſtræ munimentum vnicum ac fulcrum, tueantur ac promoueant. ne Arminii exemplo, viri nobilis, magnanimi, intrepidi, qui amore Patriæ armatus, non primordia ſed florentiſſimum victoris populi imperium cum paucis laceſſiuit, Quintilium cum tribus legionibus in Patriæ viſceribus ſedentem profligauit, Maroboduum ſuſtinuit, qui, cum annos duodecim, prœliis ambiguus, bello nunquam ſuperatus, rem feliciter geſſiſſet, ſimultate ac diſcordiis ſuorum inuolutus, quia armis non poterat, pace Tiberii ſublatus eſt: ita hic inuictus terra pariter ac mari populus, quem ouantem tot victoriis ac decoratum orbis

aſpicit,

aſpicit, ſecuritatem ſuam, opes, dignitatem, decus, gloriam, poſtremo libertatem ipſam, quam bellando peperit, cum pace, quæ diſcordiarum mater eſt, amittat. Ita tu, Jeſu Chriſte, ab æterno ex æterno genite, æterne Deus, idemque homo & conciliator hominum ac Dei; Deus ante initium cum Patre, Deus ſine initio cum Patre, Deus qui fuiſti in principio cum Patre, ideoque & ante principium cum Patre, Deus fortis cum Patre, Deus exercituum cum Patre, Deus victor & bellator noſter, Deus pacis noſtræ autor, Deus cordium inſpector, Deus vindex veritatis; qui cum majeſtate quadam ineffabili, viuos aliquando mortuoſque judicabis; cujus verbum pacis, iræ inſtrumentum, cujus ſacramenta charitatis, odii, dementiæ furoris ſacramenta fecimus, cujus vltimum legatum, pacem dico ac concordiam, proterue conculcamus; ſimultates illas, diſceptationes, ſtudia ac factiones, & cum iis metum ac pallorem, in Eccleſiæ, in Reipublicæ, in pacis ac tranquillitatis noſtræ hoſtes conuerte: neque patere, vt illæſi aduerſariorum armis, propriis ſeditionibus exhauriamur. donec feſſi tandem atque exangues, prædæ iis ſimus, quorum ſpolia cum laude noſtra adhuc oſtentamus.

De

De C. Cæsare Dictatore, cum illius Vitam in Tranquillo expositurus esset, habita.

ORATIO XVIII.

QUod non raro euenire iis, Auditores Nobilissimi, consueuit, qui in cæco aliquamdiu horridoque carcere, inter miserorum gemitus ac lachrymas egerunt, vt, egressi, libertatis voluptate ac contemplatione lucis, quoquo oculos conuertunt, animum explere nequeant, mihi pariter ac vobis euenire existimo. Legem Majestatis & interpretationes ejus, vltimam euersæ libertatis pestem ac calamitatem vidimus. Inter Tiberios, jam annos aliquot, Caligulas, ac, generis humani probra & incommoda, Nerones, egimus: inter carceres, proscriptiones, sycophantas, ac bonorum neces & exilia, versati sumus: nihil prope, præter sanguinem ac lutum, in scriptore nobilissimo tractauimus. Imbuerunt nos cruore suo Drusi, Plauti, Sullæ, ac postremo, ne quid amplius deesset, Senecæ ac Thraseæ: viri, quibus ætas illa aut antiqua, nihil majus vidit, nihil sapientius. Respirate paulum, Auditores, & imperio Romano, homines mitissimi & ad virtutem geniti, hoc date, vt, quemadmodum extremam seruitutem mecum peruidistis, ita nunc ad finem libertatis, quem præclari quidam viri, sed ambitiosi, inuexerunt, animum ac

mentem conferatis. Qui naturam fluminum cum cura inuestigant, atque inprimis, qui de Rege fluuiorum Nilo, longitudine ejus, latitudine, profunditate, cursu, insulis, fragore, catadupis, incrementis, limo ac fœcunditate disputarunt, vnum illud maxime egerunt, vt in cujus admiratione partium ac operum defixi essent, ejus fontes ac originem, tot sæculis tot Regibus quæsitam, explicarent. Qui plantarum rationes excusserunt, ad radices arborum ac florum libentissime descendunt, vt ex iis causas surculorum quoque ac foliorum, quæ natura oculis exponit, rimarentur. Idem homini Politico, Adolescentes, in Historia agendum. Vt insignes in Republica mutationes ac conuersiones solide rimetur, ad originem ac fontes aliquando veniendum est. quos, ni fallor, omnium quæ audiuistis, in virtute partim, partim hujus Principis ambitione, jam habebitis. quem qui prouexerunt, primo libertatem, mox paulatim, spem quoque ejus, cum jam essent qui seruire didicissent, sibi posterisque præciderunt. Cæterum, quemadmodum è pulsu ac venarum Medici momentis, de salute ægri judicare solent, ita de Republica ejusque valetudine, ex ambitione singulorum judicandum est, quam in isto homine, aut monstro potius, vt Tullius de eo loqui solet, maximam fuisse constat. Vix admotus

motus ad Rempublicam cum Lepido, cum Crasso, cum Pisone, Sulla, ac Antronio, de statu Reipublicæ mutando cogitauit. colonias Latinas, de petendo ciuitatis jure agitantes, spe nouarum rerum, clam accendit. Conjuratione Catilinæ, pars ac forte dux eorum qui Rempublicam sollicitabant, leuibus sententiis, à Cicerone interceptos callide protexit. Spe eâdem, & vt Crasso par aut prior esset, generum Pompeium sibi è Republica delegit. cujus copiis, autoritate ac ope, Galliam, vt noster notat, Cisalpinam, ac Illyricum, prouincias accepit. Neque multo post, imperium ac potestatem, prorogari sibi, præter consuetudinem, curauit. Qua occasione, non jam clanculum, vt ante; sed majore vi ac publica grassatus, Galliam, Germaniam, Britanniamque aggressus, hostes nominis Romani, ferro, aduersarios, si quos haberet, comitate, populum ac plebem, liberalitate ac muneribus, prouinciales quotquot essent vsquam, incredibili humanitate ac officiis subegit. quo aduersus libertatem, & pro potestate vnius, omnia jam obtinebat. vt jam solus posset quicquid vellet, nisi quod dissimulare ad speciem interdum mallet quantum posset. nonnunquam iis quoque per facetias illuderet, qui initio socordes aut attenti parum, ferre ista aut dissimulare cogerentur. Tanto animo ac vi munitus, Rubiconem

biconem pariter ac leges transmigrauit. & vt totam semel pacem Reipublicæ ac libertatem expugnaret, copias Pompeii in Hispania dispositas inuasit. Hinc triumphi, quot & quantos vellet: quos, vt, verbo quidem & prætextu, Patriæ, de Gallia, Hispania, Ægypto, Africa ac Ponto, ita re profecto, de Republica ac populi fatuitate, magnus imperator celebrabat. Hinc comitia paulatim sibi vindicare: partem, sed exiguam, & qualem apud Græculos in fabulis Prometheus Diis cæteris relinquit, populo concedere adhuc, aut, vt vere dicam, ostentare. vt sic tutius ac sensim, contra optimates & pro plebe, quæ non nihil adhuc posset, prorsus vt in mimo ac sub larua, seruitutem, sine armis ac cum libertatis specie, volentibus induceret. Quod vt consecutus est, post multos Consulatus, vnum ac continuum, cum Dictatura simili ac præfectura morum, vel admisit vel extorsit. Magistratus ergo, quibus vellet & in annos plures; ciuitatem, Gallis quoque semibarbaris, quos jam obstrinxerat, donare. Ac postremo, cum autoritate omnes excessisset, cœli reuerentiam ac mamajestatem, ex Pontificatu in se deriuare. cujus ope, honores, non humanos modo, sed diuinos quoque, (sedem auream pro tribunali & in curia, cum templis, aris, simulachris, puluinaribus, flaminibus ac sacerdotibus)

bus) decerni sibi passus est. Quo vt per segnitiem ac negligentiam, eorum partim penes quos Respublica tum erat, partim sua sibi propria calliditate ac prudentia euectus est; ita omnibus virtutibus, clementia inprimis, liberalitate, ac humanitate septus, nisi cum pernicie ac detrimento publico, moueri loco ac imperio non potuit. Et putatis, vnum, Auditores, Bruti ictum, aut sexaginta conjuratos, tot tantisque malis, quæ paulatim vel contracta vel neglecta fuerant, mederi potuisse? Poëtarum iste ludus est ac oratorum, qui, cum libertatem, seruitutis jam pertæsi, celebrarent, causas ejus, quod politicis incumbit, non intelligebant. Ex hoc sanguine, ex hac victima, quam libertati, Cimber Tulli, & tu Cassi, cæterique seruitutis hostes, tum mactastis, ex hac ipsa cæde ac vulneribus, Tiberii, Caligulæ, Nerones, ac Domitiani, prodierunt. Non enim cæde in Republica vnius, sed prudentia multorum, ipsis ossibus visceribusque Reipublicæ recepta seruitus, auertitur. quæ cum ordinis totius negligentia, non vi vnius, jam amissa esset, ne vnius quidem morte reparanda fuit. Pace libertatis, in qua Belgæ nati sumus, pace tua, Marce Brute, hoc dixisse fas sit: majestate ac legibus tyrannus à Republica, non gladio, arcendus est. Quod in Regibus Spartani, in Prætoribus Athenienses, Populus Ro-

Romanus, priſcus ille ac libertatis tenaciſſimus, in Dictatoribus ſeruauit. Et quid? adeone vobis nullæ, quæ de maieſtate, quæ de vi ac perduellione, quæ de ambitu cauerent, relliquæ iam leges erant? quas cum violari poſſe conſtat, ſerum eſt tueri. Adeone nulli erant Bruti, Cato nullus, nullus Caſſius in ciuitate, cum rogationem Plotiam, Tribunus militum, clam impetrauit? aut, cum Quæſtor, Gallos Tranſpadanos, ad res nouas callide accendit? aut cum leges Syllæ, poſt ædilitatem publice perlatas, nihil aliud quam judex additus prætori, abrogandas cenſuit, curauit? Quid? cum Q. Catulum non multo poſt, Iſauricumque, in ſuis ſibi quoque tribubus, largitione ſuperauit? vt aduerſus leges ambitus, Calpurniam inprimis, Pontifex, ſi Diis placet, maximus, poſt matris oſculum rediret? Quid? cum Catilinæ furias vel aluit, vel in Senatu aliquid pro libertate audentes, terruit, atque ad ſententiæ mutationem, præter conſuetudinem, adegit? Quid? cum motus ac veſaniam Cæcilii Metelli, qui Tribuni poteſtate Optimates ac Rempublicam turbaret, fouit ac protexit? Quid? cum conſul Bibulum ex more obnunciantem, armis, foro, ac collegio ejecit? Quid? cum L. Lucullum, magnæ dignitatis hominem, haud ſecus ac viliſſimum mancipium, ad ſua ſibi genua prouoluit? Vbi vero

tua,

tua, Marce Cato, grauitas, seueritas, ac rigor? vbi pondus Stoicum ac supercilium immobile atque inuictum? vbi ingens illa anima, quam libertati victimam seruabas, tum latebat, cum è curia euulsus, ad arbitrium vnius atque imperium, in vincula conjectus, stationem atque autoritatem publicam deseruisti? Nam tot Brutos extitisse, quot hæc ferrent, nemo quidem dubitabit vnquam. Adeone nihil vos sensisse, neque cum agrarias, quod tribunorum erat, consulatu suo promulgauit leges? neque cum Pompeio Crassum, & vtrique se adjunxit: vt quod tres pronuntiarent in Senatu, lex Romanæ Reipublicæ ac fatum esset? Nihil, ne tunc quidem, cum defunctus consulatu, L. Pisonis, consulis jam destinati, filiam vxorem, duxit: vt cum magistratum non auderet, potestatem ejus anno quoque altero, in socero continuaret? Nihil, cum Vatinium, quo nihil inquinatius tum Roma habuit, ambitionis suæ instrumentum fecit: cuius lege, in prouincias quas vellet, ac stipatus quibus vellet, se conferret? Nihil, cum ad legiones sibi designatas, alias priuato sumptu ac consilio adjecit? vt quod legibus non posset, vi ac manu impetraret. Nihil (nam hoc propius, ni fallor, vos tangebat) cum vxores vestras, non tam ad lubidinem ac voluptatem, quam ad dominationis vsum, magnus artifex, corrumperet ac expugna-

pugna-

pugnaret? Inter quas Pompeii conjux, vt & tua, Crasse, tua autem, Marce Cato, soror, eademque tua, Marce Brute, mater, prædicatur. qui cum proauos, & nescio quos Brutos, cogitares, qui simplicitate æui sui, cum, Tarquinio excepto, nihil in Repub. pollutum aut corruptum esset, felicissime ac fauente populo tyrannum sustulissent, adeo corruptis moribus id ausus es, vt sanguinis necessitate in Republica aduersus dominum obstrictus, vix sine parricidii suspicione id auderes quod non posses. Quod si leges nullæ, nullæ saltem ea tempestate artes erant, quibus M. Manlius, seruator Reipubl. ac libertatis, quibus Gracchus, quibus Saturninus, populi fautores omni ab ætate maximi, autoritati eius vniuersæ atque inuidiæ obiecti sunt? Nulli calles muniendi tum restabant, nullæ syluæ, quibus Consul olim, ne quid in Republica moueret, cum collega simplicissimo præfectus est? Cæterum, quemadmodum qui ære alieno mersi latent, nomina non ante sentiunt quam obruuntur, ita pauci libertatem tolli vident: quæ amissa semel, frustra vindicatur. Et, quemadmodum Sophistæ, qui argute callideque disputant, concedi quædam sibi postulant nonnunquam, quæ non nisi eruditus sua interesse sentit vt distinguat, aut omnino neget; quia ex his cætera sequuntur: ita in Republica eue-

niunt

niunt non pauca, quæ cum ideo quod singula eueniunt, & quia leuia videri solent, negligantur, vniuersam trahunt aut euertunt. quæ per imprudentiam conuersa, qualis esse cœpit, velis nolis, ad posteritatem transit. Nihil ergo aliud effectum est à vobis, quam, vt essent, qui sublatum vindicarent, quam, vt essent, qui post obitum in cœlo inter Deos immortales, publica autoritate collocarent: vt postremo, quod non leue in Republica ac libertate arcanum, Auditores, est, extarent, qui admissæ semel seruituti, contra libertatem ac communem omnium salutem, dignitatem ac autoritatem commodarent. Ex Politicorum, nisi fallor, libris pridem didicistis, non in Populari tantum sed & Optimatum statu, pro æqualitate partium, ab iis quorum interest inprimis, vigilandum esse. quæ non dignitates modo nimias ac opes, sed nobilitatem, aliaque id genus, ac, si libere cum Aristotele dicendum est, virtutem quoque nimiam excludit. Nam vt cætera virtute comparantur, cuius opera facillime ab Optimatibus ad Regnum, ita specie virtutis quolibet, inprimis autem ad tyrannidem, facillime à Regno peruenitur. Est enim animal mutabile homo, &, si sub virtutibus aut lateat ambitio aut fallat, sibi proximum ac maxime intentum. Iam in Cæsare, quæ virtus, ô Dii boni! qui ac quantus vigor fuit animi, quis ardor, quæ velocitas,

tas, quæ animi inuicti magnitudo, quanta in dicendo ac ſcribendo vis ac copia? vt ſublimitatem ejus, omnium quæ cœlo continentur, igne quodam mentis proprio capacem, merito ac ſuo ſibi jure ſcriptor maximus commemoret. Ad ingenii velocitatem, generis nobilitas ac ſplendor accedebat: quam à Regibus ac Diis, vt perſuaſum omnibus volebat, immortalibus ducebat. Accedebat virtus militaris tanta, vt in libertate ad præſcripta ac mandata aliena natus, magno tamen Alexandro opponatur. quæ virtutis eminentia, vt iis, qui æqualitatem amant, maxime ſuſpecta eſſe ſolet, ita, niſi legibus frænetur, nunquam vnum aliquem è multis, ſupra reliquos extollit; niſi ea lege vt cæteros euertat. Cujus cauſa varias prudentes in Republica, inprimis Optimates, machinas ac artes cum judicio excogitarunt. nam aut ſemel talibus honorem quenque, vel breuiſſime ac raro, legiones autem & vim militarem, niſi cum neceſſitas id cogit, ac pro tempore, indulgent. Quibus ita bellus ille puſio ac nepos Veneris, cum minime id expediret, annos aliquot eſt vſus, vt à dignitate ad arma, ab armis ad imperium, de quo paulatim cogitabat, perueniret. Illud vero, Auditores Nobiliſſimi, ante omnia obſeruant, Neque negligenter tales ad ſupremam euehendos dignitatem, neque ſubito mouendos eſſe. ne ad dignitatem ac potentiam, quam ipſi detulerunt,

runt, desperatio accedat, quam in manu amplius non habent. Sed & dandam esse operam, ne qui per se excellunt, talium affinitatem aut societatem è proceribus assumant. Itaque hoc agunt potius ac moliuntur, vt si vnus plus in libertate possit, clam discordiis ac æmulationi cæterorum exponatur. quo occulte & in fraudem suam sine cæterorum detrimento ruat, qui imperium in cæteros affectat. Quæ sic omnia ab Optimatibus neglecta sunt in isto, vt non conniuisse reliqui, sed dormitasse in Republica aut somniasse videantur. nam & sæpe ad plures & præcipuos è magistratibus admissus est. Tum, quod omnem superat stuporem, eos quoque qui vicissitudine æqualitatem continebant dominationis, non ad tempus modo, sed perpetuos, vt Dictaturam, Consulatum, ac Pontificatum, gessit. Iam qui sensim, qui paulatim, sed sine omni cura quæ in istis adhiberi solet, ad suprema quæque, ardentem laudis ac ambitionis studio pertraxerant, momento dimoueri posse existimarunt. quasi spiritu vnius hominis ac vita, non totius Reip. contagione ac morbo, seruitus recepta niteretur. vt qui aliquid sublime, aliquid fatale ac diuinum hic non videt, nihil præter ignorantiam ostentet. Accedebat rigor nimius Catonis, qui in fæce Romuli, non in Platonis aut Chrysippi ciuitate, natum se oblitus, disciplinam ac seueritatem, quæ non nisi salua ac in-

columi Republica, de qua ante omnia tum cogitandum erat, locum obtinere poteſt, animoſe nimis defendebat. qui dum Regem, qualem Stoici depingunt, voluit animo ac verſat, alium, qui ſerio hoc ageret, Reſpublica accepit. Accedebat Marci Tulii, qui inter partes fluctuabat, metus primo, mox incogitantia inſignis. qui vir maximus, vt optime quid eſſet faciendum norat ac vbique occinebat, ita minime omnium tueri in Republica audebat. Qui, ſublato Cæſare, in locum eius feruidum adoleſcentem, nec ambitioſum minus, quamuis monitus à Bruto, calide prouexit. donec primus, ſed jam ſero, quibus emendandis par non eſſet deprehendit. Accedebat Conſulis Metelli rigor: qui, cum ſerum eſſet emendare quod neglectum erat, deſperatione inſuper audentem omnia armauit. Accedebat auaritia Æmilii ac Curionis: qui cum nullum niſi ex ambitione aliena cenſum inueniret, jus non modo ciuitatis vendidit Tribunus, ſed & juris ſpeciem, repulſus interceſſione, Cæſari ac bello dedit. Accedebant mores ciuitatis jam corrupti, accedebat ſeruitutis amor: qui poſt Sullæ dominationem altiores quam pro libertatis ſpe radices jam agebat. Accedebat popularis Marii in ciuitate factio, atque ejus indulgentia corrupta plebes: qua aduerſus Optimates callide abuſus Cæſar, ipſum quoque militem aduerſus

uerſus iſtos occupauit. cujus ope ac fauore cætera inuaſit. vt jam non Tarquinius ex ciuitate ſimplici mouendus, ſed aut plurima mutanda, aut ferendus eſſet, qui plus cæteris auderet. Accedebant opes Craſſi, nimia Pompeii dignitas ac fauor popularis, & ex his diſcordia ad bellum. quibus omnibus vaferrime is vtebatur cujus maxime intererat vt ſolus imperaret. Quem cum cura atque ex fide, autor eruditionis, ſi quis, exactiſſimæ deſcripſit. cujus Principes, antiquitatis verum penu ac ſcientiarum omnium Pandectas, merito inſcribas. Qui ſic verba rebus, res accommodauit verbis, vt proprietate dictionis optime exprimat quod docet, ea vero ſolus doceat, quæ cæteri vix tangunt. Ritus ſpargunt alii, hic fundit. Abdita Romanæ rei & occulta vix oſtendunt. quæ non tam ad delectationem quam ad vbertatem ingerit Tranquillus, ac propemodum inculcat. Agite, &, ſi viri eſtis, meſſem hinc fœcundam reportate. Illud admonendi eſtis, vt, ſi quando maximæ occurrunt in Republica mutationes, quæ vel cauſam proximam occultant vel non promunt, vt, cum negligentiam in iſtis ac torporem Populi Romani, & in ſeruitute patientiam plane obſtupendam, cum crudelitatem, cum flagitia, cum ſcelera, cum fraudes Principum legetis, ea non ex poſitu aſtrorum, vel con-

junctione planetarum, aut inepta atque incerta nescio qua terræ reuolutione, sed à prima accersatis causa. Quæ vt nunquam frustra, nunquam male, ita sæpius occulte, ac tum maxime prudenter agit. cum nec semper eæ causæ sint quas arbitramur, neque quicquam tamen sine ea fiat, à qua cæteræ reguntur. Illud quoque moneo: ne cum Tranquillum hunc legetis; qui commune cum Plutarcho omnium scriptorum maximo hoc habet, vt minuta quæque cum vtilitate publica ac fructu persequatur, in cinctura Cæsaris, aut toga, aut incessu hæreatis. Quod ne faciatis, tanquam dux in fronte agminis vbique antecedam. Voces raro, ac vt res intelligatis; res, vt vsum atque experientiam paretis; magistratuum postremo, legum ac rogationum, quarum meminit, origines ac fontes, ceremonias ac ritus, quicquid denique antiquitatem spectat, ita explicabimus, ni fallor, vt, quæ ad ciuilem pertinent prudentiam, ex hoc quoque hauriatis. quæ quo magis in scriptore nostro latet, eo diligentius, vt boni venatores solent, per vestigia latentem persequemur. Quicquid vsquam est Musarum, ad pistrinum istos aut ad triuium releget, qui in Principe Romano, in terrarum Domino, in Cæsare postremo, nihil præter voces aliquot ac syllabas rimari didicerunt. Longissime diuisum,

ne quis erret, cum Grammaticis imperium habemus. Quod quo quiſque latius extendit, eo partes ſibi demandatas melius tuetur. Non ſunt leuia quæ pertractamus, Auditores. De imperio Romano, de conuerſione Reipublicæ quæ orbi imperauit, atque illius cauſis, judices ſedemus, atque in Tacito jam pridem ſedimus. Quibus grauiora ne Conſcripti quidem in Senatum Patres, aut ex ebore curuli conſules pronunciarunt. Illud agite, animæ præclaræ, ac communibus jam rebus deſtinatæ, ad conſilia, ad artes, ad virtutem militarem ac ciuilem, ad excelſum, quem hic deſcribemus, animi aſcendite vigorem. Ea intuemini ac penetrate. Quæ vos diſciplinæ, ad Rempublicam, ad dignitates, ad honores, qui in terris maximi habentur, ſine artibus ac fraudibus deducent. quibus ſceptra quoque, & ſupremum generis humani culmen, Regia Majeſtas, ſe tuetur. Cui rei operam ac curam, pro tenuitate ac captu meo, vobis Auditores, ſpondeo, addico.

De prolapsis Græcarum literarum studiis, & ad ea adhortatio. Habita cum Politices Professor creatus, Græcarum literarum Professionem Collegæ traderet, & libellum Senecæ, cui titulus est Apocolynthosis, siue Ludus in Claudium, interpretaturus esset.

ORATIO XIX.

DE præſtantia illius diſciplinæ, Eruditi Auditores, quæ in Reipublicæ tractandæ ac conſtituendæ ratione verſatur, cujus nobis ex decreto & auctoritate publica aliquamdiu jam incubuit Profeſſio ac porro incumbit, tum temporis nonnulla dicam, cum, quod nobis eſt propoſitum, ex veteri ſcriptore aliquo, omnes antiquorum, vel quæ maxime ab omnibus probantur, Reſpublicas, earumque formas, ritus, leges, inſtituta ac conſuetudines exponam. Interea, ne prorſus nihil aut omnino aliud agamus, hic libellus, vt feſtiuus, ita & ab homine ciuilis diſciplinæ peritiſſimo, in Principem terrarum, & de corruptiſſimo ac maxime afflicto Populi Romani ſtatu ac conditione, libertate maxima conſcriptus, ad tempus nobis aliquod in manibus verſabitur. Ac mihi quidem ſæpe de Profeſſione mea cogitanti, mirum hoc videri ſolet, Auditores, eo nos anguſtiarum hic redactos eſſe, vt ne vnus quidem ex Romanis ſcriptor extet, qui, vt apud Græcos Ariſtoteles & Plato, diſciplinæ

hujus

hujus leges ac præcepta obiter complexus ſit. Nam è celeberrimis doctiſſimiſque Marci Tullii, qui de Republica inſcripti erant, libris, nihil præter oſſa, nihil præter ruta, vt loquuntur veteres, ac cæſa, quæ tum apud Auguſtinum tum nonnullos alios leguntur, nihil præter aliquot putamina, amiſſo nucleo, habemus. Ac optandum ſane fuerat, inuictos illos Romuli nepotes, quorum grauitate, moderatione animi, prudentiaque, eo res deducta eſt, vt ciuitatem, quam anguſtam minimamque initio acceperant, non mœnibus ac muris, ſed immenſo tandem cœli ambitu hic circumſcripſerint, aliquam illius diſciplinæ, cui hunc progreſſum debent, conſequendæ, viam nobis aut compendium dediſſe. Nam vt in principio Rhetoricorum vir diuinus, imo numen quoddam & vis quædam major ſapientiæ notauit Ariſtoteles, quicquid fit aut temere, aut propter habitum ex conſuetudine, ad artem & præcepta commode reduci poteſt. Sed videlicet ingentes illæ animæ, quemadmodum in actione, qui eſt hujus diſciplinæ finis, vniuerſam vitam, ita in delineandis ac commemorandis actionibus, ingenium ac vitam conſumpſerunt. Quæ cum ſingulæ, quod fieri conſueuit, diligenter ab hiſtoricis recenſeantur, vniuerſum ex his aliquid ſtatuere ac docere, illius facultatis eſt ac artis,

quam Ciuilem, aut, quod nomen ciuitate, Romuli donatum est, Politicen vocamus. Sed de hac, ejusque dignitate, grauitate ac præstantia, quemadmodum jam dixi, suo tempore, vt spero, copiosius dicturi sumus. Nunc, priusquam ad hunc Senecæ libellum veniamus, permittite vt dolorem meum, quem ex literarum, ac præcipue earum quæ humanitatis dicuntur nomine, interitu ac quasi internecione quadam quotidie concipio, ex hoc loco, ex quo aliquot jam annos singulari vestro cum fauore ac studio, scriptores Græcos sum interpretatus, verbis, Præclari juuenes, paucissimis exponam. Extat apud Comicum Latinum, meo animo sententiaque elegantiarum omnium parentem, cujusdam Parasiti dictum lepidissimum, quo in senem à se modis ac exemplis omnibus exagitatum, festiuissime illudit,

Exequias Chremeti quibus est commodum ire, jam tempus est.

Liceat mihi in re seria ac graui, & in maximo mœrore meo, idem apud vos nunc vsurpare, *Exequias* literis *quibus est commodum ire, jam tempus est.*

Causãm hujus rei si fortasse ex me scire vultis; verbo vobis respondebo: Græcarum literarum, mihi credite, contemptus est. Nam quod olim de Republica Spartana Delphicum

cum oraculum pronunciasse fertur, tum interituram, cum pecunias tractare & amore earum tangi ac flagrare inciperet: idem mihi, non Apollini, neque ex præstitibus illius Dei, verum qui, vt quidem mediocrium est captus, aliquem præcipuarum literarum vsum, si non consecutus sum, dedi tamen operam, vt aliquatenus, quod à Poëta dictum est, prodirem, visum semper fuit, tum interituras disciplinas, cum sordere hæ literæ inciperent. Ac de me vt aliquid nunc dicam, cum in vrbem hanc & Academiam, totius sine controuersia Europæ celeberrimam venissem primum, aliqua cognitione juris (in quam vt relictis rebus omnibus incumberem, ab optimo parente huc missus eram) satis perfunctorie imbutus, ac de obstupenda viri maximi Josephi Scaligeri scientia ac eruditione, multa partim audiuissem, partim scripta ejus, quamuis pauca sane, diligenter satis perlegissem, neque nocte, neque die animo consistere me memini, priusquam summum illum virum salutassem: in quo disciplinæ omnes, omnes scientiæ ac artes, tanquam in delubro quodam & sanctissimo oraculo continebantur: in quo omnes literæ, linguarum omnium cognitio, afflicta ac propemodum euersa, & post paulo abitura, aliquantum substitit, ac nunc, quod ita Deo visum est, supremum nobis vale dixit. Qui,

cum

cum in hac rerum omnium peritia & vſu, in ſplendore tanto generis ac majeſtate, ſingulari morum præditus humanitate eſſet, neque nullam de propoſito & voluntate noſtra ſpem jam concepiſſet, ſerio monere cœpit, fruſtra eſſe omnia de quibus cogitarem, niſi prius accurata ejus linguæ accederet peritia. Itaque ipſe cum affecta jam ætate eſſet, nihil quo amorem ejus nobis commendaret prætermittere. Interdum ipſe verſibus quos ſcriberet præire: interdum aliquid ex Martiale aut alio autore, quod vterque Græce redderemus, proponere: vt contentione iſta acriores ſtimulos, & quaſi faces gloriæ ac fomites, amore laudis inflammato (talem enim me ſciebat) ſubderet. Sæpe memini me ſingulari gaudio ac incredibili perfuſum, ſæpe lachrymantem domum conceſſiſſe. Sæpe inſomnem tranſegiſſe noctem, meditantem quæ poſtridie probare illi vellem: ſæpe, cum deeſſet lumen, ſtylo enotaſſe aut calamo ad lunam, quæ conceperam. Memini, ſemperque meminero, cum ab eo quodam tempore Latina quædam in ſermonem Doricum conuertere, ac conuerſa exhibere juſſus eſſem, ego autem aliud egiſſem, negligentiam ab eo meam grauiter notari. quæ res tum effecit, vt inedia dierum aliquot, dejectus animo ac mœſtus, pœnam à me ipſe exigerem. Domi interim ſcriptores

omnes

omnes Græcos, quanta cura poteram ac diligentia, peruolutabam. Oblectabat me subiude asperum ac grande illud, & nonnunquam paulo minus more Atticorum quam incongruum Thucydidis dicendi genus: quod interpretem requirit, & non nisi eruditum facile admittit. Rapiebat omni melle dulcior Herodoti narratio. Eloquentiam Demosthenes, sapientiam Aristoteles, vtramque, sed cum magna simul voluptate, Xenophon suppeditabat. cujus dictionem Gratiæ formasse iis manibus videntur, quibus, vt Poëtæ volunt, Veneri ministrant. Nullus denique orator aut poëta aut historicus extabat, quem non paruo tempore ac maxima cum oblectatione, quamuis adolescens admodum, percurrerem. Sed præcipue Platonem diligenter & diuinum Aristotelem legebam: non verborum tantum causa, quod nonnulli solent, sed vt eruditam illam & suauissimam, inprimis vero huic nostræ dissimillimam, philosophandi rationem, pertractarem, & cum opus esset, non ex Barbarorum fæce, sed ex ipsis fontibus haurirem. Videbar enim mihi, non tam in Batauia, quam ipsa, ita me Dii ament, Græcia, cum magnis illis viris, quorum sapientia ac eruditione haud minus quam virtute sua Populus Romanus incrementum ceperat, quotidie versari. Pugnabam cum Homero, rusticabar cum Hesiodo, cum Anacreonte, amabam,

amabam, plorabam cum Euripide, cum Aristophane ridebam, cum Pindaro in cœlum aſſurgebam. Iam autem in Theocrito, Bione ac Moſcho, verbis nullis dici, nulla exprimi oratione poteſt, quantum ruſtice procacem illam Muſam, cum ſimplicitate & ſuauitate linguæ maxima conjunctam, deperirem. Donec tandem, more Romanorum, ad priuatum in ſcribendo vſum atque ad imitationem quicquid ibi legerem conferre, ac vberrima tum rerum tum verborum fruge, paſcere ac imbuere ſermonem meum cœpi. Itaque cum nouam vel orationem, vel poëma aliquod, in quo recentes adhuc notæ è Græcorum lectione apparerent ac veſtigia, ſcripſiſſem, ad heroem noſtrum quotquot dies viſitabam. Ibi vero intimis vel affici vel pertentari ſenſibus diuinum ſenem, & in noſtris illis ſtudiis excuſſa ſenectute ac cura omni juueneſcere vidiſſes. In oculis, in vultu, in geſtibus, in toto corpore, illuſtres quaſdam gaudii ac hilaritatis notas vidiſſes. vt non noſtra legere aut audire, ſed quæ ipſe olim concepiſſet, iterum repetere aut ſecum ruminare videretur. Neque minus interim clariſſimum doctiſſimumque Vulcanium, quotide docentem audiebam. qui cum ſenio defectus viribuſque exhauſtus, tanquam miles rude jam donatus, abſtinere publico coactus eſt, deficientes pariter cum eo Muſas Atticas ſuſcepi.

Audito-

Auditores, atque his vlnis, his amplexibus inuolui. Qui enim minus poteram, quam vt antiquas meas dominas ac veteres amores, quas ad omnem, quanta quidem cadere in ingenii hanc tenuitatem poteſt, eruditionem, duces extitiſſe mihi ac magiſtras recordabar, & nunc publice profiteor, aliquamdiu fugientes ſiſterem ac ſuſtinerem? Sciebam, ſi quid in dicendo, quod quam ſit exiguum ac prope nihil, nemo me melius intelligit, ſi quid in philoſophia, ſi quid in cognitione rerum variarum, quibus laſciuire ac efferre ſe noſtrarum literarum ſtudioſi ſolent, profeciſſem, ſolis his in ſolidum deberi. Neque ſane me rumuſculi quorundam, aut ſuſurri, aut judicia mouebant. quippe qui exiſtimaſſem ſemper, tanti eſſe quenque, quantum aut ingenii aut ſcientiæ ad publicum docendi munus domo ſecum attuliſſet. reliquis profeſſionem, hos profeſſioni ſuæ dignitatem dare. Si in his præſertim non conſiſtant, ſed capacem gloriæ ac laudis animum, his imbutum prius literis ac cognitione earum accurata, vltra fines, quos plebei quidam ſibi pariter & aliis conſtituunt, exuberantem, in latiſſimos ſcientiarum gurgites, & eruditionis vaſtæ quendam quaſi Oceanum, præcipitarent ac diffunderent. quod ſine hoc ſubſidio, aut vehementer fallimur, aut nemo vnquam aſſecutus eſt. Cogitabam magnos illos hac ætate ac diuinos homines,

homines, Turnebos, Camerarios, Auratos, neque paucos alios: qui cum ſolas prope has literas profeſſi eſſent, nullas ignorabant. Neque deſunt hac ætate viri ſummi & amici noſtri, qui cum ab his fontibus ac elementis, ad exiſtimationem hominum peruenerint & famam, Regibus præ cæteris gratiſſimi, rhedam nunc pro pulpito conſcendunt. Cogitabam quoſdam, qui ab aulis atque à principum negotiis, tanquam ad faſtigium ſublimius, ad eruditionem ſeſe hanc conferrent. In animo ac propemodum in oculis adhuc noſtris, maximus vir, Paulus verſabatur Buzanuallius, Henrici IV, Galliarum ejus nominis monarchæ, nunquam ſine horrore quodam & relligione nominandi, ad Illuſtres Ordines Orator: qui cum Hagæ viueret, aut ipſe ad Scaligerum non raro ventitabat, aut hoc Hagam veniente, Græcum aliquem ſcriptorem percurrentem cupidiſſime audiebat. Vt de viro ſummo Ludouico Caſtaneo nihil dicam: qui & ipſe Regis olim Galliarum ad Pontificem legatus, cum ad literarum elegantiam ac animi tranquillitatem à Republica ſe contuliſſet, eundem magnum ſenem noſtrum annos amplius triginta domi apud ſe detinuit, vt vberiorem Græcæ ac Romanæ eruditionis ſic peritiam hauriret. Vt omittam Petrum Bembum, magnum illud purpuræ decus: qui cum ſolus prope ea tempeſtate ſcriberet Latine, &, quod
proprium

proprium tum Italorum erat, puram ac ingenuam, nec calamistris vllis aut pigmentis infuscatam atque inustam excluderet orationem, Græce vt sciret, in Siciliam trajecit. sed & Philelphum accepimus, qui in barbarie, in in ipsis literarum sordibus, ætate illa vixit,

Cum neque Musarum quisquam scopulos superarat,
Nec dictei studiosus erat;

eum ergo, Auditores, sæpe accepimus, cum maximo Græcarum literarum studio flagraret, Athenas Atticas profectum, tantum vt magnorum hominum vestigia calcaret, si qua tangi atque afflari contagione eorum posset: nec prætermisisse quicquam, quo vel umbram saltem Græcæ eruditionis aliquam & fundamenta quædam compararet. Vobis vero, Nobilissimi & summæ spei Auditores, nullum mare est trajiciendum, nulli sumptus faciendi. Patet vobis ecce hic locus. Hæ columnæ, hi parietes Athenas vobis dabunt. In scena autem Roscium habebitis. Audiuistis ergo hactenus in Græcis me balbutientem. audietis posthac, quibus commodum videbitur, Clarissimum Iohannem Meursium, collegam nostrum & amicum honorandum: qui, me puero propemodum, non tantum in his plurimum quo est ingenio profecerat, sed & erudita quædam scripta publicarat. Cauete dedecus existimetis, aut indignum vobis, lege seria proficere: tanquam scopulum, eorum

eorum consuetudinem cauete ac morem, qui acerba studia ac immatura, in Rempublicam, in forum, in Ecclesiam protrudunt. Græcas literas inprimis, omnium ingenuarum artium, scientiarum omnium altrices vnicas ac vindices, amate. Quarum si vos pœnitet ac tædet, nihil restat, nisi vt jam ad tibicines, aut pollinctorem, hercules, mittamus: qui amœnitati omni, omni elegantiæ ac venustati, quæ his solis nititur ac constat, me ac vobis pariter spectantibus, hic funus faciat, ac cæteras cum ea disciplinas efferat ac condat. Quanquam, ne hoc quidem est necesse. Imminet jam nobis, nisi vanus augur sum (atque vtinam profecto sim, Adolescentes) alta quædam ac profunda nox, quæ eruditionem omnem, ac præsertim Græcam, quam tantopere negligitis, densissima caligine inuoluet. Non est vobis tanti Plato, non est Aristoteles, non ipsa sapientia, non denique Hippocrates, non Sancti Patres, vt illorum linguam addiscatis. Pluris vobis sunt interpretes, ignaui homines ac sæpe imperiti, omnis ignorantiæ autores. Siue hoc fatum, seu vicissitudo rerum & fatalis quædam vel necessitas vel pœna nobis debita ac cœlitus immissa, ad barbariem redimus. Nam vt nautæ, cum in prora constiterunt, tempestatem primi vident, primi aliis denunciant: ita ego nescio quid quasi nubem post serenitatem hanc & video & jam denuncio,

nuncio, quod disciplinas omnes, omnes artes, ac inprimis literas & eloquentiam, subducet, &ex omnium conspectu tollet. Me vero interim de antiquis Rebusp. qua nulla, aut vtilior, aut grauior, aut dignior professio excogitari potest, differentem audietis. Quod priusquam fiat, festiuissimum hunc Lucii Annæi Senecæ, philosophorum omnium quos Roma vidit vnquam maximi, in vitam Claudii libellum, quanta fide atque industria id fieri à nobis poterit, interpretabor vobis. Mores, ritus, & antiquitates annotabo. Si quis locus sit corruptus, quales sunt non pauci, dabo operam vt emendetur: si qui sunt defectus aut hiatus, eos indicabo. quæ spectare ad ciuilem, qualia nonnulla sunt, scientiam putabimus, in iis subsistemus, vt, si quæ notanda erunt, obiter notemus. Cætera quæ de Autore & Inscriptione libri fuerant dicenda, vt diei hujus tempus est, in crastinum, cum bono Deo, differentur.

Dissertationem de ipso libello L. Annæi Senecæ, in finem rejecimus.

Ad

Ad librum De Magiſtratibus Romanis. Habita cum libellum De Magiſtratibus Romanis interpretari inciperet.

ORATIO XX.

REipublicæ bene conſtituendæ ratio, Auditores humaniſſimi, magnum ſane opus ac difficile, ſi eodem tradi modo poſſet, quo ſcientiæ traduntur, quæ in contemplatione vt conſiſtunt, ita in hac mentis noſtræ functione finem conſequuntur; paucis vel præceptis vel diſtinctiunculis, quod hodie tentatum à quibuſdam, ab antiquis ea res perfecta eſſet. Rhetoricam qui didicit, quo pacto ſibi ſit dicendum, non ignorat. qui in ea arte, quæ à falſis vera, neceſſaria ab iis quæ cum veritatis ſpecie probantur, diſtinguere ac cum cura ſeparare inter diſſerendum docet, operæ nonnihil poſuit, certam normam ac amuſſim habet, quam perpetuo ſequatur. Ea quæ de motu ac quiete, quæ de corporum principiis, de cœlo, de iis quæ in parte aëris ſublimiore aut exiſtunt aut apparent tantum, de conſtitutione animæ ac forma ab antiquis diſputantur; vera ſint an falſa jam non quæro; ſed qui ea ex opinione alicujus quem ſequendam ſibi putat ſemel hauſit, ſingula quæcunque in ampliſſimo naturæ hoc theatro occurrunt, ad ſuperiora quædam didicit referre. Eſt ſublimior his omnibus ſcientia, quam

Pri-

Primam ſapientiam nonnulli, nonnulli, quod cognitione rerum naturalium poſterior illius eſſe ſoleat cognitio, in ſcholis Metaphyſicen dixerunt. quæ de ente primo, affectionibus, proprietatibus ac partibus illius, agit, tum & alias aut loqui docet, aut loquendi docendique vſitata vocabula ac modos, quibus reliquæ philoſophiæ partes vtuntur, interpretari, ſuum eſſe munus arbitratur. Ea igitur, quo magis ſapientiæ cenſetur nomine, eo cauſas & cognoſcit certius & tradit. Ante omnia, quod illi vere proprium, materiam vbique ſui ſimilem, vnam, certam, immutabilem, æternam habet. qui eſt Deus immortalis. Has ergo diſciplinas alii fortaſſe aliter, plerique ſane ad ſumma quædam genera, ad certa ac indubitata præcepta, atque ad obſeruationes quaſdam reuocarunt. Eadem earum quoque artium eſt ratio, quæ cum exercentur, opus aliquod efficiunt, quod præter actionem ipſam poſt ſe habent ac relinquunt. Hac ſi ratione vtiliter doceri, quod non pauci arbitrantur, ea de qua agimus facultas poſſit, niſi materia illius ac ſubjectum, fluxum pene eſſet ac incertum, ſi ad nos quod attinet, non ad naturam, notiores ejus eſſent cauſæ ac principia; næ non pauciores ciues nunc eximios ac magiſtratus, quam loquaculos philoſophos aut oratores haberemus. nec facilius

aut

aut opera minori faber, palatium, vel domum, quam ciuilis ſapientiæ peritus vrbem, aut Rempubl. ædificaret. Et fortaſſis ipſe ego hoc ipſo tempore, Auditores, in tabella aliqua perfectam modis omnibus delinearem ejus ac deducerem imaginem. At profecto, non è ſaxis, non è lignis, non è mœnibus & muris, ſed ex actionibus humanis, exſtruenda ac ædificanda eſt illa, de qua loquimur, Reſpublica. Faber ejus eſt philoſophus: partes, familiæ: forma, quam præclare vitam, & ciuitatis quaſi animam, vocauit alibi philoſophus, apta ac ſingulis conueniens illius compoſitio ac conſtitutio. quam ex mente ſua Plato, more Dei cui in creatione rerum tribuit ideam, admirandam quidem illam, ſed inuſitatam & quæ nuſquam alibi in terris extitit, in decem illis, quos De juſto, ſiue De Republ. conſcripſit, libris erudite deprompſit. quibus & duodecim De Legibus, diuerſo fine ac inſtituto, quamuis argumento non diſſimili, adjunxit. Quorum argumentum, ordinem, propoſitum ac ſcopum, ex hoc ipſo loco, ſi id vobis gratum eſſe exiſtimabo, paucis lectionibus, cum Ariſtotelem tractabimus, exponam. Fuit enim proprium hoc illi viro, vt excelſa omnia ac abſoluta aut amaret ipſe, aut aliis proponeret, terram & inferiora hæc contemneret; quodque de auiculis quibuſdam, quas non

non semel ipsi vidimus, (manucodiatas nostri vocant) nescio quam vere, vulgo certe est persuasum, quod cum pedibus destituantur, & in aëre perpetuo versentur, nusquam apud nos consistant; ita ille contemplationibus perpetuo hæreret, totus mens ac animus, volaret semper, non incederet, disciplinas vero, ne has quidem quarum finis vltimus est actio, à prima sapientia sejungegeret. Id qui non viderunt; tanquam improbam ac sceleris compertam ejus traduxerunt ciuitatem. quod in ore jam est omni populo. vt phrygiones quoque ac limborarios, aut nautas, si Latine aut Græce sciant, in communionem mulierum, cæteraque ejus generis, de quibus illic non simpliciter, sed ex principiis philosophi ac fundamentis disputatur, aliquid dicturos esse credam. adeo protritum & ab eruditis omnibus exhaustum jam hoc argumentum est. Magnus vero Aristoteles, cum prodigiosum illud omniumque quæ sub cœlo continentur capax ingenium, per omnes diffudisset disciplinas; via longe alia, ciuilem tractare sapientiam aggressus est. quem nos imitabimur. Videbat etenim legislatores illos, veteres, Lycurgum, Solonem, Pythagoricos, & alios, priusquam suam constituerent Rempublicam, alias plerasque, quæ extarent eo tempore, adiisse: vt, quemadmodum pictores

res ſolent, ex diuerſis vel corporibus vel imaginibus, vnam aliquam perficerent abſoluerentque: cujus rei cauſa, plurimos eorum, maximis laboribus ac ſumptibus, terrarum perluſtraſſe orbem conſtat. Quod in poſterum ne fieret, priuſquam de Republica, quam animo vt perfectiſſimam conceperat, ejuſque conſtitutione, quid ſentiret ipſe, in his libris aliiſque, exponeret, CLVIII, vt antiqui docent, ordine deſcripſerat. quarum formam ſingularum, magiſtratus, leges, judicia, conſuetudines, conſilia, ritus, ſacerdotes ac religiones operoſe perſecutus fuerat: non vt ſingulas vel ponderaret vel excuteret, ſed vt nihil in deſcriptione earum, quod conſideratione dignum videretur, prætermitteret. Hinc intelligetis, cur in Deliorum, Æginetarum, Athenienſium, Colophoniorum, Theſſalorum, Phocenſium, Locrenſium, Methonæornm, Naxiorum, Maſſiliotarum, Crotoniatarum Republica, toties laudetur Ariſtoteles. Videbat vir diuinus, quod & ipſe tradidit non ſemel; viam in docendo eſſe duplicem: quarum altera earum, ad principia à fine, altera ad finem à principiis procederet. In ciuili autem ſapientia tradenda, à facilioribus, quæ ſingulis, non quæ natura magis nota ſunt, incipiendum. quales ſingulorum actiones in nobis, in ipſa autem ciuitate recta ejus con-

constitutio. Qui cum finis sit politici, non potest, quin & nobis magis notus sit quam causæ. de quibus octo, quos Politicorum hodie vocamus, libris, fuse ab eo (quod fortasse breui pluribus videbimus) agendum fuit. Inter quos, si vsum, dignitatem, eruditionem, vim atque acrimoniam judicii spectemus, primus nobis semper visus est, qui ordine est secundus. In quo, vt, quod ante dicebamus, formam ciuitatis, & quasi animam ostendat, aliquot illustres ejus temporis Respublicas ac ciuitates (non quod jam præstiterat) describit tantum, sed principiorum causa, ponderat, explorat, ac dijudicat. Quarum princeps est Respublica Platonis, tam quæ decem scilicet, quam quæ duodecim ab eo libris descripta est. Qua occasione nos, vel suo quamque, quo hic recensentur, loco, vel seorsim, singulas, vt spero, leui primum opere, historicorum more, exponemus ac delineabimus; priusquam quæ in iis laude digna sint aut reprehensione, cum incomparabili doctore omnium ac nostro Aristotele videbimus. Ab ea vero quæ regina omnium ac vnicum exemplar olim fuit, cujus legibus ac institutis tempestate hac omnes sero vtimur, sed quam prorsus prætermisit Aristoteles, initium docendi faciemus. Ea autem est Respublica Romana, cujus fundamenta, hercule, non homines, sed, vt

omnibus persuasum tum fuit, Dii immortales, vt ego judicare soleo, ipsa grauitas, constantia, justitia, innocentia, frugalitas, magnanimitas ac fortitudo, quæ non hostem modo, sed terrorem quoque mortis, omnibus mortalibus commune malum, infra sese vidit, inprimis autem, quæ fatalis ac propria imperii illius fuit, majestas dignitasque, suis posuisse manibus videtur. cujus singuli, vt ille olim judicabat, Senatores, Reges singuli fuerunt: cujus Dictatores Consulesque, non, vt Græculorum magistratus, sæpe futiles ac leues, sed ad orbis vniuersi imperium, ab ipsa Pop. Romani Fortuna, enutritos ac eductos fuisse dicas: vt qua Sol ille omnia collustrat, potestatem suam ac auctoritatem mitterent diffunderentque; nec tam armis, quam seueritate militaris disciplinæ, quam exacta animi virtute, cujus mira vis ac efficacia est, quam occulta quadam reuerentia domarent cuncta ac sub jugum mitterent: virgas autem suas ac secures, cum sceptrorum ipsi ferre impotentiam non didicissent, cæteris principibus ac regibus, tanquam pueris quibusdam, ad Euphraten vsque & Istrum, intentarent aut impingerent. Cui quidem populo, nihil præter vnum Aristotelis ingenium, mihi quidem semper videtur defuisse. quem occulta quædam prouidentiæ diuinæ ratio ac causa eo tempore produxit, quo Ma-

cedones terrarum orbem ſub imperio tenebant. Vt eodem ſæculo gens eadem, diſcipulum ac præceptorem daret, quorum alter cuncta ſciret, alter cuncta expugnaret. Sicut Ariſtoteli hoc vnum defuiſſe ſæpe judicaui, quod Rempub. Romanam aut non nouit, aut cum penitus perſpectam cognitamque non haberet, ad exquiſitiſſimam judicii diuini lancem ac cenſuram, partes ejus ſingulas exigere non potuit. cum præſertim ea tempeſtate, ſi non ad imperii ac poteſtatis terminum fatalem, ad ſupremum certe maſculæ virtutis & faſtigium & culmen, perueniſſe eam Titus Liuius oſtendat. Quo tempore non minus, per quos in Rep. proficeret, vir tantus inueniſſet, quam diſcipulus illius Macedo, à quibus vinceretur: Coruinos, Rutilios, Sulpicios, Torquatos, Curſores, Fabios, Curios, Volumnios, & qui pro publico ſe deuouerent Decios. ad quos ne Græcorum quidem putidæ jam vetuſtate ac quaſi exoletæ aſpirarent fabulæ. `Primo igitur, quod felix ſit ac fauſtum, Auditores, Pomponii libellum De Romanis magiſtratibus, volente Deo, auſpicamur. Non quod tanti nobis videatur, nec antiquus, nec autoritatis tantæ, vt à nobis aut à quoquam publice exponi debeat, ſed vt habeamus, quo quæcunque in hanc rem obſeruauimus, ad locos quoſdam referamus. Interim, ſi quæ hic deerunt, ex aliis ſupplebimus.

mus. In hoc vero, quantum fieri id quidem poterit à nobis, incumbemus, vt perſpicuam ac nudam quandam hujus Reip. imaginem ac formam habeatis. Poſtquam vel in Ariſtotelis ſecundo, (primum enim olim expoſuimus, ſed Græce) vel ſeorſim, vt jam diximus, Platonicam, Athenienſem, Laconicam, Carthaginienſem, & quæ omnium eſt antiquiſſima, Cretenſem, reliquaſque ſubjungemus Reſpublicas. Quarum conſtitutionem vbi recte intelligemus, ad principia, natura magis, nobis minus nota, hoc eſt, cauſas, ac conſiderationes vere politicas, deueniemus. Quæ quidem res, ne ornamentis ſuis careat, exemplis ſuo loco (nam quis in ſubtilitate iſta Ariſtotelis, vbi verba potius quam res examinat, quemadmodum, exempli cauſa, vbi cum Platone in principio contendit, & communionem ejus acutiſſime oppugnat, aliiſque in locis vbi ſatis erit mentem aſſequi autoris, id requirat?) illuſtrabitur. Condimentum enim hujus diſciplinæ, & quaſi anima ac vita, eſt Hiſtoria. quod ſi vobis gratum eſſe intelligemus, nec labori neceſſario nec operæ parcemus. De tota autem facultate, ratione ejus in tradendo ac ordine, in primis autem, an & quatenus doceri poſſit, integra ac ſolida, vt quidem ſpero, diſſertatione alias agemus.

De Ciuili sapientia. Habita cum Secundum Aristotelis Politicorum interpretari inciperet.

ORATIO XXI.

QUemadmodum, Auditores Nobilissimi, proprium hoc diuinitatis esse omnes concedimus, quod immensam hanc Remp. ac ciuitatem, quæ ex rerum vniuersitate & præsertim ex humano constat genere, ita regit ac gubernat, vt diuersas disjunctasque voluntates omnium ad conseruationem referat eorum quibus præest, idque quia ipsa sapientia, prudentia ac ratio, est Deus immortalis; ita nihil mihi homine videtur dignius, quam vt eam doceat ac tradat disciplinam, qua diuinæ rationis particeps, in ordinem redigitur, & ab ipsa ratione, cujus totum est hoc opus, leges eas homo ipse accipit, quibus ea lege & conditione paret ac minorem sese gerit, vt incolumis permaneat ac conseruetur, aut, quem finem recte hujus disciplinæ Aristoteles existimat, vt beatus sit ac felix, & ad summum suum in hac vita perducatur bonum. Nam si ipsi homines in vita nihil agunt frustra, sed ad bonum aliquod supremum mores suos dirigunt & vitam: quanto majus esse id oportet, ad quod ciuitatis, hoc est, hominum multorum, qui iisdem legibus tenentur, actiones omnes diriguntur ac voluntates? Vnde & maximus Philoso-

losophorum, postquam in præclaris, quos de Moribus inscripsit libris, virum optimum formauit ac instituit, parum præstitisse se existimauit, nisi ciuem quoque optimum ac ciuitatis principem formaret. Quippe quod à summo maximoque præceptore suo factum meminisset. qui cum in Lachete, de fortitudine, in Charmide de temperantia, in Lyside de amicitia, in Philebo de voluptate, in Menone de virtute tota, qua verborum est fœcunditate ac inuentionum, more illo suo, qui ab Aristotelis docendi ac dicendi ratione quantum dici potest alienus ac diuersus est, fusissime egisset, tandem de Rep. & ciuitate tota libris decem eleganter ac prolixe disputauit. Quibus & duodecim De legibus, De summo ciuitatis hominisque bono vnum, qui Epinomis inscribitur, subjunxit. Mihi vero sic videtur: hoc, vt alia non pauca, vnius Dei beneficium ac donum esse, quod, vt omnes quæ singulos perficiunt virtutes, ita optimum totius ciuitatis constituendæ ac formandæ modum, à duobus summis sapientiæ magistris, cum quibus quod componat neque ætas nostra neque tota habuit antiquitas, tradi ac exponi voluerit. Quare qui doceri hanc scientiam non posse existimat, quid & quantum in his vterque libris præstiterit, non satis animum aduertit. Nam qui nihil præter vmbraticos fuisse doctores, nullam

lam Reipubl. partem attigiſſe eos arbitratur, ideoque quibus fides in his habeatur, parum dignos eſſe, næ is, Auditores, in hiſtoria, omnique antiqua peregrinatur memoria. Nam & Dionyſius tyrannus, is qui recte gubernandæ ac conſtituendæ Reipubl. ſcientiam haurire è Platone voluit, ſi quis, vafer ac verſutus fuit: Philippus autem, cujus in gremio ac ſinu, magnum Alexandrum, quantus fuit poſtea cum orbi vniuerſo imperaret, Ariſtoteles formauit ac inſtituit, non armis, neque militari robore & inuicta manu, ſed calliditate ac ingenii ſolertia, & quas nunc nonnulli in Republica præcipue requirunt, fraudulentis artibus, non vnam alteramque ciuitatem, ſed totius Græciæ imperium paulatim ſibi vindicauit. Vt mihi ea tempeſtate Græci omnes, quoties in rationes ac ſimplicitatem ejus populi intueor, vni homini ludibrium ac riſum debuiſſe, aut, tanquam in certamine impari, manibus demiſſis fugientes, prudentiæ ciuilis laudem detuliſſe videantur. Qui cum omnes de libertate inter ſe contenderent, vnus ille, omnium contentiones callide alendo, & infirmioribus auxilium ſuppeditando, ſine armis & vi vlla, pariter & potentiſſimos detriuit, & vtroſque ſibi docuit ſeruire. In hoc denique homine apparuit, grande, robuſtum ac horrendum, addo & in ſpeciem honeſtum eſſe

animal leonem: cæterum vulpeculam non paulo amplius pollere, vbi non justitię sed dominationis causa, omnia & fiunt & dicuntur. A qua vbi semel quis recesserit, & ad æuum anteactum se conuerterit, facile videbit, nihil à Politicis hoc tempore doceri, quod non ante Macedonia inuenerit. Prodeat huc aliquis ex istis, qui has artes, non in Academiis, in quibus nihil nisi quod honestum est docetur, sed in media Republica aut aula profitentur, & in illum mentem oculosque principem conjiciat, si lubet. Fatebitur, quod maxime metuere videntur illi, nunquam magis fraudulentum, & fortasse, etiam improbiorem se, fuisse. Quis ex antiquitate tota nulli vnquam credidit, omnibus diffidit? Philippus. Quis dissimulationes suas ita callide dissimulauit, vt ad laudem innocentiæ cum vellet, omnium judicio admitteretur? Philippus. Quis religionem, quis Deorum reuerentiam ac cultum ita commode adhibuit, vt ab vniuersis, vbi opus esset, Græcis, sacrilegiorum vindex, pietatis ac Deorum vnicus assertor crederetur; & quod omnibus his majus est, hostem conscientia impietatis, tanquam machina, euerteret? Philippus. Quis perjuriis non aliter quam tesseris aut alea se oblectauit, alios decepit? Philippus. Quis eodem tempore & socios & hostes, omnia dicendo aliter ac faciendo, circum-

cumuênit? Philippus. Quis Phocensium prudentiam, Thebanorum magnanimitatem, Lacedæmoniorum masculam virtutem, sapientiam Atheniensium, fraude & versutia ciuili, non aliter quam pueros, ætas quorum improuida, vt loquitur Poëta, mellis gustu ludificatur, solertissime decepit? Philippus. Tonabat in Philippum, totoque eloquentiæ impetu, totis enthymematum suorum viribus, tota illa grauitate ac scientiarum densitate fulminabat ac ruebat, cœlum denique ac terram Atheniensis Jupiter Demosthenes miscebat. Ille quid? Ciuitatis ejus principes, in primis, Æschinem, vt volunt, aliud agendo sibi junxerat, & jam vrbem inimicam, quanquam absens, quanquam sine armis, auro expugnarat: securus voti & jam ejus compos. Circumuolitabant passim rumigeruli Athenienses, qui in triuiis ac angiportis suis promiscue rumores de Philippo ac sermones aut captabant aut passim loquebantur; nihil præter illum cogitabant, nihil aliud timebant. qui in omnibus conciliis sententias eorum digerebat ac suffragia, neque in ciuitate tantum, sed in ipsis Reipub. medullis ac visceribus hærebat. Vrbem, quod tum persuadebant sibi, sine dubio aduersus omnem hostem, inprimis autem omnem vim armorum valide munierant Olynthii. Ille pejerando vrbem capit:

&, ne successores regni in posterum timeret, fratres qui in ciuitate erant, ante reliquos trucidat, mox Olynthios exscindit, eodemque tempore securitatis causa cum religione violata parricidium conjungit. In magna denique pecuniarum egestate, aurum suum Thessalis, Thracibus argentum, arte & solertia extorquet. Dicas vnum illud semper esse meditatum

Aditum nocendi perfido præstat fides.

In hac aula, & sub principe tam vafro, tanquam stipitem aut fungum Aristotelem sedisse, & cucurbitas pinxisse, ea solertia judicioq;, in hac præsertim disciplina, virum; illum, qui vmbraticam philosophorum sapientiam non semel pungit ac traducit; illum, inquam, virum, nihil præter animalia dissecuisse, & pulmonis modo situm, modo jecoris ac cordis, quod nonnulli tradiderunt, explorasse, credat si quis volet: mihi, vt quod res est dicam, vero simile haud videtur. Cum præsertim Lucianus, autor, si quis, vafer ac versutus, nihil præter machinas ciuiles & calliditates meras, Aristoteli impingat. vt qui foro vti sciret, & ad genium Philippi natus, ipso Alexandro & prudentior natura esset & callidior. Alexander quippe manu promptus, cætera apertus animi ac simplex, nihil minus quam ad technas ac ciuiles artes natus videbatur. Hic quoque similis Achilli, qui ad prolixissi-

lixissimam vaferrimamque Vlyssis, in quo plenum nobis ac perfectum hominis politici exemplum tota proposuit antiquitas, orationem, nihil præter diuinum hoc reponit,

Odi illum haud minus atque horrendi limen Averni,
Quoi aliud celat mens clausum, aliudque profatur.

Fallere enim aut mentiri nescit, neque clam, sed asspectante populo, aut hostem cædit, aut cum Agamemnone contendit. ibi vero quicquid cogitat iratus, non tam dicit quam effundit. Si vim animi ingentem sermo deficit aut ira vincit, ecce tibi gladius aut Pelias in manu. Eodemque modo Pyrrhus. qui cum clam in Philoctete & cum astu, sicut veterani illi solent, cuncta gereret Vlysses, idemque illi quoque his verbis autor esset,

Sed prouidendum & comminiscendum tibi,
Inuictum vt arcum & tela clam vindex clepas.
Quanquam indolem noui tuam, ne scire te
Aut eloqui ista, aut fraude moliri malum:
Sed nil potita dulcius victoria est.
Aude ergo: iustum fasque post illa coles.
Nunc ad diei pollulam partem vnius
Prabe impudentem te mihi. dein perpetim
Pietatis audi cultor vsque maximus;

Respondet ille,

Ego vero Vlysseu, dicta quæ non audiam
Animo lubenti, facere semper oderim.
Non sum suendas natus ad fallacias
Technasque, talis nec mihi fuit parens.

Talis quippe animus, quia majorem se neminem existimat, neminem tanti esse putat vt illius causa ab ingenio recedat. Neminem tam magnum esse judicat, cujus causa simulandum quicquam aut dissimulandum arbitretur. Vi si quid gerendum, loco non recedit: sanguinem autem illi prius expresseris quam fraudem. Idem si decipiatur, gaudet quia non decepit, neque ita damno commouetur aut deprimitur, vt non altius assurgat, quia nihil se indignum commisit. mentis enim imbecillitatem fraudis vsum judicat. Nec profecto sine causa. Fraudes enim in comœdiis & doli seruulis plerunque aut ancillis tribuuntur. In quibus Pythias sæpe aliqua aut Dorias, bonæ & erectæ indolis adolescentem, aut honestum senem, miris artibus emungit & victoriam in scena canit. Quis enim, non vir dicam, sed puella procax & arguta est, quæ circumuenire aliquem non possit modo velit? cum nonnunquam meretricula, quæ raptam vel catellam queritur vel periscelidem, toti, vt ille ait, viciniæ imponat. Ab his semper alienus ingens animus, eos qui luduntur in Republica & ludunt, tanquam histriones quosdam intuetur. Imitari eum hoc si velis, ita agas, vt si ab

ſi ab illuſtri Senatore poſtules, vt caueam relinquat, & in ſcena, Soſiæ, aut Tranionis, aut Syriſci, habitu, Simonem aut Chremetem populo ſpectante circumducat. Talis fuit Alexandri ille domitor terrarum animus, qui vt nihil clam, ita vi & aperto Marte omnia gerebat. Multum hic diſſimilis Philippo. Quare & ſubinde vino frontem pariter ac animum exporrigebat, quod inprimis cauent vafri iſti: ſemper enim timent ne quid excidat quod nolint. contra, ſi quem ipſi explorare velint, póculis deponunt. At vero Ariſtotelis ingenium, natura cereum ac vafrum, recte ſi excutias, videbis ne in ſcriptis quidem iis artibus abſtinuiſſe quas Politicas nunc vocant. Quoties enim, Muſæ & Apollo, aliud agendo aduerſarios ſupplantat, & ſi quid doloſe agit, vltro eos callide accuſat quos euertit. De Parmenide, Meliſſo, Anaxagora ac aliis, quod Philoſophiæ genera confundant, conqueritur non ſemel: ſed ne accuſetur ipſe dum hoc agit. cum quæ Theologice ſunt dicta, naturalibus quas ipſe ponit rationibus confutat. Platonem vero quam doloſe & quoties oppugnat: vel cum ponit alia quam dixit, vel cum ſenſu alio interpretatur quæ dixit! Non longe abeundum eſt nobis. Explicate libros veſtros, & videte, quid de conjugum communione, de quo tantum diſputandi cauſa Plato diſſeruerat, quid de Vno illo dicat, quo

euerti

euerti ciuitatem probat. ne de reliquis philosophis jam dicam, quibus mihi barbam vellere inter disputandum videtur. Hunc ego hominem, in eam cum delatus esset aulam, quæ jam orbis imperium, non armis sed prudentia, sollicitabat, de Ideis aut de tribus terminis in argumento & eorum medio concinne disponendo, aut de ostreorum putaminibus ac testis, cogitasse tantum vt existimem? Non possum, Auditores. Dico iterum, Non possum. Idem judicabit, qui non, vt plerique pædagogi, triuiale ac ineptum, sed acre ac viuidum ad scripta ejus adferet ingenium. Ille vero, si quid ego judico, non tam in animalium visceribus & extis quam in Regis sui actionibus & dictis mentem pariter defixam & oculos habebat. Scilicet Machiauellus aliquis, Adolescentes, scriba è thymelico recoctus, acris vir ingenii, nullarum tamen literarum, paucis annis obseruare ea potuit aut scire, quæ non posset Aristoteles: cujus industriæ ac institutioni princeps tantus filium committeret, quem ab omnibus arcanis regni ac consiliis, annos octo, vt antiqui notant, esse voluit. vir, qui ad hanc scientiam reliquis omnibus accederet instructus: qui Stagiram legibus donauit: euersam ac collapsam iterum restituit: quem postremo tam illustri ipse prosecutus laude est, vt natum ejus tempore Alexandrum sibi gratulatus sit.

Habeo,

Habeo, inquit, *Diis gratiam. non proinde quia natus est mihi filius, quam pro eo quod temporibus tuis nasci eum contigit. Spero enim fore, vt eductus eruditusque abs te, dignus existat & nobis, & istarum successione rerum.* Scilicet, vt dignus Philippo, vt tantarum successor rerum, vt Græciæ totius, tot illustrium Regnorum atque Rerumpublicarum hæres euaderet, de prædicamentis, credo, ac prædicabilibus, de syllogismo ejusque partibus, de materia, de forma ac priuatione, cæterisque rerum naturalium principiis, de motu, quiete, loco, ac inani, audire eum voluit, scire autem ea, quibus parenti simillimus euaderet, non voluit. Quid quod ipsum aiunt Alexandrum, cum quid callide aut dictum alibi aut factum deprehenderet, statim cum risu, ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τὸ ΣΟΦΙΣΜΑ, dixisse. Ponamus vero, rudem in his talibus ac imperitum Aristotelem fuisse, etiam Philippum fuisse credimus? Mihi vero credite, Adolescentes Nobilissimi, neque Aristotelis ingenium non æstimauit ac expendit princeps versutissimus, neque adulari aut ad ambitum priuati hominis qui nihil præter sapientiam doceret, dicere aliquid Rex tantus potuit. quemadmodum nec vllo modo mihi quidem persuaderi potest, noluisse iis artibus hæredem informari, quibus ipse regnum consecutus esset: iis autem voluisse, quæ vt omnibus

nibus sunt dignæ, ita nihil faciunt ad principatum. Quid ergo? Multa, quod jam sæpe dixi, de ciuili sapientia conscripsit Aristoteles. Nam & omnes sui temporis Respublicas ac ciuitatum formas, vt è diligenti singularum postea collatione vnam aliquam quam suam esse vellet in medium adduceret, delineauerat cũ cura ac descripserat. Qui & alia non pauca, titulis diuersa ac inscriptionibus, ejusdem tamen argumenti, scripsit. Scripsit, quod ab antiquissimis laudatur, præclarissimum de Regno opus. Scripsit & Politicas (ita enim vocant) ad Philippum hunc Epistolas. in quibus multa callida, & illo principe fuerunt digna. Ejus vero in scribendo rationem qui perspectam habent, aut Ciuilis quomodo sit tradenda scientia, intelligunt, ita mecum judicabunt: Alia fuisse ejus viri scripta popularia ac omnibus exposita, in quibus vsitato sibi modo ac docendi via, generalia præcepta quædam de ciuili disciplina traderet, quæ omnes pariter, qui Reipubl. præessent, scire ex æquo oporteret: Alia ab his diuersa, quibus imperii, videlicet, arcana & occultas illas, quæ in vita nunc ciuili & in aula paginam vtramque faciunt, complexus erat machinas ac artes. quas vel soli Alexandro, vel cum eo paucis voluit patere. Magna enim pars prudentiæ ciuilis est, prudenter hic versari, & cum vnum principem instituas ac formes, dare operam, vt vnus sciat,

ſciat, quæ non proſunt ſi cum cæteris communicentur: ideoque in animis ac principum pectoribus haud paulo quam in chartis efficacius ſcribuntur. quod præceptor noſter optime intelligebat, qui Philippo ſoli, ſoli Alexandro illa, quæ vocabat Acroamata, clam inſtillabat. homo enim callidiſſimus, perire ſibi inſtituti rationem, niſi ignorarent cæteri quæ vnus intelligeret haud fruſtra iudicabat. Sed & euenturum facile intelligebat, vt ſi diu ea premeret, & in paucorum tamen manibus verſari pateretur, vt ingenium humanum eſt, majus ſui deſiderium paulatim excitarent. Tandem vero cum vulgaret, & obſcure & ſtricte, & tot modis inuoluta edidit, vt cum eo nomine ab Alexandro notaretur, edita, nec tamen edita, verſute reſponderet. quæ, nimirum, quamuis legerentur, capi à pauciſſimis intelligique poſſent. In quibus omnibus haud paulo circumſpectius doctore Etruſco egiſſe, quis non videt? Et in homine tam vafro (talis enim merito ab omnibus habetur) ipſum hoc ſimplicitatis meræ eſt, quod arcana regni contra quam aut Ariſtoteles aut Plato, ſine ambage vlla, ſine vllo velo diuulgauit. Neque enim ſolus iſta ſciuit, Auditores, ſed eliminauit primus. & plerumque tam ingenioſus eſt ac ſolers, vt, quemadmodum Grammatici, poëtis ſuis quos interpretantur, multa quæ in mentem illis non venerunt ſæpe attri-

attribuunt, ita hic Fabriciis, si Diis placet, & Camillis, aliisque in Republica Romana, magnis quidem illis sed honestis tamen viris, artes quas excogitauit ipse, asscribat. quasi ex Achille Vlysses, aut ex Alexandro possit fieri post obitum Philippus. Tum, quod maxime abominandum est, iustitiæ & numinis contemptum profitetur. Quæ profecto, vt omittam si quæ grauius de eo dici possunt, mera est incogitantia. omnes enim quos formauit, doctiores præceptore, tales esse malunt quam videri. Itaque & miser, vt illius populares annotarunt, & contemptus, ac propemodum famelicus, extinctus est: vno par principibus quos format, quod se pro Rep. deuouit. Eo quippe rem deduxit, vt qui eum maxime mirantur, satis sint prudentes si non nimium commendent, neq; quicquam magis quam prudentia judiciumque professori ejus defuisse videatur. quale in scriptis Aristotelis & vita nihil obseruabitis. Opulentus enim, quanquam justitiæ patronus, & auctoritate nemini secundus, postquam vrbem suam legibus fundasset, expirauit. Habebat enim Aristoteles, habebat, Auditores, mentem illam, quam actiuam ipse vocat, cui cum experientia accedit ac judicium, virtus autem antecedit, ibi illa rerum humanarum princeps, illa ciuitatum domina atque imperatrix nascitur prudentia: rarum sane bonum, & quam mul-

tis

tis defuisse è philosophis, præclare judicauit ipse. Alii enim nihil, præter communes quosdam locos, & præclara, quæ ad vitam emendandam facerent, scriptis suis inserebant præcepta. ea autem ipsa, quomodo ad vitam applicanda essent, prorsus non videbant. Quos si ad Rempublicam vocasses, nihil præter togam, præter barbam & inutilem hanc attulissent sapientiam. quæ nisi sæpe mutet vultum, nisi formas induat quascunque, nisi se cum rebus, cum temporibus ac singulis nonnunquam mutet casibus, nisi ignorantiam interdum quoque ac simplicitatem induat, & hoc ipsum prope quod est esse desinat, vsum jam in ciuitate amisit. Alii, cum diu in Rep. vixissent, nec philosophiam, quam plerique negligunt, adhibuissent, singula quæ obseruassent, ad præcepta & effata quædam reuocare generalia non poterant. quod philosophi est munus, & diuinitus ab Aristotele hic factum videbitis. Nisi forte vos existimetis, omnes eos qui Rempublicam tractarunt, aut in aulis principum quotidie versantur, eadem cum Aristotele præstare posse. Absit vero, Auditores, absit. Sensu enim alii plerique in humanis omnibus vtuntur, solus & judicio & mente vtitur philosophus. qui & singula dijudicat, & ex multis vnum aliquid constituit, &, quod proprium illius est, in ipsas rerum formas ac naturam, quasi mentis aciem immer-

immergit. Sicut autem plantam agricola cum videt, nihil præter externa ejus videt, nullo autem modo penetrat essentiam aut capit, ita actiones & hæc singula quæ fiunt, multi in Republica obseruant, qui, quod in his libris Aristoteles quæsiuit, ipsam ejus formam, nunquam assequentur. Ne hic de secundo dicam, in quo tanquam judex maximus pro tribunali sedet, in quo omnes sui temporis clarissimas Respublicas ac ciuitates, omnes qui de iis scripserant philosophos, ad partes vocat. quod est maximum humanæ mentis opus. quod nec fasces, neque purpura, sed sola tribuit philosophia. Quare quem admodum paucissimi è scholis, nisi hic prudentiæ magistra paulatim accesserit experientia, cum laude Reipublicæ præesse possunt, ita pauci è Rep. munus hac in parte philosophi implebunt: etiam qui eas profitentur artes, sine quibus imperare posse neminem existimant. in quibus ad improbitatem vsque Aristotelem excelluisse sunt qui velint. Nec dissentit Lucianus. nos de magno viro melius sentimus. in his autem libris, quod in primis dignum fuit sapiente, hoc vnum egit, vt aut nunquam, aut rarissime à via regia ac leuiter deflecteret. Quod vt salutare est, ita principi vaferrimo gratissimum fuisse certum est. omnes enim in officio ac simplicis honesti obseruatione contineri nemo magis optat quam

quam qui nunquam ad honeſtum oculos conuertunt. Quin & coram populo juſtitiam laudari, grande imperii arcanum habent; imo regni munimentum. Vtramque autem viam cognitiſſimam fuiſſe ſibi, & ſi vlli hodie perſpectam, in his quoque libris, cum de Rerumpublicarum conſeruatione ac euerſione earumque cauſis agit, ſatis, niſi fallor, manifeſte probat. Videte, vt alia omittam, occultas & vbique tamen vſitatas tyrannorum artes, quam recte in publicum producat, quam & callide depingat eas & excutiat, quomodo de iis judicet. Iuro vobis, optimi Adoleſcentes, nihil ſimile vſquam in hoc geuere legetis. Idem mira arte ac calliditate à Platone primo de Repub. eſt factum. qui cum nihil ſe eorum, quibus iſti qui ad imperantis bonum omnia referre ſolent, etiam hoc tempore nituntur, ignorare oſtenderet, inuidiam totius diſputationis in Thraſymachum rejecit. atque ita miro inſtituto, ſimul odium ejuſdem rei & ſcientiam profeſſus eſt. Cujus generis ſunt iſta: *Summum ciuitatis bonum, imperantis eſſe vtilitatem. Semper eſſe vtilem regnanti injuſtitiam. Ab eâdem eſſe veram in Republica ſcientiam, cum Iuſtitia ſimplicitas ſit mera ac ſtoliditas.* Quæ ibi admirando plane ac ſuauiſſimo dicendi genere ſic refutauit Socrates, vt mihi ſæpius, non olim, neque Athenis, ſed in ali-

qua

qua Republica hac tempeſtate, non cum Thraſymacho, ſed eodem hoc Machiauello, cujus tota domus & ſtructura iſtis tibicinibus ſuffulta eſt, diſputationem hanc inſtituiſſe videatur. Qui prudentiam, non virginem, ſed imminutam jam in aula ac corruptam, mango nobiliſſimus, Floralibus produxit. De quo homine, vt quod nunc in mentem venit, apud vos deponam, ita judicare ſoleo. Quemadmodum in fœmina pulcherrima, in qua ſiue formam, ſiue mores, ſiue indolem conſideres, nihil eſt non admiratione dignum, partes tamen quædam ſunt pudendæ, quas velari & honeſtas, & ratio, & conſuetudo poſtulat, propter quas fortaſſe à ſingulis ſperatur: ita in prudentia hac noſtra, poſtquam ab honeſta, ſingulorum vitio in ciuitate, vtilitas deduci cœpit, partes quædam inhoneſtæ cœperunt eſſe, &, ſi verum volumus fateri, etiam obſcœnæ, neque minus tamen neceſſariæ. Has diuinus Plato leuiter deſcripſit, Ariſtoteles produxit, ita tamen vt velaret: nouus autem iſte, veſte in publico ſublata, omnibus oſtendit. Alii ergo, (quod in tali ſpectaculo hoc tempore expectandum eſt) qui improbitatem quanquam profitentur, tamen celant, maxima cum voluptate oculos attollunt: paulo verecundiores, nollent illi quidem, ſed demittunt: quidam vero limis, ſicut amatores ſolent, quorum

rum magnus ſane eſt numerus ac turba, ita poſitam aſpiciunt ac intuentur, neque palam, ſed in animo & ſecum, idem quod Homeri illi ſenes, cum formoſum Helenæ intuerentur vultum,

Οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ ἐϋκνήμιδας Ἀχαιοὺς
Τοιῇδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα
πάσχειν,

clam muſſitant. Vt & illud,

Αἰνῶς ἀθανάτῃσι θεῇς εἰς ὦπα ἔοικεν.

Plerique vero, Facinus indignum, clamant. Factum quoque, vt auſteri quidam & jam vieti ſeneciones, nollent. ideoque ad ſpectaculum ſe contrahunt, horrent, tremunt. Et indignum ſane facinus philoſopho, Adoleſcentes, quamuis forte non indignum illo, qui in vita hiſtrio ciuilis, comicus in ſcena eſſet: hac in parte Ariſtophani collegæ ſuo, qui perſonas cum pudendis primus coram populo produxit, non diſſimilis. Sicut autem pictor virginem qui exhibet velatam, non ignorat ideo quæ latent, non profecto magis quam ſi nudam depinxiſſet: ita Plato, & fortaſſe Socrates, non minus iſta quæ quotidie eueniunt, cum intelligerent, prudentiſſime celarunt. Intelligebat, inquam, ſiue Plato, ſiue is cui tribuit ſermonem, ſenex feſtiuiſſimus, humanæ vitæ cenſor merus ac acerrimus irriſor, idem Principi in ciuitate quod in vita viro bono, commendari ante omnia debere,

debere, Ne vtilitatem, nempe, ab honesto separari patiatur ac diuelli. Quæ doctrina nisi imbibatur, nisi semper inculcetur, nisi in Republ. & animis radices agat, nullis armis, nullis legibus ac institutis, multo autem minus fraudibus ac technis, ciuitatem conseruari posse. Quas vt aliquis admittat, nemo vnquam tuto docuit. & si omnes æque permittantur, non Rempubl. sed lanienam, aut conuentum aliquem effeceris latronum. qui nec ipse satis se tuebitur, nisi, quod præclare à Platone dictum est, partem aliquam justitiæ agnoscat. Nam, vt recte in his libris pronunciat philosophus, Nullum tam perniciosum est animal quam homo, si improbitate ratio armetur, neque legibus & pœnis, ad imaginem virtutis saltem ac justitiæ flectatur. Hoc spectauit Aristoteles, hoc intellexit Plato. hæc est causa, cur justitiam vbique & honestum illud ciuibus commendent. vt & tutus sit, quem imperare par est: & ab eo contra conseruentur, quos obsequio vel leges vel natura destinarunt. Accedit, quod si quicquam alienum à justitia admittas, aut si injustitiam commendes, in quam per se quisque inclinat, & quam sine vlla disciplina sponte improbitas inducit, totam tollere justitiam cogaris: quæ paulatim tollitur licentia ac vsu, nisi diligenti inculcetur disciplina. Quid ergo? An qui ista profitentur, artes

omnes

omnes tollunt, neque ciues tantum, ſed & Principes illorum omnium ignaros eſſe volunt, quæ vel minimum à fraude trahunt, & augendæ tuendæque majeſtati, ac interdum Reipublicæ conducunt? Optarent hercule id quidem. Cæterum, quemadmodum in Dialecticis, non modo veritatem demonſtrationis, & quæ probabilitatis habent ſpeciem, ſed ſtrophas quoque Sophiſtarum ſcire oportet, vel vt iis callide vtare, vel ne forte ab aliis decipiaris: ita qui ciuiles tradunt diſciplinas, nollent illi quidem iſtis locum eſſe; quia tamen ſacra iſta aliter non conſtant, de quibuſdam maximo cum fructu monent, quaſdam etiam commendant, quaſdam timide admittunt, quaſdam deteſtantur. de quibus fuſe alias agendi erit locus. Hoc ſi accurate fieri non poteſt, aut ſi pluſculum improbitati largiendum fuerit, juſtitiæ adhæreant vbique & ab ea pedem latum ne recedant. Non enim Lucifer aut Heſperus, vt in libris De moribus præclare exclamat Ariſtoteles, magis quam juſtitia conducit. cujus primus maximuſque in omni ciuitate vſus eſt. In qua minimam improbitatem ſi admittas, ad majorem ſemper viam ſternas, maximam vix improbare videaris. Tum ne juuentuti iſta ingerantur, quæ ad regiam virtutis viam, diſciplina, quaſi manu, deducenda eſt. quo

ſi vos cum Ariſtotele deduxero, me quidem voti compotem, vos autem ſatis eruditos arbitrabor. Credite, & vobis perſuadete, Juuenes, Rempublicam omnino nullam eſſe, cujus non ſupremus magiſtratus Deus immortalis ſit. Totus enim orbis, imperium vnius eſt. qui ſimplicitatem amat, prudentiam non odit, fraudes omnes deteſtatur. eſt enim ipſa veritas. Sed nec falli poteſt: corda enim penetrat ac intuetur. Tum vero illud cogitate, florentiſſima fuiſſe ea regna caſque ciuitates, quæ nihil præter honeſtatem & virtutem ſimplicem ſecutæ ſunt. quam Romanis Spartaniſque, veris inuictiſque viris, omnis autor, omnis tribuit antiquitas. Quibus admodum diſſimiles ſunt iſti quos Andromache Euripidea *fabros falſitatis, doli artifices* vocauit. quos ſemper aliud ſentire, aliud proferre ait. Sed & cogitate, in qua gente hæc dicamus. quæ cum fraude hoſtium ac dolo, manu hactenus & probitate pugnat. In qua ciuitate, quæ niſi ad Reipublicæ ſalutem referenda omnia exiſtimaſſet, nunquam fame eam ſingulorum ac penuria emiſſet. Poſtremo hoc à me habete, OPTIMVM ESSE CIVEM QVI SIT HONESTISSIMVS: VTILITATEM AVTEM PVBLICAM, BONVM ESSE SINGVLORVM. Hæc tam trita, hæc tam vſitata, quæſo vos, ne faſtidite.

Nam

Nam ad ea quæ majora vobis nunc videantur, metuere nolite, ne & ætas, & vſus, & exempla aliorum, maturius quam æquum eſſet, ſatis vos ſuperque erudiant, ac penitus perficiant. Simul enim pedem in Republica ponetis, vbique occurrent vobis iſtæ artes, quas non Ariſtoteles & Plato, ſed vtilitas & dominationis amor vnumquenque docent. Hæ ſunt quæ perpetuo in vrbibus & fiunt & vetantur: quas nonnulli clam exercent, & à quibus palam euertuntur. Quarum neque numerus nec ratio iniri, nec perfecta vlla tradi aut excogitari diſciplina poteſt. nam & quotidie & aliæ naſcuntur. Iſtis autem rudimentis ſi improbitati locum dederis, hoc ipſo ad majora peruenitur, quorum admirabilem hoc ſæculo progreſſum ac abominandam ſegetem videmus. Quod vt ſæpe Gallia experta eſt, ita parum abfuit, quin nuper experta ſit Britannia. ſenſim quippe eo & per gradus peruenitur. Primo enim ciui inculcatur, vt tyrannum, aut, quod nunc eſt efficacius, hæreticum, vt viſum eſt, definiat ac ſibi fingat. neque quiſquam intercedit quominus vindictam ad ſe quiſque pertinere credat. Aliquid & è Theologia admiſcetur, cujus in Republica autoritas ac vſus merum hodie venenum eſſe cœpit, Animæ ſalutem in hoc verti. Nam ante omnia contemptus Dei, cujus regnum

non est de hoc mundo, tanquam omnium improbitatum ac calliditatum quibus pulchra illa nititur doctrina, fons & origo juuentuti instillatur. Ita primum Deus & Iustitia ex animis, deinde Princeps tollitur è ciuitate. Nunquam quippe vbi cœpit desinit improbitas. Est enim, quod Pythagoras dicebat, infinita: ideoque in nulla ejus parte conniuendum. quia gliscit semper, & neglecta serpit. Quod cum sit, non sensim modo status Reipubl. euertitur, sed subito ac pro arbitrio cujusque, imperii vacuitas inducitur. Quam scientiam, Platonis Dionysius, Philippus Aristotelis, probabat. Est quippe expedita non ad libertatem sed ad dominationem ac confusionem via. Cæterum nec Plato neque Aristoteles aut docet eam aut nesciuit. Nostra vero toga, disciplinam istam auersatur & hæc cathedra. in qua jam (ô sæculum ô mores!) vsque ad parricidium profecimus.

Socrates, siue, De doctrina & moribus Socratis. Habita, cum vitam illius philosophi à Diogene Laërtio descriptam, inchoaturus esset.

ORATIO XXI.

IN corpore hoc nostro, nihil animo præstantius, in isto nihil majus sapientia immensus

menſus ille rerum artifex ac architectus collocauit. Quæ non aliter quam homo, per ætates ſuas deuoluta, primum apud Barbaros producta, mox à Græcis educata ac exculta, vires cum autoribus ac robur publice accepit. Habitum quoque ac ornatum pro ingeniis eorum qui in ea exornanda omne vitæ tempus poſuerunt, ſæpenumero mutauit. Poëtæ quippe fabulis, Pythagoras breuiſſimis quibuſdam dictis, Heraclitus, variis cum rerum tum verborum tricis inuolutam ac ambagibus, & ne quid de pudore illius profanorum delibarent oculi, obnuptam, flammeo ac virginali habitu, in publicum produxit. Vt, quemadmodum in ſacris ſolet fieri, horrorem quendam ac religionem in diſcipulorum animis obſcuritas conciliaret: quam plerumque aſpectus tollit & familiaritas. Donec tandem ad Athenienſes venit, & in Socratis vrbanitate conſtitit. Qui vir, cum in cœlo verſaretur, ac pulcherrimo ſpectaculo intenta, Solem, Lunam, ortus ſiderum ac lapſus, interualla omnium ac magnitudines examinaret, vim naturæ inſpiceret ac cauſas, hominum autem vel oblita vel pertæſa, terras & humanas actiones, ne curaret quidem, primus, tanquam pronubus, in terram & ad homines deduxit. Quo cum deduxiſſet, flammeum detraxit, ac, ne quiſquam vultum ejus ignoraret, ipſam quo-

que qualis erat, omnibus ſpectandam dedit. Fluctuantes & in vita oberrantes miſere mortales, ejus beneficio in viam ab erroribus reduxit, domos ac familias inſtituit, Reſpublicas formauit, & vt omnes ita ſingulos ad altiora vexit ac promouit: mores omnium ac ſingulorum, perluſtrauit, cenſuit, purgauit: amorem vitæ, metum ac terrorem mortis, quæ non raro mentes hominum, auertunt à virtute ac voluntates, ſaluberrimis præceptis emendauit. curas hominum ac cogitationes, ab incertis ac inertibus fortunæ bonis, ad tranquillitatem mentis & officia viuendi reuocauit. felicitatem, & ſupremum illud ad quod homines contendunt, bonum, in virtute, in ratione, in animo ponendum ac quærendum eſſe docuit. Qui, vt vitæ noſtræ dux atque imperator eſt, ita cuncta ſolus adminiſtrat: Solem quoque ac Lunam, & æternos illos ignes, quibus tum plerique adhærebant, dignitate excedit. De hoc autem homine, cum pauca nobis poſt Platonem ſint dicenda, non facundiæ fiducia aut eruditionis, ſed vt argumenti magnitudine, omnes partim ad aſſiduam ac diligentem ejus lectionem, partim ad exemplum accendamus, tum ne non initiati, vitam maximi philoſophorum, quæ in manibus deinceps nobis erit, contemplemur, peto, vt quantum nobis deeſt eloquentiæ (deeſt autem plurimum)

mum) tantum ab humanitate veſtra ac beneuolentia accedet. ne ſi ſecus fiat, non vnius viri, ſed ipſius ſapientiæ, ipſius virtutis interceſſiſſe laudibus ac commendationi videamur, quæ autorem ac propemodum parentem, iſtum habet. Fuit ergo Socrates, domo Athenienſis, tribu humili, patre lapicida, matre obſtetrice natus. Patrimonium ſi numeres, exiguum prope ac nullum; ſin ex ratione æſtimes, ſupra omnium Craſſorum atque Licinorum ampliſſimum poſſedit. nihil enim requirebat: quæ res, non in auro & argento, auaritiæ ac vitiorum inſtrumentis, ſed in animo conſiſtit. Primo lapides cum patre, tandem homines formare cum philoſophis incepit. in qua arte, incredibili judicio ac ſingulari, inuicto animo ac ſemper ſimili verſatus eſt. In furorem plebis ac potentiam multorum, cum non ratione ſed cupiditate populari cuncta miſcerentur, tanquam in profundum quoddam mare incidit. Nulli poſt hominum memoriam negotii plus fuit. Quocunque ſe conuerteret, hoſtem illi aliquem inuiſa generi humano virtus ac ſapientia pepererat. Foris Hippiam ac Gorgiam, Prodicum ac Polum, Thraſymachum ac Protagoram, miſerrima arrogantiæ mancipia, in theatro Ariſtophanem, domi Xantippen habebat. Rempublicam triginta tyranni, vitia innumera inuaſerant. in qua (ô

miſeriam!) ne Deos quidem ſui ſimiles, hoc eſt, honeſtos atque probos, repperit. Jouem adulterum, furem Mercurium, Martem homicidam, Bacchum, petulantem haud dubio ac ebrioſum hominem, immortalitate vulgi donauerat opinio. His delubra, templa, aras, gemmas, aurum, ac donaria id genus dedicabant: his priuata publicaque, his ſalutem ſuam ſuorumque commendabant. Animos præclaros nobileſque cœca ſuperſtitio inuaſerat, vultuſque pariter ac mentes, ad naturam veri & ipſius Dei, qui eſt prima veritas, ac primum bonum, caligantes, jam in terram penitus depreſſerat. Accedebat blanda Siren, quæ dicendi meretricia ſuauitate quadam ac lepore, homines propemodum in pecudes conuerterat: Poëtice nimirùm. Vt cœleſte numen, & immenſam illam majeſtatem, quæ cum cœlum ſibi vindicet, vbique tamen eſt diffuſa, humi quærerent, aut repræſentari poſſe ab arte exiſtimarent. Jam vero, ad philoſophos ſi ires, & remedium ab iis expectares, vt quos ſapere plus crederes, quæ ibi, Deum immortalem, vel diuerſitas opinionum vel futilitas! Veriſſimum jurares quod à veteri ſcriptore proditum memoriæ eſt, Nihil vnquam ægrum ſomniaſſe quod non aliquis philoſophorum crederet aut alios doceret. Deum alii eſſe nullum, alii ignem, alii aſtra, alii aliud quid ſom-

ſomniabant. Solem, quidam inter illos, glebam igneam, nonnulli ignem mente præditum, nonnulli (ô ineptiæ!) non vnum eſſe ſtatuebant. Nonnulli animam cum corpore extingui, pauci ſupereſſe corpori exiſtimabant. & hi conjecturis nitebantur. Erant (ô prodigium!) qui nullam eſſe vſquam dicerent. Dicæarchus, ſcilicet, & Ariſtoxenus. Plerique tantum in non neceſſariis hærebant: qui accuratam Reipublicæ ac vitæ emendationem, qua tum maxime opus erat, ſui muneris non eſſe exiſtimarent. Cui rei ſuccurrendum eſſe Socrates putauit. qui vt juxta eloquentiam ac ſapientiam colebat, non moroſo aut obſcuro diſputandi genere, vt plerique, ſed amœna quadam ac ſuauiſſima agendi ratione, vitia atque errores hominum tollebat: ipſos autem, non tam arguendo quam interrogando, aſſentiri ſibi leniter cogebat. Sicut autem medici, priuſquam ad reddendam ægro valetudinem ſe conferunt, humores praua, vt loquuntur, qualitate affectos, vbi ſponte id fieri non poteſt, arte euacuant ac tollunt: ita verus ille ac perfectus morum medicus, primo omnium à perturbationum expurgatione, diuinam illam nobiliſſimamque inchoabat artem. Nulla major animorum peſtis eſt quam ἀϑεότης. quæ cum ſemel mentem hominis inuaſit, cum ſe, quod plerunque fieri conſueuit, falſis rationibus

muniuit, ægre admodum curatur. Hac cum ciuem Atticum Aristodemum laborare intellexisset, hominem, vt solebat, protinus accedit, humanissime compellat, & amica quadam vi in partes suas trahit: pertractum curat ac restituit: restitutum sibi ac curatum penitus dimittit. Quas conclusiones diuino quodam melle ac nectare verborum Xenophon expressit. non irasci enim, sed mederi vitiis solebat: vt domesticus plerunque ac familiaris medicus consueuit. qui cum sordes ac reliquias contrectat, non corrugat frontem, nec cum indignatione eas auersatur, sed ad sanitatem & salutem refert omnia. Morositatem quoque ægrorum, melle interdum saluberrime eludit, vt amara prosint, dulcia delectent. Phreneticum vt seruet, plurima indulget. Imaginosum morbum, cum helleboro non possit, arte & prudentia expugnat. Interdum & conspuitur aut vapulat, neque minus tolerantia quam cura obtinet. Aqua inter cutem laboranti, potum, quamuis noceat, non eripit, sed callide subducit. Vinum quoque sæpe temperari mauult quam non dari, vt contrariis afflicto sic succurrat. non quod illa per se prosint, sed vt recte adhibeantur. In hoc magno vniuerso, non vnum morbi genus est. Infinitis laboratur. Alium ebrietas affligit & insanus poculorum amor. Alium libido, non

in sexum modo sequiorem, sed, vt tum Athenienses erant, etiam in mares turpiter effusa. Alium ambitio aut auaritia: alium non flaua sed insana bilis torquet. nonnulli luxu diffluunt, fastu nonnulli ac inuidia laborant. Valetudinarium est hic orbis: in quo non decumbunt ægri, sed pro sanis ambulant. Pauci morbum suum vident: omnes amant. Ad hanc turbam, si videtur, grauem ac morosum aliquem philosophum adducas, qui è schola nunquam est egressus, qui tonsorem pejus quam latronem odit; & in barbæ majestate ac amplitudine, scientiæ fiduciam ac sapientiæ reponit; qui, vtcunque graui ac seuero vultu, altero depresso, altero elato paulum supercilio, in vitia declamet, & austeram, quantum volet, eloquentiam, cum castigatione morum grauiter exerceat: nonnullis quidem sapere, plerisque vero insanire cum ratione videbitur. At versutus ille, qui cum Socrate hic faciat, nusquam minus quam in schola versabitur. In viis, in compitis, in foro, in theatro, in porticibus, in templis, occurret: in Solem, in puluerem prodibit. Sicut vmbra corpus, hominem sequetur. Mores singulorum callide assumet, vt emendet: vitia cum opus erit, imitabitur, vt tollat: voluptatem denique vt ex animo eliminet, subsidium ab ipsa petet. ita leno generis humani, quod profitebatur

noster

noster, fiet. Arrogantiam non armis, sed humilitatis stratagemate, inuadet. Nunc se scire aliquid negabit, vt ostendat: nunc dissimulabit vires, vt resumat. Et vt animalia nonnulla corpus contrahunt, vt pugnent; ita ille sapientiam prudentiamque occultabit, vt putiditatem callide expugnet. Ipsam quoque veritatem non obtrudet, sed paulatim animis infundet. Quam vbique per vestigia latentem indagabit, ac, vt obstetrix, in lucem sedulo producet. Sæpe vt disputet ex arte. non vt aliquid concludat: sæpe vt arrogantem lepide exerceat, aut ignorantiæ conuincat: sæpe vt ludat in vtramque partem, & certamen tanquam præpilatis, vrbanissimum instituat. non vt renitentem lædat aut offendat, sed titillet, quod amantes solent, potius ac vellicet, magisque desiderio scientiæ accendat quam erudiendo satiet. laqueos interrogationum & occulta vincula disponet: quibus reluctari neque optes quanquam possis, serum autem sit cum velis. Per notissima & sensibus comperta, viam ad ignota sibi struet. non vt trahat quidem, sed vt vinctum sua sponte & intricatum, ac volentem, quo libuerit, perducat. Muros animorum, non aperta vi, sed sensim, oppugnabit, & quemadmodum antiqui quosdam olim non per portas, sed in machina intrasse vrbes ac sic expugnasse ajunt; ita ille per cuniculos inductionum

ctionum mentem non perfringet, sed ludendo occupabit. In familias ac domos, non virorum modo, sed & fœminarum, callide se dabit. Ne ad mensam quidem si vocetur, non accedet. in qua, ipso quoque luxu ac hilaritate pro se callide vtetur. Simul enim animum patere ac diffundi inter vina senserit, vrbano quodam joco, aut lepore non quæsito, sed ibidem nato, sapientiæ amorem affricabit, & in animis quos tanget, simul desiderium virtutis & aculeum relinquet. Denique, vt piscator hamo suo escam, ita ille sapientiæ ac disciplinæ comitatem, elegantiam, amœnitatem, atque suadam quandam delinificam imponet. Sic in Agathonis mensa, sic in Calliæ, hoc de quo loquimur prodigium, se gerit. Quod & Xenophon & Plato expresserunt. qui lepores ejus & festiuitates, miris ac poëticis coloribus depingunt. Quippe in altera earum, cum hilaritatem epuli minutis primum, mox majusculis paulatim poculis oriri, atque ab ambitu eorum aliquam jam imminere intemperiem videret, ne hic quidem deserendam esse stationem arbitratus, vt modimperator quidam signum omnibus sustollit. Nam, *O optimi suauissimique*, inquit, *viri, ego quoque hercules bibendum arbitror. Vinum enim cum in animum diffunditur, mandragoræ in morem curas omnes sopit ac componit. Cæterum quod plantis, idem euenit & nobis. Illæ*

quippe

quippe plusculum si bibant, concidunt ac jacent: sin paulatim, ac quantum satis est, id faciant, assurgunt & tepentis halitum Fauonii admittunt. Ita & nobiscum agi scitote. humorem quippe istum si confertim admittamus, neque corpus neque animus constabit: sin frequenter parua quidem sed rorantia circumferantur pocula, festiua madidaque mente ad hilaritatis portum salui atque incolumes perueniemus. In eâdem sese, & lenonem generis humani profitetur, & in formam ipse suam, lepide ac festiue plurima jocatur. In illa autem quam descripsit Plato, quas non Veneres, ô Musæ, ac præstigias effundit! quæ irritamenta ac illecebras virtutis non excogitat! Amorem illum, verum ac æternum, quibus rationibus ac verbis, quibus fabularum inuolucris ac amœnitatibus inuoluit! Nam cum fœda eo tempore ac præpostera libido, tanquam pestis quædam, omnium afflasset animos, jucunda quadam ac festiua ratione, morbum hunc tollendum arbitratus est. Pro eo igitur diuinam ac suauissimam amandi artem introducit. Quid expectas? Procum profitetur. Pulchros incipit sectari. quorum in vultu oculisque, notas quasdam ac diuinitatis semina rimari se aiebat. Ex his tanquam astris, formam animi interiorem ac præclaram constitutionem denotare: quæ imbutum istis atque initiatum sacris, fallere non possint. Sicut enim

sub

ſub initium Auroræ atque aduentum, fulgor quidam tremulus ac criſpus in ſupremis montium culminibus apparet, qui venturum Solem nunciat ac ſpondet; ita formæ venuſtatem, veræ pulchritudinis quam ætas tenera promittit, plenior abſoluit, vadem ac ſponſorem eſſe. Hoc amore accenſus, exultare ſibi animum, attolli corpus, furere ac bacchari ſe exclamat. Hoc amore accenſus, Charmiden ſectatur, ad Autolycum ſe confert: in quorum vultibus imago animi, in animis diuinitatis elucebant radii. Hoc amore accenſus, lineam ſe albam pulchri ac amuſſim, hoc accenſus, omnium formarum ſpectatorem arbitrumque elegantem aliquoties ſe vocat. Hoc accenſus, Phædrum elegantis formæ juuenem, complectitur ac tenet, penduloſque pueri capillos manu leniter demulcet. quem ad aquam limpidiſſimam, quam nunciæ Muſarum (ita enim vocat) voce tinnula lætaque perſonabant vndique cicadæ, ſecum ſub vmbroſum platani hoſpitium abducit. vbi venuſtiſſime de pulchro commentatur: tanto animi ardore, vt hominem ſubinde exuat, ac in cœlum vſque aſcendat. Sed vt ad Conuiuium Platonis redeamus. Erat tum Athenis Alcibiades, ingenio ac forma nemini ſecundus. Accedebant opes luculentæ, neque minor opibus nobilitas. quæ vel ſola acrem inflammare ſolent animum. Quid multis?

Luxus

Luxus primum, mox ambitio, ingentem, &c, qui ſolus aut prodeſſe patriæ tum poſſet aut obeſſe, juuenem inuadunt. Totos ergo dies epulis ac vino indulgere. Si quid poſt hæc temporis ſuperſit, ſcorta ſibi vindicant ac luſtra. Sicyonia in pedibus, in capite corollæ eſſe: fama vacillare, res dilabi, vadimonia vbique fieri. Nihil Hipponicus ſocer, nihil tutor hic Pericles poſſe. Ætatem inſuper in omnia præcipitem ac pronam, amatorum, quod tum ibi vſitatum, agmen impellebat. Vna ſpes reſtabat. Socratem accedunt. Ille vt ægrum videt, formam intuetur, indolem explorat. qua, ex arte quam profitebatur, captum ſe fateri: juuenem amare: cæterorum ſe riualem profiteri. Ita primum impudicos ſemouet, mox arcet. Alcibiadem, quocunque ſe conferret, ſequitur: in theatrum, in palæſtram, in gymnaſium deducit. nuſquam ſine Socrate Alcibiades, ſine Alcibiade videri Socrates. Cibum vna capere ac potum: vbi fert occaſio, dormire propter. Vna domi ac militiæ verſari: juueni haud pauca indulgere ac largiri: lenonem induere: philoſophum diſſimulare. Solus aquam mero diluendo vel è fonte vel è fluuio haurire: cum adoleſcente pluſculum ſe inuitare. Bacchum, omnium facetiarum Patrem; ſcyphos & crateras, inſtrumenta gaudii vocare. neque juueni eorum interdicere vſu, ipſe autem bonum nomen eſſe.

esse. Interdum & capacem, sicut jussus erat, sine respiratione, more militum educit. Hæc mirari adolescens, neque viri mediocris officia putare. qui amore primo vitiorum capitur: ac captus ad virtutem ducitur. Paulatim enim de diuinitate animorum interserere nonnulla, Homeri aut Hesiodi versiculum, subinde & fabellam, inspergere incipit: leonem ex Republica Æsopi aut vulpeculam admiscet. Quid patriæ, quid Deo, quid propinquis debeatur, lepida oratione ac festiua, qua humanas ille mentes excantabat, inter fercula percurrit. Nonnunquam de origine vniuersi ac nostra, quo plerunque illustres eriguntur animæ, nonnulla delibare. Postremo sibi juuenem ostendit. Opes fortunæ dotem esse: quæ diuortium cum facit, sua secum tollit. Formam ætatis esse spolium: quam elabi nemo sed elapsam esse sentit. Rideri hæc à sapiente & contemni, qui in animo ejusque functione omne bonum habeat. Sicut autem pueri lapillos sæpe aut talos, ex opinione æstimant & amant, quos deinde viri, nec aspectu dignantur: ita hoc æs, hoc argentum, quod in titulos & nescio quos vultus distinctum, passim circumfertur, minus esse quam crepundia virorum. Aurum illud, quod tantopere admirantur omnes, terræ esse partem, quam opinio ac color distinguit. Hæc dum sæpius instillat, jam virtutis pariter ac Socratis amore

amore inflammari adoloſcens. Reliquos ne videt quidem. Socrati vbique hæret, vnum cogitat ac ſequitur, amore vnius contabeſcit. Itaque in Conuiuio Platonis, cum ad Agathonem nocte ſera temulentus admodum veniſſet, Socrate conſpecto, quem adeſſe ignorabat, furere ac vaticinari. Vittas quas habebat ſecum tæniaſque, quod amantes tum ſolebant, bello Sophroniſci filio imponit, ac diuinum illud caput delicatis violarum vinculis inuoluit. Eius quippe linguæ veneficio effaſcinari ſibi mentem, vocem eripi ac tolli, lachrymas quotidie excuti fatetur. Pati denique quod Corybantes ſolent, aut quos vipera momordit. Nam accendi, & afflatu corripi, & è poteſtate ſua ſe exire, & audire ſemper velle, quæ audita nollet. de cognitione ſui, de contemptu rerum, de ambitione, & luxu. Scire enim vera eſſe quæ dicuntur, & fateri, & manus dare, & jam totum diſplicere ſibi, & indignum luce hac videri. neque poſſe in homuncione tali, ſimo, recaluaſtro, fœdo ac deformi, Sileno denique, non homine, hoc illicium verborum, illam in dicendo inſolentiam ferre ac procacitatem. Quare ad incitas redactum ſe quidem, neque reperire quid hoc monſtro ſit facturus: quem neque pudeat jam quicquam, neque legem vllam ſe tenere putet; vafrum, contumelioſum, tinnulum, dicacem. qui ſe ſcire neget quicquam,
neque

neque quicquam rerum omnium ignoret: pulchros omnes ac formoſos citra Venerem depereat, aut ipſe vrat: vino quicquid vſquam eſt mortalium, nec ebrius nec madidus, & ſemper ſui ſimilis, deponat. Iuuenes honeſto loco natos, candidos ac rerum imperitos, technis & præſtigiis quibuſdam callide obrepens, pungat ac irritet, tandem vero ſaucios à ſe dimittat. Ac optare quidem ſæpius ne viueret, ne eſſet, ne extaret vſquam. quod ſi eueniret, ſe quoque ex hac luce abiturum. Cætera enim omnia perferre poſſe ſe ac pati: ſine Socrate, deliciis amoribusque ſuis, eſſe quidem ſe non poſſe. neque ſine iſto intueri ſe hunc Solem poſſe: cum illius tamen nec ſermones, nec aſpectum ferre didiciſſet. Ideoque, quod in bello profligati ſolent, manibus demiſſis, cum adeſſe audiret, fugere aut abire. quin & iſta ratione vix elabi. Periculum enim imminere, ne inuitus ſapere cogatur. tantam ejus eſſe vim in diſputando ac potentiam. Quæ miraculoſo quodam genere dicendi Plato proſecutus eſt; alumnus hujus diſciplinæ & decus. hæc eſt illa ars diuina, quam ad emendandam hanc ætatem conferebat. Nunc ad mores viri & viuendi rationem veniamus: vt pro rei dignitate, noſtra quoque ſe oratio attollat. Primum ergo non in dolio, vt Cynicus, viuebat: nec vxorem nunquam duxerat, vt Thales: neque ad

Rem-

Rempublicam non accessit, vt Anaxagoras. Bellum pacis tempore dissuasit: in ipso, patriæ non defuit. Vbique autem ineffabilem propriamque sibi illam animi constantiam seruauit, quam ad Stoicos pulcherrima hæreditate postea transmisit. Vxoris intemperiem, aut fortiter ferebat, aut venusto subinde illudebat dicteriolo. de quo alii non pauca. In vita, sicut habitu, ita vultu eodem semper versabatur. quem non ira, non gaudium, non mœror, non calumnia, aut contumelia mutaret. In sermone, in gestibus, in oculis videres magnum illud proximumque Deo, NON MOVERI. Autor Plato est, cum sese contemplationi tradidisset, & à sensibus externis mentem seuocasset, prope biduum eodem loco, summo cum stupore omnium stetisse. Aristophanes cum magno omnium concursu Nebulas doceret, & in ejus sapientiam ac mores impurissimum os solueret, proximus assedit, neque vt læsus è theatro, sed vt ociosus spectator aliquis discessit. Addidit, probari vehementer sibi hoc spectaculum. Et cum causam quæreret nonnemo, Si falsa, inquit, sunt quæ dicunt, vt contemnas: si vera, vitam vt emendes. In Republica auro, in militia ferro inuictum atque inexpugnabilem se gessit. Salaminio Leone viro innocente, judicum sententiis oppresso, solus non accessit. Thrasyllum & Erasinidem cum suis, populo

populo jubente ac magnatibus vt calculo damnaret, neque vi, neque minis, nec terrore mortis eo potuit adduci. In castris fortiter quæ gessit aut constanter tulit, fidem prope excedunt. Cum Potidææ miles hybernaret, hostem armis, suos tolerantia vincebat. Nam cum pilis pellibusque corpus vniuersum, maxime autem pedes cæteri munirent, ille palliastro, sine affectatione & ex more, indutus, nudis pedibus per glaciem ac niuem incedebat. Vt commilitones irrideri ac contemni se ab eo crederent, hostis autem profligatum esse bellum ante prœlium existimaret. Quis enim virum excepisset, quem nec Iupiter iratus, vt tum loquebantur, debellare poterat? qui superbus prope ac contumeliosus tempestatis vim elideret? minas cœli, inclementiam hyemis, venti rabiem, immanem niuis ac pruinæ impotentiam, non corporis integumento, vt plebs militaris, sed inuicta mentis pertinacia calcaret? Dedisses illi comitem Epicureum aliquem, hominem molliculum, imbecillem, ignauum, qui è balneo, aut lectulo, aut è scortilli gremio, tremente corpore, dentibus crepitantibus prodiret: homo semiuiuus, ante hostium congressum, ad vnius afflatum auræ aut frigusculum, obriguisset. nam in ipsa acie, mucronem quomodo intueretur, aut aduersum toleraret vulnus, qui ne apis quidem sine maximo dolore

lore ferre aculeum in schola didicisset? Ejus autem vultum oculosque quis tulisset, quem nec vitia nec vitiosi ferre poterant? Quis non cognitum visumque protinus exhorruisset? Robustum atque inexpugnabilem athletam, qui non in Olympico certamine aut Pythico, non in stadio Græcorum aut palæstra, manus atque humeros, sed in supplantandis perturbationibus, inuictum immotumque obdurarat animum. Qui non suem Erymanthium aut aprum, vt poëticus nugator, aut leonem Nemeæum, sed immanes animorum feras, iram ac vindictæ lubidinem, quotidie vincebat. Qui cum spe ac metu, cum dolore ac voluptate, longum sine missione instituerat certamen, neque clypeum, vt reliqui, aut peltam, sed terrore omni vacuam atque expeditam hostibus tranquillitatem mentis opponebat ac constantiam. qui immotus animo atque inconcussus, cœli corruentis impetum sustinuisset, & labente hoc mundo, vno conscientiæ tibicine suffultus, sui similis cum vniuerso ac securus cecidisset. Quem vero timuisset, qui nec mortem poterat timere? quam qui spernit, mori potest, vinci non potest. quippe vt totum Xerxis aut Darii agmen, vt tot equitum cohortes peditumque, quot ad expugnandam olim vniuersam conuenisse Græciam dicuntur, solus excipiat; naturæ tantum cedet: cui Deus immortalis,

vltra corporis atque animæ ſolutionem, nihil de homine indulſit. Nam de reliquis, confoſſus, lacer, ac in partes totidem quot membra attulit diſcerptus, etiam poſt fata triumphabit: libertatem vero ſartam atque tectam, vltra ſpiritum cum ſanguine producet. Hoc philoſophus ac miles intereſt. cui pro audacia temeritas, pro virtute ſpes præmii, pro excelſo atque inuicto, ſæpe animo iracundia eſt. Quæ ferarum fortitudo eſt, non hominum. Multo minus ſapientis. qui non tam aduerſus hoſtem arma ſumit, quam pro patria: nec Ducem ſequitur, ſed cauſam. Hæc illius viri diſciplina, qui ad honeſtatem cuncta referebat, nec ad palum more Romanorum militem tironem, ſed in vita exercebat. quæ cum alibi vbique, tum in bello vſum habet maximum. Quid enim refert, Dii atque homines, colum manu teneas an haſtam, ſi timere non dedidiciſti? nudus an armatus cum hoſtibus confligas, ſi inertem atque imbellem attuliſti animum? qui non chalybe, non ferro, ſed contemptu mortis muniendus eſt. Hanc diuinam armaturam, non in Alexandri caſtris aut Philippi, non in Xerxis aut Darii, ſed in ſchola Socratis invenies. Hanc Homericus Vulcanus, clypei cœleſtis artifex ac machinator, non excogitarat. nec Homerus ipſe. qui cum Martem ſuum adamantino thorace induiſſet, paulo poſt fœdiſſime plorantem,

poſt-

poſtquam fœde vapulaſſet, autor tanti nominis inducit. Ille vero eiulat, & lamentatur, & in cœlum ſeſe confert, & parenti vulnus ſuum delicatus puſio oſtendit. qui tam tenero miſellus ac exili eſſet corpore, vt collapſus humi, nouem terræ jugera æquaret. Caſu autem (ô calamitatem !) Venus abeſt : quæ feſtiua manu, ſalſam bellatori maximo lachrymulam abſtergeret, & armorum recordationem, pæto illo vultu ſuo, è plorantis animo deleret. Dicas, non è bello, ſed è gynæceo aut popina quadam optimum prodire Deum, qui cum mori, ſcilicet, non poſſet, ne contemnere dolorem quidem poterat, quem in partu ſæpe muliercula contemnit. Quanto autem fœdius eſt flere, quam non eſſe ! cum alterum imbelliæ, alterum neceſſitatis ſit. Quam cũ declinare atq; euadere non poſſit, ſubdit ſibi atque in ordinem vir fortis redigit ac cogit. ſanguinem vbiq; cum oportet, ne in ipſa quidem morte lachrymas emittit. cadit aliquando, nunquam cedit. Hujus viri diſciplinam ſi ſectari tum Athenienſes, quam autorem ejus tollere ac damnare maluiſſent, orbi imperare poterant. Miſeri atque infelices Græci, quid de prœliis rebuſque veſtris Pythiam conſulitis ? quid ad naues confugitis ? quid in armis omne præſidium habetis ? in foro autem quid obambulatis ? omnes auras de aduentu hoſtium aut apparatu ſtudioſe

pariter

pariter & timide captatis? Ad Silenum vestrum ite. Socratem consulite. Dicet vobis, animam non mori: corpus sua sponte periturum. Hoc subduci bello quidem posse, terræ ac corruptioni non posse. Vitam esse, non quæ in hoc spiritu & mole, sed quæ in memoria posteritatis, in existimatione sæculorum omnium ac temporum consistit. Hujus desiderio erectas ac illustres accendi animas, hanc interdiu, hanc in somnis cogitare, quæ vt cœlum illud vnde oriuntur in se desinit, ita in æternitate ipsa terminatur. Alteram, calorem quendam esse, qui momento perit atque extinguitur, qui in media nonnunquam voluptate, non abrumpitur sed desinit. Mortem ipsam per se neque in bonis neque in malis numerandam: honestam vero, etiam dolore omni atque cruciatu redimendam. Nunc dum sapientiam negligitis, cum imperio amissum eam itis, & felicitate vestra alios armatis. Hac opinione imbuti magni illi Romuli nepotes, imperium Oceano famam atque existimationem astris terminarunt. qui non tam ariete aut ballista, portas vrbium ac muros, quam contemptu mortis perruperunt. Ex hac, Thraseæ Heluidiique, magnæ robustæque animæ, afflictis rebus, prodierunt. quæ in seruitute, libertatem, in tyrannide, honestatem vitæ ad extremum vsque halitum retinuerunt. Hac se Ca-

to muniebat: qui dum duo de hoc vniuerſo dimicarent, ac inſatiabili ambitione omnia miſcerent, ſolus libertatem ſequi maluit quam partem. qui Pompeio jam extincto, cum ſuperior euadere non poſſet, libertati ſupereſſe multo minus potuit. Omnia in vnius poteſtatem jam conceſſerant: vrbes, oppida, caſtra, propugnacula, homines: omnes aditus ac viæ, fluuii omnes ac maria, obſeſſa erant. Cæſar diuiſum cum cœlo imperium habebat. Solus adhuc Cato reſtabat; non appendix victoriæ, ſed pretium. Quem familiæ ac domus, cui ſe dicarat, ſplendor ac majeſtas, vitæ anteactæ dictorumque ac factorum conſcientia, orbe expugnato, conclamata libertate, ſine armis ac præſidiis in tutum collocarant. Aderat jam imperator, terra victor pariter ac mari; qui ſucceſſu ſuo ac fortuna plenus, nihil præter vnum jam Catonem cogitabat. Cujus caput ſordidum, vt in reatu, ac afflictum, contueri, quam Pompeii amputatum, maluerat. cum alterum de vno viro, alterum de ſapientia parari crederet triumphum. Iam, canitiem maturam illam atque venerandam, illum vultum, in quo ſæculi calamitatem tanquam literis ac ductibus quibuſdam, conſignatam quaſi ac conſcriptam legeres, illam barbam, è qua ſectæ dignitatem æſtimares, illam linguam, quæ victorem pariter damnauerat ac victum, illud pectus,

in quod poſt ciuile bellum ipſa virtus, tanquam in delubrum quoddam ac ſacrarium, confugerat, in quo grauitas, juſtitia, ſeueritaſque, domicilium poſuerant ac ſedem, illum virum, à quo ſemper inferior fortuna receſſerat, voluptas autem nihil vnquam extorſiſſet, ſupplicem, miſerabilem, abjectum, ad genua, ad pedes, adfuturum ſibi expectabat. Adueniſſe jam exiſtimabat diem, cum decreta Stoicorum & magniloquentiam, nihil præter voces & inanem quendam eſſe ſtrepitum, non prolixis & ex vmbra diſputationibus ac argumentis, ſed victore gentium ac populorum gladio euinceret. Neque dubitandum, quin ſpe veniæ aut vitæ, aliquid jam remiſſurus eſſet. damnari quoque ab vno cauſam amplius non poſſe, quam ſucceſſus & victoria abſoluerent. Ille animo inuictus, cum adeſſe hoſtem intelligeret, timere cœpit ne viuendum ſibi eſſet. Igitur, vt illi qui exire foras vehementius contendunt, neque poſſunt tamen, poſtes ſæpenumero ac cardines vi maxima conuellunt; ita ille, cum diuinam Socratis de animæ æternitate diſputationem cupide ac diligenter perlegiſſet, rupto primum mox & lacerato corpore, ingentem inuictumque ſpiritum per vulnus fortiter emiſit, aut ejecit. Hoſtem ſuum expectabant omnes: Cato, vt ſubuerteretur, Cæſar & Fortuna conſpirarant. Ille vtrique par, do-

 lorem

lorem quoque prouocauit. & cum mori placide per medicum non posset, nouam fortitudinis materiam inuenit. Corpus quod pupugerat, discerpsit; partes, iratus ac morosus, Fortunæ in oculos impegit. Magno quidem animo, quod mortem fortiter contempsit: injussu vero Dei quod excessit, nec Socratice, nec recte. quippe qui, quemadmodum in castris, duce summo vel inuito vel ignaro, statione non egrediendum, sic è vita, nisi vitæ imperator id injungat, minime excedendum esse, semper docuit. Quare nec timendam nec accersendam esse mortem. nam timere quidem, nec philosophi nec viri esse: cujus rei plurima exempla ipse Socrates reliquit. Quippe ad Delium cum militaret, equo lapsum Xenophontem sustulit; lapsum in humeros suscepit, gessit, conseruauit. Fugientibus autem cunctis, ipse passu lento, manu oculisque in hostem conuersis, retro pedetentim incedebat. Proditus ac derelictus, vniuersos sustinere cum non posset, solus sine vllo mortis metu, adhuc singulos vincebat. Jam cum milites plerique corpus animamque drachmis aliquot venalem habeant, duces principesque, summum rei bene gestæ precium, honorem ac gloriam existiment; ne ista quidem sibi vindicauit. ne ex virtute quicquam, præter ipsam & salutem patriæ, petendum esse,

exem-

exemplo suo cuiquam persuaderet. vnde cum ad Potidæam, summam manu rem gessisset, simul & victoriæ mercedem & existimationem Alcibiadi reliquit: sibi vero, nihil præter facti conscientiam seruauit. quo adolescentem, tanquam manu, ad virtutem duxit. Nam vt venatores, cum jam præda sunt potiti, & in sanguine se volutantis feræ, cultro viscera aperuerunt, catulos recenter hac militia imbutos, adhuc fessos, adhuc anhelantes conuocant, ac belluam ostentant, cujus vel cruorem, vel interdum ipsam, multum gestientibus relinquunt: ita vir dinus ille, inflammatam gloriæ cupiditate adolescentis mentem, cum virtute nondum posset, præmio illius inflammauit, & supremum Græciæ totius militem, institutione hac & prudentia perfecit. O ingentem atque inuictum animum, qui cum hostem superasset, de ambitione triumphare maluit! quod vix vniuersa Græcia (Græciam quid dico?) nullus Imperator potuit Romanus. Qui cum triumphali veste, Jouis instar, quem stellata toga referebat, supra captiuorum agmina incederet, eodem curru secum seruulum habebat, qui, VT ESSE HOMINEM SE MEMINISSET, tacite monebat. Adeo, nisi aliena vteretur memoria, periculum erat, ne hoc iguoraret. O humanam vanitatem! O dementiam anilem, & in tanta gente ne fe-

rendam quidem! Vllúsne histrio in scena, Agamemnonem se esse, aut Priamum, aut Jouem, cum id aliis persuasit, ipse quoque credit? Quid enim? Toga picta, & armillæ, & coronæ, & effusi Quirites, & fercula, & diuitiarum pompa, & ex parte veræ, ex parte simulatæ gentes, & insanæ vulgi acclamationes, aliud, quam puerilis atque inanis apparatus sunt? qui nec meliorem quenquam nec beatiorem redderet: & vt toto vitæ tempore id fieret, mortis tamen ad arbitrium ponendus esset. quæ jus suum non remittit, neque Deum quenquam esse credit: esse autem hominem facillime euincit. Hæc personam exuit, hæc laruam detrahit, ac quanti quisque sit fatetur. quod & vidit optime & intellexit Socrates. Quare si tam bene cum humanis rebus ageretur, vt in publica hac omnium dementia, vllus saltem vel precario daretur sapienti locus, in hoc curru, è quo prædam ac thesauros orbis vniuersi, aurum & argentum, ebur ac conchylia, & quicquid pretio aut opere admirandum victæ gentes habuissent, imperator ostendebat; vnum adhuc, pace populi Romani, defuit: homuncio deformis, facie agresti, hebeti aspectu ac taurino, cultu nullo, ac propemodum pudendo, qui hæc omnia contemneret. Qui in toga semilacera ac semitrita, nunc in hanc nunc in illam partem

oculos

oculos conuertens, ſuauiter obambularet: cuncta, quæ ædificant, quæ arant homines ac nauigant, quorum cauſa currunt, æſtuant ac ſudant, vt minora ſe deſpiceret ac lepide rideret. Qui honores omnes, omnes dignitates, opes omnes ac poſſeſſiones, toto vitæ tempore, irretortis oculis præteriiſſet: omnes autem vitæ illecebras ac ſordes, omnes libidinum igniculos ac faces, omnia cupiditatis ſemina ac flammas, reſtinxiſſet. Huic laurum, huic Sapientia imponeret coronam: hunc victorem generis humani, voce publica pronunciaret. Qui ſi Cæſares, Pompeios, Scipiones (at quæ nomina, quos viros!) in hoc ludo occupatos ſerio videret, ſuum illud cum cachinno occentaret,

Ταῦτ' ἀργυρώματ' ἐστὶν, ἥτε πορφύρα
Εἰς τοὺς τραγῳδοὺς χρήσιμ', οὐκ εἰς τὸν βίον.
Argentum & aurum, nobiliſque purpura,
Decent tragœdos, vitam honeſtam non decent.

Quantum captiuorum agmen verus vbique imperator aſpiceret! Non Sicambros aliquot aut Gothos, Perſas aut Medos, Æthiopas aut Indos, ſed mortales prope ſingulos & omnes. quorum alios dura, alios laxa, quoſdam ſtricta, pleroſq; argentea aut aurea, omnes aliqua conſtringeret catena. Alium auaritia, alium luxus, alium amor, alium ſpecioſum quidem ſed moleſtum, ſi quod vſquam,

ambitionis vinculum : quæ plerisque, & quidem maximis summisque viris, specie virtutis placet aut blanditur. Denique incederent

—victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam vestis & armis.

In fronte autem pompæ, non Cleopatram, præfractam meretriculam atque animosam (quamuis ne hoc quidem Cæsar posset) sed Fortunam, Fortunam dico ipsam, arrogantem ac ferocem generis humani dominam, Principum Regumque spoliis onustam ostentaret. cujus ille regnum animi constantia euertit, manu exarmauit. Quem obscœna pellex ac lasciua, veste varia ac laxa, vultu lubrico ac molli, oculis natantibus ac fractis, comptis ac madentibus capillis, sequeretur: copa quædam generis humani ac lena. Cujus impetum nec magnus Alexander, neque milites Græcorum, vt fatentur ipsi, sustinere potuerunt. voluptatem vocant homines. Quæ magistros quoque sapientiæ seduxit. vt supremum maximumque in ea vitæ bonum collocarent. Quod è lustris, è popinis, è scortorum prope halitu ac gremio, è vino, è sagina, ad sudorem, ad honestas actiones, ad contemptum voluptatis ac doloris, ad tranquillitatem animi ac bonam mentem, primus Socrates traduxit, & in locum suum collocauit.

vit. qui vt ſcopum vitæ ſuum reddidit, ita ipſam ſaluberrimis præceptis illuſtrauit. neque vanis, vt Apollo Delphis, ac ambiguis, ſed certis ac perſpicuis oraculis inſtruxit. DEVM IMMORTALEM NOSSE OMNIA. FALLI HVNC AB HOMINE NON POSSE. HONESTATEM AB VTILITATE SEPARANDAM NON ESSE. BONVM VNICVM SCIENTIAM, MALVM VNICVM ESSE IGNORANTIAM. LIBERTATEM SITAM ESSE IN ANIMO. EVM EXTINGVI NON POSSE. SAPIENTI QVIDVIS ESSE SATIS, DESIPIENTI NIHIL. NVLLA RE EGERE, DEI; PAVCIS, DIVINI VIRI ESSE. quæ & publice & priuatim, & in foro non minus quam in Academia canebat. quam ſuauiſſimam illius muſicam, non hyems, non autumnus, non tempeſtas vlla, ſed plebeius furor & cicuta abrupit. Hanc in vinculis, in ferro, in lictorum manu, vt cicadæ, ſi in ipſo cantu capiantur, ſine vlla vultus commutatione aut querela, vſque ad exitum perduxit. cujus rei ſine maximo dolore recordari hic non poſſum. Vir innocentiſſimus probiſſimuſque, aduerſus nemini aut grauis, morum ac viuendi publicus magiſter, in Rep. ac vita inculpatus, domi ac militiæ inuictus, ad quem juuentutem gratis emendandam tota vrbs mittebat, paucis diſplicere incipit.

Accuſatur, creditur. In vincula conjicitur. Ipſe quid? Non cauſidicum è foro, callidum ac vafrum, legum aucupem ac ſyllabarum, formularum præconem ac cantorem, quales ibi erant plurimi, producit. non vxorem ejulantem, non infantes vagientes, ipſe ſordidus ſqualore, lachrymis confectus, metu ac pallore exanguis ac propemodum exanimatus, judici oſtendit. Quid igitur? quid expectatis? Innocentiam opponit: mortem ſimul ac defenſionem ſpernit. Lyſias orationem ſcribit: ipſe ſcriptam laudat, non admittit. conuenire enim ſibi negat. nihil quippe deprecandum, nihil excuſandum illi eſſe, qui non pœnæ metu ſed virtutis cauſa, nunquam ab honeſto receſſiſſet. Id ſi perſuaderi populo non poſſet, mortem contemnendam eſſe, quam qui ferre didiciſſet, eſſe miſerum non poſſe. Plato pulpitum, vt memorant, conſcendit, ſed exſibilatus ſuperſedit. Mihi vero ipſa Sapientia, diuini hujus viri patrocinium ſuſcipere eo tempore videtur debuiſſe. quæ hoc modo plebem & corruptos peſſima opinione judices, affari potuit. Viri Athenienſes, quas res geritis? Socratem hunc Sophroniſci filium, Melitus accuſat, Anytus oppugnat, Lyco perſequitur, Ariſtophanes calumniatur. Vos vero quid? credo damnabitis. Crimen ergo quod adfertur? Nouos Deos introducit. Atqui veſtri ne ſunt

Dii quidem. Edunt, bibunt, pugnant, rident, plorant. denique, si vestræ credimus Theologiæ, cœlum deserunt, abnoctant, virgines imminuunt. Iuuentutem hanc corrumpit. quamne ad pietatem, temperantiam, ac frugem, gratis toto vitæ tempore vocauit? Libertatem ferre non potestis. at majorem in comœdia laudatis. De supplicio nunc videamus. In exilium mittetur. ille vbique natum se existimat. Vos Alopecensem esse creditis, vni populo astringitis. iuro vobis, ne Atheniensis quidem est. Ciuem vniuersi hic videtis. Quocunque ablegatis, cœlum hoc, dignissimum philosopho spectaculum habebit: Solem hunc, hanc Lunam intuebitur: in sublimem illum, &, quacunque parte aspicias, simillimum sibi aërem, mentem & oculos immerget. Quocunque autem veniet, terram aliquam calcabit, aquam bibet. Animum inuictum, immobilem, ingentem, excelsum, infatigabilem habet; omni loco, omni vitæ ac fortunæ parem. Bona subducentur. ne possedit quidem vlla vnquam: vnam togam, calceos plerunque nullos habet. Ecce nudis pedibus incedit. Etiam hoc tempore quo reus est, fortunam profitetur, non accusat. postremo, sola virtus diuitem, paupertas efficit securum. Huic quicquam eripi non potest, ista detrahi non potest. In carcerem conjicietur. ille Academiam putabit.

bit. De æternitate animorum, de felicitate poſt hanc vitam, vt Athenis ſolet, lætus ac ſecurus diſputabit. Compedes ac vincula iniicientur. ille liber animo, non ciuitatem modo veſtram, ſed & campos beatorum, quos Elyſios vocatis, peruagabitur ac ſuauiter deſcribet. Venenum propinabitur. quid ſi iſtud tanquam vinum hauriet? Mors ſequetur. quid ſi hanc felicitatis portum, toto vitæ tempore vocauit? Memoriam delebitis. omnium jam eam animis impreſſit. Alii vos crudeles, barbaros, immites judicabunt: nulla dies, nulla ætas, nulla temporum vis, notitiam hanc delebit. Ille quid? Si vel nunc audire verum didiciſtis, pueros exiſtimauit ſemper. Faba judicem creatis, calculo virtutem aut damnatis, aut quibuſdam teſtulis proſcribitis. Sic Miltiades à vobis, ſic Themiſtocles, ſic Ariſtides, ex hac vrbe ejecti ſunt. Socrates, vt leges veſtræ ferunt, poculum exhauriet. Ille vero, ô inepti, morem geret vobis. & vt inter ebrios ac temulentos veſtros, nemo Regi ſe opponit, cujus omne imperium cum menſa tollitur: ita ille, tanquam à conuiuii magiſtro nunc damnatus, morem, inquam, geret vobis. Bibet. Paulo poſt à vobis ſe ſubducet, ac in locum omnibus communem, hinc ſecedet. vbi neque pacta, neque ſtipulatiunculas, neque fabas, neque teſtas, neq; calculos, nec familiare ac domeſticum hic

animal,

animal, ſycophantam amplius videbit. Vbi legem, non Draconis veſtri aut Solonis, ſed qua mundus iſte gubernatur ac diſponitur, inueniet. ex qua lege actor Socrates, rei ſunt Athenienſes. Hæc ſi ipſa Sapientia dixiſſet, vera quidem ſed nil profutura in communi iſta rabie dixiſſet. ſola quippe pœnitentia ſanantur, quos ſanare ratio non poteſt. Noſter igitur inuictus ac immotus, mortem ſubiit, inuidiæ conceſſit, vrbem ac Rempublicam ingratam, voce ac conſpectu ſaluberrimo priuauit. Poculum veneni, tanquam aquam qua delectabatur, hauſit. poſt exhauſtum, ne jocari quidem deſiit. Quippe cum ad pectus vſque vim cicutæ defluxiſſe jam videret, & in ipſa morte verſaretur, gallum Æſculapio mactari juſſit, quod poſt morbum fieri ſolebat. & cum dicto expiravit. Deſpectos ac illuſos ſe ab eo judices conquerebantur. ille vero morti quoque illuſit: vitam autem, tanquam febrim aut gangrænam, vna cum ſceleſtis ciuibus reliquit. Qui non multo poſt grauiſſime ereptum doluere: domos omnes, omnes officinas, vt in luctu publico, clauſerunt: Anytum exilio, morte Melitum, cum ſerum eſſet, affecerunt. ejus vero vultum, non tam Socratis quam leuitatis ſuæ, veram expreſſamque in publico imaginem repoſuerunt. Nam vt trimulæ puellæ aut quadrimulæ, ſigilla quædam habent,

quibus

quibus vitam dare cum non possint, formam, quantum est in se, humanam donant; iis se oblectant, osculantur, pectori subinde applicant aut intuentur: ita homines, insani vere ac dementes, cum viuentem ac spirantem reddere non possent, statuam illius, arte exquisita factam, in Pompeio dedicarunt. Pusillum ac deforme viri corpus expresserunt: pulchrum illum ingentemque animum, quem nec fortuna vlla nec lubido tetigit aut flexit, castitatis, temperantiæ, modestiæ magistrum, fortem, rigidum, inuictum, supra res humanas eminentem, perditum iuêre. Nos vero, quibus absoluta ejus viri, non tam corporis quam animi figura est relicta, quam non artifex Lysippus, sed diuinus Plato efformauit atque expressit, summo eam studio atque admiratione complectamur. Illic statuam, non ære, sed inusitata animatam eloquentia, habemus. Illic post cicutam imperitos docet, insolentes arguit, ineptos ridet, arrogantibus illudit. Illic suauiter jocatur, disserit facete, vrbanissime dissimulat. Nunc furore subito commotus, Deum equitantem videt, & arcanum omne cœli ore audacissimo eliminat. Nunc Ismenum suum petit, & in fonte puro nudis pedibus obambulat, simulque gratam aquæ frigidissimæ temperiem expertus, voces homine majores illico effundit. Nunc Amorem, mirum & potentem Deum,

Deum, mores ejus, genus ac parentes, lepide depingit. est & vbi jam vicinus, morti, ac propemodum in ipsa, animam describit, & æternam esse docet. In Eutyphrone de pietate, in Menone de virtute, in prioré Alcibiade, de homine, in posteriore, de precandi ratione; alibi de temperantia, alibi de amicitia, alibi de fortitudine eleganter, & pro more suo, agit. denique, ne quicquam desit, leges sancit & Rempublicam ædificat. Omnibus hic loquitur, omnes docet, omnibus philosophatur. Hic cum eo mortem contemnamus, supra casus omnes ac fortunam assurgamus, bonum non in opibus cum vulgo, sed in animo ponamus. Qui cum se disposuit vt debet, & cum ratione pariter ac secum conuenire cœpit, nullius aut expectat judicium aut timet. Dolorem non metuit, injuriam non sentit, calamitatem non nouit: nullam pœnitentiæ lituram admittit. Plenus, perfectus, absolutus, sortem per se suam & conditionem excedit. Nam vt Deus immortalis, nec fortunæ bona habet sicut Reges principesque, neque corporis, quo caret, neque minus tamen ipsa est felicitas: ita sine scenico & ludicro hoc apparatu, ad felicitatem & supremum quiuis in hac vita bonum peruenire potest. Viam Socrates ostendit. qui vt olim dum viueret, in Academia, aut amœno viridantis platani musco, ita nunc in sacris mysticis-

ſticiſque maximi Platonis de virtute ac ſapientia ſermonibus, de his ipſis conſulentibus reſpondet.

Vobis, Ampliſſimi Clariſſimique Viri, Roche Honerdi, Apolloni Scote, Caſpar Voſbergi, maxima Senatus ſummi lumina atque ornamenta, quodque nobis quoque omnibus accedit, hujus olim Academiæ alumni, qui huc noſtri cauſa aduenistis, gratias quas debeo, & habeo & ago. Noſtro autem Socrati inprimis gratulamur, quod vt olim iniquiſſimo Athenienſium judicio, ac calculis damnatus eſt, ita veſtris, ad quæ omnes prouocant, judiciis ſuffragiiſque, (de quo veſtra tum præſentia tum audiendi ſtudium, inprimis vero ea quam ignorat nemo æquitas, ac probitatis amor, dubitare nos non ſinit) iterum hoc die, & in hac corona quam videtis, publice abſolutus ſit.

De vtilitate, quæ è lectione Tragœdiarum percipitur. Habita, cum Electram Sophoclis interpretaturus eſſet.

ORATIO XXIII.

GOrgias ille Leontinus, Auditores, cui vires ſuas & rotunditatem quandam in dicendo antiqui oratores ſe debere fatentur, Tragœdiam definiebat, *Fallaciam, qua qui deciperet, juſtior eo qui non deciperet, qui decipere-*

ciperetur, ſapientior eo qui non deciperetur, eſſet. Videtis breue illud & argutum, quo tantopere delectabatur, diſſerendi genus. Oraculum autem verius, nec ille, nec Apollo Delphicus, pronuntiauit vnquam. Nam cum aſpera minuſque amœna ſit virtutis via, qui inuſitata quadam ac inſolita docendi ratione & apparatu, ita flectere, & quaſi incantare, humanos poſſunt animos, vt inuiti, & cum voluptate tamen quadam, ſapientiam ſequantur, quemadmodum prudenter, ita juſte infelicitati humanæ imponunt, neque minus neceſſaria quam ſalutari quadam fraude vtuntur. Cæterum à tantis viris poſſe decipi, paucorum eſt: & illorum fere tantum, qui præſtantiam eorum, ſi non aſſequi re ipſa, mente ac intellectu æſtimare ac complecti poſſunt. qui cum aliquo judicio decipiuntur. Profecto equidem, quoties theatri veteris ornatum, quoties ſtupendam illam opulentiam ac apparatum, illos modos, geſtus, cantus & ſaltationes, quæ extrinſecus adhibebantur, (quæ ſpectaculorum inſtrumenta Ariſtoteles præclare dixit) recte conſidero; veneficium quoddam & doctiſſimas prçſtigias fuiſſe Tragœdiam judico: quibus multo efficacius quam legibus Solonis ſui, ad repræſentationes Tragicas pertraherentur iſti. Contra autem ipſum Sophoclem in manus quotidie cum ſumo, cum ſeueram illam,

illam, grauem, ſobriam, prudentem, caſtigatam, ſplendidam, ſemperque ſui ſimilem orationis formam, vere Atticam, ſententiarum autem vel inprimis denſitatem æſtimare incipio ac pondus; non tam hominem profecto, quam cœleſtem aliquem virtutis genium, audire videor: qui inferiora hæc, in quibus volutamur, nunquam pede, his ſordibus contaminatus, preſſerit, ſed in alto aliquo & publico theatro, vitæ noſtræ clades ac calamitates obſeruarit ac deſpexerit. ibi natus, ibi educatus, vni huic rei ſemper fuerit intentus. Cujus ſpectatores, non Athenienſes, ſed humanum genus eſſe oporteat: quique linguæ ſuæ gnaros, Occidentem pariter atque Orientem habuiſſe mereatur. Neque enim, quæ ad vniuerſam vitam, quæ ad vniuerſos ſpectant homines, quæque tam diuina ac ſeuera grauitate, caſtitate ac prudentia, de omnibus dicuntur, tam anguſtis contineri debuiſſe finibus exiſtimo. quæ vt penitus examinare, neque noſtri nunc eſt otii neque inſtituti, vt qui linguæ venuſtatem, mores ac antiquitates explicandas obiter atque illuſtrandas nunc ſuſcepimus, ita nefas duco, in minutis ſic hærere, vt ad illa quæ majora ſunt, neque animum nec oculos ſubinde attollamus. Nam vt magnam ac præſtantem regiam, plures ſi videant, vt ſinguli ſententiam de ea ferant, tabulas

bulas in ea pictor, muros, lacunaria, ac topiaria, peritus horum æstimabit, cætera geometræ, qui de proportione judicare solent, melius videbunt: ita cum in Sophocle, Grammaticus, Poëta, ac Rhetor, singuli virtutes suas inuenerunt, plus Philosophis relinquunt. Non de Dialecticis jam loquor: qui acute disputare quam prudenter malunt viuere. Neque Physicos intelligo: inprimis, eos qui in aëre, in terræ superficie aut penetralibus cum viuant, domi & in terris peregrini sunt, non ciues. Sed de parte hac, quæ reliquarum imperatrix dicitur ab Aristotele. quæ & singulos, vt homines, & omnes, tanquam ciues, quid sit sui muneris in vrbe docet. & quod longe est præcipuum, sortem ac conditionem hominum vere ac concinne ob oculos lectori ponit. Quid est homo? vmbræ somnium, si quæras, respondebit Pindarus. Quid est homo? simulachrum quoddam, dicet Sophocles. Quid est hoho? ipsa calamitas, vt loquitur Herodotus. Quid est homo? occasio miseriarum, vt Philemon loquitur. Quid est homo? folium caducum, vt Homerus loquitur. Quid est homo? exemplum imbecillitatis, temporis spolium, lusus fortunæ, mutationis imago, inuidiæ & calamitatis trutina; præter illa, nihil, nisi pituitæ aliquantulum & bilis, dicet, & jam olim dixit Aristoteles. Hoc siue animal,

animal, ſeu monſtrum potius, cujus orbis quantus quantus eſt ambitionem ac lucri ſtudium non capit, fletu ſpectatorem in lucem editus ſalutat, neq; oratione ſed lachrymis, ac fletu primas partes agit. quam in ſpem ac felicitatem à natura porro educatur. Prologum videtis: mutum hercules omnino, niſi quatenus vagire ſolet. vnde & infantem haud immerito Latini, νήπιον dixerunt Græci. Donec tandem fari ſenſim, & interpretatione linguæ, miſeram conditionem ſuam, nondum quidem explicare (nam quis ſatis eam nouit? ſed fateri tamen incipit. Ita ad magiſtros ablegatur, quorum ferulis ac virgis patientiam indulget: ſæpe truculentis, ſæpe barbaris. nam & hic Ajaces ſunt qui flagra geſtant, non in ſcena tantum. Interim rem agi credas. Literarum nexus atque ſyllabarum, mox verborum, diſcunt. Addo &, vt magno poſtea labore diſciplinas diſcant, prius cum majore in linguis diu verſantur. atque hic ſane Protaſis, quæ prima pars Tragœdiæ, ponatur. Sequitur ſecunda, plane vt in Tragœdia videmus: in qua turbæ aliæ ex aliis naſcuntur. Plerique enim, ſimul atque ad pubertatem eſt deuentum, quaſi non virorum ſit vbique ſatis quibus otium ac libertatem ſuam mancipare poſſint, inſeruire fœminis incipiunt: quæ his moribus ac corruptela, ab ætatis anno decimo & quarto, dominæ

minæ vocantur. plane id quod ſunt, ac optimo cum jure; non imperioſæ modo, ſed procaces quoque noſtro vitio ac inſolentes. Ibi jam deſidioſe ætas agitur ac miſere. Obſidendæ fores, ſalutandi multi, plures metuendi: ancillarum quoque nutus ac ſeruorum, diligenter obſeruandi iis qui ad dominas affectant viam. Adde, quod plerunque quæ amari noſtro vitio ſe didicit ac intellexit, non minores à calamitate noſtra, quam ab opibus aut forma ſua ſpiritus aſſumit.

At lachrymans excluſus amator, limina ſæpe
Floribus & ſertis operit: poſtiſque ſuperbos
Vngit amaracino, & foribus miſer oſcula
figit.

quodque magis admireris, ex his vere Comicis ineptiis miſeriiſque, optima Tragœdiarum naſcuntur argumenta. Defunctos iſto malo, domi malum ſæpe grauius, foris innumera excipiunt. Quippe hic militis, iſte, mercatoris, alius agricolæ, alius cauſidici perſonam agit. quiſque ita ſuam, vt felicem alienam exiſtimet: faſtidioſi hiſtriones, & cum aliis moleſti, tum ſibi. Porro ſi quis altiora ſtruit & ambitioni pedem laxat, inter ſpes & vota rem cum cura gerit: id eſt, vigilando ſomniat. vel dum non conſequitur quæ optat, vel quod conſecutus magna, ideo majora jam ſperare audet. Ille filii obitum deplorat: iſte, ſed cum lachrymis, moleſte

optat.

optat. Huic domi eſt Medea; non ad horam, vt in ſcena, ſed ad vitam comes. Illum fortuna nunquam melior reſpexit: illum diu, ſed hac lege, vt ſubito relinquat; interdum & ludibrio exponat. nam cum aliqui ſe ſemper miſeros fuiſſe clament, longe tamen eſt miſerrimus, qui ſemper felix fuit. Hinc ſuſpiria, hinc lachrymæ, hinc luctus, hinc tragœdiæ infelix illud condimentum, heu heu! quod in vita paginam vtramque facit. Jam ſi ad Ajaces noſtros & Oedipodas eamus; propria eorum vt in ſcena, ita & in vita eſt calamitas. qui quot ſatellitibus, tot curis, tot moleſtiis ſtipantur, neque cadunt vt reſurgant, ſed vt ſemper jaceant ac deprimantur. Sicut enim minima animalcula è loco vel altiſſimo, impune cadunt, majora, caſus quilibet comminuit & frangit: ita ſceptra ac faſces, opes ac potentiæ, & inania iſta rerum, vt ſtantibus dignitatem addunt, ita lapſos pondere ipſo premunt & comminuunt. Partem vltimam, vt in tragœdia, ita raro inuenias in vita. Quotuſquiſque enim ſenectutem attingit? quæ & hic Cataſtrophe vocari meretur. vltima quippe ætas, officina luctus, portus vitæ ſimul & calamitatum mare eſt. quam vt omnes optant, ita nemo conſecutus, ea gaudet: optima cum expectatur, cum aduênit, oneroſa ſibi, aliis moleſta. Inſtat enim diu viuentibus natura.
quæ,

quæ, vt creditor immitis, aut danista importunus, jus ſuum ſibi flagitat. Itaque, ſi nimium cunɛteris, huic oculum, illi dentem, illi ſenſum aliquem, aut omnes ſimul, tanquam pignus, eripit ac tollit. vt qui modo omnia excelſa ſpirat, jam imago ſui aut cadauer viuum inter homines oberret. Quanquam fabulam vtplurimum mors ipſa, rerum linea ac finis vltimus, abſoluit: cujus machinæ, vt olim hiſtriones loquebantur, plurimæ. Quoſdam enim ferrum, quoſdam mare, alios lubido propria abſumit: pleroſque nihil tale cogitantes, quaſi è poſtſcenio inuadit, vt non vitam modo, ſed & ſpes in medio abrumpat. Plenam ſuis partibus tragœdiam habetis: cujus Deus eſt choragus, argumentum luɛtus ac calamitas, hiſtriones miſeri mortales, chorus, fœminæ & viri, apparatus, aurum & argentum, veſtes variæ & magno precio conduɛtæ: aliena omnia ac mutuata, ſæpe autem ſubito reddenda. Theatrum eſt hic orbis, in quo hominem natura collocauit. qui, ſi nos reſpicias, diffuſus, ſi hanc terram quaqua panditur, anguſtus; ſi immenſum illud cœlum, quod hanc ambit vndique & inuoluit, punɛti inſtar eſt. quem cum magnus Alexander integrum viciſſet, paulo poſt ſex pedes occupauit. Reliqua diſcordiis ac ferro hæredes diuisêre. cum ex iis nemo eſſet, qui tam amplum poſſidere patrimo-

trimonium ex asse posset. quod si aliquis despiceret è cœlo, forte quæreret, nec inueniret. Ite nunc, ô histriones nostri, ite, & personam suam quisque agat, vt videtur. Tu qui purpuram & sceptrum geris, quem cum multi cingant, plures timent, nemo non extinctum vellet, orbem animo inuade: spes tuas & insaniam votorum, quantum lubet ac videtur, erige aut extende: aliquid humana sorte majus concipe animo ac volue: hostem magno animo inuade: militem conscribe: aciem dispone: montes maximos complana: latifundia & turres præstina ac cole. sed, ô noster, finis instat, & jam vela scenæ complicantur. Tu, cui opes contigerunt, speciosum illud, si videtur, lutum, quod choragi munere ad tempus accepisti, oculis & mente, quantum potes, contemplare: hujus gratia, dum vivis, curre, rape, suda, ara, nauiga, ac vigila: causas in judicio ac foro, quantum voce vales & lateribus, declama: orbos ac pupillos circumscribe, viduas emunge: huic denique inserui, & diuinam animæ cœlestis partem, ipsam, inquam, rationem, rei quæ nec sentit nec intelligit, submitte, huic penitus inhære. aut, ne tange quidem, si hoc placet. (& quis multis hoc placere neget?) sed in terra alibi depone; secuturus ipse. Finis quippe instat fabulæ, quam agis: & jam ornamenta flagitat qui dedit. Dedit, dico?
imo

imo mutauit. Breuem, vt nouiſtis, ambitum tragœdiæ, ac ſtrictum, Rex philoſophorum ponit. noſter, ſi æternitatem ſpectes, nullus dici poteſt. nullum enim ſpatium aut interuallum habet. omnia momento hic geruntur. Quod infantiam ac ſenectutem vulgo vocant, & hoc ipſum quo hæc diuiduntur ſpacium, aut potius momentum, anni Platonici vix hora eſt. Ex quo ipſo ſomnus, tanquam publicanus quidam, maximum vectigal ſibi petit; mortis fidejuſſor quidam, & quaſi anteambulo. qui quotidie nos docet, id quod aliquando ſemper eſt futurum. Hæc inculcant Tragici, hæc monent: hæc exemplis, hæc ſententiis confirmant. Hæc in Academia eâdem tempeſtate Socrates, qua in theatro publice Euripides docebat. ſed ſublimius vtroque Sophocles, plerumque & efficacius. vt qui in Republica perſonam egit, dux Athenienſium & prætor. Vere vbique magnus: domi imperator pariter & foris. Hæc doctrina primum animis cum cura infigenda eſt: reliqua deinde & ſecundo loco. Quod in poſterum facturi ſumus. Multum enim didicit, qui ſortem ſuam ac conditionem intellexit, qui perſonam bene, & vt breui aliud acturus, hic ſuſtinuit: qui ex decoro gemuit ac luxit. niſi quod hic vero gemitu ac ejulatu opus eſt. Nam vt omnium Philoſophorum

scripta euoluatis, neminem prudentius scripsisse judicabitis quam Heraclitus fleuit.

De Stoica Philosophia.

ORATIO XXIV.

SIcut illi, Auditores, qui in rupem aliquam sublimem editamque enituntur, sensim, & per gradus quasi, peruenire eo solent: ita nos paulatim ad augustam masculamque Stoicorum sapientiam peruenimus. Ante menses enim paucos, Socratem, ejusque disciplinam, vobis exhibuimus: qui cum leporem in docendo incredibilem ac Venerem, ad eam attulisset partem, quæ in describendis hominum officiis ac moribus versatur; omnes tamen fortitudine, constantia, cæterisque viro dignis & robustioribus virtutibus excessit. quas, cum cætera prætermisissent, ita Stoici amplexi sunt, vt cum sola honestate, cui primas quoque deferebat Socrates, cum à reliquis diuortium fecissent, in manum conuenirent, neque vsu tantum, sed, vt matrem familias, coemptione sibi vindicarent: functiones animi intenderent: ipsum autem, quasi humeris sublatum, supra corporis imperium in corpore, supra dignitates & honores in Republica, supra omnia fortuita, in hoc orbe collocarent: soli imperium, soli principatum rerum omnium defer-

deferrent : in solo libertatis ac felicitatis nostræ fundamenta ac diuinitatis præclara quædam semina concluderent. Quæ cum aut non agunt, aut non crebra contemplatione excitantur, protinus opinionem, pestem omnibus familiarem, nasci. quæ terrarum orbem, ac præcipue plebeias mentes, sicut morbi, qui grassari populariter à medicis dicuntur, pessima contagione inuadit. Hanc in foro, in Republica, in aula, passim denique & vbique, in rationis locum successisse. quæ cum læsa ab opinione est aut corrupta, appetitum inflammari: à quo omnes animi calamitates, tanquam fonte quodam publico, nascuntur. In hac cæcitate omnes, præter solum sapientiæ consultum, versari. qui, quod olim in nocturnis fieri solebat sacris, rationis facem omnibus attollit. Quod quo pacto fieri ab iis soleat, studiose quæso attenteque audite. Primo ergo, Stoicus parentem vnum, vnum dominum agnoscit: Deum immortalem, nempe. quem cognatum suum & affinem, cum ad animum respiciunt, heroes nostri vocant. Hunc immensum, infinitum, ac æternum, sed inprimis prouidum, vbique profitentur. non vt quædam moderetur ac dispenset, quædam vero vel remota in his terris, vel minuta nimium in homine, tutelam ejus hic curamque excedant: verum, vt ad omnia vbique

ſe extendat. De Socrate ipſi notant, quem in ore, vt doctrinæ ſuæ inuentorem, ſemper habent, quoties vel ſolus eſſet, vel acturus aliquid ad implorandam Dei opem confugeret, frequenter in hæc verba prorupiſſe: NE MOTVS QVIDEM MEOS SCIO TE LATERE POSSE. quam ſententiam, Vlyſſi quoq; Homerico aſſcribit Epictetus. Ad intelligendam hujus, vt oportet, rationem prouidentiæ, duo in homine requirunt. Primo vt res ſingulas, in quibus maxime verſatur, diligenter & cum cura intueatur: tum vt gratum memoremque animum, ad eam afferat. quia nihil fruſtra, pleraque autem cauſa hominis & fecit & diſponit. Patriam ſapientis, non vnius ciuitatis mœnibus aut muris, ſed totius cœli ambitu deſcribunt. ne tam magnæ vrbis incola ac ciuis, tum ipſius Dei filius ac popularis, quicquam humile aut abjectum cogitet: relegationes autem, exilia, atque alia id genus, non naturæ ſed opinionis mala eſſe ſciat: & ad cœlum vſque, ſupra vulgum, magno animo aſſurgat. Eum ipſum ab eodem rerum omnium parente, liberum ab omni perturbatione ac immunem factum atque huic corpori infuſum. Inſtrumentum ejus eſſe corpus: longe ab eo, cujus inſtrumentum eſt, diuerſum. Ipſum autem hominem id eſſe, quod eſt ratio, ac animus. quæ illius bona ſunt aut mala, bona

na hominis aut mala esse: cætera autem extra eũm esse, & ad hominis felicitatem, nisi velit aut non recte opinetur, pondus ac momentum non adferre. Vt recte autem opinetur, maximum illius bonum esse: quemadmodum, vt contra, omnium miseriarum ac calamitatum esse fontem, quæ tranquillitatem mentis nostræ ac felicitatem perturbare possunt. Jam cum omnibus natura sit innatum, bonum vt sequamur, malum fugiamus, quoties eorum alterum offertur, duos nasci motus, qui & ipsi sint in potestate nostra. Appetitum nempe, & declinandi studium, seu voluntatem. Quod si purus atque simplex, si nulla corporis contagione vel corruptus vel pollutus, ac suæ spontis sit animus, bona sua petere, mala autem declinare. Sua autem esse, quæ in potestate sua habet, vt vel consequatur, si velit, vel declinet, si non velit. Rursus autem, quæ in potestate non habet, neque appetere, si bona videantur, quia aliena sunt; vt fortunæ quæ dicuntur, quæ corporis, & alia id genus: extra mentem enim sunt ac rationem: ideoque nihil ad naturam ac perfectionem nostram, quæ in his consistit. Neque declinare aut fugere, si mala videantur. vt aduersa quæ dicuntur: dolor, paupertas, scilicet, & morbi, aliaque id genus: in quibus calamitatem suam ac miseriam, præter solum sapientem,

qui non fallitur, sitam esse, omnes arbitrantur. Ita semper liberum, felicem semper ac tranquillum, semper hilarem, semper sibi esse similem. quippe & optare quæ vult, quod est libertatis: & optare quæ oportet, quod est bene opinantis: & optare quæ consequitur, quod supremæ felicitatis esse, omnes fatentur. Eodem quoque modo, declinare ac fugere. Non dolorem aut mortem: mala enim esse corporis, non sua. ideoque cum sint aliena, ne vitari quidem posse: quare ne deberi quidem. ne liberrima, videlicet, pars animi impediatur vsquam: aut non possit id quod velit, qui non potest velle præter vnum id quod debet. In bono enim appetitus si impediatur, declinationem, si in malo, perturbationem sequi ac luctum: aut si dolor altius descendat, lamentationes quoque ac fletus: quæ natura muliebri addidit ingenio. in sapientem autem vere ac constantem, absit omen quoque vt cadant. Quare verus ille sapiens, &, qualem Stoici requirunt, absolutus, supra ignorantiam, opinionem, ac persuasionem, supra dignitates, potentias, honores, supra casum omnem, fortunam ac calamitatem, supra morbos omnes ac dolores, quæ externa esse nouit, animo assurgit: cujus sola semper bona sequitur, sola semper mala fugit ac declinat. & vtrumque potest. Animum excolit, ac format, animum quam

maxime

maxime ad diuinitatis normam componit. quem cum ſupra omnia evexit, Deo fortiter ſubmittit. Quicquid autem vulgus & ignara veritatis turba, caſum aut fortunam vocat, ſoli Deo ac æternæ ejus ſapientiæ aſſcribit. Quare orbitatem ac amiſſionem liberorum, exilium ac fugam, morbos denique ac dolores, & quæcunque fruſtra fugiuntur, fruſtra metuuntur, mala eſſe negat. ſiquidem ab optimo conſilio procedunt. Iſto robore ac conſtantia munitus, tanquam voluntarius athleta, pedem in arena ponere incipit; ſecurus quicquid euenit ac tutus. Nihil enim, vt vult, fieri exoptat, qui, quæcunque fiunt, velle diſcit. Sicut autem nautæ pluuias ac niues, & quæcunque eueniunt quotidie natura, nec mirantur, nec moleſte ferunt, ac ne vitant quidem: ita ille vitæ tempeſtates, inter neceſſaria & vſitata & quotidiana habet. Si quid grauius eueniat; ad ſe recurrit. Si fortuna totis viribus incubuit, conſtantiam; ſi periculum aut labor, tolerantiam; ſi quod detrimentum valetudo patitur, rectam ilico opinionem promit. Scit quoſcunque medici curare ſolent, alium capitis, alium pulmonis, alium abdominis, alium ventris eſſe morbum: nullum animi. Pedem claudicatio offendit. num & rectam ideo opinionem? Manum impedire poteſt chiragra. numquid deſiderium aut volunta-

 tem?

tem? Nullum denique extra auimum & extra semet bonum, nullum propter animum & extra semet malum esse judicat. Hanc autem, non Zenonis aut Chrysippi, non Cleanthis aut Cratetis, non vnius hominis aut sectæ, sed naturæ & præstantium virorum esse sapientiam: cujus ab ætate omni ac tempore, aliqua vbique vestigia fuisse. De quo ipso, ad Homerum, sicut summum, ita vetustissimum autorem prouocant. In quo, vt Vlyssem, ita Herculem potissimum mirantur: quos patronos sectæ suæ, ac opinionum quasi tutelares, ipsi illi rigidi è porticu magistri fecerunt. quod vterque ad miserias, calamitates, ac labores, natus videretur. Quorum alterum, in littore, egenum omnium ac nudum, sine amicis, ac externo vllo apparatu, cum naufragio ejectus esset, summus poëtarum introduxit. quem qui Stoicum fuisse negant, quæ de eo summus autor dixit, serio expendant. Furit Neptunus ac insanit, mare pariter ac cœlum vires suas jungunt conferuntque, vt vnum hominem euertant. Quid autem ille? cum amittat quæ habuit, propria & sua tantum seruat. quare haud aliter ac si de hercíscunda re ageretur, semel cum Fortuna omnia partitur. Comites, amicos, remiges, aurum, ac argentum, hæc concedi sibi postulat. Ille lubens omnia volensque dominæ volenti tradit. Vestem poni jubet:

jubet: hanc quoque exuit. Magnum hercle ac inuictum libertatis & felicitatis argumentum, quas in solo animo, vt sacrum aliquod depositum, non sine causa Stoici concludunt. Vtriusque autem fundamentum, rectam esse opinionem statuunt ac veram. Si quis enim opes ac honores, & externa ista, vera esse bona opinatur, ea non appetere non posse. omnem enim appetitum suum sequi bonum. qui vero appetit aut optat, sicut gaudet cum assequitur quod optat, ita dolet cum amittit. Si dolere potest, miser & infelix esse potest. potest enim aliquid non conse-, qui quod vellet, qui amare potest aliquid non suum. Animi autem motus & opiniones rectæ, verum solidumque bonum, sicut sunt à nobis, ita propria, & nostra, & in nostra potestate non esse non possunt. Vt in alienam autem veniant, Dii pariter atque homines prohibeant. quippe à quibus actiones nostræ omnes ac judicia dependent. Vlyssem quidem, vt in mare cadat, vt in eo madeat, & natet, ac in dubium de vita veniat, quod cogere Fortuna possis, nunc expertus fui, nunquam autem dicet dubitaui. Proram illidere ac puppim, eripere de manu gubernaculum quod tenet, aquam miscere cum cœlo, cœlum per tonitrua ac fulmina demittere in aquam potes: impingere ipsum scopulo, si lubet, potes: frustillatim discerpere ac

dilaniare, ſi videtur, potes. Vt autem ejulet & ploret, vt ſe infelicem ipſe dicat, vt hæc mala fateatur, vt opinionem mutet, vt ad genua tibi accidat, niſi velit, non potes. Fateor, inquiet, felices eos judicaui, qui ad Troiam mortem fortiter agendo meruerunt. non in patria enim, ſed pro incolumitate ac dignitate ejus expirare volui. Fateor tibi, fluctus ac ſcopulos, ventos ac procellas, poſtquam ſemel mari me commiſi, declinare non potui: non enim inter mea eram. Alienum erat in quo eram: Dei erat. Ideo nec declinare volui: nihil enim velle, quod non poſſem, debui. Quæcunque autem declinare potui, ea ſedulo vitaui. ignominiam ac turpitudinem, imbelliam ac metum. Tu vt mihi magnitudinem animi, tu vt patriæ amorem, tu vt humanarum rerum tolerantiam, vt fortitudinem, vt fidem, tu vt ea, quibus res Græcorum te inuita ſtetit hactenus, extorqueas conſilia? Quod ſi neque potes, neque potuiſti vnquam, quid vis tibi? Vt infelix ſim ac miſer? Num quid tibi in opinionem meam, num in eam partem qua appetere qua declinare ſoleo, quicquam juris fuit hactenus? Opes abſtuliſti? Quid ſi has ne inter bona quidem numeraui? Quid enim? Num quod iis precium me poſuiſſe meminiſti? Num felicitatem iſtis meam circumſcripſi? Si nec feci iſta, nec vt faciam adduci poſſum, liber

liber ac inuictus, &, si verum vis audire, felix post naufragium incedo. Semina mearum actionum ac principia, in isto pectore conclusa gero, ad quæ nondum peruenisti. non profecto magis quam hoc mare, quod facilius terrarum orbem quam hunc animum mouebit. Ad quæ autem peruenire potuisti, aliena sunt, externa sunt, in potestate tua sunt. ad me autem, quia mea non sunt, nondum pertinent. Porro supra cæteros, quos colunt, Cynicum Diogenem plerique ex iis admirantur: rigidum fortasse, &, vt primo intuentibus videri solet, durum ac morosum, cæterum illustre, &, vt isti judicare solent, quibus nihil humile aut vulgare vnquam placuit, perfectum, & ad flagellandas hominum opiniones ac insaniam, à Diis immortalibus inuentum, & excogitatum quasi, sapientiæ exemplum. Nam cum nemo extitisset vnquam, qui non plura possideret, nemo vnquam fuit qui non pluribus egeret. Quicquid homini est opus, quicquid sapienti expetendum Stoici fatentur, non in domum sed in dolium contraxerat: cujus magnam partem ipse occupabat. quæ mirantur autem cæteri aut habent, nec habebat ipse, nec optabat. Magnum autem Alexandrum ajunt, cum ad expugnandum orbem spei ac fiduciæ plenissimus, incederet, testam præterîsse, in quo hoc prodigium latebat. Ad-

miratus primum, senem tristi pallidoque vultu, haud absimilem mendico, suauiter in Sole apricantem videt. adeo nec strepitum armorum, neque militum concursum, quicquam ad se pertinere existimabat. Ibi vero magis admiratus, Num quid à se posceret, rogare. Ego vero, Ne in Sole isto meo quicquam, inquit ille, tibi vindices. Mox deinde, cum, quis esset Alexander, & quid ageret, ex ipso cognouisset, quædam, quæ ad posteros non peruenerunt, addidisse fertur. Mihi autem, magnus ille dolii habitator, more Stoicorum, qui concisam ac constrictam amplectuntur breuitatem, cæterum & rebus & sententiis abundant, hunc in modum disputationem suam merito instituisse videatur: *Miserrime mortalis, cujus spes ne orbis quidem capit quem affectas: quod nec euenturum cogitasti, fortunatum hominem hic vides. Tanti autem animi, vt cœlum quoque & terram, & hunc ipsum Solem, inter sua numerare audeat. Quod si parum credis, orbis candidate, in his sordibus ac panno, vere liberum & omni seruitute immunem inuenisti: quem nec cogere nec impedire quisquam potest. Cujus conatibus ac votis, nemo intercessit hactenus. ne Fortuna quidem ipsa, quam vos rerum dominam vocatis. Num quid enim quod optarem impetrare hactenus non potui, qui nihil hactenus optaui, quod vt impetrarem, non in mea potestate esset?*

esset? Num quid declinare hactenus non potui, qui nihil declinaui quod euadere non possem? Hanc si libertatem negas, age veram nobis monstra: si fateris, seruum quidem esse te concedis. Nam post expugnatum orbem, tamen aliquid optabis: qui & hactenus profecto, nisi verum non vis confiteri, plurima optasti. Quæ si consecutus es, non consequi tum poteras, nonnulla autem nunquam consequêris. Morbos vero ac calamitates, &, quam vos præcipue timetis, mortem, semper dabis operam vt fugias. quod non esse in tua potestate, ne negabis quidem ipse. Atqui si is vere est liber, qui nec volens prohibetur neque nolens cogi potest, ô te miserum ac infelicem, etiam cum cuncta possidebis, præter bona animi ac tua. Quæ si vera bona sunt ac sola, quid vbique frustra ea quæris? Quid ad Scythiam & Herculis columnas, tanquam aliquid acturus, abis? Quid delubra omnia ac fana petis & oracula Deorum emendicas? Audi certum ex hoc dolio, si lubet. Libertatem in te ac felicitatem habes. Quid si etiam imperium ac sceptrum? Quisque nostrûm ad regnandum natus est. Iracundiæ, lubidini, dolori imperare ac voluptati, regnum sapientiæ est. Num ad ista militem, aut purpuram, requiri arbitraris? Bene Deus immortalis, qui non libertatem modo ac felicitatem, sed & instrumenta quoque earum in nobis tantum collocauit; incredibilem ac notum

tum paucissimis thesaurum. Si formido animum inuadit, fortitudinem inuenies: si voluptas aut lubido, temperantiam inuenies: si familiare tibi malum, ira, mansuetudinem: Si regnandi cupiditas; cuncta ista simul adhibe: regnabis. Me vero miserum si credis, ô te dignum hac felicitate quam affectas. Nam honores, imperia, ac opes, quæ vos prima rerum judicatis, vt in bonis esse credam, numquid cogere potestis? vt non putem, numquid impedire vos potestis? si non puto, ne optare quidem ea possum. Quod si possum, an non sine iis felix esse possum? Ego vero possum, ô miserrime. & vt posse scias, numquid te carere hactenus non didici? Tune inter supplices aut parasitos tuos, vnquam hunc Diogenem vidisti? Ego istam dexteram, hoc genu, aut hoc mentum vnquam prehensaui? Nisi viuere Diogenem anguste arbitraris, qui hoc orbe fruitur vt suo? quem tu quia alienum esse credis, nunquam totum possidebis. Simulac ex isto dolio excessi; mundum habito. Hæc sidera, hunc Solem, tanquam ciuis magnæ hujus vrbis video. Ipse vero nusquam ciuis, nusquam hospes, & vbique meus sum. Omnia autem ista, tanquam mea ac domestica, contemplor. Tu cum moles ædium immensas, turres excelsissimas, in cœlum vsque (ita enim loqui vos soletis) produxisti, nunquid cœlum ipsum excessisti, quod Diogenem & Alexandrum pariter inuoluit?

Velis

Velis nolis, pares nos natura edidit. Nulli quicquam ad felicitatem homini accessit: nihil illa salua ac incolumi discedit. Cum hoc vniuersum Alexander occupauerit, & terram, & aquam, & aërem Diogeni relinquet. Ajunt te à Ioue, & hoc rerum omnium parente, genus ac familiam deducere, idque vnum tantis agere laboribus, vt parentem tuum quis sit aut inuenias aut probes. Fatue ac rerum imperite, an non meus quoque est Iupiter? An non gradus totidem à Ioue Optimo ac Maximo distamus? Omnium mortalium propinquus & agnatus, Deus immortalis est: bonorum vero, etiam domesticus ac hospes. nihil enim præter mentem intuetur; ipse mens & animus. Opes vero, gloriam, & corpus, ne respexit quidem vnquam. extra mentem enim esse putat, intra quam felicitas consistit. Nihil possideo. sed nec egeo cujusquam. Bene cum Deo, bene mecum, bene cum Natura, bene cum corpusculo hoc mihi conuenit. Quod ne quidem meum esse puto, nisi propter animum. Affirmo tibi: nasci etiam absque eo prætulissem. Hoc quia Deus noluit, quam minimum indulgeo. Vestitum illi ego ad mensuram, vos ad luxum & opinionem præbetis. quæ cum semel limitem excessit, modum postea non habet. Frigus, pluuias ac niues, & quæcunque cœli inclementia minatur, ferre malo quam arcere: quia ferre didici cum voluptate. Ventri, nisi ad necessitatem, nihil hactenus concessi.

Por-

Porrum, cicer, fabam, aut lactucam, & quæcunque viliora quidem, sed ad vitam tamen satis esse possunt, à Fortuna etiam irata & aduersa, impetrare possum. Si hæc negat: ecce lentem vides. Audiuisti sæpe, aliquos Deorum immortalium conuiuas dici: vt Pollucem, Castorem, vt Herculem. His Diogenem annumeres licebit. Quicquid sponte prouenit, Deorum cibus est: quicquid voluptatem veram solidamq; afferre esurienti potest, ambrosia vocatur. Hercules ille, quem tu semper imitaris, nullum cibi condimentum, præter sudorem & sanguinem habebat. Vtroque madidus, sicut Diogenes, in ripa accumbebat: neque quicquam dulce illi erat, quam quod nihil fastidiret. Spartani quoque adolescentes, famem à palæstra, non à coquo voluptatem petebant. Terra ecce neminem excludit. quicquid habet, cupientibus apponit. Ad hanc mensam publicam ac omnibus paratam, quales sunt magnatum, ne vocatus quidem, vt familiares ac domestici, Diogenes accedit: non vt parasiti vestri, sed vt satrapæ ac Reges. nulli certus adulari: nulli ad obsequium aut nutum loqui. Cui hæc sufficere non possunt, eum nec luxuries explebit. Infinitum enim est quod petit, qui plus petit quam quod deest. Vos ad morbum, ego ad satietatem sitim, quamuis maximam, produco. Et quid refert, fictili an argentea, lignea an gemmea vtar patera; qui & nulla vti possũ? Manus enim ista sufficit. I nunc, magne domitor

ter-

terrarum, cui orbis vnus nimium angustus est, quantum potes Graciam relinque, Persas voluptatis optimos autores, protenus expugna; mox ab iis expugnandus. Quicquid inter orientem & extremum occidentem jacet, tot laboribus, tot armis, tantis stragibus inuolue. nunquam plura possidebit Alexander, quam Diogenes contemnet. Hęc dixisse quidem aut similia, existimamus, vt qui Regi maximo confessionem hanc extorserit, Nisi Alexander essem, Diogenis fortunam optarem. Et profecto, si quis, quod propositum vbique Stoicis videtur, ab opinione ad rationem prouocet, paucissimos felices, paucos non miserrimos videbit. Nam vt primo ad honorem veniamus, quis in potestate sua vnquam hunc putauit esse, quem in manu tribuentis esse, ratio euincit? non qui exhibetur tantum à minori, sed & qui conferri à superiori solet. Quod concedunt etiam qui nondum didicerunt, semper extra sapientem, imo extra hominem, hunc esse. Omnes istos pallidos ac macros, qui in potestate aliorum ipsi esse se fatentur, aliquantum mihi cogita. Operæ enim est videre, quomodo in aulis Regum Principumque, aut in viis publicis, nunc huc nunc illuc circumcursent, sudent, æstuent, auras omnes captent ac rumusculos: quid superiori die, quid hoc ipso actum sit, exquirant. Alii in limine morantur, alii in atrio obambulant, fores alii

alii agminatim circumſiſtunt : quæ non minus arrogantes quam earum domini, paulatim, neque totæ, patent. Vbi poſtquam aliquamdiu itum eſt ac reditum , prodit ſeſqui-Cato quidam , quem riuales mei ſuo quiſque ordine ſequuntur, meditantem aliquid aut aliud agentem : ſæpe ad faſtum tantum,non ex vero. Inter hæc, ſi forte circumſpexit,ecce tibi totum agmen. Hic ſiniſtram, ille dextram, quidam, Hiſpanorum more, genua inuadunt : minor aliquis aut pauper, cui cum palliolo ac toga minus bene hactenus conuênit, eminus ac longe aſſectatur. ſubinde autem euenire ſolet, vt ex iis nemo, nunquam vero, vt,quod petunt,omnes conſequantur. Cæteri mœrentes ergo, & propemodum exanimati, capite demiſſo, vultu, quali Marſyas in ſtatuis ſpectatur, cum temeritatis ſuæ pœnas ac dementiæ Apollini perſoluit, domum eunt. qui hoc vnum omnes probant, ſolum ſapientem recte judicare, recte eligere, ac appetere, ideoque ſolum eſſe infelicem non poſſe. Ad honorem enim ambiendum cum accedit, ſcit nec inter prima eſſe bona nec ſecunda id quod ambit : ideóque nec reuera bonum, ſed promiſcuum vocari. Solus ſecum cogitat, quid petat, ſolus recte intelligit,quo excidat; ſui in vtroque ſimilis : & vt animo, ita vultu in vtroque ſibi conſtans. Deſiderium immodicum, aut ſtu-

dium,

dium, aut ſpem, aut ambitum, non affert: ne ſi cauſas libertatis aut felicitatis ſuæ cuiquam hominum permittat, neque quæ in aliena poteſtate ſunt, fortaſſe conſequatur; vera autem propriaque bona, prodat aut amittat. Quippe quod impenſe aut deſideres aut ſperes, id in aliena manu ſitum ſi impediatur, luctus ſequitur, calamitas, & perturbatio. quæ in ſapientis animum non cadunt. quare vtrum ſibi quidem euenturum ſit, nonnihil forte ad opinionem de ſe vulgi & judicia coronæ, ad felicitatem autem & naturæ ſuæ bona, quæ majora aut minora fieri non poſſunt, nihil intereſſe arbitratur. Honorum autem notas ac inſignia quæ vocant, ſalutari crebro, primam tori occupare partem, loco diſcedi ſibi ac aſſurgi, infra curam puerorum eſſe judicat: tantum abeſt, vt præclari viri grauitatem ac conſtantiam inflectere aut mouere poſſint. Magnus & excelſus animus, non cogitat quo loco ſedeat aut eat. Ne enim Deus ſiuerit atque homines, vt eo contineri ſeſe ſpatio exiſtimet quod occupat, vt tanti eſſe, quanti qui præcedunt aut ſequuntur, judicant, exiſtimet; vt ad has ineptias deueniat, aut potius deſcendat. Cum ſe contra hæc externa, vt oportet, præparauit, locum ſibi dat, non accipit: quantus aut quis ſit, ab alio non diſcit: proprium tuetur, alterius non reſpicit: ſuo contentus, alteri non inuidet: denique, quod

quod omnibus his majus, cum postremus ambulat aut sedet, primum fortiter contemnit. Inter eos qui majores minoresque se existimant, vt immota quædam rupes incedit. opinione enim vera, tanquam firmo solidoque fundamento, nititur. Si ad dignitatem suam respicit; esse hominem se nouit: proximum à Deo animal ac primum. Si ad patriam: totum hoc, quod vulgo vniuersum dicunt, cogitat. in quo primum tenet locum: si ad mentem & quousque se diffundat; totum tempus, totam vnico intuitu posteritatem videt. neque pulpita modo cathedrasque, sed & honores omnes, omnes dignitates, & quæcunque hominem non tangunt, fortiter contemnit, nec affectat ea, sed securus præterit. Nisi eo noster animus assurgat, semper jacet & infirmus est. male de aliis, male de se judicat. Virtutes proprias extollit: alienas non videt. Falsa in se bona æstimat; vera in aliis non ponderat. quæ tam puerilis leuitas ac imbecillitas, doctorum quoque cathedras inuasit. Hic Latinam; ille Græcam linguam docet: hic Grammaticus est aut historicus: hic jurisconsultus aut theologus. Est qui multa edit, est qui tantum docet, nihil autem scribit. Agmen igitur hic claudat, iste ducat, ille medius incedat. Iam si prodeundum sit in publicum, sunt qui pallent, æstuant ac sudant, qui in omnes sese facies

con-

conuertunt: neque aliter, quam si de capite eorum aut salute agatur, quid futurum sit se, circumspiciunt. nisi autem ire interiores jubeas, in triumphum se deduci arbitrantur. Quid miserius est tam pusillo animo, tam fracto? Armentis quoque ac pecudibus humanum sensum dares, nonne has ineptias riderent? quæ pastori suo locum principem concedunt, ipsa autem nullum inter se distinguunt. At perfectus ille & ex omni parte sibi constans animus, duos tantum in hoc vniuerso ordines distinguit. quorum alter fatalis ille ac æternus, cujus causæ certa ac immota serie cohærent: qui mutari vt non potest, ita neque debet. Hunc, quandoquidem à Deo esse nouit, volens sequitur ac lubens: non vt qui constricti eunt, sed vt qui soluti ambulant ac sui. Quicquid euenire potest, vultu semper accipit eodem, quia euenire debuit: sequi enim maluit quam trahi. Scit, hunc orbem, scit hanc terram, scit hoc mare, scit hunc Solem atque hanc Lunam, ista lege secum pariter teneri: scit, sub ista & in ea, natum se; neque alia conditione, in amplissimam hanc ciuitatem esse asscriptum, nisi vt municipale jus agnosceret. Alter est, quem Deus immortalis singulis præscripsit. Aliis vt arent, aliis vt nauigent: huic vt militet, huic vt regnum, huic vt rempubl. gubernet: huic vt discat: huic vt paucos, huic

vt

vt posteritatem & tot sæcula post sese doceat ac formet: magnum & illustre munus. in quibus omnibus se gerere vt oportet, ordo singulorum est. Hunc si turbas aut confundis, rem indignam sapiente facis: alienum aut alium si optas, bis peccas. Nam & munus tuum negligis aut spernis, & aduersus Deum es ingratus. qui vbique locum sapienti dedit, vbique vsum sapientiæ ac stationem liberam reliquit. In familia, in regno, in Republica, in Academia. cætera, ne erres, ab opinione sunt. An tu Deum immortalem, cum hoc vniuersum conderet, huic dextrum alteri sinistrum assignasse locum arbitraris? Quid si hæc quoque ab opinione, cujus infinita est potestas? ab opinione, cui sacramento, præter vnum sapientem omnes dicunt. quæ cum explicare semet ac diffundi cœpit, ad inepta primum, mox ad puerilia delabitur. Bona nostra esse in nobis sita, qui nescire aut obliuisci potuit, vbique frustra ea quærit, & à se recedit, vt inueniat quæ habet. Primo enim in honore ac dignitate posita existimat. Hac opinione imbutus, vide quantum abeat à vero ac discedat. Inter locum hunc aut illum, scamnum hoc aut illud, interesse aliquid existimat. & hoc ipsum magnanimitatem vocat. Atqui, magnum, sine vero solidoque bono, nihil est. inprimis vero animus humanus. Quem hoc vno talem censet sapiens

ac

ac habet. qui cum ſemel hoc in ſe inuênit, nihil admiratur amplius aut quærit: nihil enim putat majus quam quod habet: contra vero omnia minora credit quam quæ poſſidet. vt qui in ſupremo jam felicitatis culmine verſatur. Sicut ergo neminem contemnit, ita neminem feliciorem quam eſt ipſe, arbitratur: nihil optat, nihil petit: neque Deo neque hominibus moleſtus. Dignitates autem ac honores, & quæcunque magna ſunt opinione tantum, ſcit quo loco ſint habenda: ſcit quis locus iis debeatur qui hæc poſſident. Pecuniarum vero apparatum, neque miſerum ſe putat, niſi conſequatur, neque fortunatum, ſi eueniat. externum enim eſſe hoc meminit, non ſuum. Quare nihil ad felicitatem hominis aut libertatem, nihil ad tranquillitatem animi conferre. quæ in animo ac ratione ſapientis, non in arca diuitis quærenda ſunt. Sed & ab opinione precium eorum eſſe intelligit. Aurum ac argentum, ferrum ac plumbum, vſu hominum ac inſtituto; nummum, cujus cauſa ſacrum à profano vulgus non diſtinguit, lege principum ac conſuetudine cenſeri: nihil horum vſu ſuo aut natura. Quæ ſi eſſent quod videntur, idem & vbique eſſent. vt conſtantia, vt fortitudo, vt prudentia, vt temperantia, vt fides. quæ per ſe ſunt quod dicuntur, & vbique idem valent. Aurum vero, quod in populi felicitate paginam

vtram-

vtramque facit, vel è Barbaris nonnulli, (cujus rei testes esse nautæ nostri possunt) ne nouerunt quidem: quidam vero ex antiquis ne in ciuitatem quidem admiserunt. vt Lycurgus olim. Et quis vnquam egestatem Lacedæmoni, quis ejus ciuibus objecit? Infelices autem quis fuisse putat, quorum res præclare gestas sine horrore nemo legit? Quisquam autem liberos fuisse non concedet, qui non mœnibus, vt alii, nec vallis, sed virtute & pectoribus aduersis, contra hostium incursus, libertatem suam per tot annos conseruarunt? Valeant hæc tamen, quantum possunt. Qui honores conferunt ac dignitates, leges figunt ac refigunt, sint opinione plebis quantum volunt: dum ne animum philsophi inflectant, dum ne ad felicitatem ejus, aut omnino hominis, conferre quicquam videantur. qui si possidere aurum ac diuitias non potest, contemnere eas certe potest: impetrare si non potest, ne optare quidem eas potest. qui, cum in fortunæ manu cætera sint sita, hoc ex animo depromit: quem inuictum contra hæc externa semper habet. Quod decretum, nec moueri, nec impelli, aut ab vllo homine, aut à Fortuna potest. Omnis enim viri magni, in electione sua ac decreto, & libertas & felicitas consistit. qui idcirco proximus à Deo, qui nec æstimat diuitias nec habet. Nunc ad ea quæ timere homines ac declinare solent, veniamus.

niamus. In quibus par libertas ſapientis ac felicitas. Quippe ſicut artifex materiam non mutat, ſed cum formam addat, ad hanc omnia accommodat ac flectit: ita quæ ex lege Dei & neceſſitate veniunt æterna, iis inſtrumenta ſua ſapiens aptabit. Sicut nauta mare in quo nauigandum ſibi videt, terram agricola quam colit, ne mutari quidem optat, ſed ex arte ſua petit quod opponat tempeſtati & ex animo: ita in hoc vniuerſo ſapiens verſatur. Pater ereptus illi eſt aut mater, filius extinctus eſt aut filia, ſeges ſpem mentitur, ab amico nihil tale meritus exhæredatur. Nunquid iſta ſi euenerint, non eueniſſe poſſunt, aut mutari poſtquam euenerunt? Quid ad iſta ergo? Sicut optimi familiarum patres, ſupellectilem in domo, non paratam modo ſed & ordine diſpoſitam conſeruant, vt vtantur, ſi occaſio ſic ferat: ita inſtrumenta ſua ſapiens in animo diſponit, vt, quod ante dicebamus, promere indidem, ſi videatur, poſſit. Ecce tibi igitur opinionem veram quam opponit. Quicquid fieri neceſſe fuit, fieri ſic vult, vt factum videt. Deum enim immortalem ſequitur, non ducit: quod vt non inuitus faciat, ad libertatem ac tranquillitatem ſuam intereſſe nouit. Si quem alium accedat, cui hæc moleſta eſſe videt, Optime virorum, inquiet, quid vis tibi? Patris luges obitum ac matris? Fratrem & ſororem, aut cogna-

tum, si vis, adde, ac amicum. Cum hæc omnia enumerasti; numquid aliud quam hominem dixisti? qui si fato, si naturæ morem gessit, fecit id quod debuit, quod faciendum fuit. Si mortalem non vis mori, senem diutius vis superesse, quin tu Deum & Naturam quoque accusas, quod non rosas hyeme producat, vere fruges: quod æstate niuem tibi neget, qua calorem vini tui, magnus imperator, frangas. Vin tu tecum, vin cum Deo, Optimo ac Maximo, in gratiam redire? Vis beatus, vis tranquillus esse? Id quod es, quod semper eris, esse te memento: ciuem in hac vrbe, non præfectum: aliquem ex iis qui vehuntur in hac naui, non gubernatorem: militem in hac militia, non ducem. Quæ si parum posse arbitretur, sicut faber opus ad amussim, ita quod euênit ad hanc regulam componet: Quicquid sine voluntate tua fit aut hactenus euênit, neque malum est, nec esse potest. Sin tu magno animo id feras, si constanti, si infracto, jam perfectum & ex voluntate tua habes bonum. fortitudinem nimirum. Itaque aut malum non est, quod sic fiat: aut jam bonum est, quod eo sic vtaris. Ecce tibi senex noster Epictetus, quem Natura rerum, tanquam mater crudelissima, exposuit, ac prope abjecit. Nec nobilitatem illi contulit nec opes. Si conditionem quæris. seruus fuit, de quo agimus. Si formam ha-

bitum-

bitumque, corpus illi mutilum contigerat, ac prope fœdum. Parentes ejus nemo celebrauit vnquam: domum, foribus egressus, ne claudebat quidem; in qua nihil furibus relictum esset. Neroni herus ejus seruiebat, hero ipse: claudicabat denique vt alii incedunt. At si voluntatem ejus, si opinionem, si sublimem, si excelsam, si inuictam in abjecto isto corpore intueris mentem, reges omnes principesque tanto antecessit, quanto illi reliquis anteire se exstimant. Animi nobilitatem spectas? Dei filium, propinquum, & cognatum esse se vbique prædicat. Diuitias? Nullius rei se egere dicet: quod reipsa omnibus probauit. Quæ & summa, &, si recte rationem ineas, verissima diuitiarum est mensura. Libertatem? Quid si hic triumphat, hic magnifice se effert; nec Epaphroditos modo, sed Nerones ipsos, & miserrimos terrarum dominos, transcendit? Quis est liber? qui inuitus nihil dicit, nihil sentit, nihil vult, aut agit. Quis est liber? qui non trepidat, non metuit, non sperat. Quis est liber? qui nec auro, nec argento, nec crudelitati, nec libidini, nec voluptati, libertatem animi transcripsit. Nihil enim refert, rerum seruus sis an hominum: nisi quod hic corpus, ibi impeditur ratio. Quæ & vera seruitus & sola. quod negare nemo potest, nisi qui principia nostrarum actionum, non in animo defixa, sed in cor-

pore, quod nemo dicat, arbitratur. Quod diuinum munus, nulla vis hoſtilis, nulla lex naturæ aut neceſſitas, nulla inſolentia tyranni aut poteſtas, ſapienti extorquebit vnquam. Nero, ſub judicibus ludorum tremit, æſtuat, ac pallet: legibus eorum ita morem gerit, vt vix exſcreare auſus, etiam ſudorem frontis, brachio detergat. Fac hunc liberum, ſi audes, fac non ſeruum. Ecce inclyto terrarum domino, modo imperat libido vt cum matre concumbat, modo crudelitas vt tollat, nunc ſtultitia vt currum regat, aduerſarios obſeruet, blandiatur, metuat, ad eorum prope pedes ſe proſternat. Et hic libertatem, ſi Dìs placet, etiam prouinciis conferre audet. Senem vero noſtrum, animo inuictum, vitiis majorem, voluntatis ſuæ ac opinionis dominum, ac plane liberum, ſeruire vni voluit natura. Quid ſi ita Deo viſum? Quid ſi ipſi? Quid ſi ne ſeruiuit quidem? Quid ſi ne ſeruire quidem poteſt quiſquam & non cogi, quemadmodum nec liber eſſe & cogi? Audi vocem ejus magnam, & triumphis omnibus ſuperiorem: *Nemo*, inquit, *ſeruus eſſe poteſt, qui ſit liber voluntate.* Quid, Fortuna, inquit, vis tibi? Vt non liber viuat Epictetus? Atqui hoc in poteſtate mea Deus immortalis eſſe voluit: à quo & libertatem conſecutus ſum. Quam me amiſiſſe credis, quia ſeruum vides: ego me non amiſiſſe credo, quia non inuitus

ſum

ſum quod juſſit. Age, hunc orbem, in quo nihil fruſtra, omnia præclare conſtituta ſunt, ſi lubet, mecum vide. Huic Regis, huic conſulis, alii agricolæ, huic munus medici impoſitum videbis. Epictetum idem vniuerſi princeps ſeruum eſſe maluit. Num detrectat? num recuſat? num ſe infelicem, num deteriorem ideo, num minus liberum aut ſapientem judicat? Ille vero promptus ei morem ac paratus gerit. ne infelix ſit, qui eſſe niſi aliter non poteſt: ne ſeruire incipiat, qui liber hactenus in ſeruitute vixit. Nemo enim ſeruit, niſi qui non ſponte hoc agit. Corpus hoc in poteſtate mea eſſe noluiſti, quod ne meum quidem eſſe exiſtimaui vnquam. An propterea nec animum? Voluiſti claudicare hunc pedem. An & ſapientiam cum eo, an opinionem? an judicium ac voluntatem? Ego vero grates tibi quantas poſſum ago, quod quæ ſine libertatis detrimento aliis ſeruire poſſunt, ea nihil ad me pertinere voluiſti: quæ autem ſola libertatem conſeruare poſſunt, eis effeciſti vt imperem. Diogenem, Platonem, alioſque, vere liberos ac ſapientes, ſeruiiſſe olim, fama refert. His accedat Epictetus: quem ſeruire cum fortuna vellet, ſapientia emancipauit. Jam vt ordine ad reliqua eamus. Calumnias nonnulli improborum ac judicia horreſcunt; etiam præclari, & qui in Republica verſantur viri. Atqui ma-

gnus ille sapiens ac verus, qualem Stoici describunt, cum agendum aliquid persuasit sibi, nec judicium cujusquam nec opinionem pertimescit. Quolibet spectante, quod agendum esse existimat, hoc agit. Nam si recte quicquid est facturus, fieri non potest, ne agendum quidem putat: quod si potest, nihil eos timet, qui non recte reprehendunt. Quicquid vero cæteri opponunt, nihil ad se pertinere arbitratur, immobilis vbique & inconcussus. Quonam autem pacto potest fieri, vt ægritudinem ex obtrectatione ista contrahat, aut animum demittat? cum in potestate maneat alterius, vt maledicat; in illius, maledici sibi ne existimet. in illius enim potestate est, ne debeat. Sicut autem nisi sponte sua & ex voluntate nihil agit, ita, nisi velit, nihil patitur aut subit. quippe, nisi perturbatur, nisi dolet, nisi commouetur, quæ in eo & ab eo sint necesse est, peti ab improbitate potest, tangi vero aut affligi non potest. At si potestatem suam alteri concedit, si demisso animo ac fracto, ad cauillum pauet, ad calumniam mouetur, ad conuitium horrescit; ecce tibi miserum, atque infelicem, ecce abjectum, ecce in aliena potestate positum. Ita enim agit, vt qui corpus suum alteri cædendum præbet. Voluntatis enim libertatem, magnum ac cœleste bonum, quæ in animo consistit, alteri in manum tradit: ac sic alteri

se

ſe ſubdit. nam opinionem veram, bonum maximum ac proprium abjecit. ideoque & perdidit. Spartanos ſcimus, viros vere inuictos, ſi quis clypeum in bello abjeciſſet, eum qui cum reliquis in ciuitate viueret, indignum judicaſſe; neque aliter quam carnem morticinam, aut cadauer fulguritum, fugere ac vitare occurſum ejus conſueuiſſe. donec tædio viuendi ac mœrore victus, mortem tali vitæ anteferret. Videbant enim homines, cœleſti ac prope ineffabili virtute præditi, nihil fortiter ab eo aut præclare poſſe geri, qui quod munimentum corporis à duce accepiſſet, id in alienam poteſtatem viuo ſe venire paſſus eſſet. Et tu, quiſquis es, ô noſter, cum à Deo immortali, ſummo vitæ ac malitiæ præfecto, clypeum opinionis rectæ ac conſtantiæ impenetrabilem acceperis, eum ad cujuſlibet occurſum ita protinus abjicies ac trades, vt tranquillitatem ac felicitatem tuam, cuiuis vulnerandam præbeas ac tradas? vt in hominis ſceleſti, vt in meretriculæ ſit poteſtate, miſer ſis an felix, hilaris an triſtis, mente cadas an conſiſtas? Eodem quoque modo de dolore judicat. Sicut in cujuſuis poteſtate eſt, doloris inſtrumenta admouere ſapienti, ita in illius eſſe, ne tormenti aut doloris vim ac impotentiam in animum admittat. Non jam illud agimus, vt, eum qui ſit præditus virtute, eſſe miſerum

non posse in dolore, ostendamus. quod & ratio, & Stoicorum omnium consensus, & quæcunque posita sunt hactenus principia, euincunt. Quippe si in corpore est dolor, animus autem, vt vaticinatur Plato, illud est quod quisque est, non corpus, quis non videt, malum aut non esse, aut jam esse corporis, non nostrum? Quod si animi felicitas est virtus, (& quis hoc negauit vnquam?) miser esse, qui sit felix, quomodo, per Deum immortalem, aut qua tandem ratione potest? modo solum esse bonum id quod est honestum, solum esse malum, quod cum turpitudine est conjunctum, firmiter existimet. quod non modo Stoici, sed omnes omnium ætatum magni semper viri crediderunt, & fortasse aliter ne vulgus quidem sentit: qui de Regulo, de Socrate, de Mucio, magnisque aliis ac summis viris, qui dolorem non inuiti, non coacti, sed cum libero judicio ac voluntate subierunt, cum loquuntur, fortes, non calamitosos dicunt. quippe miserum non esse, qui sit suæ spontis, vt nec infelicem esse, cui nihil quod non voluit, euênit, sicut eruditis ratio, sic veritas extorquet imperitis. Aliquanto longius, si placet, ab opinione populari abeamus. solam enim rationem, quæ non raro cum hac pugnat, Stoici sequuntur. Solent principes ac reges, Auditores, & potissimum tyranni, quotquot aut

aut cum hoste bellum gerunt, aut immanitate ac crudelitate eo deuenerunt, vt se hostes totidem habere arbitrentur, quot habere poterant amicos nisi tales essent, arcem loco sitam opportuno, omni ita ratione ac opere munire, vt arte nulla, nullis machinis aut armis expugnari possit. Talem esse sapientis animum, non sine causa tota porticus affirmat. Excelsum, ingentem ac inuictum, constantia, virtute, calamitatum ac dolorum omnium contemptu, tanquam turrim quandam cinctum ac exaggeratum. quem non aries aduersæ sortis, non ballista paupertatis, non vis vlla tormentorum, frangere aut debilitare possit. qui non fossa, vallo, aggere, aut muro, sed opinione recta, sed proposito inuicto, pertinaci, ac immobili, à corpore sejunctus, separatus atque abstractus sit: quem philosophiæ finem esse, etiam Platonici testantur. Qui præclari ac ingentes viri, ita statuebant: Animum humanum, in quo vires ac nobilitatem nostram Deus immortalis posuisset, in hoc corpus, tanquam in custodiam, demissum esse. à qua nisi vindicetur, perpetuo seruire. Eam autem libertatem esse duplicem. Alteram naturæ, cum hæc duo dissoluuntur quæ cohærent, quam nos mortem dicimus: alteram ipsius sapientiæ. Eam autem comparari, cum exercitatione longa, crebra meditatione, animus à consuetudine,

mens à ſenſibus ac corpore abducta, vitam ſuam viuit, neque ab vlla ejus parte in conſenſum trahi poteſt. non jam cogitur ſed cogit, non jam ſequitur ſed ducit, non jam regitur ſed regit, non jam paret ſed præſcribit, non jam optat, ſperat, metuit, aut dolet: neque amplius affectionibus illius, ſicut lignum mobile alieno neruo, rapitur aut perturbatur. Siquidem quod Deus eſt in mundo, hoc in corpore eſt animus: non illius pars, ſed imperator. Quantum iſta vitæ ratio, & vt ſic dicam, modus valeat ac poſſit, verbis exprimi non poteſt, neque argumentis, ſed exemplis confirmandum. quæ illudi per cauillum, ſicut cætera, non poſſunt. Quicquid factum vides, velis nolis, poſſe fieri neceſſe eſt vt concedas. Socrates in carcere, in ſquallore ac pedore, inter vndecim lictores, liber mente ac ſolutus, totum illud tempus quo judicium differtur, vt in Academia ſolebat, cum Cebete ſuo diſſerit, atque ita ſe oblectat. Mors denunciatur: ille legem non recuſat. Infunditur venenum: ille poculum eodem vultu ſumit & educit. Corpus obrigeſcit, membra torpent ac deficiunt, cor occupatur: animus in ſtatione, tanquam imperator, manet & perſiſtit. Inter mortem ſimul & dolorem conſtitutus, ſaluum eſſe ſe exclamat & cum dicteriolo diſcedit. libertatem enim voluntatis, quæ à corpore non cogitur, nec

vſquam

vſquam ſeruit, magnum & inuictum bonum, longo vſu & exercitatione, conſecutus erat. Cato, de quo ſæpe ſed non nimis multa Stoici loquuntur, poſt amiſſam libertatem, voluntatis ſuæ rex ac imperator, ita ſemper vixerat, vt in corpore iſto vt in domo ſua verſaretur: cujus partes ſi ruinam ducant aut deficiant paulatim, ſpectat dominus, non ſentit: nihil enim quæ diuiſa ſunt ac ſeparata inter ſe communicant. Cum jam autem vinci nemo recuſaret, & adeſſet Cæſar, ſolus inſtituti ſui memor, diſputationem Socratis, de qua jam diximus, in manum ſumit. quam cum diligenter excuſſiſſet, non prolixo commentario, quod plurimi fecerunt, ſed exemplo eam ex opinione nobiliſſimo illuſtrat. Manus voluntatis adminiſtra, non jam corporis ancilla, librum ponit, gladium, qui juxta erat, accipit. quem cum læſa antea & ſanguine conſperſa, neque ſatis firma, parum alte infixiſſet pectori, volente ita ac jubente animo eodem, ne qui mortem jam contempſerat, doloris ſtimulos horreret, tanquam penulam aut veſtem, corpus totum lacerat: illum autem qua volebat, non vt inquilinum, ſed, vt dominum, dimittit. Democritum, quem inter ſapientes ſui temporis vel principem fuiſſe Hippocrates teſtatur, cum jam aliquamdiu hanc viuendi aſſecutus eſſet rationem, vt à corporis imperio

perio sejunctam ac emancipatam quasi animam haberet, oculum vtrumque, quod in contemplando aliquantum impediri se videret, manu eruisse, ac sine vllo gemitu aut vlulatu juxta se deposuisse ferunt: sicut qui in domo, fenestrarum lumina aut tollunt cum necesse est, aut mutant. Quid metuere enim aut sentire, ex vobis Auditores quæro, animus hic potuit, qui in corpore non viueret, sed habitaret tantum? qui contemptu rerum omnium, longoque contemplandi vsu, consecutus erat, vt nec voluptatem nec dolorem amplius cum corpore communem jam haberet; instrumenta autem animi, officia, ac motus, tanquam manu circumferret. His & aliud accedit, quod in promptu semper habet sapiens: Omnes partes corporis vt inter se disiunctæ sunt; ita functiones suas esse cuique, quæ ab aliis non possint impediri. Animo autem suas, non ab illis tantum, sed à toto corpore diuersas esse. quæ, dum suo, vt oportet, munere funguntur, longe infra ditionem ejus ac imperium, necesse, vt dolor vel grauissimus consistat. Pedem tolle aut offende: num cum eo visus tollitur aut impeditur? manus præcidantur: num incessum lædi sentis, aut tardari? Num, si audiendi instrumenta corrumpantur, etiam sermonis vsus perit aut adimitur? Num si ista simul, rector ipse ac imperator animus non agit?

agit? Num illius functiones pariter tolluntur? Num ex aliis dependet? Num ab aliis mouetur? Ille vero voluntatem ac opinionem liberam, intactam, atque inuictam, inter compedes ac vincula, lictores ac carnifices, tyrannos & artifices crudelitatis, ad extremum vſque halitum conſeruat. Rota, candens ferrum, laminæ, fidiculæ, equuleus, cum tunica moleſta, & quæcunque ad ſæuitiam excogitantur, in carnificis & poteſtate & manu ſunt. Num quod voluntatis aut opinionis inſtrumentum habet? Ferrum, chalybem, ſaxa, ignem, in hanc pellem, in hunc follem, corticem, hanc veſtem, qua inuoluor, poſſe plurimum non nego. Num aduerſus animum hæc valent? Num is laceratur, frangitur, aut ſcindi poteſt? Num ardere, num abſumi igne poteſt? ſi non poteſt, ne inflecti quidem, niſi velit, aut moueri poteſt. Mucius quem noſtis, literarum quidem imperitus, ſed ingenti atque inuicto vir animo, cum fortunam ſuam, vt Romanus, à qua peſſime deſertus fuerat, abſoluere non vellet, manum igni imponit. vt conſtaret, quod cœpiſſet quanto animo geſſiſſet, tum ne quiſquam dubitaret quin hoc vellet, ferro poſitam in foculo transfigit. Manus ardet, pellis corrugatur, adeps feruet; venæ contrahuntur, ſanguis fluit. Quid hic viri animus? Conſiſtit: idem autor operis & approbator.

probator. Quam tu hujus rei causam dices? Voluntatem puto. Vult ardere manum: commoueri non vult. & vtrumque in potestate illius esse pariter & ratio & factum probat. Anaxarchus, longe major, vt qui sapientiæ consultus esset, cum in crudelissimi tyranni incidisset manus, de quo alias liberrime locutus erat, nudo corpore in saxum excauatum conjicitur. Adstant vndique crudelitatis administri, qui injectum ferreis pistillis tundunt. Caro laceratur, ossa conteruntur, corpus vniuersum frangitur. Quid hic animus? Quia munimentum corporis non habet, proprium, constantiam ac rectam de dolore opinionem, protinus assumit. Quibus cinctus vndique & inuolutus, caput lacerum ac comminutum, oculos cruore plenos, & in ipsa morte jam natantes, toruo admodum diroque vultu tollit, ac conuersus in tyrannum, Anaxarchi, inquit, follem tundis. Animi hic vocem, vocem Anaxarchi audis. qui à corpore jamdudum cum diuortium fecisset in quo adhuc tenebatur, Tunde, inquit, quantum voles, Anaxarchum nunquam tanges. nam opinionem ejus non mutabis. Nihil Anaxarchus vnquam bonum esse credidit, quod animi non esset: nihil malum, quod ad animum non pertineret. Fac, si potes, vt dolorem malum esse existimet: vt gemitu, vt lamentatione, vt voce flebili, hoc fateatur.

fateatur. quod si potes, jam vicisti. Atqui, ô scelestc & omnium ignare, non pistillis frangitur opinio, sed ratione. Quæ si recta est ac vera, quod tu semper ignorasti, immobilis quoque ac inuicta, omni adamante, nedum omni ære durior ac ferro est. Ego vt dolorem ferre nondum possim, cum id pertinacia scelestis, consuetudo pueris, mos fœminis, alia quotidie aliis persuadeant? cum hoc ipsa rerum experientia euincat? Id quod omnes possunt, solus sapiens non poterit? Quod in illis aut lubido, aut spes lucri, aut honoris ardor potest, id in nobis sola ratio non poterit? Ego autem id existimaui nunquam, neque vt in opinione vel tam fatua vel tam peruersa nunc expirem, Dii siritis vnquam. Hæc & his majora, Anaxarcho tum venisse in mentem, non est dubitandum. Nam quemadmodum athletæ, cum in nobili certamine versantur, & sub ictibus stant, animos à plagis sumunt: ita verus sapiens ac diu exercitatus, à tormentis robur, à dolore tolerantiam ac fortitudinem desumit. Sicut autem nihil vnquam patitur inuitus (non enim se athletam esse atque in vitam istam, certa lege, tanquam in gymnasium, venisse ignorat) ita quædam nouit esse quæ vitare mallet; maximum dolorem & extremos puta cruciatus: nihil autem, à quo cogi aut inuitus superari possit. Quantum enim est, quod

quod fures, quod latrones, aut, quod nostro tempore non raro euenire solet, Regum parricidæ possunt: quibus prius animam extorqueas quam gemitum? Spartanorum pueros, si lubet, vide, qui discerpi virgis ac dilacerari corpus, sine vllo vel leuissimo doloris motu, constantissime ac fortissime ferebant, Arrias, Porcias, Leænas fœminas, si lubet, vide, vt Indorum conjuges omittam, quæ in rogum maritalem (tantus illis animus) feruntur; quicquid ratio debebat, pudor saltem impetrabit. Ratione autem nemo præter sapientem vtitur. Quæ si recta, superari à dolore, nisi ipsa fallit ratio, non debet: si immota est, ac firma, nisi eadem nos decipit, non potest. Jam vero, si, quod Socrates dicebat, idem velle debet sapiens quod Deus, etiam in dolore, etiam in morte: neque vinci à dolore potest, qui non male secum agi arbitratur (nihil enim frustra agit Deus, nihil male) neque miser esse potest, qui inuitus nihil subit. Mortem autem quomodo timebit, ô Dii boni, qui diuinam senis nostri, tam in vita necessariam quam veram cogitabit vocem, NON RES IPSÆ SED OPINIO DE REBVS PERTVRBATIONEM ADFERT. Non mors ergo metuenda, quam tantopere timetis, sed quod sic de ea judicatis. Si natura enim formidabilis mors esset, omnibus hoc videretur. sicut ignem omnes judicant calere, glaciem

ciem frigere, gladium ſecare. At nec Socrati videtur talis, nec Catoni, aliiſque magnis ac præclaris viris: qui in alia opinione ſemper ſunt verſati: & hanc veram eſſe docuerunt. Quid quod alii natura mortem non formidant, ſicut Celtæ: alii habitu hoc conſequuntur, ſicut veterani: alii ab inſtitutione ac conſuetudine, vt Spartani olim; ſummi diuinique viri? apud quos contemptus mortis, moribus receptus, in naturam ſic mutarat, vt pro mœnibus hoc vterentur. Audiuiſtis maſculam & vere animoſam Stoicorum diſciplinam, cæterarum dominam ac principem: audiuiſtis, quid ſeueri illi & è porticu docuerint magiſtri: qui dum animos humanos peſſimis opinionibus imbutos, inter ſpem ac metum, inter voluptates ac dolores, cæteraſque perturbationes, agitatos miſere ac fluctuantes, ad priorem vitam, in qua poſiti à Deo & creati fuerant, attollunt, vere in portum ſuum iterum reducunt. quin, ſi verum loqui licet (quod pro veritate quid ni liceat?) grauiſſima oppreſſos ſeruitute, neque aliud quam ſeruos ineptiſſimarum, quas cum lacte hauſimus, opinionum, dum hic viuimus, ad pileum ac animi tranquillitatem vocant. hominem in animo, humanum autem bonum nuſquam niſi in hoc ponunt. quo vt quiſque maxime excellit, ita ad parentem ſuum, Deum immortalem, maxime accedit. Hæc ſi recte

ſi recte intelligantur, neque optabit quiſquam, niſi quod optandum: nec vitare aut declinare volet, niſi quod vitandum eſt ac fugiendum. Animi habenas voluntatem eſſe ſciet. quas dum ſibi ſeruat, liberum, beatum, ac felicem ſe futurum: ſi in poteſtatem alteri committit, libertate hoc ipſo excidiſſe. Supra iſtam, ſolum Deum immortalem ſtare, cui beneficium hoc debet: cui ſuam penitus permittit: cujus tum benignitate tum exemplo, ita format eam dirigitque, vt nec quicquam expetat non ſuum, neque vitet quicquam, quod in poteſtate ſit cujuſquam. Quo diuina ſenis noſtri verba referenda ſunt: *Primum eſſe in pietate ſcito, optime de Deo opinari, vt qui ſit, vt qui cuncta recte moderetur ac juſte. tum te ipſum in hoc ordine eſſe conſtitutum, vt in omnibus quæ fiunt, cedere, parere, ac ſponte ſequi illum debeas. cum ab optimo judicio ac ratione omnia proueniant. Ita quippe nec de eo conquerêris vnquam, neque vt neglectus eum accuſabis. quod fieri non poteſt, niſi ea quæ in poteſtate noſtra non ſunt, omittas: in iis autem ſolis quæ in ea ſunt, bonum tuum ponas.* Vides paucis, quicquid hactenus à nobis dictum eſt. Hinc immenſa illa, & quæ verbis exprimi non poteſt, animæ tranquillitas ac gaudium. Sicut enim currum qui conſcendit ſemel, ſequitur aurigam; nauem qui ingreſſus ſemel eſt, gubernatorem:

rem : ita Deum in hoc orbe ſapiens ſequetur. Nam & prouidum ac gnarum artis ſuæ , & parentem ſuum eſſe ſciet. Interim calamitates vndique inuadant , dolor ac Fortuna vires jungant pariter ac animum oppugnent , terra cœlo miſceatur cœlum ſibi, aut in caput ſapientis cadat; ille firmus animo ac inconcusſus , voluntatis ſuæ conſcius ac potens, Deo autem fretus , vitam , quam in maxima tranquillitate ſemper egit , Deo ſuo vel donabit, vbi juſſerit, vel reddet. Ita ſemper vixit Epictetus : ita eſt locutus.

In Theophania, ſiue Domini Natalem. Habita XXI *Decembris, in auditorio Theologico.*

ORATIO XXV.

SOlent familiares Epicuri, Auditores, qui in voluptate corporis ſupremum hominis ponebant bonum, diuinam autem illam, qua in redemptorem ſuum mens defixa , in hac vita voluptatem percipit futuræ, ne guſtarant quidem miſeri , viceſimum cujuſque menſis diem , præceptori ſuo conſecrare ; quod hoc ipſo natus videretur. Eundem hunc in annulis, in poculis, ac paſſim exprimebant in tricliniis : ne ab oculis eorum procul vnquam verſaretur, cujus meminiſſe aſſidue volebant. Hæc profani & effœminati, voluptatis ſuæ, vt exiſtimant, autori. Vnum

Ecclesia aut alterum Seruatori suo dedicauit diem, quo natiuitatem ejus celebrare solet, & memoriam æternam ineffabilis mysterii conseruat. Eum cum hoc die propter vim amoris incredibilem, in carne sua homines acceperint, quo aduentu qui perierant sunt restituti, qui à Deo fecerant diuortium, ad Deum reuocantur, legis rigor ac auctoritas diluitur, misericordia ac gratia per vniuersum genus hominum diffunditur, ipse Dei filius ad hominem descendit, vt cum homine conjunctus, Deum pariter cum homine conjungat, ipse Dei Spiritus in hominem descendit, vt exhibeat in vtero qui fuit ante sæcula; tamen frigide alii, alii ne celebrare quidem solent. Alii profunditatem rei tantæ potius sollicite scrutantur quam humiliter agnoscunt, & ad rationem exigunt humanam, quod à ratione nostra est diuersum. Nos qui rei magnitudinem stupore pio prosequendam potius quam anxia subtilitate indagandam putamus, ab humilitate Seruatoris prima hic incipiamus, vt per eam ad sublimitatem ejus sic proficiamus. Videamus incunabula, conceptionem ejus ac natiuitatem videamus, infantem amplectamur, animo ac cogitatione tempus illud nobis proponamus, quo ad hominem non tantum, sed & ad primam hominis ætatem se demisit. Reliqua supplebit fides quæ supplere ratio non

non poteſt. quæ priora ſunt, & obiter dicenda. Dies fauſta, dies læta, dies magna, dies mente noſtra major, major omni tempore. Deus naſcitur in terra: Deus homo naſcitur. Ita vt nec deitati aliquid diſcedat quam conſeruat, nec humanitati quicquam deſit quam aſſumit. Quid myſterii inquiris rationem? Sufficit myſterium. Nam ſi modum inueſtigas, neque finem tuum aſſequêris, & jam amiſiſti fructum. Si diuinitatem ſpectas, Deus Pater eſt qui fuit, & qui ſemper eſſe dicitur. quod vtrumque quoque Filio tribuitur. Non enim alius eſt Deus, quamuis alius à Patre eſt Filius. idem nempe, quamuis alius à Patre. Filius eſt qui eſt genitus: qui ex Patris eſt ſubſtantia, Patri æqualis. Hic ſi quæris quando; jam ad tempus aliquod delapſus es, quod nullum eſt in Deo. Ante tempus enim Filius hoc fuit. quia Deus eſt vt Pater. Imo extra tempus Filius hoc fuit. quia ante tempus eſt cum Patre; qui æternus eſt cum Patre. Quid in creatore tuo modum hic natiuitatis curioſe quæris, qui nec in homine hanc intelligis? Nullum tempus ante Filium, vt nullum tempus ante Patrem. quia non poſt Patrem Filius, qui genitus ex Deo, genitus eſt Deus: ante ſæcula vt Deus, nunc in tempore vt homo. qua eſt Deus, ſine cauſa: qua eſt filius, à cauſa, ſed æterna ab æterno. Hic humana ratio ſubſiſtit,
hic

hic flaccescit acies subtilitatis nostræ, hic indocti pariter & docti conjunguntur. Quicquid ante tempus fuit, creditur ab homine, non capitur. quia hominis excedit intellectum id quod ante hominis naturam fuit. Vltra tempus nemo hominum intelligit, vltra tempus nemo sapit, nemo cogitat, extra tempus nemo fuit genitus: præter illum qui hoc die nascitur, vt homo. Hunc, qua Deus est, si factum credis; jam blasphemus es: si genitum non esse credis; jam diuinitati fidem suam derogas: si natum esse negas qua est homo, conseruationis tuæ fructum amisisti. Omnia in Deo supra rationem, nihil supra fidem est. Eodem modo & in Filio, qua Deus: imo & qua homo simul est ac Deus. Manet enim totus Deus, manet totus homo. In quo totus cum sit Deus, totum non est Deus: quia est & homo. qui cum vera sit homo, totum in eodem non est homo: quia idem est & Deus. In quo hoc quoque est diuinitatis, quod cum Deo ineffabili conjunctione jungitur humanitas. Adora mysterium, ô homo, & conditionem saltem die tam illustri tuam cogita. Ab æterno fuit genitus, qui nascitur: semper fuit, qui nunc tua causa homo factus est. Nam si majestatem, vt oportet, consideras in Deo, humilitatem hanc in homine æstimas pro merito. Homo Deus fieri non poterat: Deus homo factus

factus est. vt potentiam agnoscas, non vt negligas humilitatem. Ad humilitatem tuam redi nunc, ô homo, ne à majestate obruaris. agedum descende à Deo, vt ad Seruatorem tuum venias. Is qui sine corpore erat, corpus induit: qui adspici non poterat, aspicitur: qui tangi non poterat, tangitur: qui sine tempore erat, esse incipit: Filius Dei, filius fit hominis. Hoc die Deus cum hominibus, cœlum cum terra, cum æternitate conjunguntur homines, quia cum diuinitate jungitur humanitas. *Quem constituit hæredem vniuersi Deus, per quem fecit sæcula, splendor ejus gloriæ, character substantiæ*; olim propter potentiam incomprehensibilis, nunc propter humilitatem admirabilis, descendit vt misericordia conseruet, quicquid per potentiam creauit. Olim ineffabilis majestas Dei supra cogitationem hominis immensa, terribilis, horrenda, metuenda fuit, quam nec Angeli intelligebant, nec videbant Seraphim, nec peruestigabant Cherubim, Deus exercituum, Deus gloriæ, *cujus à facie commota est & contremuit terra, fundamenta montium sunt conturbata,* qui hodie id factus est quod omnes sumus. Ineffabilis majestas Patris dirigit mysterium, ineffabilis benignitas ac amor Filii assumit carnem, ineffabilis Spiritus potentia, quæ orbe toto non concluditur, concluditur in vtero. Hodie mors perit, quia vita nascitur:

naſcitur: hodie mendacium aufertur, quia veritas oſtenditur: hodie aufertur error, quia via ſternitur. Hodie cœleſtis Angelorum panis, manna Dei, manna gratiæ de cœlo pluit. panis, quem qui edit, in æternum viuit. Dies fauſta, dies magna, dies longa, dies ſine veſpera ac nocte, dies finis ſæculi, initium æternitatis. Dies vere initium natiuitatis ac regenerationis noſtræ: qua vt homines ex Deo naſceremur, Deus naſci voluit ex homine ac homo naſci. Olim ad imaginem ipſius Dei factus homo, nunc imaginem ipſius hominis aſſumpſit Deus. Olim Deus hominem è terra fecit: nunc illius cauſa ipſe factus eſt quod fecerat. ne quod tum clementer fecit, nunc miſerrime periret. Hodie humana ceſſat ratio, Dei enim verbum, Dei Ratio in terris naſcitur. Poſthac muti ſubito loquentur, ſurdi audient, videbunt cœci, ambulabunt claudi, vnda ſe calcandam dabit, mortui reſurgent protinus & viuent. idque verbo, quia Dei Verbum eſt qui loquitur: ſed & ſine verbo, quia Deus Verbum eſt qui imperat. Dies læta, dies plena gaudii, hilaritatis plena, plena gratiæ. qua Omnipotentis filius, humiliatione homo, humilitatis noſtrûm omnium aſſumptione, frater noſter factus eſt. Dies in quo natus eſt qui ante diem fuit: & qui diem primum fecit: & qui dixit, *Fiat lux, & facta lux eſt.* Dies qua ſuauiſſimum & omni

melle

melle nomen dulcius IMMANVEL, Deus cum homine, Deus inter homines, Deus in homine, Deus propter hominem, Deus homo factus eſt. Dies ineffabilis, quem pater noſter Abrahamus, dies quem Iacobus, dies ſereniſſimus quem Iſaacus vidit, etiam cum nihil amplius videret: cum deficientibus jam oculis, Iacobo benediceret, Eſauum præteriret. Hodie aſſurgit caro, quia Deus ſe demittit: caro hodie extollitur, quia caro Verbum eſt factum. Hactenus Adami filii, nunc Dei; noua gens, nouus ordo, noua denique familia: *qui non ex ſanguine, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt.* Ecce ſcala Paradiſi, quam in ſomno viderat Iacobus, qua in cœlum vſque itur: cujus primi gradus ſunt in terra, ſummi vſque in ſinum Dei mirabiliter pertingunt. Olim omnia excelſa, omnia abrupta, omnia inuia, omnia ſublimitatis ac horroris fuerant pleniſſima: nunc plana omnia, omnia peruia, omnia placida, omnia tranquilla, omnia familiaria ſunt. Ad Deum veni, ô homo, ſed per hominem. Homo enim, ſed qui vere eſt Deus, factus hodie Seruator tuus, vt vtrunque iterum conjungeret, Deum cum homine, nimirum. O amorem incredibilem! ô miſericordiam ineffabilem! ô inenarrabilem gratiam! Tanta inter Patrem hactenus & Filium conjunctio ac nexus fuit, vt vterque vnum eſſet: vt eſſentia non

ſimilis ſed eadem vtrique eſſet. Nunc qui vnum eſt cum Deo, vnum fit cum homine, vt cum creatore ſuo vnum fiat homo, ſicut vnum eſt cum creatura ſua Deus Filius. Ad Deum ergo venias, ô homo, veni, ſed per hominem. Tange creatorem tuum, quia tangi poteſt. Cœli obſidem, ſalutis tuæ prædem ſimul & autorem tange. Accede ad Sponſum tuum nunc, Eccleſia. in amplexum enim tuum nunc dilectus tuus venit. Quantum inter terram intereſt & cœlum, tantum iter hodie confecit, vt ſeruaret transfugam & hoſtem. Deus manet vt te ſeruet: homo fit, vt propius accedat. Nihil tibi profuiſſet magnitudo, niſi adfuiſſet & infirmitas. Procede & occurre ei, & cum lachrymis exclama, *Inuêni quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam eum, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Oſculetur me oſculo oris ſui. Trahe me poſt te: curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Veni ac cane, *Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis. Deus fortis, pater futuri ſæculi, princeps pacis.* Veni ac cane, *Expectando exſpectaui Dominum, & intendit mihi. in lectulo meo quæſiui quem deſiderat anima mea. Indica mihi quem diligit anima mea, Vbi paſcis, vbi cubas in meridie?* Intremus, videamus Seruatoris noſtri cellulam, intremus & dulciſſimo ſpectaculo nos oblectemus.

ctemus. Maneant interea pro foribus superbi Pharisæi. qui cum legem vrgeant vbique, autorem ejus non agnoscunt. Maneat infelix Arrius cum suis, & in fronte à diabolo humani generis tortore impressum gestet illud passim decantatum, ERAT TEMPVS CVM NON ESSET. Quando enim is non fuit, qui fuit in principio? *In Principio erat verbum.* Quando enim is non fuit, qui Deus semper fuit? *Et Deus erat verbum.* Quonam tempore is non fuit qui tempora creauit? *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Maneant Noëtiani & Sabelliani, qui diuinam trinitatem confuderunt, & vt essentiam vnam, ita vnam pariter personam esse volunt. Maneat Samosatenus, qui in sinu meretriculæ, & in gynæceo barbaro, diuinam filio naturam derogare ausus fuit: qui nihil esse Verbum, præter sonum mox euaniturum, cantillare non erubuit. Maneat cum Valentino & Apelles, qui humanitatem tollunt, & fuisse ante matrem Christum, etiam nunc natum, crediderunt. Maneat & Marcio scelestus, qui humanam Domini naturam non admisit. Maneat Nestorius, qui eas separauit. qui non Dei filium sed hominem, pro nobis esse natum ac affixum cruci, plurimis persuasit. Maneat scelestus Ebio, qui, vt alia omittam, terrenum Seruatori nostro patrem dare non erubuit. Maneant & Alogi

& Anomœi, & si qui simillimi sunt illis: omnes aut diuinitatis ejus aut humanitatis hostes. Maneant philosophi, & eruditi hujus sæculi, maneant quicunque, vt sapientes videantur sæculo, profani esse volunt. Nos vero simplices ac rudes, & cum fide simul ignorantiam professi, protinus intremus ac canamus, *Lapidem quem reprobarunt ædificantes, hic in caput anguli est factus. A Domino factum est istud, & mirabile est in oculis nostris. Hæc est dies quam fecit Dominus. Exultemus, & lætemur in ea.* Intremus & cantemus, *Fortitudo mea & laus mea Dominus: & factus est mihi in salutem.* Intremus & cantemus, *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me, dextera Domini fecit virtutem.* Intremus & cantemus, *Lauda filia Sion, jubila Israel: lætare & exulta omni corde filia Ierusalem. Abstulit Dominus judicium, auertit inimicos tuos. Rex Israel, Dominus in medio tui. non timebis malum vltra.* Ecce quantillus tua causa factus est, *qui excelsior cœlo, profundior est terra.* Ecce Benjamin ipsius cœli. Ecce cœli ostium. Ecce virga de radice Iesse. Ecce radix maximi Dauidis. Ecce semen mulieris. Ecce brachium Dei. Ecce Dei vnica voluptas. Ecce, olim genitus non natus, ecce, nunc natus & ab homine non genitus: Deus ex Deo olim, nunc ex matre homo. neque minus nunc ex Deo Deus. Ecce, qui natus nondum, tamen erat: qui

qui natalem ſuum pariter & tempus anteuertit. Quem hoſpitio excepit Abrahamus, omnium credentium jam olim pater: ejus in carne, dico, pater, cujus ſpiritu ac fide filius ac ſeruus erat. cujus ſtellam ante Magos Bilham vidit, & nolentibus prædixit; ſed inuitus. Ecce, qui nunc lachrymas, mox ſanguinem pro te effundet. Ideo ſanguinem, quia nunc lachrymas: quia ad te venit, quia multum te dilexit. Verſabaris tu in voluptatibus, verſabaris in deliciis carnalibus, gaudebas, exultabas, Deos alienos ſequebaris, & qui Dii non eſſent, iis ſacra faciebas. Interim, ô miſera ac demens, & ſalutis tuæ penitus oblita, jam ſententia aduerſus te, ſecuram licet, ferebatur, *jam dolores mortis circumdederant te, & iniquitatis conturbauerant torrentes.* Dei vnigenitus hoc intellexit, qui in ſinu patris & in throno gloriæ ſedebat. Is deſcendit ſine mora, gloriam abjecit, paupertatem ac miſeriam aſſumpſit. Venit hodie in terram, venit ad te, venit in te. naſcitur nocte, naſcitur hyeme, naſcitur nudus. Nemo hominum accurrit: nemo reſpicit. Deſunt faſciæ infanti: conquiruntur panni. Deſunt cunæ: in præſepi ponitur. Hinc vagitum ad te tollit, manus ad te tendit, & adjurat cœlum quod creauit ipſe, Nihil eſſe quo ſe amplius demittat. Hic quid facies? quid reſpondebis? Syllogiſmos aliquot formabis, quæſtiun-

culas ineptas totos dies & non necessarias, propones aliis aut ipse solues, & perpetuo de iis disputabis, quæ nec ad salutem requiruntur, & tranquillitatem tuam turbant: quibus amor erga Deum tollitur ac perit, odium aduersus proximum accenditur? Quæ si Dei filius fecisset, jam tu, ô ingrata & hoc beneficio indigna, periisses. Saccum indue, ô misera: in cinere, in puluere, in fimo sede, ad præsepe Domini ac cunas sede: tunde pectus: reddas gemitus ac lachrymas quas olim mutuauit tibi: & hac ratione saltem quantum illi debeas testare qui non tantum moriendo sed nascendo quoque pro te passus est. Ecce Deus Verbum obmutescit: Dei sapientia nunc desipit: per quem factæ sunt æternitates, infans tua causa factus est. *In propria venit, neque sui receperunt eum.* Infra hominem reponi vides, vt ad Deum hominem attollat: ne illius causa homo tantum, sed in ipso vitæ limine, & miser & cum sordibus abjectus quoque esset. *Haccine reddis Domino, popule stulte & insipiens? Nunquid non est ipse pater tuus, qui possedit te, & fecit te, & creauit te? Memento dierum antiquorum. cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: majores tuos, & dicent tibi.* Nunquid hic non fuit, cum non esses? *Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit montes in pondere, colles in statera? Vtinam sape-*

ſaperent ac intelligerent, ac nouiſſima prouiderent, Mater Deum parit, virgo eadem infantem parit: homo concipitur per Deum: Deus induit hominem. Veni læta, veni hilaris, veni cum gaudio, veni ad Deum, vere jam tuum, quia idem eſt quod tu es, ſi excipias peccatum. *Olim acceſſiſti ad radices montis qui ardebat vſque ad cœlum, erantque in eo tenebræ & caligo. Vocem ejus audiuiſti, formam omnino non vidiſti.* Nunc vero, *Inuenies infantem pannis inuolutum & repoſitum in præſepi.* Nunc exclama, *Anima mea liquefacta eſt, vt locutus eſt: quæſiui, & non inueni illum: vocaui, & non reſpondit mihi.* Nunc exclama, *Fulcite me floribus, ſtipate me malis: quia amore langueo. Nunc ſub vmbra ejus requieſcam.* Veni, tange ac vide. *Non enim acceſſiſtis ad contrectabilem montem & accenſum ignem, & turbines, & caliginem, & procellam, & tubæ ſonum, & vocem verborum, quam qui audiuerunt deprecati ſunt ne amplius ſibi fieret ſermo. Non enim ferebant quod imperabatur, Si vel beſtia tetigerit montem, lapidabitur: &c. Et ita terribile erat quod videbatur, vt Moſes diceret, Expauefactus ſum ac tremebundus.* Sed veniſti ad ſpeluncam, in qua contempta virgo atque abjecta olim, humilis nec nota cuiquam, totam gratiæ diuinæ ac clementiæ abyſſum, quam in vtero conceperat, pro te effudit in præſepe. Qui cum legem traderet,

in igne verſabatur, nunc cum gratiam annunciat, in fœno jacet: in humilitate tanta omni omnium ſublimitate major. Iacet in præſepi: ſed cœleſtes circa ſe legatos habet. qui naſcenti genethliacum decantant: qui jacentem in præſepi cantant, quem in gloria ſedentem antehac cecinerant. In tugario concluditur ac continetur: ſed aduentum ejus Oriens jam vidit. Deitatem pueri diſſimulat paupertas: quam in cœlo ſtellæ, miracula in terris profitentur. Quicquid enim nunc fit ſupra hominem, non aliud quam Deum eſſe euincit, qui humiliatur. Natura cedit & mutatur, conſuetudo perit, terra fit miraculorum plena. quæ, quod maxime admirandum, nondum natus inchoauit. Amplectitur Eliſabetham mox futura mater virgo, & in ejus vtero Iohannes exilit; ſed nondum natus. vt nimirum appareret, quantus eſſet naſciturus, qui natiuitatem ſuam anteuertit: alienam autem nondum natus ſic præuênit. Nunc ad reliqua eamus. & quandoquidem hunc diem ſacræ meditationi dedicamus, quicquid juxta Seruatorem noſtrum inuenitur, pia ſedulaque curioſitate percurramus. Singula nunc intueri nos credamus, quæ videri oculis tum poterant. Accurramus animo ad puerum, accurramus ad puerperam, omneſque quibus tanta res eſt reuelata cogitemus. Seponamus tempus quod in medio elapſum. quicquid
loci

loci inter nos & Bethlehemum intereſt, emetiamur mente, ne quid de hoc die periiſſe videatur. Nam ſi omnium nos puerorum vel natalis vel infantia delectat, quanto magis hujus, qui, vt noſtra cauſa homo abſolutus eſſet, primo fuit id quod omnes primo ſumus? Sedet ad præſepe integerrima puella, magna pars miraculi ac feſti, quæ nullius ſibi conſcia libidinis aut viri, caſta corpore ac mente, ipſa re fatetur quod non capit: matrem ſcilicet ſe eſſe. Viro deſponſata, nuncium ab Angelo accepit, conjugem nullius viri, Dei vero matrem ſe futuram. Nunc intentis oculis, interque gaudium ac admirationem pariter ſtupentibus, cœlo præter expectationem ſe nupſiſſe videt. Videt, ſe parentem ſuum mater, dominum ancilla, regem, quod è Gabriele caſtitatis ſuæ pronubo jam intellexerat, paupercula, ac infimæ conditionis peperiſſe. Antiquiorem Adamo, Dauide quanquam Rege illuſtriorem, ipſo Salomone ſuo ſapientionem, natum ex ſe videt. Eadem & obſtetrix & mater eſt & nutrix: ne quæ puritatis fontem contrectarent, minus eſſent puræ quam quæ ſic pepererat. Sæpe ante hoc tempus ſanctis meditationibus intenta, & in cœlum ſuum, cui mox jungenda erat, toto animo conuerſa, de puero, quem tot prophetæ è ſtirpe Dauidica promiſerant, attente cogi-

tauerat: neque dubium, quin & de virgine, cui hanc felicitatem rerum Dominus seruabat, cogitauerit. Neque enim scriptum nesciebat, ***Ecce virgo in vtero habebit, filiumque pariet.*** Sæpe quæ ab Jessæo vate, sui generis autore, sæpe quæ ab aliis prædicta fuerant, peruolutabat, & vbique se legebat. Noua omnia ac insolita, omnia prodigiis, omnia miraculis plenissima nunc videt. Voces homine majores audit. Videt lucem sine Sole, noctem suam omni die clariorem esse videt. Sæpe testes gaudii, quod animus non capit, lachrymæ prorumpunt, & per sinum nullis sordibus contactum dulcis imber labitur. Sæpe teneræ virginitatis fidejussor, vultum pudor notat, cum se matrem esse cogitat. Sæpe oculo pudico, & qui nihil vnquam viderat non castum, Dei filium & suum intuetur, & adhuc de virgine solicita, jam matris induit affectus: quos deinde rursus puritatis conscientia moratur. Jam nutrire eum incipit paulatim quem produxit: & prodigioso lacte, quod non à lubidine mortali sed cœlesti gratia profluxit, nulli debitum marito puerum sustollit. Puer cœli artifex ac terræ, nunc per collum, nunc per ora matris suæ pariter ac sponsæ pueriliter vagatur, nunc papillas, nulla nisi ista manu pressas, auidus contrectat, lacteumque nectar haurit: & ad instar nostrûm pascitur, qui pascit vniversa.

Sæpe

Sæpe è ſinu ſurſum, nunc vtrumque ſimul oculum nunc alterum ſuſtollit, & benigno riſu matrem intueri ſe fatetur. Illa gaudet, & ſe eſſe ſentit, & jam riſu quoque reſpondere audet, & amorem quem in terris nullus ſibi vindicat maritus, inter filium partitur quem agnoſcit, & virginitatem quam conſeruat. Diſcedite à ſpectaculo tam caſto impudicæ omnes, & quæ impudicis eſtis proximæ. omnes, inquam, vos, quæ vultum fingitis, greſſum ſuſpenditis, prurientibus oculis mentis laſciviam deprædicatis, quæ ceruicem ac papillas in virorum fraudem alibi detegitis, & de toto corpore, iſto guſtu quaſi, optime ſperare jubetis. Vos quæ inter oſcula & attrectationes concaleſcitis: quæ inceſta mente, adhuc virgines, conjugii licentiam præcipitis, & pudendis cogitationibus virginitatem ipſæ veſtram mente delibatis. Cui enim niſi Diabolo ſic nubitis, qui vt vos ſeduxit primas, ita nunc aſſidue procatur? Huic crinem ſcilicet diſponitis, huic formam arte ac mendacio interpolatis, huic ſpeculum conſulitis. hic per oculos laſciuos illos ac procaces, alienæ pudicitiæ lenones pariter & veſtræ, vſque in animum irrepit. Ecce virginum caſtiſſima, quæ nihil præter Deum vnquam cogitarat, quæ in Deo, & cum Deo, per & propter Deum ſemper fuerat gauiſa, ſponſum ſuum parit. Perpetuo jejuniis,

ac lachrymis, sæpe pia meditatione antea se præparauerat: sæpe Deum optimum ac maximum, in animo ac mente, priusquam in vtero, conceperat. Summa enim vis est mentis, cum in creatorem suum toto impetu effunditur, & à corpore semota illi viuit, illum cogitat assidue ac videt, illi se transcribit, & diluuio amoris tota quasi inundatur. cum paulatim carnis desideria exstinguit, spiritum accendit, corpus, tanquam aliud à corpore, circumfert. Inprimis autem mentis oculum, illustrem illum omniumque perspicacem, quod amantes solent, nusquam à Domino ac Seruatore omnium auertit. Ipse enim animus, quem immensa illa claritate sua & splendore spiritus accendit, totus oculus, totus lumen, totus fit spiritus. sicut ea quæ ab igne accenduntur, tota ignis fiunt, & in ignem conuertuntur. Sic Elias olim, postquam sæpe jejunasset, & precatus esset, curru igneo in cœlum est sublatus. Sic sanctissima puella, igne Seruatoris sui inflammata, quem in terra continenter exspectarat (ô prodigium inusitatum!) accipit in vtero. Et quid ni, quemadmodum de iis quæ cum viro viuunt in connubiis est dictum, *duo sunt in carne vna*, etiam de iis quæ perpetuo cum Christo viuunt, merito dicatur, *duo sunt in vno spiritu*? Carnalis enim appetitus sequitur maritum: continen-

tia inuitat ac procatur Deum. Ecce hæc, quæ virum osculata nunquam fuit, creatorem suum osculatur: quæ in cœli tantum consuetudinem sustollere oculos solebat, cœli dominum ac terræ ex se natum videt. Vos autem cæteræ, quæ caste ac pudice hactenus virginitatem habuistis, quæ ne cogitando quidem imminutæ estis, exultate, &, quod mulieres solent, hanc puerperam accedite. nihil hic immundum, nihil est indignum vobis, nihil est non virginale. Fœtus hic è castitate natus est, non è libidine. Accedite, amplectimini infantem, & in gremio deponite: in vlnis hunc librate, & osculamini: virginitatem illi vestram, si sapitis, offerte. nihil præter hanc in vobis amat sponsus vester qui è virgine est natus. Quid connubii fœcunditatem cogitatis? Castitatis fructus ipse Deus est. Venite, accedite, respicite puellam, in qua nec virginitatem partus, nec fœcunditatem sustulit virginitas: omnia autem etiam modestiam auxerunt. Tanto enim beneficio dignata, non ferocit, non ineptit, non se effert. Mater Domini, ancillam ejus se fatetur quem mox erat paritura. ideoque plena Deo quem conceperat, cœlestes ac diuinas voces parturit. in quibus nihil est sublimius humilitate. Sedet juxta virginem Josephus, custos prius virginis, nunc etiam infantis. qui felicitatis suæ ac

tam inauditæ vix capax, totus adhuc ſtupet. Videt virginem, quemadmodum intactam, ita ſibi deſponſatam, peperiſſe: videt caſam, nulla ſuppellectile aut opibus inſtructam, Regis toties promiſſi aulam ac cœli receptaculum nunc factam. Quicquid ſolus præſtare Deus, quicquid amplecti ſola fide poteſt hic impleri videt. Nos vero videamus nunc & illos, qui ad hoc miraculum accurrunt. Inter eos primi omnium ſimplicitatis profeſſores, non ſcientiarum candidati, erunt. *Et paſtores in ea regione erant excubantes in agris, & excubias nocte ſuper grege ſuo agentes.* Dormiunt reges, dormiunt principes, dormiunt ſapientes hujus ſæculi. Interim naſcitur Chriſtus. Plane ſicut olim eſt venturus, cum non exſpectabitur: cum vt fur de nocte aduenturus eſt. Eligunt paſtores Angeli, ſimpliciſſimum in primis genus hominum, nec vllius plane ſapientiæ conſultum. Siquidem vt lanæ quæ colorem nondum vllum imbiberunt, quemuis facile admittunt: ſic vt plurimum diuinam ſtatim ſapientiam arripiunt, qui nullam prius didicerunt. Compendium ſalutis fides eſt: fidei obſtaculum non raro ſapientia eſt. Natum eſſe in terris Deum, ipſi cœlo Ariſtoteles non crederet: motorem enim ſuum cœlo alligarat. Plato ſine dubio riſiſſet. qui quo plura Deo tribuebat, eo minus huc venturum eſſe, ſuſpicari poterat. Stoici non-

nonnulli, Deum ignem, alii calorem, alii aliud atque aliud definiebant. Benedicta sit diuina ſapientia, quæ noſtram in myſterio ſalutis penitus excluſit. Eliguntur ii, in quos nec ſcientiæ ſuſpicio cadebat. qui nec diſputare poterant, nec poterant non credere. qui perpetuo in agro non in vrbe, cum pecudibus ac gregibus, non cum hominibus ac multo minus inter eruditos, vixerant. Quod profecto animal vt ſolum ratione pollet, ita ad hanc ſolam normam omnia explorat. & vt proximum eſt à Deo, ita raro ſapientiam illius, quia raro ſentit quam præ iſta nihil ſapiat, expendit. Vide autem, quantum vnico momento hæc proficiat ſimplicitas: quantum protinus myſterium addiſcat. *Natus vobis hodie Seruator eſt, qui eſt Chriſtus* IESVS, *in vrbe Dauid.* Primo natum eſſe diſcunt: tum & ſibi. Quid igitur? *Venerunt feſtinantes, & inueniunt Mariam cum Ioſepho, & infantem in præſepi poſitum.* Statim ſimpliciſſimi mortalium agnoſcunt, Regem Iſraelis nihil majus quam paſtorem eſſe: nihil minus, quam quod Judæorum primi ac doctiſſimi credebant, *Regnum ejus de hoc mundo eſſe.* Inueniunt paſtorem illum bonum, qui pro grege ſuo poſiturus erat animam. Paſtorem omnium: paſtorem, cujus orbis vnicum ouile eſt: paſtorem illum, qui ab hœdis olim oues ſeparabit. Veniunt ad ouem,

ſed immaculatam: veniunt ad agnum, ſed qui ſublaturus eſt peccata mundi. Veniunt ad agnum, ſed qui ſimul leo maximus de tribu Juda. Quem nunc illi in præſepi vident, mox Johannes conſpectutus eſt in throno. quem nec nunc relinquit, cum eſt in præſepi. Ecce quantum in negotio diuino valet ignorantia. Primi pecudum magiſtri paupertatem hanc diuinam eſſe intelligunt. Primi vocem Angelorum audiunt, primi Euangelium accipiunt, primi inter homines annunciant. tanto Cæſare terrarum domino beatiores. qui cum pace terra pariter & mari parta, Janum tertius clauſiſſet, pacem inter homines & Deum factam eſſe, neſcit: quod paſtoribus, dum inter greges ſuos ſedent, cœlitus ſignificatur. qui cum Deum inter pecudes inueniant jacentem, ille Deum inter homines recenſet, nec agnoſcit tamen. Ite nunc innocentiſſimi mortales, qui nec fallere vnquam didiciſtis, & hoc die falli non poteſtis, quia Deo nuncianti creditis, ite, & ad comites reuerſi, nouam mihi cannam temperate, qua non fœdos improboſque amores, vt plerique ſolent, ſed immenſam Dei erga homines beneuolentiam canatis, qua accenſus naſci voluit ex homine. Ite nunc, Cumæum carmen, quod jam inter vos eſt inchoatum, ſuauiter pertexite. Ecce rediit jam virgo, quam venturam eſſe virgines canebant.

bant. jam immensus sæculorum ordo ab integro nascitur. Ite, paruam & ignotam Bethlehemum, patriam Dauidis vestri, celebrate: qui & Rex & pastor, sæpe Regem illum & pastorem cecinit, quem hodie vidistis. Ite & pastoribus annunciate, generis humani natum hodie pastorem esse, cujus pedum omni sceptro est potentius; qui Reges terræ *virga ferrea confringet*. Hactenus pastores: mox adueniunt & Magi. Nunc & istos videamus: qui sequuntur eos ordine, quos sapientia præcedunt. Infans in præsepi positus, in casula conclusus, indices diuinitatis suæ nunciosque in cœlo ipsa sidera habebat. Magi, principes eruditorum, sapientiæ consulti, qui non, sicut alii, in libris, sed in æthere defixos semper oculos habebant, qui pulcherrimis stellarum characteribus ac notis, omni parte est inscriptus (hæc sunt Chaldæorum elementa, hoc Persarum alphabetum est: hic quæ euentura vident, hinc quæ sunt futura colligunt ac discunt) in hoc libro natum esse Judæorum Regem legunt, & infantis nostri astrum jam in Oriente vident. Ergo pia admodum sedulitate aduentant, & quem indicem natiuitatis ante habuerant, eundem ducem quoque itineris nunc habent. Stella venientes Bethlehemum vsque comitatur, & opifici ac creatori suo hoc officium sedulitatis exhibet. Illi quem

in cœlo viderant, in caſa vident, neque in caſa tamen non adorant. *Et in domum cum veniſſent, puerum cum matre illius Maria inuenerunt, & procidentes adorauerunt.* Fruſtra cœli dominum quæſierant in cœlo: quem inueniunt in terra, quem inueniunt in ſtabulo, inueniunt jacentem, quem nunc inter greges ac jumenta inueniunt. Imitamini exemplum, qui diuinam vobis vindicatis ſapientiam, & cum imperiti omnium nonnunquam literarum ſitis, vbique tamen rationem quæritis & modum. Communis omnium noſtrorum iſte error eſt: Deum quærimus qua parte latet: qua cognoſci voluit, ſecure præterimus. & cum vniuerſum hoc ſalutis tam ſtupendum in terra peractum ſit negotium, nos in cœlum imus. ideoque & cadimus plerunque, non aſcendimus. Incunabula naſcentis Domini, & præſepe, & pannos, & quæcunque in oculos ingeſſit nobis, quibus Deus nobis eſt conciliatus, præterimus: quæ nos coaleſcere non ſinunt, & ad odium inflammant, ea anxie inueſtigamus. Vos quoque eruditi huc accedite, & cum Magis, non è cœlo, ſed è cathedris, ad puerum deſcendite. Chriſtus non in Academia eſt natus, ſed in ſtabulo. Accedite, & adorate, & procidite, & inclinate corpus, & gratiſſimum nunc illi munus, ſupra aurum, thus ac myrrham, IGNORANTIÆ CON-

FES-

FESSIONEM hic offerte. Vos interea mortalium doctissimi, qui duce stella iter tantum suscepistis, ite, multo eruditiores jam quam ante, multo etiam beatiores. Patet vobis ecce cœlum, cujus ad hoc tempus in vestibulo hæsistis. Ite, & Chaldæis vestris (siue Persæ estis) nunc annunciate, Dei consilium, cœli arcanum, *pietatis mysterium, omnium confessione maximum. Deum, nempe, manifestum factum in carne, justificatum in spiritu, visum ab Angelis, prædicatum in gentibus*, quarum vos primitiæ, *credendum in mundo*, paulo post *in gloria* ac longe supra omnes stellas *assumendum*. Ite, & nunciate, nihil majus esse in cœlo quam quod hodie inuenistis in tugurio. Jam & sapientes audiuistis, qui postremi ad hoc festum conuenerunt quod ad omnes æque spectat. nemo hic excluditur, ex æquo omnes admittuntur. Venit humilis, ac pro humilibus, quo nemo major est aut fuit: venit & pro omnibus qui se demittunt. Vis majores homine, minores hoc qui nascitur? Angeli nascentem canunt. Visne maritatos? Zachariam & Elisabetham habes. Visne cælibes? Simeonem habes. Visne viduas sed sanctas? Annam habes. Visne Sacerdotes? Zachariam habes. Visne sapientes? Habes Magos. Visne imperitos? Pastores habes. In hoc autem omnes cæteri sunt pares, quod infante sunt minores, quod infantem,

fantem celebrant ac laudant, coram eo se prosternunt, diem hunc nobiscum pariter extollunt. Visne virginem? Potissima pars festi, est puella mater, quæ autorem suum & naturæ peperit: fœcunda virgo, virgo mater, mater casta & intacta: opus ejus quem in vtero gestauit. quæ, quem edidit ex ventre, pariter nobiscum adorauerat in cœlo. Filium Dauidis, ante tamen Dominum, filium hominis, ante tamen creatorem, filium Abrahæ, ante tamen promissorem ejus simul & promissum. Dies felicissima, qua homo Deum parit hominem: Deus factus homo, nunquam factus Deus, nec creatus vnquam, ab æterno autem genitus, versatur inter homines. Dies nuptiarum & affinitatis nostræ, qua, per Filium conjungimur cum Patre. Dies vnionis nouæ. qua, qui Deus est æternus, manet id quod fuit: quod non fuit, nostra causa fit & nascitur. qua, qui sine corpore antehac vbique erat, etiam per corpus præsens nobis factus est; vt quæ Deus habet per naturam, homines recipiant per gratiam. Dies magna, dies læta, dies fausta, dies exoptata: finis legis, finis Prophetarum, Euangelii initium, imo ipsum Euangelium. quod è cœlo primum proclamatur, mox describitur in terra. Angeli præcedunt, mox Apostoli sequentur. vt autoritatem accipiat à cœlo, quod in terris fidem inue-

inuenire debuit. Sequamur & nos, pleni gaudio, hilaritate pleni, pleni recordatione dulci, pleni ejus recordatione, qui impleuit vterum puellæ. Quod ſi eruditi, ut nonnulli forte exiſtimant, non ſumus, nec Theologiam profitemur, cogitate quæſo, Auditores, cogitate, inquam, quæſo, quos & quantos ignorantiæ illius hodie collegas habeamus. Habemus Simeonem, ſanctum illum ſenem, qui cúm Scribæ omnes, omnes Phariſæi, nihil minus cogitent, diu venientem viderat infantem antequam veniret, poſtquam autem aduenisſe videt, impos ſui, &, vt violenta eſt ſenectus, quam præſertim ſpiritus accendit, voluptatis quodam ineffabili torrente abreptus, & aſpectu Seruatoris ſui ebrius, viribus defectus, ac viuendi ſatur, ſedulo accurrit, puerumque toties promiſſum, tandem etiam exhibitum, ſenilibus inuoluit vlnis, vocemque omni cygno dulciorem, moriturus paulo poſt, cum lachrymis emittit. Habemus & Joſephum; virum candidiſſimum, domeſticum myſterii & ſpectatorem: habemus eum qui clamauit in deſerto: habemus fœminas, vt ſanctas, ita nihil minus quam ex Academiarum legibus edoctas. Apoſtolos habemus: qui cum ſapientiam diuinam diſcere cœperunt, omnem prorſus ignorarunt. Habemus magnum illum Petrum, imo maximum, qui ex con-

feſſione

fessione aliquot verborum, felix dictus ac beatus est. Ipsos Angelos habemus: qui cum infinita scirent, nihil præter gloriam in cœlo & in terra pacem nunciarunt. Nemo propter eruditionem sibi placeat. dies hic imperitorum, dies hic idiotarum est. Veniat neophytus cum catechista, veniat & catechumenus. Ipsa Dei sapientia hoc die nasci pariter & balbutire voluit. Tangi voluit, videri voluit. quidni & intelligi à nobis vellet? Postquam Deus, vt peritos legis falleret, inter imperitos nasci, & ab his agnosci voluit, nemo sibi propter imperitiam displiceat. Docta nobis ignorantia sufficiat, quæ per fidem saluos facit. Nemo hactenus Theologorum altius ascendit.

PRECATIO EIVSDEM ARGVMENTI.

Domine Deus, Pater cœlestis, quandoquidem tibi placuit hoc die opus operari, quod nec Angeli sine reuerentia, nec inferna potestates sine horrore recordari possunt, vt dilectus filius tuus, Deus cum Deo, Deus apud Deum, Deus ante tempus, Deus extra omnem locum, vnus ex vno, verus ex vero, æternus ex æterno, expressus majestatis & sublimitatis tuæ character ac imago, carnem hanc indueret, & cum sine vllo esset peccato, peccatoribus esse similis vellet, oramus, bone Deus, fac vt hæc intelliga-

telligamus, qui ne hoc quidem sine te possumus. Fac vt vanas omnes cogitationes penitus è corde eradicemus. vt in solam illam incumbamus. Vt quæramus cum pastoribus eum & inueniamus. Duc hoc miseros errones, sicut Magos olim, qui ex vltimo venerunt Oriente, deduxisti. Accende stellam iterum quæ nobis præeat; non breuem illam & mox perituram, sed diuini verbi tui fixam illam, non errantem, sine qua vbique caligamus, neque peruenire ad te aut puerum hunc possumus. Purum illud iterum in nobis gaudium accende, quod in Sanctis tuis olim accendisti: vt cum lachrymis infanti occurramus, eum amplectamur ac exosculemur neque corporis cum Simeone, sed arctissimis animi mentisque à te excitatæ vinculis amplexibusque inuoluamus. Nihil cogitemus, aut agamus, nihil meditemur, quo non gratiam pro tam immenso beneficio ac ineffabili agamus. Et quandoquidem peccato mortui jampridem sumus, nec quatriduo cum ægro illo, sed ab ipso vitæ initio in morte detinemur, fac vt eo die nasci iterum incipiamus, quo Seruator noster natus est. Fac vt à compedibus Diaboli ac seruitute vindicari ab hoc tempore ac momento, quo Sionem liberasti, iterum incipiamus, Fac, vt animo erecto ac sublimi, tenebrarum potestates posthac contemnamus: cum tu sceptrum illud iterum erexeris in Iuda, quod non auferetur in æternum. Sed ante omnia, vt

vere

vere coram te & majestate tua vere Regia humiliemur. Vt quemadmodum Regum ille maximus, qui supra Solem thronum suum posuit ac Lunam, quem in æternum habet, non in terram tantum, sed cum ibi locum dignum se non inveniret, ad præsepe vsque se demisit: ita nos contriti corde ac fracti, arrogantiam & fastum omnem deponamus. Donec tecum & cum eo in æternum viuamus, qui vt natus nostra causa ita mortuus, nunc viuit in æternum. Amen.

Homilia in Domini Christi Sacrificium, siue Passionem. Habita XI *Martii in auditorio Theologico.*

ORATIO XXVI.

CElebramus diem, Auditores, cui similem ab orbe condito ac homine creato, nulla ætas vidit, nulla iterum videbit. Quo æternus Dei Filius, æternus ipse, cum humanum corpus assumsisset, vt naturam nostram per originis reatum vsque ad inferos depressam, ad cœlestem gloriam traduceret, ab iis ad quos venerat, ab iis quorum causa venerat, ab iis ad quos oratores suos & legatos, qui aduentum hunc denunciarent, statim post peccatum & corruptionem nostram, miserat, mouente terra, caligante cœlo, morte execrabili sublatus est. Cujus argumenti grauitas, pondus, majestas, facile à nobis obti-

obtinebit, vt quæcunque initio orationum, vt attenti aut benigni auditorum fiant animi, à Rhetoribus, qui nihil præter elegantiam verborum & orationis flumen in dicendo ſpectant, præmittuntur, ſola Jeſu Chriſti cruce ac doloribus contenti, quorum recordatio non tam facundiam dicentis, quam ſuſpiria ac lachrymas abjectæ perculſæque mentis flagitat, prætermittamus. Ac mihi quidem omnia quæ geſta ſunt à Seruatore noſtro, ex quo primum carnem noſtram induit in vtero, quam obtulit in ſacrificio, cum cura intuenti, tota ejus vita, nihil aliud quam paſſio videtur. Vix enim natus, ſanguinem in circumciſione effudit, vix circumciſus, protinus ad cædem deſignatus eſt, vix doctrinam ſuam publice profeſſus, concitator populi, blaſphemus, furioſus, impius, imo & Diabolus, ab iis quorum Deus ſemper fuerat peculiariter, vocatus eſt. Vbique miſeriam, calamitatem, probra, contumelias, dolores, paupertatem, laſſitudinem, mœrorem, famem, ſitim video: vt in cruce tantum perfeciſſe videatur, quæ per vniuerſam vitam fuerat perpeſſus. Cæterum, quin in hoc tempus, quo jam ante tot ætates ac ſæcula prædictam, & ab omnibus prophetis decantatam ſæpe victimam, ac vere ſacram, Deo Patri Deus Filius offerret, tota infernalis vis Diaboli, omnes inferorum po-

testates, omnes pœnæ, tam quæ in præsenti vita tolerari, quam quæ in futura expectari possunt, conuenerint, ne dubitandum quidem, quas contraxit hic justitia diuina, quod ad tempus, potius quam mitigauit. Sed & nullum veræ tolerantiæ, constantiæ, ac patientiæ exemplar cum hoc conferendum reperiri, non in picta Stoicorum porticu, non in Academia vel veteri vel noua, non in delicatis disputationibus Lycei, sed in accusatione Filii & morte, immortalis Dei sapientia haud frustra voluit. Vt hanc solam mortem semper prædicarent Christiani, per quam acceperunt vitam quæ excludit mortem. In qua singula vt suo ordine tractemus, ipsam prius seriem, quemadmodum à sanctis viris, quos diuinus Spiritus afflauit, nobis est relicta, obiter videbimus. vt ex certa rerum fide ipsa admiratio procedat. Postquam ergo preces illas, quas pro hominum salute ardentissimas conceperat Seruator, eodem animi affectu effudisset, illas dico, quibus Ecclesiam jam moriturus, charum illud pignus, cujus causa omnia non tantum sponte sed & fortiter ferebat, commendarat; trans torrentem, cui ab vmbrosa valle nomen erat, mœsto ac afflicto animo, sub arborum vmbraculis, quemadmodum vt plurimum obscura loca mœror amat, cum discipulis obambulanti, cum armata ministrorum ac satellitum

tellitum cohorte, proditor occurrit. Olim autem, ne quid geri videretur temere, prædictum fuerat: Simul ac percutietur pastor, dispergentur oues. Ergo ingruente tempestate, protinus propinqui fugiunt, discipuli recedunt. Discipulorum, cum quibus cœleste illud celebrarat epulum, in quo veram sui corporis ambrosiam gustandam omnibus exhibuit, verum illud sanguinis sui nectar propinauit omnibus, alii fugiunt, alii renunciant. Amicus & contubernalis dum salutat innocentem, pro nocenti tradit; sed quem ante (ô dirum, ô immane scelus!) nummis aliquot vendiderat. Constringuntur brachia ac manus. Vinctus ac constrictus protinus abducitur. Juuenis charissimus, qui sanctissimum cœlestis Domini ac præceptoris sui sinum paulo ante presserat, quem præ reliquis amabat, qui ex institutione ejus ineffabiles diuinæ sapientiæ thesauros hauserat, qui, Verbum in principio fuisse, & hoc Verbum carnem assumsisse, audierat didiceratque, ac coram orbe vniuerso postea testatus est, mœstus ac dejectus procul sequitur. Sequitur & Petrus, heros ille maximus, diuini zeli ac amoris officina quædam, imo focus: sequitur, sed eminus: sed maximo cum metu. Reliqui ne adsunt quidem. Plerique vero, quibus vel salutem restituerat jam ante, vel afflictam ac debilitatam partem

corporis curarat, quorum infinitus erat numerus in vrbe, Seruatorem medicumque nec respiciunt, nec comitantur saltem. Omnes Dominum mitissimum aut fugiunt aut deserunt. Ab Anna igitur ad Caipham, ab hoc ad Pilatum, à Pilato ad Herodem, ab Herode rursus ad Pilatum, venturus olim mortuorum judex ac viuorum, ducitur. Oppugnatur innocentia, illuditur simplicitas, mendaciis ac fraudibus opprimitur ac condemnatur veritas. Serui ac calones, rerum domino insultant. Scurræ, milites Romani, & fæx mera nebulonum, vultum illi more puerorum velant ac percutiunt: ac ne modus sit ludibriorum, petunt, vt diuinet, à quo fuerit percussus. Summi pontificis minister, summum generis humani & prophetam & pontificem, sine causa, nocens innocentem cædit, Pharisæi ac doctores legis, vnicum legislatorem crudelissime accusant. Herodes cum militibus & aulæ muscis, ad se venientem, neque respondentem quicquam, ridet ac contemnit, & ne quicquam contumeliæ scelestæ aut impietati desit, vestem illi per ludibrium commutat, Milites, gens barbara, immanis & ad cædem facta, colaphos in faciem impingunt. Iidem oris excrementa in cœlestem illum vultum fœde exonerant ac vomunt. Iidem caput illud, in quo vniuersa sapientia ac ratio continebatur, spinis lacerant

lacerant ac frangunt. Nulla corporis pars aut dolore aut opprobrio immunis vacat. Caput ſpinis, calamo, & pugnis, vultus ſputo, malæ alapis, os aceto, aures mille contumeliis læduntur. Ipſe quid? Tacet & obdurat. ſed & quoquo ablegatur, nihil judici reſpondet. Cauſam forte quæres hic, profane, qui poſt mortem quoque Dominum accuſas, & jam ſemel paſſum, cruci iterum affigis, cauſam, inquam, forte quæres, quare nihil vel reſpondeat, vel dicat? Cui vero reſpondiſſet? Iudicibus nimirum. Quibus vero tandem? An Pilato? At ignarus cauſæ venerat. An Judæis? At actores erant. Et quid reſpondiſſet? Dei filium ſe faſſus eſſet. Hoc jam erat quod intentabatur. Eſſe ſe negaſſet. Veritas mentiri neſcit, & hoc ſæpe jam docuerat. Nam de perduellionis crimine, quod cruce vindicant Romani, quid aut quomodo? Credo, regnum ſuum eſſe æternum quod cum Cæſare diuiſum in hoc orbe ac diuerſum penitus habebat. Veniſſe, vt Eccleſiam colligeret, vt populum doceret, vt humanum genus perditum ac conclamatum, partim voce, partim ſignis ac miraculis ſeruaret, vt palantes Iſraëlis oues iterum colligeret. Hoc Quirites, ſcilicet, curabant: hoc legatus Syriæ, hoc milites Romani aſſecuti eſſent, quod Judæi aſſequi non poterant. Nam de templo quod impingebatur,

falsum esse ratio docebat: quippe aut non recte intellecta voce, aut in sensum alienum perperam detorta. Cæterum Romanus, cum, exulcerato populi furore, frustra niteretur, vt spectaculi crudelitate animi commouerentur, nudum ac manantem sanguine in medium adduci jubet, &, *Ecce vobis homo*, inquit. Hic attolle oculos, ô anima, attolle, inquam, oculos ac vultum, & in Dominum ac Deum tuum intuere. Ejus faciem considera ac vide. Relinque paulum omnes vanitates tuas, quibus toto vitæ tempore adhæsisti. &, si potes, vel momentum, omnes cogitationes tuas collige, & in Seruatorem tuum hodie transfunde. Ecce homo, ecce vir doloris. *Ecce speciosus præ filiis hominum, rubicundus, electus ex millibus, cujus coma sicut germina palmarum, nigra quasi coruus, cujus oculi sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ sunt lacte lota, cujus labia lilia distillantia myrrham primam*: ecce nihil præter sanguinem nunc pluit. Coma sanguine concreta est, caput spinis perforatum sanguinem ejaculatur, nares colaphis contritæ, nigerrimo cruore vultum asperserunt. Et quod omnia hæc vincit, vinctus constrictusque, nihil habet quo cruorem, nihil habet quo manantem toto corpore abstergat sanguinem. *Ecce homo.* Hæc est illa facies, quam cœli, cœli, inquam, ipsi non sustinent, quam in-

feri

feri non ferunt. Hic eſt qui nunc obmuteſcit, cujus vox in nubibus auditur, cujus tonitru horribili fragore mentes hominum percellit. *Ecce homo.* Ecce, inquam, homo. Ecce rerum Dominus, ſtat pauper, ſtat egenus inter omnia quæ poſſidet: vinctus ſtat qui omnes liberat ac ſoluit: vulneratus ſtat qui omnibus medetur. *Ecce homo.* homo, inquam, tua cauſa, ô homo. Stat, vt vides, coram judice, ſtat coram nobis omnibus, ſtat & pro nobis omnibus. Stat exutus veſte, ſtat exſpoliatus, ne quod vulnus toto corpore latere ſpéctatorem poſſit. quæ vel ſingula mouere mentes Judæorum poterant, niſi Deo aliter fuiſſet viſum. Itaque efferati magis ac dementes, quem videbant prope ad necem virgis cæſum, tolli poſtulant in crucem. quam (ô ſcelus immaniſſimum!) defatigatus, ac jam mille plagis prope exanimatus, baiulare cogitur. Adduntur validi lictores, qui, ex more Romanorum, flagris incedentem tardius caſtigant, loris jam debilitatum, viribus ac ſanguine exhauſtum, crudeliſſime impellunt, lacerant, ac ceſpitantem aut deficientem, pedibus conculcant. In hoc vltimo momento conſtitutus, dum ſub onere curuatur ac inflectitur, dum ſpiritum vix ducit, neque minus tamen plagis ac verberibus impellitur, dum pulmone propter crebram & frequentem anhelationem penitus obſtru-

cto, altius suspirium ac animam deducit, dum non minus à labore sanguis excitatur è vibicibus quam sudor profluit è vultu, tristes illos oculos ad nos conuertit, & ne suo merito eorum quicquam pertulisse à nobis judicetur (qui plerumque immemores nec grati satis, quia omnia hæc euenisse nostra causa non sat cogitamus, neque eum penitus absoluimus, & cum Judæis condemnamus) ita vnumquemque nostrum monet ac compellat: *Popule mi, quid feci tibi? aut quid molestus fui tibi, responde mihi.* Ad imaginem diuinitatis meæ te creaueram, cum primum te è puluere formarem. Ingratus, inobediens, superbus, arrogans, ambitiosus, dum vis mei esse similis, Diabolo simillimus es factus, à quo es seductus. Imaginem diuinitatis meæ abjecisti, ego humanitatis tuæ iterum assumpsi. Ante damnatus quam genitus, mox conceptus, nihil aliud quam spuma vilis eras, quæ ex sanguine impuro mox coagulatur & in carnem tandem crescit ac formatur. quæ si probe educata & cum maximo labore saginata fuerit, in terra vermium sagina tandem fit & pabulum sub terra. Talis tu cum esses, cœli Domino ac terræ, in conspectu cujus astra sunt immunda, persuasisti, vt quod maxime abjectum in te esset, ineffabili amore tui victus ac commiseratione, assumeret. Aduentum meum Patres olim

olim ſuſpirauerant, Moſes balbutierat, Dauid facundiſſime cecinerat, Salomon deſcripſerat, Eſaias vno hoc ſolatio languentem mei deſiderio ac expectratione populum tot ante annos ſuſtinuerat. Veni tandem & hoſpitium quæſiui. Locum non inueni: neque cuiquam ſuum præripui. Inter armenta ac pecudes infelix infans, cum hoſpitium in terra, terræ Domino ac cœli, nullum supereſſet, tanquam peregrinus ignotuſque, abjectus ſum. Speraueram futurum, vt quem propter majeſtatem intelligere non poteratis, eum, cum ad vos veniret, viueret vobiſcum, ac vobiſcum habitaret, ſuauiſſime ac humaniſſime ageret, nemini grauis, omnibus vtilis, morbos pelleret, Diabolos ejiceret, animæ ſalutem aberrantibus monſtraret, ſaltem amaretis. Si quem cæcum vidi, ei oculos aperui: ſi quem claudum, ei pedes reſtitui, ſi quem mutum, vocem ei reddidi. Si quem fame oppreſſum aut eſurientem vidi, eum paui. vbi panis non ſufficeret, miraculum ſufficiebat. Si quæ mater vidua ac orba, vnicum lugebat, ſi quæ ſoror fratrem; vitam reddidi vtrique. Si quæ muliercula peccatrix, vitæque ſordibus infecta, aquæ hauriendæ gratia, ad puteum accederet, meliorem illi dedi quam quærebat. Peccatores non abhorrui, publicanos etiam acceſſi. Cum omnibus familiariter verſatus ſum. *Nunc*

ergo habitatores Ierusalem & vos viri Iudæ, inter me vineamque meam judicate. Quid nam est quod vltra facere vineæ meæ debui, nec feci? Cur cum expectarem vt vuas produceret, spinas, ecce, quibus caput meum frangeret, produxit? pro vino, quod à me acceperat, acetum protulit, quod morienti propinaret: pro cœlesti pane, quo esurientes in deserto paui, myrrham ac fel merum dedit, quod languenti Domino ac sitienti funderet? *Væ mihi, mater mea, quare genuisti me virum rixæ? Non fœneraui, nec fœnerauit mihi quisquam in vniuersa terra: omnes maledicunt mihi. Conclusit me Deus apud iniquum, & impiorum manibus me tradidit. Circumdederunt me vituli multi: tauri pingues obsederunt me. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens. Sicut aqua sum effusus, & dispersa omnia sunt ossa mea. Factum est cor meum tanquam cera in ventris mei medio liquescens. Aruit tanquam testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me.* Hæc & his similia audiuerant Judæi, aut vbique legerant: totam vitam eius, quæ plenissima defensio illius erat, viderant ac obseruarant. In templo, in montibus docuerat, docuerat in triuiis: nihil aut celarat, aut dissimulauerat, aut clam habuerat. Sed videlicet jam tempus erat, vt, quod ante jacta

mundi

mundi fundamenta Deo visum fuerat, vnius victimæ oblatione omnia humani generis delicta piarentur. quam ex omni parte puram, integram, illæsam, neque vlla labe corporis aut animæ pollutam esse, antequam in aram tolleretur, (quod & in victimis requirebatur olim) omnes ejus pariter ac Dei hostes, confiteri oportebat. neque hoc tantum, sed honorem illi prius debitum deferre. Nihil enim frustra, nihil nisi dirigente eo fit, qui sponte ac volens, à volentibus, & tamen cæcis rabidisque, opprimitur: qui, quod sine horrore & diuinæ admiratione prouidentiæ, ne cogitare quidem possumus, vinctus & in potestate aliorum positus ac datus, adhuc quicquid patitur disponit. Quicquid enim illi tribuit Ecclesia ac sui, prius illi tribuunt per jocum qui illudunt. Ridet miles Dominum: sed ita vt adoret. *vt in ejus nomine flectatur omne genu.* Regem esse negat: interim coronat. Sed & Regi calamus pro sceptro datur: &, ne quicquam desit, pro abjecta veste, purpura inducitur. Denique, quem valide contemnunt impii, Prophetam tamen esse, dum hoc nomine salutant, etiam fatentur. Habes Deum, Regem, & Prophetam. Vnde hæc scientia Romanis? Cœlo sic volente. cujus totum hoc negotium arbitrio disponitur. Eodem plane modo, quo & innocentia damnati vindicatur.

Judas

Judas innocentem osculo tradiderat, quem paulo post absoluit. Internus enim tortor, quem scelestus nemo superat aut flectit, tanta vi vrebat animum ac cruciabat, vt obscœnam mallet mortem cum dolore, quam cum lucro vitam omni morte grauiorem. Pontius indignum esse pœna, sæpe fuerat testatus: qui, ne hoc lateret, manus toto populo spectante abluit non semel. idem, populi fuisse seductorem, magno animo inficiatur. Herodes, cujus taciturnitati illudere non timet, ejus tamen condemnare innocentiam non audet. &, quod sine dubio diuina dispensatione factum est, veste candida indutum, quæ integritatis nota esse solet, à se iterum dimittit. Josephus ex Arimathæa oriundus, præclarissimus Senator, ne quid præter animi sententiam statueret, senatu toto illo die abstinendum sibi putat. Judæi falsos testes dum adornant & hoc publice apparet, nullius esse sceleris compertum coram judice testantur quem non aliter accusant. Iidem quem seditiosum esse clamant, Regem suum esse in eâdem cruce legunt, in qua tanquam noxium condemnant. Summus sacerdotum Caiphas, rei spiritu correptus, ejus fit propheta quem persequitur. vt ingenti ore, simul & absoluat eum quem accusat, & arcanum cœli ac salutis prædicet mysterium: *Expedire, vt pro cunctis vnus moriatur.* Solus super-

ſupererat Diabolus: qui cum hoc vnum ageret, vt Dei Filium opprimeret, ita tamen etiam hoc tempore in poteſtate ejus erat, vt quod multi ex antiquis crediderunt olim, inuitus plane ac coactus, innocentem eum eſſe qui accuſabatur, per vxorem judici denunciaret. Ab iis ergo abſolutus, à quibus nihilominus damnatur, trophæum magnus imperator veritatis, non ſupplicium flagitii, aſcendit. Stabat Deus Pater, maximus agonotheta, cum familia cœleſti, vt laborem Filii ſpectaret, cui omnes inferorum pœnas & humani generis reatum impoſuerat. Stabat Deus Sebaoth, tanquam ignis deuorans, tanquam torrens exundans, tanquam leo rugiens, tanquam turbo confringens, qualis ſæpenumero iratus à Prophetis deſcribitur: &, quod ipſas inferorum pœnas aut excedit aut adæquat, iram ſuam quam aduerſus omnes homines conceperat, hic vni imputabat. Hac oppreſſus mole, præ qua omnes tyrannorum cruciatus ac dolores, præ qua omnes pœnæ martyrum, vel ſomnii vel vmbræ inſtar ſunt, ad vltimum certamen trahitur. In quo hoſtis generis humani, primus ille ſerpens, debellandus erat. qui, vt hominem è Paradiſo deturbarat, ita æternis jam addictum ſuppliciis ac pœnis, in neruo ac vinculis concluſerat. Debellanda mors erat, quæ in omnem vbique carnem

regnum obtinebat. Cum his congreſſurus maximus athleta, extra vrbem, tanquam publicum bidental, ne contagione ſua quemquam ſcilicet pollueret, ad infamem ſceleſtorum pœnis locum, non deduciturſed trahitur. quem à mortuorum craniis, quæ paſſim ſparſa ibi eſſent, accolæ indigitabant: vt in caſtris ſcilicet & in arena ſua mortem expugnaret. Quod ſi ex Hebræis ſequimur nonnullos, idem prorſus fuit locus, in quo Adam olim fuerat ſepultus: vt vis mortis, ipſis hoc Judæis nos docentibus, in eo frangeretur loco, vbi primum cœperat graſſari. Ita in conſpectu hominum ac Angelorum, inter cœlum medius ac terram, cruci mancipatur: ne res tanta clam peragetur. In extrema hac neceſſitate, in angore mortis, in dolore inferorum, ab irato quaſi Deo deſtitutus ac contritus, nondum hominem amare deſinit. Latronem enim ſeruat: pro interfectoribus precatur. Ita Deo immortali ſanctam illam & amore noſtri vſque ad ſummum vitæ halitum flagrantem ſauciamque animam committit. Quid de vobis autem, ô Judæi, dicam, quorum barbaro furore ſimul & fatali cæcitate, facinus peractum eſt? Quæ vox hic, quæ eloquentia ſufficiet, quæ lingua deſcribendo huic ſceleri par vnquam fuit? Occidiſtis, occidiſtis, vitæ fontem, Dei primogenitum, orbis creatorem, Regem

Iſraëlis:

Iſraëlis : ſuſtuliſtis agnum illum innocentem, in quo dolus non erat: principem æternæ pacis, fecialem gratiæ, diuinæ charitatis oratorem ac legatum ſuſtuliſtis. *O quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte! Flebo fletu Iahzer, inebriabo te lachryma mea Heſebon & Eleale. Iuſtus periit, & non eſt qui cogitet in corde ſuo :* cœli Dominus necatur, & non eſt qui hoc ſpectare ad ſe exiſtimet. Abominanda natio ac exſecranda, ſine conſilio, prudentia, ac mente, Dei qui genuit te, oblitus es, oblitus, inquam, Dei es qui te creauit. Parentem omnium ac creatorem occidiſti. *qui te ex Ægypto eduxit, per deſertum & imaginem mortis: per terram. in qua vir non ambulauit, neque habitauit homo,* qui te pane Angelorum pauit, panem, inquam, Angelorum tibi in deſerto dedit. *qui te circumduxit, qui inſtruxit te in vaſtitate terræ, qui te cuſtodiuit tanquam oculi pupillam. Sicut aquila quæ nidum ſuum excitat, quæ ſuper pullis ſuis cubat atque expandit alas ſuas, ita te aſſumpſit & portauit. Solus Iehoua te deduxit, & non fuit tecum Deus alienus. Obſtupeſcite cœli ſuper hoc, & portæ ejus deſolamini vehementer. Nolite annunciare in Geth, neque annuncietis in compitis Aſcalonis, ne lætentur forte filiæ Philiſtiim, ne exſultent filiæ incircumciſorum.* Faciem quam in

in Horebo non viderunt, cujus majeſtatem ferre Angeli non poſſunt, ſicut olim igne, ita nunc veſtitam carne, conſpuerunt: ſanctum Iſraëlis fuſtibus ac pugnis ceciderunt. Suſtulerunt Deum exercituum, qui viuit in æternum: nomen illi eſt Jehoua. Quod quidem nomen cum ex ore & confeſſione veſtra, ſolum inter ea quæ attribuuntur Deo, vere ejus exprimat eſſentiam, atq; id Prophetæ veſtri, huic quem in crucem ſuſtuliſtis, tribuant non ſemel atque aſſignent, quid eſt, ô dementes, ô fanatici, quod opponatis? Cujus literas ac ſyllabas, inepti, præ horrore ſuperſtitioſo non effertis, ejus filium, ô miſeri, imo ipſum, cui conuenit hoc nomen, ſuſtuliſtis; ejus ſanguinem, cum corpus veſtra cauſa aſſumpſiſſet, canes furioſi, effudiſtis. Ecce autem ſcelus veſtrum: Cœlum horret & in nubem cogitur, terra trepidat atque horret, duriſſimæ ſcinduntur petræ ac diſſiliunt: cuncta elementa ſentiunt flagitium & clamant. Totus orbis damnat factum veſtrum, & abſoluit eum quem damnaſtis. Solem quoque è cœlo expuliſtis: qui ne mortem Domini ac creatoris ſui pariter ac veſtri, videat, caligine horrenda, orbem, & cum eo vos inuoluit. vt qui hactenus per vniuerſum lucis ſuæ vim ac radios diffundit, tanquam exul ac proſcriptus hoc facinore tam fœdo, nihil vobis præter tenebras relinquat.

Quid

Quid in cœlum oculos attollitis? quid hæretis? quid miramini? quid trepidatis? quid ignari inter conſcientiam delicti & inuſitatæ noctis ſpectaculum verſamini? Nullus naturæ hic defectus, nullus lunæ eſt occurſus, nulla radiorum eſt auerſio. Nullum hic draconis caput, nulla cauſa eſt quam prætexatis, niſi ejus qui hâc morte profligatur. cujus vos mancipia ac adminiſtri, mulieris ſemen & promiſſionem veſtram, quantum quidem eſt in vobis, ſuſtuliſtis. *In ipſo vita erat, & hac vita erat lux mortalium.* Noctem quam videtis, non eſt temporis ſed injuſtitiæ. Dies tenebrarum & caliginis. Dies turbinis ac nubis, quem Prophetæ olim prædixerunt: dies exſecrabilis, abominandus, dies ſanguinis eſt quem videtis. Hoc eſt quod legiſtis olim, *catarractæ de excelſis ſunt apertæ, concutientur fundamenta terræ. Confractione confringetur terra, commotione commouebitur terra: agitatione agitabitur terra, ſicut ebrius.* Et hoc quia ſuſtuliſtis eum, *qui dat Solem in diei lumen, Lunam & ſtellarum ordinem in lucem noctis. Qui præcipit Soli, & non oritur: ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo.* Terra creatorem, petræ Deum, templum, ſacerdotem proprium agnoſcit: qui poſt antiquatas leges, poſt exauctoratas ſuperſtitiones, cultum jam in ſpiritu ac corde, templum jam conſtituit in mente. Simul

autem

autem veli fractio ostendit, omnibus jam sacris aduenisse finem, postquam vna victima litatum esset, quæ & aboleret omnes, & in qua continerentur omnes. Holocaustum enim absolutum erat: nam propitiandi causa hic offerebatur. Holocaustum penitus perfectum erat: nam diuino charitatis ac amoris igne tota victima absumebatur. Holocaustum, in quo nihil penitus desiderares: cujus odor Deo erat acceptissimus. Libamentum erat absolutum: mundissima farina, nullo peccatorum aut iniquitatis inquinata fermento, cujus pars in ara crucis Domino offertur, pars edenda nobis sacerdotibus relinquitur: qui spirituali isto cibo in æternitatem vitæ saginamur. Erat & Pacifica perfecta, quæ pro pace Deo destinatur: nobis autem animi tranquillitatem attulit & pacem. Porro nulla vsquam tanta reperiri potuit sub lege, quæ pro toto genere humano Dei iram expiaret. Ideoque aut in æternum torqueri hominem ac mori, aut pro eo semel mori ac torqueri Dei filium oportuit. Quid salutis nostræ sacramentum rides impie? quid ludis? quid in cœlum cornua sustollis? quid miraris pati eum posse, quem ab omni passione Deitas sejungit? Audi quid Ecclesia respondeat: Pati Deus dicitur per vnionem, qui non potest pati per naturam. Hic cum Deitas in patiente esset, longe tamen

men aberat à passione. Audi iterum profane. Is qui moritur in cruce & qui viuit in æternum, is qui patitur in terra & non patitur in cœlo, cujus corpus patitur nec tamen patitur cum corpore, is qui vincitur à morte & qui mortem vincit, licet non vnius sit naturæ, vnus tamen est redemptor, vnus tamen est seruator, vnus tamen est personâ. sicut anima & corpus sunt diuersa, vnus tamen homo est vtrumque. Imperator ergò noster moritur, & mortui resurgunt: imperator animam expirat, & qui expirarunt, eo sic volente redeunt in lucem. Corpus enim moritur & redit: Verbum quod in corpore, operatur nihilominus & vincit. Hoc caligine obducit cœlum, hoc abyssos terræ quatit, hoc centurioni, imo populo inuito, vocem illam exprimit, Dei esse filium qui moritur. Caro est quæ trepidat, quæ horret, quæ ad mortem vsque, sola ejus recordatione, contristatur; Verbum est quod sponte ac vltro, maximum humanæ nunc salutis exsequitur negotium. Corpus cum latronibus torquetur, nec à Deo adhuc Verbum separatur. Verbum quippe ejusdem est adhuc substantiæ cum Deo, quamuis caro figitur in ligno. Corpus denique est victima ac sacrum, Verbum est sacerdos. qui decretam ab æterno liberationi nostræ victimam, æterno Patri mactat & commendat. Audi iterum profane:

Qui ex ventre nafcitur in terris, idem eft cum eo qui non incipit: ficut qui in crucem tollitur ac dolet, idem eft cum eo qui non patitur: vtrumque enim non vnius eft naturæ, fed vnius tamen in quo vtraque eft vnita. Audis vocem illam infelicem, quam fupremam, tanquam è dolorum ac calamitatum lacu, Dei filius emittit, DEVS MEVS, DEVS MEVS, QVARE ME DESERVISTI? Quid hic cauillaris? Carnis vocem audis, quæ non Dei ab humanitate feparationem, fed humanitatis denotat calamitatem. non enim deferi ab eo poterat aut linqui, à quo nullo modo poterat fejungi. Audi iterum, qui Dominum oppugnas, & qui parum putas femel obiiffe, qui humanitatem ejus rides, & priuatus omni fenfu, maximam fublimitatem nondum expendifti. Quis Romanus vnquam Cæfar vocem edidit in curia, qualem imperator nofter edit in fupplicio? Clauis vndique transfixus & affixus ligno, cruciario pendenti, Hodie in Paradifo, inquit, eris mecum. Homo fceleratus fubito conuertitur, conuerfus peccatorum accipit remiffionem: & qui latro venerat in crucem, Domino jubente martyr moritur non homicida. Iterum hoc dicam: Is quem obiiffe confitemur, ne in morte quidem minor eft quam fuerat in cœlo. Loquar etiam audacius, fi lubet: Deus cæditur, illuditur, confpuitur,

ac

ac moritur : nihil tamen horum patitur diuinitas. quæ humanitati firmiter adhæret, non ne nihil ſentiat humanitas, ſed vt cum diuinitate pariter triumphet. O beatum diem, quo hæc caro, fœda illa & infelix, inquam, caro, cum natura primum jungi cœpit, quæ nec mori poteſt neque quicquam poteſt pati. vt diuinitatis vnione ſeruaretur, quod humanitatis vinculo conjungitur. Sed feliciorem longe illum, quo cum deitate ſic conjuncta caro noſtra, cui pro peccatis in æternum erat moriendum, ita paſſa eſt ac mortua in alio pro nobis, vt qui nec dolorem ſenſimus nec mortem, tamen reſtituti ſimus pariter in vitam. Sicut enim Deus noſtram induit in vtero naturam, ita mortem noſtram obiit in ligno. Quicquid enim paſſus eſt vt homo, paſſus eſt pro homine. à quo jam non magis poteſt ſeparari, quam ab altera natura, cum qua hanc conjunxit vt ſeruaret. O clementiam ingentem! o clementiam immenſam! ô benignitatem nullis verbis, nulla hominis oratione exprimendam! Dominus qui benedictus eſt in ſæcula, qui ſæcula creauit, primo factus homo, tandem factus exſecratio pro homine. O beatum diem, quo draconis caput frangitur, Leuiathan conteritur, Behemoth, immenſum animal ac potens, perit penitus ac profligatur, peccator tollitur in cœlum, cœlum

vero

vero clausum hactenus ac obseratum, passione Seruatoris aperitur! Hactenus ingressum Paradisi flammeo cum ense obsedit Cherub: nunc extinctus ignis, gladius sublatus est, postquam igne charitatis cœli limen Dei filius exussit. quod vt cuiuis homini patere quiuis credat, patet primo omnium latroni. Soli sanctitatem sibi vindicabant tum Judæi. hi rejiciuntur. Qui formarat sibi hominem, nunc format sibi populum. Pharisæos damnat in Ecclesia, latrones seruat in supplicio. Synagogam vt superbam præterit: Ecclesiam in cruce sibi fundat: imo inchoat ex improbis quos moriens regenerat, Ecclesiam. Quid Diabolo fuisse animi putamus, cum videret morbos sibi eripi, damnatos jam in ipsa morte, à damnato tot suffragiis absolui: cum videret, tantam esse potestatem Jesu morientis, quanta nulla vnquam fuerat cujusquam imperantis? Cum videret, non è saxis, sed jam è patibulo, ac ipso prope inferno, Abrahamo excitari semen, quod per solam fidem recta tenderet in Paradisum. cum videret, Dei Filium, post contumelias, post colaphos, post vincula, in morte denique ipsa, sic ædificare Ecclesiam. Adhuc, inquam, promouere hæreditatem illam suam, illud patrimonium, quod ante conditum hunc orbem, ad æternam vitam & felicitatem nunquam perituram, ex humano genere,

nere, ex ipſis peccatoribus ſelegerat. Hæreditatem, quam potentia diuinitatis ſuæ ſicut olim fecit & creauit, ita vi humilitatis ſuæ, ita precio cruoris ſui, ab infernis poteſtatibus & morte vindicauit ſibi ac redemit. Quam Prophetæ conuocauerant, compegerant Apoſtoli, Euangeliſtæ, gratiæ præcones ac miſericordiæ, à terrore legis & immenſo ceremoniarum jugo, in antiquam libertatem iterum reſtituerunt. Populum, per vniuerſum terræ orbem, ſparſum ac diffuſum, & qui tamen ſpiritu conjungitur: qui vt nihil in hoc mundo poſſidet, ita longe ſupra mundum animo aſſurgit: qui in morte Seruatoris ſui gloriatur, neque quicquam præter Chriſtum ſuum, eumque affixum cruci profitetur: populum inuictum ac inexpugnabilem, qui per ignominiam & paupertatem, per contemtum mundi ac ludibria, & propagatur & accreſcit: qui ingenti animo & ſpiritu inuicto ducem ſuum fortiter ſecutus, non armatus Stoicorum pertinacia ac faſtu, nec perſuaſione credula deceptus, ſed illius ſacramento auctoratus, cujus ſanguine nutritur, cujus carne in hac vita ſpirituque paſcitur ac ſuſtentatur, ſupra reges omnes ac tyrannos, ſupra metus omnes ac terrores, longe aſſurgens, vnum hoc laborat, vt cum ſuo capite jungatur, ſicut caput ipſum jungitur cum Deo. Cujus partes, cujus membra

ſinguli

ſinguli cum ſimus, ejuſdem ſubſtantiæ cum redemptore noſtro, ſicut ipſe ejuſdem eſt cum Deo, qui per mortem ejus viuimus, per vitam ab hac morte reuiuiſcimus, quamuis in hoc mundo, à mundo tamen ſeparati, quamuis in hac carne, ab ejus nihilominus imperio ac poteſtate liberati, ſequimur te triumphator, te redemptor, te ſeruator, bone JESV: ſequimur te, ſi non corpore, at affectu certe, at certe lachrymis ſuſpiriiſque: ſequimur, & magnitudine amoris tui penitus abrepti, poſtquam ſingula, quæ nullo noſtro merito pro nobis ſubiiſti, accurate expendimus, vbi ad ſupremas has afflictiones tuas, ad horrendam illam paſſionem tuam ala contemplationis peruenimus, ſub cruce tua, impotes reuera noſtri ac immemores, deficimus. Ibi merito ploramus, ibi ineptas cogitationes noſtras, ibi juuentutis noſtræ vanitatem, & fallacem ſcientiæ opinionem merito afflicti ac attoniti deponimus. Ibi charitatis tuæ infinitæ ac inæiſtmabilis memoria medullitus percuſſi, penitus liqueſcimus. Ibi denique exclamamus, *Aſcendiſti in altum, captiuitatem cepiſti, Domine.* Ibi exclamamus, *Quid eſt homo, quod es memor ejus? quid eſt filius hominis, quod eum viſitaſti?* Bone JESV, quid eſt homo, quod eum viſitaſti? *Pelle & carnibus veſtiuiſti me, oſſibus & neruis compegiſti me. Memento quæſo, quod me ſicut lutum feceris, & in*

in puluerem reduces me. Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum coagulasti me? Nonne vt putredo consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea? Et vnde hoc mihi, Jesu optime, vt morte Domini ac Dei mei liberer à morte? Video amorem, sed immensum: amorem sine modo, sine fine: amorem sub quo intellectus deficit ac torpet: præ quo ratio caligat. Ego, Jesu optime, peccaui & tu passus es. imo ille ego qui peccaui, in te passus sum: absolutus sine pœna, liberatus sine morte: sed à morte tamen. Naturam meam in te transtulisti, vt quam in me penitus corrupi, in hac ipsa per te innocentiam haberem: diuinam vero conseruasti, vt haberem gloriam ac dignitatem: vtramque conjunxisti, vt conjuncta humanitati Deitas, Deitati humanitas, quæ calamitatem meam sensit, affectus meos induit, eum quem horrebam tanquam judicem, vniret mihi in parentem. Quid dicam, aut quo pacto dicam? Non enim mihi consto aut in me consisto, vbi de te cogito. Tu immensus, infinitus ac non circumscriptus, expers passionis, expers mortis, hanc angustam, miseram, finitam, circumscriptam, passioni denique mortique obnoxiam hanc carnem, præ amore nostri induisti: quam per famem, ac sitim, per calamitates, per injurias, per flagra, per sanguinem, per sputa, per mortem, per

ſepulcrum, tractus, verberatus, ac membratim diuulſus, Diabolo ſpectante, cum diuinitate tua pariter conjunctam, qua indutus vnam in diuina eſſentia conſtituis perſonam; ſupra omnes Angelos, ſupra omnes creaturas, quæ in cœlo & in terra ſunt, ad Dei Patris, Dei inquam Patris, dexteram nunc collocaſti. vt qui ante vſque ad inferos depreſſi fueramus, nunc in ipſa Deitate, tecum & per te, recenſeamur. Porro cum hæc ipſa caro, quæ in te nunc ſolide triumphat, cæterum in nobis adhuc ſub peccato premitur, memoriam tantarum rerum aut non ſatis colat, aut facillime deponat, etiam hic adſis quæſo nobis ac ſuccurre. Fac, vt oculos non corporis cum Thoma, verum fidei inuictæ, qui ſunt inſtrumenta vitæ, perſpicilla ſæculi futuri, vſque in latus tuum & in tua vulnera mergamus. Vt mens noſtra, ſeparata ab hoc corpore, diuulſa ab his ſenſibus ac curis, quibus arcte nimium adhæret, cruci tecum affigatur, & amore ejus gloriæ, quam ſolus nobis præparaſti, inardeſcat: donec tu cum plena poteſtate, vultum illum tuum, quem in terra conſpuerunt impii, in nubibus oſtendes, vt ſententiam de omni carne judex vnicus pronuncies. Nos autem, quos cum Deo Patre jam conciliaſti, nos pro quibus mortuus es, paſſus ac ſepultus, quorum chirographum Diabolo ereptum diſcerpſiſti, quos tantiſper carne

carne tua pascis, poculo amoris tui ac cruoris hic inebrias, ad te, te, inquam, penitus assumes, vt ibi vnum cum capite ac carne nostra simus, sicut & tu vnum es cum Deo: qui cum Patre & cum Sancto Spiritu, Deus in æternum es. Amen.

De conjungendis Græcorum lingua & disciplinis. Habita in auditorio Philosophico. IV *Feb.* CIƆ IƆC XI.

ORATIO XXVII.

Athenis, Auditores, cui ciuitati ac Reipublicæ omnium artium ac disciplinarum natales & incunabula debentur, moris fuisse accepimus, vt qui magnis vellet imbui mysteriis, quod aliquamdiu nemini licebat, paruis ante imbueretur. Siue, quod paulatim ad majora veniendum judicarent, &, in sacris quoque diuinisque rebus, ordinem naturæ comprobarent: siue quod indignum absoluto aut majori judicarent sacro, qui non in minori præparatum recte prius animum haberet. Vtrisque vero qui initiatus esset, eum rebus omnibus florentem ac ornatum, ad extremam vsque senectutem; post hanc vero vitam, in consortium Deorum piarumque animarum, peruenturum autumabant. Quod in sacris faciundum illi judicabant, id in artibus ac disciplinis, quibus omnis vita nostra constat; omnis nostræ ratio felicitatis continetur, quas mysteria, quas, ceremonias,

ac ſacra, recte dixeris, ſeruandum eſſe, mihi quidem ſemper placuit. Vt, nimirum, poſtquam ſemel iis ſtudiis iiſque diſciplinis, ad quas natus eſt, humanus ſe emancipauit animus ac tradidit, ſine vlla protenus difficultate ac mora, viam inoffenſam teneat ac finem ſuum conſequatur. Parua autem ſacra ac myſteria, non eas modo artes voco, ſine quibus ad majores peruenire nemo poteſt: ſed & reliqua ſubſidia atque ornamenta, quæ ad eas melius exactiuſque addiſcendas requiruntur. Jam cum conſtet, non vnius aut alterius ex ore, neque ab iis, quos communis patria ac tellus eadem conjunxit, ſed à multis diuerſiſque, qui vt lingua, ita ratione ac vſu, ſeparati ſunt à nobis, hauriendam eſſe ſapientiam; videndum eſt, ne quorum artibus ac diſciplinis hic carere nemo poteſt, horum monumenta ſine vſu ac ſcientia ejuſdem linguæ, inutilia efficiamus: ac ne fructum, qui ex omnium ætatum ſummis maximiſque ingeniis offertur, ipſi nobis negligentia aut potius torpore intercipiamus. Qua de re cum breuiter dicturi ſimus, peto, vt, quod eſt amoris ac beneuolentiæ, benigne; quod ſtudii ac diligentiæ, attente audiatis. Neminem ego quidem inueniri vſquam, Auditores, reor, qui cum ſcripta Romanorum legit atque examinat, in quibus omnes quotquot ſumus prope à teneris verſamur, quorum

rum mores, inſtituta ac virtutes ſingulas, cum ipſo eruditionis lacte haurimus, non, vt majeſtatem ejus gentis, ita dignitatem, conſtantiam, ſplendorem, ſecum admiretur ac ſapientiam, dignamque fere ſolam judicet fuiſſe, cui faſces ſuos orbis traderet ſubmitteretque, quæ ſubjectis parceret, ſuperbos debellaret, leges poneret volentibus, nolentes vi atque armis frangeret, debilitaret, atque abjiceret: Oceano imperium; virtutem atque exiſtimationem, cœlo & æternis illis ignibus ac flammis terminaret. Quæ cum omnibus ſint admiranda, nemini ignota, ampliora tamen ac majora ſunt quæ nunc ſpectamus: eruditio videlicet ac diſciplinæ, quas æternis ad poſteritatem monumentis conſignatas tranſmiſerunt. Quæ ſi quem non mouent, rapiunt, accendunt, is hæredem ſe indignum in poſſeſſionem, quam tot magnæ illuſtreſque reliquerunt animæ, admiſſum ſciat. Ego vero, Auditores, ita judico ac ſciſco: Quemadmodum qui equum modis omnibus pulcherrimum ac bene habitum, in vſum belli aut quemcunque alium empturus eſt, de educatione primo omnium inquirit: ita fieri nec poſſe nec debere, quin in quibus eruditionem tantam, tantam ſcientiam videmus ac virtutem, inſtitutionem quoque eorum ad nos pertinere exiſtimemus. Conſtat vero inter omnes, puerum Romanum, loco

ac familia honesta natum, eo ingenio ac indole inprimis, quæ percipiendis disciplinis apta haberetur, cum ætate ea esset, cui prima literarum credi rudimenta solent, Græcam linguam, tum plerumque, sæpe etiam cum lacte ac in gremio nutricis, imbibisse. Existimabant enim viri summi, neque ad eruditionem sapientiamque minus quam ad imperandum nati, quibus præceptoribus per omnem vitam necessario vtendum sibi esset, eorum sine magno instituti sui detrimento linguam ignorare se non posse. Indignum vero illis videbatur ac pudendum, sæpe negotioli non magni causa aut commercii, sermonem quoque barbarum addisci: eum vero, qui non tam vnius populi quam eruditionis vniuersæ ac ipsius esset sapientiæ, contemni. quod ne in matronis quidem, quæ nobiliores erant, excusabant. Inter quas vt quæque, vel prudentia vel generis splendore excellebat, ita expeditius ac elegantius sermone hoc vtebatur. quæ hinc venustates omnes, omnes elegantias, lepores, in sermone quoque patrio, cum visum esset, mutuabant. nisi quod, quemadmodum rotunditatem linguæ ac fatalem mirabantur elegantiam, ita in plerisque vtilitatem ejus sibi proponebant. Erant tum Athenæ Atticæ, Palladium terrarum, templum eruditionis ac delubrum, totiusque sapientiæ emporium commune.

mune. vbi, quaſi ad vberrimum mercatum, omnes, qui vel Reipublicæ jam deſtinati, vel in contemplatione vitæ fructum habituri erant, aliquamdiu verſabantur. Quo cum cognitione linguæ penitus inſtructi peruenìſſent, non vt peregrini, ſed vt ciues, in vberrimos ſeſe omnium ſcientiarum fontes auidiſſime ingurgitabant: animos ad magna natos, tum præceptis, tum magnorum hominum exemplis informabant: militarem diſciplinam, partim è docentis ore, partim & è muto ante tyrocinia doctore hauriebant. Vni vero eloquentiæ qui incumbebant, vel vtrâque ſe vel Græca tantum primo excolebant. Eſt autem ſermo ac oratio Græcorum, &, cum ſe attollit, grandior ſublimiorque, & cum deprimit, venuſtior vrbaniorque, & cum linguis vtitur, quas plures habet, ac diſtinctas, imitabilis omnino nulli. vt nonnunquam neque ab alia repræſentari poſſit, & ad intellectum ejus ipſa cogitatione opus ſit. Adde ſuauem literarum conſpirationem & concurſum: adde compoſitionis incredibilem felicitatem: adde genera dicendi propria, vrbana, delicata: adde quicquid cæteræ mirantur & non habent. vt Deorum quodam munere aut fato, ineffabilis hæc indoles ac lepor vni huic contigiſſe videatur. Sed ad vſum ejus redeamus: quem cum populo Romano, etiam hoc tempore, communem

ſinguli habemus. Græciam enim illam, Auditores, illam, inquam, Græciam, vere sæculorum omnium magiſtram, omnium ſcientiarum vnicam parentem, ſi quis hodie euerſam ac deletam penitus exiſtimat aut aliis perſuadet, mihi quidem furere ac vaticinari ſemper viſus eſt. non in muris enim, non in mœnibus certiſque terminis, qui facile mutari aut transferri ſolent, ſed in excellentia ingeniorum, in diuinis æterniſque mentium magnarum motibus, in ipſius denique, quæ nec extingui nec deleri poteſt, ſapientiæ amplexibus, & quaſi ſinu, excellentiam illius ac diuturnitatem Deus immortalis collocauit. Quod ſi recte rem ſubducimus, eoſdem, quibus Populus Romanus olim vſus fertur, quoſque æternis laudibus in cœlum extulit, relictos nobis hodie videbimus doctores, paucis admodum exceptis ac ne conferendis cum his quidem, quos ætatis ante nos injuria abſumpſit. Viuit pater omnium, qui cæteris præiuit omnibus, autoritate pari apud ſingulos, Homerus. Viuit Ariſtoteles & Plato, ſummi ſapientiæ conſulti: viuit Muſa illa Attica ac philomela, Xenophon. à quibus omnis fere ad Romanos ſapientia peruēnit. Poëtæ viuunt, oratores viuunt ac hiſtorici. viuunt, ſi non omnes, certe eximii ac ſummi. Neque minus bene merita de nobis eſt antiquitas, quod quoſdam ſuſtulit, quam

quod

quod præcipuos seruauit. Hi jam ciues Græciam constituunt, hæ nostræ, Auditores, jam Athenæ sunt. Hanc Rempubl.in chartis, hanc in libris, hanc in scriptis habemus. In hac sola magni oratores, magni hodie poëtæ extant ac loquuntur. Epici cum grauitate summa Martem referunt quem canunt, Comici in socco, Tragici pro dignitate in cothurno ambulant. In hac Sacras literas eruditissimi ac facundissimi interpretantur viri. In hac leges Imperator nouas illas sancit & postremas. In hac medicinam Cous, & qui illum sunt secuti; in hac sapientiam tot magni, tot illustres ac præclari profitentur viri. In hac omnis grauitas, prudentia ac eruditio; in eâdem omnes Veneres, festiuitates, joci omnes viuunt ac lepores. In hac ambulacrum Aristoteles (vir autem quis & quantus!) Plato Academiam, porticum Stoici, hortum Epicurus adhuc habet. Hæc est domus sapientiæ, Musarum sedes, eruditionis schola, forum eloquentiæ, orbis gymnasium, ingeniorum palæstra: hæc Respub. inuicta, æterna, immortalis est. Sola vetustatem fert, nec sentit: sola sibi, hoc est Græciæ, superstes, viget etiam hoc tempore ac floret. quæ vt tempore Themistoclis in nauibus, ita in solis literarum monumentis continetur nunc ac terminis: quibus & ad nos peruênit. Salue domina artium, hostis Barbarorum, excul-

trix ingeniorum, cura, deliciæ, voluptas, desiderium atque vnica eruditorum oblectatio & amor Græcia. Salue tot imperiorum nutrix ac mater : quæ immenso ac inæstimabili scientiarum omnium diluuio ac literarum, orbem vniuersum, sæcula omnia, ætates omnes inundasti. Tuo lacte populus Romanus adoleuit primum : tuis monitis ac disciplinis terræ præfuit : tuo ore ac facundia, adesse miseris, profligare improbos didicit : tuis ex vberibus facundiam ac eruditionem omnem magni illi Romuli nepotes expresserunt. Tu Macedonum potentiæ ac armis, nihil præter immortalem ac æternam Demosthenis opposuisti vocem : qui armatus linguæ ac sermonis tui grauitate, enthymematum tot fulmina in hostem ac tonitrua vibrauit. Tui oratores eloquentiæ totius spiritum, vitam atque animam, M. Tullium dederunt : tuus ille seuerissimus Thucydides, Sallustium ac Tacitum formauit : tuus ille Homerus, è quo, tanquam ex Oceano communi, omnes riuuli scientiarum profluxerunt, quem non felicissima contagione ac furore mystico afflauit ? qui Maronianam quoque instruxit aut formauit majestatem. Singuli tuorum, singulos in omni arte ac disciplina perfecerunt: nisi quod philosophiam solam, integram propemodum ac illibatam, tibi conseruasti : cujus vix effigiem aut vmbram Romanorum sapientia

ſapientia expreſſit. Tibi fatum ac fortunam gratulamur, quod ſuperſtes, quod incolumis, quod ſalua, per tot ſciolorum manus, tot ineptias Grammaticorum ac faſtidia, tot gloſſas, obeliſcos, ſtellulas, deliria, ineptias ac ſordes, ad hoc vſque tempus perueniſti: quod, inuita barbarie ac reluctante, cujus tu crudelitatem præ reliquis ac violentiam experta es, tot ingentes tamen ac inæſtimabiles heroes tui, ſpiritum ac vitam in hunc vſque diem produxerunt. qui jam corpore ſoluti, mentes noſtras ad præclara excitant quotidie atque accendunt: cogitationes dirigunt ac formant: eloquentiæ inprimis ſuccum, ſanguinem, ac robur illud vere maſculum ac vegetum, illud vere tibi proprium ac tuum, non quæſitum arte aut paratum, ſed innatum ac vernaculum ſuppeditant. Illud autem maxime ad nos ſpectat, quod omnino neminem è ciuitate tua, niſi negligentiæ conuictum aut ignauiæ, relegas. quibus non aqua tu, quod vulgo dicitur, non igni, ſed prudentia, ſed eruditione ac ſcientia tuorum iuterdicis. quales ſunt, qui linguam tuam aut ignorant aut contemnunt, & cum nihil ipſi per ſe videant aut ſciant, ſolis interpretibus, vt linguæ, ita rerum quæ tractantur plane ignaris, omnem fidem miſeri aſſcribunt. A quibus qui recedunt, alteram in partem nimium abire ſolent. qui in Verbis ſemper hæ-

hærent, & plerumq; linguam ſolam diſcunt; quidam tantum vt intelligant, nonnulli vt oſtentent: qui cætera non tangunt, ſed ſecure prætermittunt. inſtrumenta autem ſapientiæ ab ipſa vt diſtinguunt, ita extra eam, cujus cauſa comparanda ſunt, conſumunt. quorum neutri mihi quidem placent. An enim tu, ſi vel natura, vel diuino munere hoc conſecutus ſis, vt cum viris omnium ætatum primis agere ac verſari poſſis, quorum alios de animæ ſalute ac vita recte inſtituenda, de virtute alios, nonnullos de Republ. ac ejus bono, alios de rebus quæ ad contemplationem ſpectant, de natura nempe ac occultis rerum cauſis, diſputantes audias, & hinc omnis vitæ fructus tibi ſit petendus, adeo ignauus ſis ac ſocors, vt addiſcere ea pudeat adoleſcentem, ad quæ ſenex cum aſpires, nihil diſcere ſine iis nihil ſcire poſſis? aut tam turpiter ſecurus, vt cum tantis viris per miſerrimum interpretem, hominem mendicum forte aut famelicum, agendum tibi arbitreris? Infantes, Auditores, infelices judicamus, quod nutricum ope in ſumendo cibo aliquamdiu miſeri vtantur: quæ plerumque ſuccum ſibi meliorem ſeruant, hos ſaliua ſua paſcunt. Vos audite rem certiſſimam & credite. Idem nobis vſu venit. Saliua putidorum eſt interpretum qua paſcimur: nihil aliud quam ſordes ſunt ac fæces quas voramus: homines inelegantes ac non

raro

raro negligentes ſunt quos ſequimur. qui vel non intelligunt quæ ſcribunt, &, vt eruditi ſint, ac linguæ, quam interpretantur, gnari, ad milleſimam facundiæ illius quam interpretantur non accedunt partem. Nunquam enim ego quidem, vt nunc candide vobiſcum agam, arbitratus ſum, vnam vel Herodoti, cujus nectare omni, omni Indicæ arundinis humore ac ſucco ſuauior eſt dictio, vel Platonis aut Hippocratis, periodum vel comma, ea venuſtate à Latinis reddi poſſe, vt non numeri ante omnia ac compoſitio mutetur, vt non occulta illa & diuina Atticiſmi in aliis, in aliis venuſta illa Ioniſmi pereat proprietas ac ſuauitas. Nam Platonem ipſum equidem cum lego, qui cœleſti quodam numine aut oraculo inſtinctus atque impulſus, ſupra omnem eloquentiæ conatum, rapi potius in altum quam aſſurgere videtur, ita tangor, rapior, accendor, vt oblitus ipſe mei ſequar, & quod ipſe fieri à Bacchi ſacerdotibus, cum à Deo ſuo impelluntur, in Jone ait, mel ex aqua videar haurire. In cujus ſcriptis omnibus, ac ſingulis propemodum orationis partibus, præter vbertatẽ ac prodigioſam quandam vim, in dicendo ac ſublimitatem, tot vrbanitates, tot lepores, tot feſtiuitates tot vbiq; Veneres ac Gratię occurrunt, vt cũ Græcia tres finxerit nec plures, mille in ſingulis Sermonibus illius aut Dialogis notare mihi videar.
quibus

quibus ſapientiæ auſteritatem ita temperauit, vt cum alios vtilitatis cauſa & inuiti ſæpe ac coacti legamus, hunc inuiti ac cum tædio de manibus ponamus: in illius autem lectione, tanquam in beatis inſulis, inuſitata quadam voluptate ebrii, ac quibuſdam quaſi immortalium Deorum condimentis delibuti, qui iiſdem ſapientiæ ac linguæ myſteriis imbuti ſunt, verſentur. Quæ enim ille ſenſuum oblectamenta, quas illecebras omiſit? quos non laqueos ac elegantiarum retia lectoribus objecit? in quæ qui vel ſemel ſeſe induit ac dedit, niſi forte ab omni prorſus comitate alienus, niſi voluptatem omnem animi ac ſenſuum, niſi omnes denique delicias atque oblectationes, quas ingenui ac liberales admirantur, reſpuat atque aduerſetur, periculum non leue eſt, ne, tanquam in jucundo quodam labyrintho deprehenſus, pedem ægre referat: &, quod ſociis vaferrimi illius Ithacenſis eueniſſe dicitur, diuinum loti hujus guſtum, nunquam, vel ex ore, vel ex animo deponat. Siue enim Socratis hoſpitium intuearis, non cauponam hercule aut vinariam inuenies tabernam: ſed opacam amœnamque arborem, patulis ſuauiterque viridantibus diffuſam ramis: quam hinc delicato frigore aura lenis ventilat ac mulcet, fons argenteus Iliſſus delicatiore temperat: illinc, pſaltriæ Muſarum ac fidicines cicadæ, voce judi-

judicundiſſima demulcent, hoſpiteſque loci hujus, ſicut ipſe loquitur, exemplo ſuo prouocare ac laceſſere videntur. Inter quas, haud aliter quam æmulus earum ac riualis, ſapientiæ diuinæ nectar & arcana ſacri pectoris, vulpecula hæc Attica effundit. Siue facundiſſimam ferocis Alcibiadæ ebrietatem, arrogantiam Protagoræ; audaciam Thraſymachi, vanitatem Hippiæ, inprimis autem & vbique, vafram illam vrbaniſſimamque præceptoris ſui (cujus ſæpe amore quodam incredibili abreptum meminiſſe hic me ſentio) diuini Socratis diſſimulationem, quibus, Dii Deæque, eam coloribus depingit! vt liqueſcere animum humanum inter illa ſit neceſſe, neque fruſtra Ciceroni defuiſſe verba videantur, cum de eo judicat. Hunc eundem tamen, Auditores, cum Latine lego (neque indoctos nactus eſt interpretes, aut rerum imperitos) thermas ingredi Neronianas videor: tantus tepor animum inuadit. vt pandiculari prope, ac oſcitare, quod faſtidioſi ſolent, aut dormire lubeat. Ariſtoteles, qui ſolus non tam popularem quam conuenientem ipſis rebus eloquentiam inuênit, vt quot prope verba, tot arcana, doctor publicus humani generis ac ſummus ſapientiæ æditiuus, oracula effundat, quam crudeliter ab his acceptus eſt! Nam cum Plato, cujus ſcripta plus fortaſſe uoluptatis non vtilitatis habent,

habent, ore tantum alieno, hic non raro alia Latine loquitur. tanta vel ſecuritas interpretum vel imperitia ſe prodit. Nihil de Plutarcho dicam, cujus equidem ciuilibus moralibuſque monitis, non magis quam communi aëre hoc carere poſſumus, cum ad plebem vſque, ac gynæcea ipſa, autor magnus, ſapientiam deducat: qui quot modis, ô Dii boni, partim fœdiſſime corruptus, partim peſſime conuerſus eſt! Nihil de Hippocrate ac Galeno dicam, nihil de poëtis, quorum omnis vis in linguæ elegantia conſiſtit. vt non tam conuerſi, quam ad inſtar Satyri illius, quem veniſſe in certamen cum Apolline antiquorum fabulæ teſtantur, ab interpretibus excoriati plurimis in locis videantur. Nihil de Theologorum libris dicam. Exemplis enim vti ac auctoritate eorum malo, quibus etiam ſi non accedat commendatio cujuſquam, plurimum tribuere ſolemus. Diuus Hieronymus, magnum illud ac cœleſte columen eccleſiæ ac decus, cujus pietatem tam in ſcriptis quam in vita, admirari nemo ſatis poteſt, cujus exercitia præcipua, preces ac jejunia fuerunt, qui frequentius gemitibus ac lachrymis, quam verbis de peccatis ſuis Deum immortalem compellauit, qui, relicta rerum vanitate, Bethlehemum eſt profectus, vt quo loco ſalus noſtra nata eſt, eam vitæ ſedem, pietatis domicilium, ſtudiorum pariter mu-

ſeum ac perfugium haberet, quanta quam invſitata diligentia, linguarum ibi quoque ſtudio adhæſit!. Nunquam deſero Hebræam ne ab ea, inquit, deſerar.. quibuſdam autem Græcæ imperitiam quam valide impingit! Vt de Sacris codicibus, de Euſebii Origeniſque libris, (quos labore quanto contulit, diſtinxit ac conuertit!) nihil dicam. Idem, à Græcorum poëtarum lectione, omnem puerorum inſtitutionem inchoandam eſſe inculcat. Græca autem eruditione jam percepta, ad Latinam tandem tranſeundum monet. Quid autem Suada illa ac medulla ſacræ eloquentiæ, Chryſoſtomus? qui cum, inſtar amnis limpidiſſimi è ſummo monte prouoluti, ore leni ac ſuauiſſimo decurrat, linguæ cauſa tamen Ariſtophanem triuiſſe fertur. certe exhauſit. Jam Gregorius ac Baſilius, quos profecto paganorum cuiuis eruditione merito opponas ac facundia, quantum temporis Græcorum quos profanos dicunt, lectioni tribuerunt! quam diu in grammaticis, rhetoribus, poëtis, ac philoſophis hæſerunt! vt quam ſolam ſibi ea tempeſtate hoſtes noſtri laudem vindicabant, eam ex eorum ſcriptis, iis ipſis, magno animo præreptum atque extortum irent. Ita enim judicabant, Omnia aut ignoranda, aut à Græcis, eorumque quos tum oppugnabant monumentis, haurienda eſſe. Quare & Latini ſolam eam linguam diligen-

diligenter addiſcebant: Græci autem, vt delicias ac elegantias autorum intelligerent exprimerentque, ſummo eam opere excolebant. Hos ſecuti ſunt eximii ſummique viri, in purgandis quidem atque interpretandis legibus Alciatus, Fernelius in medicina, in diuinis aliiſque literis Eraſmus, in philoſophia ac humanioribus ſcientiis, Politiani, Barbari, Mirandulæ, Ficini, aliique ex Gallis infiniti. qui non amplius Athenis, vt Romani, ſed ex iſta, iſta, inquam, Auditores, quam hic vobis commendamus Græcia, Græcia hac, inquam, noſtra, poſtquam accurate linguam didiciſſent, totum artium ac eruditionis orbem, incredibili felicitate ac ſucceſſu, à barbarie ætate noſtra vindicarunt. quos Statores literarum merito appelles. fugientes enim clade accepta atque oppreſſas, fortiter ſtiterunt. Qui cum ipſos acceſſiſſent fontes, vel quæ maximo labore didiciſſent, erudite interpretati ſunt, vel quas ibi inueniſſent diſciplinas, in apertum produxerunt. Qui, vt iis ignorantiam, qui linguas vel non diſcunt, vel (quod omen longe à nobis abſit) etiam euertunt, ita iis qui in iſtis hærent tantum, neque earum vſum vident, ignobilitatem merito objiciunt ac negligentiam. Qui non res, non eloquentiam, in Lyſia, in Æſchine, Demoſthene, Iſocrate, Homero, Pindaro, Euripide, aliiſq; ſummis maximiſque autoribus dicendi, ſed

jejunas

jejunas quaſdam ac febriculoſas cum Grammaticis ineptias ac obſeruationes quærunt. Quorum tamen è frequenti lectione, rerum illa princeps ac regina naſcitur oratio. quæ interpres mentis atque rationis noſtræ, cum ſe, optimorum copia verborum pariter ac ſenſuum inſtructa, è prudenti pectore deuoluit ac præcipitauit, etiam inuitos in ſtuporem rapit ac defigit. ſeu diuitias opeſque profitetur ſuas, ſeu conciſa ac neruoſa breuitate, aculeum in animo relinquit. Atque iidem, cum Platonem, Ariſtotelem, Plutarchum, Xenophontem legunt, aut cæcutiunt vt talpæ, aut in literis, in ſyllabis, in verbis, non ad tempus, vt oportet, ſed perpetuo morantur: habitant in iis non diuertunt. Aliter Romani. aliter & nobis eſt agendum. Hoc agendum, ne ſcriptoribus præclaris abutamur: danda vero opera, vt penitus intelligamus. Cauendum, ne in verbis, in ſermone, in antiquitatis cura fixi ſemper hęreamus: danda vero opera, ne iſta ignoremus. Fugiamus nimium in rebus per ſe parum profuturis ſtudium ac curam: hoc agamus tamen, ne profani nec initiati in opertum veniamus. Huc ingenium, huc neruos intendamus. Linguam cæteraque ejuſmodi, ætate prima, res paulatim hauriamus. Audiuiſtis, Auditores, quo jam loco ſitæ ſint Athenæ, quo præclara illa artium inuentrix atque excultrix Græcia. Sublato quaſi digito ac manu,
locum,

locum, in quo omnis animorum cultus, in quo omnes liberales proſtant diſciplinæ, demonſtraui vobis, atque ad ipſum fideliſſime deduxi. Academiam, pleriſq; ignotam, vobis deſignaui. Ad emporium præiui, in quo omnium ingenuarum mercium, quemadmodum jam audiuiſtis, in quo omnis eruditionis publicus, ac toto orbe etiam ætate hac noſtra celeberrimus mercatus eſt. Precium quo iſta comparantur, labor, aſſiduitas ac diligentia eſt. Veſtibulum ac quaſi limen hujus ædificii aut templi, linguæ eſt cognitio. Hæc illius ſacri, quo carere nemo poteſt, & quo rite initiatus quiſque plenis paſſibus ad ipſam immortalitatem, gloriam, ac famam, tendit, parua ſunt myſteria. Hæc qui neſcit, relegatus è diuina iſta vrbe, nullum niſi ex arbitrio interpretum, qui ſæpe nihil ſapiunt aut ſciunt, cum conſultis ſapientiæ commercium habere poteſt: peregrinus, inquilinus, barbarus, ætatem agit; alienæ ignorantiæ, fatuitatis & delirii mancipium ac verna. Deniq;, vt vri, bubali & muli, aliaq; id genus, magna quidem, ſed ſine omni ſenſu animalia ac vere bruta, ferro naribus immiſſo, ad arbitrium cujuſque quolibet ducuntur: ita quantum quiſque ſcit aut neſcit, diſcunt aut ignorant, qui antiquitatem, omnium diſciplinarum matrem, vt intelligant, ab interpretibus indoctis, tanquam nare perforata, quolibet ſe duci patiuntur.

Pindari Pythiis præmissa, in qua ostenditur, quomodo veteres Philosophi Poëtarum scriptis sint vsi.

ORATIO XXVIII.

QVemadmodum antiqui scriptores, Auditores, cæteris numinibus, alia atq; alia arma tribuunt; Mineruæ galeam, Neptuno tridentem, sagittas Apollini, soli vero Joui tonitru ac fulmen relinquunt: ita veterum scriptorum censores, aliis poëtis aliam virtutem; soli Pindaro sublimitatem, majestatem, ac cœlestem quendam spiritum asscribunt. Ac nonnulli quidem, qui virtutes hujus viri attigerunt, aliorum judiciis nituntur. Præcipuus summusque illius præco, Flaccus est. qui ad hanc verborum vim, ad hoc sententiarum pondus, ad diuinos denique illos subitosque motus, quorum tanta hic est copia, conatum aspirare humanum posse negat. Vt Fabium, vt Dionysium, vt alios omittam: qui & multa & verissima, & pauciora tamen quam pro ejus meritis, dixerunt. Mihi vero, qui non tantum consuetudine atque instituto, sed naturæ quoque instinctu, abhorrere à vulgo soleam; qui his tantum tribuunt, vt sibi fidem non majorem habeant, errare ac decipi videntur. Nam vt illi qui lac candidum, mel dulce, harmoniam aliquam perfectam esse ac plenam, sciunt ac intel-

intelligunt, nullius aut judicium expectant aut suffragium, quia potius quæ sensibus objiciuntur, iis ipsis tractant ac distinguunt: ita miseros atque infelices duco, qui quæ ipsi animo ac mente vident, de his credere aliis quam ipsi judicare malunt. Quod si quisquam ita obsurdescit, vt nec militum clamorem in conflictu, neque tympanorum sonitum in prima acie exaudiat, illi ego, quia auribus non vtitur, alieno vt vtatur testimonio ac sensu, facile concedam. Si quis vero est, quales omnes esse oportet, cui talia non aures modo, sed & animum quoque ipsum vi ac delectatione quadam admirabili percellunt, excitant, attollunt, neque sui compotem consistere vltra patiuntur, quin ad arma furibundus atque attonitus prorumpat, cædem hostium ac cladem cogitet, in oculis vultuque concitatæ mentis signa præ se ferat, vt judicium de iis alienum petat, quis per omnes Deos furor ac amentia est? Atque ego quidem, Optimi adolescentes, morbum esse quendam, cui nomen est lethargo, è libris medicorum didici. Eo morbo si quis teneatur, assiduo sopore, ac necessitate dormiendi sensus impediri, corpus, aut cadauer verius, perpetuo marcore detineri, humi aut in stratis, sine motu & spe vitæ prout quemque locum ante accessum mali ac vim occuparit, ita continenter obtinere, nihil vt intelligat, vel

audiat,

audiat, vel ſentiat. Quo mihi morbo aut ſimillimo afflari, nonnulli qui in ſcriptis poëtarum hodie verſantur, merito videntur. Pridem enim factum ex quo intelligere diſiimus quæ in iis veteres tantopere admirantur. Pro quibus, triuialia, inepta quædam ac minuta vt plurimum rimamur. Dicam, & cum fructu fore dicam veſtro: Periit nobis genuina illa poëtas explicandi ratio, poſtquam ſterile Grammaticorum ſtudium fines ſuos euagari & in alienos pedem terminos proferre cœpit. Quippe, vt Geometriam, præſtantiſſimam philoſophiæ partem, ſordidam atque vſibus quotidianis modo neceſſariam, plerique arbitrantur, poſtquam ejus beneficio, metiri agros, murum tollere, & in iſta tam abjecta ac vulgaria deprimere eam homines cœperunt: ita, pace veſtra dicam, ſapientiæ injuriam feciſtis, qui in Poëtarum libris aliud quam ipſam quæſiuiſtis. Proditum memoriæ à Græcis legimus, fuiſſe Brennum quendam, qui cum maximo exercitu, poſtquam totum fere orbem peruagatus eſſet, Macedoniamque exhauſiſſet, vrbem Delphicam inuaderet diriperetque, in templum denique Apollinis, humanæ ſcilicet jam prædæ ſatur, vim armorum ſubito conuerteret. Huic nihil tam fuiſſe in votis, quam vt ſtatuas Deorum, vt donaria ac vaſa ſacra, cæteraque quæ jam auaritiæ humanæ ipſa

exemerat

exemerat religio, tolleret, euerteret, conflaret, in profanos denique aut obſcœnos vſus verteret. Credite idem nobis eueniſſe. Templa Apollinis, ſacra Muſarum ac delubra, ornamenta ſapientiæ, donaria virtutis, (quæ poëtarum adyto concluſa jacent, imperiti quidam inuaſerunt ac profani: qui in literarum contemplatione & ſyllabarum, rerum diuinarum vim ac majeſtatem conſumpſerunt. Video Platonem noſtrum, cum de animarum immortalitate agit, in grauiſſima hac diſputatione Pindarum laudare. Video in Theæteto, cum de mentis vi præſtantiaque agit, hujus ore loqui. ſed & in Republica, inprimis de juſtitia cum diſſerit ac fraude, tanquam dictione Apollinis, autoritate ejus niti. Dii ergo eos hominesque perdant, qui ex auro tam præſtanti, contra quam Rex ille antiquus, peluim ineptiſſimi aut matulam fecerunt: qui, ne pueri in ſcholis ignorarent, cujus temporis aut modi ſingulæ ſint voces, modum omnem arrogantiæ ac vanitatis hic excedunt: tempus vero, rem ſanctiſſimam & omni auro cariorem, nihil promouendo perdunt aut conſumunt. Nam dum his intenti, folia aut vmbras arborum ſectamur, ipſi nobis fructus intercipiuntur. Vt ſi quis autumno medio, ſub ficu aut ſub malo Solem tantum vitet: in vindemia ſub pampinis, dum alii ex vſu ſuo aut ſuorum vuas

legunt,

legunt, nihil præter gratum frigus captet, atque hoc vno se oblectet. Nemo eloquentiæ splendorem, nemo rerum ac sermonis dignitatem, nemo impetus cœlestes aut sententias sublimes nemo tot præcepta, tot oracula examinat, aut serio expendit, quæ si in Platone aut Aristotele occurrerent, digna sane, quibus vitam quibus mores quisque nostrûm emendaret, crederemus. Nunc, quod de Phinêis dapibus Poëtæ dicunt, quicquid fœdæ infestæque aues istæ tactu semel impurissimo fœdarunt, merito nonnulli auersantur. Atqui expugnandus est hic stupor, hic veternus animi & torpor: ne autores semper adducamus tantum, nihil autem ipsi videamus; & quæ tam præclara esse aliis de iis credimus, eorum nunquam vsum sentiamus. Spartanos ajunt, quoties cum hoste congressuri essent, non tubarum fremitu aut bellico clangore, sed Tyrtæi, cujus partem adhuc aliquam, ut vulgo creditur, superstitem habemus, mascula poësi mentem ad virtutem inflammasse. Videbant quippe viri magni, non tam strepitum inanem & clamorem sine mente, quam perfectam eloquentiam facundiamque, & rythmis numerisque astrictam, quæ & virtutem ita commendaret, incredibilem reconditamque vim ac jus in animos habere: reliqua brutis esse relinquenda. quæ vt voce vtuntur, sed confusa, ita tali optime excitantur.

tantur. Eſtne autem aliquis è vobis, qui his viris defuiſſe pædagogum dolet, qui in acie ac ipſa fronte, ferula armatus, quod ſolenne monarchiæ hujus ſceptrum, in Tyrtæo ordinem verborum, rationem ſyllabarum, ſingulaſq; orationis partes, accurate, ſed Grammatice, examinaret? Forte enim metuendum erat, ne ignari horum eo ſe conferrent, vnde nunquam redituri erant, aut Grammaticæ conſtructionis rationem Rhadamanto reddere aut Minoi cogerentur. Idne Orthryadem, Dii boni, aut inuictum ardentemque Leoniden, illum qui ingentis animi ceruicibus ac neruis vniuerſam Perſiam ſuſtinuit, ſpectaſſe arbitramur? Atqui neque illis ſcire quicquam amplius vacabat, quibus tam procliue erat mori: neque nobis in tam leui argumento moriendum erat, qui de vita recte atque ordine inſtituenda cogitamus. Affirmare tamen poſſum, in hac prima quam videtis Pythiorum ode, tantum majeſtatis, ſpiritus eſſe ac neruorum, quantum in Tyrtæi muſa, cujus ſola recitatione vita illis tum ſordebat. Quid ergo? Illi res, verba Grammatici ac voces ſpectant: illi virtutem adferebant, hi ſcientiam affectant ſolam: quæ ſi ad minima, aut aliena dilabatur, & moleſtiam ſine vllo fructu & cognitionem ſine vſu habet. Neque hoc jam, Auditores, ago, vt ſcientiarum fundamenta ac diſcrimina conuellam; mu-

ros,

ros, quibus reliqua nituntur; & tibicines euertàm, multo minus ei arti quicquam detraham aut demam, quæ, vt recte dicit Fabius, *necessaria pueris, senibus jucunda est:* sed & absit vt ignorem, nos jam consuetudine ac vsu eo esse adductos, vt cum reliquis peccemus: tantum nunc de iis loquor, qui cum Academiis initia ac tyrocinia Scholarum, pædagogi munus cum professione, limites scientiarum inter se confundunt, neque quæ præcipue notanda sunt à cæteris distinguunt. Hoc postremo dicam: Artem sibi fabricent, excogitent, regulas, canones, præcepta, habeant Grammatici: Poëtarum autem scripta, (quæ non stulte modo sed & arroganter nimium inuadunt) qui virtutem animis instillant, ita sibi vindicent, vt cum artem hac autoritate suam confirmarint, cætera relinquant nobis: Pindarum, Homerum, Hesiodum, Sophoclem, Euripidem, viris concedant. Neque ægre ferant, si hic audiant,

——sacer est locus. extra,
Meiete.

An enim ego, si impatienter feram, tam ineptum esse quenquam, vt cum Phædrum aut Phædonem sumpserit in manus, librorum Aristotelis qui Metaphysici dicuntur, explicationem seriam promiserit, nihil præter voces & origines earum tractet, æquiore feram animo, in Pindaro id fieri, qui moralia è tri-

pode oracula pronunciat, aut in Nicandro, qui venena eorumque vires ac remedia, aut in Homero, è quo res potissimum & Principes antiqui & Philosophi petebant, quibus aliter Platonem vsum atque Aristotelem, quis tam ineptus vt negare audeat? Nisi prostibula ac scorta, viros istos summos ignauissimi mortalium existimant, in quibus pro libidine grassari cuiuis licet. quod jam olim in Homero factum, meritò antiqui conqueruntur. Nondum Ilias & Odyssea, tot ineptis obseruatiunculis, tot Græcorum scholiis deliriisque obsessæ, nisi fallor, erant, nondum argumentum & materiam, tot lectionibus diuersis ac mutationibus præbuerant, cum Peripateticorum Princeps, nihil majus in tam ampla veterum auctorum, quos plerosque nostro tempore desideramus, copia, aut inuenire aut offerre Regi suo potuit. Non præstantes illos centum quinquaginta octo libros, quos de Rebuspublicis conscripserat: non diuinos illos ad Nicomachum De moribus, non Platonem, non è sancta Italorum secta aliquem. quorum ipsæ quoque literæ & syllabæ (nam Dorice loquuntur) sapientiam ac studium virtutis inspirare animis videntur. Ibat iis per tot populos, quot expugnaverat, onustus, juvenis terrarum domitor ac terror, tanti quidem precii ac momenti, vt cum Indos auro diuites gemmisque expu-

gnasset,

gnasset, nihil preciosius Homero quod ostenderet, habere se profiteretur. Idem, cum Thebarum vrbem deleri funditus jussisset ac euerti; postquam ædes Pindari accessit, hæsit, stupuit, ingemuit, ingentemque illum spiritum, quem nulla arma, nullæ gentes, non Oceanus, non ipsis prope Diis inaccessæ rupes sistere potuerant, sola tanti nominis ac famæ recordatio cohibuit ac flexit. Ciuitatem delete, inquit: domum vnicam relinquite. Quod & versu illo est testatus,

Πινδάρου τοῦ μουσοποιοῦ τὴν στέγην μὴ καίετε.

Et fortasse tamen ignorabat Alexander, quot Olympiorum ode prima colis, quot hæc cola syllabis, quot vnumquodque carmen hic periodis constaret. Idem ignorare & Hiero, Rex Siculorum poterat, cui primam Pythiorum Poëta inscripsit. cætera non potuit profecto, quibus eum ad virtutem, ad gloriam ac laudem, quauis tuba vehementius in fine carminis impellit. Quorum mentem aliquanto fusius vberiusque à me hic expositam habete.

Idem age quod gubernatores solent: velum ventis explica atque expande. Caue turpi lucro Regium submittas animum. Semper de futura hominum existimatione cogita. Eam animo infige. Sola quippe mortuorum hominum extendit vitam: si ab oratoribus præsertim ac poëtis celebrentur. Nunquam præstans illa

Crœsi virtus, singulari quadam comitate temperata, interit: Barbarum contra illum atque immanem Phalarin, qui crudeli tauro & accensis ignibus miseros mortales cruciasse fertur, par vbique fama sequitur. Nunquam illum in clarorum hominum consortio, fidibus, adolescentes, prout mos est, & sermone celebrant. Porro prospera fortuna vti, primum homini est præmium: bene vero audire, proxima est felicitas. Vtrumque cui euenit, tanquam in certamine, supremam jam coronam consecutus est.

Et tamen nihil aliud quam vmbram hic videtis aliquam, effigiem, non corpus. Etenim vt illi, qui aut minus quam natura patitur aſſumunt cibi, aut auiditate nimia corpus onerant, tabem nonnunquam incurrunt: ita tam quod addis quam quod demis, majeſtati viri hujus & ſplendori protinus diſcedit. Eſtne autem tam ignauus quiſquam, qui in hoc verborum & ſententiarum igne, cinerem non flammam quærit, & cum pauca quædam de Phalaride & Crœſo intellexerit, reliqua è manibus deponit? non orationis vim ac flammam, non tranſlationum indolem ac ſpiritum, non præcepta vitæ, non prudentiam examinat? Expande velum, inquit. id eſt, Animum, Rex magne, tantæ parem fortunæ, regium, auguſtum, quantum potes, erige ac attolle, curſuque, vt cœpiſti, inoffen-

inoffenso, æquor illud gloriæ decurre. Sed profecto, Vide tamen ne impingas. Ingens tibi aduersaria proposita est. Quæris quid sit illud? Quod haud raro regna florentissima euertit, Regum animos eneruat atque effœminat, cupiditatem illam gloriæ ac sitim, quæ nunc maxima ac summa in te flagrat, funditus exstinguit. Is est lucri odor. qui, non vi aut armata manu in certamen venit, sed occulta quadam fraude leniter obrepit: non aperto palam Marte congreditur, sed paulatim, quasi pestilenti sidere, præclaram intus animi lubidinem corrumpit. Huic te vt fortiter, Rex magne, opponas, tempus omne, omnem futuram æui magnitudinem, ac tot annorum post te spatia, propone tibi. Aliquid post vitam istam, quam jam ducis, superesse credas. Famam hominum proborum & existimationem improborum, fac distinguas. Ne quid erres, nihil vestrum latet, nihil posteris subduci potest. Facta vestra cum fortuna, in illustri loco Deus immortalis collocauit, posuit, fundauit. Caue hic erres, aut impingas. quicquid fit à vobis, oratores ac poëtæ tollunt, ac in famæ gremio & sinu ponunt. Neque virtus vestra neque vitia latere solent. Vtriusque luculenta tibi dare exempla possum. Crœsi singularem liberalitatem, quo fauore, quo applausu prosequuntur homines! Immanem contra scelestumque Phalarin,

larin, quis non opprobriis ac diris detestatur? Nullam illi quisquam laudis partem in sermone, aut epulis, in quibus, more Græcis vsitato, magni cantu fidibusque puerorum aut adolescentum celebrantur viri. Successus quippe ad virtutem si accedat, præcipuum id vestræ sortis bonum est: cui si suffragium quoque hominum & gloria subscribat, quod vlterius exspectet splendor vester ac majestas Regia non habet. Hæc si Alexandro suo Aristoteles, Dionysio Plato, Cyro suo Xenophon proponeret, non prudenter magis & fortasse minus eloquenter eadem dixissent. Eant nunc abjectæ illæ animæ, eant, vt ineptis quæstiunculis, interpretationibus ac notis, sacris Poëtarum monumentis, quorum vsum aut ignorant aut peruertunt, frigidam suffundant. Neque tamen tertiam eorum partem audiuistis, quæ prudenter, grauiter, ac sancte, in hoc carmine dicuntur. De origine virtutis & auctore ejus, Aristoteles & Plato, alter quidem in Moralibus, alter in Menone, Protagora, Theage, Euthydemo, quam diffuse ac nonnunquam obscure, disputarunt. vt Plutarchum, Xenocratem, Critonem, Simonem Socraticum, aliosque, quorum diuersum quisque iter sequitur, omittam. E quibus, consuetudine alii & habitu, alii præceptis & doctrina, comparari eam docent. Alii Deo omnia tribuunt, alii nihil.

Ne

Ne pueri, ne tanta animis assuescite bella.

Quare factiose rem geritis? quare in partes hic abitis ac seceditis? quare veritatem ipsam, quæ non nisi vna esse & simplex potest, pessime diuulsum ac dilaceratum itis? Cygnum Thebanum, nisi graue est, audite: hoc oraculum consulite ac audite. quod non furibunda Delphis Pythia, non Dodonæus Jupiter aut Ammon, non Ismenius aut Clarius Apollo, non vicani aruspices aut de circo Astrologi,

Non enim sunt ii aut arte diuini aut scientia,
Sed superstitiosi vates, impudentesque harioli,
Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam,

verum poëta, magnus Apollinis sacerdos, effundit.

Ἐκ θεῶν γὰρ μαχαναὶ πᾶ-
σαι βροτέαις ἀρεταῖς·
καὶ σοφοὶ, καὶ χερσὶ βια-
ταὶ, περίγλωσσοί τ' ἔφυν,

Omnis humana virtutis rationem atque instrumenta Deus suppeditat. è quo solo fonte, *sapientia, fortitudo ac, eloquentia dimanat.* Quæris quæ virtutis sit causa? Paululum morare, & distinctionem accipe. Duplicem hic video. Mille, inquit, rationes, mille vias, mille artes ad possessionem virtutis homo

excogitat. quas poëta machinas nunc vocat. Eas ipſas, ſi aſſcribas homini, profanus, impius, ſacrilegus videris. Altius eundum eſt. Omnes, inquit, hæ virtutum machinæ à Deo ſunt. Nam, vt mille operarii ac manus, domum cum fabricant, prima tamen cauſa eſt architecti ratio: ita conſuetudinem in homine ac præcepta, virtutis eſſe cauſam, nemo negat: prima tamen, ſolus eſt Deus. Huc accedant ſane iſtæ Philoſophorum voces, quamuis à Poëta dicuntur,

Ego Deûm genus eſſe dixi ſemper & dicam cœlitum,
Sed eos non curare opinor quid agat humanum genus.

Huc accedant impii ac cœci talpæ iſti, qui ex Epicuri ſui hortis & areolis, adamante quouis firmiorem, quauis luce certiorem de diuinitate opinionem, cum qua omnes naſcimur & educamur, tanquam puluerem aut molle lutum, delere ex animis conantur: qui caliginem ac tenebras, quibus animos eorum judex juſtiſſimus damnauit Deus, voluptate languidi, torpore marcidi ac ocio, neque quicquam niſi callidi deliciarum arbitri, obſoniorum ac vinorum eruditul cenſores, omnibus objicere conantur, & in angulis ac latebris, quas tanquam feræ colunt, cœlum, vt videntur ſibi, & religionem, callide oppugnant. Quæ opinionum contagia

ac

ac peſtes, vt præſertim hac ætate diligenter caueatis, nemo grauius monebit hoc auctore: cui pietatis laudem, quæ virtutum cæterarum princeps eſt ac mater, merito attribuit vetuſtas. Hunc eundem tamen locum ſi Grammatico examinandum tradas, cogitate ipſi, aut ex me audite, quæſo, quid dicturus ſit. Vocem ibi eſſe quandam quæ facundiam deſignat: rarum ejus vſum ideoque obſeruandum eſſe. Eam vocem ex duabus aliis componi, quarum vim ac rationem aliquot exemplis confirmabit. quæ nos nec damnamus, & quotidie, cum opus eſt, præſtamus: nam & ipſum Socratem nonnunquam, de origine ac natura dictionum ſingularum diſputaſſe ſcimus. Neque hoc tamen loco ſine iis ſapere non poſſumus. Aliud nunc agimus ac meditamur, aliud eſt ac diuerſum in quo laboramus. Nam ſi magnum illum orbis domitorem, Macedoniæ, dico, Regem, pauci reprehendunt, multi etiam extollunt, quod inuicto animi & corporis labore, nulla aut terrarum difficultate aut aquarum deterritus penuria, ad Ammonem vſque penetrauit, ne de vero Patre ſuo dubitaret, cur laborem aliquis immerito à nobis ſumi putet, ſi virtutis cauſam ac originem quæramus? Noli, rogo te, quicunque huc acceſſurus es, interpellare hoc ſacrum: caue vitium auſpicio aut faxis aut humana cum diuinis confundas.

fundas.

fundas. Nam vt in eodem campo, taurus herbam, canis leporem, ciconia ſerpentem inueſtigat, & vt in eodem illo carcere in quo Socrates de morte diſputabat, in eadem illa domo in qua Cato pertinacem illam libertatis emittebat animam, pila aliquis fortaſſe ocium aut teſſera fallebat, ita & nos multum hic diſtamus. Quantum autem quiſquis es attende. Audiuiſtis olim, credo, inſolentem quendam Perſiæ fuiſſe Regem, qui naturæ vim inferret, montem nauigaret, Helleſpontum jungeret, Neptuno compedes ac vincula injiceret. Hic cum per Pylarum clauſtra tantum populorum vndam in reginam dominamque tum terrarum Græciam effunderet, vt nec terra tot alendis jam ſufficeret nec aquæ; locum denique vix inueniret, in quo perderet tot homines, quot, homo dementiſſimus, ſeruare poſſe ſe exiſtimabat; magnus primo terror vniuerſam Græciam ac trepidatio inuaſit. Athenas autem vel imprimis: quæ opibus, potentia, virtute, cæteris Græcorum vrbibus ac vniuerſæ genti antiſtabant. In tam ſubito tumultu, trepidatione ac pauore, erant qui hominum, erant qui Deorum fauorem, auxilium ac opem implorarent. Delphos ſubito mittuntur, qui oraculum adirent, Deum conſulerent, reſponſum referrent. Rogantibus Apollo reſpondet,

Τεῖχος

Τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς,
Μοῦνον ἀπόρθητον τελέθειν, τὸ σε τέκνα τ' ὀνήσει.

Vrbem, inquam, ligneis in muris ſaluam fore. Dum de hujus mente oraculi & de Athenarum agitur ſalute, fingamus quendam, pallidum, famelicum, barbatum, præter expectationem omnium, in ipſam concionem, dubitantem adhuc & ſuſpenſam, ſubito veniſſe. qui hoc modo ciues compellaret: Oraculum, Athenienſss, de quo diſputatis, ad vos miſit Deus, in quo ſumma rei vertitur. Cujus hic interpretationem ad vos adfero. *Carmen eſt Heroicum, nonnulli Epicum diêxre. Sex autem conſtat pedibus. De ejus inuentore dubitari video: alii Phamonoen quandam, alii Thalen, alii Pherecyden, alii columbas illas Dodonæas fuiſſe volunt. Quid autem jubet Deus? Audite quæſo & fauete.* Et cum omnes rurſus ora in hominem ac vultum conjeciſſent, ibi tum ſic denuo cœpiſſe: *Prima vox oraculi eſt τεῖχος, quod à τεύχω viri ſapientes deduxerunt, ſicut ξύλον à ξύω. quia nulla πρὸς τὴν ξύσιν magis apta eſt materia. vt nimirum leuigari & exaſciari poſſit. Iam Τριτογενὴς, Minerua eſt: ita enim à torrente in Bœotia aut Lybia, vt quidam volunt, dicitur. vel, quod menſis die tertio ſit nata. Quod mihi quidem, niſi vobis, viri Athenienſes, ſecus videatur, ſemper præ reliquis arriſit, cum & hodie in hac vrbe dies iſte ſacer habeatur. Noui tamen, qui à*

τρεῖν, quod terrorem hostibus immittat, ita dictam velit. Est nonnemo qui à tribus anni tempestatibus ab Ægyptiis sic primo nuncupatam velit. vt qui quartam penitus ignorent. Διδοῖ est poëticum profecto, pro quo δίδωσι dicendum erat. Atque ita dum ad finem peruenisset, neque vltra addidisse quicquam. Vt de reliquis non dicam, quid Themistoclem fuisse responsurum creditis? Quid vero aliud quam quod quisque nostrûm in re simili? *Tibi quidem, optime virorum, alio opus esse oraculo video. Vtrum albo, scilicet, veratro potius an nigro, caput istud tuum expurgari debeat. De quo Æsculapius & medici respondent. qui quid hac in parte sit agendum, melius videbunt. Morbus tuus est μανία. ea vox à μαίνεσθαι deducitur. Quam nisi diligentius in posterum curaveris, in muro quidem tu, non ligneo, sed ferreo, seruaberis. Nos hic de salute Reipublicæ agamus.* Et mox iterum ad omnes: Murus iste, ô Athenienses, naues sunt. Iis conjuges ac liberos, relicto solo hoc, his laribus & focis, pro se quisque imponat. Ita Salaminem petere jubemur. ibi patriam totamque Græciam aut manu vindicabit quisque aut occumbet. Consilium Themistoclis secuti sunt Athenienses, & vicerunt. Idem ego vos vt faciatis autor sum. Ea quæ Grammaticorum sunt, priuatim per vos quisque vel è nobis obiter discetis. Vt hic autor vobis prosit,

majora

majora ſunt quæ requiruntur. Maximus facundiæ ac ſummus, vt nouiſtis, vſus eſt. Hinc orationem viuidam, ſublimem, maſculam, neruoſam; hinc colorem, ſuccum, & figuras, ducite ac haurite. Major ſapientiæ, quæ longe pluris. tot propemodum præcepta vitæ, quot aut ſyllabas aut verba, hic videtis. Expergiſcimini, honeſta pectora, laudi deſtinata juuentus, neque illorum vos autoritas abripiat, qui cum nullam ferre eruditionem poſſint, maxime poëtas accuſant: qui vt primi, quod vbique notant veteres, philoſophi fuerunt, ita primi vniuerſæ ſapientiæ inuidiam ſuſtinuerunt. Vetus iſta eſt calumnia. Septem illos proceres Græcorum, primos ſapientiæ conſultos, Thalen, Biantem, Chilonem, reliquos, credo, audiuiſtis: hos cum nondum alii philoſophos vocarent, imperiti, vt Laërtius teſtatur, per ludibrium poëtas dicebant. Plerique enim, more antiquis vſitato, quæ præclare excogitaſſent ſuauitate numerorum condiebant. Eadem opinionum labes noſtros quoque homines afflauit. Si quis vnum epigramma ſcribat, toto vitæ tempore hoc luendum eſt: nihil hoc excepto poſſe aut didiciſſe exiſtimatur. De ſcientia, de eruditione ac virtute, ſi illorum ſequimur ſuffragia, periclitatur, cui hoc feliciter ſucceſſit. Adeo immane ac graue crimen eſt, ſi Diis placet, eadem cum illis, quos faceti

moriones

moriones illi Poëtarum aduersarii mirantur, præstitisse. Et tamen, vt vobiscum agam, ô censores acerrimi, Solonem puto quendam, virum prudentissimum fuisse scitis, & Athenę hoc clamant: Vnum librum aliquem euoluite, aut tractate, statim ejus carmina occurrent vobis. Pythagoram grauissimæ familiæ fuisse autorem non ignoratis: Aurea illius carmina videtis. Marcum illum Tullium, Romanæ fontem eloquentiæ ac regem, Patrem quoque patriæ fuisse dictum aliquando, nisi fallimur, legistis: Aratea ejus nondum perierunt. Socratem, Platonem, Aristotelem, si pergitis, opponam vobis, quos hoc modo deliquisse omnes scimus. & eorum aliqui adhuc leguntur. Quam velletis, nulla literarum superesse monumenta, vt poëtas, homines ineptos, optimarum artium peritos, Grammaticos impune diceretis. Atqui liceat per vos, ô summi maximique viri, scire aliquid quod ipsi semper ignorastis. qui si tam ignari rerum hactenus vixistis, vt philosophorum aliud quam poëtarum institutum esse aut fuisse olim, credatis, non poëtas sed philosophos audite. *Poesis est Philosophia*, inquiunt Platonici, *tempore antiqua*, *compositione numerosa*, *sensu vero fabulosa*. *Philosophia* autem, testibus iisdem, *est Poësis*, *tempore recentior*, *sensu planior*. Qui, vt ipsi jam videtis, sapientiam vtranque dicunt: alte-

ram

ram recentem. quæ ne vobis quidem displicere potest; alteram antiquam : quam vos nunquam didicistis. Dio ille, qui à suauitate quadam singulari & amœnitate linguæ, nomen oris aurei est consecutus, cum nonnullos è philosophorum turba dici Socraticos audisset, Socratem, inquit, ipsum cur vos non Homericum vocatis? qui vt reliquos ad Socratem, ita hunc cum reliquis referri ad Homerum voluit. Hæc si vobis nunquam præceptores persuaserunt vestri, miseros nos atque infelices, qui tam graues imperitiæ ignauiæque vestræ pœnas damus: sin dissimulatis, improbi & nihili estis. Nos vero, qui vbique veritatem sine vllo aut liuore aut malignitate sequimur, qui neque auribus ad audiendam, neque animis ad sentiendam hanc diuinitatem vnquam caruimus; quibus tam acceptus sapientiæ conspectus est, vt in sordibus, in tenebris, in nocte ipsa si occurrat nobis, pronis eam atque effusis vlnis cum immensa quadam incredibilique voluptate amplexuri simus; quid agemus, cum hoc cultu, hoc sententiarum fulmine & cœlesti pondere verborum, sese infundit nobis? Tota eam mente intimisque admittemus sensibus. Hunc præcipue autorem, cujus totam in nos majestatem deriuabimus. Nam quemadmodum cinædi olim & effœminati, ad Jonicos plerumque modos corpus commo-

uebant;

uebant; tubam ac bellicum clangorem, & quæcunque grauius attollunt aut accendunt animum, fortioribus cum bello relinquebant, quibus cura Reip. ac ſalus incumbebat: ita nos imbelle poëtarum vulgus, aliis non inuidebimus: ad virilem vero & ſublimem hunc concentum, vitæ noſtræ actiones dirigemus ac formabimus.

Panegyricus Illuſtri viri Ioſepho Scaligero ſcriptus.

ORATIO XXIX.

SI virtuti ſi eruditioni quicquam tuæ vel addere laus noſtra, Joſephe Scaliger, vel cujuſquam poſſet detrahere calumnia; magnam amicis tuis voluptatem, majorem aduerſariis tuis ea res adferret. Cæterum, cum neque interſit laudis tuæ quid loquatur quiſque, neque ab opprobrio aliorum modo virtus tua ſit ſejuncta, ſed & commendationem noſtram antecedat, videndum potius, vt quantum alii malignitatis ſuæ ſpecimen dedêre, tantum nobis pietatis noſtræ & virtutis conſtet ratio. Erit aliquando tempus, cum in mores cum in vitam tuam poſteri inquirent, & quæcunque de te rumor ſuggeſſerit, inter exempla erunt. Inuidia, malevolentia, & calumniæ, ſicut morbi, viuentibus moleſta ſunt: cæterum vt maxime diu-

turna

turna ſint, circa rogum plerunque euaneſcunt. Virtus & exiſtimatio, ſero, vt plurimum, jus ſuum impetrant, neque prius quam de fine noſtro ſtatuit natura, odium cum cauſis extinguitur. Tantum illud nobis hic cauendum eſt, ne quantum ſua alios improbitas, tantum nos aut ſtudium abripiat aut amor: quem, ni fallor, nemo melius tuetur quam qui gratis amat. Equidem non raro oratores maximos miratus ſum, qui in principum virtutibus regumq; omnem poſuerunt operam, & infelicis eloquentiæ vel lenocinium vel fucum ad ambitionem tranſtulerunt ſuam. Etenim, cum infelix ſit omnis ſeruitus, tum longe eſt miſerrimus, qui ad arbitrium alterius aut loquitur aut tacet, & præclaræ libertatem eloquentiæ ſpe precii corrumpit. Veſtra familia, ſicut regum ducumque mater antiquiſſima eſt, ita dignitatem generis reliquit tibi, potentiam cum ſpe imperii eripuit. Semel vobiſcum fortuna jam decîdit: quibus è longo illo fulgore ne tantum quidem ſupereſt quod adulatorem alat. Quamobrem nemo tibi laudes tuas vendet, nemo facundiam tibi commodabit ſuam, nullius refert, ut aliter de te loquatur ac judicat. Poëtarum iſte morbus, & qui hos ſecuti, oratores priſtini: quos vt ſemel omnes arguamus, melius de te dicemus. cujus vt virtus parem vix habuit, ita conditio nullum

oratori

oratori præmium promittit. Quare ſicut aliis id maxime propoſitum eſt, vt multa dicant: ita nobis, vt aliquid prætermittamus. ne primum in laudibus tuis ponamus, quod vt à te alienum non eſt, ita tamen aliorum eſt, ac tibi cum aliis commune. neque enim deſunt orbi quos nobilitas commendat. Generis ſplendorem & illuſtre majorum tuorum nomen annales plurimi loquuntur: neque quiſquam diuinas Scaligerorum virtutes ignorat, niſi qui neſcire mallet & tuas. Plenæ ſunt hiſtoriæ, plena veterum monumenta, plena omnis vetuſtas, &, ſi verum fateri volumus, ſola antiquitate laborat gens veſtra. Quæ vt propemodum dignitate antecedit plurimas, ita vetuſtate tempus & annorum ſpatia poſt ſe relinquit. vt cujus facta omnes admirantur, ejus ægre quiſquam inuenire originem poſſit. Plane quod de Nilo narrant, cujus cum præclara beneficia ac vires, alii commendent, alii commemorent, plurimi experiantur, nemo tamen fontem hactenus inuênit. Habet omnis hoc diuinitas, prodeſſe vt malit quam agnoſci: quæ interdum eo ipſo majeſtatem ſuam vindicat, ſi magna pars illius ignoretur. Quod cum viri prudentiſſimi majores noſtri intelligerent, eos quorum vt certa generis antiquitas ita incertum eſſet ſanguinis primordium, Deorum filios dixerunt: vt antiquitatem, quam in terris ter-

terminare haud poterant, cœlo consecrarent. Id autem si de vlla gente, merito de vestra dici potest: qui tot Principes in ea numeratis, quot vix homines in sua possunt alii, & cum majestate ac splendore nominis cedatis nemini, antiquitate curam historicorum eluditis & diligentiam. Nam quid ego hic Alanos aut Mastinos referam? quid, vt verbis tuis vtar, hic tormentum Martiale, Alboinos aut Canes? Cum & putidissimum sit ea dicere quæ nemo nescit, & audacissimum ea persequi quæ à te dicta sunt, & stultissimum à majoribus tuis laudes tuas deriuare, quas ab aliis non accepisti, sed in gentem tuam primus intulisti. Audiat inuidia, Josephe Scaliger, primus cum parente sommo vim fortunæ elisisti. quæ vt majoribus eripuit tuis quicquid donare non potuit tibi; ita neque tibi eripere potuit quod non dedit, & quod nec illi habuerunt, tibi, vel in vita, reliquit. Det fortuna regna vel eripiat; addo &, in regno suo, quantum volet, ineptiat ac ludat: nunquam hos transscendet limites quos ipsa sibi fixit, neque in bonis animi & nostris, partem sibi vindicabit. Sceptra aufert vbi visum est, quæ donat, potentiam ac dignitatem transfert quam confert, opes dissipat quas cogit; denique, si quæris cui aut incommodare aut nocere possit; illi tantum cui profuit. Exempla longius arcessere aut ad cothurnos

thurnos

thurnos ire nolo. Equidem si vllum in magnitudine ab ea esset præsidium, staret Scaligerorum imperium, quibus nihil defuit quo Reges aut quo Principes censentur. Nunc è tanta gente, præter ruinam nihil admiramur. quæ & eo major est, quod mirum omnibus videtur, aliquid mutari posse quod tam diu stetit. Mille & ducentos numeratis annos. Itaque, si cuiquam hominum, diu admodum fortuna vestro generi indulsit. nisi quod miserius est diu stetisse, ut aliquando cadas. Itaque, si nihil præter dignitatem ac nobilitatem generis adferre posses, miseratione potius multorum quam cujusquam admiratione dignus esses. Nam vt Priamos aut Hecubas sine lachrymis in scena nemo videt, neque aliud quam gemitum spectanti aut dolorem exprimunt, ita in hac rerum humanarum scena, vel commiserationem infelix consequitur nobilitas, vel, quod vix per Deum immortalem ferri potest, etiam contemnitur. Ac profecto, soleo ego, quoties in majores tuos diuinos intueor viros, & inuictam illam tot heroum sobolem recordor, toruum illum atque infractum Cæsaris Scaligeri parentis tui contemplari animum. qui in summis rerum destitutus angustiis, patre etiam orbatus, tum & tantâ spe dejectus quantam solus intelligere potuit qui nihil ignoraret, profugus, ignotus, egens, primus tamen

tamen fatum ſuum inchoauit, & fortunæ magna vi extorſit, quicquid ab irata aut aduerſa impetrare non potuit. Quam dubium non eſt quin nonnunquam hunc in modum compellarit: Sceleſta, quid vis tibi? cur aut ita extuliſti nos, vt poſtea deprimeres: aut ita depreſſiſti, vt attollere non poſſes? Tot Regum tot Principum progenies, in imperii ſpem natus, quæ vna cum parente expirauit, etiam de vitæ præſidiis in dubium miſer venio: neque præter inuidiam majorum meorum, quocumque me contulero, adferre quicquam potero. quos non armis modo ſed & opibus potentiaque inimici nunc oppugnant noſtri. Nihil præter ſolum hunc animum relictum eſt, cui tota noſtri generis incumbit majeſtas: quem non contra injurias modo, verum & fauorem tuum poſthac obdurabo. à qua ſatis tutum me putabo, Si nec vnquam dederis quod eripis, nec eripere vnquam poſſis quod non dediſti. Quæ fortiſſime cum præſtitiſſet ipſe, multo felicior tamen fuit, quod cum hæreditate hanc gloriam reliquit tibi: à quo tantum paternis virtutibus gloriæ ac nominis acceſſit, quantum à majoribus ſplendoris tibi accedere non potuit. Quare paternum ingreſſus iter, ad ſapientiæ ac literarum ſtudia ſtupendum illum ac diſciplinarum capax omnium ab ineunte ætate ingenium contuliſti: quas celeritate arripuiſti tanta,

ta, non vt discere illas, sed repetere, nec audire tum primum, sed reminisci viderere: quodque de æternitate animorum Plato dixit, omnes propter te verissimum putarent. Quæ voluptas cum in majus cresceret paulatim, & quæ pleraque nobilitas in oblectatione ocii vel requie animi & corporis, ea in hac cura solus poneres; voluptati ac naturæ plurima subtraheres, neque quicquam de labore interim remitteres; eam consecutus eruditionem es, quam nec intelligunt qui laudant, neque sine horrore recordari vnquam poterunt, qui vel oderunt quicquid assequi non possunt, vel contemnere audent quicquid sine causa ineptissime oderunt. Dicam libere quod sentio, vir magne. Nimium Natura parens omnium permisit sibi, cum te genuit. paulo modestius meo agere judicio potuisset, cum vnum ea scire hominem permitteret quibus vniuersum genus hominum distinxit. Nam vt mundum hunc inferiorem terminis quibûsdam, ita populos diuersitate tot linguarum separauit. Quarum tres olim qui didicerat, eruditus habebatur. vnde tricor ille Rudius ad famam peruênit. Neque vulgi tantum cura fuit hæc aut studium. Notus hostis ille nominis Romani, Rex illustris ille, quem viginti & duabus tum locutum ferunt. laudem, scilicet, eximiam, dignamque in primis quam in hoste suo victor terræ

popu-

populus commendet. Plures enim Gallus aliquis inueniet in sua: sed & tu, cum totam Italorum exprimis, omnes Mithridatis sic æquasti. Ita aliquis Atheniensis Dorice aut Jonice, Æolice aut Bœotice exprimere se potuit. quæ ne in nobis quidem mirà sunt. Magnus vero ille Macedo, qui cum Oceano regni sui terminauit limites, & orientem intra regni sui fines Solem videre potuit, tot propemodum interpretes quot milites habebat: cumque triumpharet de tot populis quot mundus capit, nondum orbem intellexit quem subegerat. Ætate autem nostra, qua renatæ sunt & quasi reuixerunt literæ, in alio Romanæ, in alio peritiam miramur Græcæ: alii Hebræas, Arabicas nonnulli sibi vindicant: Syriacas nonnulli aut Chaldæas: Persicam, sed pauci, Punicamq;.quasi cum imperio eorum, linguarum quoque defecisset cognitio. Alios vulgares aliquot delectant magis. Hunc Hispanæ majestas, illum Italæ venustas, alium Germanæ grauitas: alii Sclauonicam, Hungaricam, Polonicam ostentant. Te vero quis non admiretur ita conjunxisse has omnes, vt accuratius de iis judicare possis quam qui discunt singulas? Quo mihi quidem studio animi & contentione, cum amplitudine vniuersi contendisse videris. in quo nihil ignorare voluisti nisi quod infra curam tuam positum existimares. Ut simul & ju-

dicium hic admiremur tuum & memoriam. Quippe cum tam multas aut loquaris aut intelligas, plures vero discere potueris, nonnullas cum judicio ac laude neglexisti. quia vt par esse omnibus poteras, ita quædam tantum dignæ sunt in quibus laborares. Jam quis tot tantarumque rerum scientiam cum linguis totidem conjunxit? Quis antiquitatem pariter ac linguas, Græcam, Romanam, ac Hebræam, ita intellexit vnquam? Quis in Patrum scriptis & vetusto jure diligentius te vno versatus est? in quo summum hominem Cujacium tam diu audire voluisti. Quis antiquos Aristotelis interpretes, quis Archimedis demonstrationes, quis rationem temporis felicius tractauit? Quid nunc de ingenii alacritate, quid de splendido orationis genere ac augusto dicam? quam qui legit, statim exclamare cogitur,

τοῖοί τοι ἀνάκτων παῖδές ἐασι.

Nemo tui similis notorem à te petit. etiam ignaro tibi & inuito, sermo regius erumpit, neque adhuc, post tam diuturnam ac prope implacabilem fortunæ intemperiem, priuato more loqui didicisti. Nihil in scriptis tuis humile, plebeium nihil, nihil triuiale occurrit: nihil quod summo quisquam assequi labore possit, aliud agenti tibi excidit. Quid quod, ne jam senex quidem, alterius ætatis studia tractare desinis? Nam cum semper optimum

&

& diuinum ſemper carmen ſcripſeris, nunc etiam maturum ſcribis. Quippe vt in arborum vel fructibus vel baccis, quædam ſuauiores ſunt, quas nemo tamen vietas adhuc appellat: ita quædam lenitas facilitaſque in his elucet, quæ à languore quam longiſſime adhuc abeſt. Quæ quidem cum ſint maxima, majora tamen eſſe exiſtimamus, quibus ea conſecutus es. Vitæ frugalitatem aſſiduam, ſtupendam temperantiam, diuinam prope continentiam. Neq; enim poteſt fieri, vt tantam diuerſitatem rerum mens vnius vnus complectatur animus, niſi qui à vitiorum fœditate immunis eſt ac ſuę ſpontis. Aliud agendum, aliter viuendum, aliud omnino quam quod vulgo, cogitandum. Multa negligenda, multa contemnenda, aliqua naturæ aliqua & conſuetudini vis inferenda. Denique cum multas nobis vel illecebras vel diuerticula communis illa parens omnium objecerit, pleriſque abſtinendum. Alios libido, quoſdam auaritia afflauit: ſi qui ſunt qui multum agere videntur ſibi, ſtrennue ambitioſi ſunt. Vides iſtos qui in foro ambulant aut cauſas tantum agunt. vides alios qui Conſulatus aut Præturas petunt, qui in votis ſuis conſeneſcunt? Hiſne tantum ſupereſſe temporis exiſtimaſti vnquam, vt vel diſcant, vel neſcire ſe vt quicquam recordentur? & hos ſolos tamen ſapere plerique arbitrantur. Vides

des alios qui auro incubant, qui ſpem in lucro omnem ponunt, qui & metuunt amittere quod habent, & quod nondum conſecuti ſunt ne vnquam conſequantur timent. Habent ſane & iſti aliud quod agant, ne vacare ſapientiæ exiſtimes. Quod cum ſcires, non à vitiis eorum modo, ſed & ab opinione omni populari & errore, mores ſejunxiſti tuos. qui vt diſcere tam multa poſſes, ante vacuum tot diſciplinis animum feciſti. Aliquis libidine diffluit vel maceratur. tu, vt cœlebs, ita & caſtiſſime perpetuo vixiſti, ac ne in vxoris quidem gremio æternum illum ſpiritum fregiſti. Aliquem inſana poculorum intemperies afflauit. tota vita tua eſt ſobrietas. Aliquem ambitio implicitum atque occupatum habet? tu nec iterum ſperare imperium potentiamque potes quam jam amiſerunt tui: quæ ſperare autem nemo poteſt, pridem comparaſti. vt non eruditionis tantum, ſed humanæ terminum felicitatis attigiſſe videaris. Cujus obliuiſci ſi potes, inimicos tuos reſpice. Mihi crede, qui ſis à liuore diſces. Nemo perditus aut furioſus vſquam extat, qui non in te primo omnium feratur: nemo imperitus, qui non ex vituperatione tua famam quærat: nemo qui non ſcire ſibi videatur, quod in te notauit: nemo eſt poſtremo, qui non vnicum Scaligeri errorem annotaſſe malit, quam virtutes alio-
rum

rum imitari. Quare per hos homines diuinitatem ignorare tuam amplius non potes. tantum abeſt, vt moleſtiam aut curam hoc adferre tibi poſſit. Dicam iterum quod ſentio. Cum inuſitata tua magnitudine ac fama, cum ingenio hoc tuo tam ingenti, cum præclara illa eruditione tua ac virtute, aut imbecillis es profecto, ſi inuidiam contemnere non potes, aut imprudens, ſi non expectaſti. Videris enim mihi, cum tot res tantaſque animo proponeres, tam longe ſpes ac vota tua mitteres, calumniandi maxime occaſionem improbis, conditionis ſuæ infelicitatem objeciſſe vniuerſis. Conſummatæ autem præmium virtutis ac ſtipendium inuidia ac detrectatio eſt. nec impune cuiquam fuit, laudis exceſſiſſe limites. Cato quantus eſſet in judicio cognouit. Multos pluribus laudatos quam Catonem conſtat, neminem tam multi accuſarunt. quiſquis ſummum gloriæ faſtigium euaſit ac ſcientiæ, inuidiæ occurrit. Multum, mihi crede, effeciſti. Omnium vbique mentes occupaſti: omnes in te vnum conuertiſti: nemini per te nunc otioſo eſſe licet. Vt mihi quidem, non de eruditione tantum, ſed & de ſecuritate noſtra, optime mereri videaris. Multi enim, credo, ſunt, qui vel Reſpublicas turbarent, vel regibus inſidias clam principibuſque ſtruerent, vel alio quocunque immani ſcelere ſe obligarent, niſi

tibi ocium ac tempus mancipassent. qui nunc habent in quo se oblectent, in quo occupentur, & in re leuissima robustam illam animi improbitatem terant ac consumant. Si quis adolescens semidoctus extat, qui in Festo, aut Varrone, aut Plauto, tria verba legit, à Scaligero dissentit: si quis furiosus temporis metator, male calculum subduxit, in Scaligerum incurrit: si quis Græcæ aut Hebrææ aut Chaldææ linguæ prima rudimenta attigit, Scaligero obtrectat. Et, quod recordari sine maxima non possum indignatione, quidam in contemptum sui laudes tuas vertunt, qui virtutis tuæ commendatione multum sibi detrahi existimant. Sunt qui iras suas locant, quibus fame pereundum esset, nisi tibi maledicerent. Qualem superesse ajunt, qui famelicus siccusque è popinis abit, nisi in te & illustre nomen tuum conuiciolum detorsit. qui mendaciis calumniisque prandia & cœnas emit, & in obtrectatione probitatis, gulæ spem reponit. qui cum frustis esculentis probra ac conuicia in literarum principes eructat. Qui profecto si in lucem prodit, vapulabit. Nunquam ita male cum humano genere actum fuit, vt virtuti patrocinium deesset: neque tantum fuit improborum vnquam, vt deserta boni viri causa ideo negligeretur. Mihi quidem certe nihil vnquam magis quam virtutis ratio constabit. Etiam

nunc

nunc, si quæ ferri poterunt, feremus: quæ dissimulari poterunt, dissimulabimus. Si quis vero est, quem neque tanta generis majestas, neque morum probitas ac candor, nec immensa illa tua deterrere potest eruditio qua cæteros jam excessisti, quin in obtrectatione nominis ac famæ tuæ laudem, in calumniis conuiciisque gloriam quærendam judicet: non possunt salua literarum dignitate hæc ferri amplius. Quare prodeat in medium quicunque est. nos certamen hoc deposcimus. Neque enim literas has tantum & ingenium, quod nullum esse in nobis aut exiguum fatemur, sed integritatem, sed candorem, sed amorem, sed inuictam pietatem, ad defensionem adferemus tuam. Nos tibi, non scientiam & eruditionem modo nostram, sed & conscientię fiduciam ac laudem omnem consecramus. Quicquid est in nobis, id saluti, id incolumitati, id virtuti deuouemus tuæ. quin hanc vitam amittemus prius, quam vt inter morsus improborum, inter sibilos scurrarum, inter improborum hominum conuitia ac probra, canos tuos deseramus. Nam quemadmodum, incolumi imperio ac potestate tuæ gentis, si latus tuum clauderem in bello, aut commissam legionum aquilam gestarem, pro te animo inuicto starem, dum per ipsa vulnera coactus pertinacem animam effunderem, atque ipsa morte vitam anteactam pa-

riter ac fidem tibi commendarem: ita nunc iisdem armis, quibus à te sum instructus, pro salute tua stabo. quod, vt spero, mecum sunt facturi, quotquot literas ac eruditionem colunt. Quippe vt in bello magna pars victoriæ habetur, conseruasse ducem, quo incolumi ac saluo, sine damno ac momento miles cadit: ita omnes, qui vel te amamus vel has literas, quæ nullum præter te agnoscunt ducem, vni tibi posthac militabimus: tibi, Heros maxime, securo nec sollicito, successum nostrum imputabimus. itaque cum cæteri pugnabunt, solus vinces tamen. Habes eximios virtutis tuæ vindices ac testes, doctissimos ætatis hujus viros. qui cum laudibus ingenii cum quouis hodie contendant, pluris tamen est quōd erudite in aduersarium distringunt. Interdum enim iræ aliquid debemus. & si fortiter pugnandum, nolo nisi concitatus & iratus congredi. Nemo oratorem aut poëtam maximum impune prouocauit vnquam: neque parum ingenio eorum addit, quisquis vel irritat eos vel lacessit. Nam vt pici inflammatæ aquam qui affundit, non extinguit sed accendit: ita ab injuria poëta sumit animos ac crescit, nec tam facile placatur quam accenditur. Surgit vno die & remittit mulierculārum rabies ac furor. hi in sæcula transmittunt iras: quas ne reges quidem, sicut eleganter Plato monet, frustra contempserunt. Hac fi-

ducia,

ducia, his, armis, pro ſalute tua excubabimus: hos gladios, hæc tela, his ſicariis opponimus. quæ profecto vt in corpus innocentis direxiſſe nefas eſt, ita pro principe ac duce ſuo non ſtrinxiſſe, perduellionis crimen eſt. Tu immortalibus interea laboribus poſteritati conſule, humanum genus, vt cœpiſti jam, deuinci, famæ atque exiſtimationis tuæ limites extende. Aut ſi jam quo creſcat laus tua amplius non habet, ſummæ eruditionis tuæ recordatione tua tecum fruere. Ita dico, Magne ſenex, totus in te redi. Æterna tot ſcientiarum ac virtutum laude, tecum fruere, ac cœleſtem illum animum totius vitæ contemplatione paſce. nihil inuenies in ea, cujus vel pigere te, vel alium pudere debeat. Tui vero ſæculi ingratitudinem non ſine cauſa accuſabis, quod cum omnes omnia docueris, pauci ſint qui illud neſciant, pauciſſimi qui fateantur. Ingratos vero poſteros, ni hoc agnoſcant: niſi tuo ex ingenio humanas laudes metiantur, niſi eruditione tua ſæculum abſoluant. Nos interea pædagogorum furias, paraſitorum morſus, criticorum probra ac latratus, tecum vel feremus fortiter vel declinabimus: interdum & calumnias, cum opus erit, retundemus & mendacia. Illos vero Deus immortalis, nec interitura vnquam tot virtutum memoria, tortore quouis peius ac carnifice multabit.

Panegyricus, siue Laudatio Funebris, Nobil. Clariss. Viri Iani Dousæ, Nordowici & Cattendici Toparchæ, ab adolescente scripta.

ORATIO XXX.

PRudentissime, Rector Magnifice, Amplissimi, Clarissimique Viri, hoc à vobis institutum est, ne quis in publico diebus his loquatur: Academia tota muta atque elinguis vt sit: ipse denique hic locus augustissimus, hæ cathedræ, hæc pulpita, quæ voce nostra personare solent, silentio funesto dolorem publicum testentur, nec melius ereptum omnibus parentem suum hic deplorent quam si nemo audiatur. Vtinam vero id quod imperatum est reliquis, concessum nobis saltem esset, qui & omnium lugemus casum, & cum iis nostrum. vt si cum aliis excusari non possimus, affectus certe nomine veniam mereamur. Filium in parentis loqui funere, nemo jussit vnquam. Aliquid conceditur stupori, aliquid mœrori primo datur. Doloris maxima prærogatiua est silentium. Dum enim per singultus verborum ordo perit, dum aliquid sibi temporis indulgent lachrymæ, dum animus paulatim cum oratione in gratiam redit, serum jam propemodum est quod à voce impetratur, neque facilius luctus loquitur quam cum magna sui parte exhaustus est. A vobis vero, Rector Magni-

Magnifice, Ampliſſimi Clariſſimique Viri, potiſſimum ego ad dicendum vocatus ſum, quia potiſſimum lugeo. vt eodem tempore nec male de facundia noſtra, nec benę de dolore judicare videamini. Qui ſi nondum hactenus remiſit, nec à tempore ſolatium accepit; metuo ne ibi deſit nobis vbi prodeſſe poterat, & cum dedecore noſtro pietatem fateatur ſuam. Verum enimvero, cum omnium dolere ſit, dicere vnius, danda erit opera, vt quod nobis cum omnibus commune eſt, leniter feramus: quod peculiariter incumbit, ea qua par eſt animi conſtantia agamus. Quemadmodum enim in Republica ſi mori Principem contingat, multi lugent; hæreditatem pauci ſibi vindicant: ita magnorum hominum virtutes poſt obitum commemorat Orator; reliquis dolorem relinquit. Quod ſi quenquam mortalium, multo magis nos decet: ne hanc terram, in qua natus eſt homo ſanctiſſimus, inauſpicato luctu fœdemus. cum in ea tot fortiſſimi ſuperſint viri, qui ſanguinem facilius, cum opus eſt, quam lachrymas effundunt. A cujus potiſſimum laudibus, vt Aſpaſia illa Socratica, inchoandum nobis putamus. Virorum enim nobiliſſimorum majores cum ſint plures, omnium autem vna, naſcentes quæ excepit & morientes condidit; dici de omnibus non poteſt, niſi de vna dicamus. cum & plurimi

unius;

vnius hujus, & hæc vna ſit plurimorum. Sicut itaque heroum ſuorum initium à Joue deducunt poëtæ, ita nos à te Regina inſularum Batauia: cujus terra non tam orbis vniuerſi pars eſt quam imago. Nam quemadmodum hoc omne quod colitur, mari Oceanus includit: ita ciues tui mari cinguntur atque ambiuntur vndique. vt tam à natura libertati deſtinati eſſe videantur, quam ab animo. Ager, nec ingratus neq; ſterilis. qui cum frugum fertilitate vicinis quibuſdam, fructuum vero cedat plurimis; his ipſis plus abundat omnibus. neque à mari difficulter impetrat quod terra negat. Vina quæ nuſquam educant, vbique bibunt: linum non colunt, & geſtant: ferrum non fodiunt, & cudunt. Jam ſi gentem ſpectes, ſola hæc eſt, quam in bello ne hoſtis quidem numerat, ſed æſtimat. Cujus prope vnius virtutem Romani loquuntur: qui, cum ſubſidium, ſucceſſus, victorias, triumphos mutuati à virtute eorum eſſent, laudem iis ſolam reddiderunt. Eant certe ad Lunam Arcades, à Cecrope originem deducant Attici, vt in eâdem terra natos ſeſe glorientur in qua vixerunt. Batauos quoque à Gigantibus fabuloſa deduxit antiquitas, & ſuperiorum ætatum fabulæ: nec creduntur tamen. Non enim referre putant, quantus ſit qui vincit; neque corporis magnitudinem ſibi vindicant, ſed animi. Vix nati, nubibus aſſueſ-

assuescunt, ventos prouocant, imbres ferunt, cum aëre duro & immiti contrahunt: quicquid denique inferre mortem potest, aut lacessunt aut negligunt. Mare non tam accolunt quam incolunt: qui & olim nauigabant optime, aut natabant. nec referre putat Tacitus, brachiis an remis vterentur. Ita vt Britanni quorum in mari classem expectabant, eorum corpora viderent: cumque adversus naues instructi essent, cum hominibus pugnarent. Stantes pro mœnibus aliquis interficit, nemo vincit: neque vrbes suas cuiquam relinquunt, sed sepulchra. Vitam post libertatem nemo amat. Nihil iis deest quo abundat hostis: eas quippe veras arbitrantur opes, non quas precio sed quas virtute emerunt. Bello nec irritant quenquam vltro, neque metuunt: cumque gentes aliæ vel difficilius vel melius, in terra sua viuant, nulla lubentius hac moritur. Hoc cœlum cum haussisset Dousa, hunc aërem, alienus esse à libertate non potuit qui in ea natus erat. Ideoque cum majorem nusquam virtutis esse segetem quam in terra hac videret; doluit neglectum potius in ea literarum quam contemptum. In prima itaque incude studiorum positus, cum facillime & spem amicorum præuerteret ac vota sua, relicta matre Batauia in Galliam se contulit. Nam vt plantæ si transferantur, felicius nonnunquam crescunt: ita ingenia

nia diuina cum aliquo pleiunque fructu patriam relinquunt. Cumque eadem virtutis ſit ratio quæ flammæ ſurgentis, vt latere diu non poſſit; facilius amicos inuênit quam doctores: quibus præiret, quam quos ſequeretur. non eruditionem tantum conſecutus eſt, ſed & famam. Vigebat ea tempeſtate magnis Gallia clariſſimiſque viris, quorum nunc in albo æternitatis nomina leguntur. Quis Turnebos enim, quis Auratos, Paſſeratios ignorat aut Lambinos? Neque adhuc Muſarum coloniam tranſtulerat huc Douſa: ut haberet domi quod foris ſequebatur. Nemo ingenii & eruditionis principem Scaligerum, præterquam in Gallia, tum ſalutabat. Nemo humanitatis totius politiſſimum vindicem Juſtum Lipſium præterquam Grudiis adibat. Verum enimvero, quemadmodum Lycurgus leges ſuas prius didicit quam tulit, Solon cum omnibus vixit, vt Athenis prodeſſet: ita tum temporis ea ſibi comparauit Douſa, quibus hodie ad exiſtimationis culmen hæc Academia peruênit. Ea ætate autem cum facilius nihil eſſet quam naturam ſequi, quamuis & antiquitatem totam & hiſtoriam accurate euoluiſſet, lubentius tamen eo modo loquebatur, quo Homerus, & Orpheus, & Dodona, & Apollo, & oracula jam olim loquebantur. Meminerat enim indolis diuinæ adoleſcens; tam naturæ quam ſapien-

tiæ

tiæ hanc vocem esse. Quæ hoc cultu & placuit primum & admissa est. quia cæteri non tam docere melius quam facunde minus scribere videntur. Hanc patriæ ne inuideret diutius, mature sibi redeundum judicauit: neque alii scientiam imputare suam voluit quam cui lucem debebat. Quoniam autem solo fere ocio ea studia aluntur, quæ nec lucrum affectant & honores contemnunt, & lubenter ab hominibus secedunt, qui nec mores eorum probant, & diuersam viam sequuntur; sapientissimus vir in templum bonæ mentis se abdidit. Quod neque in vrbibus erigitur, quæ ambitione flagrant, nec in foro, quod reorum profanatur sordibus ac lachrymis, sed in locis innocentibus ac puris, in secretis naturæ: vbi facilius ipsam sapientiam inuenias quam hominem. In his penetralibus ab Egeria olim Numa, Lycurgus ab Apolline, Minos à Ioue, Melesagoras à Nymphis, Pindarus à Pane, Hesiodus à Musis, sapientiam hauserunt. quam quia procul ab hominibus assecuti erant, Diis immortalibus haud frustra asscribebant. Quia autem neminem plerunq; sortis suæ pœnitet, nisi qui peccare votis jam didicit, quæ felicitate sua crescunt, neque finem inueniunt, nisi successu interdum carent; prius ex his locis ereptus Dousa est quam abiit, vocatus est quam discessit. Cum enim nobilissimus esset, latere

non

non potuit: cum patriæ addictissimus, non debebat. Exardebant quotidie bella ciuilia, gliscebat Hispanorum furor, qui nondum didicerant, genti huic libertatem non prius extorqueri quam vitam: impetrari autem armis ab iis nihil posse, quibus difficilius est seruire quam mori. A securitate ergo sua, à tranquillitate illa, & ex agris, eodem tempore & vrbem & obsidionem ingressus est, & qui ne ciuilem quidem magistratum hactenus admiserat, militibus tum imperauit. Ex altera instabat hostis superbissimus, qui hæc tecta, has aras, hos focos, quos æternitati Musarum Dii seruabant, flammis atque incendio jam destinabat. Ex altera, rerum omnium penuria, ipso crudelior hoste, nisi ab hoc esset: cujus occasione non simpliciter vsus, paulatim irrepebat, cuniculosque suos à mœnibus ad animos vertebat. Vt non tam à crudelitate periculum jam esset, quam à clementia. cum dux hostium suauissimo ariete Dousæ nostri oppugnaret fidem, venia, blandiciis, muneribus. Quibus armis neque gladii interdum pares sunt, neque muri. facillime enim ferrum retunditur ab auro, sæpiusque delinitur virtus quam frangitur. Iisdem machinis ciues mox aliquot adortus, maximam jam stragem sine cæde dederat: cum nec amplius hostes suos vrbs agnosceret, & ab amicis clam timeret. Solus interea ille

in obsessa vrbe liber, nunquam cessabat, quin aut ageret scribenda, aut quæ egisset scriberet: intentatam solus vim vincebat, nec ab occulta vincebatur. quæ omnia æternis versibus posteritati commendabat. Neque prius pedem Lugduno extulit, quam & patriam suam, & in ea hanc vrbem, bis vindicasset; armis ab hostibus, scriptis ab obliuione: simulque eidem, quod rarissimum est, libertatem conseruaret, & immortalitatem conferret. Quo id consecutus est, vt qui ante ab obsessa vrbe hostem rejecerat, in eandem mox vindicatam Musas suas comiter admitteret: & qui belli tempestate imperasset militi, pace restituta his ipsis præesset. Quæ gloria ad summum vsque vitæ terminum Dousam secuta est. Ex hoc tempore, diuino studio, cui diu animum intenderat, vti, non frui, & quæ voluptati nata plurimi nugantur, virtuti consecrare cœpit. Patriæ Annales versibus conscribere aggressus est. Sciebat, ex hoc fonte omnes olim sapientiæ manasse riuos. neminem poësin olim coluisse, nisi vt doceret. Omnem interim scientiam, argumenti dignitate augeri, eruditione exquisita absolui. Sicut autem filiam pulcherrimam frustra habuit, qui eam male elocauit: ita artem frustra quanuis excellentem colit, qui subjectum ea dignum non elegit. Non de hujus æui hominibus jam loquor, qui cum feli-

felicissime rem gerunt, in sensus delicatos & verborum strepitum inanem, poësin totam, ejectam regno veteri detrudunt: sed de antiqua illa, quæ pulcherrimarum artium comitata agmine, suauiter docebat: cujus exemplar Homerus, alumnus est Plato. qui poëtas vbique imitatur, non vbique laudat: quasi in vrbe sua ferre eos non posset, quos in animo gerebat. Sicut ergo liberi arrogantes qui parentes diffitentur, à vultu arguuntur: ita magnus Plato, quamuis Socratem sectetur, Homerum alibi releget, vbique patrem tamen refert. Explora omnia, vide singula, exclamabis, *Sic oculos, sic ille manus.* Infinita enim sunt quæ poëtam absoluant, cum modulatio vix inchoare possit. quam olim homines miserrimi docebant, nunc poëtæ discunt tantum. vt si quis in pulchra muliere, nihil præter tunicam, aut folium in arbore, aut pampinum in vite amet. Bonus itaque poëta esse noluit, nisi & ciuis talis esset & historicus. Videbat, majores suos, viros nobilissimos, eorum quæ præclare gesserant, virtutem quidem sibi, laudem autem aliis debere: qui & parce & maligne meminisse poterant. posteriores autem, paruam veritatis attulisse curam, eruditionis nullam. Multa itaque à tenebris & ab obliuione intercepta esse, plura ab inuidia. Parum autem interesse, si posteritatem spectes, imbellis an ignotus

tus sis: ignauus vixeris an habearis. Si qui adhuc superessent, hi non homines jam loquebantur sed monstra. Regnum hoc Gigantes jam inuaserant, & à terræ filiis deducebatur nobilitas. Quos omnes veritatis fulmine ex hoc cœlo dejecit: primusque poësin contulit, vt falsa refutaret, non vt scriberet: primus exemplo suo docuit, non minus sine mendacio poëma esse posse, quam vinum sine fæce aut cœlum sine nube. Hos Annales ergo eleganti carmine absoluit: quos eosdem diligenti studio, ac pari veritatis cura, partim ipse, partim summæ eruditionis adolescens filius, ejusdem nominis ingeniiq; consors, soluto pertexuit filo. Ita historiæ leges, cum hoc ageret, seruauit; & cum poëtari vellet, non transgressus est. Abeant ergo homines maligni, qui cum poëtam fuisse dicunt, cætera dissimulant hic aut ignorant. Atque hæc quidem posteris. Cæterum tempus Reipublic. dedit. In qua ita se gessit, vt præclaram legum scientiam, non tam vt male admissa damnaret, quam ne committeret, didicisse videretur: inculpatus ipse potius viueret, quam alterum probaret. Vir bonus esse, quam patronus aut judex malebat. Nos, quod postremum est, justitiam quoque artem fecimus. qui eodem tempore in curia diserti improbi in vita sumus. Ad quam ille non tam factus quam natus erat.

Leges

Leges seruare quam ediscere malebat. Solam integritatem non è libris sed à natura habuit. cætera contemplari, solam hanc agere solebat. Eos interim miserrimos dicebat, qui tam sollicite ocium suum virtuti impendunt, vt ne vacare quidem probitati possint. Hi sunt qui cum fastu ambulant, qui in mores inquirunt, qui de vita judicant: in omnibus desiderant quod nunquam habent. Sicut autem ægri qui medicos frequenter consulunt ac audiunt nec remedium adhibent, nunquam conualescunt: ita qui virtutem profitentur tantum, ea carent. Et vt in certamine non tam fortissimo defertur palma, quam victori: sic in vita, nisi qui probe agit, probus esse desinit. Nam & in lucta cessare potest Hercules, & in palæstra dormire Milo, & in vrbe ociosus esse Aristides. Merito itaque in virtutis functione, non in ipsa, felicitatem locarunt sapientes: quia multis gradibus à fine nostro abest scientia. Quare qui nihil pulchrius, quam leges scire, arbitratur, non probus est. Sed vt in eâdem medicina, nihil facilius, quam helleborum, aut mel cognoscere aut vinum, aut quicquid valetudini conducit; probe autem miscere, recte adhibere, artis consummatio est: ita facilius est, scire quid sit esse justum, quam esse; virtutis tenere præcepta, quam sequi. Et si rem ipsam penitus inspiciamus, leges prius

meruimus,

meruimus, quam tulimus. Vt in vrbe enim in qua nemo æger eſt, ne quidem medico eſt opus, ita neque leges eſſe in Rep. præſtaret niſi eſſent improbi: quarum, quia pauciores probi, melior habetur & ſcientia. Quare ne hodie quidem ſumma felicitas eſſe poteſt, jura intelligere, cum olim fuerit non habere: neque optimi eſſe poſſunt, qui ſtatuta tantum aſſequuntur & leges, cum nemo ante earum vſum fuerit ſceleſtus. Merito igitur doctiſſimi Græcorum iidemque antiquiſſimi, beatiſſimum ſæculum non illud judicant, quo leges erant optimæ; ſed illud potius quo nullæ: ſiue aureum illud cum poëtis, ſiue cum interprete eorum maximo Platone, imperatorium dicendum putes. Qui diuinus vir, neque Athenienſium, neque Cretenſium, neque Lacedæmoniorum, neque ſuæ denique Reipublicæ palmam tribuit: verum illi, in qua ſine jure æquitas, ſine lege erant boni mores. cujus ciues interim non Græci, non Romani, ſed Felices ab Heſiodo dicuntur: quemadmodum Dii ab Homero. Vt ſi pro tabulis duodecim, duæ tantum ponantur; pudoris & modeſtiæ: pro jure honorario, æqualitas. Quibus ſublatis neque hominibus nec vrbibus hæ ſuffecere, ſed cum moribus vbiq; paria fecerunt. Illius ſiue ciuitatis incolæ, ſiue ſtirpis optimæ propago ſenſim eſſe deſiit, ex quo bonum imperari, malum puniri cœpit.

Fuit

Fuit vero Douſa cum paucis: qui quamuis omnium piſciplinarum principem, quam juris peritum dixêre noſtri, fateretur, neque à legum ſtudio ac curia, improbitate ſæculi adductus, abſtineret; nihilominus cum toga animum exuere ſolebat judicis & vultum. Neque domum redibat, niſi pariter ad ſapientiæ rediret ſtudium ac curam. Sicut Alpheum tradunt veteres miſceri Arethuſæ, neque quicquam tamen ab ea trahere: ita diuinitati ſuæ intentus animus, ex aula rebuſque ciuilibus ſe conferebat; nec Muſarum immemor, nec ſui. Ibi omiſſis curarum forenſium anguſtiis, inter chartas amœniſſimas librosque ſuos vagabatur: ibi quicquid præſtantiſſimorum ingenia hominum ad nominis immortalitatem ſupereſſe voluerunt, ſibi redditus tractabat. O beatum animum, qui, ſiue à natura ſiue ex inſtituto ſapientiæ, hos in ſimplicitate progreſſus fecerat, vt nihil magis inuitus intraret quam curiam, indueret quam togam. Securitatem enim ſuam magis innocentia quam legum tuebatur ſcientia, neque vnquam niſi alterius de cauſa inter judices ſedebat. Quæ virtus, qualis ea ſit tandem, ita rara eſſe cœpit, vt vix amplius laudari poſſit: ex quo generoſitatis ambitio, innocentiæ nomen occupat ignauia. Poſſum equidem integritatem in Republica, poſſum vigilantiam, poſſum laudare æquitatem. Nihil

Nihil est facilius quam incorruptum judicem, fortem consulem, prudentem laudare senatorem. Sed qui hæc ne sperat quidem, non jam sapientiæ humanæ modo sed & laudis nostræ terminum excessit. Quia vltimum quod hodie laudatur, ambitio; quod ab omnibus optatur, honor est. qui vt aliquem potentem, ita neminem effecit hactenus beatum. Quare qui ne vota quidem cum hominibus communia jam habet, hunc cum Diis jam versari judico. quia jam neq; habet quod perdat, neq; optat quod amittitur. Ita jam bis felix est: quippe qui consequitur quæ sperat, & quæ consecutus est non amplius amittit. Contra qui ambitioni sacramento dixit, haud dubio bis miser est. quia cum fortuna & cupiditate contrahit: quarum sine ratione altera, altera sine modo, neutra in nostra potestate est. Nam & successu carere potest quod optamus quisque, & termino: neque magis in potestate ambitiosi est, vt multum consequatur quam vt parum petat. Vt omittam, non tam in procliui esse impetrare quicquid optas, quam amittere quæ impetrasti. Inter duplices igitur fortunæ versatur insidias, quæ aufert & quæ negat: nec à cupiditate adhuc recessit quæ libenter ambit. Qui consulatum inhiat, fortasse nec hunc consequetur, & præturа excidet: quod, si consequatur, nondum Dictator est. Itaque, si miser non est, non est

felix:

felix: ſiquidem ambitioni deeſt quantum ſupereſt, nec vnde veniat expendit, ſed quo tendat. Hi votorum noſtrorum ſcopuli: inter quos non quotidie modo elidimur, ſed & ex voto jactamur. vt majoris viri ſit, perire nolle, quam ſeruari. quos non patienter modo ſed & lubentiſſime vitabat. Itaque diuinam virtutem ejus facilius contemnere fuit, quam ſequi: ridere, quam intelligere. quia diu ante hoc ſæculum laudari deſiit hæc virtus, quam nec purpura conſpecta mouet, neque impetrata dejicit. qui eodem vultu faſces modo ponit, modo ſumit: nec intereſſe putat, domum deducatur an veniat. Vt in magna temulentorum turba ſapiens ſi obambulet, riſum merebitur, illorum vitio non ſuo; ita hac ætate haud facile eſt tranquillitatem ſimul inuenire & plauſum. Quod cum ſciret vir innocentiſſimus, nunquam ambiit, & tamen conſecutus eſt, nunquam candidatus fuit, & magiſtratum geſſit. Qui cum ſupremus eſſet in hoc genere, minus tamen dignitatis Douſæ addidit quàm accepit. Etenim & contemnendo eum meruit, & quia merebatur contempſit. Nam & is qui maxima ac ſumma ambit, tamen ſe ſubmittit, quia & ſeruire poteſt, & parere, & blandiri, & ad nutum loqui. Non ferebant autem maximi in hac Repub. viri, & indignum hujus terræ motibus exiſtimabant, vt is, qui & nobiliſſimus,

lissimus erat, & hic natus, priuatus semper esset. Et judicio potius amicorum quam suo, tantum patriæ concessit, quantum alii vix impetrant. Ad Curiam demisit se verius quam accessit. Plurima & in patria gessit, & pro ea. Legationes plurimas obiuit, nec vllius ore sæpius quam Dousico locuta est Batauia. Neque vllum propterea ab instituto diuortium probissimus vir fecit, aut à chartis suauissimis recessit: quæ vt juuenem oblectarunt semper, ita senem ad extremum vsque spiritum detinuerunt. Etenim quam ex dignitatis onere securitatem non sperabat, in humanitate collegarum inuênit: quibus nihil lubentius quam ocium suum debuit. Nec in moribus quicquam vnquam mutauit, quia majoribus se dignum judicabat. Infelices sunt quos plebeia tollit aura, qui tum demum æstimare se incipiunt, cum salutantur crebro & visuntur, qui vltra atrium neminem admittunt, & quos olim vnice amabant, illis vel conspectum imputant. Porro cum eodem tempore & Academiæ sustineret curam & Reipubl. & in toto terrarum esset orbe celeberrimus, neque quisquam Dousam ignoraret, nisi qui humanitatem nondum attigisset aut eruditionis ac literarum hostis esset; necesse fuit domum hanc patere omnibus. Quotidie igitur obsidebatur limen, impellebantur fores, implebantur atria. Non mo-

Iesto equidem causidicorum agmine, aut importuno litigantium grege, nec obscœna damnatorum turba: sed ingenuarum artium, ac liberalium scientiarum candidatis: qui ex alio nonnunquam orbe huc delati, vt Dousam, cujus nihil præter nomen viderant, coram intueri possent; mirabantur, nihil facilius in vita sibi contigisse, quam quod post tot vota consecuti erant. Omnes enim, sine fastu, sine insolentia, ac supercilio, non in ædes tantum, sed & in animum facillime admittebat. Nihil celare solitus aut suspicari, qui summus innocentiæ fructus est. Nemo enim bene de omnibus sentire potest, nisi qui optimus est. Nemo fraudem exspectat, priusquam fecit: &, si per gradus improbitatem subducimus, posterior suspicio quam scelus est. Humanitatem suam exhibebat omnibus: omnes aut exceptos mensa dimittebat, aut domo. Nemo ex ædibus illis, sordidum reum, aut prehensatorem humilem, aut salutatorem ambitiosum, exire vidit. Nunquam alios clientes in summa dignitate Dousa habuit, quam Socrates, aut Plato, aut Aristoteles, cæteræque immortales illæ animæ, quæ procul à publicis remotæ occupationibus, sub Academiæ umbraculis & Lycei viridariis scientias educarunt. Facilitas enim illa, sapientiæ propemodum ipsius virtus est, non hominis; neque quicquam

tam ad cœlestem propius naturam accedit, quam vt vnus multis prosit. Sicut duo formosissima in cœlo lumina, Sol interdiu oritur; Luna innumeris comitata sideribus: etiam pecudi pascenti, noctu lumen præbet, ita viri magni auersantur neminem, & interdum etiam indignos complectuntur, vt plures juuent. Quid fontana aqua purius? Ea tamen per argenteos diffusa riuulos, dum vicinas herbas alit, vrticam quoque irrigat, hominemq; quemlibet è via sitientem sponte admittit. Quid pluuia utilius? In publico cadit. Nihil optimum, quod non commune sit. Pulchriora fere sunt, quæ neminem excludunt quam quæ multis placent. Originem facilitatis denique si spectes, à natura est. Jam illud ocium quod indulgere justitium solet, quis melius impendit vnquam? Nam & patriæ reddebat, quod à curia impetrabat, & cum ab hominibus secederet, cum libris versabatur: qui cum posteritatem doceant, integriores sunt. præsertim, vbi veritas spectatur, quæ narrationis anima: in qua rerum causæ facile ex euentu peti solent; nec aberrat lector, nisi eum decipit historicus. Nam cum multa sapientiam, prudentiam confirment singula, quæ tantum, vt loqui solet Aristoteles, extremorum est, & in actionis arcem tendit; ejusque via sit vnica, Experientia aut Vsus; qui cum ex diuersitate

rerum vnum aliquid conſtituat, vix vnquam abſolutus eſt; ſiquidem cum vita hac tam breui terminatur: (nam & obſeruandum ex omnibus eſt quod ſequare, & colligendum ex pluribus quod agas; non hominibus modo ſed & ſæculis: naturæ autem inclementia cum vnum vix indulſerit, multa hominum adjecerit induſtria, quæ & ætates conjungi longiſſimas, & diuerſos inter ſe conferri populos, atque ex omnibus his judicari voluit. vt cum vitæ vſus nobis ſit anguſtæ, fructum ſic concedat infinitæ) nihil dignius hac lectione, aut ſenatore inuênit aut hiſtorico. Quædam enim ad exemplum vitæ, quædam ad ſtyli imitationem ſeponebat, quæ credebat nemini quam ſibi. Seruabat enim ea tenaciſſime, ac ſingulorum rationem exigebat à memoria. Non vt nomenclator parum diligens, cui pro felicitate interdum eſt audacia: qui apponit quæ oblitus eſt; ſed vt eodem filo ac ordine eodem recitaret ſingula. Meminerunt viri in hac vrbe maximi, meminiſti & tu rerum humanarum ſplendor, Joſephe Scaliger, quoties inter epulas & elegantiores menſæ delicias, ad quas literatos ſemper vocabat, cum ouis ſermonem auſpicatus, vix in bellariis remiſerit, integras Criſpi ſui aut Cornelii continuarit paginas. Obſtupeſcentibus nobis, quibus reliqua ſordebant fercula: neque quicquam jam in

in mensa sapere præ illo videbatur. Simonidis memoriæ multum miraculi addidit Græcorum schola Rhetorum, aliquid & fidei detraxit. Nos neque factum dicimus, & fieri potuisse non negamus. Nam & majora vidimus, nec Deorum tamen interuentu egemus: cui plerumque assignant illi quæ difficulter persuadere possunt, neque aliter res magnas proponunt, quam intricatas tragœdias absoluunt. Nihil gestum vnquam fuit quod ignoraret: non Græcorum modo res aut Romanorum; veterum, nouorum: sed terrarum omnium & ætatum. Vt quicquid exstitisset vnquam, non tam euoluisse videretur, quam circumferre. quod in eo totum natura inchoârat, perfecerat industria. Nullam enim schedam doctiorem se habebat: nec malebat quicquam scribere quam scire. Qua ratione id assecutus est, vt vbicunque locorum esset, non bibliothecam habuisse videretur, sed esse: nec legisse multa, sed nihil ignorare. Hunc itaque vir summus studiorum fructum vidit, vt eruditissimus, vt celeberrimus esset: hunc vitæ, vt innocentissimus. Quis ergo mori debuit lubentius, quam qui semper se victurum sciret, quam qui inculpate semper se vixisse meminisset? Qui omnium judicio & suo, virtutis simul finem attigisset & scientiæ? Quamuis ergo summæ felicitati hujus vitæ nihil addi

ab ipsa potest, mortis tamen accedere testimonium potest, quæ nouam vel exhibet vel promittit. Itaque priusquam excederet vita, integro adhuc corpore, in secreta animæ admissus, immortalitatis gaudium jam delibauit: quodque euenire solet mortuis, jam moribundus animo præcepit. Quippe cum paulatim sine cruciatu vllo, è statione sua abire beatissima pararet anima; ecce tibi, subito & præter exspectationem omnium, exclamat ille, amicisque astantibus, Quid, an, inquit, solus audio? Quis hic sonus est? Quæ hæc modulatio? Diu prius admirati, omnes cum audirent nihil, tandem id quod res & erat, virum diuinum, cœlestibus initiatum jam mysteriis, non amplius humana loqui viderunt, animumque vere purissimum inter æternorum orbium concursus siderumque, è quibus oriundus erat, iterum errare. Quæ cum, proportione æqua, interuallis distincta imparibus, concentus edant suauissimos; æternitati vicina mens nostra, si nec arcte hæret neque in immundo versatur corpore, ejusdem naturæ sonitum admittit, quem improbitatis nubes intercepit. Eadem virtutum enim, quæ animorum, quæ siderum est ratio: partium æqualitas nimirum. quæ si turbetur, facillime obsurdescimus. Surditas perpetua animorum scelus est. Huic intentus animus, neque concentus di-

uinos,

uinos admittit, neque ſiderum impulſus ſuauiſſimos audit, neque beatiſſima harmonia fruitur. Fruuntur autem innocentium virorum animæ. quibus hoc conceditur, vt priuſquam eſſe homines deſinant, immortales fiant: priuſquam è terris abeant, cum Deo verſentur. Tum demum puriſſimus ille ſenſus, ſiderum explorator, venit, qui è corpore priuſquam abit, ad ſe redit: gaudiumq; ſuum ſentit priuſquam habet, fruitur priuſquam conſecutus eſt. Crœſi ferunt filium, cum vocem toto vitæ tempore emiſiſſet nullam, viſo percuſſore patris, exclamaſſe. idem ſanctis viris euenire ſolet. Violentum eſt, quod nos cum Deo Optimo ac Maximo conjungit: legeſque corporis facillime tranſcendit qui ſine eo mox futurus eſt. O felicem animam, quæ nondum ex hominibus receſſeras, & jam cum Deo eras: nondum diuortium cum corpore hoc feceras, quod deponebas: nondum mori poſſe deſieras, & jam æternitatem inchoaras. Miſerrimi ſunt omnes, qui luctantur cum morte ac contendunt, quam tu præueniſti. Miſerrimi ſunt, omnes quos improbitatis ſuæ ſenſus miſerrime conſtrictos tenet: tu virtutis tuæ præmium jam deguſtabas. nec felicitatem cum morte adibas, ſed prægreſſus eras. Beatiſſimus igitur ſpiritus tranſlatus hinc eſt, non diſceſſit: locum mutauit, non reliquit. quodque humanæ felicitatis maxi-

mum eſt ac ſupremum, nec dolore expreſſus, neq; morbo labefactus. Sicut fulgur nubem ſiccam facile perrumpit, exhalatio humida cum lenta & caliginoſa diu luctatur: ita inculpatus animus è puro corpore haud inuitus abit, ſceleribus contra inquinatus, tarde ac inuitus recedit. Non vacat cogitare quantum amiſerimus, cum cogitamus quantum tu jam conſecutus es. Et tamen infelices ſumus. Eodem enim tempore, & Parentem Academia, & Senatorem Curia, & ciuem inculpatum amittit patria, & hiſtoricum Batauia. Delicatus aliorum luctus eſt. Patrem deplorat aliquis aut matrem: fratris cauſa publicum non videt, affinis cibum non capit. Anguſta ſunt hæc nomina, quæ ſuis parietibus concluſa, limen non excedunt. Nos in eodem omnia hæc ſimul, ſed quod plus eſt, omnes. Neque tantum teſtari luctum poſſumus ſinguli, quantum debemus vniuerſi. Singula tempus requirunt, ſingula ſpacium merentur, ſingula oratorem flagitant. Nos noſtra loquimur: reliquorum prætermittimus. Si quis vero veſtrum eſt, Auditores Nobiliſſimi, qui viri tanti merita ignorauit, ſaltem cogitatione nos hic juuet. Cogitate quantum Reſp. quantum Curia, quantum amittat hiſtoria: nec enim aliorum commemorare mala poſſumus, qui vix ferimus noſtra. Nos vero qui eodem gradu Douſam

con-

contingimus: quos literarum non sanguinis necessitas conjunxit, quid agemus? Quid ego? qui si Dousam non lugerem vobiscum, patrem tamen solus lugerem. Quem suis oculis ac fere ipsis Musis suis cariorem habuit: cui famam tot diuinis versibus, cui nomen ac æternitatem reliquit. Ego vero, Deus immortalis, naufragium hoc omnium laborum meorum & curarum pertinaciter feram. Vtis quem tu incomparabili studiorum suorum autore, patrono, inspectore, teste, fautore mulctasti; eorundem studiorum fructu reliquos omnes posthac mulctare incipiat. Neque aliter sanctissimi viri manes quam æterno silentio mactabo.

De Poëtis & eorum Interpretibus. Habita, cum adolescens Theocritum interpretaturus publice esset.

ORATIO XXXI.

AD alteram professionis meæ accessurus partem, Auditores Nobilissimi, Græcorum poëtarum interpretationem dico, prouinciam nec pœnitendam nec leuem: duo hic optabo. Primo, vt pauci adsint, qui poëticen oderunt: secundo, vt pauciores, qui festinanter nimium hanc amplectuntur. Quorum alteri diuinam facultatem contemnere ipsi, alteri apud omnes in contemptum eandem adducere solent. Alteri ver-

bis obſtrepere illi: alteri re ipſa dignitatem ejus in dubium vocare. Alteri dum nunquam de ea cogitant: alteri dum ſine eruditione ad eam accedunt. Quorum ab vtriſque non ignoratione tantum illius facultatis cui nocent, ſed & reliquarum omnium peccatur: quarum hanc interpretem, ducem, reginam, occulta diuinitatis conſtituit ratio. Non agam vobiſcum, Atticorum more rhetorum, qui exordia circumgeſtabant quædam, quæ quibuſlibet cauſis, rebus, argumentis applicabant. Cauti videlicet homines eam ab auditoribus beneuolentiam initio poſtulabant, quam argumento de quo dicturi erant, deberi deſperabant. & cum nondum dicerent, auditorem, quem quis futurus eſſet ignorabant, tamen demerebantur. Facultas vero noſtra neque violenter ab vllo exigit quod eſt, neque ipſa ſibi tribuit quod non eſt: cum extra eam nihil ſit. Itaque aut odiſſe hanc oportet, qui ignorat reliquas: aut qui hanc ignorat, ignorare omnes. Duo antiquiſſimi philoſophi conſtituerant, ad quæ reliqua referrent; Deum & Poëtam. Ita vt alterius exiſtimarent munus, quotidie agere: alterius, quotidie imitari. Vtrumque homini opponit Plato. Nam & homo tum præſtat, cum mente ſua vtitur: poëta tum, cum ſua caret. Rurſus opponitur ab illis, Dei præſcientia, quam πρόνοιαν dicimus,

mus, prudentiæ, quæ προμήθεια appellatur. Hujus prudentiæ opus ars est, quæ non à Deo sed ab hominibus excogitata est: illius, quicquid homines ignorant, poëtæ sciunt, quotiescunque exuto homine, vniuersi præsidem in se admittunt Deum. Sicut ergo Dei præscientia, quæ absolutissimum præstat opus, prudentiæ opponitur humanæ, quæ cæca, imperfecta, limitibus coercetur suis: ita opponuntur ars & poësis. Hac ratione de poësi cum agimus, omni arti, omni disciplinæ, omni scientiæ valedicimus: ne nobis aut hic manum injiciat Gramaticus, quod ab eo verba mutuemur, aut Rhetor, quod ab eo vim probandi: aut alia scientia, quod ab ea demonstrationes petamus. Ars iisdem quibus inventa est rationibus; ab iis docetur à quibus & excogitatur. Hæc neque discitur, quia præceptis caret: neque quicquam ignorat, quia perfectissima est. Itaque & hæc omnia de quibus agunt homines, poëta discit: & quod proprie poëta nouit, homines non discunt, ac ne ipse quidem. Quemadmodum, cum à magnete ferrum trahitur, causa latet, cum ab homine tollitur, plane ac cuiuis patet: ita humanę scientiæ origo cuiuis patet, diuinæ ignoratur. Rideo sæpenumero, Nobilissimi juvenes, cum philosophorum scripta tractare soleo, hos Pythagoricos, hos Aristotelicos, hos Platonicos, quosdam ex poste-

posterioribus familiis, Successores appellari. Atqui solus poëta discipulum non habet, quia Deum præceptorem habuit: successorem non admittit, quia parem non relinquit. Sicut enim ignis cœlestis cum lumine suo abit, neque tractum post se ostendit; flammæ contra quas videmus, fumo quiduis inuoluunt: ita diuini animorum motus, nihil post se reliquum, præter admirationem & stuporem, habent. Hujus facultatis partes sunt duæ: quarum altera naturæ cognata, coætanea, cum diuinitate cohæret: altera eam complectitur. Altera, quicquid videtur æquat: altera, quicquid consideratur comprehendit. Ab altera poëtæ dicuntur: ab altera diuinarum humanarumque rerum consulti iidem nuncupantur. Ex altera probamus, poëtam scire quod ignorant homines: ex altera, quod sciunt homines, non ignorare poëtam. Alteram earum μελοποιΐαν dicimus: alteram παιδείαν appellamus. Quemadmodum olim musicam diuisit Plato, qui posteriorem partem paulo aliter considerauit. Prioris partis eadem est definitio, quæ universi. Si autem è Pythagora quid sit Vniuersum quæras; respondebit, harmonia: si ex Platone quid Poësis, idem de vtroque respondebit. Itaque si cœlum terramque & quicquid vides, harmoniam dixeris, omnia complexus es: si facultatem hanc harmo-
niam.

niam definiueris, partem ejus alteram expresseris: ita ut facilius sit definire, quid sint omnia, quam quid poësis tota. Pater harmoniæ numerus est: ad quem mathematici linea & superficie peruenire solent, ut primum natura, postremum ordine. Porro sicut ex æqualitate numerorum quicquid est absoluitur: ita ex eâdem anima consistit: neque melius eam definiueris, quam si organum dixeris. Quod organum bene temperatum, non secum modo, sed & cum natura consonat: atque ita, impellente Deo, harmoniam absolutam perficit. Rursus inter hanc musicamque nostram, eadem est harmonia, quæ inter illam & reliqua. Socratem pridie quam ad Deum profecturus erat, in Phædone, (quod Platonis scriptum sine lachrymis vix vnquam lego,) Deus aliquoties monebat, vt priusquam hinc migraret musicam experiretur. Volebat quippe sanctum senem, prius scire quid poëta esset, quam quid Deus: quia ad diuinitatem sine proximo non peruenitur gradu. Anima præterea, antequam cum vniuerso misceretur, cum musica aptanda videbatur. Paruit ille, hymnum conscripsit, fassusque est exemplo suo, plus poëtam esse, quam Socratem: sicut minus est poëta, quam Deus. Ego summam Socratis felicitatem fuisse reor, quod poëta prius esset, quam

è terris,

è terris excederet: sicut maximam calamitatem quorundam, quod prius homines esse desinunt, quam sapere incipiunt. Atque hæc causa est, cur Pythagoras, priusquam somno se daret, fides impelleret, vt diuinitatis suæ animum videlicet, moneret: Asclepiades vero medicus mente turbatos, ratione symphoniæ ad se reduceret. Jam vero quoties pater harmoniæ Deus, organum poëtæ temperat cum vniuerso, illarum partium æqualitate, inæqualitatem corporis excludit, inæqualitatem mentis humanæ obducit, inæqualitatem rationis nostræ subterfugit, mentem tollit, animam impellit: momento denique temporis, qui homo fuerat, id omne fit, quod profani nunquam erunt: priusque homines exuit, quam Deum excipit. Vnde à Platone, res leuissima, celerrima, sanctissima, poëta definitur. Atque ita prior harmonia à Deo perficitur & quidem impellente, altera ab organo ejusdem jam impulso. vtramque in Jone μελοποιΐαν dixit Plato. Poëta igitur homo non est: quia dum hoc fit, mente priuatur: homine major est, quia à majore impellitur. Altera harmonia inspiratur: altera addiscitur. Altera à Deo fit: altera vel à grammatico docetur. Altera à purissima essentia: altera à sordidissimo homine. vt minus fere inter Deum & Poëtam, & grammaticum intersit. Hac ratione famulus

mulus poëseos est numerus. Non aliter quam olim philosophiæ Dialogus: quo Socratici plerunque omnes, plerique & alii philosophorum, vtebantur. Sicut enim qui philosophorum Dialogistam definiret, contumeliosus esset: ita qui poëtam ex numeris metitur. Quia cum his aliquis non poëta esse potest, & sine his, poëta esse quis potest. Non aliter, quam articulata hominem non constituit oratio, soluta philosophum: quamuis illa alteri à belluis, alteri hac à poëta distinguuntur. Sicut autem profanatio philosophiæ à quibusdam habita est Comœdia vetus, quod Dialogo abuteretur: ita dignitatem nostræ facultatis, cum sibi numerum vindicat, contaminat Grammaticus. Qua quidem parte diuinitatem; altera humanas ad se disciplinas trahit. Quæ quidem pars παιδεία nobis dicta est. ad quam jam peruenimus. Hæc est antiquissima illa Deûm atque hominum conciliatrix sapientia: quæ qua ratione, quo jure ad poëtam peruenerit, audite. Porro si quis prius ex hac ipsa, quid poëta sit, ostendi postulet, nos ab illo vicissim, vt quid non sit, aut non scire debeat, nobis ostendat, petemus. Cum igitur magna illa vniuersi anima, quæ Deus dicitur, aut quocunque tandem nomine illud appellamus, quod, priusquam omnia quæ nunc sunt, extitit ac fuit, magni sui operis contemplatorem ho-

minem

minem fecisset, duo illi munera largitus est: quorum altero à reliquis distinxit, altero post reliqua perfecit. Rationem efferendi, ac concipiendi, dico; quarum hæc ἐνδιάθετος, illa προφορικὸς dicitur λόγος. Hæc in ore nascitur, & leuiores disciplinas complectitur: altera in animo ac mente sedem habet; & earum est quæ principiis muniuntur. Porro cum, mundo recens nato, scientiæ omnes, omnes disciplinæ, in medio, non secus quam terra ipsa constitutæ essent, vt nimirum occupantis futuræ, quas non minus transfundi ad omnes quam ab vno inueniri necesse esset, nobilissimi & qui plurimum diuinitatis haberent animi, mente eas occuparunt, vi sermonis propagarunt. Cum autem duplex esset, tardus ille & claudicans, qui adhuc cum chao luctaretur, alter velox, expeditus, leuis, qui celeritate Deo proximus, volubilitate cœlo par, numeris naturæ æqualis esset, numerosa, quod haud mirum, oratio, cognationis jure, quæ sunt Dei, naturali, quæ nullius essent, merito inuasit. Vnde in rythmo quoque & harmonia Platoni ἡ παιδεία consistit. quæ duobus his vtilitatem affert. Siue enim sapientes respicis Chaldæos, sero nati sunt, vt Prophetas, siue Græcos, sero vt poëtas præuerterent. Porro, vt campi & agri, ita disciplinæ olim ac scientiæ limitibus carebant. Omnia vnius erant:

vna omnium. Poſtquam vero terminos campi, limites admiſerunt diſciplinæ, juſtitia ab illis exulauit, poëtice ab iſtis. quia neque vim à ſe arcere homines, neque diſciplinæ artes potuerunt ſordidas. Nam & nauta & faber dici ſapientes cœperunt. Nec immerito, quia vt operis ſui principium in ſe habet mechanicus, ita artes reliquæ. poëta ex alio. cujus prima pars à Deo agi, ſecunda cum hominibus ſcire. Sicut proinde genus prioris conſtituitur ab Ariſtotele, ſcire, ita poſterioris à Platone, docere. Docuerunt igitur poëtæ primum, ante homines cæteros ſapientes, poſt Deum abſoluti. Quia autem ſapientes ab iis fiebant reliqui, à Deo agebantur poëtæ; ſicut paulatim à Deo homines, ita reliquæ ab iſta defecerunt diſciplinæ. Quod quam non inuitæ agnoſcant, audite. Rhetor enim ſi de rebus diuinis erudite agat, nomen amittit, ac Theologus vocatur. Logicus ſi de triangulo, Geometra. nulla denique nomen ſuum, vel tuetur vel conſeruat. At vero, quis prò Deûm atque hominum fidem, Orpheum alio quam poëtæ nomine appellauit vnquam, quod de rebus diuinis ſcripſerit? Quis Empedoclem, quod de naturalibus? quis Theognin, quod de moribus, aut Nicandrum, quod de medicis, aut Homerum quod de omnibus? Niſi forte Heſiodum agricolam dicendum arbitremur, quod de hac præcepta tradit, aut

Theo-

Theocritum bubulcum, quia eos imitatur. Atqui Hercules, ſcire omnia poëtæ eſt, poëtam eſſe, vix eſt hominis. Nam & qui poëta eſt, qua vere talis, ſcire poteſt omnia: qui autem cætera jam tenet, nondum tamen eſt poëta. Atque hæc cauſa, cur de ſingulis cum agit diſciplinis, τὸ ὅλον, ſiue vniuerſum dixerit poëſin Plato: quia reliquæ ad eam, ſicut ſingula ad omnia, partes ad totum ſe habent. Vnde & Ariſtotelici nonnulli, qui τὸν προφορικὸν poëtæ λόγον tribuunt, ἐνδιάθετον non recte demunt. Atqui, vt ex jure veteri ſeruum qui habet, peculium poſſidet, ita quæ tot diſciplinas ſub ſe comprehendit, principiis non caret. Cujus, niſi fallimur, erroris cauſa eſt, quod fabulam & demonſtrationem inter ſe pugnare exiſtimant, vt verum, ſcilicet, & falſum. cum, quemadmodum actio non vna eſt, ita non vna ſit imitatio. Sicut autem ad agendum varia ſcientia eſt opus, ita & ad imitandum diuerſa. Porro vt ipſe Ariſtoteles in libro De poëtica, cum genus poëſeos, vſitata methodo, è diuerſis ſingularibus, imitationem conſtituit, nihil quam priorem partem tangit, ita quicquid alibi conſcripſit, ad παιδείαν ſpectat. Et vt beneficii loco, primum philoſophorum, philoſophi nonnulli conſtituunt Homerum, ita nos quicquid docet Ariſtoteles, etiam ad poëtam ſpectare dicimus, ipſum poëtam tamen

esse, quatenus hæc tradit, non concedimus. Nam & idem, vbi de poëta agit, poëtam non absoluit, & cum de reliquis, poëtam non excludit. Sed & qui poëtam formant, quod præcipuum est prætermittunt. id quod ἔνθεον vocamus: & qui disciplinas tractant, poetam non excedunt. Quare quemadmodum poetæ est scire cætera, ita interpretis, interpretari. limitem enim qui interpretatur non magis ponit sibi quam qui scripsit. Quamobrem & qui omnes sigillatim percenset aut tractat disciplinas, ex omnibus nihil amplius quam poetam effecit, & cum poetam dixit, singulas complexus est: in quo omnia interpretari ideoque & scire interpretem oportet. quemadmodum olim Angelus Politianus, vir summus dixit. qui memoria patrum Florentiæ poesin docuit, priusquam ad philosophiam perueniret. Docent autem partim poetæ, quod in arte sua discunt ipsi: partim quod in aliis reliqui. Quod autem sciunt poetæ non discunt, reliqui non discunt & ignorant; Deo relinquitur. Quemadmodum & ipsi poetarum interpretes, omnem in poetarum scriptis sapientiam docent: nec poetam efficiunt. Atque hæc eo dicta sunt, partim vt sapere saltem discant illi, qui poetæ esse nolunt, cum poeta esse possit nullus, qui non sapiat: sapere autem possint multi, qui poetæ nunquam sunt futuri. Partim, vt veniam à vobis impetremus,

petremus, quod ne quidem pares tanto accedamus muneri: ne quod nobis desit, id poëticæ imputetis, sed quod illi superest, id nobis asscribatis. Illud futurum spero, vt facilius jam vobis vnum è multis poëtam interpreter, qui omnium jam causam probaui.

Ad Nobiliss. & Ampliss. Academiæ Curatores & Professores. Habita, cum Horatii Odas adolescens admodum publice interpretari inciperet.

ORATIO XXXII.

QUam metuo, Viri amplissimi, Doctores clarissimi, Juuenes nobilissimi, ne cui tacere non licuit, eundem non deceat loqui. Nam & antiquis ad cohibendum toga brachium, annus constitutus erat: & prudentem judicabat juuenem Pythagoras, si tacere posset. Itaque & hoc ipsum, quod nos bene dicere, ille male sapere appellabat: & quam nos dicendo sequimur laudem, illi, priusquam dicerent, jam assequuti erant. Mihi interim, cum ora vultusque vestri, & hic tot clarissimorum hominum conuentus, omnem tacendi præripiant nunc facultatem; vnum hoc à vobis petam: vt orationi, quam vestra mihi præscripsit auctoritas, vestra adsit beneuo-

neuolentia. ne melius iubere quam fauere videamini: & poſtquam mandatis veſtris paruero, ab humanitate veſtra deſtituar; qua abuti in præſentia, mihi animus non eſt. vbi enim plura quod agendum eſt flagitat, pauciora id quod agitur permittit. Grauiſſimum nobis, Auditores humaniſſimi, grauiſſimum onus incumbit, ætas hæc, hæc ipſa quam videtis adoleſcentia: quæ nullis fulta præſidiis, nulla eruditione inſtructa, nullis ingenii viribus innixa, opem veſtram merito implorat. Quam interim ingenuus ſi comitetur pudor, ſi modeſtia, ac ſimplicitas, præſidio vix quiſquam deſtitutam vidit. Ego autem, qui me hactenus prætulerim nemini, omnes mihi; tantum à calumniis aliorum, quas iuuentus noſtra vix interdum deprecatur, abeſſe exiſtimo, quantum ab eruditione omni abſum ac ſcientia. Ætatem hanc omnem in diſcendo conſumpſi: ad docendum nunquam hactenus, ac ne nunc quidem, niſi inuitus, accedo. Superbum illud nomen, ignoſcite, ſi detractet mea indoles: veniam date, ſi abhorreat natura: æqui conſulite, ſi mihi cum pudore prius & modeſtia certandum videam, quam voluntati veſtræ morem geram. Ego, Viri clariſſimi, dum in illuſtri hac vixi Academia, tot præceptores habui, quot hic videtis: neque quenquam, vel inferiorem me ætate, putaui, ſub

quo

quo non tantum proficere me posse existimarem, quantum mihi quotidie deesse videbam. Reliquæ vero felicitati meæ & illud accessit, quod quemadmodum communibus in viuendo elementis, ita publicis in discendo præceptoribus sum vsus. Nam vt magnus ille Sol, non minus terris omnibus lucem suppeditat, quod quisque in patria exorientem eum videt: ita præclarorum monumenta hominum, non ad singulos minus, quam ad omnes pertinent, si quis iis recte vtatur. Josepho primum Scaligero, cujus vos hic vultum & expressam magni Cæsaris imaginem videtis: ingenium vterque admiratur orbis. Quo quidem nomine, Heros illustrissime, inprimis mihi venerandus esses, nisi propiori tibi junctus forem. Pater enim mauis vocari. ita docuisti me non solum cum multis, sed amasti etiam cum paucis. Absit vero vt & te prætercam, Vulcani clarissime, cujus scriptis publice, lectionibus priuatim, tantum debeo, quantum vni tibi me debere gaudeo. Et hi præcipui, non omnes tamen. Non enim quot me docuerunt hactenus, sed quot docere potuerunt præceptores habui ac veneratus sum. Ita plures doctores colui, quam habui: plures veneratus quam expertus sum. Ante omnia vero, frænis quibusdam juuentutem hanc ab aliorum contemptu vindicaui: me quotidie, tanquam in

in ſpeculo, mihi demonſtraui. Exiſtimaui enim, ſi ignorantiæ meæ probe conſcius eſſem, de aliorum ſcientia facilius judicaturum. Inflat enim eruditio vel modica, niſi à ratione regatur. Suauis, Auditores humaniſſimi, ſuauis hac præſertim ætate ambitio eſt. non oppugnat enim animum, ſed flectit: ducit, non trahit: & cum voluptate quadam in perniciem plerumque abit. Præſertim vero, quotieſcunque meretricula illa, ſanctiſſimæ matronæ virtutis laruam induit, & aliena pudicitia commendat ſuam. Ipſum hoc monſtrum patrocinatur ſibi, neque prius admirari ſe incipit, quam alios contemnit. denique cum vnum ſit vitium, bis peccat. Virginibus autem noſtris, quas eruditionis præſides antiquitas voluit, vim infert: nec de aris & focis, ſed de pectore humano, cum illis contendit. Narciſſum olim juuenem pulcherrimum amabant hæ Nymphæ: Nymphæ, inquam, Muſæ illæ noſtræ, quas κατὰ γλῶσσαν Græci, vt cum magiſtris ſic loquar, Νύμφας dicebant. Audite, quæſo. Juuenis infelix, virgines caſtiſſimas nec illocabiles, à ſe rejecit. Amorem ſibi reſeruare cœpit, ſe amauit, ſibi placuit: in fonte gloriæ nimirum & ambitionis ſeſe contemplatus eſt. ita tempore eodem & riualis fuit omnium, & amator ſui. Quid vero? Fugiunt eum Nymphæ, & quæ prius deperibant nunc relinquunt Deæ. Quæris,

juucnum

juuenum miserrime, cur te amaris? contempsisti. Quæris, cur cæteros contempseris? te amasti. Hoc vero in amore miserrimum est, quod in reliquis optari solet. Riualem non habent hi amantes: se mirantur, sed sine æmulo: se ambiunt, sed sine competitore. Ideoque semper ambiunt, nunquam exorant; semper proci, nunquam mariti sunt. Non enim consequuntur facile quod amant: cum sit idem & qui amat hic & qui amatur; qui petit, & qui petitur. Pestis hæc ætati primæ suauiter obrepit: juuentuti suauissime adblanditur: vtramque vero opprimit ætatem. Optandus hostis est, qui bellum publice indicit, qui ariete muros quatit, vultum vultui, pectus pectori, pedem pedi opponit. Hæc priusquam apparet, opprimit: priusquam prouocat, victrix est. Huic ego hosti teterrimæ, coram vobis, Viri eximii, in hoc illustrissimo hominum summorum conuentu, hodie bellum denuncio. Non aqua & igni, quod dici solet, sed hoc pectore interdico. Abeat, excedat, facessat, in exilium se conferat. Triumphum de ea non ducam præter hunc quem virtus parit: quæ hoc ipsum præmium est quod meretur. In ambitione expugnanda ambitiosus non ero. Spolia ejus tholo non affigam: fumus enim sunt & vmbra. Solum vero mihi id contingat, vt hoc ipso die prius à modestia, quæ

sane

ſane ætatem decet, quam ab eruditione vobis innoteſcam. Non cadit in ætatem hanc ſcientia, non cadit eruditio: ſed quo vtrunque comparatur, labor & induſtria. Hæc ſibi vindicare poteſt quiſquis appetit, hæc poſſidet, qui optat. Quæ in elatum non cadunt animum. Quicquid enim præoccupat opinio, nunquam aſſequitur induſtria. Contra vero facile omnia conſequitur, qui omnia deeſſe ſibi videt: facile in ſcientia proficit, qui ea ſe carere nouit: facile diſcere incipit, qui neſcire ſe prius didicit. Humilitatem ſequitur Sapientia. Montes odit Dea illa, valles amplectitur. Videte colles camporum & tumulos. accliuiores ſunt infra, quam vt fontes ad eos perueniant; proniores ſupra quam vt imbres in iis permaneant. Planities contra, campique ſedentes, lenibus aquarum ſcatebris irrigantur. Eodem plane modo ſcientiam excludit, qui non prius faſtum excluſit. Opinio ejus neceſſe eſt vt migret, priuſquam adueniat ipſa: perſuaſio eruditionis pereat, priuſquam naſcatur eruditio. Ad ætatem vero hanc quod attinet: affirmo vobis, Viri clariſſimi (quod ſine ambitione poſſum) ego horas diligentia, menſes labore, annos induſtria æquabo: ſingula dierum veſtigia premam: ſingula temporum puncta & momenta inuadam. Ætatis enim curſum inhibere nemo, quiuis vti poteſt. Similes nos

ſibi eſſe voluit natura. Diligentiſſima eſt illa mater noſtra. gignit vt corrumpat, corrumpit vt gignat. Ita cum vtrunque agit, in neutro ceſſat tamen. Si ceſſare enim poſſet, poſſet non eſſe. Nunc agendo aliquid, & omnia conſtituit, & ſe tuetur. Ei quiſquis eſt diſſimilis, ſpurius & illegitimus eſt. eſt autem qui ceſſat. Sicut enim motu ſublato natura non eſt, ita generoſus animus ocio non torpeſcit, ſed perit. Si quis enim ſit, Viri clariſſimi, ſi quis ſit, qui hoc cœlum ſupra ſe, & errantes illos ignes, infra hanc terram, nunquam ceſſantem, ocioſus ipſe intuetur, hoc eſt, teſte cœlo deſidioſus eſt, hunc ego hominem, aut certe id quod nos ſumus, vt eſſe credam, nunquam adducar. quibus hoc vno nomine mors grauis eſt, quod in ea quieſcendum putemus. Ita autem fiet, vt quo longius ab eruditione abſum, tanto plus temporis mihi ad eam vindicem: & quo minus ad vos ſcientiæ adfero, tanto plus vobis promittere poſſim. Difficillima hic, non nego, victoria eſt. Reliquis cum hoſte, mihi cum adoleſcentia, id eſt, mecum, decertandum eſt: qui victor eſſe non poſſum, niſi vincar: nec ſuperior è pugna euadere, niſi prius ſuccumbam. Sed tamen ad diſcendum nihil minus ſerum eſt quam id vnde incipitur. vt dolendum minus mihi videatur, quod ætatis parum huc adferre poſſim, quam gaudendum, quia multum reſtat.

restat. Fingite vobis, in Circensibus certantes duos: hunc ad metam, sed cessantem; illum in carceribus, sed currentem. Hic qui cessat, proximus victoriæ est, quam tamen qui non cessat consequitur. Ita alter victor futurus judicatur; alter est: alter peruenit ad metam; alter prope tangit. In currente enim nihil tardum: in cessante nihil est maturum. Ætas est, quæ addiscere possit: animus, qui optet: mens, quæ gloriam nec contemnit nec effuse expetit: quorum alterum virtus est, sed paucis laudata: alterum vitium, sed magnorum virorum. Nunc autem ad vos, Viri clarissimi, venio, vt ad Horatium nostrum (de eo enim nihil sum dicturus, quod plurima ad ipsum dicenda videam) peruenire queam. Ac primum ad vos, Heroes nobilissimi, teque adeo, Jane Dousa, celeberrimæ hujus Academiæ Curator dignissime, clarissimi hujus ordinis antistes maxime. tibi, inquam, sicut gratias ago, quod vt filii loco semper me habueris, ita ipso hoc die, præter morem, non tuum modo, sed & hujus Academiæ, præsentia tua, quanti me facias, testatum volueris: sic te per humanitatem tuam, reliquos enim minus eruditos per eruditionem, Dousam per virtutem illi propriam obtestari solemus: non quod hæc sola virtus sit tua, sed quod prima: majus enim eruditionem promouere, quam habere; in

aliis fauere, quam in ſe admirari. te igitur, vir maxime, oro obteſtorque, vt tantiſper dum me audies, eruditus eſſe deſinas: ſcientiam ſeponas, beneuolentiam induas. Tecum autem quomodo, aut quibus tandem verbis agam, Neoſtadi ampliſsime? Quem ante annos hos viginti doctorem Academia hæc habuit: nuperrime patrem accepit. Gratulor ergo, gratulor, Vir magne; vtrique noſtrum: tibi de honore nouo: mihi de beneuolentia hac tua. Qui primum tantæ dignitatis compos, non prius in hanc vrbem quam in noſtrum hoc auditorium veniſti: vt, ſi digne de te loqui hoc loco velim, publica mihi voce opus eſſe videam. cum tantum omnes acceptum tibi ferant, quantum oratio hæc mea perſoluere non poteſt. Te vero, incomparabilis Scaliger, vt amare debeo, ſic metuere nonnihil non poſſum: non quidem vt natus parentem, verum, vt qui timide cauſam ſuam agit, judicem. non quin cauſæ confidat, ſed quod merito de ſe deſperet. Præterquam enim quod ignotus mihi non ſum, diuinam ingenii tui vim, cum inexhauſta ſapientia, perſpectam habeo: cui vt quiſque maximus eſt, ita libentiſſime cedit: vt jam Scaligeri nomen (quod de Tullii eloquentia dixit Rhetor) non pro erudito homine, ſed pro eruditione ſumatur. Sed tamen à te, à te, inquam, Mæcenas magne, *atauis edite regibus*, hoc

hoc petam; vt dum me docentem audis, doceri velle existimes. Vos vero, Viri clarissimi, Doctores obseruandi, tuque hujus ordinis princeps, Paule Merula, accipe eum, qui non modo profecisse se sub vobis gloriari solet; sed & quotidie id facturum sese sperat. majori cum fructu tamen: vt qui ante à vobis didicit, sed sibi tantum: didicit, vt discat; nunc, vt doceat: antehac quæ vni poterant prodesse, nunc quæ pluribus. Vt sic nihil aut asscribam mihi, aut vobis detraham. Nam & vos multos docebitis, & paucos ego: idque ope vestra. Vt jam neque beneficii in me collati pœnitere vos possit, quod id in alios transfundam: nec id ipsum male collocatum videri, quod agnoscam. Vos vero, Juuenes nobilissimi, accipite socium & commilitonem quondam vestrum, nunc etiam amicum: qui tam optat, se in posterum prodesse vobis posse, quam vos hactenus amare potuit. Cæterum cum alterum sit voti, alterum benignitatis, æquitate vestra excusate quod adest, beneuolentia supplete id quod deest.

Oratio Scipionis, postquam in Africam venisset, ante primum conflictum, ab adolescente scripta.

ORATIO XXXIII.

PRæclare eo primum die prospectum tibi, Miles, crede, cum hos gladios, has manus, inter fraudem perfidiamque Pœni, & salutem tuam posuisti. Quippe violator fœderum, contemptor Deorum, fidei ignarus, quæ mortalibus sanctissima habentur, omnibus, præterquam hosti, metuendus est. Dolus, perfidia, crudelitas, cum simplicitate hominum & miseria, non cum virtute, pugnant: cujus mercedem Deus in aperto posuit. Relliqua in acie, interque tela ferientium & commissas manus, nec autoribus præsidio, nec aliis terrori sunt: imbellis vero fiduciæ vestigium in animis relinquunt. Quicquid hactenus securitati nostræ patuit, hoc die euasimus. In aduersam sponte terram, Italiam in Africa vindicaturi, nisi non vultis, venimus. Carthaginem petimus, vt Romam seruemus. Focos & aras, liberos & conjuges, Deos quoque ipsos, præmium victoriæ habemus. Vinci non possumus & superesse: neque fugere hostem, quem per mille incommoda vix inuenimus. nemo pertinacius amicum quærit. Ventos, & procellas, & iratum Jouem, & quæcunque alii timere solent, spe pugnandi tulimus. Mortem quoque,

que, hostis videndi causa, fortiter contempsimus. à quo nihil vos sejungit amplius. Patriam, opes, & salutem in virtute ac manu gestatis. siquidem pugnando vincere instantem mauultis, quam prementem fugiendo mori. Inæqualis tergo cum manibus pugna est. Stultissimum est salutem sperare ex ea parte, quæ in vulnus tantum patet. Quicquid fieri consilio debuit, effectum est cum licuit; non caute modo, sed & timide. Quod jam restat, in audacia habemus. Prudentia enim magna, consultantem omnia metuere, pugnantem nihil. Quippe nec timori locus, vbi metuendo non vitatur probrum, sed incurritur. Qui in acie extimuit, commisit quod timeri debet. Nam & victus, & miser, & infamis est. nec timere grauiora potest, quam quod fecit. Quin & illa, qua nihil magis metuendum ignaui illi putant, metuentem mors sequitur, sequentem metuit. Itaque qui expugnare metum potuit, eodem tempore, & mortem fugit, & hostem vicit, aut vtrunque fortiter contemsit: quod vtroque majus est. Quia naturæ vitio, vt cadas, virtute tua fit, ne fugias. Si quis autem vestrum est, Miles, qui vel mori non malit & vincere, vel postquam victus est, mori non possit; abeat, excedat, viris locum relinquat. Ex aëre alio flagitiosum trahat spiritum. vbi inter scortorum suauia,

& ebriorum ructum, & eunuchorum greges, & turpi morbo laborantes mares, & exoletorum agmina, petulantem animam expuat: unde è vita, tanquam è ganeo, satur lubidinum excedat. Tibi vero dico, veterane, quisquis eodem tempore & vincere cogitat & non mori, ociosus est. neque magis tua aut cujusquam refert, qua parte cadat, quam qua natus est. O quam pulchrum est, cum omnia præclare gesseris, negligenter mori! Multa prius meditanda sunt: quomodo aciem instruas, instantem ferias, fugientem premas. Si quid superest post illa, cogitabis quam sit turpe vinci. Vltimum quod cum dolore magnus vir amittit, libertas est: quicquid vlterius timetur, circa militis miseriam consistit. Elige vtrum velis: vel impenditur vita, vel amittitur. Quicquid hodie virtuti negas, morti cras debes. cujus jus non perit, sed diffinditur. Equidem cum vultus vestros video, oratione abuti pudet, Miles. Quippe cum in manu ferrum est, ingrata esse verba noui. neque tantum oratione animo alacritatis addi, quantum mora festinationi demit. Nemo enim recte vt felix sit monetur, nec impellitur, quo volat. Rideo sæpe Xerxis consilium. qui cum mare copiis strauisset, terram milite replesset, neque vllum relliquum, præterquam in quo vinci posset, spatium fecisset,

turmis

turmis ſingulis lorarios dediſſe fertur, qui à tergo ceſſantibus incumberent, flagriſque ad virtutem impellerent. vt in tanto numero non eſſet, quem non flagellarent vt vinceret, cogerent vt fortis eſſet. Meo quidem iudicio, Barbarorum ignauiſſime, non exercitum ducebas, ſed armentum: neque dux eras, ſed bubulcus. Bobus orbem impleras. Pecudes prodigioſa iſta tua claſſis vehebat. Græcorum vero etiam me miſeret, ſi aliquid ab his timere potuerunt, quorum nemo ibat ad prælium ſed agebatur. Lacedæmonios vincere potuiſſe non miror; ſed voluiſſe indignor. Poterant enim fuſtibus impelli vt recederent, qui loris cogebantur vt venirent. Indignanimi, vt video, nec tam fractam Barbarorum ferre ignauiam poteſtis: neque hoſtem amplius timetis, ſed turbam. Pauciores enim eſtis. Credo. Sed Romani tamen: etiam animo pares, vbi numero inferiores eſtis. Nemo de fortioribus quærit, an ſuffecerint: nunquam pauci ſunt qui vincunt. Hoſtis Pœnus eſt: cujus nemo fortis quicquam præter fraudem timuit. Mens ſubdola, ſceleſtus animus, Dis hominibuſque, poſtremo ſibi inuiſus ipſe. Quantum immanitate poſſit, illuſtre documentum vos eſtis: quorum tormentis cruciatibuſque propinquos ſuſtulit patreiſque, aut indignas hominibus præſcripſit leges: citra mortem maxime

me crudelis. Venas palpitantes, semimortuosque vultus & errantes miserorum oculos, cum gaudio ac voluptate intuetur. Gemitus sæpe morientium ac questus audit cupidus. Neque enim clades vestras repeto: ne dolorem potius animi quam fiduciam pariam. Ticinum, & Trebiam, & Trasimenum, & fatale imperii nostri vulnus Cannas, hic commemorare, antequam dedecora ista eluistis, pudet. Crudelitatem belluæ videte. Militem itinere & oneribus defatigatum (pulchram hercle tot laborum mercedem) pedis parte immaniter succisa, volucribus reliquit. Alios cum feris, quosdam inter sese, sed ad mortem omnes, dimicare jussit. In qua & ludibrium quæsiuit: cum terrarum victor populus, pontis loco viam properanti dedit. vt, quæ alia immania patrauit, nunc omittam. Quæ per omnes Deos vno prœlio pensate. Imperare omnibus potestis, quorum hactenus imperium timetis. Si Annibalem metuitis, cum Syphacibus res vobis erit. quos jam vinci posse, docuit Hispania. Illum esse absentem Dii voluerunt. non vt sic euadat, sed vt victum se audiat, & quas debet pœnas, tandem improbus persoluat. Scelestissime hominum, fortis in captiuos: totam hanc immanitatem hodie vlturi venimus. Caussa jam vincimus. Fortunam exorabimus, Si Dii fauent, aut cogemus.

mus. Superos tibi inferosque aduersos jam fecisti. quorum alteros perfidia ac scelere irritasti, alteros crudelitate auxisti. Quod si manes vel tangit injuria vel penetrat, neque cum vita sensus abit; totis cum inferis aduersum te tuosque pugnabimus. Erumpent alicunde infelices Romanorum vmbræ, quibus vitam aut extorsti aut miseriorem ipsa morte effecisti. Præterea Miles, quicquid vides, nunc Pœnorum, mox virtutis erit. Sed majora sic seruatis. Pulchram vobis rerum natura necessitatem imposuit, quibus felicibus esse non licet, nisi pariter & fortes sitis. Postremo, ne quis hic de vita magis cogitet quam de victoria, meo consilio effectum est. Naues queis aduecti sumus, jam soluerunt. Inter hostem versamini & mare. Vtrinque mors est. Illinc etiam vincere potes, hinc tantum perire. Quid adhuc dubitas? Miles, eligendum est. Vinces, aut morieres, aut vtrunque. nemo certe euadet.

Τίνας

Τίνας ἂν εἴποι λόγους ὁ Καλλιμάχου πατήρ.

Declamatio, ex persona patris Callimachi, qui prælio Marathonico stans expirauit, ab adolescente scripta.

ORATIO XXXIV.

HOC, quem videtis hic, Athenienses, sanguine, victoriam hanc vobis peperi. Nemo vulnera filii mei quærat. sic stetit cum pugnauit. Dubito an moriendo vicerit, an vincendo sit mortuus. Mors certe victoriam non interrupit, sed continuauit. Bis vicit: semel Xerxen, iterum naturam. Mille vulnera pertulit, plura optauit. Totam Asiam sustinuit, nec cecidit: mortuus est, & stetit. Quod potuit mori, culpa Naturæ; quod non cecidit, laus illius est. Natura rerum, tecum mihi res est. Quare aut cœlestem filio meo animum dedisti, aut mortale corpus? Moriantur qui timere mortem possunt. Ille nec cadere potuit nec vinci, & coactus est mori. Ille corpus non reliquit, sed à corpore relictus est. Primus ille est, qui naturæ cessit, de qua triumphauit: primus qui sic vicit, mortuus non jacuit: primus idem, qui virtutis post mortem documentum dedit: primus qui ipsa morte vitæ spatium extendit. Quo honore dignus vobis quo videtur præmio Athenienses?

Nam

Nam ſi fortiter in bello cecidiſſe laus eſt: ille & fortis fuit, & non cecidit. Quæritis, an mortem timuerit? ne ſenſit quidem, vt videtis. Sepulchrum debeam ambire, neſcio, an recuſare. Vtinam loqui poſt mortem, ſicut vincere potuiſti, Callimache poſſes: reſponderes hoc modo: Pro ſepulchro, memoriam mei vobis, Athenienſes, mando. Pudet jacere inter reliquos. quorum multi ante mortem ceciderunt, nemo in acie poſt mortem ſtetit. Repetunt ignaua corpora terram & in matrem ſuam toto impetu feruntur. Abſtine manum quicunque es, ne crudelior ſis ipſo hoſte: qui occidere potuit, nec potuit mouere. Nemo mihi ſtatuam erigat. ſufficit hoc cadauer. Nemo de Perſis erigat trophæum. ſufficit hoc corpus. Vos virtute Barbaros viciſtis: ego ſocios exemplo. Cur torpetis manus, cur non amplius pugnatis? An timetis, ne quis non ſit crediturus? Ego vos hoc metu libero. Mortuum non minus credent poſteri pugnaſſe quam ſtetiſſe.

Laus Pediculi, ad Conſcriptos Mendicorum Patres.

ORATIO XXXV.

SAcrum morbum eſſe opinionem, vere pariter ac eleganter, Patres Mendicorum, ab antiquis proditum memoriæ eſt. Cujus tanta

vis

vis eſt, vt ſi quem vel leuiter afflarit, eum, tanquam vinctum conſtrictumque teneat, neque ad veritatis lucem oculos attollere permittat. Id vero vel inprimis deplorandum, quod judicia, in quibus de ſalute agitur mortalium, cum ſemel tenuit, ſuffragia ſententiaſque moderetur, & in partem alteram, quodcunque animo concepit, ferat ac decernat. imo hercules pro judice ſe gerat. Quod in cauſa rei noſtri manifeſtum eſſe, quis tam nullo præditus eſt ſenſu, qui non fateatur? Pediculum hunc, celebre animal ac cuiuis notum, hoſpitem ipſius hominis domeſticumque, ortum ex homine ac creatum, in iiſdem focis ac laribus eductum, ejuſdem fortunæ, eorundem Penatium, & ſi quæ domeſtica ſunt vobis ſacra, omnium participem, veſtrum vero comitem fidiſſimum, premunt libenter homines, & in contemptum, quantum poſſunt, hactenus adducunt: neque terra jam & mari, ſed quam vnam habet vitæ ac fortunarum ſedem, corpore humano interdicunt ac proſcribunt. Cujus rei cauſam ſi quis quærat, nullam præter vnicam inueniet, opinionem ſolam: quæ vt penitus ex animo tollatur, ad ſalutem rei intereſſe exiſtimo. Quem vt vobis diligenter commendemus, ſatis eſt ſi laudes ejus non ignoras vobis eſſe ſinamus. Primo omnium, infame eſſe nomen ajunt. Dii veſtram fidem! quod à parte ho-

te honestissima desumptum esse, ipsi ne negare quidem audent. Vnde Pedem primo, mox, vt blandientes ac amantes solent, merito Pediculum dixerunt. non profecto minus casta voce, quam aut Oedipum aut Polypum, in quibus eadem vox extat. Opinionis ergo vim videre ac semel penitus perspicite. Pediculorum montem, populos Pediculos, Pediculorum siue agrum siue flumen, dici nemo turpiter existimat. ne de foliorum nunc & fructuum pediculis hic agam. Quanquam equidem Romani, ne præclara quidem & magnifica deesse illis voluerunt nomina. qui Serpentes quoque & Sexupedes dixerunt. Multo vero minus Græci, qui ab ipsa rationis officina, cerebro humano, vnum inter cætera imposuêre. Hebræi quoque ab efficaci voce *canan*, quod fundare illis (vnde *can*, quod est basis, pes, siue fundamentum) dixerunt. vel quod puncti instar animalium majorum fundamenta sint, vel quod multis pedibus, vt basi, innitantur. Ergo *cinnim* gēti antiquissimæ vocantur. Græci Sacræ paginæ interpretes, σνίπας, non vt animalia diuersa, quod & nobis semper visum, sed à spatio dixêre: quia σκνιπὸν, quod exiguum, aut paruum. vt & Magistri, à contracto corpore, & conciso quasi, *camlin*. Vnde & *camla* Arabum: qua voce hoc animal designant. Neque est quod quenquam horum pudeat. cum sub-

ſubtilitatem corporis, ac modum, virtus vel excuſet vel commendet. quam & in formicis quiſque admiratur: quibus ſummam quoque antiqui prudentiam aſſcribunt. Neque minus noſtri, cum humana corpora inuadunt, ſtrenue rem gerunt. vt de ſingulis eorum dici poſſit, quod de maximo heroe ſummus vates,

Τυδεὺς μέν τοι μικρὸς ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής.
Corpore paruus erat Tydeus, ſed maximus armis.

Quanquam ſane reus noſter, nihil ad ſe pertinere quo dicatur nomine, exiſtimauit vnquam. quam præclaram ἀδιαφορίαν, ſine dubio è Stoicorum barbis ſuperciliiſque, in quibus olim vixit, idem traxit. Porro cum à patria plerunque fontem laudis ac originem & oratores & philoſophi deducant, quod Platoni quoque in Menexeno probatur, noſter, neque Athenis neque Romæ natus eſt. quarum ciuitatum laudes ſæpe ad faſtidium jam vſque magni oratores celebrarunt. Patria pediculi eſt Homo. Cujus merita ac laudes prædicare velle, putidi ſit & inepti. Sicut autem ſolus ratione præditus eſt homo, ita ratio in ſumma ejus editaque parte, domicilium ac ſedem habet: capite nimirum. quam profecto ſibi, tanquam arcem quandam, minime, vt reor, contemnendam, merito delegit. In hac naſcitur ac

edu-

educatur, in hac opes ſtabilitas ac fundatas habet. Hujus incola & ciuis eſt. non inferiora, hercule, ſecutus. Cum vero, quod antiquus vates eleganter cecinit, vicino bono nulla res ſit melior, ille mentem, atque intellectum, ille prudentiam ac ſapientiam, vicinas ac propemodum domeſticas hic habet. A quibus cum longiſſime abſit aſinus, obtuſum animal ac hebes, ſolus pediculos, vt vulgo creditur, non nouit. Contra autem prudentiſſimi mortales, præter hominem, diuinum animal ac vere primum, canem quoque ac philomelam ardentiſſime ſectantur: quos ingenio præſtare norunt. Ne non verum ſit, quod primum ab Homero, mox ab Ariſtotele eſt dictum, Cum ſimilibus plerumque ſimiles conjungi. Soli ex felicitate ingenii diuinitatis vocabulum Platoni impoſuit antiquitas. cujus pediculi prouerbio circumferuntur. Ne de Pherecyde & Alcmane, quos ad necem vſque comitati ſunt, hic dicam. Porro nobiliſſimi in capite morantur.

Plebs habitat diuerſa locis.

Nam, colonias, vt plurimum, vbique, in veſtes, in ſupercilia, etiam in barbam, deducunt: licet non ejuſdem omnes generis ac formæ. Antiquitatem ſi ſpectes, ſupra Erichteum ac Cecropem, ad Deucalionis tempora continuabis. Simul enim ſpiritu humano incaleſcere cœperunt ſaxa, hunc calorem reus

noſter

noſter eſt ſecutus. Qui vt quam longiſſime ab omni frigore verſetur, ſua ſemper intereſſe exiſtimauit. Homo igitur è ſaxis, ex homine prognatus eſt pediculus: tanto nobilior origine, quanto ſaxis ac lapidibus nobilior eſt homo. E carne naſci Ariſtoteles, è ſanguine autem Theophraſtus voluit. Vtranque nobiliſſimam ac primam eſſe corporis humani partem, nemo neſcit. E corruptione naſci ajunt, & hoc telum contra innocentiam valere, crudeliſſimi actores arbitrantur. Nolite pati, Patres, imperitiam in foro veſtro ad calamitatem rei, vltra veritatem poſſe. Idem quippe homini, ſi pergant, idem cunctis animalibus eueniet. Metuendum enim, ne quod omnibus commune, omnibus objiciatur tandem. Ex corruptione autem ſanguinis vt ſemen, ita è corruptione ſeminis cum homo, tum & animalia naſcuntur cætera. Quid formoſius pauone? è corruptione oui naſcitur. Quid apibus prudentius, quid fœdum minus, magis autem neceſſarium in terris? è corruptione bouis naſcuntur. Nihil enim generat ex alio Natura, niſi iſta lege, vt aliquid corrumpat: qua lege omnia conſeruat. vnde & omnia mutari, nihil interire, à Pythagora præclare dictum. Contra vero, ita me Dii ament, mira ratione factum dicas, vt eodem modo duo celeberrima naſcantur animalia; Pediculus & Phœnix.

nix. Alter è parentis ſui cinere: è lende alter. Vt non ſine cauſa vtriuſq; originem ſcriptores nobiliſſimi conjungant. At vero, Ariſtoteli ſi credas, nihil fieri è lende, jam vicarium diuinitatis, primum feceris Pediculi autorem. Calorem nempe vniuerſalem, quem non ſine cauſa creatorem Arabes dixerunt. cui cum hoc animal eſt procreandum, naturalis quoque accedit. Jam ſi educationem quæras: ſimul ac vſuram lucis vſurpare cœpit noſter, iis artibus ac diſciplinis inſtituitur, in quibus vtilitatis plurimum ad inſtitutum vitæ repoſitum exiſtimat. Natare non diſcit. in continente enim habitat. Neque literas & diſciplinas. quippe quas prodeſſe parum ad virtutem doctoribus plerunque videt. Igitur in re familiari & domeſticis negociis plerunque occupatus, quicquid ab edendi exercitio ac cura relliquum eſt, contemplationi ocioque impendit. Facilitate autem vitæ, ad Homeri Deos ῥεῖα ζώοντας, quam proxime accedit. Cibum enim, quo & illi opus eſt, non quærit, ſed in promptu habet: qui quocunque ſe conuertit, ſine apparatu fruitur paratis. Vt omittam aliud quod cum Homerica diuinitate habent commune.

Οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσ', οὐ πίνουσ' αἴθοπα οἶνον.

Nec fruges comedunt, nec libant munera
Bacchi.

Terram non arant, non exercent, ſed humanam

nam vellicant leniſſime ac pungunt carnem. Conſtitutionem corporis ſi quæras, pene oculorum aciem excedit. Membra quidem certe maxima ſubtilitate artifex natura texuit. vt ad intellectum proxime accedant: viſum autem vix admittant. Quod cum incorporeis propemodum commune habent. quæ nobilitate ſua ſenſus cum excedant, ſola ratione penetrari poſſunt. Etiam cum atomis. è quibus architectus olim nobilis Leucippus, fabri Democritus & Epicurus, orbem conſtruxerunt. quas idcirco *corpora materiai*, *corpora prima*, *primordia*, *rerum ſemina*, item, *materiem*, familiaris Epicuri Romanus poëta dixit. Sed præſertim Acari quem dicunt, notus Ariſtoteli. qui & nomen idem fere, certe ab eodem, traxit: cæterum nec diuidi, nec findi, & propemodum videri non poteſt. Qui ſi in oculos incurreret, neque ipſe modo ſed & membra ſub aſpectum ſingula, inprimis autem pedes, venirent, faxo protinus hamatum illud, aſperum ac leue atomorum, ſpectares. Immunem eſſe ab iis aſinum teſtatur Plinius. credo quod ingenii eum tardioris eſſe, cum pleriſque exiſtimet. quanquam, quod cum venia præclari viri dictum ſit, nouiſſe aſinos me ſciam, quos aſſidue infeſtarent. Jam viuendi genus placidum delegit ac tranquillum. Non volatile, vt aues, neque deſultorium, vt pulex: ſed pro

digni-

dignitate vitæ ſuæ, ſtabile ac quietum. Paſſu tardo ac compoſito incedit, neq; quicquam è philoſophia tam amplecti quam ſilentium Pythagoræ videtur. Intentionem enim mentis nihil æque ac ſtrepitus offendit. quæ ſi eſt continua, felicitatem quidem certe humanam longe excedit. Neque ab actione tamen prorſus abſtinere ſolet. Semper enim epulatur. Sociale animal eſſe hominem, ideoque ciuitatis fundamentum eſſe ac Reipublicæ, præclare dixit Ariſtoteles. Quod inprimis conuenire noſtris, nemo ignorare poteſt, niſi qui non vidit. Nam & inter ſeſe & cum homine libenter ſociantur. De Republica eorum atque illius conſtitutione, nemo quicquam certi definiuit hactenus. quanquam ſane, ad popularem, ſi quid judicare poſſum, proxime accedant: mutuæ æqualitatis, hoc eſt libertatis, ſtudioſi. Sed & penes multos potius quam paucos, vbi dominantur (quod nec vos neſcire, Patres, arbitror) imperium videtur. In bello, non tam cuneatim quam globatim plerunque incedunt. Neque inter ſeſe, quod & furioſum eſt in homine ac dirum, ſed cum ipſo homine confligunt. de quo & ſæpiſſime triumphant. Neque minus cum eodem amicitiam conſtanter colunt. fide vero ipſum vincunt. Siquidem

—— fugiunt cadis
Cum face ſiccatis amici;

Ferre

Ferre jugum pariter dolosi.

At Pediculus constanter manet: nec fortunam venientem sequitur aut fugit recedentem. nisi quod aduersa, hoc est vestra (ea est præclaræ mentis generositas) inprimis delectatur. Paupertatis enim comes est & assecla,

Solutus omni fœnore.
Nec excitatur classico miles truci,
Nec horret iratum mare:
Forumque vitat, & superba ciuium
Potentiorum limina.

Quare, vt olim Scipio, de quo antiqui, nunquam minus ociosus erat, quam cum ociosus esset: ita vos, Conscripti Patres, nunquam minus esse solos reor, quam cum soli in compedibus ac carcere versamini. Adsunt enim vobis comites perpetui ac fidi, qui in crucem vsque vos sequuntur, sed præsertim Pessulatas siue Plactulas quas vocant: quæ plerunque in pube, axillis, barba, palpebrisque stabulantur: quemcunque semel inuasere locum, ejus ad supremum vsque spiritum tenaces. At de cæteris, inprimis mirum est ac prope supra fidem, quod dicturus sum. Nam vt Trojanorum Deos Magnos & Penates, cum jam vrbem inuasuri essent Græci, eam reliquisse nobilissimi autores tradidêre, ita isti, hospitem suum moriturum cum vident, agminatim cedunt. Neque id medicos pru-

dentes

dentes vnquam aut philoſophos fefellit. vnde ariolos nonnulli & diuinos autumant. Res eorum geſtas, ſi menſuram corporis intueare, paucas eſſe aut nullas, exiſtimes.

At ſimul heroum laudes ac facta parentum
Iam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus,

in diuerſum protinus abibis. Ipſi enim, ſiue ingenua, vt arbitror, modeſtia, ſiue quod Annalium memorias intenti rebus aliis, contemnunt, laudes ſuas, & quæ fortiter geſsêre, non nolentibus hominibus, diſſimulant. Syllam quidem, hercule, terrarum principem, ac Romanorum ducem, qui bis Marium bis Mithridatem profligauit, qui Athenas expugnauit ac euertit, cædibus Italiam ac ferro miſcuit, facto ſimul agmine inuasêre. Ne Arnulphos, Antiochos, Herodas, Maximinianos, Pheretimas, Honorios, Caſſandros, hic commemorem, reges principeſque, ne nunc ad priuatos eam. cum quibus ſine ferro ac milite congreſſi, illuſtriſſimam victoriam ab iis retulêre. Vt merito, ſi quicquam judicare poſſum, vſurpare de ſe illud reus noſter poſſit,

Εἰμὶ φθεὶρ, ἀνδρῶν δυμάτωρ, δυμάτωρ δὲ τυράννων,
Τῆς πολυϋμνήτου φθεὶρ Θέμιδος θεράπων.

Quos Latine reddidiſſen; ni Romanum hic carmen

carmen fugeret Pediculus: Græculis non sine causa æquior. Quanquam sane & reliquos, cum quibus contrahit, benigne ac comiter habere solet. Non enim lancinat aut lædit quenquam, sed titillat. nisi si quos facto agmine expugnat. Qua in re, vt recte in Phædone ait Socrates, majorne sit voluptas dubites an dolor. nisi quod ex ipso (si quis tamen dolor hic est) oritur voluptas. Quam quidem titillationem, ita vobis gratam esse equidem confido, Patres, vt præcipuum ac maxime jucundum paupertatis vestræ ac calamitatis condimentum esse rear. Sæpe vidi, quanta delectatione, modo tergum, modo caput, modo latus, modo partem aliam, quam leniter sollicitare hospes vester cœperit, fricare soleatis. Si voluptas enim, quod Platoni placet, mera est repletio, quæ ex indigentia, vt quidam volunt, nasci solet, causam voluptatis vestræ, quæ in frictione summa, vllam præter hunc quem accusatis, miror si adferre nunc potestis. Quem (quod lepidum est dicam) caput obiter dum scalpitis ac membra fricatis, hoc ipso non extinguitis, sed generatis. cujus rei causam vos philosophi docere possunt. Quid quod medici officio funguntur? Sanum enim optimeque constitutum iis esse caput quos inuadunt, ipsi medicorum principes fatentur. Jam in morte qua constantia, Dii boni, qua

præ-

præſentia eſt animi! Sæpe enim fato jam vicinus, & in pectine ipſo poſitus, in quo diem claudere ſupremum ſolet, ſpatia ſecurus ſine vlla mentis perturbatione aliquot plerunque conficit: ne quid præter vitæ anteactæ dignitatem agat, aut exiſtimationi ſuæ maculam inurat. cujus magnas præclaraſque animas, præcipuam habere ſemper rationem conſtat. Auguſtus quidem Cæſar, Princeps maximus, εὐθανασίαν, hoc eſt, mortem facilem ac repentinam, exoptaſſe fertur. quam me judice unus hic conſequitur. Non enim lentis, non acutis conficitur doloribus: non laterum, non renum, non veſicæ morbos experitur. puto, quod naſcente illo in octauo ab horoſcopo loco conſtituta eſſet Venus: quæ, vt mathematici præclare docent, mortem facillimam, & ab omni immunem dolore, generi mortali, in quo non poſtremum noſter locum obtinet, decernit. Ille autem pollice conuerſo protinus extinguitur. Ea tantum parte deplorandus, quod immerito. Quanquam nec idcirco miſer dici poteſt. nemo enim innocentem & calamitoſum, recte infelicem dicat: quod & ante mortem Socratem dixiſſe ferunt, cum amici quidam ideo dolerent, quod immerito id euenire viro optimo exiſtimarent. Et plerique morte acerba extinguuntur: ideoque, ſine pompa, ludis ac præcone, ta-

cito non indictiuo funere, exponuntur verius quam efferuntur. quod intra tyrocinium fortasse & ante sumptam publice virilem togam moriuntur. vnde & intestati, vt plurimum, discedunt. Atque hæc quidem pauca sunt de multis. Nam quis omnia se posse speret? Cum præcipuus scientiarum omnium consultus ac interpres maximus Homerus, si quid Græcis creditur, naturam ejus cum quo semper vixerat, ænigmate delusus, explicare non potuerit, reique tam excelsæ victus tædio, cum vita mortem commutarit. Forte & in pœnam. Sunt enim, qui de dignitate ejus parum reuerenter alibi locutum ferunt. Grammatici nimirum: qui à reo nostro nunquam alieno animo fuerunt; hospites paterni ejus ac familiares. Vos vero, Patres Principesque Mendicorum, etiam atque etiam in posterum videte quid agatis. Quippe si supplicium delectat; relegatio in promptu aut exilium. Possunt enim aut in terram comiter deponi, aut, quæ vestra est ciuilitas, in alium honoris specie cum voluptate ac judicio transferri. vbi æuum, sicut prius, agant, neque quicquam præter locum mutent. Exemplo sane res non caret, & proficere in re magna, serum nunquam esse debet. Prudentissimos mortalium ac prope solos sapientes, Indos, inde à Gymnosophistis, habitos, nescire non potestis. Gentem

tem apud eos esse ferunt, Bancanam quam vocant, ea parte quam nunc Guzzaratam dixerunt, quæ cum admirandi hujus animalis sola prope intelligat præstantiam ac dotes, quantum potest fouet, & hospitio indulget. Cæterum, vt mire est fœcundum, vbi generis propago jam diffundi cœpit,

Et nati natorum, & qui nascuntur ab illis;

è deserto sacerdotem vocant, qui diuinis eos manibus cum cepit, suo sibi capiti imponit, ac deinceps liberaliter educit. Sunt qui captos in parietum ruinis ponunt ac occultant: si quis autem mortem dum assistunt inferat aut tollat, lachrymis ac precibus plerunque intercedunt, ne in oculis atque in conspectu suo tantum facinus patretur. Quæ si nihil possunt, auro vitam singulorum redimunt. quod protinus persoluunt. Cum quibus prudentissimi mortalium Judæi faciunt: à quibus, vt eorum sapientes tradunt, הַהוֹרֵג כִּנָּה בְּשַׁבָּת, hoc est, *qui sabbatho pediculum trucidat*, reprehenditur. aut vt Eliezerus Rabbinus sentit, *non minus peccat, quam si camelum interficiat:* quos & ad luminaria, quæ tum accendunt, perscrutari nefas habent. Hæc si nunquam audiuistis, saltem nunc vos tangant, & religione animum commoueant. Misereamini per ipsas, censeo, eorum vmbras atque manes, qui

crudelitatem veſtram ſunt experti. Parcite miſeris, ſupplicibus, victis: conſanguineis veſtris parcite ac propinquis: qui è vobis nati, à vobis educati ſunt. Qui vos colunt, vos ſequuntur, vobis hærent: qui vtranq; vobiſcum pariter fortunam experiri ſunt parati. Cauete, ne dum ſolam hic, vt alibi, opinionem ſequimini, quam longiſſime à veritate aberretis: aut dum nihil præter perſuaſionem fortiter tuemini, ſcelere eam cumuletis.

FINIS ORATIONVM.

SEQVVN-

SEQVVNTVR

DISSERTATIONES, quas in hunc rejecimus locum.

De Autore Libelli de Mundo.

OMNIVM controuerſiarum grauiſſima de libelli hujus autore eſt: quem præclari quidam noſtræ ætatis viri, aſſcripſerunt Ariſtoteli. A quibus quia abeundum nobis videmus, illud viri diuini Nicomachiorum I. c. VI. nos ſolabitur. vbi contra Platonicas diſputaturus Ideas, moleſtiſſimum ſibi eſſe illud, quod à viris diſſentire amiciſſimis cogatur, idem ille Ariſtoteles profitetur. Neque minus tamen addit, δόξειε δ' ἂν ἴσως βέλτιον εἶναι, καὶ δεῖν, ἐπὶ σωτηρίᾳ γε τῆς ἀληθείας καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν, ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας· ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοιν, ὅσιον προτιμᾷν τὴν ἀλήθειαν. Idem nos dicemus, & amicis ſalua veritate concedemus reliqua. Primo autem, aliorum argumeuta proponemus hic ac refutabimus: deinde & noſtra proponemus. Vtriuſque autem finis erit veritas.

Primum & præcipuum eſt eorum, qui Juſtini Philoſophi & Martyris nituntur teſtimonio: cujus verba in Admonitione ad Græcos hæc leguntur (hoc enim ferreum argumentum, &, vt cum Hippocrate lib. De na-

tura humana loquar, *ἀνάγκας ἀποφαίνοντα λόγον*, quidam Theologus existimauit) *Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῷ Πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα λόγῳ, συνδρομήν τινα τῆς ἑαυτοῦ φιλοσοφίας ἐκτιθέμενος ἔρει, σαφῶς καὶ φανερῶς τὴν Πλάτωνος ἀναιρεῖ δόξαν, οὐκ ἐν τῇ πυρώδει οὐσίᾳ τὸν θεὸν εἶναι λέγων, ἀλλὰ πέμπτον αἰθέριόν τι καὶ ἀμετάβολητον ἀναπλάττων σῶμα, ἐν τούτῳ αὐτὸν εἶναί φησι.* id est, *Aristoteles autem in eo quem ad Alexandrum Macedonem scripsit libro, breuem quandam philosophiæ suæ delineationem proponit: vbi manifeste quoque ac perspicue Platonis tollit sententiam. Neque enim in ignea substantia vult esse Deum, sed vero quintum aliquod æthereum atque immutabile constituit corpus, in quo eum ponit.*

Locus alter mox sequetur. nunc hunc videamus. Ait ergo primo omnium, Aristotelem philosophiæ suæ, in libello illo, breuem delineationem proposuisse. Atqui tantum abest, vt hoc huic conueniat scripto, vt ne quidem id inscriptio admittat. Siue enim vera ea sit & legitima, nihil minus quam compendium philosophiæ promittit: siue sit falsa, vt mox esse ostendemus, nulla tamen dari huic operi conuenientior potest quæ tam magnum aliquid promittat, cum res ipsæ hoc non permittant. Vbi enim hic est celeberrima & *πολυθρύλλητος* illa Logica, in qua præcipuum Aristotelis inuentum est, demonstrandi

strandi ratio? Vbi totum illud est, quod vulgo πρακτικὸν vocatur, & ad mores aut Rempubl. spectat? Contra vero, cum nihil hic sit, nisi quod ad contemplatiuam refertur; hujus quoq; partem illam strictim tangit quam Philosophus absoluit, eam autem quam vix tangit, fuse persequitur. Nam cum vniuersum hoc, & quicquid existit, duo comprehendat, ea quæ ἐγκόσμια & quæ ὑπερκόσμια dicuntur, veteres posteriora absoluisse Aristotelem, in prioribus vix quicquam scripsisse, fatentur. Ita vt non defuerint, qui ne quidem operam in iis posuisse eum notarent. Quo Ammonii illud ad Categorias spectat. οὐ γὰρ τὰ ἐγκόσμια μόνα ᾔδει, ὥς τινες ὑπολαμβάνουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπερκόσμια. id est, *Neque enim solum ea quæ in mundo sunt, vt quidam arbitrantur, [illegible] & ea quæ supra illum, norat.* Illud autem improbaret, quia aliud videbat nihil, quam jejuno vsus argumento est! Addit enim, rei Theologicæ peritum fuisse vel ex eo posse ostendi, quod octauo Nat. Auscul. libro *primam* docet *causam, neque per se, neque per accidens, mobilem esse.* Ergo aut stipes, lapis, plumbum Ammonius fuit, qui hoc argumento vsus est, cum in hoc libello ea de diuinitate & Deo, de potentia, vi, prouidentia, omnipotentia, & mediata, vt ita dicam, omnipræsentia illius, dicantur, quæ non sine maximo stupore ac admiratione,

ipsi Christiani legunt: aut libellum, quod dicebam, illum nemo illo tempore philosopho asscripsit. Quid quod duas causas adfert Philoponus, cur in naturali contemplatione hæserit, mathematica autem & theologica vix attigerit Aristoteles? Primo, quia naturalis contemplatio σύστοιχός ἐστι μᾶλλον τῇ φύσει τῇ ἡμετέρᾳ, id est, *magis cum natura nostra est conjuncta.* Secundo, ὅτι τὸ μὲν θεολογικὸν καὶ μαθηματικὸν παρὰ πολλοῖς λίαν καὶ πρὸ Ἀριστοτέλους ἐξειργασμένα, τὸ δὲ φυσικὸν οὐχ οὕτως. *quia theologica & mathematica à multis ante Aristotelem exculta erant: naturalis autem pars non item.* Quomodo igitur Alexandro suę hic Philosophiæ compendium proponit? quod non est docere sed repetere. Adde quod aut nihil hæc ad Alexandrum, aut profecto minus, quam quæ πρακτικὰ vocantur. Cur non enim iis potius de rebus scripsit, quæ vel Politicorum quinto tractantur, vbi de Rerumpubl. mutationibus ac conseruationibus earumque causis agitur, aut quæ septimo, vbi de optimo statu agit, aut octauo, vbi de liberorum educatione multa dixit? Cur non aliquid de regno ad Regem tantum? Quod profecto fecit. De regno enim librum ad Alexandrum scripsit. Ecce Ammonii verba: τῷ δὲ Ἀλεξάνδρῳ καὶ Περὶ βασιλείας ἔγραψεν ἐν ἑνὶ μόνῳ βιβλίῳ, παιδεύων αὐτὸν ὅπως δεῖ βασιλεύειν, id est, *Scripsit & ad Alexandrum De*

regno,

regno, vnico volumine, in quo rationem regnandi illum docet. Quo & Plutarchus libro de Alexandri fortuna aut virtute respexit. Ἀλέξανδρος δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον παρέσχεν. οὐ γὰρ ὡς Ἀριστοτέλης συνεβούλευεν αὐτῷ, τοῖς μὲν Ἕλλησιν ἡγεμονικῶς, τοῖς δὲ βαρβάροις δεσποτικῶς χρώμενον, *Alexander autem re ipsa doctrinam eam expressit. Neque enim sicut Aristoteles suadebat, qui quidem Græcos regie, barbaros vero heriliter tractare eum jubebat.* Alterius vero ad Alexandrum libri, nec Ammonius nec Laërtius, in prolixo illo Indice meminit. apud quem De coloniis librum inuenio, qui Alexandro inscriptus erat.

Sequitur in Justino, *Vbi manifeste quoque ac perspicue Platonis tollit sententiam. Neque enim in ignea vult Deum esse essentia, sed vero quintum æthereum,* &c. Vbi vero in hoc scripto manifeste & expresse tollitur sententia Platonis? cum directis verbis in essentia quinta Deum statuat. Etenim capite quidem secundo, quinta essentia statuitur, sed, vt mox audiemus, sine vlla Platonis reprehensione, quod putarunt tamen docti viri: sexto autem Deo, verum in suprema cœli parte, tribuitur locus.

Sed jam reliqua audiamus. Ipsa enim verba adducit Justinus: γέγραφε γοῦν οὕτως, Οὐχ ὡς ἔνιοι τῶν περὶ τὸ θεῖον πλημμελούντων, ἐν τῇ πυρώδει οὐσίᾳ τὸν θεὸν εἶναί φασιν. & paulo post, γέ-

γράφει γὰρ οὕτω γοῦν· καὶ Ὅμηρος λέγει, Ζεὺς δ' ἔλαχ' οὐρανὸν εὐρὺν, ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλῃσι. Ante omnia illud notandum est, hujus scripti autorem, non opiniones modo Aristotelis interdum sequi, vt de essentia quinta (quamuis ne quidem Plato, sicut infra ostendemus, multo aliter de ea sit locutus) sed & sæpe verba imitari & exprimere. Vt cum Aristoteles, exempli causa, libr. II. De cœlo, cap. I. de Deo dixisset, διόπερ καλῶς ἔχει συμπείθειν ἑαυτὸν, τοὺς ἀρχαίους καὶ μάλιστα τοὺς πατρίους ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους, ὡς ἔστιν ἀθάνατόν τι καὶ θεῖον, τῶν ἐχόντων μὲν κίνησιν, ἐχόντων μέντοι τοιαύτην ὥστε μηδὲν εἶναι πέρας αὐτῆς, hic dixit ἀρχαῖος μὲν οὖν τις λόγος καὶ πάτριός ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα. Talia sunt plura, quæ jam prætermittimus. Porro quod ad locum priorem, quem adducit Justinus, ne in hoc quidem scripto extat, sed pro eo non dissimilis. qui fortasse ex illo adumbratus aliquatenus videri posset. Οὐρανοῦ δὲ καὶ ἄστρων οὐσίαν μὲν αἰθέρα καλοῦμεν· οὐχ ὥς τινες, διὰ τὸ πυρώδη οὖσαν αἴθεσθαι, πλημμελοῦντες περὶ τὴν πλεῖστον πυρὸς ἀπηλλαγμένην δύναμιν. Quod longe aliud. Primo enim nihil hic de loco Dei, sed de quintæ essentiæ origine, siue ætheris etymologia. Secundo qui hic reprehenditur, non est Plato, verum Anaxagoras. Quod qui non existimat, ipsum Aristotelem audiat, qui de tota hac re ita libr. I. De cœlo, cap. III. quem hic noster respexit:

διόπερ

διόπερ ὡς ἑτέρου τινὸς ὄντος τοῦ πρώτου σώματος παρὰ γῆν, καὶ πῦρ, καὶ ἀέρα, καὶ ὕδωρ, αἰθέρα προσωνόμασαν τὸν ἀνωτάτω τόπον, ἀπὸ τοῦ θεῖν ἀεὶ τὸν ἀΐδιον χρόνον, θέμενοι τὴν ἐπωνυμίαν αὐτῷ. Ἀναξαγόρας δὲ καταχρῆται τῷ ὀνόματι τούτῳ οὐ καλῶς. ὀνομάζει γὰρ αἰθέρα ἀντὶ πυρός: id est, *Ideoque quod aliud quid ſit à terra, igne, aëre & aqua, corpus primum, locum omnium altiſſimum æthera vocarunt: ex perpetuo enim ejus & æterno curſu hoc deſumpſerunt nomen. Ea autem voce Anaxagoras abuſus eſt, cum æthere utitur pro igne.* Vbi Simplicius, ἐπιλαμβάνεται δὲ Ἀναξαγόρου, οὐ καλῶς ἐτυμολογοῦντος τὸ τοῦ αἰθέρος ὄνομα ἀπὸ τοῦ αἴθειν, καὶ διὰ τοῦτο χρωμένου αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πυρός. id eſt, *Reprehendit autem Anaxagoram, quod non recte ætheris etymologiam ab* αἴθειν, id eſt, *ardere, deducat, & idcirco pro igne utatur.* Neque ergo vſquam hic locus extat quem adducit Juſtinus, neque Plato in quinta reprehenditur eſſentia, ſed Anaxagoras. Quod ad locum quem adducit alterum; Homeri quidem verſus, verum aliter citatus, hic legitur: hoc nimirum, modo: καθ' ὃν λόγον οὐ καλῶς καὶ ἐκεῖνο ἀναπεφώνηται, Ζεὺς ἔλαχ' οὐρανὸν εὐρὺν ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλῃσιν. Et hæc quidem de Juſtino.

Argumentum ſecundum ex Apuleio petitur, cujus in Præfatione ad Fauſtinum hæc verba ſunt: *Quare nos Ariſtotelem, prudentiſſimum & doctiſſimum philoſophorum, & Theo-*

Theophrastum autorem secuti, quantum possimus cogitatione contingere, dicemus de omni hac cœlesti ratione, naturas & officia complexi, & cur & quemadmodum moueantur explicabimus. quæ de suo Apuleius addidit. Si ergo, Aristotelem & Theophrastum secutum ait Apuleius, eo ipso autorem esse Aristotelem innuere videtur. Quid vero obstat, quo minus & ita nos argumentemur: Apuleius Aristotelem & Theophrastum sequi se dicit, ergo autor Theophrastus est? Verum multo argumentabitur firmius, qui neutrius esse ex eo probabit. Apuleius enim, qui amico suo Faustino versionem mittebat suam, monet hoc scriptum, cujuscunque tandem sit, ex Theophrasto & Aristotele collectum esse: quod ex parte tantum altera verum est. Quatenus enim τὰ ἐγκόσμια καὶ τὰ οὐράνια κυρίως λεγόμενα tractat, Peripateticos secutus est autor: neque aliud vocare nunc videtur *rationem cœlestem* Apuleius. Cætera autem omnia, ex diuersæ sectæ autore haud dubio petita sunt. Ac propterea in Græco cum legitur, λέγωμεν δὴ ἡμεῖς, καὶ καθ' ὅσον ἐφικτὸν θεολογῶμεν, omnino θεωρῶμεν est scribendum: tum quia vox Theologiæ ibi locum non habet, tum quia inepta & συρφετώδης erit loquendi ratio, λέγειν καὶ θεολογεῖν, *dicere & diuina dicere*. Apage has ineptias. Sed profecto, nisi pueri nos sumus, plane Apuleius negat Aristotelis hoc

hoc ſcriptum. Nam cum Ariſtotelem & Theophraſtum, non ſe, ſed autorem, ſecutum ait (neque enim autor ſed interpres Apuleius) plane nec Ariſtotelem eſſe autorem nec Theophraſtum ſignificat. niſi eundem, qui ſequitur & quem ſequitur, dicamus. Vt ſi Homerus, qui à veritate, aut ipſa idea, tertius Platoni dicitur, ipſa ſit idea, ipſa veritas. à qua quam longiſſime abeſſe eum Plato teſtatur. vnde & è ſua, quæ eſt κατ' ἰδέαν, ejiciendum Republica exiſtimat. Aut, vt magis jam familiariter agamus, Theocritus, Heſiodus, Homerus, erit Virgilius: quia hos imitatur.

Tertium eſt, nonnulla hic extare, quæ cum Ariſtotelis philoſophia conueniunt. Vt de eſſentia quinta, quæ peculiaris Ariſtoteli putatur. Quaſi vero eum qui in parte Ariſtotelem ſecutus eſt, ſequi in omnibus neceſſe ſit: cum hoc proprium illorum fuerit philoſophorum quos ἐκλεκτικοὺς dicebant, vt alia ex aliis ſeligerent. aut quaſi nemo extiterit vmquam, qui doctrinam Ariſtotelis amplexus ſit. Adde, quod hoc ipſum non ita proprium ac peculiare, vt plerique putant, Ariſtoteli eſt. cum & Plato ipſe eodem modo de æthere locutus ſit. Nam quod πέμπτην οὐσίαν Stagirita, πέμπτον στοιχεῖον, πέμπτον κόσμον, & πέμπτον σχῆμα dixit Plato: vt Platonici nos docent. & inprimis ad Timæum recte obſer-

obſeruat Proclus. τί γὰρ διαφέρει πέμπτον στοιχεῖον καλεῖν, ἢ πέμπτον κόσμον, καὶ σχῆμα πέμπτον, ὡς Πλάτων ἐκάλεσεν; id eſt, *Quid enim intereſt, an quis quintum elementum, an quintum mundum, aut figuram vocet, quod eſt à Platone factum?* Sicut Orpheus, ſiue is Onomacritus fuerit, ἄριστον στοιχεῖον, ætherem in Hymnis dixit. Omnia enim Ariſtoteli aſſcribunt, qui nihil præter Ariſtotelem legerunt. Et hæc quidem aliis reſponſa ſint. Nunc ad noſtra veniamus. Ac de rebus primo, mox de verbis.

Primo ergo, cœli æternitatem ita pertinaciter tuetur Ariſtoteles, vt hoc ei tanquam proprium Aphrodiſeus tribuat: qui non interiturum modo, ſed & genitum fuiſſe negat. Vide quæ libr. Phyſ. VIII. cap. X. & XI. De cœlo, cap. I. dicuntur. Secundo, nihil fieri ex nihilo, ideoque nullo modo productum eſſe mundum; quem ingenitum eſſe, ſempiternum & neceſſarium, ex illo de quo diximus principio, quod contra Auicennam vrget Auerroes, primo Phyſicorum omnes docent ejus ſectatores. At hic recte, ipſum mundum διακόσμησιν ὑπὸ θεοῦ καὶ διὰ θεῶν φυλαττομένην, hoc eſt, Apuleio interprete, *ornatam ordinationem Dei munere, Deorum recta cuſtodia, eſſe* ait. Et poſt aliquanto etiam clarius, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα καὶ διὰ θεοῦ συνέστηκε. *omnia ex Deo conſiſtere & per Deum*. Ita enim

enim ex Stobæo illud legendum & intelligendum eſt.

Secundo, intelligentias affixas cœlo Ariſtoteles ſtatuit, qui & VIII. Phyſic. *Primam cauſam neque per ſe neque per accidens moueri* ait: de quo jam diximus. Hic ſimpliciter duas ſupernaturales cauſas, & vtramque in vno Deo, ſtatuit. Quarum altera, ποιητικὴ ſeu διακοσμητικὴ, quæ & formauit orbem; altera συνεκτικὴ ſiue φυλακτικὴ, quæ hunc conſeruat, continet, & regit. Ita primus motor Ariſtotelis, & prima excluditur natura. ita Prouidendia ſtatuitur, quam Ariſtoteles aut nullam, vt nonnulli, aut longe aliam, de quo nos infra, agnoſcit.

Ex hoc tertium jam & firmiſſimum deducitur. Clemens Alexandrinus, optime in Philoſophorum ſcriptis verſatus, Deum, quem ſcriptores alii ex Homero ὕπατον dixerunt, Ariſtotelem nouiſſe, & hoc nomen in illius ſcriptis inueniri negat, qui pro eo animam præfecit vniuerſo. Verba eximii autoris hæc ſunt: καὶ ὁ τῆς αἱρέσεως πατὴρ, τὸν ὅλων οὐ νοήσας τὸν πατέρα, τὸν καλούμενον ὕπατον, ψυχὴν εἶναι τοῦ παντὸς οἴεται. id eſt, *Et familiæ pater, vniuerſi patrem cum non nouerit, quem ὕπατον vocant alii, animam eſſe vniuerſi arbitratur.* Duo ergo objicit philoſopho. Prius eſt, quod falſum ſcripſerit de anima: alterum, quod verum de ſupremo neſciuerit rectore, quem

antiqui

antiqui ſæpe voce Homerica ὕπατον vocabant. Ad prius quod attinet, ſane libri hujus autor opinionem quam hic Ariſtoteli tribuit Clemens manifeſte oppugnat. Impium quippe & deteſtandum, arbitrari, miſceri ita rebus ipſis vt ab iis polluatur. Satis enim eſſe ſi vbique ejus verſari potentia exiſtimetur. idque vbertim demonſtrat. Quod ad alterum autem, tantum abeſt, vt extare alibi Deum, quem ὕπατον vocabant, ignorarit autor iſte, vt hoc ipſum inter attributa Dei ponat. *τὴν οὖν ἀνωτάτην καὶ πρώτην ἕδραν αὐτὸς ἔλαχεν, ὕπατός τε διὰ τοῦτο ὠνόμασται.* Vides ipſam vocem, quam in Ariſtotele inueniri nuſquam vir doctiſſimus affirmat.

Quarto, Peripateticos & eorum principem Ariſtotelem accuſant veteres, quod ad Lunam tantum vſque, Dei prouidentiam extendant. Vnde Origines, infra Epicurum ipſum ponere philoſophum non dubitat. Hic vero, inter alia multa, *θεὸν μὲν ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω χώρας ἱδρύσθαι, τὴν δὲ δύναμιν διὰ τοῦ σύμπαντος κόσμου διήκουσαν, ἥλιόν τε κινεῖν καὶ σελήνην, καὶ τὸν πάντα οὐρανὸν περιάγειν, αἴτιόν τε γίνεσθαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς σωτηρίας. Deum quidem in ſuprema conſtitutum eſſe regione. Ejus autem vim ac poteſtatem totum ita penetrare vniuerſum, vt & Solem moueat & Lunam, totumque pariter circumagat cœlum: iis autem qui in terra ſunt, conſeruationis ſit cauſa.*

Quinto,

Quinto, vniuerſam Ariſtotelis de prouidentia opinionem, cum ex ejus quæ quidem hodie habentur ſcriptis explicare non ſit promptum, (quod ſemel ejus tantum, duodecimo nimirum Metaphyſicorum, meminerit) accurate eam Alexander expoſuit. Quæ ab eo autem adferuntur præter illa quæ jam diximus, hæc fere ſunt. Primo, nullam intelligentiæ ſupremæ eſſe prouidentiam, cum à rebus excludatur humanis, neque quicquam præter ſe intelligat. Secundo, nulla mundum hunc, vel vt ſit, vel vt bene ſit, egere prouidentia: cum ſit ipſe Deus, non genitus, non corrumpendus, denique æternus. Tertio, quod idem fere eſt cum ante dictis, nullam ejus cauſam eſſe efficientem. Quarto, eorum modo quæ corrumpi ac generari poſſunt, quod ad ſpeciem eorum, prouidentiam haberi. Quinto, eam ipſam, non per ſe ſed per accidens fieri: ſequi enim Dei operationem, alio ſpectantem, quamuis præter ejus non fiat voluntatem. De quibus poſterioribus duobus, quia ſunt obſcuriora, infra. Hic vero autor, primo nec intelligentiam ſupremam ponit ſine prouidentia: ipſum vero Deum νοητῶν τε καὶ λογοθεωρητῶν rebus docet prouidere omnibus. Statim quippe in definitione, mundum ait, ὑπὸ θεοῦ διακοσμηθῆναι, διὰ θεῶν τε φυλάττεσθαι. Deinde toto ſexto capite περὶ τῆς συνεκτικῆς αἰτίας agit,

quæ

quæ est prouidentia. Secundo, non egere mundum vlla qua seruetur prouidentia, diserte negat. Imo contra, οὐδεμία φύσις, inquit, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν αὐτάρκης, ἐρημωθεῖσα τῆς ἐκ τούτου σωτηρίας. Hoc est, *Neque vlla in hoc mundo natura, per se satis ad salutem sui est instructa, si priuetur ejus conseruatione*, hoc est, prouidentia. Eodem modo paulo post. Ipsum autem mundum esse Deum negat, cum ait, εἶναι σύστημα ἐξ οὐρανοῦ τε καὶ γῆς. Nam quis Deum esse dicat σύστημα? Deo autem tribuit quæ mundo Aristoteles: æternum esse, hoc est, nec genitum nec corrumpendum. vt cum δι' αἰῶνος ἀΐδιον eum ait. Tertio, efficientem mundi causam esse docet, & hanc esse Deum. In definitione enim ὑπὸ θεοῦ διακοσμηθῆναι eum ait. hoc est, factum vt nunc est, ac ordinatum. Et simpliciter, ὡς ἐκ θεοῦ πάντα καὶ διὰ θεοῦ ἡμῖν συνέστηκε, *omnia ex Deo & per Deum esse constituta*. Ab opinione autem quarta longissime recedit. quæ est, omnia quæ corrumpuntur & subjecta sunt Lunæ, nullo modo regi à Deo, sed à septem planetis, qui mutationis eorum ordinatæ, æternæq; secundum speciem conseruationis causa, mouentur. Et sic vocem prouidendi sumunt, cum de his inferioribus loquuntur. Quamquam & de altera quæ τὸ ἀνωτάτω est ad Lunam vsque, disputant. Quos jam labyrinthos non ingredimur. Satis enim, si

au-

autoris noſtri mentem oſtendamus. Quæ & proprie ſic dictam ponit prouidentiam. & hanc ſoli Deo tribuit, & vnam eandemque, non, vt Ariſtoteles, diuerſam facit, & à ſummis vſque ad infima pertingere oſtendit. Huc enim manifeſte ſpectant illa: καὶ γὰρ τὸ ἄνωθεν ἐνδόσιμον ὑπὸ τοῦ φερωνύμως ἂν κορυφαίου προσαγορευθέντος, κινεῖται μὲν τὰ ἄστρα ἀεὶ καὶ ὁ σύμπας οὐρανός. πορεύεται δὲ διττὰς πορείας ἥλιος, τῇ μὲν ἡμέραν καὶ νύκτα διορίζων, ἀνατολῇ καὶ δύσει, τῇ δὲ τὰς τέσσαρας ὥρας ἄγων τοῦ ἔτους, πρόσω τε βόρειος καὶ ὀπίσω νότιος διεξέρπων· γίνονται δὲ ὑετοὶ κατὰ καιρὸν, καὶ ἄνεμοι καὶ δρόσοι. & quæ ſequuntur. Hoc eſt, *Etenim & aſtra ſemper & cælum vniuerſum, eos ad numeros mouetur quos Deus modulatur. quem idcirco coryphæum, & hujus quaſi chori magiſtrum, recte dixeris. Geminis autem itineribus Sol egreditur, diem noctemque altero diſtinguens itinere, ortu nempe & occaſu, altero quatuor anni tempeſtates ſecum adducens, dum vltro remeat citroque; Aquilonius modo, modo Auſtrinus. Hinc tempeſtiuæ generantur pluuiæ, & venti, & rores.* Quibus verbis, & quæ poſtea ſequuntur, non vniuerſalem modo ſed & ſpecialem ponit prouidentiam. ſicut & cum cuncta ait κατὰ γένος τε καὶ εἴδη à Deo conſeruari. Et deinde ſingulas enumerat plantas. vt propemodum ad τὰ ἔσχατα εἴδη καὶ ἄτομα, venire videatur. Quarta opinio eſt talis. Prouidentiam per ſe non conuenire

Deo,

Deo. quod qui prouidet per ſe, iis quibus prouidet, illorum cauſa prouidet, vt nimirum ea conſeruentur quibus prouidet. Hoc in Deo ponere, inquit Alexander, tale eſt, ac ſi quis dicat, dominum agere, vt ſeruus conſeruetur: aut dominum ſerui cauſa agere. Quam opinionem noſter valide refutat, cum vbique περὶ τῆς συνεκτικῆς αἰτίας agens, voce σώζεσθαι, hoc eſt, *conſeruandi*, vtitur. Vt cum ait, θεὸν αἴτιον γίνεσθαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς σωτηρίας. nunquam enim aliter hic autor loquitur. Quaſi qui rebus prouidet vt conſeruentur, earum cauſa prouideat quæ conſeruantur. ideoque id per ſe faciat: quemadmodum & ipſe Alexander fatetur. Poſtremo totam ſic concludit diſputationem: *Quod in naui gubernator, auriga in curru, in choro coryphæus, lex in vrbe, imperator in exercitu, hoc in mundo eſt Deus.* Gubernator autem & auriga & imperator, cæterique, per ſe prouident: ille vt nauis, iſte vt currus, hic vt exercitus ſeruetur. & ſic de reliquis. Idem ergo facit Deus.

Sexto, Autor hujus ſcripti Britanniam deſcribit & Hiberniam, quas Alexandri tempore fuiſſe ignotas, nemo ignorat. Ita quidem, vt ante audacem illam & primam Cæſaris expeditionem, multi, teſte Plutarcho, ne extare quidem vſquam ipſam Britanniam putarint, ſed deliria eſſe poëtarum quæ de

illa

illa ſcribebantur, quia ἐκτὸς τῆς οἰκουμένης, id eſt, extra orbem habitabilem eſſet, ac propterea *alter orbis*, teſte Seruio Grammatico, à poëtis appellaretur. Qui ergo ſcripti hujus autorem eſſe Ariſtotelem volunt, ἀνιστορησίαν & ἀγεωγραφησίαν ſimul profitentur. Huc accedit de Taprobane quod dicit. Nam ſi ante magni Alexandri expeditionem hæc ſcripſit, quomodo ſitum ejus ſcire potuit, cum rex ille inſulam iſtam detexiſſe dicatur? Sin in ipſa expeditione, quid ineptum magis poterit excogitari, aut quid φορτικώτερον, quam vt doceat quod ipſe pridie fortaſſe didicerat, & de rebus parum eo tempore compertis, tam audacter loquatur? Tum vero, quare docet Regem, quod aut primus ſciuit Rex aut ſolus?

Septimo, Platonicorum & Pythagoricorum proprium eſt, quatuor τῶν λογικῶν ſtatuere εἴδη: Deos, nempe, Dæmonas, Heroas, & Homines: quod hic facit autor. Ita vt Deum ſupremum, & quem ὕπατον dixêre, quaſi architectum, Dæmonas quaſi adminiſtros ſtatuat. qui cum ſuo ſinguli fungantur munere, totum tamen ad autorem primum merito refertur. Quos ipſi modo δαίμονας, modo θεοὺς δευτέρους, modo θεοὺς abſolute vocant. Atque ita ſtatim in principio legendum, vt jam dixi, κόσμος ἐστὶν ἡ τῶν ὅλων τάξις τε καὶ διακόσμησις· ὑπὸ θεοῦ καὶ διὰ θεῶν φυλαττομένη. qui

Dii,

Dii, aëriæ ſunt poteſtates, de quibus infinita Platonici. Ipſe autem in Timæo, quomodo à Deo per Deos adminiſtretur mundus, luculenter oſtendit.

Octauo, Autor hujus libri duas Mundi definitiones ponit: quarum altera Peripatetica eſt talis, κόσμος ἐστὶ σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεων, id eſt, *Mundus cœli & terræ conſtitutio eſt, earumque naturarum* (vt cum Apuleio loquar) *quæ ſunt vtriuſque.* Altera Platonica eſt aut Pythagorica: κόσμος ἡ τῶν ὅλων τάξις ἐστὶ καὶ διακόσμησις, ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεῶν φυλαττομένη. *Mundus eſt ornata ordinatio* (vertit Apuleius) *Dei munere, Deorum recta cuſtodia.* qui τὸ ὑπὸ θεοῦ, ad vocem διακόσμησιν, refert, non ad φυλαττομένη, quod ſequitur. Illa ergo, τὸ περὶ γεννητὸν τοῦ κόσμου, cum Platone, Pythagora & aliis conſtituit, qui De cœlo libr. I. cap. 10. rejiciuntur. Altera priori parti libri reſpondet, quæ Peripatetice tractatur: altera poſteriori, in qua nihil eſt quod non ab Ariſtotelis opinionibus recedat. Hoc quoque factum eſſe ab Ariſtotele quis credat?

Nono Ariſtoteles nunquam προσφωνητικοῖς προοιμίοις eſt vſus, neque dedicare libros ſuos ſolet. Vnde liber Rhetoricorum quoque ad Alexandrum, vt inter Ariſtotelica, ἀθετεῖται & rejicitur. Atqui idem fit in iſto.

Deci-

Decimo, Ipse Aristoteles lib. Meteor. I. cap. I. totum ordinem eorum quæ de Mundo & Natura scripsit, proponit. quibus sigillatim consummatis, negat aliud restare quod de his scribat: quandoquidem instituti sui finem esset consecutus. Primo autem ponit, quæ de primis naturæ causis omnique motu naturali scripsit. Ita octo libros physicæ Acroaseos vocat. Secundo, quæ de stellis in sublimi regione dispositis & ordinato earum motu, item de corporeis elementis. Ita libros IV. De cœlo vocat. III. quæ de generatione & corruptione. Ita libros qui eadem inscriptione circumferuntur. IV. quæ de Meteoris, de quibus tum agebat. V. Iis absolutis, animalium historiam promittit, quo Alexander libros etiam De anima, De sensu & sensibilibus, De reminiscentia, somno & diuinatione in somno, tum De senectute ac juuentute, De longitate & breuitate vitæ, & si quæ sunt alia quæ ad animalia spectant, vt de partibus, de incessu, de motu eorum, putat referenda. VI. De plantis. Addit autem post hæc omnia, σχεδὸν δὲ, τούτων ῥηθέντων, τέλος ἂν εἴη γεγονὸς τῆς ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν προαιρέσεως, id est, *hæc autem cum absoluerimus, forte finem instituti nostri consecuti erimus*. Eadem propemodum libr. III. De cœlo.

Vndecimo, cum olim essent nonnulli,

qui,

qui IV. De cœlo libros Aristoteli de mundo scriptos existimarent (vocem enim οὐρανοῦ sic ibi esse intelligendam, siquidem vt illi existimabant, ibi primo καὶ προηγουμένως de mundo, secundo de cœlo, postremo etiam de elementis ageretur) Simplicius pluribus iisque satis firmis probat argumentis, nihil ibi dici de mundo, nisi quod simul & de cœlo dici Aristotelice possit: aut potius, nihil ibi dici de mundo, nisi quod mundus cum cœlo commune haberet. quod, nimirum, perennis, quod finitus magnitudine, & quod vnus sit numero. Vbi inter cætera hoc addit: Ἀλλ' εἴπερ βούλοιτό τις τὴν Ἀριστοτέλους περὶ κόσμου θεωρίαν ἰδεῖν, ἐν πάσαις ὁμοῦ ταῖς φυσικαῖς αὐτοῦ πραγματείαις περὶ κόσμου πραγματεύεσθαι ῥητέον. id est. *Si quis autem Aristotelis De mundo scripta videre velit, dicendum est, eum in omnibus in quibus de natura egit, de mundo quoque egisse.* Vbi quæso tum Aristotelis De mundo liber latebat? quem simplicitate mera viri docti Aristoteli asscribunt.

Duodecimo, Addit ibi Simplicius, Si quis opus desideraret, in quo simul de omnibus mundi ageretur partibus, ei Nicolaum Damascenum potius legendum esse, qui De mundo, vel De vniuerso, librum scripsisset. Διὸ Νικόλαος ὁ περιπατητικὸς περὶ πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ καθ' εἶδος ποιεῖται λόγον. id est. *Ac idcirco Nicolaus Peripateticus de omnibus quæ sunt*

ſunt in mundo, ſigillatim agit. Et ne quis dubitare poſſit, quamuis hoc ſufficiat, diſerte addit, Ex duobus Ariſtotelis quos jam adduximus locis, firmiter concludi poſſe, primo, Ariſtotelem nuſquam De mundo, niſi in iſtis, ſcripſiſſe. Deinde, neque ita de cœlo vt de mundo. οὔτε ἀλλαχοῦ περὶ κόσμου εἴρηται, οὔτε οὕτως περὶ οὐρανοῦ ὡς περὶ κόσμου.

Etiam hoc accedat. Solet Ariſtoteles, quoties Platonicarum meminit opinionum, earum ita meminiſſe, vt non ſine aliqua maleuolentiæ aut animi acerbitatis ſuſpiciuncula, de qua ante diximus, euertere illas & extenuare conetur: quod jam plurimi notarunt. Vnde à veteribus nonnullis prope impietatis accuſatur. qua de re, cum alii, tum præcipue Ælianus Var. Hiſt. libr. IV. cap. X. Satis quoque notum eſt, quomodo lib. I. Eth. de Ideis, II. Politicorum de Republica Platonis agat: non præter mentem modo viri, ſed & interdum contra eam. Vbi & ſubacerba nota illa extat: τὸ μὲν οὖν περιττὸν ἔχουσι πάντες οἱ τοῦ Σωκράτους λόγοι, καὶ τὸ κομψὸν καὶ τὸ καινοτόμον, καὶ τὸ ζητητικόν. καλῶς δὲ πάντα, ἴσως χαλεπόν. id eſt, *eruditionem certe & elegantiam ac nouam diſtinguendi ac quærendi rationem omnes Socratici ſermones præ ſe ferunt: vt vero omnia recte, forte eſt difficile.* Eoſdem libros vix inchoauit, cum Platonem nomine diſſimulato reprehendit, quod is in Politico,

ſubjectorum numero non ſpecie, diſtare inter ſe familiam putare & Remp. Et profecto ſatis inciuiliter, ὅσοι μὲν οὖν οἴονται &c. οὐ καλῶς λέγουσι. quemadmodum ſæpe alibi. cum hic non modo non ab ejus opinione maleuole diſcedat, ſed in partes ejus tranſeat nonnunquam. Nam & γενναῖον vocat: & diuini viri laude opuſculum concludit. quod non eſt illius quem antiqui notant, αὐθεκαστὸν μῆσαι τοῦ Πλάτωνι διατριβὴν.

Poſtremo, Vt Laërtium omittam, quid de Pachymerio dicent, homine doctiſſimo, qui & compendium totius Ariſtotelicæ philoſophiæ dedit, & hos ipſos libros ordine digeſſit? Cur non inter reliqua quoque, ſcriptum hoc interpretatur vel recenſet, vel cur id non faciat, rationem ſaltem reddit?

Jam ad rationem ſcribendi veniamus: in qua duo potiſſimum examinanda, Methodus, & Forma orationis.

Nam ſi methodum reſpicias, vbi eſt accuratum illud philoſophi & conſuetum? Vbi diuina illa ἀνάλυσις, quæ in partes ſuas totum ita reſoluit, vt intelligantur perſpicue quæ proponuntur? quam aliquoties τὴν ὑφηγημένην μέθοδον, id eſt, ſolitam ſibi & conſuetam ac quaſi propriam agendi rationem, vocat. Vt Politicorum lib. I. cap. I. Item in libris De generat. & corrupt. Sicut loco alio, τὸν ὑφηγημένον τρόπον. vbi tamen Alexander docet,

docet, τὸ ὑφηγημένον τρόπον dixisse, ὅτι μὴ ἱστορίαν τινὰ παρέδωκεν ἐν τοῖς περὶ τούτων βιβλίοις, ἀλλὰ μετὰ τοῦ τὰς οἰκείας ἑκάστου τῶν λεγομένων ζητεῖν αἰτίας τε καὶ ἐκδιδόναι, καὶ μετ' ἀποδείξεως τὴν περὶ αὐτῶν ποιεῖσθαι θεωρίαν, id est, *quod non nudam aliquam in illis traderet doctrinam, sed quod causas singulorum inquireret ac redderet, & demonstratiue ageret.* Vbi sunt diuisiones illæ, à quibus exorditur plerumque? vnde & vniuersales in principio enunciationes, & illud πᾶσα vel πᾶν vel πᾶς, quod in prima fere semper nouæ doctrinæ periodo genus complectitur. Vt in Phys. Ἐπειδὴ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι συμβαίνει περὶ πάσας τὰς μεθόδους· In Nicom. Πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος· In Polit. Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν, In principio τῆς ἀποδεικτικῆς, Πᾶσα διδασκαλία καὶ πᾶσα μάθησις διανοητικὴ, ἐκ προϋπαρχούσης γίνεται γνώσεως. quæ κοινὰ ἀξιώματα ab interpretibus vocantur. Cujus causa primo Metaphysicorum in diuina illa redditur præfatione, vbi de experientia & arte disputatur: quam philosophus ostendit, τῶν καθόλου εἶναι. Quare poterat fortasse, hoc aut simili modo, πραγματείαν istam suo more inchoasse, Πάντων τῶν ὄντων εἰς ἐγκόσμιά τε καὶ τὰ ὑπὲρ ταῦτα διῃρημένων. Quanquam nonnemini minuta nimis videri ista possunt. & sint sane: cum non tam docere quam describere vniuersum hoc, & delineare καθ' ἱστορίας τρόπον, autori

 sit

ſit propoſitum. Tota enim conſideratio eſt τῶν ὅτι. Quod non eſt proprium philoſophi. habet enim ille ſe ad reliquos ſcriptores, ſicut architectus ad operarios: quemadmodum ibidem Metaphyſicorum primo dicitur. Vere enim eſt architectorum eſt Philoſophia, quia nouit cauſas & exponit. Ita nautæ noſtri Itineraria quotidie ſua fide optima ſed ſimpliciſſime conſcribunt. qui τὸ ὅτι ſubminiſtrant: vt qui ſingulorum cognitione ſunt prædit, quam obſeruatione & αὐτοψία pepererunt. τὸ διότι autem ſibi ſeruant Philoſophi. Quale hic nihil. Eſt enim fere nihil aliud quam nuda deſcriptio. Vnde in codice MS. quo vſi ſumus, περὶ κοσμογραφίας inſcribebatur hic libellus.

Venio ad orationis formam & dicendi genus: quod qui non aduertit, plane ſine ſenſu viuit, & profecto fœnum eſſe oportet.

Tria, quod antiqui quoque monuerunt, in omnibus Philoſophi ſcriptis, quod ad elocutionem, obſeruabit, qui non perfunctorie in iis eſt verſatus, & in lectione veterum ſubactum, vt oportet, judicium habet: τὸ τῆς λέξεως ἄκομψον, τὸ τῆς φράσεως ἀκριβὲς, καὶ τὸ τῶν ἐννοιῶν συνεσφιγμένον. Primum vocare poſſis, *caſtitatem verborum*, ſecundum *accuratam loquendi diligentiam*, tertium *conſtrictam in ſenſibus breuitatem & cumulum*. Quorum è poſtremo illa naſcitur ἀσάφεια, ſiue obſcuritas,

tas, quam illi tribuunt interpretes. Eorum autem omnium nihil hic quiſquam inueniet. Quippe & dictio eſt comptior quam pro caſtitate Ariſtotelis: & minime ἀποιητος, ſed potius ſophiſtica. à quo alieniſſimi ſunt ſani ſcriptores. Nam quemadmodum illi qui tum temporis viuebant & ſcribebant accurate, tanquam ſcopulos & cautes, voces ἀπηρχαιωμένας & vetuſtate obſoletas fugiebant, ita non neceſſe fuit, vt ſophiſticas vitarent, quæ tum puritatem ſæculi nondum inquinarant. Adde, quod locutiones minus accuratæ, vt nec conſtrictæ: cum in tanta breuitate deſcribendi res multas, ſæpe luxuriet oratio. Tanta vero eſt perſpicuitas, vt nihil ad intelligendum opus ſit illa γυμναστικωτέρα, quam Simplicius requirit in lectore, Ariſtotelis ἀγχινοίᾳ, cum ab homine imperito prope poſſint capi ſingula. Ne dicam verba vſitata & vulgaria, aut æuo Ariſtotelis vix vſu confirmata. Qualia multa afferri exempla poſſent, niſi ſatis eſſet indicaſſe. Tamen vt ſtudia aliorum acuamus, ipſam opuſculi præfationem videbimus.

Πολλάκις μὲν ἔμοιγε, θεῖόν τι καὶ δαιμόνιον ὄντως χρῆμα, ὦ Ἀλέξανδρε, ἡ φιλοσοφία ἔδοξεν εἶναι.] Plane συνεστραμμένη καὶ περιωδευμένη, & rhetorico more cumulata ac contorta periodus: quæ vt in ambitum excreſceret majorem, θεῖον καὶ δαιμόνιον χρῆμα, philoſophiam vocauit.

uit. Quod mirabitur aut etiam ridebit, qui de stricto Aristotelis dicendi charactere cogitabit. Philosophus autem statim ex qua officina prodeat videbit. eorum nempe, qui quod Plato etiam quæ ad naturam referenda essent, καθὸ τῶν ὑπὲρ φύσιν μετέχουσιν tractaret, contra autem etiam quæ supra naturam essent, κατὰ τὴν πρὸς τὴν φύσιν χέσιν Aristoteles consideraret, alterum θεῖον, nempe Platonem, alterum δαιμόνιον aut δαίμονα dicebant. quo respeximus in Peplo nostro cum de Aristotele cecinimus.

Δαίμονα τὸν μερόπων, τὸν Νικομάχου γενετῆρα,
Τῶν Ἀσκληπιαδέων φέγγος Ἀριστοτέλην,
Τὸν γαίης κρατέοντος Ἀλεξάνδροιο πολίτην,
Καὶ τροφὸν, ὡς Χείρων τοῦ ποτε Πηλείδου,
Τὸν σοφίης κρατέοντα, φέρε τότε καὶ τότε φαίνε.
Γῆς ὅτε τῆς πάσης ἡ Μακετὶς κρατέει.

Sicut ergo duas definitiones posuit, Peripateticam alteram, alteram Platonicam aut Pythagoricam, qui alia è Platone alia ex Aristotele desumpsit: ita nunc cum θεῖον καὶ δαιμόνιον χρῆμα philosophiam vocat, ad autores ejus allusisse videtur: plane sophistico acumine. Nisi quod illud ὑποκιβδηλότερον. Nam cum θεῖον primo loco posuisset, addit καὶ δαιμόνιον ὄντως. quod minus est quam prius, cum majus quid expectaretur. tum quia ὄντως notat plus esse id quod sequitur quam quod præcessit. At quis ignorat longe minus esse

τὸ δαιμόνιον, quam τὸ θεῖον? Quare longe aliter hæc Apuleius extulit. Illud vero plane redundans est & ineptum, quod sequitur:

Ἐπειδὴ γὰρ οὐχ᾽ οἷόν τε ἦν τῷ σώματι εἰς τὸν οὐράνιον ἀφικέσθαι τόπον, καὶ τὴν γῆν ἐκλιπόντα, τὸν οὐράνιον ἐκεῖνον χῶρον κατοπτεῦσαι.] Quis ab Aristotele vnquam expectaret, vt οὐράνιον τόπον vocaret τὸν οὐρανὸν: &, quod stultum est plane ac ridiculum, in eadem rursus periodo, οὐράνιον χῶρον diceret? Qui hæc talia non videt, sub lentissimis maxillis edit, &, si verum volumus fateri, plane est indignus, qui tria vnquam commata in Aristotele legerit.

Καθάπερ οἱ ἀνόητοί ποτε ἐπινόουν Ἀλωάδαι] Ἔννοια plane sophistica, aut declamatoria. quæ magis locum habet in Ouidii carmine, qui idem plane dixit, sed sine vitio:

Sic petitur cœlum; non vt ferat Ossan Olympus,
Summaque Peliacus sidera tangat apex.

Deinde illa, ἡ γοῦν ψυχὴ διὰ φιλοσοφίας λαβοῦσα ἡγεμόνα τὸν νοῦν, &, καὶ θείῳ ψυχῆς ὄμματι τὰ θεῖα καταλαβοῦσα, qui non statim odoratur vnde sint desumpta, nunquam Pythagoricos recentiores inspexit, qui ad nauseam vsque hæc & id genus alia inculcant, τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν, τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, τὸν πάσης γνώσεώς τε καὶ παιδείας ἡγεμόνα νοῦν, & similia. Quæ in Iamblichi Protreptico, Hierocle & aliis, passim occurrunt.

Τοῦτο

Τοῦτο δὲ ἔπαθε, καθ᾽ ὅσον οἷόν τε ἦν πᾶσιν ἀφθόνως μεταδοῦναι βουληθεῖσα τῶν παρ᾽ αὐτῆς τιμίων] Primo, τῶν παρ᾽ αὐτῇ maluisset Aristoteles. sed qui τίμια τῆς φιλοσοφίας vocare potest disciplinarum scientiam, etiam κειμήλια φιλοσοφίας (& quid non?) dicere audebit. Hæc imbelli sophistarum generi sunt relinquenda. Alios profecto artus alia membra magni viri oratio habet.

Οἱ μὲν τὴν Ὄσσαν, οἱ δὲ τὴν Νύσσαν, οἱ δὲ τὸ Καρύκιον ἄντρον] Hæc periodus & quæ præcedit, ἑνὸς τόπου φύσιν, ἢ μιᾶς σχῆμα πόλεως, ἢ ποταμοῦ μέγεθος, ἢ ὄρους κάλλος, plane ad actionem factæ videntur, neque aliud requirunt, ἢ χεῖρα ῥήτορος ἐμπειραγομένην τῷ ῥυθμῷ, *quam manum rhetoris qua rythmum sequatur*. quod propositum, si Diis placet, Aristoteli fuit, qui nihil ἐνδεικτικῶς ἢ πανηγυρικῶς, sed potius ἀποδεικτικῶς καὶ διδακτικῶς omnia scripsit. Neque est dubium, quin illi, quorum hic meminit, diu post Aristotelem & scripserint & vixerint. fuerunt enim homines nugaces, & qui ne nihil agerent, hoc modo ocium suum quia ferre non poterant, vlcisci voluerunt. Ibi autem vere, si Musis placet, Aristotelem agnoscis, τοῦτο δὲ πάσχουσι, διὰ τὸ ἀθέατοι τῶν κρειττόνων εἶναι. λέγω δὲ κόσμου καὶ τῶν ἐν κόσμῳ μεγίστων. Neque minus in eo quod præcessit, οἷα τέ τινες ἤδη πεποιήκασι, φράζοντες, οἱ μὲν τὴν Ὄσσαν. vt φράζειν τὴν Ὄσσαν, sit, Ossæ montis histo-

historiam diligenter persequi, aut, vt vertit Budæus, *accurata dictione describere*. Postrema vero ita est languida ac frigida, vt nihil magis. Πρέπειν δὲ οἶμαί γε καί σοι, ἡγεμόνων ὄντι ἀρίστῳ, τὴν τῶν μεγίστων ἱστορίαν μετιέναι, φιλοσοφίᾳ τε μηδὲν μικρὸν ἐπινοεῖν, ἀλλὰ τοῖς ταύτης δώροις δεξιοῦσθαι τοὺς ἀρίστους. Quam enim dignum est Aristotele monere Alexandrum, δεξιοῦσθαι τοὺς ἀρίστους τῇ φιλοσοφίᾳ, longe alio sensu quam eruditi viri suspicantur, & quo nemo facile apud antiquissimos reperiat scriptores. Deinde δῶρα τῆς φιλοσοφίας, pro ipsa, quam est dignum casta & seuera Aristotelis oratione; qui vix Philosophiæ meminit, cum eam commendat! Quare manum tollo, vnum si addidero. Duo agit autor in Præfatione: primo tam χυδαίως philosophiam laudat, quam diuinus vir θαυμασίως eo de quo egimus loco. Secundo, Rege in primis dignam esse accuratam philosophiæ cognitionem ait: idque illis quæ jam adduximus verbis. An autem hoc ita dignum putant Aristotele, vt ne dici quidem potuerit ab alio? Quid si contra Alexandro Aristoteles persuasit, indignum rege nimium philosophiæ esse studium. imo satis esse, si philosophis vtatur? cum præsertim hic de Naturali potissimum agatur. Quod & in oratione Quinquennali, quam nos primi edidimus, Themistius testatur. ἄγασθαι δὲ ἄξιον Ἀριστοτέλην, ὅτι

μικρὸν τὰ Πλάτωνος ῥήματα μεταθεὶς τοῦ λόγου, πεποίηκεν ἀληθέστερον· φιλοσοφεῖν μὲν τῷ βασιλεῖ οὐχ ὅπως ἀναγκαῖον εἶναι φάσκων, ἀλλὰ καὶ ἐμποδών· τοῖς δὲ φιλοσοφοῦσιν ἀληθινῶς ἐντυγχάνειν, εὐπειθῆ καὶ εὐήκοον. Vnde & Platonem reprehendit, qui philoſophis tradiderat imperium. Conferantur hæc cum illis. Eum autem locum ex Politicis Acroamaticis illius, aut ex libro quem de Regno ſcripſerat, depromptum arbitramur. In quibus multa liberius, quæ alibi celabat, homo vere vafer καὶ τοῖς βασιλεῦσιν ὁμιλεῖν natus, ut à Luciano deſcribitur. Intelligebat enim, perpetuo futurum ſeſe Regi ſuo admirationi, ſi non prorſus intelligeret quæ miraretur. Compone cum his, ſi videtur, diuinam & laude omni majorem Metaphyſicorum præfationem. Verum pudet diutius his immorari.

Refutatis aliorum opinionibus, reſtat vt ipſi aliquid ponamus: quod priuſquam faciamus, illud eſt notandum, Tres fuiſſe cauſas antiquis philoſophis, cur aliquod Ariſtotelis ſcriptum in dubium vocarent. Vna ex iis erat, quod ejuſdem nominis cum Ariſtotele alii fuiſſent. Octo enim quidam volunt. quorum ſcripta ſæpe falſo huic Ariſtoteli aſſcripta fuiſſe iidem docent. Secunda, quod plurima homonyma ſcripta eſſent edita. cum diſcipuli illius Eudemus, Phanias, & Theophraſtus, ſtudio & æmulatione

latione præceptoris ſui, plurima inſcriptione eadem cum Ariſtotele darent: quæ & ipſa Ariſtoteli aſſcripta à nonnullis ſunt. Tertia, quam nos addimus, eſt, homonymia ejus ad quem ſcribitur: ſiquidem plures Alexandri præter Macedonem illum fuerunt: ideoque ſcriptum aliquod quod Ariſtotelis non eſſet, aſſcribi tamen ei potuit. Quarta eſt, quod Ptolomæum Philadelphum, ſtudioſum admodum Ariſtotelis fuiſſe ſatis conſtat: hoc autem ſtudio Regis, multos excitatos ea tempeſtate, vt quæ ipſi ſcripſiſſent, ſub Philoſophi nomine Regi offerrent. Quamquam ad ætatem illam nunquam referre hoc ſcriptum auſim. Longe enim recentius videtur, & eſſe certum eſt.

Vnum ergo ex his tribus reſtare videtur: Scilicet aut Alexandri nomen perperam adjectum eſſe, quod in exemplaribus nonnullis hodieque omittitur, vt jam ante docti monuerunt: & occaſione iſta in præfationem ſimul irrepſiſſe. Aut hunc Alexandrum cognominem ſuperiori fuiſſe: aut poſtremo, Alexandri nomen ab autore additum fuiſſe, vt facilius ſub nomine Ariſtotelis admitteretur. Quod mangonium familiare admodum ſophiſtis ſemper fuit. Idem certe in Rhetoricis ad Alexandrum, factum videtur. Quem librum nemo tam eſt imperitus

ritus qui Macedonis ætate ſcriptum perſuadere aliis, aut ſibi, poſſit. Multo minus, γνήσιον ἢ πατρὸς εἶναι τὸ τεκνίον. Neque tamen erat, cur hoc nomen aut hic fucus tantum apud eruditos poſſet, vt diuinum etiam Mureti ingenium mouere debuerit. Ego autem ex his tribus, primum eſſe omnino verum arbitror: perperam nimirum Alexandri nomen eſſe adjectum, quia aliquid ſcripſiſſe ad Alexandrum olim Ariſtotelem plerique credidiſſent. Ipſum vero autorem, ſub Romanis, vel Auguſti tempore, vel infra, ſcripſiſſe exiſtimo: ſiue is Nicolaus Damaſcenus, ſiue alius quicunque fuerit. qui profecto non tam Peripateticum aut Platonicum, quam Electicum hic egit. Quin, vt plane dicam quod ſentio, ne Præfationem quidem ejuſdem eſſe autoris judico cum reliquis. Et fortaſſis Apuleii eſt antiquior. Quid enim? an non potuit mutatis paulum verbis, aut omiſſis aut additis, ab aliquo appingi, qui aſſcribere Ariſtoteli libellum voluit?

Ad

Ad Librum Aristotelis Politicorum II. Præfatio, seu Dissertatio, post orationem habita: in qua de aliis quoque Philosophi scriptis.

SApienter cum primis & grauissime ab Aristotele, libro de Morali disciplina decimo, capite octauo, dictum est, *Si mens hominis, cum reliquo collata homine, diuina est, etiam quæ ex ejus præscripto vita instituitur, si cum reliqua conferatur hominis vita, erit diuina.* Vitam autem quæ secundum mentem est, cum Pythagora & Pythagoricis, Platone item in Phædone, & omnibus Platonicis, eam esse voluit, quæ in contemplatione rerum cœlestium & perfectione sui consistit. Dei solius est contemplari semper: hominis in hoc versari, vt quam proxime ad Deum contemplando accedat. Ac propterea, quod ibidem docet Philosophus, Contemplatio, vt hominem cum Deo conjungit, ita à non homine quam maxime distinguit. Porro, cum in homine spectentur duo, solus Deus simplex sit & non compositus, necesse est, quod ab eodem diuinitus dicitur, ἀνθρωπεύεσθαι τὸν ἄνθρωπον, hoc est, vt humano more gerat se homo: quatenus id partis alterius requirit necessitas. Quod cum sæpe tradidissent duo sapientiæ lumina, Aristoteles & Plato, vterque eas quoque disciplinas quæ ab actione nomen habent, dili-

genter

genter pertractauit. quam philoſophiam, τὴν περὶ τὰ ἀνθρώπινα, ſeu quæ de humanis agit rebus, decimo De moribus propterea vocauit idem Ariſtoteles. Ejus quippe finis felicitas humana: materia, humanæ actiones. quæ ex voluntate hominis, ſeu, quo verbo vtitur Philoſophus, ex humana præelectione oriuntur. Cum autem aliter in vita, aliter in Repuplica conſideretur homo, fit vt aliter in ſolo homine conſiderentur actiones, de quo agit diſciplina morum, quæ μονάζουσα idcirco à nonnullis dicitur: aliter in homine ad alios relato, quem Politicus conſiderat & Oeconomicus. quippe, exempli cauſa, aliæ ſunt actiones hominis vt hominis, aliæ hominis vt domini. Quo videndum an Philoſophus reſpexerit, cum initio Politicorum primi, Platonem ſuo more tangit, quod tantum ſubjectorum numero, non autem ſpecie, familiam diſtare & Rempublicam in Politico dixiſſet. Aliud enim boni Regis in Republica, aliud boni heri in familia imperium. Quanquam hoc ad juris potius æqualitatem, qua in ciuitate continentur omnes, & ad imperandi rationem, quæ non habet locum in familia, ſit referendum. quemadmodum & in Republica, aliæ Regis, aliæ Conſulis, aliæ Imperatoris virtutes ſunt. Ejus etenim qui paret & qui imperat, aliquod per ſe eſſe opus poteſt: poteſt item aliud ad inui-
cem

cem relatum, quod κατὰ σχέσιν dicunt. Plato ab animo plerunque, etiam in Rep., exempla desumit. Est in eo pars quæ paret & quæ imperat. Imperat pars illa quæ à ratione habet nomen. Ea ergo pars cum contemplatur, simplex & naturæ suæ opus agit: cum vero appetitum moderatur, jam relate agit, sicut dominus in domo, rex in vrbe, imperator in familia. Priores actiones in Moralibus, alteras in libris De ciuili doctrina Aristoteles considerat: quos cum istis vna serie continuauit. Cæterum ingenii cœlestis & vbique contemplationi propior, καὶ πάντα, vt loquuntur Aristotelis interpretes, καθὸ τῶν ὑπὲρ φύσιν μετέχουσι, considerans Plato, quod plerique non satis intellexerunt, & contemplatiuam & actiuam descripsit Rempublicam. Quia enim judicabat, nihil sine idea, ac ne ea quidem quæ à Deo immortali fiunt, posse produci, omnium primo Reipubl. exemplum, deinde ipsam quam ex ea efformauit Remp. descripsit. Hæc est illa nobilis Reipubl. idea, in qua summum magistratum suum vult philosophari: quod non est tam agere, quam contemplari, καὶ ἐν τῇ τοῦ αὐτοόντος, καὶ τὰ ὄντα πάντα οὐσιοῦντος, qui est Deus immortalis, contemplatione jugiter versari. Contemplantis enim actiones non sunt πρᾶξις ἐξωτερικαὶ aut μεταβαίνουσαι, sed ἐμμένουσαι. quales multæ Dei sunt, quæ ad alium non transeunt

sed

ſed in contemplante manent. Tum nullius indigent auxilio quemadmodum Politicæ. Ideoque ſeptimo Politicorum eleganter à Peripateticorum principe, αὐτοτελεῖς dicuntur. vbi prolixe de his diſputauit. Hæc eſt illa, in qua in exilium ejicitur Homerus. Hæc eſt illa, libris decem comprehenſa, quam De Juſto idem quoque Plato inſcripſit: in quam toties incurrit Lucianus: quam in Jouis aula Epigrammatarius reponit: quod aſtricta nulli loco, nullis circumſtantiis accommodata (vnde & diuerſis nominibus ex inſtituti ratione antiquis dicitur) aliter quam eæ quæ reuera ſunt, conſideranda videatur. exemplum, ſcilicet, quod animo ſequare, re autem nemo expreſſerit. Vnde & ipſe Plato, quoties inuſitatum aliquid & quod cum communi ſenſu pugnat, traditurus eſt in ea, πόλεως παράδειγμα, id eſt, exemplum ciuitatis, ſe delineare ait. Idem, ſe τῷ λόγῳ ποιεῖν τὴν πόλιν ait. hoc eſt, vt Minucius interpretatur, *ſermone & exempli gratia, ciuitatem condere.* Vnde & eam λογοθετουμένην Tullius vocauit. & ipſe rurſus Plato libr. De Rep. IV. ſe ait μυθολογεῖν τὴν πόλιν, hoc eſt, *fabuloſe, & poëtarum more*, aut, *ſermonis gratia ac diſputandi, Remp. formare* ſe ait: dem lib. IX. λόγῳ κειμένην, hoc eſt, *ſermone, aut in exemplum propoſitam*, vocat. Et hoc eſt quod ab antiquis Eccleſiæ doctoribus, Clemente, Theodore-

to, Ambrosio, Nazianzeno, aliis, Platoni objicitur: quod sermone fecerit Rempublicam quæ reuera existere non possit. τὸ λόγῳ πλάσαι πόλιν, τῷ ἔργῳ συστῆσαι μὴ δυναμένην, In hac conjugum rerumque cæterarum induxerat communionem, quam hic oppugnauit Aristoteles. In qua multa lepida, venusta multa erant & amœna. cum grauissimus vir Aristoteles, nihil extra vsum & communem vitæ vtilitatem proposuerit. Plato personas quasdam, quibus tribuit sermonem, (quæ res voluptatem plane habet incredibilem) introduxit: Aristoteles omnia ex persona sua scripsit. nisi cum obscure interdum argumenta aduersarii proponit. Ita enim disputare solet, vt aut dubitationem callide præmittat, ac solutionem mox subjungat: aut vt multas dubitationes solutione vna breui præcidat. Plato allegorice subinde & figurate, Aristoteles simpliciter; Plato diffuse, constricte & concise agit Aristoteles. Vt pauci fuerint ex interpretibus, qui admirandam illam & sine exemplo breuitatem, feliciter Latine expresserint. quod sæpe suo loco, imo passim, ostendemus: quanquam erudita, & fortasse commodissima omnium ea sit interpretatio, quam vobis proponendam putauimus. Qui Platonem olim sunt interpretati, initio librorum ejus de Repub. nonnulla præmiserunt. Quorum primum est, *Scopus.*

II. *Forma*

II. Forma ſcribendi qua vtitur. III. Materia libri. IV. Duarum quas Plato inſtituit Rerumpubl. diuiſio. V. Accurata ejus quam exempli gratia inſtituit Reipubl. conſideratio: in quo monent hoc ſeruandum eſſe, vt ab aliis ea ſeparetur Rebuſpublicis. VI. Vt altera quoque ejus Reſp. examinetur. VII. Totius in partes ſuas diuiſio. Ita ergo, ſi Platonem vobis nunc proponerem, primo omnium, quid auctori in iis libris ſit propoſitum, oſtenderem. Tum deinde, triplicem ſcribendi eſſe formam probarem. Aliam, qualem in Comœdiis videmus & Dialogis, qui perſonis diſtinguuntur: aliam, quæ ſine vlla perſonarum varietate, aliquid ſimpliciter perſequitur, quemadmodum hiſtorici: aliam, quæ ex his duabus mixta. qua autorem illum in Republica eſſe vſum. Deinde ipſius ſcripti quaſdam quaſi circumſtantias conſiderarem. quam materiam Platonici dixerunt. In qua vobis diſſertatione, ipſos quoque locos (exempli cauſa, portum Athenienſium, cui Piræo nomen erat, in quo eam diſputationem habitam vult Plato) deſcriberem. Tum & de tempore nonnulla adderem. quale feſtum fuerit Βενδίδια, qualis Diana, à qua nomen ſuum feſtum id accepit, explicarem. Sed & de perſonis aliquid dicendum eſſet. De ſuauiſſimo inprimis Socrate, qui Platonis ore ibi loquitur & mente. tum de Cephalo, ſene venuſtiſ-

ſimo, qui in limine ipſo introducitur; & de ſenectute multa mirabiliter philoſophatur: mox deinde, vt in comœdia Terentianus Soſia, non amplius apparet. vt & de Thraſymacho, qui μάλα τυραννικῶς juſtitiam oppugnat, & reliquis. Tum vero, alteram Platonis Rempub. ἐν ἰδέας λόγῳ & exempli gratia proponi, alteram & eſſe & exhiberi poſſe. Monerem quoque, quæ & qualis & quo fine inſtituta prior eſſet, in qua multa dixit quæ non poſſe fieri ſciebat Plato. Sed & Politicum examinarem. in quo, de origine, de definitione & cauſis, tum de modo πολιτείας, ac præcipue in Regno, egit: & ſecundam quam De legibus inſcripſit. Tum & de Epinomide nonnulla adderem: ipſumque opus in membra diuiderem ac partes. Multa denique amœna ac jucunda, ex occaſione eorum quæ dicuntur ab autore, proponerem. In primis autem, de humano animo ejuſque tribus partibus diſſererem: ad quas mirus autor, ciuitatem ejuſque partes circumſpecte delineauit ac deſcripſit; Pythagoricos, vt ſæpe alias, ſecutus. aliquid enim temporis in iis olim poſuiſſe me memini. Nunc vero, ad frugalem ac ſeuerum, & qui tantum docet, Auditores, acceſſimus ſcriptorem. In quo ne hæc quidem locum habent, cum in his fere omnibus Platoni diſſimilis ſit Ariſtoteles. Nam & ſcopus quamquam idem ſit, ratione

tamen

petere dicuntur, & id esse bonum, quod ab omnibus appetitur: ita suum ciuitati toti bonum est propositum. Id quod Plato, re quidem vnum idemque, ciuitatem tamen ipsam si videas, quæ plurimos complectitur, esse angustius fatetur. Secundum est vtilitas. Quæ describi satis exprimique non potest. neque ego oratorem hic ago, sed simpliciter doceo. Hæc enim est quæ ex hominibus conjugium, ex conjugio familiam, ex familia conuentum, ex conuentu ciuitatem statuit: quam deinde legibus fundat, humano ac diuino jure munit, conseruat, regit ac tuetur. quæ principem à populo, populum à principe distinguit: vtrique autem partes suas ac officia, idque quod καθῆκον vocant, cujus ratione vita nostra non vrbs modo continetur, proponit. Cujus dignitatem ac vtilitatem quia recte veteres intelligebant, ipsum Jus illius partem esse voluerunt, sicut ante Aristoteles postremo Ethicorum capite τὴν νομοθετικὴν τῆς πολιτικῆς partem fecerat. non enim hæc de stillicidiis & testamentis, sed de vniuersa agit Republica. quare qui in nostris Rebuspublicis Juris consulti versantur, sæpius Politici dicuntur. Tertium est, De inscriptionis causa. De qua priusquam agimus, necessario de aliis ejusdem argumenti Aristotelis libris verbo agendum est. Qui ad hanc ciuilem scientiam spectarent

sex

ſex potiſſimum ſcripſiſſe Ariſtoteles notatur libros. Primo, Πολιτικῆς ἀκροάσεως *octo*, ſecundo, πολιτικῶν *duos*. tertio πολιτειῶν ſiue Rerumpublicarum *centum quinquaginta octo*. quarto, *De Platonis legibus tres*. quinto, *De Platonis Republica duos*. ſexto, *Epiſtolas ad Philippum Politicas*. Ideoque quæri ſolet, Quinam ſint quos nunc habemus, ἀκροάσεως πολιτικῆς libri? Conuenit numerus. Octo ſcripſiſſe notatur: totidem ſuperſunt. Quod tamen mihi nunquam potuit probari. Cujus rei rationes nobis ſunt reddendæ. Ariſtotelem inter diſputandum, deambulare vt plurimum ſolere, vulgo traditur. Ita autem tempus ſuum diſtinxiſſe ferunt, vt ſupremo mane, præter familiares, & qui plurimum jam profeciſſent, neminem admitteret (vnde eas diſputationes, ἑωθινὸν περίπατον, *deambulationem matutinam*, vocabat) veſperi autem juuenes quoſcunque ad diſputationes ſuas minus accuratas inuitaret: quas δείλινον περίπατον, id eſt, *deambulationem veſpertinam*, dicebat. Alteras, quod vel obſcuræ eſſent, magiſque accuratis conſtarent demonſtrationibus, vel quod ſolis eas familiaribus, tanquam quædam committeret arcana, Ἀκροαματικοὺς dicebat λόγους. Alteras, quod æque cum omnibus communicaret, λόγους Ἐξωτερικοὺς vocabat. At Plutarchus in Alexandro, vt & Gellius lib. xx, cap. IV, eo incli-

inclinant, vt quæ ad contemplatiuam facerent philoſophiam, Ἀκροαματικὰ, quæ ad actiuam, Ἐξωτερικὰ vocarit. Quæ res, nec cum ratione, nec cum ipſo mihi quidem Ariſtotele facere vnquam viſa eſt. Nam quos λόγους vocat Ἐξωτερικοὺς, alibi, in primo De anima nimirum, τοὺς ἐν κοινῷ λεγομένους λόγους, id eſt, diſputationes, quæ coram omnibus promiſcue habentur, diſerte vocauit. Quare, niſi quod cum omnibus communicare eas ſoleret? Nam quid planius? vnde Ioannes Grammaticus τοὺς ἐν κοινῷ λόγους, τὰς ἀγράφους συνουσίας, diſputationes non ſcriptas, quaſque ad omnes ventitantes promiſcue habebat, Simplicius autem, eas quæ accommodatæ erant auribus promiſcuis, interpretatur: ambo autem τοὺς Ἐξωτερικοὺς intelligunt λόγους. Quare ſi in ſolis Acroamaticis de contemplatiuis egit, jam doctrina De anima, actiua erit. contemplatiua certe, non erit. Nam in Exotericis, de actiuis inquiunt, agebat. quod omnino eſſe falſum, vel ex ipſo Ariſtotele apparet. Quid quod Ethicorum primo, cap. vlt. ſe ἐν τοῖς Ἐξωτερικοῖς de anima egiſſe ait. λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς Ἐξωτερικοῖς λόγοις ἀρκούντως ἔνια. Quæ verba Andronicus Rhodius, Paraphraſtes Philoſophi doctiſſimus, quem nos primi vulgauimus, ita interpretatur: Περὶ ψυχῆς τοίνυν οὐ μόνον ἐν συγγράμμασιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στόματος πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας

nomen non contemplatiuæ tantum, ſed actiuæ etiam philoſophiæ ab Ariſtotele impoſitum fuiſſe, Laërtius oſtendit. qui Acroamaticos Politicos adducit: quod ex ipſo Ariſtotele & veteribus nonnullis poteſt probari. Nemo tamen melius diſcrimen hoc quam Strabo docuit, qui de libris Ariſtotelis & hac diuiſione cum agit, notat eos qui ſecuti Theophraſtum ſunt, τὰς κυρίας τοῦ φιλοσόφου δόξας, & hypotheſes illius, ignoraſſe. ideoque in genere καὶ θετικῶς de rebus diſputaſſe, quia nullos præter Exotericos habebant. Συνέβη δὲ τοῖς ἐκ τῶν περιπάτων, τοῖς μὲν πάλαι τοῖς μετὰ Θεόφραστον ὅλως οὐκ ἔχουσι τὰ βιβλία, πλὴν ὀλίγων καὶ μάλιστα τῶν ἐξωτερικῶν, μηδὲν ἔχειν φιλοσοφεῖν πραγματικῶς, ἀλλὰ θέσεις ληκυθίζειν, &c. Hic ſi τὸ πραγματικὸν ſumas, ſicut alibi à Dionyſio Rhetore Halicarnaſſenſi ſumitur, qui τὸ θεωρητικὸν καὶ τὸ πραγματικὸν opponit, ſola Acroamatica ſequetur πρακτικὰ fuiſſe. Si paulo aliter, vt θετικὰ opponas & πραγματικὰ, tamen quod volumus efficitur: etiam Acroamaticos Politicos fuiſſe, & in illis, non quemadmodum in ſcholis θετικῶς, vt quid ſit Reſpublica in genere, ſed accommodatius ad vſum, de Reipub. arcanis fuiſſe diſputatum. Quos ille libros cum edidiſſet, ea quæ nunc extat apud Gellium epiſtola, ab Alexandro eſt reprehenſus. Volebat enim ſoli ea ſibi Rex ſeruari. Cui Ariſtoteles, Eſſe edita, nec tamen edita, quod

à nemine qui non ante instructus à præceptore esset recte intelligerentur, respondit. Quam autem friuolum cum aliis existimare, de Physicis aut de Metaphysicis dixisse id Alexandrum? qui nihil minus quam ad regni ejus conseruationem, aut omnino quicquam Rege dignum spectabant? Quare nihil potuit excogitari ineptius. Et tamen, alterum Simplicio; alterum, vt alios omittam, placuit Plutarcho. Quid ad Alexandrum enim, si de primis naturalium corporum principiis seorsim ab antiquis Aristoteles sentiret, & hæc postea vulgaret? aut si quæ de ente, ejus partibus, affectionibus ac causis disputauit, ea cum aliis communicaret? Nos ergo ita judicamus: Alios Politicos fuisse, quos Ἀκροαματικοὺς dicebat: quibus imperii arcana, in Philippi gratiam potissimum & Alexandri, fuerat complexus. alios Ἐξωτερικοὺς Politicos fuisse: quos ab omnibus & legi & intelligi volebat. Quales sunt isti. in quibus generalia diuinitus & è singularibus collecta deduxit. Nam quod numerus Laërtii non conuenit; conueniet, si Græcę literæ, quæ numerum designat, ι præmittatur. quod sine dubio, vt non raro hîc peccatur, à librariis omissum est. Ita duodecim libri erunt, qui jam sunt duo. Tot autem hos fuisse quos in fine mutilos habemus, plane verisimile est. Nam & de virtute mulierum, & de seruis, se acturum, institutio-

nem

nem item optimæ Reip. per omnes deductum se ætates promiserat, quæ jam non præstitit. Istos igitur Politicorum libros, qui secundum in catalogo illius tenent locum, hos existimo. Nemo autem nescit, modis duobus vsurpari à Philosopho Politicen. Primo generaliter pro ea disciplina, quæ actiuas sub se reliquas complectitur: quales sunt Ethica, Oeconomica, Rhetorica, quæ illi subseruiunt, sicut militari arti artes subseruiunt minores. Quo sensu Ethicorum primo ἀρχιτεκτονικὴ ἢ κυριωτάτη, καὶ τὰς ἄλλας περιέχουσα, id est, principalis, maxime propria, reliquasque sub se comprehendens, Politice vocatur. Quemadmodum à Platone in Theage, Phædro, Gorgia, in lib. de Repub. ac Legibus, in Apologia item vsurpatur. Secundo, pro tertia philosophiæ parte quæ Actiua dicitur. & sic proprie jam sumitur. Sequitur IV, De eo quem in philosophia obtinet ordine: hoc est, quonam loco post reliquas tradenda sit philosophiæ partes. Porro summi viri, qui philosophum interpretati sunt olim, cum de scriptis præceptoris sui agunt, quorum pleraque ad nos non peruenerunt, alia Ὑπομνηματικὰ, alia Συνταγματικὰ, fuisse notant. Quæ prioris autem essent generis, non magnæ fuisse rei, neque de vna aliqua egisse disciplina, cum in vsum proprium memoriæque causa à Philosopho conscripta essent. Contra vero, longe accuratius

ratius ac diligentia majori, quæ Ὑπομνηματικὰ dicebant, ſcripta fuiſſe obſeruant. Quæ duûm rurſus generum fecêre. Quod in aliis, perſonis vteretur, vt Plato: in aliis ipſe, & ex perſona ſua, cuncta ſcriberet. cujus generis ſunt iſta quæ ſuperſunt. Priora Διαλογικὰ, poſteriora Αὐτοπρόσωπα dixerunt. Ita nobiliſſimi Dialogi Eudemi ſæpe fit mentio: in quo Platonis in Phædone de anima opinionem refutauerat: cujus, cum alii, tum Philoponus, ad primum De anima, ni fallor, meminit. quæ omnia perſpicua & ad vſum omnium accommodata videntur. Poſteriora autem ratione argumenti ita diuisêre: vt quæcunque ab eo ſcripta extant, aut Inſtrumentalia, aut Actiua, aut Contemplatiua dicantur. Quippe quæ, aut ad demonſtrationem & illius rationes perducunt: aut virtutibus emendant mores: aut de forma ciuitatis ejuſque gubernandi ratione agunt: aut ſcientiam per naturalia, ad ea quæ ſunt ſupra naturam, promouent. quorum altera Phyſice, altera Metaphyſice, ſiue, libri De prima ſapientia, nos docent. Primo autem loco, Inſtrumentales tradebant diſciplinas. quod ſine earum cognitione, in Contemplatiuis veritatem à mendacio, in Actiuis bonum à malo, diſtingui non poſſe exiſtimarent. Alii à Moralibus, Pythagoricorum more, initium ſumebant: qui libellos quoſdam vniuerſæ præmittebant philoſophiæ:

phiæ: quæ κατηχήτας dicebantur. qui tamen quantum inter vtriuſque philoſophiam intereſſet, parum perſpexerant. Pythagorica enim iſta, nihil aliud quam prima viuendi, & quidem, teſte Jamblicho, ἀναπόδεικτα continebant præcepta. non autem, quod in Ethicis Philoſophi Politiciſque videmus, accuratis, quatenus materia id patitur, demonſtrationibus ac diuiſionibus conſtabant. Quare primo ab Inſtrumentalibus plerique, quas nunc Dialecticas dicunt, ad Ethicas, vnde ad Contemplatiuas pergebant. Alii Contemplatiuas illis præmittebant. quibus primo Ethicorum fauet ipſe, cum non modo eos qui ætate, verum & qui moribus ſunt juuenes, excludit. Veniamus nunc ad quintum, Sintne Ariſtotelis hi libri. Quod in ſcriptis maximi Philoſophorum veteres vt explorarent, quatuor potiſſimum ſpectabant. Primo, *An eadem Philoſophi quæ in reliquis dicendi eſſet ratio.* Secundo, *Vtrum ejus de quo ageretur libri in aliis exprimeretur nomen, ejuſque meminiſſet ipſe.* Tertio, *An in eo alii Ariſtotelis adducerentur libri.* quarto, *An pro tali eum habuiſſent veteres.* De primo non eſt dubitandum. Plane idem qui in reliquis character: eadem dicendi forma quæ in cæteris. Videtis illud breue ac conciſum, illud συνεστραμμένον, καὶ νοερὸν, καὶ γοργὸν, quod in ejus ſcriptis doctiſſimi interpretes notarunt: ὡς δι' ὀλίγων πολλάκις συλ-

λαβῶν παραδιδόναι ὅσα σὺν ἄν τις ἐν πολλαῖς περιόδοις ἐδίδαξε, ait Simplicius. Vt omittam cætera: primum libri primi caput ſi extaret tantum, quis non Ariſtotelem agnoſceret? Ecce tibi ſtatim in principio habes κοινὸν ἀξίωμα: à quo more ſolito hoc ſcriptum inchoauit: Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν. Et paulo poſt ſtatim τῆς ὑφηγημένης μεθόδου, id eſt, vſitatæ ſibi methodi, meminit. De ſecundo autem non eſt dubium. Nam cum Ariſtoteles libro Metaphyſicorum primo, Ethicos Nicomacheos, cum quibus hi cohærent, agnouerit pro ſuis, non minus hos agnoſcere videtur. Quid quod & in fine Ethicorum hujus operis & methodum propoſuit & argumentum? quod profecto nunc eodem quo promiſit ordine perſequitur. Quod ad quartum: meminit & Ethicorum, & quorundam aliorum operum ſuorum in hoc opere philoſophus. Quod ad poſtremum, & Ammonius, & ex antiquis alii, eos Ariſtoteli aſſcribunt. Sequitur, quod ſextum erat, vt in ſuas ipſum opus diuidatur, partes. Quarum præcipuæ ſunt quinque. Primo enim de prima ciuitatis parte, quæ eſt domeſtica ſocietas, hic agitur: cujus gratia de modis acquirendi neceſſaria, de imperio mariti in vxorem, patris in liberos, de ſeruorum item agitur officio. Deinde, quemadmodum in libris De anima, priuſquam ad illius formam, quam nobi-

nobilissima ibi voce ἐντελέχειαν vocavit, perueniat, veterum de ea opiniones historice proponit: ita nunc, priusquam ad ipsam ciuitatis accedat formam, quod in tertio facturus est, de quibusdam ciuitatibus ab aliis descriptis, qualis Platonis, Lycurgi, Minois & Carthaginiensium, Phaleæ item ac Hippodami, deque Legislatoribus nonnullis, tum de ipsa ciuitatis forma ac de causis conseruandæ aut euertendæ ciuitatis agit. post quæ de educatione puerorum, & quæ huc spectant, disserit. Restat vltimum. Ad quam philosophiæ partem referendi sint hi libri. De quo satis supra.

Nunc, quo pacto secundus Politicorum cohæreat cum primo, videamus. Dixerat initio primi, Ciuitatem omnem communionem esse, hoc est, à fine scientiæ & à definitionis genere initium fecerat. quod cum familia aliisque minoribus societatibus, de quibus toto egit libro, commune esse ciuitati, ostenderat. Jam ad genus illud intermissum redit, de quo illi cum Platone conuenit: quippe qui ciuitatem omnem esse κοινωνίαν in Rep. probauerat: quemadmodum in Politico, ciuilem scientiam, ἀγελαιοτροφικὴν, κοινοτροφικὴν, & συννομικὴν, esse dixerat. In quo vtrique conuenit: in reliquis non item. Primo, qualis illa esse debeat Communio. Secundo, an omnia vt volebat Plato, an quæ-

dam, communia esse debeant in ciuitate. De qua quæstione tribus disputat capitibus. Qua occasione, à Republ. Platonis ad alias delabitur. Libro tertio in viam redit iterum. vt, post examinatum genus, id disponat, & per differentias certasq; notas, quod post Deum immortalem vnius est philosophi, τὸ ἡδοποιὸν inueniat: quod ἐπισφραγίζεσθαι μίαν ἰδέαν, &, ἐπισημαίνεσθαι εἶδος, diuinitus dixit Plato, & hoc vnum in his libris egit Aristoteles.

Hanc autem in docendo sequemur rationem. Primo interpretationem nostram cum hac quam excudi curauimus, contendemus: vt appareat, quamuis non sit contemnenda, infinita tamen esse, quæ obscurè partim, partim perperam sunt reddita. Secundo, argumenta maximi autoris συλλογιστικῶς, cum disputat, docendi causa proponemus. Postremo, mentem Philosophi ac verba, partim rationibus, partim, si necesse fuerit, exemplis illustrabimus. Cras, volente Deo, de Platonica communitate, in genere; tum de liberorum ac vxorum, postremo & bonorum, disputabimus cum Aristotele.

Amica

Amice Lector, Adjunximus Epistolam, quam olim ad Amplissimum virum Georgium Richterum, Consiliarium núnc Noribergensem, scripsimus: olim à Nobilissimo Amplissimoque viro Iano Rutgersio, beatissimæ memoriæ, in Variis Lectionibus editam. in qua Aristotelis, quæ eodem libro extat, de seruis, quos natura esse & nasci ait, sententia, cum Iurisconss. de seruis, qui eos fieri ajunt, conciliatur.

DAN. HEINSIVS

GEORG. RICHTERO. S.

QUæsiuisti nuper ex me, eruditissime Richtere, quomodo à Jurisconsultis, Contra naturam esse, seruitus dicatur: cum Philosophus Politicorum primo, Seruos nasci & natura esse dicat. Cujus rationibus (vt est naturæ quidam quasi genius & idea rationis Aristoteles) ita commoueri te memini, vt illi subscribendum putares. Ad hanc ego quæstionem, toties & voce & scriptis ab omnibus vexatam, vt respondeam quemadmodum oportet, vtrorumque prius institutum, tum Philosophi tum Juris consultorum, erit expendendum: vt intelligatur, quomodo, tam hic quam illi, seruum considerent & seruitutem. quia multis est persuasum, simpliciter pugnare id quod dicitur ab Aristotele, cum eo quod verissime est dictum à consultis legum. Alii autem ita frigide conciliant vtrosque, ut Neronis thermas

celebrare videantur. Nostro autem tempore, vllum ægre aut Politicum reperias aut Juris peritum, *Cui non dictus Hylas puer*. hoc est, qui non quæstionem istam attigerit, sine vllo, quantum ego quidem judicare possum, successu. quanuis non sine animis contentionibusque. Quare quia difficultas potissima in mente est Philosophi, eam primo ostendemus, ac deinde cum Iustiniano & reliquis conciliabimus. Aristoteles quemadmodum in libris Politicorum, de Republica, ita libro omnium primo, quia methodo procedit ibi in his vsitata, de ciuitate tantum deque partibus illius agit. Partes ciuitatis, quod ad materiam (nam de forma quæ est Respublica libro primo non agit) sunt hæ: Seruus, Dominus, Maritus, Fœmina, Pater, Liberi. Ex quibus totidem imperia nascuntur: Herile, Nuptiale, & Patrium. quæ primo statim capite, aduersus Platonem, à Politico, Regio, & aliis, specie differre ostendit. Hoc vt probet, id quod fieri in Physicis consueuit (vbi nisi res ex naturæ initiis compositæ in partes diuidantur minimas, atque hæ considerentur, quam vim habeant intelligi non potest) composita, vt ejus vtar verbis, vsque ad ea quæ jam amplius composita non sunt, diuidit secatque. Et in primis ipsa elementa, siue, partes illas, tum per se consideratas, tum collatas inter

se,

ſe, à natura eſſe docet. Per ſe, exempli gratia, vt fœminam natura, ſeruum natura eſſe: collatas inter ſe, vt ſi ea jungas, quæ disjungi in familia non poſſunt; fœminam cum mare, ſeruum cum domino. Nam vt natura eſt fœmina, & qualitatibus à mare ſeparata eſt fœmina, ita & natura eſt ſeruus, & à domino ſeparatus qualitatibus eſt ſeruus. Collatas inter ſe: vt ſi ea jungas, quæ conjungi in familia oportet: fœminam cum mare, ſeruum cum domino. Nam vt à natura eſt fœmina, ita à natura eſt quod fœmina conjungitur cum mare: & vt à natura eſt ſeruus, ex opinione Ariſtotelis, quam explicabimus, ita à natura, quæ nihil fruſtra agit, hoc quoque eſt, quod ſeruus conjungitur cum domino. Rurſus, quemadmodum à natura eſt, quod quæ propria ſunt fœminæ, mas appetat: ita à natura eſt, quod quæ propria ſunt ſerui, qui ad ſeruiendum à natura factus eſt, requirat dominus. talis autem ſeruus eſt, de quo primo libro agit Ariſtoteles. Ad conjunctionem illam ſpectat illud axioma, ὅτι δὴ ἀνάγκη πρῶτον συνδυάζεσθαι, τοὺς ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι. id eſt, *primo conjungendos eſſe, qui non poſſunt à ſe mutuo diſiungi*. Ad partes ergo ſingulas quod attinet, ipſumque totum, cujus cauſa partes ſunt, & quod eſſe prius dicitur quam partes (quemadmodum ciuitas prius eſſe dicitur quam domus, domus

mus quam seruus aut fœmina : quia toto sublato, tolluntur partes, partibus quibusdam sublatis, non tollitur totum) singula eorum esse à natura docet Aristoteles. Ac de ciuitate quidem, *Omnis*, inquit, *natura est ciuitas*. De seruo aliquoties in primis sex capitibus, *Aliquem natura esse seruum*. Et hæc de singulis. Quæ cum iterum conjungit, hanc conjunctionem esse à natura probat. idque in societate prima, quæ à natura est: familia nimirum. Quæ societas, ad maximam societatem hac conjunctione sensim nos deducit; quæ & ipsa à natura est. ciuitatem nempe. Dicit ergo, fœminæ & maris, procreationis ergo; domini & serui, conseruationis siue vtilitatis caussa, esse. Quare, vt cætera intelligamus, quid in primo vocet Aristoteles, natura esse, videamus. Natura ab eo dicitur nonnumquam, naturalis impetus & inclinatio, aut ὁρμή. sicut Græci omnia felicius. Ita capite accipitur secundo, cum, conjunctionem fœminæ & maris à natura esse, dicitur. Huic prælectio opponitur ab ipso. Negat ergo, hanc conjunctionem esse à prælectione, sed à naturali impetu, qui non tantum homini, sed & reliquis communis est animalibus. Imo & plantis. vt nimirum mas & fœmina mutuo se appetant, suique simile post se relinquere desiderent, vt ipse ait. Ita serui quoque & domini,

esse

esse à natura videtur conjunctio. Videmus enim, cætera quoque animalia, (vt quæ ἀγελαῖα Aristoteli dicuntur, & societatem imitantur humanam, cum alia tum apes,) & vtilitatis suæ & conseruationis habere rationem. ideoque, si quæ valent corpore, infirmioribus succurrere: sollertiora ingenio, stupidioribus. Imo quæ stupidiora sunt non posse conseruari, nisi alieno ingenio vtantur. Videtur igitur & illud esse à natura, vt cum alii sint corpore robusti, tardi ingenio, qui robustiori sunt corpore, ab iis gubernari conseruarique desiderent, qui ingenio & ratione valent. sicut iis ipsis, quod præclare à Philosopho notatur, seruit corpus. Contra, ex naturæ constitutione, qui ingenio & ratione valent, operam expetunt eorum, qui robusto sunt corpore. vt ministeria videlicet. Manus ergo domini est seruus. Seruus natura (hoc est, qui ad ministeria est natus) domino subjicitur. quemadmodum & corpus à natura, quæ nil frustra agit, rationi. Atque hæc causa, quare sexto capite, vbi vtitur hoc simili, seruum partem esse dicat domini. Seruum item esse domino, quod animæ est corpus: instrumentum nempe necessarium. sicut, instrumentum animatum, seruus, ab eodem illo nostro non minus eleganter dicitur. Aliter ab Aristotele natura finis dicitur. quemadmodum & finis rei alicujus.

&

& perfectio, natura. Ita accipi naturam capite ſecundo docet, vbi ait, Ἡ δὲ φύσις τέλος ἐστί. Quo axiomate à natura ciuitatem eſſe docet, quia reliquæ ſocietates quæ minores ſunt & hanc conſtituunt, ſunt à natura. Cui germanum illud axioma, quod ibidem extat, ὅτι οὐδὲν μάτην ἡ φύσις ποιεῖ. Vnde & probat, Siquidem natura nihil agit fruſtra, ſed & ſingulorum ſingulos vult eſſe fines, ſingula non multis vſibus & finibus, verum vni à natura deſtinari in familia. Quo & ſpectat illud eruditum, Οὐθὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον χαλκότυποι τὴν Δελφικὴν μάχαιραν, πενιχρῶς· ἀλλ' ἓν πρὸς ἕν. Hoc eſt, *Nihil ſiquidem ſic efficit natura, quemadmodum ferrarii Delphicam conficiunt macheram: parce ac reſtricte: verum vnum cauſa vnius.* Fœminam & marem, procreationis; dominum & ſeruum, mutuæ vtilitatis cauſa. Siue ergo ſeruum conſideres per ſe, talem eſſe apparet à natura. nam ad miniſterium corporiſque operas naſcuntur quidam. Quales totæ ſæpe nationes ſunt. vt Dai, Syri, alii: à quibus, ſeruis quoque nomina imponebant veteres. Nam vt pater familias, ſingula inſtrumenta ſingulis deſtinat vſibus, cum ea curat fieri; ita ſingulis natura in familia deſtinauit hominem. Hunc ad procreationem, illum ad vtilitatem & naturæ vſum. & vtrumque eſt à natura. Quod non tantum in familia, ſed in

multis

multis quoque aliis, habere locum, inductione longa quinto capite probatur. Ita enim anima corpori, intellectus illi parti quæ paret perturbationibus imperat: ita animalia mansueta, feris & agrestibus: ita vir fœminæ respectu nempe ipsius rationis, quæ vbique ad imperandum suo quasi jure constituta est. Quare? quia melioris in deterius imperium est naturale. Sicut ergo naturale est & vtile, vt anima corpori, ratio imperet lubidini: ita naturale est & vtile, vt qui ratione excellit, illi imperet qui nulla vtitur, aut admodum pusilla. quemadmodum, si seruum conjungas cum domino, discrimen vtriusque esse à natura videbis. Nam vt omnia instrumenta fiunt causa domini, ita seruus ejus causa nascitur tantum. Et vt singula instrumenta singulis sunt destinata vsibus (culter quippe acutus est vt scindat, harpago incuruus, vt apprehendat) ita seruus manibus & pedibus totoque corpore, à natura sic factus est, vt seruiat: ingenio autem tardo, vt alterius regatur ingenio. Iam si instrumenti essentia est vsus, & qui sequitur hunc actio, & si vsus iste est à natura; sequitur & seruum nasci seruum, & hoc ipsum esse à natura. Neque aliter loquimur. Dicimus enim, hunc ad seruitutem nasci, illum ad imperium. Præterea: seruum hunc natum, vt coquat: illum vt curat: illum vt bajulet. Nemo autem dicet,
talem

talem natum esse vt imperet. Atque hoc est, quod quinto capite à Philosopho dicitur, Corporibus naturam seruos distinxisse & dominos. Et ibidem, Multo magis distinxisse ingenio: sicut hominem & belluam. Nemo enim, equum aut bouem, natum esse dicet, homini vt imperet, sed vt seruiat. natura enim illis tale corpus dedit: tale autem homini ingenium. Vnde bos & equus, quia ratione destituti, corpore autem plus quam homo possunt, serui loco sunt hominibus qui seruo carent, ait Aristoteles. Quare & qui tantum cedunt reliquis ingenio, quantum bos aut equus homini, tantum corporis vi superant quantum ista hominem, seruos à natura factos esse dicit Aristoteles. Quare? Facultate omnia definiuntur (inquit idem Aristoteles) & actu; siue, naturali potentia & actu. Ita auis à natura facultatem accipit volandi, piscis natandi, homo ratione vtendi. Et, in domo, imperandi dominus, seruiendi seruus. Eodemque modo in Republica. Qualis Pelopidas Plutarchi ille, quem ad imperandum fuisse compatatum à natura, aut, natum potius fuisse imperatorem, idem ait. facultate scilicet, non actu. Apud quem, & hoc vno fere argumento à suspicione defectionis ad Persas Themistocles se purgat, quod non ignoraret, ad imperandum esse se natum. Idem, Philopœmenem non semel,

ſemel, natum fuiſſe ad imperandum profitetur. atque hanc fuiſſe cauſam, cur Megalopolitani eum ſequerentur: *quia ſcilicet ad imperandum ius natus videretur.* Quod profectò multum, imo plus quam dici poteſt, valet apud omnes. Nulla res tam violenter mouet nos in ſcena, quam cum Hecubas, Andromachas, & omnes illas Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους, verba priſtinæ fortunæ loqui audimus. Nam quid aliud, quam naturæ vim fieri queruntur, idque à fortuna: de cujus inſolentia, immanitate, ac vi, ad ſpectatores prouocant. Talis erat, & ante omnes quidem, Jaſon ille, cujus libro tertio Philoſophus meminit. qui ſe eſurire ajebat, cum non imperaret. Ex hac facultate naturali, ſiue forma, quam in ſeruo eſſe ait Ariſtoteles (vnde & natura eſſe ſeruum ait). formæ operatio, id eſt, actus ſeruiendi aut imperandi, naſcitur, è quo actu de forma judicamus. Et cum operationem intuemur, hunc aut illum, hujus aut illius, habere facultatem dicimus: hoc eſt, natum eſſe dominum aut ſeruum. Ita Plato III. De Leg. aurum, imperantium animis in prima generatione admixtum ait: cum cæteri, aut æs tantum acceperint aut ferrum. Ita Stoici pro defectu rationis, Omnes ſtultos eſſe ſeruos, dicebant. ex operatione enim de potentia & facultate judicabant. Quale nihil imperator titulo De jure Perſonarum: nihil Juris con-

consulti titulo De statu hominum concludunt aut statuunt. Rursus, eum esse suum qui est ratione præditus, vt imperare sibi & se ipse conseruare possit; alterius, qui ratione regitur & conseruatur, ejus nempe cui paret, ait Aristoteles. Eodem modo, seruum esse, qui, licet homo nascitur, non suus nascitur, sed ejus cui paret: siue, non suus, sed alterius. sic enim prope ad verbum. Ita & cum ait quinto capite, natura esse seruum, qui alterius potest esse. Talis enim nisi seruit, interit aut ægre conseruatur. Sicut asinis & bobus, homini parere & ab eo regi, tam est salutare, quam cum hominis vtilitate est conjunctum, opera illorum vti. Et hæc communis illa est vtilitas, quam ponit Aristoteles. duobus enim hisce fundamentis tota nititur Philosophi sententia. Primo, Quod naturæ conuenit cujusque, naturale cuique dicitur. Secundo, Quæ ad commodum naturæ aut vtilitatem pertinent cujusque, cuique naturalia dicuntur. cum alterius natura sint, quæ sua esse non possunt. quod & à Platone, dicitur: à quo illud Stoici, vt alia non pauca, desumpserunt. Et nos vulgo, ebrium aut furiosum, non suum, sicut hominem vxorium, non suum sed vxoris esse dicimus. Ita quoque seruus, qui vel nihil vel pusillum à natura rationis impetrauit, alterius non suus est. natura scilicet, non

lege.

lege. Atque hæc capite ſecundo, tertio, quarto, & quinto. Sexto, cum alia tractantur, tum & ſeruorum ponitur diuiſio. Alium natura eſſe, alium lege. Vnde & quæſtio oritur, An qui lege ſeruit, jure quoque ſeruiat: quod pleroſque affirmare, neque ab opinione iſta dimoueri poſſe, ait Ariſtoteles. Pro affirmante ponitur, Legem eſſe jus aliquod. Contra, nihil quod eſt violentum, eſſe juſtum. Iterum pro affirmante, Licitam vim eſſe quæ virtute conſtat: talem autem eſſe bellicam. Ergo, talem ſeruitutem eſſe juſtam. Contra, tum alia, tum illud opponitur, Qualis cauſa, talis eſt effectus. Fieri autem poteſt, vt injuſta belli ſit cauſa. Talis ergo erit quoque hæc ſeruitus. Poteſt quoque fieri, vt ſeruitute ſit indignus, dignus libertate, qui in ſeruitutem ſic redigitur: prudens nempe vir aut ſapiens. indignus autem talis qui ſeruiat. Huic tandem argumento reſpondet Ariſtoteles, eoſque qui hoc dicunt, nihil aliud adferre, niſi quod jam dictum eſſet à ſe, oſtendit: Alium natura, nempe, naſci ſeruum, alium vero liberum. ideoque amicitia potius quam vi, dominum conjungi & ſeruum. Atque ita concluditur hæc diſputatio. Quid autem tale dicitur in jure? Ait imperator, Libertatem facultatem eſſe naturalem. Inſtitut. De Jure Perſon. & Florent. ff. De Statu Hominum. vnde ea definitio,

finitio, in qua hoc dicitur, desumpta est. Idem ait Aristoteles. Hominem, nimirum, qua est homo, esse liberum. Quia τὸ τί ἦν εἶναι hominis, quod norunt philosophi, in ratione est: in qua ratione libertatis notam ponit Aristoteles. Imo ait ille, Hominem, quo magis est homo, eo magis esse liberum: & quo minus, eo magis esse seruum. Est autem homo, ea parte homo, in qua dominatur ratio. quæ in homine, qui nimirum verus & absolutus vt homo dominatur. qui enim talis non est, non ad seruum abit tantum, sed & ad belluas. Quis autem eas negat inseruire homini, & idcirco à natura factas: imo tales nasci? Idem ait, Seruos nasci. Et hoc, cum eo pugnare ajunt, quod dicitur, *l. Quod attinet.* ff. De Reg. Jur. *Quia quod ad jus naturale attinet, omnes homines æquales sunt.* Et à Iustiniano Institut. De jure naturali: *Et ciuili jure & naturali omnes homines initio liberi nascebantur.* Quod omnino nusquam, vt opinor, Aristoteles negauit. Nam quis nescit, aliud naturæ jus esse, vt accipitur ab Vlpiano, aliud naturam, vt accipitur ab Aristotele? Ius naturale Vlpiano lex dicitur, quæ cum homine cæteris est animalibus communis, vt Plutarchus illud vocat. quemadmodum non tantum homines, sed aues quoque & pisces, naturali ista libertate quasi ex naturæ lege fruuntur. Cum Aristoteli,

ſtoteli , natura , naturalis ſit facultas : ex qua actus poſtea extunditur. qua Ariſtoteles definit ſeruitutem. Quid igitur in mentem Vaſquio Iuriſconſulto venit, cum impietatis Ariſtotelem accuſat, qui natura, hoc eſt, facultate naturali, inter ſe diſtinguit homines ? Cum præſertim mentem Ariſtotelis aut non inſpexerit, aut ſcopum ejus non expenderit. Quod ſubindicat vel ipſe, *l.* 1. *Contr. c.* 10. *n.* 3. Vbi ſeruitutem introductam ab Ariſtotele concedit , negat tamen ſeruitutem eſſe , quia in inuitos non cadit. quaſi aut de jure, aut de vi, aut de inuito agat Ariſtoteles. Equidem quod auis apta ad volandum naſcitur, & hoc ei à natura eſt proprium, non eſt naturale jus, ſed naturalis potius facultas. idque ſane ſua ſponte non inuita facit. Ariſtoteles non negat, homines æquales eſſe jure naturali, ſed æquales eſſe naturali facultate, ſive naturali potentia : & idcirco , actu in familia atque operatione plurimum differre. Ideo cum dicit, Seruum aliquem natura naſci; hoc vult, Alium natura magis aptum ad ſeruitutem naſci alio. quod Græci, δουλικώτερον φύσει τινὰ γίνεσθαι ἢ εἶναι dicerent. Exemplo mentem Ariſtotelis, ſi placet, illuſtremus. Ait alibi, Naturam voluiſſe, vt Barbari ſeruirent Græcis, quia Græci à natura liberi naſcuntur, ſerui autem Barbari. idque ex Euripide, qui dixerat,

Βαρ-

Βαρβάρων δ' Ἕλληνας ἄρχειν εἰκὸς, ἀλλ' οὐ Βαρβάρους
Μῆτερ Ἑλλήνων. τὸ μὲν γὰρ δοῦλον, οἱ δ' ἐλεύθεροι.

Quod de Aſiaticis Ageſilaus, de Ionibus pronunciabat Callicratides: de Syris Cicero & Iulianus. Quis exiſtimabit ergo, eam eſſe mentem Ariſtotelis, vt neget quod ab Vlpiano dicitur, *Iure naturali neminem ſeruire*? Siquidem ipſe opponit id quod vi fit & quod jure, idque in hac quæſtione. Vt cum ait ſexto capite, Iis qui in ſeruitutem rediguntur, ſi præſertim nati ſint ad libertatem, vim inferri. Ex quo manifeſtum eſt, hoc eum velle: Græcos propter naturales facultates comparatos eſſe ad libertatem, Barbaros ad ſeruitutem. quia, quod Salluſtius præclare, animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur. Qui ingenio excellit, ſicut Græci, naſcitur ad imperandum: qui corpore, vt Barbari, idoneus ad ſeruitutem. Quot naſcuntur baiuli, qui corpore ſtupenda faciunt: quot illuſtres animæ, quarum omnis vis in parte præſtantiſſima conſiſtit? vtri ad imperium naſcuntur? Vtri facultatem ſeruiendi à natura habent? Tales Scytharum erant ſerui, de quibus Herodotus: qui cum bellum dominis inferrent, flagro monebantur cui rei eſſent nati. Sed illuſtrius exemplum libro decimo & octauo Iuſtini habes, de Stratone.

Qui

Qui cum ſolus inter ſeruos viueret ingenuus, ſolus omnes tanquam Deus quidam inter homines, ſolertia excedebat. Quid quod idem Ariſtoteles agnoſcit ſeruum lege, ſiue δοῦλον νόμῳ, de quo agunt legum conſulti: & ab eo ſeparat τὸν φύσει, hoc eſt, qui natura ſeruus eſt: quem ſolum conſiderat Philoſophus. Statim enim IV. cap. initio: διχῶς γὰρ λέγεται τὸ δουλεύειν καὶ ὁ δοῦλος· ἔστι γάρ τις καὶ νόμον δοῦλος καὶ δουλεύων. de altero autem agit paſſim. Nouit ergo & jus gentium, quod ὁμολογίαν ibidem vocat. Nouit & famulum qui jure ſeruus ſit. ſed alium conſiderat. Atqui dicat aliquis, Quid, an non diſerte ait imperator, *Libertatem eſſe facultatem naturalem:* ſicut in eadem definitione Florentinus? Ita ſane: ſed non eo ſenſu, quo ab Ariſtotele facultas vſurpatur, à qua vt à forma omnis actus prodit: ſed pro libera potentia, aut poteſtate. ſicut alias in legibus non ſemel. Sed in viam redeamus. hoc eſt, titulum De jure perſonarum videamus: de quo agitur potiſſimum. Aliter perſonas in hoc titulo conſiderat Iuſtinianus aliter Philoſophus. Perſonæ, de quibus libro primo agit Ariſtoteles, non ſunt pars Reipub., de qua etiam primario, vt ſupra dicebamus, ibi non agitur: ſed ſocietatis primæ, è qua conſtituitur Reſpublica, materies. quæ non eſt pars quidditatis proprie, vt loquuntur vulgo barbarorum filii. Adde quod

nec

nec jus earum respicit, sed opus, siue operationem, cui quisque nascitur idoneus. Idque totum nititur hoc axiomate, *Natura ciuitatem esse.* Quod vt probet, *ἀναλυτικῶς* καὶ *ἐπαγωγικῶς* ab homine incipit, quem natura esse ait animal politicum. hoc est, societati natum. Iam, cum in duobus, *τοῖς τε ἄρχουσι καὶ ἀρχομένοις*, societas consistit; hoc quoque à natura esse probat. idque primo in familia. In qua alii sic à natura comparati sunt, vt imperare possint: alii sic comparati sunt, vt debeant seruire & velint. At Iustinianus de personis instituti sui causa agit. Sicut personarum causa, totum jus est constitutum: siquidem & *ff.* De Statu Hominum, *Hominum causa omne jus constitutum esse*, dicitur: & earum causa etiam de rebus agitur & actionibus. Ideoque seruitutem non considerat, vt ministerium: neque dominium, vt imperium. quod ab Aristotele est factum. Sed considerat jus illud quod in seruitute & in libertate est. In quo jure rursus non consideratur serui qualitas, natura, aut proprietas: non consideratur serui officium, vt in familia, actus aut operatio: sed conditio & status. quod ex v. libr. I. Pandect. tit. apparet è quo iste qui de jure personarum, quod ad definitionem seruitutis etymologiam attinet & modum, est desumptus, qui De Statu Hom. inscribitur. De qualitate ergo serui, qua est seruus,

Aristo-

Aristoteles, Florentinus, Cajus, Marcianus, Vlpianus, Imperator, de conditione serui, seu de statu agunt. quod ex definitione apparet seruitutis, in qua *constitutio* vocatur. *Seruitus est constitutio.* Atqui qualitas, de qua jam agimus, & quo intendit Aristoteles, non constituitur, sed contra, innascitur. Quippe vt in oculo facultas naturalis ad videndum; sic in famulo, vt eum Aristoteles considerat, facultas naturalis est ad seruiendum. quam constitutionem contra naturam esse dicunt. Item seruum, qui natura liber est, constitutione ista juris gentium (quæ sunt verba Florentini, *ff.* De statu Hominum) *alieno contra naturam subjici dominio.* Quod ex origine ipsa vocum, & quam vocant veritate, probat. *Servi ex eo*, inquit, *appellati sunt, quod imperatores*, &c. Et, *Mancipia vero dicta, quod ab hostibus manu capiantur.* qui à Græcis vulgo δορύκλητοι vocantur: neque quicquam ad naturalem Aristotelis faciunt seruum. Quod ex diuisione serui & liberorum apparet. vterque enim negat, seruum diuidi. Et Iustinianus quidem: *in seruorum conditione nulla est differentia.* Marcianus: *& seruorum quidem vna est conditio.* Negat vterque seruos diuidi. Quomodo? quod nimirum ad conditionem, quod ad statum. Ex quo satis planum est quod dicebamus. Nam quis neget, seruos facultate diuidi? Alius

enim naſcitur, vt currat: alius, vt bajulet: alius, aliud vt agat. Neque minus actu differunt & opere. Alii enim coquunt, alii pinſunt, alii verrunt, alii aliud agunt. Et hoc eſt quod Ariſtoteles. ἐστὶ γὰρ ἕτερα ἑτέρων, τὰ μὲν ἐντιμότερα ἔργα, τὰ δὲ ἀναγκαιότερα. Hoc eſt: *alia aliorum ſeruorum opera, nonnulla magis neceſſaria, nonnulla magis eſſe honeſta.* quod & hoc vulgato probat verſiculo:

Δοῦλος πρὸ δούλου, δεσπότης πρὸ δεσπότου.

Et in Paradoxis Tullius: *Sed vt in familia qui tergent, qui pinſunt, qui verrunt, qui ſpargunt; non honeſtiſſimum locum ſeruitutis tenent: ſic in ciuitate qui ſe iſtarum rerum cupiditatibus dederunt; ipſius ciuitatis locum pene infimum obtinent.* Et paulo ante: *Atque vt in magna familia, ſunt alii lautiores, vt ſibi videntur, ſed tamen ſerui; Atrienſes ac Topiarii,* &c. Ita Athenæus notat, quoſdam ex Romanis, decem, alios viginti ſeruorum habuiſſe millia. Alios nimirum Balneatores, alios Nomenclatores, alios Offarios, alios Structores, alios Prægustatores, alios Oſtiarios, alios Curſores, alios Lecticarios, alios Arcarios, & ſimiles. Quid? an non Columella, in ſingulis villarum operis, ſingularem animi ac corporis requirit habitum? In magiſtris pecorum, ſedulitatem ac frugalitatem: in bubulco, præter mentis indolem, vocis vaſtitatem pariter & corporis. Iam proceritatem in aratore, cum

ob

ob causas alias, tum, *vt arando*, inquit, *stiuæ pene rectus innitatur.* Contra vero in vinea, *non altos, verum lacertosos*, sicut ipse loquitur, *& latos*, exigit. Atqui, vt sedulitatem in pastore ac frugalitatem cura aliquis fortasse efficiat ac educatione: ita vastitatem bubulci, aratoris altitudinem, vinitoris latitudinem, nemo efficit, sed à natura accipit, & pro singulorum naturali aut potentia aut corporis habitu, singulis admouet operibus; eodem omnes jure & conditione, non eodem modo à natura comparatos. Alius ergo est conditione seruus, de quo imperator: hoc est, factus jure gentium, quem non minus Aristoteles agnoscit. alius natura, de quo Aristoteles. qui nec jus in libertate aut in seruitute, sed in homine & familia (quæ prima est societas) potentias ad imperandum aut ad seruiendum naturales spectat. Sicut & easdem locum in Repub. habere ostendit. In qua alii ad parendum, alii ad seruiendum nascuntur. hoc est, magis à natura sunt idonei. Iam quod attinet ad seruos quos considerat Iustinianus, ii ratione τοῦ κατά τι, (quod ex titulis De Iure Personarum, & De Statu Hominum, apparet) opponuntur liberis. Aristotelis contra, dominis. Nam quem vocat liberum Philosophus; ἄρχοντα vocat cum se explicat: sicut famulum, ἀρχόμενον. Quod vbique in hac disputatione apparet. Et hoc sane ratio familiæ

requirit. In qua ſeruus illi non opponitur qui ſtatu liber eſt, verum illi qui imperat. Atque hoc ſenſu, fœminas & liberos ſeruire quodam modo, dicit Ariſtoteles. Ideoque imperium in domo, Regium appellat & Monarchicum, quia penes vnum ſumma eſt poteſtas. Iam cum ſexto capite, ſeruum, in ſeruum lege & natura, vt ante diximus, diuidat Ariſtoteles: quod ad ſeruum lege, de hoc diſputant Iuriſconſulti. De hoc autem quem natura ſeruum vocat, nihil Iuriſconſulti tradunt. Quia totum hoc philoſophi. quærere nimirum, quis natura ſeruus: hoc eſt, proprie ad ſeruiendum idoneus. Præterea, cum quæſtionem tractat, quæ ex ipſa hac diuiſione naſcitur; prudentiſſime eam tractat: nec, ſi recte ejus mens intelligatur, quam jam ſupra fuſe expoſui, cum Iuriſconſultis pugnat. Quærit enim, An qui lege eſt ſeruus, hoc eſt, qui in bello capitur, ſeruus quoque jure ſit & merito: non, An talis ſeruitus ſit naturalis. quod Iuſtinianus negat (qui natura ait omnes eſſe liberos) vt & Vlpianus, qui æquales omnes ait eſſe jure naturali. Hoc autem ipſe negat Ariſtoteles. qui bis libro primo, eos qui ſunt lege ſerui, βιαθέντας, hoc eſt, coactos, ait viuere. Tandèm autem ſic concludit, vt ad primam illam ſuam dilabatur ὑπόθεσιν: Neminem magis naturaliter ſeruire, quam qui natus eſt ad ſeruiendum: hoc eſt, qualitates à natura ſeruo

pro-

proprias accepit. Quæ definiuntur à Philoſopho, negliguntur à Iuriſconſulto. qui de jure tantum agit: primum naturali, quo cenſentur omnes liberi: tum autem gentium, quo conſtituuntur quidam ſerui. Quibus Marcianus addit jus ciuile. *ff.* De Stat. Hom. l. v. Ius autem illud Iuriſconſultus ἐξ ὑποθέσεως, vt justum accipit. neque injuria ſeruire quenquam putat: niſi ſi quis à latronibus ſit captus, & hoc etiam improprie loquendo: quia nec de eo diſputatur. Quod jus ad ſuam exigit hypotheſin Philoſophus, quæ erat, *Aliquem ad ſeruitutem, aliquem ad imperandum naſci*: ſiue, *Naſci ſeruum, naſci dominum:* vel, *Natura ſeruum eſſe & dominum.* Ait enim iſta lege fieri interdum, vt qui natus ſit ad imperandum, ſeruiat. Exempli gratia: Cum Cæſar Iulius Dictator, captus fuit à piratis (à Scythis captum pone) an quis dubitabit, niſi plane ſtolidus ac demens, Cæſarem ad libertatem, iſtos Barbaros ad ſeruitutem potius fuiſſe natos: quod cum ſit, vim fieri naturæ, quæ fruſtra nihil agit? vt Platonem, vt Diogenem, vt Epictetum, alioſque veterum omittam, quos injuſta atque violenta ſeruitus oppreſſit, cum ad libertatem eſſent nati, vt cum præclari hac ætate viri ad triremes, & ſeruitium, à Turca ſunt damnati. Vt infelix Magius, vir magnus & excelſi animi, qui in ſeruitutem ab eodem hoſte primum eſt reda-

ctus: mox excoriatus. Vnde & non pauci quoque ex recentioribus, inter quos Bodinus, qui libenter bellum Aristoteli indicit, hoc concedunt. Concludamus. Omnes naturali jure esse liberos, vult Vlpianus. Aristoteles hoc nusquam negat. Homines differre qualitatibus, quod à natura in societate humana fieri, quæ nihil frustra agit, ait Aristoteles. Nusquam hoc Iurisconsultus negat. Nam negaret, Paridem & Herculem, Alexandrum & Sardanapalum, qualitatibus differre: aut, vt accedamus propius, seruum stolidissimum & sollertissimum dominum. Ait Imperator, Iure naturali omnes nasci liberos: cum hoc autem jure constitutionem juris gentium pugnare, quæ captiuitates introduxit. Aristoteles de jure naturali hic non agit: interim captiuitatem, quæ conditionem mutat jure gentium, pugnare cum naturæ facultatibus ostendit. Vt si Hercules seruiat, Sosia & Dauus imperent; aut hominem natura liberum captiuitate premant. Seruitutem proprie esse contra naturam, Iurisconsulti dicunt. Seruitutem sæpe esse contra naturam, hoc est, contra institutum naturæ & finem, ait Aristoteles. Aristoteles, seruum, hoc est, idoneum ad seruiendum, ait nasci: Quod ne quærit quidem Iurisconsultus. Qui ostendit, jus quod domino competit in Seruum, à natura non esse. quod ex

titulo,

titulo, De his qui ſui vel alieni ſunt jùris, apparet. Quę inſcriptio excludit facultates, quos hic conſiderat Philoſophus, Iuriſconſultus negligit. qui de jure, de conditione, ac de ſtatu cum agat, omnes qui non tali ratione ſerui ſunt, excludit. Ac Philoſophus, eos quoque qui conditione ſui ſunt, conſiderat. quales ſunt quos ὑπηρέτας vocat, qui nihil vltra operam obſtringunt. Sicut libro tertio Politicorum. Vbi eos quoque, quos χερνήτας dicit, hoc eſt, quos nunc Operarios vocamus, inter ſeruos ponit. Seruum naſci etiam Iuriſconſultus Inſtit. De Iure Perſonarum ait. quod non vno loco ait Ariſtoteles. Pro Iuſtiniano *ff.* De Statu Hominum, reſpondet Marcianus: naturali id jure fieri. Pro Ariſtotele ipſe Ariſtoteles reſpondet: qui, τὸν ἄξιον δουλεύειν. hoc eſt, *eum qui ſeruire dignus ſit*, intelligere ſe ait. Ille autem, qui corpore & animo ad ſeruitutem comparatus eſt. ſicut pluribus oſtendit quinto capite. Nullam eſſe differentiam ſeruorum ait Imperator. addit autem, in conditione: quod & Marcianus addit. Igitur excludit, cum hoc dicit, facultates naturales & officia ſeruorum. quæ œconomus conſiderat; ipſi quoque Iuriſconſulti aliis in locis paſſim agnoſcunt. Ita in Digeſtis, *Atrienſes* habes, ſiue, *Atriarios*, vt eos Vlp. *ff.* vocauit. Ita *Nautas, Caupones, Stabularios, Diſpenſatores, Inſularios, Villicos,* & alios,

apud Alphenum *l. in lege censoria. ff.* De Verb. Sig. Ita *Topiarios* & *Saltuarios* apud eundem *l cum quareretur. ff.* De Legat. & Fideic. Vbi & eoſdem, conditione, re, vſu, ac miniſteriis diſtinguit. Ait enim, *Topiarium ornandi, Saltuarium autem tuendi & cuſtodiendi fundi magis quam colendi paratum eſſe.* Ita *Notarios*, apud Paulum *l. Lucius Titius. ff.* De milit. teſta. Ita *Diatarios* non ſemel. vt & alios non paucos paſſim. vt *Aquarios, Supellecticarios, Nomenclatores, Fornicatores, Muliones*, ſimileſque ſine modo. Quorum nemo eſt, qui negat, alios natura ab aliis differre: ſiue, potentia ad obeundum munus ſuum, hunc aut illum, magis natura eſſe inſtructum. ſicut Ariſtoteles diſerte, magnam differentiam ſeruorum in familia eſſe ait: qui ad actum & officia ſeruorum reſpicit, quæ à natura oriuntur. Atque hoc iterum confirmat illud quod jam dixi, de ſeruis, qui potentia & actu tales ſunt, agere Ariſtotelem. De quibus proprie & per ſe Iuriſconſulti non loquuntur. Itaque, quemadadmodum ad Iuriſconſultorum ſeruos, non pertinent leges, quod ab illis dicitur: ita Ariſtotelis ſeruus non pertinet ad leges. Cæterum, ſi illud quod de ſeruis dicitur ab Ariſtotele in familia, extra eam ad Remp. referas; tum demum eſſe oraculum fateberis. Nihil enim mutat magis & mutauit ſemper Rerumpublicarum formas, quam diuerſæ,

diuersæ, vt sic dicam, qualitates. quas contrarias nonnunquam à natura accepere qui in iis imperant & parent. Sed de eo alias. Est enim prorsus admiranda, vt omnia in Aristotele, hæc consideratio. Quem qui non legerunt aut intelligunt; frustra ad eximiam atque excellentem vllo in genere scientiarum eruditionem, meo quidem judicio, contendunt. Imponamus aliquando finem disputationi. Sicut jure gentium, ea, de qua loquitur Iurisconsultus, introducta est seruitus: ita rursus jure eodem soluitur hæc seruitus. Manumissione, inquam. quam à jure gentium esse ortam, sicut seruitutem, Iustinianus ait. Atqui seruus Aristotelis, quemadmodum non fit hoc jure, ita neque hoc jure manumittitur. Vertigo quippe vnica, Quiritem non facit. At in seruo, qui natura talis, nihil tale locum habet. Ideoque nec Vindicta, nec Epistola, nec Testamentum, neque Codicilli, neque Ecclesia, hanc libertatem confert. Nullos enim vnquam libertinos habuit Natura. neque gentium jus aut ciuile, Dauum vnquam fecerit ex Oedipo: aut, vt ille qui ad seruitutem natus est (quod fieri quotidie videmus) ad hanc ipsam non sit aptus: vel ad imperandum fiat subito idoneus. Manet ergo, Alium natura esse seruum; alium fortuna & lege. Natura vnquam fuisse seruum cum Iurisconsultis negat Philistio: qui eun-

dem intelligit, quem illi.

φύσει γὰρ οὐδεὶς δοῦλος ἐγενήθη ποτέ.

Ἡ δ' αὖ τύχη τὸ σῶμα κατεδουλώσατο.

An idcirco pugnat hoc cum mente Aristotelis? An idcirco locum nullum habet ille Euripidis?

τοὔνομ' οὐκ ἐλεύθερος

Τὸν νοῦν δέ:

hoc est, qui ad libertatem natus est, cum sit statu seruus? Adde, quod jus illud, de quo loquitur Iustinianus, ante annos 400. fere apud Christianos defecit: quæ ab Aristotele tractantur, nostris moribus & consuetudine, etiam nunc locum habent. Natura enim non mutatur. vt nec illud, quod initium ab ea atque originem trahit. Hæc ergo obiter ad quæstionem: ad quam ita subito respondi, vt vix relegendi spacium concederetur. Tu illorum vicem mecum dole, qui quæcunque non intelligunt in Aristotele, traducunt: ne exceptis quidem illis quæ communis sensus probat & Natura dictat. cujus ille vnicus sacerdos ac consultus fuit. Vides autem quam nil juri scripto derogauerit. Vale, præstantissime ac doctissime Richtere. Lugd. Bat.

De Libello L. Annæi Senecæ in Claudium, sive Claudii Apocolocynthosi, & præsertim de inscriptionis causa, Dissertatio. Cujus supra post Orationem XIX. *fit mentio.*

SCriptum esse L. Annæi Senecæ Philosophi, multa sunt quæ euincunt. Vt Dionis autoritatem prætermittam, dicendi genus plane idem, breue, acutum, colis circumscriptum; temporis illius auribus, vt Tacitus loquitur, accommodatum, & quod multa à declamatoribus trahit. Regnat tamen id quod in antiquis Comicis, ac præsertim Aristophane, tantopere mirati sunt Critici, τὸ δήκτικον, & pungendi quædam quasi dexteritas. Tum inuenias nonnulla quæ alibi quoque apud Senecam legas. quale est illud: *Si me Hercules à Saturno petisset hoc beneficium, cujus mensem toto anno celebrauit, non tulisset.* Decembrem enim intelligit. quem nihil agendo celebrabant Romani, & in quem Saturnalia incidebant. Eodem enim modo Epist. XVIII. *December est mensis, cum maxime ciuitas desudat. Ius luxuriæ publicæ datum est: ingenti apparatu sonant omnia: tanquam aliquid inter Saturnalia intersit & dies rerum agendarum. Adeo nihil interest, vt non videatur mihi errasse qui dixit: olim mensem Decembrem fuisse, nunc annum.* Et fortasse ipse autor est quem celat. Familiam vero statim, occulte, quamuis in principio, prodit. *Quid actum*

actum sit in cœlo ante diem tertium Eid. Octob. Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. anno nouo, initio sæculi felicissimi, volo memoriæ prodere. locus festiuissimus. Pro eo enim quod dicendum erat, *Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. anno vrbis conditæ* DCCCVII, dixit, *anno nouo initio sæculi felicissimi.* Stoici magnum annum statuebant, quem diuerso modo definiebant. Cujus finem & quasi terminum, Anastasin, siue, Rerum omnium euersionem, ponebant. quam facete tribuit Claudio, & cum ejus morte annum Magnum claudit. Hanc cum anno nouo, sæculi alterius initio, sequebatur Apocatastasis: siue, Rerum omnium redintegratio. quam Neroni tribuit. Multa enim hic sunt κολακευτικά. Iam ad argumenti occasionem veniamus.

Tiberium Claudium Drusum, omnium principum Romanorum jam inde ab adolescentia, fuisse stupidissimum, omnes consentiunt. Quod vitium ἀναισθησίαν Græci, *stupiditatem* Romani, ejus autem species, modo *secordiam*, modo *stultitiam*, modo *obliuionem*, modo *inconsiderantiam*, modo *rerum ac sermonis negligentiam*, vt accuratissimus loquendi Tranquillus innuit, vocare solent: prout diuersa illius sunt effecta. Ita mater Antonia, *si quem secordiæ argueret*, teste eodem, *stultiorem ajebat filio suo Claudio.* At Tranquillus ipse: *Inter cætera in eo mirati sunt*

sunt homines, & obliuionem & inconsiderantiam. Ac deinde, tanquam patrio diffideret sermoni; *vel vt Græce,* inquit, *dicam* μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν. Idem: *Sermonis vero, rerumque tantam sæpe negligentiam ostendit, vt nec quis, nec inter quos, quoue tempore ac loco verba faceret, scire ac cogitare existimaretur.* Genus lepide descripsit Comicus Milite.

Herus meus elephanti corio circumtectus est non suo,
Neque habet plus sapientiæ quam lapis.

Priore versu τὴν ἀναισθησίαν, altero, τὴν ἠλιθιότητα expressit. quas Aristoteles quoque alibi, quanquam paulo aliter, conjunxit. Inprimis autem recte Tacitus noster *hebetem* dixit. *Subibat sine dubio metus, reputantes, hebetem Claudium & vxori deuinctum, multasque mortes jussu Messalinæ patratas.* Annal.11. Alia autem est ἀναισθησία, cujus maximus Philosophorum, Ethicorum Nicomachiorum libro secundo, capite secundo, item secundo, capite septimo, item tertio, capite vndecimo, & Magnorum primo, capite vicesimo secundo, item tertio, capite secundo, meminit non semel. ejus, nempe, vitium, qui voluptates omnes auersatur, neque vllas sentit. Quem modo ἐλλείποντα περὶ τὰς ἡδονὰς, καὶ ἧττον ἢ δεῖ χαίροντα, interdum ἀκινήτως ἔχοντα πρὸς τὰς ἡδονὰς, interdum οὕτως ἔχοντας, ὥστε ἐλλείπειν ἂν ἀνάγκῃ κοινωνεῖν ὡς ἐπὶ τὸ

πολὺ

πολὺ πάντας καὶ χαίρειν, &c, quia vnam vocem non inueniebat magis commodam, docendi gratia, ἀναίσθητον vocauit. Nec alium descripsit Tullius pro Cœlio. *Quamobrem, si quem forte inueneritis, qui aspernetur oculis pulchritudinem rerum, non odore ullo, non tactu, non sapore capiatur, excludat auribus omnem suauitatem.* Qualem Aristoteles ἄγροικον vno verbo dixit. Latine *agrestem*, quanquam non proprie dixeris. Ita enim eum alibi vocarat qui in jocis deficit: sicut βωμολόχον qui excedit. eum item qui in ira modum non seruat. Quare, docendi causa, à specie ad genus, vocabulum traduxit: sicut patres familias vnum sæpe instrumentum diuersis vsibus accommodant. Ita *intemperanti* opposuit *agrestem*. Est ergo vitium τοῦ ἤθους. Et quanquam idem Aristoteles in Magnis obseruat, tales sæpe à Comicis in scenam produci solere, tamen non est vitium ridiculum, ideoque nec commodum Satyræ argumentum. Tantum abest, vt hoc sibi Seneca elegerit. Talem enim ἀγροικίαν & ἀναισθησίαν omnes odimus. Et idcirco idem Cicero, postquam hominem agrestem loco jam adducto descripserat, addit deinde: *huic homini ego fortasse, & pauci, Deos propitios, plerique autem iratos putabunt.* Imitatus Aristotelem qui dixerat, ἢ Θεὸν ἢ πόῤῥω ἀνθρώπου τὸν τοιοῦτον εἶναι. *aut Deum esse, aut longe ab homine abesse talem.*

Talis

Talis apud venustissimum autorem est Demea. In quo hanc ἀναισθησίαν, siue *acerbitatem*, quemadmodum vrbane dixisse eam Tullius videtur, lepide depingit.

Ego ille agrestis, sæuus, tristis, truculentus,
tenax.

Statim autem, vt est artifex diuinus, odium conjungit.

Nunc exacta ætate hoc fructi pro labore ab
his fero,
Odium.

ideoque idem Cicero, patrem ejusmodi, *illepidum in liberos parentem*, alibi vocauit. Alia est ἀναισθησία, seu stupiditas, quæ in eodem Demea à Syro diuinitus illuditur: quod eorum nihil quæ à Ctesiphonte palam gererentur, aduerteret. Quæ est illa, quam & in sene altero Chremete notat Menedemus.

Ego me non tam astutum neque ita perspi-
cacem esse, id scio.
Sed hic adjutor meus, & monitor, & præ-
monstrator Chremes,
Hoc mihi præstat. in me quiduis harum re-
rum conuenit,
Quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipes, a-
sinus, plumbeus:
In illum nihil potest: nam exsuperat ejus
stultitia hæc omnia.

qualem apud Plautum Mostellaria Simonem facete circumducit Tranio: neque paucos alios

alios ſubinde ſerui. Talem intelligit Catullus, cum, *Mule nihil ſentis*, dixit. quod & ad verbum eſt, ἀναισθητεῖς. & hæc ſane eſt quæ proprie ἀναισθησία dicitur. Altera, docendi tantum cauſa, vt jam dicebamus, in defectu nominis, plerunque cum præfatione à doctore magno vſurpatur. Nam cum paucas à Platone & aliis philoſophis vitiorum ac virtutum accepiſſet appellationes, ipſe plurimas finxiſſet, quibuſdam bis aut ſæpius coactus fuit vti. Quæ illi ſane venia debetur. eſt enim ſpecies tranſlationis: à ſe quippe: mutuatur, quæ ab aliis accipere non poterat. quod nec diſſimulat. Hinc Nicomachiorum ſecundi, capite ſeptimo ὁ δὲ πάσας φεύγων (n. ἡδονὰς) ἀναίσθητός τις. vbi τὸ τὶς, idem quod Iuriſconſultorum *quaſi*. Vt cum *quaſi contractum* dicunt. *Qui omnes*, inquit, *voluptates fugit, eſt agreſtis quaſi.* Et eodem capite, vt locos alios omittam, nomen dari negauerat. *Qui in voluptatibus excedunt*, inquit, ἄσωτοι, *hoc eſt, intemperantes, dicuntur. Exceſſus autem intemperantia. Qui autem deficiunt in voluptatibus, ſunt pauci. Quare nec nomen inuenêre.* Tandem vero addit, ἔστωσαν δὲ ἀναίσθητοι. hoc eſt, *ſint tamen, ſiue, dicantur nunc tamen, ſtupidi.* At vero, altera, de qua nunc agimus, non ad mores, ſed ad rationem ſpectat: neq; τοῦ ἤθους, ſed τῆς διανοίας eſt. qualem Auguſtus intellexit, cum εἰς τὴν ψυχῆς ἀμβλύτητα βεβλάφθαι

Tran-

Tranquillo teste, dixit Claudium. Non enim paucioribus defectum hunc ridiculum notare magnus princeps potuit. quem Theophrastus βραδυτῆτα ψυχῆς ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις, *tarditatem animi in factus ac dictis* definit. Et deinde addit characteres, qui omnino Claudio conueniunt. *Si quis*, inquit, *illi qui sit talis, nuncium adferat, obiisse ex amicis aliquem: ibi ille vultu tristi lachrymas effundet*, &, *Quod felix sit ac faustum, respondebit*. De hoc autem Tranquillus, *Occisa Messalina, paulo postquam in triclinio decubuit, cur domina non veniret, inquisiuit.* qui recte *inconsiderantiam* vocauit. Quam magis tamen habes in sequẽti. *Ducturus contra fas Agrippinam vxorem, non cessauit omni ratione, filiam & alumnam, & in gremio suo natam atque educatam, prædicare.* Mera quippe ἀπροσεξία καὶ ἀβλεψία, aut *negligentia*, vt loquitur Tranquillus, *rerum*, & *incogitantia*, notatur. Nam μετεωρίας, qua voce vtitur Suetonius, & *stoliditatis*, quæ sunt ejus species, ἐπιλησμοὺς habes passim. Vt cum inter alia edicta duo proponit. Quorum altero monet, VT PROVENTV VINEARVM VBERI, BENE PICARENTVR DOLIA: altero, NIHIL ÆQVE FACERE AD VIPERÆ MORSVM, QVAM TAXI ARBORIS SVCCVM. Et cum ex tabella pronunciat, SECVNDVM EOS SENTIRE, QVI PROPOSVISSENT VERA.

VERA. Neque ſtupor hic ἀκολασία, ſiue *intemperantia*, opponitur quemadmodum ſuperior: ſumma enim fuit in Claudio. Quippe cum intemperantia, teſte Philoſopho, circa eas occupetur voluptates quæ in tactu potiſſimum conſiſtunt & guſtu, vtræque tribuuntur Claudio, vt & vtriuſque exceſſus. *Cibi*, inquit Tranquillus, *vinique, quocunque & tempore & loco appetentiſſimus.* Et paulo poſt: *nec temere vnquam triclinio exceſſit, niſi diſtentus ac madens.* quos exceſſus οἰνοφλυγίας καὶ πολυφαγίας in Eudemiis Philoſophus vocauit. Quod ad alteras, idem *mulieroſum* fuiſſe norat. Quare, hæc ſtupiditas, ſiue ἀναισθησία, non τῇ ἀσωτίᾳ, ſeu intemperantiæ, neque ignorantiæ opponitur. eruditus enim fuit Claudius: neque induſtriæ. laborioſus enim fuit. ſed prudentiæ: in qua, teſte Ariſtotele, *reminiſcentia, experientia, requiritur & ſagacitas*, cum quibus omnes ſtupiditatis ſpecies, ſed præcipue, cum hac quidem *incogitantia*, cum illis autem pugnat, quam Claudio non ſemel tribuit Tranquillus, *obliuio.* Ipſam autem prudentiam, *prouidentiam* nonnunquam vocant veteres. Ideoque Nero, Senecæ inſtinctu, in Laudatione Claudii pro populo, cum traducere ſtupiditatem ejus vellet, à prouidentia ac ſapientia, eum, Tacito teſte, commendauit. *Poſtquam ad prouidentiam ſapientiamque flexit,*

flexit, nemo risu temperare. Quare *obliuio* quam vocat Tranquillus, in Claudio, non erat λήθη, vt in illo.

Orbilius vbinam est litterarum obliuio? nemo enim, proprie memoriam in eo desiderauit. Μνημονικὸς enim non ἀναμνηστικὸς erat Claudius. hoc est, memoria non reminiscentia valebat. Tenebat enim omnes prope Homeri versus. Memoria autem sæpe tardissimis adest ingeniis. sine reminiscentia autem prudens esse nemo potest. Aliud enim colligendum ex alio: ideoque quasi syllogismus quidam est reminiscentia: quemadmodum instar inductionis est experientia. Vtrumque autem in consiliis requiritur. in iis autem cernitur prudentia. Obliuio igitur in eo non simpliciter τῇ μνήμῃ à Suetonio opponitur. quanquam hanc quoque in prudentia requirit autor libri De virtutibus & vitiis, quem nonnulli Aristoteli asscribunt. Sicut idem inter imprudentiæ defectus, τὴν ἀμνημοσύνην ponit: quam *obliuionem* dixit Tranquillus. Ob quæ omnia, nemo unquam benignior ridendi materia ab ineunte ætate, aut magis aulicorum expositus ludibriis, vt multis docet Tranquillus fuit quam Claudius. qui dormienti ac stertenti soccos fuisse inductos, vt repente expergefactus, faciem sibi confricaret, alibi notauit. Item, cum post cœnam obdormisceret, palmularum ossibus

peti-

petitum. Quæ sunt Satyræ scurrarum. Somnus autem quasi ἀναισθησίας est imago. Est enim vinculum quasi, ejus partis à qua sensus oriuntur: τοῦ αἰσθητικοῦ μορίου οἷον δεσμός τις καὶ ἀκινησία, ait Philosophus. ideoque dormitantes, quasi vinctos ac constrictos, si præsertim sese jactent ac moueant, ridemus. Tum enim mente egrediuntur quasi. ideo ridicule agunt, cum præsertim vigilare incipiunt. quemadmodum ἔκνοιαν vrbane dormientibus supremus sapientiæ tribuit magister. Ad hæc in Claudio non pauca accedebant, quæ festiuis hominibus ridendi argumentum suppeditarnt. Inter alia, vt noster loquitur, *vox rauca, & intricata, & qualis esse belluis marinis solet.* Cui cum ira accederet, etiam magis ridiculum, & vt minus intelligi posset, efficere solebat. Accedebat constitutio morbosa, hemiplexia nimirum: quæ vt mentem turbat, sic in corpore τὴν κίνησιν τὴν προαιρετικὴν non parum tardat. Vnde ridicula capitis trepidatio, quam sæpe admodum festiue tangit Seneca. quemadmodum in illis: *Nunciatur Ioui venisse quendam bonæ staturæ, bene canum, nescio quid illum minari: assidue enim caput mouere, pedem dextrum trahere.* Vnde & solutio manus, quam non minus facete illudit. Accedebant & ingurgitationes crebræ, & sagina corporis: quo nihil magis diuinæ partem auræ & obfuscat & stuporem inducit.

vt res non ad ἀποθέωσιν, ſed ad ἀποθηρίωσιν in Claudio ſpectaret. Vnde illud diuinum: *Eſt aliquid in eo Stoici Dei jam video. nec cor nec caput habet.* Accedebant multa alia: inprimis ructus, & ex illa parte ſonitus obſcœni, qua facilius loquebatur: quorum licentiam in conuiuiis publice ſe indulturum promittebat. aliaque id genus, plane belluina. Quare nulla vnquam res magis ridicula Rom. Pop. evenire potuit, quam ſi in Deorum referretur numerum homo *ſtupidus, ſecors, ſtultus, inconſiderans, obliuioſus, & fatuus:* quem parentes ipſi, *hominem non abſolutum à natura, ſed tantum inchoatum*, dictitabant: vt Tranquillus notat. Præſertim cum jam omnibns liceret judicare, neque quicquam magis Principi placeret. Nihil enim gratius Neroni erat. qui occaſione quauis de ſtoliditate Claudij ágebat. Seneca ergo, & inviſus pridem illi, & ab eo in exilium ejectus, cum deberet Deo ἀποθέωσιν, ſtolido ἀποκολοκύνθωσιν, voce leuiter detorta conſcripſit. Duo autem agit. Nam & Claudii ſtupiditatem & religionem ſtultam Romanorum, ac præſertim morem Conſecrationis, ſiue τοῦ ἀποθεοῦν, ab Auguſto introductum, lepide ſugillat. Nunc quo pacto index, ſiue inſcriptio, conueniat ſubjecto, videamus.

Primo omnium feſtiviſſimum libellum hunc Beatus Rhenanus cum inſcriptione

tali

tali edidit: *Ludus L. Annæi Senecæ de morte Claudii.* Sane παχυμερῶς & parum accurate. Non enim tam de morte Claudii, quam de iis quæ mortem ejus secuta sunt, hic agitur. de Consecratione, & quæ post Consecrationem euenerunt nempe. qua occasione de toto homine ejusque moribus ac vita agit. Primus autem, summus vir Hadrianus Junius, libr. Adimaduersionum I. cap. XVII, hanc quam nunc habemus, ex Dionis abbreuiatore Xiphilino, autori reddidit. Apud quem ita legitur: Συνέθηκε μὲν γὰρ καὶ Σενέκας σύγγραμμα, ἀποκολοκύνθωσιν αὐτὸ, ὥσπερ τινὰ ἀπαθανάτωσιν, ὀνομάσας, Hoc est, *Composuit & Seneca libellum, cui Apocolocynthosis, alludendo ad vocem* ἀπαθανάτωσιν, id est, *Consecrationem, fecit titulum.* Cum autem pleriq;, boleto, quæ est fungi species, veneno illito, ab Agrippina Claudium fuisse sublatum, existimarent, ab eo desumptam esse inscriptionem, omnes quoque voluerunt. Quare interpres Xiphilini hunc in modum reddidit superiora: *Scripsit enim & Seneca librum, quem Apocolocynthosin, quasi immortalitatem esu boleti partam, nominauit.* Iunius vero vir eruditissimus sic notat: *Apocolocynthosin autem nominauit Seneca eo quod Claudius medicato boleto, quasi pharmaco purgatorio, quod olim frequens è cocolynthide concinnabatur (quam agrestem cucurbitam vocare licet)*

perlit.

periit. Mira res. Si interpreti credimus, boletus est cucurbita. quæ à Græcis κολοκύνθη vulgo, vel, sine aspiratione, κολοκύντη dicitur. Attici enim, teste Athenæo, sine aspiratione, sicut reliqui cum aspiratione, scribebant. Et tamen hæc communis est doctorum opinio, à boleto esse inscriptum libellum. Iam autem Iunio, primum medico, deinde viro tanto, quam multa illo indigna exciderunt? Cui in hoc tamen conuenit cum reliquis, quod nimirum à boleto quo sublatus est Claudius, petendam esse inscriptionem existimat. Primo autem ait Claudium, boleto medicato, quasi purgatorio sublatum esse pharmaco. Dii vestram fidem! Nam vt reliqua omittam, quis, Claudio venenum medicinæ loco, aut medicinam potius veneni loco datam esse scripsit? Apud Suetonium quidem, Agrippinam boletum medicatum obtulisse Claudio inuenies. qui & vtranque de causa mortis ejus opinionem refert. ***Quidam tradunt epulanti in arce cum sacerdotibus, per Halotum spadonem prægustatorem, alii domestico conuiuio per ipsam Agrippinam, quæ boletum medicatum auidissimo ciborum talium obtulerat.*** Vbi quis non videt, ***boletum medicatum*** dici, non qui vsum medicinæ haberet, aut cum medicina aliqua conjunctum, sed veneno illitum? sicut Tacitus ***vim medicaminis*** eodem in loco ***vim veneni***

neni dixit. *Infusum delectabili cibo boletorum venenum: nec vim medicaminis statim intellectam; socordiane Claudii an vinolentia?* Ipse mentis suæ optimus interpres. idque Græcorum more, quo nihil vsitatius Romanis. Saltem Nonium suum consuluisset vir maximus; qui, *medicinam*, inquit, *dicimus & venenum, tractum à Græcis, qui venenum pharmacum appellant.* Accius Phœnissa: *Sterilem illius opera medicinam autumant.* Et tamen hanc interpretationem suam Junius iterum ad Senecæ libellum repetit: ait enim se jam olim annotasse, *quod huic titulum libelli dederit autor, à præcipui vsus purgante medicamine colocynthide: cujus prope nulla inter dejectoria medicamenta compositio est expers apud veteres medicos.* Ergo medicamen illud putat colocynthidem fuisse, & ab ea inscriptum sic libellum. Occasionem tamen inscriptionis fuisse boletum, colocynthide, vt loquitur vir magnus, medicatum. Verum, ne absurditatem jam superiorem vrgeam, quis vnquam legit, veneni loco dari colocynthidem? Nam si quantitate exitium affert, hoc cum omnibus remediis commune habet. Jam autem colocynthidem dejicere aluum subito & vehementer, ait Junius. Ideoque adhibitam. Atqui, venenum Claudio oblatum omnes testantur. Quid autem Agrippinæ aut quicunque è medio sublatum vellet

Clau-

Claudium, expediebat minus, quam vt ei post venenum dejiceretur aluus? Imo quærerem ex ipso, si superesset, Junio, in homine cui propinatum esset venenum, si emeticis non esset locus, & jam ad inferiora peruenisset malum, quid optari magis quam spontanea solutio alui posset? Ergo, vt est in historia, cum illi sponte solueretur aluus, trepidabat Agrippina ac venenum repetebat, ne cum fæcibus videlicet ejiceretur id quod hauserat. Quanquam sine dubio ab immodica voratione boletorum ista alui dejectio. Fungos enim esse διαχωρητικοὺς antiqui docent. Sed, vt cætera concedam, nondum assequor quo pacto à boleto inscriptionem deducat, quia colocynthides in purgatoriis non raro adhibentur. Manifeste enim ait, à boleto medicato Apocolocynthosin inscriptam, quia purgatoria non raro è colocynthidibus concinnabantur. cum boletus & colocynthis, nihil habeant commune, nisi quod in eadem terra, sub eodem cœlo, nascuntur. Sed hoc, nisi fallor, voluit: Claudius boleto medicato, hoc est, medicamine, purgante vehementer ac dejiciente aluum, extinctus est. tale autem est colocynthis. hinc ergo est inscriptio. Primum de medicamento, error est, vt dixi. tum de colocynthide veneni loco adhibita, plurimas absurditates habet quas ostendi. Sed quandoquidem cum homine, si

quiſquam alius, Græcarum literarum perito, mihi res eſt, quomodo à κολοκυνθίς, κολοκυνθοῦν, ac non potius κολοκυνθίζειν fiet? Colocynthis autem quantum in medicina differat à colocyntha, quis eſt qui ignorat? Hoc decepit eruditos viros. Claudium boleto ſublatum fuiſſe, in hiſtoria ejus legerant: Neronem boletos, facete cibum Deorum dixiſſe, quia illis ad τὴν ἀποθέωσιν Claudius peruenerat, legerant: ibidem Senecam in hanc ἀποθέωσιν ſcripſiſſe librum, cui Apocolocynthoſin inſcriptionem feciſſet, legerant. Hanc inſcriptionem à boletis deducendam putarunt. Hoc vt facerent, omne acumen ſuum & ingenii acetum in conſilium adhibuerunt. Porro certiſſimum eſt, Agrippinam ſummi ingenii fœminam, cum boletos Claudio offerret, ad ancipitem fungorum naturam reſpexiſſe. vt ſi ſubito extingueretur, nulla de veneno eſſet ſuſpicio, præter illud quo incautos ipſi tollunt & qui neſciunt dijudicare. Neque aliud volebat Plinius, cum libro XXII, capite XXII, iſta notauit: *Inter ea quæ temere manduntur, boletos merito poſuerim, optimi quidem hos cibi, ſed immenſo exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio Claudio principi per hanc occaſionem à conjuge Agrippina dato. quo facto illa terris venenum alterum, ſibi quidem ante omnes, Neronem ſuum dedit.* Locus eſt planus. Nam quod dixit Galenus,

à

à boletis ſolis neminem ſublatum vnquam eſſe, recte eſt intelligendum. *Soli* enim, eſt, *per ſe*. Sicut Plinius *per ſe, optimum cibum eſſe*, ait: cum tamen facile venenum contrahant: ſemper autem aliqua noceant. Vnde & Seneca, *voluptuarium venenum* boletos vocauit, qui & quamuis mortem non continuo inferant, ſemper tamen valetudini obeſſe oſtendit: ſi præſertim minus coquantur. Quod non paucis impoſuiſſe notant veteres. Apicius: *Quin etiam ipſi quoque boleti, niſi exquiſitiſſime elixi edantur, præſens diſcrimen ſæpiuſcule inferunt*. Quemadmodum & Ægineta, qui ἀνεφθοτέρους id eſt, *minus elixos*, edi cum periculo ait. Tandem igitur ad veram inſcriptionis cauſam veniamus. Primo autem more Ariſtotelis dubitabimus: deinde certum quid, de quo dubitandum nobis non videtur, adferemus.

Antiquos, vt & nonnunquam noſtros, in curandis phreneticis & qui motæ mentis eſſent, cucurbitulas adhibuiſſe, notiſſimum eſt. vt & cucurbitulam Medicam, eſſe inſtrumentum, à forma cucurbitæ ſic dictum, ex ſtanno, ære, vel cornu, aut ſimili materia, quod cuti imponitur: & igne, ſtuppa, aut lino in ea accenſo, vt ei adhæreſcat efficitur. quæ ita, ſi conciſa ſit cutis, ſanguinem; ſi integra, ſpiritum, teſte Celſo, educit. Hæc cucurbita, phreneticorum capiti impoſita,

quemadmodum Galenus libro De methodo medendi obſeruat, vt plurimum conducit. quod & Aretæus in phrenitide aliquoties ſuadet. Celſus libro III. cap. XVIII. De phrenitide, *Neque alienum eſt, ſi neque ſanguis ante miſſus eſt, neque mens conſtat, neque ſomnus accedit, occipitio inciſo cucurbitulam admouere.* Talem cucurbitam intelligit Satyricus, cum de ſtolido homine & Claudii ſimillimo,

Iamdudum caput hoc ventoſa cucurbita quærit.

Cum ergo Claudius, ſtolidus ac pro inſano eſſet, neque longe à phrenetico abeſſet, quid potuit feſtiuius, quam quod ei more medicorum Seneca cucurbitam imponit, &, conciſa quaſi cute, hanc Satyram admouet? quod *cucurbitare* veteres dicebant. Verum hæc obſtant. Primo quod vox Ἀποκολοκύνθωσις, ſicut Ἀποθέωσις, mutationem καὶ ἐπερoίωσιν deſignet. quod & compoſitionis ratio & verbi terminatio euincit. Secundo, ſi de medica cucurbita locutus eſſet, σικύαν hic potius quam κολοκύνθην, dixiſſet. quemadmodum Galenus Περὶ βδελλῶν, ἀντισπάσεως, σικύας, ἐγχαράξεως, καὶ κατασχασμοῦ, librum ſuum inſcripſit. ſicut Hippocrates ante eum. ſed & Aretæus: qui paſſim ea voce vtitur. Vt cum in phrenitide ſuadet σικύην κατὰ τῆς κορυφῆς προσβάλλειν. & vbi de lethargo agit,

Σικύη

Σικύη ἥκιστα χρεῖαν, ἣν ἀπὸ φρενίτιδος ἴωσι. & ita semper. Vnde verbum ipsum σικυάζειν. non σικυοῦν, aut κολοκυνθοῦν. Latinis *cucurbitare*. Glossarium vetus, *Cucurbita*, κολόκυνθα. *Cucurbitat*, σικυάζει. Et σικύα, *cucurbita*. nimirum medica. Σικυάζω, *cucurbito*. qua de re & summus medicus Ælius Euerardus Vorstius nos monuit. Quanquam sunt, qui κολοκύνθην, ἀντὶ τῆς ἰατρικῆς σικύας, notauerint: verum ex recentioribus. Ergo à σικυάζειν Σικυασμὸν dixisset, atque ita inscripsisset hunc librum, inscriptione inuenusta, cum præsertim ad τὴν Ἀποθέωσιν alluderet. Nunc hoc agamus.

Duo Senecæ proposita fuerunt, sicut ante dicebamus. Primo, vt Claudii, deinde, vt Populi Romani ἀναισθησίαν rideret. Alterius, quod talis esset, alterius, quod quem in Deorum numerum referret, potius in fungos quam in Deos esset referendus. Quemadmodum Latini stupidos & fatuos vulgo dicunt fungos, ita Græci κολοκύνθας. In cucurbita, siue colocyntha, duo sunt, quæ ἀναισθησίαν notant & stupiditati respondent. Primum tota est caput. caput autem æquo majus, ἀναισθησίας indicium in homine est; quod & physiognomi notarunt. Aristoteles, οἱ τὴν κεφαλὴν μεγάλην ἔχοντες, ἀναίσθητοι. ἀναφέρεται δ' ἐπὶ ὄνους. *qui magnum*, inquit, *habent caput, sunt stupidi. quod ad asinos refertur.*

Polemo: *κεφαλὴ πάνυ μεγάλη, δυσαίσθητον καὶ σφόδρα ἀμαθῆ ἄνδρα δηλοῖ*, id eſt, *caput valde magnum, hominem qui nihil prope ſentit & ingenii obtuſi notat.* Vnde Hermippus Comicus de ſtolido, *κεφαλὴν ἔχει ὅσην κολοκύνθη.* *caput quantum cucurbita habet.* Et Seneca mira feſtiuitate, Claudii caput pro ipſo poſuit

Quæ patria quæ gens mobile eduxit caput?

Alterum eſt, quod cucurbita, humida, & ſine vlla euidenti ſaporis qualitate eſt. quod *ἄποιον* à medicis vocatur. Hanc *ἀποιότητα* in cibis *fatuitatem* dicunt Latini. Epigrammatarius:

Vt ſapiant fatuæ fabrorum prandia betæ,
O quam ſæpe petet vina piperque coquus!

id enim illis quod non habebant, *τὴν τῆς γεύσεως ποιότητα*, conciliabat. quemadmodum in condiendis colocynthis, piper, cuminum, rutam, acetum, aliaque id genus conciliando adhibebant ſapori. Et hoc ipſum medici præſcribunt: non tantum in fatuitate iſta vt ſapiant, ſed & ne propter aquoſam qualitatem noceant. vt Aëtius, qui origanum, & alia, amara, ſalſa, acida, acria, & ſapori facientia, addi vult cucurbitæ, ne faſtidium & nauſeam excitet edentibus, *Χαίρει δὲ εἰκότως ὀριγάνῳ ἀρτυομένη, διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ὑδατώδη ποιότητα· πάντα γὰρ ὅσα τοιαῦτα, δριμέσιν, ἢ ὀξέσιν, ἢ αὐστηροῖς, ἢ ἁλυκοῖς ἀναμίγνυσθαι δεῖται χυμοῖς. εἰ μέλλοι μήτε ἀηδῶς ληφθήσεσθαι, μήτε*

ναυ-

καυλώδη ἐργάσεως τῶν λαβόντων. quemadmodum & boleti hodie à noſtris epulonibus, poſtquam elixati ſunt, cum condimento ex ſuo ſibi jure & pane toſto, multo cum aceto, piperis item, gingiberis, ac caryophyllorum aromaticorum polline, eduntur. tam delectat eos guſtus quem non habent: ſicut in cucurbita. vnde quidam ex antiquis medicis, congelatam aquam, hanc dixêre. Vt vt ſit, fatuum eſſe conſtat cibum, & qui nihil ſapit. ideoque ἐπὶ κολοκυνθὴν ἀναφέρεται ἀναισθησία, diceret Philoſophus. Jam ἀποκολοκυνθῶν, ita vt ἀποθεῶν dicitur. à quo lepide detortum. In Apotheoſi fit mutatio. Homo conuertitur in Deum. vnde & Transformationes ſuas Apotheoſi Naſo concludit. Quare & feſtiue tangitur à Seneca, cum inquit, *Cenſeo vt Claudius ex hac die Deus fiat, ita vt ante eum quis optimo jure factus ſit. Eamque rem ad μεταμορφώσεις Ouidii adjiciendam.* Quibus verbis primo omnes Conſecrationes, tanquam fatuas ac ſtultas ridet. Secundo tangit & Ouidium, qui ad transformationes fabuloſas, Apotheoſin adjecerat: Iulii nimirum. vt non minus fabuloſam quam & reliqua in tali opere. Si extarent veteres autores quos ſecutus eſt Ouidius, Nicandri Ἑτεροιούμενα, Corinnæ Ἑτεροῖα, & aliorum ſcripta, qui in argumento ſimili verſati ſunt, ἀπολιθώσεις, ἀποθηριώσεις, ἀποφυτώσεις, ἀποδενδρώ-

σεως, ἀποθεώσεως ; & quæ ſingula exprimerent, ἀπολυκώσεως, ἀπομυρτώσεως, fortaſſe & ἀποκολοκυνθώσεως, in iis haberemus. ad inuidiam enim in his vocibus felices ſunt Græci. Quanquam ab hortulanis hanc deſumptam eſſe mihi ſedet. Sæpe enim in cucurbitas cucumeres mutantur. Quod cum ſit, fatuos fieri, & ſaporem cum qualitate, ſi quam habent, penitus amittere neceſſe eſt. quod ἀποκολοκυνθῶσιν eleganter haud dubio dixerunt. Cum ergo Pop. Rom. vere jam liber & ab omni immunis metu, Claudii expectaret Ἀποθέωσιν, quam inuidiæ vitandæ Agrippina procurabat, Seneca, feſtiui vir ingenii, Ἀποκολοκύνθωσιν illius dedit : qua non in Deum, ſed in cucurbitam, olus fatuiſſimum, Claudium mutauit : colocyntha enim, ſicut dicebamus, ἄποιος reuera, & omnino nihil ſapit. more poëtarum, qui naturæ cujuſque ratione habita, in plantas aut animalia, ad quæ maxime accedunt, ſingulos conuertunt: quemadmodum Narciſſus & Hyacinthus pulchri pueri in flores, Midas, homo ἀναίσθητος in aſinum mutatur. cui ſimillimus, in cucurbitam Claudius. quiſque εἰς ὃ φύσις αὐτοῦ ἀναφέρεται vt loqui ſolent Græci. Lepor inſcriptionis admirandus, ſed quem interim vox Græca auget. Eodem ſenſu ἀποθηρίωσις, ſed minori lepore dixiſſet. Tum & minus efficaciter. ſenſum quippe & phantaſiam ha-

bet

bet bellua. Habet enim τὸ γνωστικόν. At cucurbita, nec sentit nec sensum afficit. & olera fatuitatem optime exprimunt. vt blitum. Vnde bliteæ meretrices Plauto, & Menandro fœminæ, αἱ ἀναισθητοῦσαι. Ergo ἀποκολοκύνθωσις, vt ἀποβλίτωσις. Frustra ergo hactenus in inscriptionis causa se torserunt viri eruditi.

Tota Satyra Varroniana est. Versus prosæ orationi immixti. Iambi à cothurno autoris trahunt plurimum. Gemellos esse dicas aut fratres. Antiquis vocibus, quibus ibi serio abstinuit, hic festiue semel dedit locum,

Exprome propere, sede qua genitus cluas.

quod in tragœdiis nunquam fecisset. Vt discant illi, qui antiqua & noua, vsitata & desita, in scribendo confundunt, quam religiose scripserint veteres, qui hæc risus tantum causa adhibebant. alias enim dabant operam, vt vniformes essent. Et fortasse versus est poëtæ cujusdam, quem interserit aut salse imitatur. Sicut passim Aristophanes, & nonnunquam Flaccus. Anapæsti à Satyrico dramate non parum trahunt. Nihil autem illis venustius. tum quia εἴρωνες sunt, & contraria festiue dicunt: tum quod ea potissimum in Claudio commendant, quæ is nunquam fecit. Quid enim illo lepidius,

Cecidit pulchre cordatus homo?

De eo qui ſine corde, hoc eſt ἀναίσθητος, & ſine ſenſu eſſet. centrum enim ſenſuum in corde, ſicut linearum in circulo, plerique ex antiquis ponebant. Tum illud

Quo non alius fuit in toto
Fortior orbe.

de eo qui vix hoſtem in acie vidiſſet vnquam. Et,

Ille citato vincere curſu
Poterat celeres.

de eo qui vix ſtare poſſet, & propter lateris alterius hemiplexiam, pedem quoque dextrum traheret. Item,

certaque manu
Tendere neruum.

cum ſolutam lateris ejuſdem manum vix mouere poſſet. Illud autem occulte eſt Satyricum,

& ipſum
Noua Romanæ jura ſecuris
Tremere Oceanum.

in naualem coronam, quam poſt expeditionem Britannicam, tanquam domito ac ſubjugato Oceano, in faſtigio Palatinæ domus fixerat; θεομάχος, & Xerxis æmulus. Illud manifeſte & plane mordaciſſimum:

Quo non alius potuit citius
Diſcere cauſas, vna tantum
Parte audita, ſæpe & neutra.

Iam in Græcis quæ miſcentur, duo agit. Primo

mo Menippum imitatur: cujus tota festiuitas, in parodiis. quæ in verbis sæpe nihil, plurimum in sensu ab autoribus abibant (quale hîc est illud festiuissimum de Jano bifronte, quem videre ait, ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσω) interdum verbis aliorum prorsus idem significabant. Vt si dicere voluisset, χαῖρε ἡ οἰκία ἡ ἐμὴ, hoc Euripideis illis expressisset,

Ὦ χαῖρε μέλαθρον, πρόπυλά θ' ἑστίας ἐμῆς.
Ὡς ἄσμενός σ' ἐσεῖδον ἐς φάος μολών.

aut ab inferis se redire, illis,

Ἥκω νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου πύλας
Λιπὼν, ἵν' Ἅδης χωρὶς ᾤκισται θεῶν.

Quæ in eo risit admodum facete Lucianus. Secundo, eundem pariter in Claudio notauit morem. qui, ne pro tribunali quidem, teste Tranquillo, Homericis plerunque abstinebat versibus. ac ne tum quidem cum aliter efferre posset quæ vellet. quod ineptum & putidum, si nec loco fiat suo, & excedat modum. Neq; minus interim sæpe Nragicorum quoque aut hemistichia adhibebat aut versus. Vnde locus iste in Tranquillo quem nemo vt oportet, nisi fallor, intellexit hactenus. Ait cum suspectare Agrippinam Claudius inciperet, quod videlicet timeret, ne, quod euênit, Neronem suum ad imperium eueheret, sæpe Britannicûm complexum esse, ac hortatum, vt cresceret: Græcum præterea addidisse illud, ὁ τρώσας ἰάσεται. Mira sunt quæ

eruditi

eruditi hic excogitarunt, etiam principes in literis viri. Alii legerunt enim, ὁ τρώξας πέποσται. alii, ὁ τρώξας καὶ ἰᾶσαι; sensu prorsus nullo: cum scribendum sit, ὁ Νέρων δ' ἐπείγεται. Summa est venustas. Legerat Claudius in Tragico, ὁ χρόνος δ' ἐπείγεται. Ergo cum videret adolescere Neronem, & à matre nihil prætermitti, quo Britannicum præuerteret, complexus filium, vt cresceret ac patri vt succederet, monebat: Neronem enim festinare. Quod mutatis paulum verbis, ὁ Νέρων δ' ἐπείγεται, dicebat. salua priore. sicut ibi propter consonantem duplicem, sic hic propter immutabilem sequentem. Locus de quo loquor, is est: *Et subinde obuium sibi Britannicum arctius complexus, hortatus est vt cresceret, rationemque à se omnium factorum acciperet; Græca insuper voce prosecutus*, ὁ Νέρων δ' ἐπείγεται. non est dubitandum. Sed & à mala manu quædam esse, quiuis facile videbit. Sic cum Seneca scripsisset. *Ne quis post hunc Deus fiat, ex his qui* ἀρούρης καρπὸν ἔδουσι, studiosus aliquis Homeri, ex autore illo addiderat in margine quod idem erat, *aut ex his quos alit* ζείδωρος ἄρουρα. quod coloniam mutauit, & in textum irrepsit. In Deorum consultatione de recipiendo in eorum numerum hoc monstro, desunt non pauca. Libellus enim vere λαγαρὸς & ventrem trahit.

Dis-

Dissertatio Platonica de Pulchro Socratio, ad Maximum Tyrium olim conscripta.

MIraris obstetrices imitari Socratem? ille & matres & nutrices imitatur. quæ cum filios increpuerunt aut alumnos, fabellam illis referunt nonnunquam. Ita hominum cum reprehendit vitia, eosdem aliqua, vt plurimum, narratiuncula solatur Socrates. Vtrunque etiam sub Platano ab eo factum. vbi & in Lysiæ oratione examinanda Phædrum corripit, & in sua suauiter demulcet: nec tam loquitur quæ dicit quam depingit. Tentemus & nos idem si videbitur: non Phidiæ aut Polycleti, non Epei arte aut Theodori, sed vel Orphei ipsius, vel Pythagoræ: aut si quis alius tam prope ad Pythagoram accessit, quam Pythagoras jam olim, ex suorum mente, ad Deum. Veris enim accidit Philosophis, quod & in Europa leonibus: vt vix supersint amplius. Age, circulum depinge: cujus summa pars è cœlo veniat, ima in cœlum abeat, media illius terram tangat. Principium illius sit à Deo, finis maneat in Deo, in infimo stet Socrates. In summa ejus parte, pulchrum, in aduersa, voluptatem, in infimo cum Socrate amorem pone. Inter vtrunque, qui vtrunque amat, stet Socrates: inter vtrunque, qui semper amat, stet Socrates. Nam vt qui à metà venit & ad metam

tam tendit, ſemper currit: ita, qui vtrunque intuetur, ſemper amat. Socrates nimirum. Et vt ſtadium in quo decurrit, non excedit curſor, ita orbem iſtum non excedit Socrates. Quemadmodum qui currit, neque ignorat metam à qua venit, neque metam ad quam tendit, ita neque pulchrum ignorare poteſt Socrates quod vidit, neque voluptatem ad quam tendit. Metam neque hanc neque illam tangit, quiſquis adhuc currit: quemadmodum nec pulchrum conſecutus eſt, quod amat, qui adhuc amat, neque voluptatem conſecutus eſt, quam ſequitur. In vtroque amor definit, quemadmodum vtrunque definit in Deo. Stadium non vnum eſt nec idem. In alio Socrates, in alio, ni fallor, currit Cliſthenes. Voluptas non eſt vna. aliam Socrates ſequitur: aliam Smindyrides. Pulchrum non vnum eſt. aliud Callias ſequitur, aliud Socrates. Non eodem modo currunt, non eodem modo amant. Autolycum Callias, Alcibiadem amat Socrates. Da Socrati Autolycum, Calliæ Alcibiadem; Autolycum emendabit Socrates, Alcibiadem corrumpet Callias. Scis quomodo Alcibiadem aſpiciat Socrates: vt ignem aliquis per rimam, vt florem, ſub aqua. In corpore animum ſpectat Socrates, ſed pulcherrimum, in animo Deum. Habet pulchrum ſuum animus, habet pulchrum ſuum corpus: ſicut pulchrum ſuum habet homo, pul-

pulchrum ſuum equus. quæ in vno pulchro deſinunt. Quod cum vnum ſit in cœlo, diuiditur in terra. ſicut radii in terra ſunt multi, vnus Sol in cœlo. Deficiunt paulatim radii; deficit paulatim pulchrum. Et tamen, radios cum aſpicis, de Sole cogitas, pulchrum hoc cum vides, originem illius mente reuocas. Sub platano cum ſedet Socrates, non jam Solem, ſed radios illius videt. idem, cum in corpore oberrat, non jam pulchrum ſed imaginem illius videt. Imago Deo proxima eſt homo: imago pulchri, pulcherrimus. Ideo non Theætetum, neq; Chærophontem, neq; Ariſtodemum ſed Charmidem, ſed Alcibiadem, ſed Phædrum, amat Socrates. Nemo Solem, nemo pulchrum non vidit. excipio cæcos, excipio improbos. Pulchrum olim omnes, teſte Socrate, viderant: ſolus meminit philoſophus. Voluptatem ſequuntur omnes, veram ſolus ſequitur philoſophus. Quæris, pulchrum vbi viderit Socrates? Profanus es, ſi neſcis, impius, ſi negas. Nec enim Socrates eſſe incipit cum naſcitur, nec eſſe deſinit, cum occidit. Aliud eſt faber, aliud ſecuris: aliud eſt Socratis corpus, aliud ipſe. Neque quenquam docet, omnes monet Socrates: nec inſtruit ignaros, ſed interrogat. Ideo nec precium à quoquam vt Thraſymachus, nec mercedem exigit, vt Gorgias. Quicquam ſe ſcire negat Socrates. Aliud enim ſcire, aliud

eſt

est meminisse. Reliquis scientiam relinquit, sibi memoriam, vt suam, seruat Socrates. Monere autem quæ non memineris, est hominis, exigere precium, non est Philosophi, sicut, scire aliquid non est hominis. Nam vt nemo temulentum docet postridie quæ vidit & non meminit, sed monet tantum quæ non plane ignorat: ita crapulæ humanæ Socrates succurrit. Hæc est obstetricia quam hauserat à matre, reliquos docebat Socrates. Obstetrix Phænarete, obstetrix & in Theæteto est Socrates. Quippe ut fœtum obstetrix, non gignit, sed educit, ita scientiam non confert Socrates, sed elicit. Et vt infans viuit priusquam nascitur, ita & in homine est scientia priusquam aliis apparet. Dubitat, an Deus sit, Aristodemus. non ignorat, sed oblitus est. Monet Socrates, Aristodemus credit. Res nostras Deo curæ esse, Aristodemus jam non meminit. Socrates ostendit, Aristodemus jam monitus agnoscit. Ad hominis memoriam quem nosti, vestis ejus, ad memoriam ipsius pulchri, signum ejus sufficit. Et vt amici sigillum cum vides, non amicum vides, sed agnoscis, ita solam ipsius pulchri imaginem philosophus ostendit, ipsum vbi est relinquit. Hoc in Lyceo, hoc in porticu, hoc & sub platano cum cura agit Socrates. Omnes pulchrum quærunt, pulchrum inuenit philosophus. Hoc est, quod in syllabis ac voci-

vocibus Grammaticus, in oratione Rhetor, in disputationibus Sophista, in auro auarus in amica amator, in cane venator, in planta quærit rusticus. Ex Homero depingere hoc, si lubet, possum. Pylum proficiscitur, vt patrem inueniat, Spartam abit, vt quærat, Telemachus. Maritum desiderat, luctu conficitur, vnum hoc Penelope agit. Domum Vlysses redit. Domi nec patrem Telemachus, nec maritum Penelope agnoscit. Vlyssem Minerua, pulchrum mutat Deus. Vna anus est in ædibus, decrepita, deformis: Socrati hic haud dissimilis. quem Silenum Alcibiades, monstrosum Cleobulus, torpedinem dicebat Meno. Cicatricem hæc priusquam dominum agnoscit. Vlyssem ante incognitum cicatrix prodit, neque Vlysses tamen est cicatrix ipsa: sicut neque sui similis Vlysses ipse. Euryclea Socrates, proci sunt Sophistæ. Pulchrum Sophistæ quærunt, sed in verbis, proci voluptatem, sed in vino. Depingere idem possum ex Tragœdia. Ex fratre sed de fratre Electra quærit, & quem quærit, frater est quem videt. Manum Orestes tollit, palam annuli ostendit. Electra protinus exclamat,

Ὦ φίλτατον φῶς.

Ita Phædri sui vultum, Charmidisque oculos, ac comam Alcibiadis cum videt Socrates, exclamat. Annulum in domo patris viderat

Electra,

Electra, vt & pulchrum in cœlo Socrates. Nunc vterque agnoſcunt, nunc vterque exclamant. Sicut pueri cum vultum patris, vultum matris alibi depictum vident, oſculantur eum, tanquam ipſos: ita Socrates cum pulchrum corpus videt, protinus de Deo ſuo cogitat, quem ita intuetur. Et quemadmodum in ſomno, fratrem aut ſororem ſæpe amplectimur defunctam, ita pulchrum ſuum in hac nocte ſemper videt Socrates. Quippe vt duas inter vigilias medium eſt ſomnus, ita hæc vtrinque vita ſummum ſuum habet bonum. quorum hoc eſt, hoc futurum eſt. Et vt non præterita in ſomno tantum reminiſcimur, ſed & ventura diuinamus, ita & quæ vidit reminiſcitur, & quæ viſurus eſt, prædicit Socrates. Aliter pueri, aliter ſomniant viri. De teſſeris in ſomniis contendunt pueri, res agunt viri. Athleta certat, nauta nauigat, venator currit ſtrennue, confligit miles. Aliter Hippias & Polus, aliter ſomniat Socrates. Aliter Grammaticus ſomniat, aliter philoſophus. Vis ſomnium audire Socratis?

Magnus in cælo Iupiter, alato inuectus curru primus fertur, diſponens omnia regenſque. Hunc Deorum Dæmorumque exercitus viginti in ordines diſtributus, pone ſequitur, &c.

Hæc olim viderat, nunc reminiſcitur, nunc monet.

monet. Nemo Deum esse discit, sed monetur tantum. Ineptus est Socrati philosophus qui operose pietatem docet. Illa non infunditur in animum, sed reuocatur. vt amici enim, cum à nobis abit, citharam, cum ipsum non possumus, aut scalprum seruamus, ita nulla gens est, quæ non Dei causa colat aliquid. Gladium Scythæ, lapidem Arabes, bouem Ægyptii, Persæ ignem, hastam Itali, Socrates formosum corpus. Hæ sunt imagines quas seruat Socrates, hæ sunt effigies quas colit. Non enim Phidiam in auro, non Polycletum in ebore miratur. quia pulchrum in corpore, in pulchro spectat Deum: quem sine imagine, nimirum, viderat, priusquam corpus induisset. Scis quam recenter magni inde veniant viri? Adhuc Deorum lingua loquitur Homerus: vt Æolice, qui ex Æolia, aut Attice quicunque Athenis venit. Deorum lingua Socrates in terra loquitur, vt Græce in Scythia, nimirum, Anacharsis, Plato Ægyptice in Græcia. In Græcia enim, Scytha quamuis esset, Anacharsis fuerat, in Ægypto, Græcus quanquam esset, Plato: quemadmodum & Socrates in cœlo, quamuis homo. Vis audire Homerum? De aui quadam, ***Chalcidem***, inquit, ***homines, cymindin Dii vocant***. De vrbe, ***Batieam homines, Dii Myrinnæ sepulchrum***, dicunt. De fluuio, ***Xanthum vocant homines, Scamandrum***

Dii

Dii dicunt. Vis audire Socratem? *Amorem,* inquit, *Ἔρωτα homines, Dii Πτέρωτα dicunt.* Et mox versus addit homini ignotos. Vnde hæc suauissime hausisti Socrates? Non ex Aspasia, aut Diotima tua, credo, non è Prodico aut Conno. Non, inquit, sed è cœlo. Atticam Athenienses optime, Deorum linguam optime Dii docent. Hi ipsi cum oraculi consilio ac suasu, mœnibus relictis, Rempublicam in classe haberent, vrbem occupauit Xerxes. Qui & pueros superstites inuênit quosdam, quos in Persiam abduxit. Qui cum inter barbaros senescerent paulatim, linguæ tamen suæ vestigia seruabant. Quod & nostrum fecisse credas Socratem. Iidem inter Persicas tiaras, chlamydem aut lenam cum viderent Atticam, gaudebant, exultabant, deducebant hominem ac sequebantur. Socrates formosam alibi cum videt faciem, de patria jam sua cogitat, ac ipsam videt. In vinclis qui consenuit, ministrum si domesticum per rimam aspicit, exclamat, lachrymatur. Et miraris si ad Dei sui in hoc carcere imaginem commoueatur Socrates? Hoc est, quod accendi sibi mentem, rapi animum, bacchari se ac furere aliquoties exclamat. Homericus Vlysses, cum in littore à patria tam procul sedet, quidnam optat? Non vt patriam, sed vt fumum saltem ejus videat. Idem in exilio hoc suo optat. Fumum hujus flammæ vel

videre

videre optat Socrates. Cani Lacenæ, feram vel oſtende, vincla ſubito perrumpet. Autolycum aut Phædrum Socrates cum aſpicit, vix ſui amplius jam meminit, nec ſuus eſt. Et vt canem odor feræ mouet, quamuis abſit illa, ita vel vmbra pulchritudinis attollit Socratem. Canis peritus, feræ veſtigium ſi premat, vlulat, exultat: Socrates imaginem ſi pulchri videt, inflammatur. Nam vt feram, licet alias, aſpexit canis, ita pulchrum, ſed in cœlo, Socrates conſpexit. Nunc illius admiratur vmbram, nunc in ſomno videt. Hoc illius ſomnium, cicuta hoc ſupremus calix ille abſoluit. Ita circulus perficitur, quem dixi, ita pulchrum ſuum videt, ita voluptatem ſuam denuo conſequitur, ita viuere & amare deſinit in terris Socrates.

AMICO LECTORI.

Amice Lector, Quia pleraſque olim Orationes, quæ præſertim majores erant, ſingulis inſcripſeram, ne illis officium aut pereat, aut mihi ratio illius parum conſtet, viſum eſt hic in fine ſingulas, quibus olim eas inſcripſi, epiſtolas dare. Eo ordine, quo Orationes ipſas habes ad quas referuntur.

Illu-

Illuſtriſſimo Viro Petro Iannino, Equeſtris dignitatis, Senatus Diuionenſis Principi, Sereniſſimo Francorum Regi ab interioribus conſiliis, ejuſdemque Regis ad Ordines Fœderatæ Belgico-Germaniæ Legato.

Vir Illuſtriſſime,

IOSEPHI SCALIGERI, *viri admirandi, & in quo prope vno hac ætate quantum in reliquis poſſet natura oſtendit, factum diuinitus videtur, vt natales Gallia, ſepulchrum ſibi vindicaret, Batauia. Factum diuinitus videtur, vt cui genti ſubſidium armorum & auxilium difficillimo ſæpe tempore debuimus, eidem literarum ſplendorem acceptum ferremus. Quibus equidem vel ſolus ille regni veſtri majeſtatem adæquauit: noſtrum vero æuum cuivis inuidendum fecit. Nam vt à Franciſco magno incipiamus, ſub quo aurea vere ætas apud vos extitit, qui tot eruditos quot prope homines quotidie videbat; neminem inueniemus tamen, qui cum aliqua in arte excelleret, admiratione indignus haberetur: qui cum linguam vnam recte didiciſſet, viri docti nomen non tueri putaretur. Nemo vero tanta vel diſcendi audacia vnquam extitit, vt tam multa tentaret: vel felicitate, vt cum ſimul plurima ſperaret, plus conſequeretur quam optaſſet. Nemo, qui cum annos ad viuendum paucos à natura accepiſſet, omne id tempus animo impenderet:*

qui

qui cum vna aliqua in vrbe natus ac eductus esset, orbis vniuersi ciuis videretur: qui cum linguas infinitas prope intelligeret, omnes instituto suo & accommodaret & res totidem conjungeret. Ac profecto ita existimo, quod si vt in fronte oculos, ita in ipso pectore gestarent homines, quibus contemplari animum ejusque ornamenta possent, nullum multis ab hinc sæculis (patrem conjungo semper) pulchrius spectaculum, neque dignius ad quod orbis vniuersi nationes concurrerent, hoc viro extitisse. Nam si funambuli nonnunquam causa, aut inusitatæ alicujus feræ, vndique aduolare solent homines, neque sumptui laboribusue parcunt, aliquid profecto admiratione dignum esse ostendunt, sed non illud quod mirantur: quia corporis voluptas obtinet in nobis, mente autem caligamus. quæ si recte judicaret, solam virtutem ac scientiam admiraretur: ex his voluptatem omnem peteret: ab his nunquam oculos auerteret: earum fructum vsu sibi vindicaret. Nunc cum vanitatus plena sint omnia, sæpe in historiis inuenias, mulum peperisse alibi, alibi bouem voce humana locutum, terra alibi pluisse aut sanguine (& quæ alia historiæ antiquæ, & nonnunquam nostræ, inter prodigia commemorant) quasi minus admiratione dignum esset, hac ætate natum esse in Gallia mortalem, qui paucissima nesciret. Quod & tibi ita visum fuit. Nam cum primum in hanc terram maximis

mis de rebus ad nostros legatus Roterodami appulisti, in concursu omnium & gratulatione prima, cum è Senatoribus alii alia ostenderent, præter expectationem, Scaligerum extollere cœpisti: quem ereptum esse vobis, merito conquerebaris. Idem cum vix Hagam venisses, plurimi amplissimique ex te viri audiverunt. Donec vna gratulatum ad te iuimus. Ibi quæ humanitas tua, quod gaudium, quæ beneuolentia apparuit! Qui sermones vltro habiti citroque! cum & ipse vere literatus esses, neque ea ille nesciret, quibus commendantur qui nihil amplius nouerunt. Quam quidem vtriusque voluptatem sicut morbus alterius abrupit, ita beneuolentiam & humanitatem tuam illustriorem reddidit: liberalitati autem immortalem occasionem dedit. Vidimus & meminimus, cum neque ille egeret, quod virtute & sapientia abunde diues esset, & in tanta fortunæ prolixitate multa tibi superessent, alterum offerendo, recusando alterum ea quæ præcipua habentur, pulcherrimum vtrinque certamen certasse. Nemo erat dignior qui daret, nemo qui acciperet. Sed profecto generosa & inuicta indoles, ea stirpe oriunda, quæ tribuere omnia omnibus solebat, nondum cum fortuna animum mutauerat. neque effugere tamen potuit, quin cui muneris gratiam faceret, ejus beneuolentiæ tantundem deberet. Accipe ergo inferias illius viri, cujus laudes optime cepisti: accipe postre-

postremum quod Scaligero persoluitur officium: accipe, non magnum quidem munus, sed quod nomini inscriptum tuo, immortale erit. Tua ope Galli, tua Belgæ pacem videmus: tu spirantes adhuc sanguinem ciuilem animos, diuina quadam moderatione temperasti: gladios & arma sola eloquentia prudentiaque fregisti. denique à Rege missus qualem Gallia non vidit, in hanc scenam, in tragœdiam hanc plane intricatam, Deus vere è machina venisti. Te historiæ omnes omnes posteri loquentur: tu ingenia omnium, omnes ingentes ac præclaras animas æternitati tuæ vectigales habebis; neque majorem famam accipies à quoquam quam dabis. Nos qui & Scaligeri nomine obstricti tibi sumus & nostro, vtriusque hoc tibi persoluimus: in quo vt illius laudes, ita nostram, vt spero, pietatem probabis.

Serenissimo Venetiarum Principi, Antonio Priolo, ejusdemque Reip. Patribus inuictis.

CVm ad nos allatum esset, Princeps Sereniss. & vos Patres; fœdus cum inuicto Venetorum populo, ab Illustrib. ac Præpotentibus Ordinibus, contractum esse; dici equidem non potest, quanta nos voluptas tum incesserit quod gaudium: qui res gestas Serenissimæ fortissimæq; vestræ Reip., ab ineunte ætate, partim cum ingenti admiratione legimus, partim ipsi quoque celebrauimus: facturi idem porro quamdiu in his

terris erimus, aut illustris aliqua sese offeret occasio. Quæ tum igitur in mentem nobis subito venerunt, cum nonnullis id probari videremus, immortali vestro nomini inscriptum imus. In quo celebrando, quamuis omnium ingenia ætatum vires suas ac diuinitatem exhausisse videantur; nobis quoque aliquid, pro summo nostro studio, candore, ac obseruantia augusti vestri nominis, dicendum videbatur: ne ignaros nos fuisse laudis vestræ suspicetur aut existimet posteritas. quæ vt inclytæ virtutis vestræ, omnia in sæcula memoriam transmittet; ita eos optime existimabit judicasse, qui vos maxime admirati sunt. Lugd. Bat. Cal. Ian. Ann. cIↃ IↃ CXXI.

Nobilissimis Amplissimisque viris, D. Hadriano à Mathenes, Domino in Mathenes & Opmeer, D. Cornelio vander Myle, Principi à Consiliis, Academiæ Curatoribus: & Amplissimis ac Prudentissimis viris DD. Consulibus Leidensibus, eorum Collegis: Consultissimo item prudentissimoque viro Nicolao Seystio, vrbis Syndico, Curatoribus à Secretis.

OFfero vobis, Nobilissimi Amplissimique viri, aliquot Orationes & Præfatiunculas, quas in Academia hac vestra partim habui non ita pridem, partim scripsi. Prima proprie est vestra, etsi sit & mea: siquidem illa quæ debentur, ejus esse non putamus qui existimatur possidere, sed cui est obstrictus is qui habet.

Biblio-

Bibliothecarii munus, quod vbique à præstantissimis administratur viris, vestro munere sum consecutus: non quod eruditio id nostra mereatur; sed quod vobis dignus ideo putarer, ne non semper humanissimi essetis. Gratias ergo vobis egi hactenus, vt gratus viderer, non vt paria cum liberalitate vestra facerem: cujus magnitudo integra apud vos manet. Alteram Pythiis Pindari præmisi. In qua obiter ostendi, aliter in Academiis autores, ac præsertim poëtas, aliter in triuiis docendos esse: ne sordere pergant scripta veterum, errore interpretum, non suo: quod vbique fieri videmus. Huic fusiorem primæ Pythiorum interpretationem subjeci, vt de talibus scriptoribus melius sentire illi discant, qui cum eos Græce legere non possint, satis sibi facere videntur, si contemnant. De libello egi deinde quem nonnulli Aristoteli asscribunt, perperam, & vt multis ostendi, falso. Puto autem esse æquissimum, vt cum omnia quæ toto anno à nobis dicuntur propter sanctiores occupationes audire vobis non liceat, initia saltem & quasi auspicia omnium legatis.

Clarissimo Eximioque Viro, Euerardo Vorstio, Illustrissimi ac inuictissimi Principis Auriaci Archiatro, ac Medicinæ in Academia Lugduno-Bataua Doctori primario.

Q*Væ diebus his in obitum* CLVVERI *nostri, Vir Clarissime, à nobis dicta esse non ignoras,*

 ras,

ras, cum editionem aliquot amici flagitarent, non tam ire ad te quam properare sua sponte videbantur. Causas anxie nec quæram, nec in limine ostentabo. Nihil hic de mea obseruantia, quam nosti, nihil de exacta ac diffusa eruditione tua dicam: quæ præcipuam scientiam sic ornat, vt non tam ad vsum, quod plerique spectant, populi commendet, quam ad gloriam, quod paucis curæ est hac tempestate, absoluat. Vt nec illud, quanta nuper dignitate, diligentia ac fide, Magistratum in hoc nostro ordine supremum gesseris. cujus causa grates à priuato non expectas, cum hoc nomen publice sit dispungendum. Ne hoc quidem, quid & quantum ipse tibi debeam ab illo die quo nos magnus Scaliger conjunxit. qui, vt loco filii nos habuit, ita inter amicorum primos, debitum virtuti tuæ locum assignauit. Quod & sæpe alias, dum vixit, & constantia supremæ voluntatis, publice testatus est. De Cluuero nobis sermo est. E quo sæpe audiui, cum desertus hic ab omni sanguine ac propinquis viueret, in vno prope te ac commendatione tua, apud Nobilissimos Amplissimosque Curatores Academiæ ac Ciuitatis Consules, spes fixas habuisse. Quam id autem serio ac candide sit à te factum, nemo me, ni fallor, certius testari potest: cum in re præsenti fuerim non semel, nec hic aliena vtar fide. Iam in morbo, quibus verbis, quibus monitis, tum animo tum corpore languentem,

Qua

Qui solatus es allocutione !

Vt supremis tabulis, quæ nunquam fallunt, quantum viuus tibi ac superstes debuit, tantundem etiam post mortem à te expectaret. Quo judicio & nos obstrinxit. vt quas grates tibi, jam defunctus vita, agere non potest, eas per amicum agat. Qui, vt suo nomine majora tibi debet, ita partim suo partim alieno, hoc supremum pietatis testimonium inscribit. Vale, Vir Clarissime, ac nos, vt soles, ama.

Nobilissimo, Amplissimoque viro Iacobo van Dyck Serenissimi Suecorum Regis Consiliario & Legato.

HAbes hic, Vir Nobilissime, quæ tanti non erant vt à te legerentur, nisi illis precium fecisses, audiendo. Testari videlicet volebas, verissimum videri tibi quicquid de historia hic diximus: eam prope solam, æternitatem principibus conferre, ad quam manu & potentia contendunt. Bella enim frustra geri, oppida expugnari, de hoste triumphari, nisi ea quis ad posteros transmittat, & perennitatem illis donet qui donare possunt cætera, Hoc videntur optime intellexisse ii ipsi quos hic celebramus, populi Romani principes. qui cum res gessissent maximas, eas ipsas ipsi quoque studiose celebrarunt. Dictatorem Cæsarem, undecies centena nonaginta dua hominum millia, extra ciuiles motus, confecisse legimus. Eandem manum

stylo quoque armauit ipse, & quæcunque gessit, inuidenda cæteris felicitate descripsit: Idem Sylla fecit, idem Hadrianus, idem Antonius, idem alii non pauci. Cæteri, quæ ipsi præstare non poterant, quanti tamen facerent abunde testati sunt. Ajunt Scipionem, cum sine ambitione ulla res suas in sepulchris suis alii prætereuntibus legendas darent, nihil præter Ennii poëtæ statuam in suo posuisse: quod existimaret, magna quidem esse quæ gessisset, sed quæ sine alterius ingenio & arte, nunquam ad posteritatem essent peruentura. Quare quemadmodum virtutis suæ inspectorem etiam in bello Ennium perpetuo habebat; ita sine eo per quem semper se victurum esse intelligebat sepeliri noluit. Eandem esse Regis tui mentem nobis persuademus. Qui diuinus heros, cum inuictus sit manu, Musas, quæ cum majestate raro hodie concurrunt, non tam amat quam exemplo suo aliis commendat. dignus qui non modo tantus habeatur quanta sunt quæ gessit, sed qui nunquam ignoretur. quod à solis literis est exspectandum. A te vnum postulamus, vt hic nihil præter deuotum virtuti tuæ animum agnoscas, quem in opere majori, quod sub prælo jam versatur, tibi consecramus. Tum, si tanti ista tibi non videntur vt cum cura legas, deberi tamen tibi scias, quia audiuisti. Vale, Vir nobilissime, & nos ama, qui te colimus.

Cla-

Clarissimo Consultissimoque viro Leonardo Casembrotio, Senatori & Maritimi fisci Patrono dignissimo.

Reuersus, Vir Clarissime, ab itinere, quod maxima cum voluptate vna nuperrime confecimus, secundum Flori auspicatus sum. Quod priusquam facerem, Orationem de initiis imperii Romani habui: in qua primam ejus populi ætatem celebraui. Eram adhuc plenus militaris animi, quem in eo loco hauseram, in quo tot heroum corpora calcaueramus ego & vtrique nostrum conjunctissimus Schadeus noster. cujus forsitan vestigia nonnulla & scintillas hic videbis. Ea autem cui potius quam tibi debebatur, cujus multa in me extant merita. quæ cum luculenta sint, majus tamen est nuperrimum. Ostendisti enim quam & ego & mea tibi curæ essent: homo vere ad humanitatem factus, neque indignus maximo parente. qui vt prudentissime in Republica versatus est, ita Ecclesiæ non raro profuit. Cui tu simillimus, de altera mereri bene nunquam cessas: alterius calamitatem; & quod ab ardore animorum ortum est incendium, sæpissime deploras; non minus hic moderatus, quam ibi circumspectus: in vtroque autem prudens. Vale, vir Clarissime, & in antecessum hoc, qualecunque est, habe.

Magnifico Amplissimoque viro, Benjamino Auberio Mauriero, Christianissimo Galliarum & Nauarræ Regi à consiliis, & ad Præpotentes Confœderatarum Belgii Prouinciarum Ordines legato.

NVper cum ad Taciti Annales aliquid dicendum nobis esset, effecisti, vt quæ nemini fortasse placitura erant, ea aliquid splendoris traherent à loco, in quo nihil tam conspiciendum erat, quam quod tu adesses. Hoc quia optime successit nobis, & quia spero ea quæ libenter tua causa audierunt, omnes libentissime lecturos tua causa, dedi typographo, vt voluisti, sine vlla mora, & ambitione, nisi quod tuo sum abusus nomine, vt sic commendarem denuò quod scripsi. Magna quidem vestra est dignitas, quæ à Majestate multum trahit, quam vos iis, ad quos missi estis, exhibetis: mihi tamen ille maximus videtur, qui mensuram suam totus in se habet, & fortunam quantamcunque animo & meritis excedit. Quod si cuiquam hodie in Gallia, tibi sane est propositum. Literas & sapientiam sic coluisti olim, vt quicunque à summo viuidoque ingenio progressus expectari possint, eos feceris. Nemo literatus viuit hodie in regno vestro, quo non vsus sis familiariter: nulla pars est eruditionis, nullus autor, in quo peregrinus sis: nullus denique amœnitatis genius quem non possideas. Vt qui recte te nouerunt, tria maxime diuersa admirentur: quod in dignitate publica, priuati hominis humanitatem

tatem, in molestis occupationibus ac curis, ociosi eruditionem, in aula, summum sapientiæ amorem, conjunxeris. quæ non semel apud omnes prædicauimus. Nunc cum paulum ocii conceditur, ne hoc tibi pereat, reminisceris quæ olim didicisti, & ad illa studia reuerteris, quæ tranquillitatem dare possunt animo. quam conferre dignitas & reliqua quæ sola sperant homines, non possunt. hoc est, cum fortuna antecellas cæteros, mente & instituto eam quoque præteris. Eorum plane exemplo qui huc hactenus à Rege vestro missi sunt: quorum nemo fuit, qui non ad supremam eruditionem peruenisset. Nam vt regnum vestrum hac ætate palmam ejus omnibus eripuit, & ante omnes eam coluit & propagauit, ita omnium postremo retinet, ac ne bellis quibus ciuilibus vt eam eripiant concedit. Accipe igitur, Vir Maxime, à cliente tuo, quod jam tuum est: accipe quod voluisti: lege, si sit tanti, quod jam audiuisti. Et quandoquidem muneribus, hospitio, officiis, comitate omni & beneuolentia, me sic obstrictum tibi tenes, vt in nexu adhuc maneam, patere, vt creditorem tam benignum in te habeam, quam patronum hactenus expertus sum.

Illustrissimo viro, Dominico Molino, Patricio & Senatori Veneto.

CVm nuperrime, Illustrissime Heros, excuterem nonnulla, quæ aut dixeram ad Tacitum aut scripseram jam olim, in Orationem quandam incidi, quam cum magno auditorum, etiam amplissimorum, studio, à me habitam memineram. Atque eam, cum superioribus non esset addita, sub Illustri tuo nomine in lucem dedi. Vnde enim magis commendari nostra, vnde dignitatem ac splendorem magis luculentum mutuare possunt, quam ab eo, quem illustre genus, merita majorum, &, quod omnibus his majus, vobis autem est gentile, magnus ac inuictus animus, tum propter libertatis ardens studium ac curam, omnium doctorum, quos Venetia nunc habet aut Patauium, testimoniis euectum, ipsa jam in sinu suo fama ac æternitas ostendit? Quippe qui intellexisti, reliqua interitura, nisi ad diuinas laudes tuas, illam quoque gentis tuæ cæteris adjungeres, vt omnes ditionis vestræ Musas tibi vindicares. Quæ quo minus adulari didicerunt, quod seruile ac deforme malum est, cum in ipsa libertate natæ sint, eo magis nomen tuum à suspicione ista vindicabunt: veras autem laudes in illustri loco positas, ad posteros transmittent. Ac de me quidem, quantum tibi debeam non dico. Iusto enim operi, de quo jam pridem cogitamus,

id

id præscribi malo. Hoc fatebor interim, è scriptis vestris, quorum partem liberalitati tuæ libentissime acceptam fero, ea me hausisse, quæ vix ab antiquitate expectari poterant. ac præcipue æternæ fortitudinis exempla ac constantiæ. Quæ cum passim extent, atque ea vobis debeat terrarum orbis, ego, semel in hoc limine, ipsi Deo inter prima, me, tum ista, tum fauorem tuum, sine fuco ac fallaciis, debere fateor. Vale Illustriss. Domine, ac magnis illis animabus, Balthasari Bonifacio, Nicolao Crasso, Laurentio Pignorio, vt me commendes, peto. Lugd. Bat. Cal. Apr. CIↃ IↃ C XXII.

Amplissimo, Consultissimo, Clarissimoque viro Rocho Honartio, Curiæ supremæ assessori primario, Academiæ Leidensis Curatori dignissimo.

IMmensam C. Cæsaris ideam animo complecti, vix vnius hominis videtur. Qui humanis rebus tantum attulit momenti, vt quæ rerum domina tum maxime esse incepit, vni libertatem suam mancipare, quia parem quem opponeret non habuit. Cujus magnitudinem fatalem, Amplissime Vir, Roche Honarti, quia ex judicio ac suasu, cui omnia deferre merito solemus, tuo, nuper in Tranquillo obiter describebamus, aliquid initio dicendum fuit. non de ritibus antiquis quidem, aut Grammaticorum sacris, quorum explicatione, in scri-

ptore

ptore nobilissimo, nonnulli maxima cum laude jam defuncti sunt, sed vt ipsum pariter cum Reipublicæ, quam vt paulatim ita callidissime inuasit, statu ac imagine repræsentarem. Quæ nunc tuo inscribenda nomini, Vir maxime, existimamus: qui, vt cætera nunc taceam, ab eruditione summa ac ingenio, autoritatis plurimum ad summam attulisti dignitatem: dignitate autem & autoritate, non tam vrbem Batauorum primam, quam Batauiam, prouinciarum literis ac armis vniuersi fere orbis principem, illustras. De quo, suo, vt speramus loco. Me quidem, tanta tui nominis ex merito incessit reuerentia ac amor, vt compendiose omnibus probatum iri me existimem, si prius tibi me probaro. Vale, Vir Amplissime, ac amore tuo nos dignare, Lug. Bat. VII Feb.

Amplissimo Clarissimoque Viro Nicolao Seystio, Reipubl. Lugduno-Batauæ Syndico, & Academiæ Curatoribus à secretis.

CVm non raro mecum cogitarem, Nicolae Seisti, Vir Amplissime, quantum pro tuo in me studio, quod sæpe sum expertus, deberem tibi, euênit vt in mea supellectile ac copiis, nihil quod te dignum esset, inuenire possem. Quæ res, siue à tenuitate meà, siue à tua magnitudine originem habuit, diu me suspensum detinuit. Quippe in te cum intuerer, hominem videbam,

summæ

summæ quidem illum dignitatis, sed in quo propemodum hoc esset minimum, quod in Republica putatur esse summum. cum virtutis tuæ ac præclaræ indolis capacitas, fortunæ tuæ spacium excedant. Quam quemadmodum formasti ipse, sic quotidie non ornas tantum ac intendis, sed, si verum est dicendum, jam post tergum reliquisti. Contigit hoc tibi, vt in ea ciuitate locum obtineres, cui libertatis suæ magnam partem debet Batauia: quæ insuperabili virtute, cum funesto bello omnia arderent, & jam prope sola superesset, primo animos deinde portas hostibus præclusit: tam ingenti quidem atque honesta peruicacia, vt inter famem posita & ferrum, cum par huic esset, illam sustinere diutius non posset, mortem intra muros tolerare mallet quam hostem: successu antem tali, vt non tantum libertatem suam conseruaret, sed communis quoq; conseruatæ præmium ab vniuersa patria acciperet; Musas & æternitatem. In hac ciuitate, quæ Batauiæ totius Academiam, orbis seminarium, externæ pariter ac nostræ juuentutis florem ac propaginem complecteretur, cum autoritate pari in vtraque ageres, majori tamen prudentia egisti. Plerisque raro procedit, vt in vrbe vna rectum cursum teneant, paucioribus, vt magnos ac feroces juuentutis spiritus, intra rationis ac officiorum ambitus contineant. Tu hoc hactenus obtinuisti, vt nec Reipublicæ discedat quicquam, &

cum

Deo. quod qui prouidet p
prouidet, illorum causa pro
rum ea conseruentur quibus
in Deo ponere, inquit Alexa
si quis dicat, dominum agere
seruetur: aut dominum se
Quam opinionem noster vali
vbique περὶ τῆς συνεκτικῆς αἰτί
σώζεσθαι, hoc est, *conseruandi,*
ait, θεὸν αἴτιον γίνεσθαι τοῖς ἐπὶ
nunquam enim aliter hic a
Quasi qui rebus prouidet v
earum causa prouideat quæ
ideoque id per se faciat: quo
ipse Alexander fatetur. Post
concludit disputationem: Q
bernator, auriga in curru, in
lex in vrbe, imperator in exerc
do est Deus. Gubernator a
& imperator, cæterique, p
ille vt nauis, iste vt currus, l
seruetur. & sic de reliquis. I
Deus.

Sexto, Autor hujus scripti
scribit & Hiberniam, quas A
pore fuisse ignotas, nemo ig
dem, vt ante audacem illam &
saris expeditionem, multi, t
ne extare quidem vsquam ips
putarint, sed deliria esse po

nunc offerre tibi possem
irem autem quantum
c aliud liceret, aliquot
nuper à me habitas,
putaui. Inter quas
b argumento gratam
commendet eam disci-
augustior, & in qua
literarum Mœcenas.

---

viro Cornelio Nicolai,
is Præfecto, quod Rote-
nissimo.

per diximus, bona fi-
mitto, Vir Clarissime.
pro amore in te meo,
isi inter nos sic conue-
usare non audeo: quod
quem suscepit com-
n judicio, inter sapien-
on inepto, non fastidio-
sophorum morbus olim
atores *antiquissimus*
d urbano, eleganti ac
to ac Xenophon depin-
butat, ludit: cum de-
, lætum à se hilarem-
it: soluit denique quos
rtatem asserit. Adde
nnes formas, omnium
se

ſtylo quoque armauit ipſe, & quæcunque geſſit, inuidenda cæteris felicitate deſcripſit: Idem Sylla fecit, idem Hadrianus, idem Antonius, idem alii non pauci. Cæteri, quæ ipſi præſtare non poterant, quanti tamen facerent abunde teſtati ſunt. Ajunt Scipionem, cum ſine ambitione vlla res ſuas in ſepulchris ſuis alii prætereuntibus legendas darent, nihil præter Ennii poëtæ ſtatuam in ſuo poſuiſſe: quod exiſtimaret, magna quidem eſſe quæ geſſiſſet, ſed quæ ſine alterius ingenio & arte, nunquam ad poſteritatem eſſent peruentura. Quare quemadmodum virtutis ſuæ inſpectorem etiam in bello Ennium perpetuo habebat; ita ſine eo per quem ſemper ſe victurum eſſe intelligebat ſepeliri noluit. Eandem eſſe Regis tui mentem nobis perſuademus. Qui diuinus heros, cum inuictus ſit manu, Muſas, quæ cum majeſtate raro hodie concurrunt, non tam amat quam exemplo ſuo aliis commendat. dignus qui non modo tantus habeatur quanta ſunt quæ geſſit, ſed qui nunquam ignoretur. quod à ſolis literis eſt exſpectandum. A te vnum poſtulamus, vt hic nihil præter deuotum virtuti tuæ animum agnoſcas, quem in opere majori, quod ſub prælo jam verſatur, tibi conſecramus. Tum, ſi tanti iſta tibi non videntur vt cum cura legas, deberi tamen tibi ſcias, quia audiuiſti. Vale, Vir nobiliſſime, & nos ama: qui te colimus.

Cla-

Clarissimo Consultissimoque viro Leonardo Casembrotio, Senatori & Maritimi fisci Patrono dignissimo.

REuersus, Vir Clarissime, ab itinere, quod maxima cum voluptate vna nuperrime confecimus, secundum Flori auspicatus sum. Quod priusquam facerem, Orationem de initiis imperii Romani habui: in qua primam ejus populi ætatem celebraui. Eram adhuc plenus militaris animi, quem in eo loco hauseram, in quo tot heroum corpora calcaueramus ego & vtrique nostrum conjunctissimus Schadeus noster. cujus forsitan vestigia nonnulla & scintillas hic videbis. Ea autem cui potius quam tibi debebatur, cujus multa in me extant merita, quæ cum luculenta sint, majus tamen est nuperrimum. Ostendisti enim quam & ego & mea tibi curæ essent: homo vere ad humanitatem factus, neque indignus maximo parente. qui vt prudentissime in Republica versatus est, ita Ecclesiæ non raro profuit. Cui tu simillimus, de altera mereri bene nunquam cessas: alterius calamitatem, & quod ab ardore animorum ortum est incendium, sæpissime deploras; non minus hic moderatus, quam ibi circumspectus: in vtroque autem prudens. Vale, vir Clarissime, & in antecessum hoc, qualecunque est, habe.

Magnifico Ampliſſimoque viro, Benjamino Auberio Mauriero, Chriſtianiſſimo Galliarum & Nauarræ Regi à conſiliis, & ad Præpotentes Confœderatarum Belgii Prouinciarum Ordines legato.

NVper cum ad Taciti Annales aliquid dicendum nobis eſſet, effeciſti, vt quæ nemini fortaſſe placitura erant, ea aliquid ſplendoris traherent à loco, in quo nihil tam conſpiciendum erat, quam quod tu adeſſes. Hoc quia optime ſucceſſit nobis, & quia ſpero ea quæ libenter tua cauſa audierunt, omnes libentiſſime lecturos tua cauſa, dedi typographo, vt voluiſti, ſine vlla mora, & ambitione, niſi quod tuo ſum abuſus nomine, vt ſic commendarem denuò quod ſcripſi. Magna quidem veſtra eſt dignitas, quæ à Majeſtate multum trahit, quam vos iis, ad quos miſſi eſtis, exhibetis: mihi tamen ille maximus videtur, qui menſuram ſuam totus in ſe habet, & fortunam quantamcunque animo & meritis excedit. Quod ſi cuiquam hodie in Gallia, tibi ſane eſt propoſitum. Literas & ſapientiam ſic coluiſti olim, vt quicunque à ſummo viuidoque ingenio progreſſus expectari poſſint, eos feceris. Nemo literatus viuit hodie in regno veſtro, quo non vſus ſis familiariter: nulla pars eſt eruditionis, nullus autor, in quo peregrinus ſis: nullus denique amœnitatis genius quem non poſſideas. Vt qui recte te nouerunt, tria maxime diuerſa admirentur: quod in dignitate publica, priuati hominis humanitatem

tatem. in molestis occupationibus ac curis, ociosi eruditionem, in aula, summum sapientiæ amorem, conjunxeris. quæ non semel apud omnes prædicauimus. Nunc cum paulum ocii conceditur, ne hoc tibi pereat, reminisceris quæ olim didicisti, & ad illa studia reuerteris, quæ tranquillitatem dare possunt animo. quam conferre dignitas & reliqua quæ sola sperant homines, non possunt. hoc est, cum fortuna antecellas cæteros, mente & instituto eam quoque prætereris. Eorum plane exemplo qui huc hactenus à Rege vestro missi sunt: quorum nemo fuit, qui non ad supremam eruditionem peruenisset. Nam vt regnum vestrum hac ætate palmam ejus omnibus eripuit, & ante omnes eam coluit & propagauit, ita omnium postremo retinet, ac ne bellis quibus ciuilibus vt eam eripiant concedit. Accipe igitur, Vir Maxime, à cliente tuo, quod jam tuum est: accipe quod voluisti: lege, si sit tanti, quod jam audiuisti. Et quandoquidem muneribus, hospitio, officiis, comitate omni & beneuolentia, me sic obstrictum tibi tenes, vt in nexu adhuc maneam, patere, vt creditorem tam benignum in te habeam, quam patronum hactenus expertus sum.

Illustrissimo viro, Dominico Molino, Patricio & Senatori Veneto.

CVm nuperrime, Illustrissime Heros, excuterem nonnulla, quæ aut dixeram ad Tacitum aut scripseram jam olim, in Orationem quandam incidi, quam cum magno auditorum, etiam amplissimorum, studio, à me habitam memineram. Atque eam, cum superioribus non esset addita, sub Illustri tuo nomine in lucem dedi. Vnde enim magis commendari nostra, unde dignitatem ac splendorem magis luculentum mutuare possunt, quam ab eo, quem illustre genus, merita majorum, &, quod omnibus his majus, vobis autem est gentile, magnus ac inuictus animus, tum propter libertatis ardens studium ac curam, omnium doctorum, quos Venetia nunc habet aut Patauium, testimonius euectum, ipsa jam in sinu suo fama ac æternitas ostendit? Quippe qui intellexisti, reliqua interitura, nisi ad diuinas laudes tuas, illam quoque gentis tuæ cæteris adjungeres, ut omnes ditionis vestræ Musas tibi vindicares. Quæ quo minus adulari didicerunt, quod serile ac deforme malum est, cum in ipsa libertate natæ sint, eo magis nomen tuum à suspicione ista vindicabunt: veras autem laudes in illustri loco positas, ad posteros transmittent. Ac de me quidem, quantum tibi debeam non dico. Iusto enim operi, de quo jam pridem cogitamus,

id

id præscribi malo. Hoc fatebor interim, è scriptis vestris, quorum partem liberalitati tuæ libentissime acceptam fero, ea me hausisse, quæ vix ab antiquitate expectari poterant. ac præcipue æternæ fortitudinis exempla ac constantiæ. Quæ cum passim extent, atque ea vobis debeat terrarum orbis, ego, semel in hoc limine, ipsi Deo inter prima, me, tum ista, tum favorem tuum, sine fuco ac fallaciis, debere fateor. Vale Illustriss. Domine, ac magnis illis animabus, Balthasari Bonifacio, Nicolao Crasso, Laurentio Pignorio, ut me commendes, peto. Lugd. Bat. Cal. Apr. CIↃ IↃ C XXII.

Amplissimo, Consultissimo, Clarissimoque viro Rocho Honartio, Curiæ supremæ assessori primario, Academiæ Leidensis Curatori dignissimo.

IMmensam C. Cæsaris ideam animo complecti, vix unius hominis videtur. Qui humanis rebus tantum attulit momenti, ut quæ rerum domina tum maxime esse incepit, uni libertatem suam manciparet, quia parem quem opponeret non habuit. Cujus magnitudinem fatalem, Amplissime Vir, Roche Honarti, quia ex judicio ac suasu, cui omnia deferre merito solemus, tuo, nuper in Tranquillo obiter describebamus, aliquid initio dicendum fuit. non de ritibus antiquis quidem, aut Grammaticorum sacris, quorum explicatione, in scri-

ptore

ptore nobilissimo, nonnulli maxima cum laude jam defuncti sunt, sed ut ipsum pariter cum Republica, quam ut paulatim ita callidissime inuasit, statu ac imagine repræsentarem. Quæ nunc tuo inscribenda nomini, Vir maxime, existimamus: qui, ut cætera nunc taceam, ab eruditione summa ac ingenio, autoritatis plurimum ad summam attulisti dignitatem: dignitate autem & autoritate, non tam urbem Batauorum primam, quam Bataviam, prouinciarum literis ac armis uniuersi fere orbis principem, illustras. De quo, suo, ut speramus loco. Me quidem, tanta tui nominis ex merito incessit reuerentia ac amor, ut compendiose omnibus probatum iri me existimem, si prius tibi me probaro. Vale, Vir Amplissime, ac amore tuo nos dignare, Lug. Bat. VII *Feb.*

Amplissimo Clarissimoque Viro Nicolao Seystio, Reipubl. Lugduno-Batauæ Syndico, & Academiæ Curatoribus à secretis.

CVm non raro mecum cogitarem, Nicolae Seisti, Vir Amplissime, quantum pro tuo in me studio, quod sæpe sum expertus, deberem tibi, euênit ut in mea supellectile ac copiis, nihil quod te dignum esset, inuenire possem. Quæ res, siue à tenuitate meâ, siue à tua magnitudine originem habuit, diu me suspensum detinuit. Quippe in te cum intuerer, hominem videbam, summa

summa quidem illum dignitatis, sed in quo propemodum hoc esset minimum, quod in Republica putatur esse summum. cum virtutis tuæ ac præclaræ indolis capacitas, fortunæ tuæ spacium excedant. Quam quemadmodum formasti ipse, sic quotidie non ornas tantum ac intendis, sed, si verum est dicendum, jam post tergum reliquisti. Contigit hoc tibi, vt in ea ciuitate locum obtineres, cui libertatis suæ magnam partem debet Batauia: quæ insuperabili virtute, cum funesto bello omnia arderent, & jam prope sola superesset, primo animos deinde portas hostibus præclusit: tam ingenti quidem atque honesta peruicacia, vt inter famem posita & ferrum, cum par huic esset, illam sustinere diutius non posset, mortem intra muros tolerare mallet quam hostem: successu antem tali, vt non tantum libertatem suam conseruaret, sed communis quoq; conseruatæ præmium ab vniuersa patria acciperet; Musas & æternitatem. In hac ciuitate, quæ Batauiæ totius Academiam, orbis seminarium, externæ pariter ac nostræ juuentutis florem ac propaginem complecteretur, cum autoritate pari in vtraque ageres, majori tamen prudentia egisti. Plerisque raro procedit, vt in vrbe vna rectum cursum teneant, paucioribus, vt magnos ac feroces juuentutis spiritus, intra rationis ac officiorum ambitus contineant. Tu hoc hactenus obtinuisti, vt nec Reipublicæ discedat quicquam, &

cum

cum ea ita coalescat Academia, vt quæ semper ornamentum vrbis vestræ fuit, jam propemodum pars esse videatur. Ex quo hoc consequitur, vt alterius incommoda cum ambarum detrimento sint conjuncta, & vtilitate vnius vtraque consistat. quemadmodum in corpore nec manus nec pedes, nisi cum grauissimo totius dolore, offenduntur. Cujus rei caussas esse duas semper judicaui: singularem in te moderationem & benigna quæ ab eo oriuntur consilia. quæ ad pacem semper & tranquillitatem tendunt. Quorum ipsi testes quotidiani sumus. Ad hanc Academiam, quæ tantum tibi debet, nos, cum nihil aliud possemus, voluntatem attulimus prolixam: dedimus autem operam, vt in ea pauci nos vixisse ignorarent. Quo, vt spero, consecuti sumus, vt qui eruditionem & scientiam in nobis requirerent, conatum tamen & nauatam operam agnoscerent. quod nec mercenariis negari solet, neque ad inuidiam pertingit: quæ excelsa tantum & ingentia adurit. Quale cum in nobis nihil vnquam fuerit, neque tamen desint sycophantæ, credo equidem imagine eorum quæ liuorem in aliis merentur, homines ignauos decipi in nobis, vt, quod canes solent, vmbram corporis allatrent. Contra quos præclaro semper amuleto fuimus instructi, & quam Regis Pontici non minus efficaci, labore, nempe, & contemptu. Porro cum virtutes, vt oportet, tuas semper æstimarim, & hoc publice testa-

testatum vellem, neque nunc offerre tibi possem quantum ipse optarem, scirem autem quantum esset quod deberem; donec aliud liceret, aliquot Orationes ac Præfationes nuper à me habitas, tuo inscribendas nomini putaui. Inter quas præcipue est vna quam ab argumento gratam fore existimabam; quod commendet eam disciplinam, qua nec vlla est augustior, & in qua tu maximè excellis. Vale, literarum Mæcenas.

Clarissimo ac Consultissimo viro Cornelio Nicolai, in Collegio Rebus maritimis Præfecto, quod Roterodami est, Consiliario dignissimo.

QVæ de Socrate hic nuper diximus, bona fide, vt promisi, ad te mitto, Vir Clarissime. Munusculum, non sane pro amore in te meo, neque re aut mole tanti, nisi inter nos sic conuenisset. Argumentum excusare non audeo: quod ab eo satis commendetur quem suscepit commendandũ; viro, omnium judicio, inter sapientes primo. Non moroso, non inepto, non fastidioso, non putido, qui philosophorum morbus olim fuit, quos famæ negociatores *antiquissimus Ecclesiæ vocauit doctor: sed vrbano, eleganti ac festiuo. qualem eum Plato ac Xenophon depingunt. Apud quos cum disputat, ludit: cum decipit, prodest: cum vincit, lætum à se hilaremque aduersarium dimittit: soluit denique quos capit, & in veram libertatem asserit. Adde quod in vultus omnes, omnes formas, omnium*

se mores ac ingenium transformat. Polypus postremo est, non homo. Habet cirros suos, quibus imperitos callide inuoluit: habet brachia, & acceptabula. Quæ prehendit, firmiter concludit. Adhæret iis quos oppugnat: fugientes sequitur, ac uelide constringit. Adde, quod ut ille petram sæpe aliquam inuadit, & quamcunque tangit, ejus induit colorem: ita iste omnibus se applicabat, & ut quemque accesserat, mores ejus exprimebat ac naturam. Cum his si constantiam illius, grauitatem, temperantiam, magnitudinem animi, mortis ac honoris conferas contemptum, quæ cum sint diuersa, in eodem tamen sunt summa; jam de alio locutus esse videaris. Quare danda nobis opera subinde fuit, ut quo similes essemus illi, sui esset dissimilis oratio. Quis amores enim ejus ac vernilitates, quas non nisi recte initiati capiunt, ea grautiate, qua laborum patientiam ac vitæ continentiam, describat? Quis hoc monstrum, non ex parte sed in totum, commode depingat, nisi qui delicias Platonis, cum Romani orationis majestate, cum necesse est, temperare audeat? Omitto jam, ad robur Stoicorum & magniloquentiam strauisse viam hunc eundem. qui de suo sapiente, de inuicta animi constantia, de libertate, ac fato, cum loquuntur, quæ verba, quas sententias, quæ pondera deuoluunt! Accipe ergo, Præstantissime Virorum, qualecunque hoc munus, quod fiducia amoris ad te mitto:

qui

qui à prima ætate feliciſſime inchoatus, cum judicio incrementum, robur cum annis accepit. ſed præcipue ab officiis & humanitate tua. Quæ hic non commemoro. ne qui magnitudinẽ eorum cum hac ſcriptione contendat; mihi operam, tibi fructum periiſſe judicet. Vale, Amicorum intime, & majora aliquando expecta.

Nobiliſſimo Ampliſſimoque viro D. Cornelio vander Myle, Domino vander Myle, Equiti, &c.

D*Vm in miſerabili Eccleſiæ diſſidio, in quo verſamur Myli Nobiliſſime, per vniuerſam pene Europam*

—— vndique totis
Vſque adeo turbatur agris,

libuit ab eruditione & ſubtilitate, quæ jam tanta eſt, vt niſi ad ſimplicitatem & multarum rerum ignorantiam redire malit, quo proficiat non habeat, ad infantiam & incunabula Chriſti, ſolenni hoc feſto, quod ad omnes æque Chriſtianos pertinet, ſecedere aliquantum, & diuinum incarnationis ſacrum, ea parte contemplari, qua ab homine cognoſci poteſt. Erant eo tempore plena controuerſiarum omnia. Iudæi quippe in partes ac familias, non ſecus ac philoſophi, diuerſas jam ſeceſſerant. Eſſenos enim ac Doſitheos (alioſque iis ſimiles qui omnia turbabant) vt omittam; Scribæ, Phariſæi, Sadducæi, Hemerobaptiſtæ, Eſſeni, Nazaræi

ac

ac Herodiani, omnia contentionibus miscebant. Qui cum omnes Abrahami essent posteri, & promissionem illi factam sibi tantum vindicarent, rebus aliis intenti de promissione ipsa minus cogitabant. Ita quem venturum semper exspectarant, venientem sustulerunt. Mihi crede, quicquid fere est de quo disputatur hodie, plus est quam quod ad salutem satis est: plus quam quod ad pacem & concordiam requiritur. Vnica est Christi tessera, PAX ET AMOR. Ex hoc, *inquit*, homines cognoscent, meos vos esse, si vos diligatis mutuo. *Hanc in Domini natiuitate Angeli annunciant. Hanc in prima concione Christus, quam in monte habuit, tantopere commendat*, Beati, *inquit*, pacis autores. *Hanc postremis verbis in ardenti illa & cælesti, quam ad Patrem habuit, precatione, suis postulat concedi. Post quæ verba, nihil docuit. Vtinam qui minutatim ventilamus cætera, postrema Seruatoris nostri verba, vita tantum exprimamus! Bene & Ecclesiæ & Reipub. consultum sit. Nunc ex quæstione quæstio, ex controuersia nascitur controuersia. Quæ dum Academiarum septis continentur, facile contemnas: in incautam plebem vbi prorupêre, Republicæ momenta secum trahunt. Nam de quibus eruditi vere tantum judicare possunt, qui non desunt jam vtrinque, summi viri ac eximii, de iis judicare volunt qui non possunt. Hinc liberiora de superioribus judicia. Quæ si non coerceantur,*

ceantur, ſequitur contemptus. dum diſſentientes quiſque nulla eruditionis ratione habita, profanos eſſe, primum ſibi, mox & aliis perſuadet. Aliter diuini illi Patres, quorum lectione oblectari vehementer me confiteor. Vbique in iis pietatem, vbique jejunia, vbique eleemoſynas, vbique ſanctas meditationes commendari videas. Vbique hoc ipſi profitentur. Dicendi porro genus breue ac conſtrictum, ſed quod ſenſibus abundet, placuit hic nobis. quo tantopere Ambroſius & Auguſtinus , tum doctiſſimus Theologorum Gregorius, eſt delectatus. Si qui ſunt qui ſoli eruditionem ſacram ſibi vindicant , ab iis petimus, vt pietatem ſaltem omnium communem eſſe patiantur. Nihil enim hic à me eſt dictum quam quod Chriſtiani omnes profitemur. Tibi autem quicquid hujus eſt, putaui inſcribendum : vel quod plura nemini mortalium, vt alibi dicetur, me debere exiſtimem: vel quod ſuaſu tuo & autoritate, hoc à me eſt factum: vel quod pietatem, quam hic ſolam ſum ſecutus, nemini quam tibi magis eſſe cordi, ſæpe intellexerim.

Nobiliſſimo & Ampliſſimo Viro Adriano de Matetenes, Domino in Matenes & Opmeer , Academiæ Curatori, &c,

IEſum Chriſtum nuper in præſepi pro nobis repoſitum exhibui. qualis fuit, poſtquam integra diuinitate & illæſa, carnem noſtram pro amore

amore ineffabili assumpsit, & in terram nostra causa descendit. Nunc eundem exhibeo, qualem ipse se exhibuit in cruce, cum diuinitate iterum illæsa, quicquid nostra causa induit, morti subjecit: vt pro nobis passus quicquid pati solus homo debuit, sustinere autem nullus homo potuit, justitiæ diuinæ satisfaceret, patri autem suo illam in nobis redderet imaginem, quam instinctu Diaboli amiseramus. Hæc qui aliter quam summa cum humilitate ac reuerentia considerat, indignus mihi prorsus hoc beneficio videtur. Et tamen ne hic quidem nihil voluit licere sibi curiositas humana. quæ vbique ingenio indulget: vbique cum jactura pietatis, eruditionem suam profitetur. Parum scilicet putamus esse hoc quod Deo satis fuit, quod sufficere ad scientiam sufficere ad salutem voluit: Iesum Christum pro peccatis nostris esse mortuum. nisi ad modum quoque & id genus alia deueniatur. Qui profecto mihi hoc videntur agere quod milites Romani, moriente Domino. qui, dum Sancti, mater, scilicet, Iohannes, & alii, in abominabili hoc casu, stant ad crucem & dolore crudelissimo non tantum externantur, ludunt aleam & vestimenta partiuntur, quasi ea res ad se non pertineret. Ita agitur nobiscum. Dum Dominus patitur, argumentamur: dum in crucem tollitur, disputamus: dum moritur, vestimenta ejus & possessionem maxime propriam, hoc est Ecclesiam, diuidimus.

dimus. Hæc dum cogito, ſicut nuper, ita nunc ad pietatem me conuerto. Homiliam enim De cruento Chriſti ſacrificio in cruce, ſine oſtentatione vlla, ſine anxio, quod paginam vtranque nunc plerumque facit, ordine ac diſpoſitione ſcripſi. & ,vt Sancti illi patres ſolent, κρυπτικῶς καὶ ἀκιβδήλως: niſi ſi quid oratorum conſuetudini conceſſimus. Eam autem tibi, Nobiliſſime Virorum, conſecramus: ſiue ex promiſſo, ſiue ex merito. Luculenta tua prorſus in me extant beneficia. Non commemorabo hic, quanto ad me audiendum ſtudio huc veneris, non commemorabo alia, quibus me obſtrictum ac deuinctum tibi habes: majora enim ſunt quæ omnes publice debemus tibi, & quæ Academia agnoſcit. quæ nunc ſummo Dei beneficio, tum Theologorum moderatione ac prudentia, placida tranquillitate fruitur. quod inprimis curæ vobis eſſe, certo ſcimus. Perſuadent hoc nobis admirandæ plane ac eximiæ virtutes, quæ in vobis ad exemplum vſque elucent: Incredibilis humanitas, morum amabilitas, & quod vt præcipuum, ita in nobilitate eſt rariſſimum; pietatis amor ſinceriſſimus. quæ non poteſt eſſe in quoquam ſine pacis ac concordiæ amore. Vale Nobiliſſime Virorum, & amare nos perge.

No-

Nobilissimis, Amplissimisque viris Academiæ Curatoribus, & Vrbis Leidensis Consulibus.

ORatiunculam, quam his diebus habui, ad vos, Viri Amplissimi, hic adfero. Cujus, nisi fallor, saltem vobis argumentum placebit. vel quod non sit alienum ab hoc munere in quo versor, vel quod ea studia commendet, quæ ab omnibus probantur: quæ juuentuti viam præeunt ad veram erudiosinem: vestro autem tot jam annos patrocinio nituntur in hac vrbe. quæ cum animo inuicto hostem repressisset, sedes Musarum esse meruit, qua via jam ad immortalitatem peruênit. Cujus magna pars his literis debetur. Quas vos cum tantopere fouetis, idem quod tot summi principes Europæ præstatis. Quorum quidem hodie, nonnulli olim, hoc egerunt, ne collapsis istis, rursus in barbariem iretur, cujus noctem summi viri vix jam depulerunt. & quæ vereor ne rursus instet. Erasmum olim vestrum, principem eorum, per contemptum barbari poëtam vocabant. Ille respondebat, longe se ab ista laude abesse: pluris enim vnum tolerabilem poëtam, quam vel decem philosophastros esse. Idem septem Græciæ philosophis euênit: quos indocti, quod arcana sapientiæ hoc modo concepissent, poëtas tum dicebant. Sane eodem jam relabimur. Quicquid ignoratur, nunc poësis; quicquid miseri non didicerunt, nunc grammatica vocatur. Versum

vnum toto vitæ tempore scripsisse, crimen nulla eruditione expiandum putatur. Infelix eloquentia non prodest: non antiquitatis cura: non historia aut sapientia: non Græcorum disciplinæ: vnde cuncta à peritis hujus linguæ hauriuntur. Fœnum esse oportet cui hoc successerit, aut fame saginari. Credite hæc judicia non minimi momenti esse. Sicut gracculi cum strepunt, pluuia de cœlo exspectatur: ita ista mortem literarum nunciant. Aliter vos judicatis, & tot annos judicastis. Quare vt libenter, ita jure nostra vobis consecramus. In primis autem ista, quæ ad studium illorum juuentutem accendunt. Ab illis hoc peto, vt labori potius nostro inuideant quam vestro fauori. Quod est proprium virtutis certamen, & inprimis vobis gratum. Ne, dum eruditionem veram accusant, vel judicio vestro, vel suis viribus diffidere videantur. Amplissimi Viri Valete.

Magnificis Amplissimis Nobilissimisque viris, Præsidi, reliquisque Supremi Senatus Assessoribus.

Nobilissimi Amplissimique viri. Nunquam futurum arbitrabar, vt quod Iano Dousæ persoluerem, alienæ potius autoritati quam pietati meæ darem. Cum enim publice in Academia laudandum esset funus publicum; visum est Senatui ad partes nos vocare. Frustra tamen. Videbam enim vel inuidiam ætatis meæ vel scientiæ. Quæ cum aliquid pro se potuerint, neces-

necessitate dicendi exsolutus, scribendi immunitatem nondum impetraui. Quam equidem debere cuiquam nolui, cum priuata merita illius viri paululum à publicis deducerem, Dousamque ea parte cogitarem, qua inprimis meus fuit. qui neminem aut arctius complexus est aut benignius habuit. Cujus rei quamvis ne nunc quidem caussam inuenire possum; fructum tamen diu est cum agnosco. Quis autem hæc scrutetur, quis eruat, quæ à naturæ benignitate sunt? Sicut herbæ quædam sine semine proueniunt: ita amor judicium non semper sequitur, sed & præcedit. Quædam ergo de ingenio illius & scientia, plura de moribus & innocentia hic diximus: quæ sola pars calumniæ nunc patet. Eruditionem viri nemo, dignitatem nemo mouet, neque aliud in Dousa reprehenditur quam id quod culpa caret. Multa quæ de generis splendore addi poterant, ab aliis jam occupata, prætermisimus. Et ita homo fuit, vt hæc aliena sciret, virtutemque sine dote in manum conuenire vellet. Vobis, Patres Magnifici, hæc nuncupare visum est, qui ejusdem dignitatis, vel socii fuistis vel hæredes estis: quorum Amplissimus ordo tres summos Curatores Academiæ dedit. idque potissimum, vt quos Dousa integritatis suæ admiratores habuit, eosdem nunc patronos habeat. Quemadmodum autem vitis recte assurgit cum per vlmum serpti: ita præcipuæ virtutes hodie sine robusto præsidio

ſe non tuentur. Quod ab autoritate veſtra ſperamus, qui non aliam ingreſſi eſtis viam, ſed diuerſam. in quibus ciuilem illam prudentiam mitiore literarum cultu temperatam cum intuemur, libenter fortiora ſolatia admittimus, & in maximo luctu cogitamus, Magiſtratus noſtros mortales eſſe, adminiſtrationem æternam. Valete.

Nobiliſſimo & Ampliſſimo viro Iacobo Auguſto Thuano, Regio in Sanctiore Conſiſtorio Conſiliario, & in Ampliſſima Pariſienſi Curia Præſidi.

ACcepi munus quod ad me miſiſti, vir Ampliſſime; Hiſtoriam dico tuam. in qua reliqua omnia qui abunde laudauerit, multo tamen plura de inuicta illa tua libertate animi dicenda relinquet. Quæ tanti apud me eſt, vt de cæteris parcius loqui ſoleam: ne aliquid in tam perfecto opere pluris feciſſe videar quam quod in eo eſt præcipuum. Hoc vt intelligeres, munuſculum tibi reddo. quod ſine vllo Rhetorico colore & τῆς ἐπιδεικτικῆς ληκύθου, *tam facile ſe tibi ſolo argumento probare poterit, quam quibuſdam etiam cum his diſplicebit. niſi quod metuam, ne audaciam meam potius apud te accuſes quam conatum abſoluas. Et profecto totum quod hic fecimus, niſi quatenus pietas in nobis vocari poteſt, mera confidentia eſt. Sed quemadmodum qui ipſas virtutes commen-*

dant, ſolo probitatis nomine veniam impetrare ſolent, quamuis multa prætermittant : ita me oportet, qui de illo viro ſum locutus, quem non dicam infinita ſcire, ſed quo nemo vnquam pauciora ignorauit. Sæpe autem audiui ex amicis tuis, nullius te lubentius quam illius meminiſſe. & in hiſtoria, cum judicium tuum obiter de homine tuliſſes, dolebas te de amico plura dicere non poſſe. Quare, quod tibi in tam relligioſo ſcripto integrum non erant, nobis in diverſo nemo non niſi improbus concedet. Quod quidem offerre tibi volui: vel quod ſimilia his dicturus videbare; vel quod gratiſſima tibi hæc futura eſſe, ne è ſcriptis quidem tuis dubitare poteram.

Ampliſſimis, Nobiliſſimiſque viris, D. D. Georgio Michaëli Lingelshemio, D. D. Iohanni Gernando. Ser. Palatini Electoris Conſiliariis digniſſimis ad Illuſt. Principem Mauritium Legatis.

N*Obiliſſimi Viri. Ego vero eadem opera & amci & meam fidem apud vos libero. Venit ad nos die heſterno clariſſimus collega noſter Baudius, cui paulo vehementius, vt ipſe ajebat, id injunxeratis, vt Theocritum cum auſpicarer, certiores vos facerem. Ibi ego, partim anguſtia temporis, partim, qua mea eſt ſimplicitas, verecundia impulſus, vt qui minime* παῤῥησιαστὴς *ſim, præterea neque tantis viris facile ſatisfacturum me arbitrarer, hoc officio*

ſu-

superſedi. Igitur quos auditores deprecatus ſum, ad lectionem nunc inuito. Orationem noſtram vobis offero, neque id ſine ſuaſu & autoritate magni Scaligeri, cui quidem vos deferre noui omnia. Porro cum in Germania, quicunque laurum, apud nos, quiſquis paulo plus reliquis inſaniæ eſt conſecutus, poëta dici velit; non abs re me facturum exiſtimaui, ſi diuinæ ſcientiæ, quæ ſæculi vitio opprimitur, dignitatem vindicarem. Quod cum exemplo quotidie præſtet Grotius noſter, ὁ θαυμάσιος; nos id verbis conati ſumus. ne Batauia noſtra ſaltem, quod olim poëtæ munus fuerit, ignoraſſe videatur. Valete Ampliſſimi Viri.

Ampliſſimis, Nobiliſſimiſque viris, Iano Douſæ, Domino in Noortwijck, & Cornelio Neoſtadio, Domino in Sevenhove, Acedemiæ Curatoribus, & D. Nicolao Seyſtio, iiſdem à Secretis.

VIri ampliſſimi. Ingenui animi eſſe exiſtimaui ſemper, vt cui ſatisfacere nequeas, ei te plurimum tamen debere agnoſcas. Veſtra autem ea in me beneficia publice priuatimque extiterunt hactenus, vt quanuis omnem mihi ſatisfaciendi ſpem præripiant; voluntatem tamen relinquant. De qua vt nunc ſaltem conſtet omnibus, ἐνέχυρον hoc vobis, tanquam creditoribus meis, offerro: Declamatiunculam noſtram in Illuſtri veſtra Academia nuper habitam: vt tantiſper ſaltem velle me ſciatis, donec

 potero

potero quod volo. Cujus rei major jam quoque quam antehac, ſpes oblata eſt: poſtquam autoritate veſtra & prudentiſſimi Senatus hujus Vrbis factum eſt, vt in celeberrima hac Academia ad publicum docendi munus admiſſus ſim. Itaque vt poſthac dignum quid vobis, dignum veſtris beneficiis referre poſſim, id quoque à beneficio veſtro expectandum erit: quibus me & Muſas meas committo. Vos autem Deo immortali. Valete.

FINIS.

IN ORATIONES

DANIELIS HEINSII, HVGONIS GROTII EPIGRAMMA.

POst dignum Latio pedem cothurno,
Post Rossæ teneras amationes,
Scriptas carmine, quale Naso, quale
Romanus cuperet suum Philetas,
Post Flacci cithaam, tubam Maronis,
Post tantæ trimetros seueritatis
Vt rugas superent Catonianos,
Jam Demosthenicæ sitior undæ
Linquis Pegaseos, amice, fontes,
Regnans eloquio solutiore,
Dum nunc ingenii fluentis æstum
Libertas tibi Tulliana laxat,
Nunc facundia Plinium secuta
Constringi studet arctiore gyro,
Nunc docti Senecæ refert acumen
Densis pagina seminata gemmis.
Heinsi, viue diu, diuque de te
Certet Suada potens, nouemque Musæ,
Quitquid nominibus prioris ævi
Æternam potuit parare famam,
Hoc in te liceat stupere solo.
Millenis facibus superba nox est:
Astrum sufficit unicum diei.

LECTORI DE MENDIS TYPOGRAPHICIS.

AMice Lector, cum percurrere ea quæ essent edita propter occupationes non vacarit, rogamus petimusque, vt ingenue ac candide mendas per te typographicas emendes, quas haud magni momenti fore speramus.